מבחר מפירושי הספר

אלשיך לתורה

ויקרא

רבי משה אלשיך

מהדורה מעוצבת

עיצוב: זהבה גרליץ

בחירת הפירושים, פיסוק, הדגשות, הסברים וההדרה:

יהודה איזנברג

דעת

ירושלים תשע"ח

פרשת ויקרא..... 4
פרק א 4
ראוי לשים לב: 6
[מדוע אין קרבן על מזיד?] 13
[מהו שוגג?] 14
[קרבנות – המזבח שער השמים] 15
מעין אלה דבר ה' לישראל בפסוקים.... 20
פרק ב 23
פרק ד..... 24
[חטא כהן משיח] 28
[טעות הסנהדרין בדין] 28
פרק ה 30
[מדוע בספק חתיכה א' קרבן קל?] 32
[תשובה]..... 33
פרשת צו..... 35
פרק ו 35
[תורת העולה]..... 35
[תורת המנחה]..... 39
[תורת החטאת]..... 41
[דינו של מזיד]..... 45
פרק ז 46
[תורת האשם]..... 46
[זבח השלמים]..... 48
[הרמזים שבקרבנות]..... 49
[דרך הקרבת השלמים]..... 50
[תשובתו של המקריב קרבן]..... 51
[פסוקי סיום לקרבנות הקבועים]..... 53
פרשת שמיני..... 57
פרק ט 57
פרק י 66
[מדוע מתו נדב ואביהו?] 66
[פירוש ע"פ הלכת חתן אבל] 74
פרק יא 77
פרשת תזריע..... 78
פרקים יב - יג..... 78
[שבעת ימים ההסגר]..... 82
ושמא תאמר..... 82
[הסיבות לצרעת לפי חכמי הטבע]..... 83
פרק יג..... 84
[צורת הצרעת לפי סוג החטא]..... 86
[תורת הגלגולים רמוזה בפרשה]..... 88
פרשת מצורע 94
פרק יד 94
א. כי לא דרך תרופת חולי הגוף תרופת חולי הנפש. 95
והשני אשר תדמה לתרופת תחלואי הגוף -..... 96
[חלקי הדיבור] 101
[הרמזים בשחיטת הציפורים והבאתם]101
[טבילת הציפור החיה בדם השחוטה].103
[מירוק עוונות לאחר ההטהרות]..... 104
[משמעויות סמליות של קרבן הנזיר כמתייחסים ללשון הרע] 106
[יחס הגויים לארץ ישראל] 110
[פירוש סמלי הסטורי לפרשת נגעים] .115
פרק טו 116
[רמז לנטילת ידים]..... 116
פרשת אחרי מות..... 116
פרק טז..... 116
[פשר מעשיו של אדם הראשון]..... 123
משמעות שעירי יום הכיפורים]..... 130
[הצורך בגורלות] 134
[יום הכיפורים]..... 135
[תשובות]..... 136
מה עניין השכחה הזאת 139
[פירוש נשוי פשע]..... 139
פרק יז..... 142
[רמב"ם: הקרבנות למחות עבודה זרה]143
[איסור אכילת דם] 144
[כיסוי דם] 145
[איסור נבלה וטרפה] 146
פרק יח 147
[כמעשה ארץ מצרים לא תעשו] 147

פרשת קדושים 152
פרק יט 152
[הקדושה – מה היא?] 152
[אכילת קרבן שלמים] 155
[מתנות עניים] 156
[מצוות שבין אדם לחבירו] 157
פרק כ 166
[עבודה זרה] 166
[שאלות] 168
[תשובות] 169
[איסורי עריות] 170
פרשת אמור 175
פרק כא 175
[מצוות הכהנים] 176
[דיני הכהן הגדול] 181
[כהנים הרשאים לשרת] 185
פרק כב 186
ולא תחללו את שם קדשי וכו'..... 189
פרק כג 190
[פרשת המועדים] 190
[הבאת העומר] 196
[ממחרת השבת] 199
[ספירת העומר] 201
[חג השבועות] 202
[שתי הלחם] 205
[ראש השנה] 207
[יום הכיפורים] 208
[מצות חג הסוכות] 215
[עיקר החג – הסוכה] 221
[צדיק כתמר יפרח] 226
פרק כד 227
[המנורה] 227
[לחם הפנים] 229
[המקלל] 230
[מכה אדם ומכה בהמה] 233
פרשת בהר 234
פרק כה 234
[מצוות שמיטה] 234
[פירוש בדרך רמז] 240
[משמעות ארבעים ותשע השנים] 242
[יובל - שנת החמישים – גיל שבעים] .244
[איסור הונאה] 247
[חישוב שנות המכר בקרקעות] 247
[וכי תאמרו מה נאכל] 251
[וכי ימוך אחיך] 254
[רמז על עניין הגליות] 255
[איסור נשך ותרבית] 258
[וכי ימוך אחיך] 262
ודרך רמז יאמר: 266
[פירוש על דרך הקבלה] 268
[פירוש סמלי: הגר הוא היצר הרע] 269
פרק כו 271
[לא תעשו אלילים] 271
פרשת בחקותי 273
[הברכות: אם בחקתי תלכו] 273
עוד יתכן דרך שני מעין דעת אחד מהמפרשים ..... 280.
[התוכחה] 283
ראוי לשית לב 288
[חורבן הארץ] 293
פרק כז 301
[ערכים ופדיונות] 301
[סדר המקראות בדיני ערכים] 302
[רמזים לפרשת ערכים] 305

פרשת ויקרא

פרק א

א וַיִּקְרָא אֶל-מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר.

הנה ראוי לשית לב:

א. כי מהראוי יאמר ויקרא ה' אל משה וידבר אליו, כי למה זה הס שלא להזכיר כי ה' קורא לו, ואך באומרו **וידבר** הזכיר שמו יתברך.

ב. כי אחר שהקריאה גם היא מאהל מועד, מהראוי יאמר ויקרא אל משה מאהל מועד וידבר אליו.

ג. אומרו **מאהל מועד,** ולא אמר באהל מועד, כי שם ידבר עמו, כי הקול היה נפסק ובלתי יוצא מהאהל וחוצה.

והנה אמרו רבותינו ז"ל (**ויקרא רבה** א ט) כי –

> גדול כבוד הנעשה למשה מלאברהם, כי את אברהם קרא על יד המלאך, והקב"ה דבר אחר כך עמו. אך למשה, הקדוש ברוך הוא הוא קראו, והוא דבר לו.

והנה לפי זה תוכפל הקושיא הראשונה, שאם כן טוב טוב היה, יאמר 'ויקרא ה' אל משה'.

אך אפשר לדעתם ז"ל, כי בעל המאמר ההוא הוקשה לו כי מלת אליו מיותרת, כי על כן יש דורשין (**תורת כהנים**) שהוא אליו - למעט את אהרן. אך בעל מאמר זה מפרש שכוונת הכתוב הוא לומר שכיבדו הוא יתברך כבוד גדול מה שלא עשה כן לאברהם. והוא, כי ברצות מלך לדבר עם אחד מאוהביו, אינו כבוד מלך לקרא אותו על ידי עצמו שיבוא לפניו או להודיעו שחפץ לדבר עמו, כי אם שלח ישלח אחד מהנערים משרתי פניו לקרא לו, ובבואו לפניו, פה אל פה ידבר בו כמשפט לאוהבי שמו, כמעשהו יתברך עם אברהם ששלח מלאך וקראו מן השמים, ואחר כך הוא יתברך דבר עמו.

- אמר, כי רק במשה אפילו הקריאה שהיא הכנה אל הדבור, היה על ידי עצמו, וזה יאמר **ויקרא אל משה וגם וידבר ה'** בעצמו - שהייתה הקריאה והדבור על ידי ה' בעצמו - זה עשה אליו בלבד מה שאין כן לאברהם.

או כוונו ז"ל, שנאמר **ויקרא אל משה.** ולא נזכר מי היה הקורא, יורה ודאי שחוזר אל אומרו למעלה: **ולא יכול משה לבוא וכו' וכבוד ה' מלא את המשכן.** שהיה ירא מלבוא על כבוד ה' שהיה מלא את המשכן, על כן ה' הנזכר - באומרו וכבוד ה' מלא - קרא את משה שיבוא פנימה **וידבר ה' אליו.** ומה היה שסמך אל ה' הנזכר בפסוק ההוא לבלתי הזכיר כאן את הקורא, ולא סמך אל הפסוק ההוא לבל הזכיר פה שם הקרוי, על שגם נזכר משה בפסוק

ההוא. והיה די יאמר פה ויקרא אליו וידבר ה' וכו', על דרך (בראשית יח) וירא אליו ה' באלוני וכו' ולא אמר אל אברהם כי סמך אל פסוק סוף פרשה הקודמת שנזכר בו, ואם כן למה נזכר משה בפירוש?

- אלא ודאי כיוון לרמוז כי אל משה לבדו עשה יתברך את הכבוד הזה, מה שאין כן לזולתו הוא אברהם שנאמר בו 'ויקרא' גם הוא.

הצד השוה שבשני דרכים אלו, הוא, כי למה שאין כבודו יתברך להיות גם הקריאה על ידי עצמו, על כן לא הטיל הזכירה בפירוש אצל הקריאה, רק אצל הדבור. אך הכתיב באופן שיובן כי גם הקריאה הייתה על ידו יתברך. עם היות שאינו כבודו להיות גם הקריאה על ידו. על כן בדבור שהוא כבודו, הכתיבו בפירוש. מה שאין כן בקריאה, כי אם שיובן דרך ייתור או סמיכות, כלומר כי גם מה שאינו כבודו יתברך עשה לפני משה, כי גדול הוא לפניו יתברך.

ועל דרך הפשט להשיב על כל הכתוב מעין הקודם בבחינה אחרת:

והוא, בהזכיר מאמרם ז"ל (**תורת כהנים**) באומרם מאהל מועד, שאמרו **מאהל מועד** מלמד שהיה הקול נפסק ואינו יוצא חוץ לאהל וכו'. והוא כי אינו כבודו יתברך להיות בחוץ קולו רק במקום הוכן לשבתו.

ושיעור הכתוב:

ויקרא שהוא שקראו עודנו בחוץ, שהוא כי יצא הקול לחוץ, זה היה **אל משה** שהוא מפני כבוד משה. אך מה ש**וידבר ה'**, עם היות הדבור אליו, עם כל זה היה דווקא מאהל מועד ולא יצא הקול לחוץ.

תדע למה, מפני שהוא **לאמר** לזולתו, ועל כן לא עשה יתברך בשביל מה שהוא לאחרים כאשר מה שהיה נוגע אל משה עצמו.

ב דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי-יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לה' מִן-הַבְּהֵמָה מִן-הַבָּקָר וּמִן-הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת-קָרְבַּנְכֶם:

ג אִם-עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן-הַבָּקָר זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ אֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ לִפְנֵי ה':

ד וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו:

ה וְשָׁחַט אֶת-בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי ה' וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת-הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת-הַדָּם עַל-הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב אֲשֶׁר-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:

ו וְהִפְשִׁיט אֶת-הָעֹלָה וְנִתַּח אֹתָהּ לִנְתָחֶיהָ:

ז וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל-הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ עֵצִים עַל-הָאֵשׁ:

ח וְעָרְכוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֵת הַנְּתָחִים אֶת-הָרֹאשׁ וְאֶת-הַפָּדֶר עַל-הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל-הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל-הַמִּזְבֵּחַ:

ט וְקִרְבּוֹ וּכְרָעָיו יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת-הַכֹּל הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ-נִיחוֹחַ לה':

ראוי לשים לב:

א. שאחר אומרו **דבר אל בני ישראל** למה חזר ואמר **ואמרת אליהם.**

וגם האחד בלשון **דבור** והשני בלשון **אמירה**.

ב. אומרו אדם ולא איש.

ג. מלת **מכם** שהיא מיותרת.

ויתכן יאמר **דבר אל בני ישראל** דבור של קושי, ושוב **אמור** להם דברי פיוס וחיבה.

הדברים של קושי הוא **אדם כי יקריב,** לומר, כי למה שהוא אדם שמאדמה קורץ, וערב אל לבו לחטא לה', כאשר יבוא להקריב, **מכם** היה ראוי ליקרב, כיצחק על גבי המזבח, ולא יתרצה יתברך בקרבן בהמה. כלומר, כי במה יקדם ה', הירצה ה' באלפי אילים? וזהו דברי קושי שרמז באומרו **דבר אל בני ישראל,** כי הראוי היה להקריב את עצמו.

ומה שאמרתי **ואמרת** לשון **חיבה** הוא, כי אף על פי כן אני מתפייס מחיבתי אליכם, **כי מן הבהמה מן הבקר כו' תקריבו את קרבנכם,** שאעלה עליכם בהקריבכם בהמה, כאילו תקריבו קרבנכם של עצמכם.

או יאמר, מעין מאמר דוד המלך ע"ה באומרו (תהלים כה)

א לְדָוִד אֵלֶיךָ ה' נַפְשִׁי אֶשָּׂא:

ב אֱלֹהַי בְּךָ בָטַחְתִּי אַל-אֵבוֹשָׁה אַל-יַעַלְצוּ אוֹיְבַי לִי:

ג גַּם כָּל-קֹוֶיךָ לֹא יֵבֹשׁוּ יֵבֹשׁוּ הַבּוֹגְדִים רֵיקָם:

לדוד אליך ה' נפשי אשא. לומר, למה שאני דוד בשר ודם, והמשאת והמנחה אליך ה' הוא, כי אין ערוך אליך. על כן ראוי הוא כי נפשי אשא משאת מאת פני אליך. כי אין לאיש נכבד מנפשו, להציג לפניו יתברך לכפרת עונו. ולא יקשה בעיני להשיא נפשי אליך שאמות, מדאגה פן אבוש בהציג נפשי לפניך, מבושת עווני, שעדיין לא טהרתי מעווני. כי הלא במה שאתה אלוהי, בך בטחתי אל אבושה. אך ירא אני שאל יעלצו אויבי לי אם אמותה הפעם, שיעלצו במיתתי ויחטאו לך, כלומר ולא אמות כי אחיה, ותתקנני בחיים.

ועל דרך זה יאמר נא הוא יתברך, **דבר אל בני ישראל** דברים של קושי, ואחרי כן **ואמרת אליהם** דבר של חבה ופיוס. ומה שאמרתי דבר של קושי הוא כי **אדם,** כלומר למה שאיש האדמה הוא, **כי יקריב, מכם** הוא ראוי, כלומר ממה שהוא מתוככם, בכם, הוא הנפש, למה

שהוא **קרבן לה'.** כי מה דורון תערכו לו יתברך ראוי, אם לא הנפש, כי רוחנית היא. באופן שהמוות ראוי לאשר חטא לו. וזהו הקושי אשר אמרתי **דבר אל בני ישראל.**

אך אשר אמרתי אחרי כן **ואמרת אליהם** - לשון חיבה, הוא כי שבתי וראה לרחמכם כי חביבים אתם לפני, ואתן תמורת נפשכם, בעל חי בלתי מדבר: **מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם** המיוחד לכם, הוא הנפש, שאעלה עליכם בהקריבכם מן הבהמה כו' כאילו קרבנכם המיוחד אתם מקריבים והיו קדש.

עוד יתכן, בשום לב אל היכנסו בלשון יחיד: **אדם כי יקריב,** וצאתו בלשון רבים באומרו **תקריבו את קרבנכם.** והוא, כי אמר אלוהים **דבר אל בני ישראל** דברי קושי, ושוב **ואמרת אליהם** דברי חבה. והקושי הוא **אדם כי יקריב מכם,** כלומר **אדם** אחד מכללות מרובים שהוא מכללותכם, הוא הראוי שיקריב ואקבלנו, כלומר אך לא כי יחטאו רבים, שקרבן לא ארצה מידם, כי גדול עוון של רבים. ועם כל זה הנני שב ואומר שאפילו של רבים לא אגעל בו, **ומן הבהמה וכו' תקריבו את קרבנכם** של רבים.

וכן תחילה החל לפרש קרבנות יחיד ואחרי כן של רבים.

מִן-הַבְּהֵמָה מִן-הַבָּקָר וּמִן-הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת-קָרְבַּנְכֶם:

או יאמר, בשום לב אל ריבוי **האת. אדם כי יקריב,** ויהיה **מכם** שהשבתם אותו בתשובה ועל ידכם הוא שב, ומקריב **קרבן לה' מן הבהמה כו',** מעלה אני עליכם כאילו תקריבו כולכם **את קרבנכם,** כאילו אתם גם אתם מקריבים. ולא קרבן אחד כי אם שנים:

א. את האיש שהשבתם בתשובה, כי היה רחוק והקרבתם אותו עד ה'.

ב. הקרבן עצמו.

וזהו **תקריבו את קרבנכם** כי **האת** מרבה את השני. באופן, שהמקריב מקריב קרבן **אחד** שהוא **מן הבהמה.** ואשר השיבו אותו בתשובה, וגרמו שיקריב מן הבהמה, הם מקריבים **שנים**, שהם אדם ובהמה. וזהו **אדם כי יקריב** בהיות **מכם** על ידכם, האדם הנזכר עצמו הוא **קרבן לה'.** נמצא ש**מן הבהמה** כו' שהוא מקריב, אתם מקריבים שנים, כי **תקריבו את קרבנכם,** כי באומרו **את** מרבה האחד, ובאומרו **קרבנכם,** הוא האדם אשר הקריבו הם **לה'.**

או שיעור הכתוב, **אדם כי יקריב** ונמשך **מכם** שהשבתם אותו, הוא מקריב **קרבן** אחד **לה',** **וקרבנו,** בעל חי **מן הבהמה** כו'. ואתם, שהשבתם אותו, תקריבו שנים. והאחד הוא **אדם.** וזהו **תקריבו את קרבנכם,** כי באומרו **את** ואומרו **קרבנכם** הרי כאן שנים.

ונבוא אל העניין

אמר: **אדם כי יקריב** על אשר חטא, הנה שלא לנוכח אדבר בו, כי בחטאו רחק מה' ומישראל. אך יתקרב מעט מעט ובישראל יתחיל, כי במה שבא לקרב קרבנו כי גמר בדעתו להקריב -

וזהו אומרו **יקריב** לשון עתיד - הנה על ידי המחשבה טובה נעשה **מכם** שמכם ואחדותכם יחשב. אך עדיין לא דבק בה'. אך בעשותו **קרבן לה',** כי על ידי עשות **קרבן** נעשה הוא **לה'** כי נתקרב אליו. ואז כמוהו ככם אדבר לנוכח, ואומר לכם: **מן הבהמה** כו', שעם שאשר תקריבו היא בהמה אחת, אתם מקריבים שנים. את האדם הנזכר שהיה נפרד מאתו יתברך, והקרבן בהמה. וזה ריבוי **האת.** ולא בלבד הוא, כי אם גם אתם, כי קריבתו גם לכולכם מטיב, כאילו אתם גם אתם מקריבים כמוהו את קרבנו, כי כל ישראל גוי אחד.

או יאמר, אדם כי יקריב כו', והוא בשום שכל והבין, כי הלא כמו זר נחשב שאיש אחד יחטא ועל הבהמה יקצוף, כי הנפש החוטאת ראוי שהיא תמות, ותהי נא יד ה' באדם אשר חטא לו, ולא יחליפנו ולא ימיר אותו בהמה באדם, כי אלה הצאן מה עשו. כי איננו יתברך כמלך הארץ, שיביאו לו מנחה, ויהיה כמחריש על אשר חטאו לו, באלפי אילים וצאן לרוב, כי בהמה שמן חלקו ומאכלו בריאה, אך לא כאלה ה' אלוהים אמת, כי אין לו יתברך חלק באכול ושתה חלילה, כי רם ה' מכל הנאה גשמית, והוא בורא כל ואדון הכל. ואיככה נוכל וראינו פה קדוש יצו עלינו להקריב לפניו **קרבן מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן** ולא יחרד לבנו.

ז שִׁמְעָה עַמִּי וַאֲדַבֵּרָה יִשְׂרָאֵל וְאָעִידָה בָּךְ אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ אָנֹכִי:

ח לֹא עַל-זְבָחֶיךָ אוֹכִיחֶךָ וְעוֹלֹתֶיךָ לְנֶגְדִּי תָמִיד:

ט לֹא-אֶקַּח מִבֵּיתְךָ פָּר מִמִּכְלְאֹתֶיךָ עַתּוּדִים:

י כִּי-לִי כָל-חַיְתוֹ-יָעַר בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי-אֶלֶף:

יא יָדַעְתִּי כָּל-עוֹף הָרִים וְזִיז שָׂדַי עִמָּדִי:

יב אִם-אֶרְעַב לֹא-אֹמַר לָךְ כִּי לִי תֵבֵל וּמְלֹאָהּ:

יג הַאוֹכַל בְּשַׂר אַבִּירִים וְדַם עַתּוּדִים אֶשְׁתֶּה:

יד זְבַח לֵאלֹהִים תּוֹדָה וְשַׁלֵּם לְעֶלְיוֹן נְדָרֶיךָ:

טו וּקְרָאֵנִי בְּיוֹם צָרָה אֲחַלֶּצְךָ וּתְכַבְּדֵנִי:

והן זאת החרדה אשר חרד הוא יתברך עצמו על ידי אסף ברוח קדשו באומרו (תהלים נ) לא על זבחיך אוכיחך כו', לומר, אל יעלה על רוחך כי למען הנאת קרבנותיך אני מוכיחך על חטאתיך, למען תביא לי קרבנות ליהנות מהם. חלילה! ומה גם שתחשוב כן על העולה שכולה כליל. כי הלא לא על זבחיך שתקריב אוכיחך למען תזבח לפייסני בזבחיך. כי הלא אתה דע לך, כי לא בלבד אשר לא תקריב על מזבחי רק חלב ודם, כי אם אפילו עולות אשר כולם כליל לא אחפוץ, כי טוב טוב היה שלא הרהר רע להביאם.

ואם פעם הרהרת ותביא עולה, חפצתי בה לתקון נפשך. אך אם תתמיד בהרהורים רעים תמיד, ומעלה עולות תמיד, עולה על כל הרהור, הלא אקוץ בך, כי טוב שלא תהרהר, משתהרהר ותביא בריבוי, וזהו ועולותיך נגדי תמיד, שעולותיך נגדי, כמנוגדים לי אחשיבם,

בהיותם תמיד. כי ההתמדה בהרהורים רעים אקוץ בם, עם שעולות תמיד תעלה לי, עם שכולם כליל, כי לא יעלה על רוחך יש לי הנאה בקרבנותיך. כי לו הונח [ש]הייתי נהנה מהם, לא אקח מביתך פר בהמות ביתיות, שיראה בעיניך שאני צריך לך, במקום שיש לי מן ההפקר, כי לי כל חיתו יער כו'. ואם הוא להיות יותר עריבות הביתיות, הלא ידעתי כו' וזיז שדי כו', שאמרו רבותינו ז"ל (**ילקוט שמעוני** תהלים רמז תשס) שנקרא זיז שיש בו מכל טעמים שבעולם מזה ומזה. וכל שכן שאם הונח שארעב חלילה ואצטרך אליהם, לא אומר שתהיה האמירה לך, כי לי תבל ומלואה אתה ומקנך. ולא אניח הדבר ברצונכם **אדם כי יקריב** כו'. ומה גם עתה כי אעיקרא דדינא פירכא, כי **הַאוֹכֵל בְּשַׂר אַבִּירִים וְדַם עַתּוּדִים אֶשְׁתֶּה**. הנה כי גם בעיניו יתברך יפלא ומוכיח לאדם, בל יעלה על רוחו שלהנאתו הוא עושה, חלילה.

ולא עוד כי אם בני אדם גם בני איש, היו מן המתמיהין על הדבר לפניו יתברך, באמת באמור, כי מה המה כל צאן ובקר ישחט, אשר יחטא איש, האם יש בהם די כפר אשר חטא על הנפש הרוחנית.

והוא אשר הנביא דבר בשם ישראל לפניו יתברך, באומרו (מיכה ו)

ו בַּמֶּה אֲקַדֵּם ה' אִכַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם הַאֲקַדְּמֶנּוּ בְעוֹלוֹת בַּעֲגָלִים בְּנֵי שָׁנָה:

ז הֲיִרְצֶה ה' בְּאַלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי-שָׁמֶן הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי:

ח הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה-טּוֹב וּמָה-ה' דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ כִּי אִם-עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם-אֱלֹהֶיךָ:

והוא כי למעלה מדבר הוא יתברך עם עמו, ואומר:

ג עַמִּי מֶה-עָשִׂיתִי לָךְ וּמָה הֶלְאֵתִיךָ עֲנֵה בִי:

ד כִּי הֶעֱלִתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתִיךָ וָאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת-מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם:

ה עַמִּי זְכָר-נָא מַה-יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמֶה-עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן-בְּעוֹר מִן-הַשִּׁטִּים עַד-הַגִּלְגָּל לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת ה':

נמצא העם, כאשר על בלתי החזיקו טובה על כל הטובה, ואדרבה חוטא לפניו.

ועל שני הדברים יאמר נא ישראל, כמשיב העם אל ה' אשר הוא כמדבר בו לנוכח, ואומר אל הנביא: כנגד אשר הטיב לי, במה אקדם ה'. כלומר במה אתראה לפניו כנותן לו תודה והחזיק לו טובה, במה שאני אדם, והמקבל הוא ה' שאין קץ לגדולתו. ועל החלוקה השנית, והיא על שחטאתי לו, וצריך להיכנע תחתיו שיסלח לי, אמר בתמיה: **אכף לאלוהי מרום**? כי במה שהוא אלוהי מרום, באיזה דבר תתייחס אלי הכנעה אצלו. והוא, כי כאשר לא יחזיק האדם טובה לצפור דרור אם יצויר שישתחווה לו ויכנע לפניו, כי אדרבא ישחק לו באמת באמור במה נחשב הוא לפני, שאחשיב הכנעתו אלי. כי איש אנכי וכי שיח וכי שיג לי, ונחמד להשכיל, והיא בריה קלת האיכות עוף יעופף על הארץ. ועל אחת כמה וכמה תמיהה כפולה ומכופלת,

שיחשוב ה' אלוהי הצבאות בורא כל העולמות, אשר יכניע אנוש רימה, חרש מחרשי אדמה לפניו יתברך, כי ה' ישחק לו, ומאפס ותוהו יחשוב הכנעתו לפניו יתברך. וזה מאמר עם בני ישראל, כמתמיהין ואומרים **אכף לאלוהי מרום**? כי האכף לאשר הוא אלוהי מרום?

ופירש על ראשון - ראשון: על אומרו **במה אקדם ה'**, אמר **האקדמנו בעולות** כו'. והוא כי בהחזיק אהרן טובה ביום הוקם המשכן על שהקימו ה' לכהן גדול, נאמר יביא עגל וכבש בני שנה לעולה, ועל זה תפס על כיוצא בו פה עולות ועגלים בני שנה. והכוונה כאמור, כי למה שאני אדם, וגם שהמקבל הוא הקדוש ברוך הוא, איך אתראה לפניו בבעלי חיים.

ועל השנית אמר הירצה ה' באלפי אלים... האתן בכורי פשעי כו', רצה לומר האתן בכורי שאזבחהו על פשעי אשר פשעתי אני, והלא הוא לא פשע מאומה, וכנפש האב וכנפש הבן, לו יתברך המה. נפש החוטאת היא תמות.

ועוד טענה אחרת וגדולה היא, והיא כי **הַאֶתֵּן ... פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי**? כלומר שהחלק שיש לי בו משלשה שותפין שבאדם, הקדוש ברוך הוא, ואביו ואמו, באופן כי אין הנפש מאתי רק פרי הבטן, פרי המתייחס מהבטן הוא הגוף, אך הנפש מאתו יתברך היא, ואם כן איך אתן פרי בטני הגשמי בעד חטאת נפשי, והלא אינו כדאי שבנפש שטמאתי יכפר.

או יאמר, האתן בכורי פשעי כלומר בכורי אחד יספיק לפשע אחד, וכן אחד משאר בני יספיקו **לחטאת נפשי** אחת, אך לשאר פשעים וחטאות מה אעשה, ומאין לי בנים כשיעור פשעי וחטאתי. באופן יהיו דברי אלו דברי תשובה והגזמה בהעלות ישראל על לבן גודל עונש החוטא לפניו יתברך, וגודל השערתו שיש להחזיק לו טובה על אשר היטיב לו, ומתבהל באומרו כי מה יספיק לרצותו.

הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה-טּוֹב וּמָה-ה' דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ כִּי אִם-עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם-אֱלֹהֶיךָ:

על כן משיב הוא יתברך אל הנביא ואומר הגיד לך אדם מה טוב? לומר, במה שהגיד לך אדם הדברים אמורים, שמורה כי שב עדי בלב שלם ומתחרט, וכל כך גדול חטאו לפניו שאינו מוצא דבר לרצותו ולכפר בעדו שיספיק, הלא מה טוב הוא, כי בזה לבד אני מתפייס. ואמור לו כי **מה ה' דורש ממך** לא זבחים ולא עולות, כי אם על הנוגע אל מה שבין אדם לחברו, הוא שתאהב את רעך כמוך לבלתי עשוק והצר לו, כי אם שאדרבה תיטיב לו אם תוכל.

ועל בלתי עשוק והצר לו אמר **עשות משפט**, כלומר, לא תייחל - אם יש לך דין ודברים עם רעך - עד יביאך לשער הזקנים למשפט, כי אם שאתה בעצמך תעשה לך המשפט, וזהו **עשות משפט**.

ועל הטיב לו אמר **ואהבת חסד**, לכלול גם אשר אין לו במה להיטיב כי דל הוא. כי לא תאמר הנה אם היה לי הייתי נותן ומרבה להטיב, כי הלא תהיה לך אהבת חסד, גמור בלבך לעשות חסד אם יהיה לך. ובכלל הדבר הוא, כי יבקש לו למי שיצטרך מהזולת.

ועל הנוגע בין אדם למקום אמר **והצנע לכת עם אלוהיך**, שלא בלבד תעבוד את ה' בכל לב במקום רואים, כי אם גם במקום שאין אנשים. והוא מאמרם ז"ל שגדר חסיד הוא מי שבסתר ימנע מעשות מה שלא יעשה במקום שיש אנשים. והוא מאמר הכתוב (תהלים קא) אשכילה בדרך תמים מתי תבא אלי. הדרך היא של תמימות, ומה שאשכילה, הוא כי היא תבא אלי והיא תהיה עמי, כאשר אתהלך בתם לבבי בקרב ביתי במקום שאין רואים. והוא מאמר רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו (ברכות כח ב) יהי רצון שיהיה מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם, כי אדם עובר עבירה בסתר ואומר שמא יראני שום אדם, ואינו אומר שמא יראני המקום.

וזה יאמר והצנע לכת עם אלוהיך, שתהיה לך הצנע לכת במקום שאתה עם אלוהיך בלבד, ואין זרים אתך ואין רואך זולתו יתברך.

כלל הדברים, כי הלא כמו זר נחשב, ירצה ה' באלפי אילים ורבבות נחלי שמן, לרצות בהם את קונו, ואם כן איפה מה דבר ה' שכאשר יחטא איש יביא קרבן ויתכפר כי במה נחשב הוא לכפר עליו.

והנה הרב בעל העקידה כתב:

כי עיקר הדבר היה למען ייכנע לבב החוטא, בראותו זביחת הבעלי חיים ההוא וניתוחו ושרפתו, ואמור יאמר הן כל אלה הדברים היו ראויים ליעשות בגופי ובאיברי על אשר חטאתי וישר העויתי, ואז יכנע לבבו הערל וישוב אל ה' וירחמהו.

ובחר השם יתברך בהעשות הדברים ההם בבעל חי ההוא על דרך כי אין אדם חוטא אלא אם כן נכנס בו רוח שטות ולבעל חי נחשב הוא. והנה לכאורה יראה טעם מתקבל בצד מה. ויתכן שאל זה הביט המלך דוד באומרו (תהלים נא) כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה. זבחי אלוהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלוהים לא תבזה.

והוא כי אחרי אומרו ה' שפתי וכו', אמר, כי לא תחפוץ וכו', לומר, מה שאבחר בתפלה ולא בקרבנות, הוא כי לא תחפוץ וכו'. והוא בשום לב אל אומרו **ו**אתנה בוי"ו, והיה לו לומר כי לא תחפוץ זבח אתנה. אך יאמר, כי הנה אחר שהזבח שהאדם מביא אין עיקרו שור או שה, רק מה שהאדם נכנע על ידי כן בעלות על לבו שכל הנעשה בבעל חי ההוא היה ראוי להיעשות בו, והוא הזבח האמתי, כי ההקרבה האמתית היא האדם עצמו.

ואם יצויר לב האדם ישבר בלי קרבן ככל הראוי, לא היה חפץ הוא יתברך יותר מזה. וימחל לו השם כעניין (ירמיה ו) עולותיכם ספו על זבחיכם. וזהו כי לא תחפוץ שני

הדברים יחד, זבח, ושגם כן אתנה. כי אם יצויר זבח מבלי אתן, יספיק. כי אינך כמלך בשר ודם שחפץ לקבל, כי הלא אין קרבן שהכל עולה כליל לה' כעולה, ועם כל זה עולה לא תרצה.

ואשר אמרתי שיש זבח מבלי אתן, הוא כי זבחי אלוהים אינו הקרבן, רק רוח נשברה שנשברת על ידי הקרבן, לא הקרבן עצמו, ועל כן אמרתי שלא תחפוץ שעם זה גם כן אתנה. וראה נא ה' כי גם שלא נשברה רוחי בעצם, הלא נשבר לבי, וקבל נא כפל שברון בלב במקום שברון אחד ברוח. כי ברוח נשברה בלבד תחפוץ. והנה בלב, שברון ודיכוי. וזהו לב נשבר ונדכה אלוהים לא תבזה, רצה לומר לב נשבר ונדכה, ועל כן אלוהים לא תבזה.

וזה יתכן יאמר, **אדם כי יקריב, מכם,** כלומר **מכם** היה ראוי, למה שהוא **קרבן לה',** ולא מהבעלי חיים, אך חסתי עליכם לומר כי **מן הבהמה** כו', לומר ממה שתראו שנעשה בבהמה ובבקר ובצאן תוציאו מה שהיה ראוי לכם. וזהו **מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן,** מן הנעשה בהם, ימשך **תקריבו את קרבנכם,** מעצמכם ובשרכם ודמכם. כי תבינו כי כן היה ראוי ליעשות בכם, ותיכנעו עד יהיה לכם רוח נשברה כפי הערך ההוא ויחשבו כמקריבים עצמכם. ומאומרו לשון רבים, יתכן יהיה שיעור הכתוב, כי גם הכלל יתנו אל לבם ליכנע ולשוב מעון.

וזהו **אדם כי יקריב מכם** כו', כי ממה שהאדם אחד מקריב מכם תתנו גם כולכם אל לבכם, עד שאתם גם אתם **מן הבהמה** כו' שיקריב האדם ההוא, תקריבו את הנוגע לכם עצמכם ובשרכם לה'.

ג .אִם-עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן-הַבָּקָר זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ אֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ לִפְנֵי ה'.

ד. וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו.

ולכן זאת יעשה לרצות, כי **אם עולה קרבנו** יביאנו מעצמו. וזהו **זכר תמים יקריבנו** וחזר ואמר **יקריב אותו.** וגם אמר מלת **את** בכל דבר, **ושחט את וכו' ולקחו את הדם וכו'.** הלא הוא, כי אמר, **יקריבנו** בעצמו את הבקר הנזכר.

ועוד יעשה, כי **אל פתח אהל מועד יקריב אותו** הוא האדם עצמו המביאו **לרצונו לפני ה'.** כלומר מה שיקריבנו אל פתח אהל מועד בלבד וישוב לביתו, הנה רצונו של האדם להיות **הוא** לפני ה' לקרבן, כשורו ובקרו אשה לה'. כי יאמר לפניו יתברך, הנני אני ושורי שהבאתי בעצמי מוכן את אשר תחפוץ, כי ידעתי כי אשר יעשה בשור הוא הראוי להיעשות בי, ואז על ידי הכנעה זו, **וסמך ידו על ראש העולה, ונרצה לו** הבקר במקומו **לכפר עליו,** כי יחשב לפניו

יתברך כאילו בשחוט את השור כאילו גם את בעליו הוא שוחט. וזהו אומרו **את** לרבות אותו. וכן באומרו **את הדם,** מרבה כאילו הוא גם דם בעליו, וכן באומרו **וזרקו את הדם כו' והפשיט כו'.**

והנה עד כה כתבנו על דרך אשר כתב **בעל העקידה,** שכל כוונת הקרבנות אינה כי אם מה שמקרבנו ירא וישפוט מה שראוי ליעשות בו, ואז יכנע וישוב אל ה' וירחמהו. ברמז הרומז אל האדם באדם. וגם ה' יפן אל מנחתו, בראותו שגם האיש החוטא נחשב כבהמה כי גם דעה חסר בהעוותו, כי אין אדם חוטא אלא אם כן נכנס בו רוח שטות (סוטה ג א) כאשר האריך ז"ל.

[מדוע אין קרבן על מזיד?]

אך אמנם הנה בכל זאת לא שבעה לה נפשנו, גם לפי פשט העניין, זולת דרך סוד ה'. והוא כי הנה לפי זה גם על המזיד היה ראוי יביא קרבן ויתכפר, כי על המזיד הוא אשר אמרו שנכנס באדם רוח שטות. וגם אין להשיב כי לו ציוה ה' להביא קרבן על המזיד, היה כל אדם אומר אחטא ואביא קרבן ואתכפר, ונמצא על ידי זה מרבה לפשוע. כי הנה זה היה טעם מספיק אל העונות החמורים, אך לא על הקלים.

ועוד נשים לב אל היות העולה כולה כליל, והיא באה על הרהור הלב הקל, והחטאת הבא על חטא הנעשה בפועל, נאכל לכהנים אחר אשר יקטירון את החלב.
וגם על מה זה החטאות הם נקבות כשבה או שעירת עזים, והעולה זכר תמים. ועל פי דרכנו ניתן טעם גם אל שאר חלוקי הקרבנות בס"ד.
וגם אל צורך היות אש מן השמים ולא יספיק מן ההדיוט.
וגם אומרם ז"ל (ברכות מב א) תכף לסמיכה שחיטה, מה עניין צורך התכיפות ההוא.

והנה הן האדם היה כאחד ממלאכי השרת אם לא יחטא ואשם, כי יהיה קרוב אל ה', כי נשמתו דבקה בו יתברך גם עודנו בחיים חיותו, ואין דבר מפסיק בינו לבין אביו שבשמים כנודע. אך בהעוותו, יבדיל, כדבר שנאמר (ישעיה נט) כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלוהיכם. נמצא החוטא מתרחק מאתו יתברך. ולא זה בלבד, כי אם גם מן העוון יברא ויעשה מלאך רע המקטרג עליו תמיד, עד המס ימס על ידי תשובה הראויה כנודע. וגם רוחו ונשמתו ינקו מן טומאת העוון, חלאת טומאה, המתייחסת אל טומאת המשחית אשר ברא בהעוותו.

ועל כן בגלל הדבר הזה, אשר נתרחק האדם ממנו יתברך בחטאו, יצטרך עשות באופן ישוב יתקרב אליו יתברך, והוא על ידי הקרבן, כי על כן יקרא כה, על שם שמתקרב בעליו אל ה'.

ולהיות שהמשחית אשר ברא בהעוותו מעכב, צריך עשות אופן מחה ימחה את זכר המשחית ההוא, על ידי תשובה ווידוי בסמיכה ובשחיטה, ואז יתוקן אשר עוות ויתקרב אליו יתברך.

והדבר הזה הוא הנתקן על ידי הקרבן, בהיות החטא בלתי גדול מנשוא. והוא כי **כאשר יסמוך החוטא את ידיו על ראש קרבנו**, וישוב אל ה' מלבו ויתוודה עונו, אז בסמיכתו את ידיו בתשובה ווידוי על ראש קרבנו, יסיר ויפשיט מאתו חלאת טומאת חטאתו אשר חטא, והכח הטמא אשר ברא יסור ממנו ויתלבש בבעל חי ההוא. ועל כן נצטווינו מיד תיכף לסמיכה שחיטה, בל יהיה הפסק מההשראה בבעל חי אל התשת כחו, פן ישוב לאיתנו על ידי צד הרהור זר, כי אם להחל מיד להכניע הכח הטמא ההוא, ואותו הכח הוא המתמרק ונאכל מאכולת אש על גבי המזבח.

ועל כן אחשוב, יהיה זה אחד מהטעמים הנאותים, אל השפיעו יתברך מלמעלה **אש מן השמים**. כי להיות דבר הנאכל, כח טומאת משחית ורוחני. צריך כח גדול מהאש של מטה, כי אש של מעלה קדוש וחזק להכניע הטומאה, והוא הממרק ומתיך אותו התכה גדולה וגמורה, מה שלא זכינו בבית שני שלא היה הטוב גמור.

ובכלל הדבר הזה, כאשר יחטא איש במזיד, אשר יכלול בעוונו מחשבה ומעשה. וידוע כי המחשבה נמשכת מפאת הנפש והמעשה יתייחס אל הגוף. נמצא כי כאשר יחטא איש במזיד, שחשב ועשה, הוא חוטא בגוף ונפש בהתקשרות אחת. אז יהיה קשר אמיץ לברא בהצטרפות שניהם משחית לחבל, גדול מהכיל כפרתו קרבן חטאת או עולה, כי קשה ליכנע עדי אובד במזבח. ומה גם כי לא יומר שור או כשב או עז באיש בעל שכל, אשר בשלמות מחשבתו ושכלו פשע ועוה.

[מהו שוגג?]

אכן, בהיות החטא באחד מן החלקים משני חלקי האדם. או בחלק המחשבי לבדו, ולא יהיה הדבר ולא יבוא לפועל להיעשות. או אשר בפועל בבלי דעת ומלאכת מחשבת, הלא הוא השוגג. דרך משל חשב על החלב שהיה שומן ואכלו, כי נמצאת מחשבתו מסולקת מהעוון ההוא. אז יש כח על ידי חרטה ווידוי וסמיכת ידו על ראש קרבנו, להפשיט מעצמו הכח הטמא אשר הוליד בחטאו, ולהלבישו על ידי סמיכה בבעל חי ההוא. אך כל אחד ואחד לפי הדרגת חטאו, והוא, כי אשר אין חלק למחשבה אשר היא מצד הנפש, רק נעשה בשוגג על ידי החומר ההוא, יהיה כח חלוש מאשר מעשה על ידי המחשבה לבדה, על כי במחשבה שהיא מצד הנפש חטא. על כן בעד השוגג יביא כבשה או שעירת עזים שהוא כח שיש בו תשות כנקבה. אך אשר הוא במחשבה שהיא מבחינת הנפש, גדול וחזק כחו ממנו ויתייחס לזכר, ועל כן עליו יקריב את קרבנו זכר תמים לעולה.

ולהיותה באה על מחשבה אשר איננה נתפסת, לכן גם אין בה תפיסת ידי אדם, כי היא העולה כולה כליל לאישים. מה שאין כן לחטאת, הנאכלת לכהנים אחר הקטרת אימורים. ואשר עולה לגבוה חלב ודם, הנה הוא, כי אף גם שהיא באה על השוגג, לא יבצר מהיות חלק לנפש, והגיע לה פגם מה כנודע.

נוסף על זה כי גם בלא דעת נפש לא טוב, שאילו נפשו לא מטומאה בזולת זה והיה לה חלאת עכירות מה, לא היה חטא בא על יד האיש ההוא, על כן כנגד זה עולה הדם על המזבח, כי הדם הוא הנפש. וכנגד זה החומר, הוא החלב שהוא מיטב הגוף.

ואם אמור יאמר אומר, על מה זה יומת בעל חי על עוון מחשבה, גם כי תהיה לבדה, הלא המחשבה מתייחסת אל הנפש, ואיך המר ימירום בחומר עכור בלתי מרגיש. אך הנה גם שהמחשבה היא נמשכת מכח הנפש יותר מכל כח הגוף, כי הנה המחשבה כוללת שתי הלבבות, היצר טוב שמצד הנפש, והיצר הרע המתייחס אל צד החומר. והוא, כי שני מינים נמצאים במחשבה, מתייחסים אל שתי לבבות, והם שני יצרים, כמאמר רבותינו ז"ל (ברכות נד א) בכל לבבך בשני יצריך. ובבוא מחשבת עוון אשר חטא, הוא על ידי התגבר מחשבת כח היצר הרע על היצר טוב, לחשוב מחשבות, לעשות אחת מכל מצוות אשר לא תעשינה, באופן כי גם שמפאת היותו כח חיוני, מתייחס אל הנפש. על דבר היותו מהתגברות מחשבת היצר הרע, מתייחס אל עכירות חומר בצד מה, להתכפר על ידי בעל חי.

[קרבנות – על המזבח שהוא שער השמים]

ולהיות שעל ידי זה יתחבר האדם אל מקורו אשר נפרד ממנו, על כן בחר ה', יהיה על המזבח אשר הוא במקום שער השמים, אשר שם הוא מקום התחברות העולם הזה אל העליון, כי משם יורק שפע העליון למטה לארץ. ונצטווינו יהיה מזבח אדמה, על כי האדם עפר מן האדמה ומאותה אדמה עצמה, כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** יד ט) ממקום כפרתו נברא. והוא בשום לב שלא אמרו ממקום שנברא תהיה כפרתו. להורות, כי מאז, הייתה כוונתו יתברך לברוא אותו מאדמה אשר בה חיבור עם קדושה עליונה, למען יקל שוב להתקרב אל הקדושה, שכפרה ממנה כאשר חטא. כי לא יהיה לו כמו זר לשוב מחטאתו, כי אדמתו ממקום חבור הקדושה הוא, וגם תקל לקנות שם קדושה. ולרמוז זה לא נאמר איש כי יקריב, כי אם אדם כי יקריב, לרמוז אל אדמתו, כאמור, כי ממקום כפרתו נברא.

אך כל זה איננו שווה רק על הרהור או שוגג, אך לא על המזיד. כמו שכתבנו למעלה שהוא חטא בגוף ונפש, ואין די בבעלי חיים לכפר. ואפשר שעל כן תשובה תולה ויום הכפורים מכפר, והיה צריך שהאדם עצמו יהיה עולה או חטאת, לכן תלויה כפרתו עד יום הועל יצחק לעולה, הוא יום הכפורים, שמעלה הוא יתברך כאילו זרעו נקרב, והוא קרבן אדם ממש.

ולפי עניין זה יתכן יאמר הכתוב, **אדם כי יקריב מכם,** שהוא **מכם,** ולא כל עצמכם, אך הוא מקצת מכם, שהוא שיקריב הנפש על עוון מחשבה, או החומר על עוון שוגג, אז **מן הבהמה... תקריבו את קרבנכם,** שמרבה ה'את' את כח הטומאה שנברא בחטא. אך כי יקריב את כל עצמו, נפש וגוף, שהוא על עוון מזיד שפגם נפש וגוף במחשבה ומעשה, אין כח בבהמה בקר וצאן להמשיך את הכח החזק ההוא, לישרף וליקרב עמו, כי רב הוא.

ואמר אם החלק האחד **עולה** הוא שהוא המחשבה, כד"א (יחזקאל כ לב) העולה על רוחכם, כי מכאן דרשו ז"ל (**ויקרא רבה** ז ג) שבאה על המחשבה, **מן הבקר זכר תמים יקריבנו,** כי חזק הוא כח המחשבה וצריך **זכר תמים.** ושידיו תביאנו **אל פתח אוהל מועד.** ולמה צריך כל כך שיהיה **זכר תמים,** ושבעצמו יביאנו על מחשבה בעלמא שעלה על רוחו, ולא פעל ועשה עוון אשר חטא, הלא הוא **לרצונו לפני ה'.** שהוא כי למה כי רצונו אשר רצה במחשבה לעשות את הרע, אל ימעט בעיניך, כי הלא אותו הרצון הוא לפני ה', כי ה' יראה ללבב וקשה חטא המחשבה, ולמ"ד **לרצונו** היא למ"ד בעבור.

ד וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו:

ועל כן **וסמך ידו על ראש העולה,** הוא על כח טומאה הנעשה ממחשבה, שהוא ראש העולה על רוחו, שעל כן לא אמר על ראש הקרבן או הבקר. ואז על ידי סמיכה זו **ונרצה לו** אותו ראש הנזכר לכפר עליו, ואז אותו ראש עצמו יהפך לו לזכות, וזהו אומרו **ונרצה לו לכפר עליו,** ולא אמר ונרצית לו לשון נקבה. והוא כי על ידי וידוי והכנעה, עד יחול כח חטא הרהורו בו, ונרצה לו בשבילו לכפר עליו.

ה וְשָׁחַט אֶת-בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי ה' וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת-הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת-הַדָּם עַל-הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב אֲשֶׁר-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:

וגם במחשבת השחיטה, שיכוון שאת הכח ההוא הוא שוחט. וזהו **ושחט את בן,** ריבה **האת** גם את הכח ההוא, כאילו אותו נשחוט לפני ה' הרואה ללבב.

וכן **והקריבו את הדם,** ריבה את **הדם** את פנימיות הכח ההוא. וכן **וזרקו את הדם** כאילו גם את דמו נזרוק.

ו וְהִפְשִׁיט אֶת-הָעֹלָה וְנִתַּח אֹתָהּ לִנְתָחֶיהָ:

וכן **והפשיט את,** שריבה האת שיחשיב על עצמו, כאילו על ידי כן מפשיט את בעליה מבגדים הצואים הנעשים בחטא. ועל ידי הפשטה זו אין צריך בניתוח כאילו אותו הוא מנתח, כי אם לנתחיה, כי הופשט הכח ההוא מבעליו וחל על הקרבן. **ונתח אותה לנתחיה,** שגם המחשבה ישבר לשברים, ותאכלנה אש של מעלה כמדובר.

או יאמר, כי אוי לו למי שנתרחק בחטאו, וצריך קרבן מן הבהמה לקרבו לפני ה'. כי מי יתן ולא חטא, והיה קרוב תמים אליו יתברך בלי הפסק.

והוא מאמר שמואל הנביא אל שאול באומרו (שמואל א, טו כב) **החפץ לה' בעולות כו' הלא שמוע מזבח טוב**. והכנה **להקשיב** - מטרם יקשיב - טוב **מחלב אילים**. וזהו אומרו להקשיב בלמ"ד. וקובלני עליך שאול, שאת אשר היקל הוא יתברך - החמרת, ואת אשר החמיר - הקלת. והוא כי החמרת לבער אוב וידעוני מן הארץ, והקלת להפציר על מאמר ה'. שחטאת והפצרת לומר שלא חטאת זה פעמים, לחפות ולומר כי חמל העם כו' כדי לזבוח. והוא כי הנה **חטאת קסם** של אוב וידעוני, שהחמרת ויגעת לבערו, הוא **מרי** אחד כשאר עונות שהם בלאו, ואינו שקול כעובר כל התורה. אך **און ותרפים**, שהיא עבודה זרה, ששקולה כעובר כל התורה, שהם מרדים רבים, כך הוא ה**הפצר** שאתה מפציר בזה, ששקולה ככל העונות ולא כמרי אחד. הנה כי קשה לפניו יתברך לחטוא והביא קרבן, וטוב טוב הוא לחדול מלחטוא.

וזהו מאמרו יתברך **דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם**, לנוכח. כי אם שאינכם מקריבים קרבן, לי אתם, ואוי למי שחטא מכם, שהוצרך להקריב שאדבר בו שלא לנוכח, כי רחק ממני בחטאו. שעל כן אומר **כי יקריב**. וראה רעתו רבה, כי הוא נקרא אדם והושווה לבהמה, כי ליקרב קרבן צריך שמן הבהמה כו'. וגם בכם פגם וצריכים תיקון, כי לאחדותכם גם בקרבנו תקריבו את קרבנכם, וכדאי בזיון. והיה האדם בבחירתו נמשל כבהמה שעל ידה יתוקן. ולא הוא לבדו, כי אם גם כל יתר ישראל עמו כמתקרבים, כי כל ישראל ערבים זה לזה כמדובר.

עוד יתכן בהמשך הכתובים. בשום לב על זולת אשר הערנו בפסוק ראשון, עוד נעיר קצת על שאר כתובים. והוא, כי על אשר **עולה קרבנו מן הבקר,** אומר **לרצונו לפני ה',** מה שאין כן באשר אמר אחר כך, באומרו **ואם מן הצאן קרבנו.**

ועוד כי בשניה אינו אומר רק **קרבנו** סתם, ובעולת העוף הוא אומר **קרבנו לה'.**

ועוד כי בעוף, חוזר וכופל ואומר בסוף הפסוק **את קרבנו.**

ועוד כי בבקר וצאן ועוף, לא אמר כי אם תואר אדם, ובקרבן מנחת סולת, אומר **ונפש כי תקריב.**

ועוד כי בכל הקרבנות ובמנחת סולת מדבר שלא לנוכח, ובשאר מנחות מדבר לנוכח, **ואם מנחה על המחבת קרבנך.**

ועל דרך זה דקדוקים כאלה, יתיישבו בדרך אשר נדרוך בכתובים, בכוונה כוללת דרך קצרה.

ולבוא אל העניין, נזכירה מקראי קדש אשר הנביא (ישעיה מג כ) דבר, הלא המה:

כ תְּכַבְּדֵנִי חַיַּת הַשָּׂדֶה תַּנִּים וּבְנוֹת יַעֲנָה כִּי-נָתַתִּי בַמִּדְבָּר מַיִם נְהָרוֹת בִּישִׁימוֹן לְהַשְׁקוֹת עַמִּי בְחִירִי: כא עַם-זוּ יָצַרְתִּי לִי תְּהִלָּתִי יְסַפֵּרוּ:

כב וְלֹא-אֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב כִּי-יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל: כג לֹא-הֵבֵיאתָ לִּי שֵׂה עֹלֹתֶיךָ וּזְבָחֶיךָ לֹא כִבַּדְתָּנִי לֹא הֶעֱבַדְתִּיךָ בְּמִנְחָה וְלֹא הוֹגַעְתִּיךָ בִּלְבוֹנָה: כד לֹא-קָנִיתָ לִּי בַכֶּסֶף קָנֶה וְחֵלֶב זְבָחֶיךָ לֹא הִרְוִיתָנִי אַךְ הֶעֱבַדְתַּנִי בְּחַטֹּאתֶיךָ הוֹגַעְתַּנִי בַּעֲוֹנֹתֶיךָ:

כה אֲנֹכִי אֲנֹכִי הוּא מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר:

כו הַזְכִּירֵנִי נִשְׁפְּטָה יָחַד סַפֵּר אַתָּה לְמַעַן תִּצְדָּק:

כז אָבִיךָ הָרִאשׁוֹן חָטָא וּמְלִיצֶיךָ פָּשְׁעוּ בִי:

כח וַאֲחַלֵּל שָׂרֵי קֹדֶשׁ וְאֶתְּנָה לַחֵרֶם יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְגִדּוּפִים:

מבלי נעיר בכתובים לבלתי האריך. והוא שאומר: הוא יתברך כקובל ומתלונן על עמו ישראל, ואומר, צר לי על מיעוט דרך ארץ אשר לכם, כי מי יתן ותחזיקו לי טובה על כל הטובה אשר הטבתי לכם, בד בבד עם חית השדה. כי הלא עשר ידות להם עליכם. כי הלא הביטו וראו קל וחומר רב ועצום, כי הלא חיות השדה, שלא בראתים להלל ולשרת אותי, רק בעבור האדם, על מה שלא הטבתי להם רק לכם, עם כל זה למה שמברכתכם שהשפעתי אתכם נמשך להם טובה מאליה, הם מכבדים ומחזיקים לי טובה. ואתם, שכל אשר בראתי אתכם, לא היה, רק לספר תהילתי על מה שאני מטיב לכם, לא תחזיקו לי טובה.

וזהו **תכבדני חית השדה** כו', לומר, הנה בהיותכם במדבר על יד הבאר, השפעתי לכם מים רבים. והוא הנודע מרבותינו ז"ל, כי נהרי נחלי מים רבים יוצאים ממנו, עד שהיו הולכים בציות נהר. והן אמת, כי כל אשר עשה אלוהים, לא היה רק בשביל ישראל. אלא שעל פי דרכו היה נמשך, שחיות השדה היו שותים בצמא ממימיהם. ואמר הוא יתברך, מי יתן והייתם אתם, שבשבילכם עשיתי, כחית השדה שמאליהם נהנו. כי הלא תכבדני חית השדה תנים ובנות יענה, על אשר נתתי במדבר מים נהרות בישימון. עם היות שלא בשבילם עשיתי, כי אם להשקות עמי בחירי, עם כל זה מכבדים ומחזיקים לי טובה על שנהנים על פי דרכם.

ו**עם זו יצרתי לי** כדי ש**תהילתי יספרו**, **ולא אותי קראת** אפילו קריאה בעלמא, להחזיק לי טובה, על כן אכנך בשם **יעקב.** ושמא תאמר **כי יגעת בי**, בשבילי, בעבודתי, ועל כן בשם **ישראל** תכונה, כי עשית הטוב והישר, כי חלף טובתי יגעת בעבודתי. לא כן הוא! כי הנה **לא הבאת לי שה עולותיך**, כלומר בשבילי שאהנה חלילה, רק בשבילך שתתכפר על עוון מחשבה או על עשה או לאו הניתן לעשה למאן דאמר. **וזבחיך** שזבחת לפני **לא כיבדתני**, שלא היו של תודה אשר הם בלי עוון הנקראים כבוד. כמו שאמרו ז"ל ב**ויקרא רבה** פרשת צו (ט א), על זובח תודה יכבדני שנקרא זבח של תודה כבוד. ויאמר לא כיבדתני, כי לא זבחת רק של חטאים. ואם היית מביא מנחה אשר איננה על חטא, **לא העבדתיך במנחה**, שתביא לי דורון מתייחס אל מלך גדול לפחות, רק לא העבדתיך כי אם מעט סולת וכיוצא.

ולא הוגעתיך בלבונה שציוויתיך לתת על המנחה, כי אינה דבר שדמיה יקרים, כי **לא קנית לי בכסף קנה** רק לבונה שהיא בזול. **וחלב זבחיך לא הרוויתני**, כלומר אם תאמר נא ישראל, הלא אתה ה' אמרת שבזבחינו לא כיבדנוך, שלא היו רק על חטא, והנה לא יבצר מהיות גם קצת של שלמים ותודה. לזה אמר, הן אמת שהקרבת, אך מעט, וזהו וחלב זבחיך, הם מבחר הזבחים שהם תודה, לא הרוויתני כי מעט היו. **אך** אדרבא **העבדתני בחטאתיך** שעשית, ששפחה תירש גבירתה, שהשכינה תריק ותיתן השפע והברכה אל השרים החיצונים, ולא אל נשמות ישראל בניה. וזה כשהאשמות הם קלים שהם חטאים, ואם הם עונות, הוא גדר גדול המתייחס ליגיעה, וזהו **הוגעתני בעונותיך**.

וגם עתה אחר החורבן שאין קרבנות, אנכי שהייתי מוחל לך בקרבנות, **אנכי** הוא גם עתה בלי קרבנות. וקל וחומר הדברים, כי **הפשעים** שאין קרבן מועיל להם **מוחה** אותם **למעני**, כל שכן ש**חטאתיך** שהיו מתכפרים בקרבן, ש**לא אזכור** אותם.

ושמא תאמר במה יכופרו, אחר שגם קרבנות אינם, ולא עוד אלא שאפילו לא תזכור. הלא הוא בזאת שתהיה תשובתם שלמה. והוא ש**תזכרני** מה שתתעתד שיבוא זמן ש**נשפטה יחד** שהוא אחר מותך, כי בהזכירך זה תרעד ותשוב תשובה שלמה. והוא זמן שאומר לך **ספר אתה למען תצדק**. והוא, כי כן הוא, שמלמדים אותו כל התורה ומשפטים ומזכירים לו מעשיו, ושואלים לו העושה כך וכך מה משפטו, ונותן את הדין, ואחר כך אומרים לו הלא אתה הוא אשר עשית, ונפשו מספרת כל מעשיו הרעים אשר עשה. והוא מאמר התנא (אבות פרק ג משנה א) באמרו אתה עתיד ליתן דין וחשבון, כי תחילה הוא נותן הדין ואחר כך נותן החשבון. וזהו ספר אתה למען תצדק, שהוא זמן שאומרים לך ספר אתה כו'.

ושמא תאמר כי העונות בטבע הם לכם, כי אדם **הראשון** החל, ואחריו כל אדם ימשוך, כי ממנו חוצבתם. אינו דומה, כי הלא הוא **חטא** בלבד שהוא חטא קל, אך אתה פשעת, ולא בלבד אתה, כי אם **ומליציך פשעו בי**. והם האומרים לך אל תירא מהכשדים, זה אמר להקיף את ירושלים מים וזה להקיפה אש, עד שהוצרכתי לחלל שרי קדש. והוא מאמרם ז"ל (**איכה רבתי** ב ה) על פסוק (איכה ב) חלל ממלכה ושריה, ששינה מינוי המלאכים לבל יועיל השבעתם, וזהו **ואחלל שרי קודש**. והיה סיבה ש**ואתנה לחרם יעקב וישראל לבוזזים**, ואין להם פשע גדול מזה. ומדבר כל זה על מה שאחר החורבן, שכל זה כתוב אחר פסוק למענכם שלחתי בבלה, שהוא אחר החורבן. וכן כל הנחמות הם על החורבן, שאומר (ישעיה מ) נחמו נחמו על החורבן שעדיין לא היה.

ואחשבה, כי מעין הדברים האלה, דבר ה' אל כל ישראל בפסוקים אלו.

והוא שאומר דבר כו' **אדם כי יקריב כו'** לומר, **דבר אל בני ישראל,** כי אין רצוני בהוצאה מרובה, כי אם אפילו דבר קל שאדם נוטל מהזולת בתורת צדקה ומקריבו, ארצה בו. וזהו **אדם כי יקריב**, ואינו משלו, רק **מכם** שנתתם לו. עם שמלך גדול הוא יתברך על מלכים, אחשיבהו ל**קרבן לה'.**

ולא עוד, כי אם שאתם גם אתם שנתתם לו לזכותו, אעלה עליכם כאילו שותפים אתם עמו, שיש לכם חלק. כאילו **מן הבהמה** כו' שהוא מקריב, **תקריבו את קרבנכם.** לכן אל יתהלל עשיר בעשרו שנותן לי.

ולא עוד, אלא, שאם **עולה קרבנו מן הבקר** שדמיו יקרים, וגם ש**זכר תמים יקריבנו**, שייקר דמיו בעיניו, וגם שיטפל בו, להביאו בכבודו ובעצמו לפני ה', **אל פתח אוהל מועד.** וזה יעשה בפועל בבחינת רצונו, לא בלבד עד פתח אוהל מועד, כי אם גם לפי רצונו היה מביאו עד **לפני ה'.** אל יראה בעיניו, כי על כל אלה יש לי להחזיק לו טובה, כי כל זה אינו בשבילי, כי לעצמו הוא מטיב, ואלי יש לו להחזיק לי טובה שאקבלנו, כי הלא איני צריך לו. כי הנה, **וסמך ידו על ראש העולה** על ידי וידוי, ואז ימצא חן בעיניו יתברך, ש**ונרצה לו,** לה' הנזכר, לכפר עליו. הנה כי הוא צריך אל קרבנו, להנאתו ולעצמו הוא מטיב ולא לה'.
והוא כמאמר הנביא (שם כג), לא הבאת לי שה עולותיך. לומר, לא הבאת לי בשבילי, רק להנאתך ולטובתך. כי על ידי קרבן זה, בתשובה ווידוי וסמיכה, תנצל מכל דינים המעותדים לבוא עליך אחר סילוקך מן העולם.

ז וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל-הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ עֵצִים עַל-הָאֵשׁ:
ואחר כך תחת מדורת אש עריכתה בגיהינום, עתה **ונתנו בני אהרן הכהנים,** שהם משל אל מלאכי החסד. **אש על המזבח,** הוא משל אל אש עליון, אור רוחני שמצד החסד. **וערכו,** סדר הזכיות כעצים על האש ההוא.

ח וְעָרְכוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֵת הַנְּתָחִים אֶת-הָרֹאשׁ וְאֶת-הַפֶּדֶר עַל-הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל-הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל-הַמִּזְבֵּחַ:
ט וְקִרְבּוֹ וּכְרָעָיו יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת-הַכֹּל הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה אִשֶּׁה רֵיחַ-נִיחוֹחַ לה':
וערכו הנתחים, הם כל בחינות הנפש. **על העצים אשר על האש אשר על המזבח** העליון.
וקרבו וכרעיו, שהם איברים קשים ליטהר, גם בנמשל אשר הוא מקצת הרהורין שבקרב איש, וכן **כרעיו** מאיזה זרע לבטלה, או מרבה במותר לו וכיוצא בזה, על אלה ירחץ הוא יתברך במים הם מימי חסדו, שיקרב חסד מאליו יתברך. ואז **הקטיר המזבחה.** ופה רמז בה"א יתירה את המזבח העליון, כי על ידי האור ההוא, תעלה מעלה מעלה הנפש ההיא, על ידי

הכהן העליון הוא מיכאל. נמצא הוא יתברך ברמז הזה, כאומר אל המקריב את קרבנו, **וסמך את ידו** והתודה, הנה על ידי כן אתה ניצול מכל הרעות המתרגשות לך אחרי מותך. ואם כן איפה אמור מעתה, אם הקרבן אשר אתה מביא, האם להנאתי הוא או להנאתך.

י וְאִם-מִן-הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ מִן-הַכְּשָׂבִים אוֹ מִן-הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ:

והנה עד כה דברתי בעשיר כי רב חילו. ועולה קרבנו מן הבקר זכר תמים שהוצאתו רבה. ואם לא מהעשירים הוא **ומן הצאן קרבנו**. הנה זה לא יתגאה כל כך, שאין הוצאתו רבה כקודם המביא מן הבקר, ועל כן לא אצטרך לספור כל מה שעולה על רוחו. שיש לי להחזיק לו טובה, שעל הוצאתו הרבה גם מטפל בו להביאו עד פתח אוהל מועד. ושהיה רצונו להביאו גם עד לפני ה'. על כן אינו מזכיר רק העיקר ושחט כו'.

יד וְאִם מִן-הָעוֹף עֹלָה קָרְבָּנוֹ לה' וְהִקְרִיב מִן-הַתֹּרִים אוֹ מִן-בְּנֵי הַיּוֹנָה אֶת-קָרְבָּנוֹ:

טו וְהִקְרִיבוֹ הַכֹּהֵן אֶל-הַמִּזְבֵּחַ וּמָלַק אֶת-רֹאשׁוֹ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה וְנִמְצָה דָמוֹ עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ:

אמנם אם דל הוא ואין ידו משגת כי אם להביא עוף כי עני הוא, הנה זה אדרבא יעלה על רוחו, כי קטן הוא הדורון שלו כדי שאקבלנו. ואיש כזה בא בלב נשבר ונדכא, אומר בלבו אוי לי כי עוניתי, ולא השיגה ידי די שה, האם יקבל הוא יתברך ממני. על כן אומר הוא יתברך, **ואם מן העוף עולה קרבנו,** זה חשוב יותר בעיני, כי בזה אני אומר קרבנו לה', מה שלא אמרתי בראשונים, כי זה כוונתו יתירה לשמים.

ולא עוד, כי אם שזה מקריב קרבן כפול, מהעוף, וגם הכנעת ושברון לבו. וזהו **והקריב כו' את קרבנו,** שמרבה ה**את** גם את שברון לבו. והוא מה שכתבנו כי מה שקרבנו מועט, הוא סיבת שברון לבו, ועל כן לשנים יחשב, וזהו **והקריב מן התורים.** ועל ידי היות דבר זה, שמעט הוא, על כן **את קרבנו** אני אומר בו, ארבה - ב**את,** - הכנעתו, לחשבו לקרבן שני. ועל כן,

טו וְהִקְרִיבוֹ הַכֹּהֵן אֶל-הַמִּזְבֵּחַ וּמָלַק אֶת-רֹאשׁוֹ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה וְנִמְצָה דָמוֹ עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ:

מיד **והקריבו הכהן אל המזבח,** לרמוז כי קרוב הוא ממזבח העליון. כי על ידי היותו עני ונכה רוח, הוא חרד על דברו יתברך ויהי צדיק. ועל כן, גם כי שחיטת קרבן העשיר הוא על ידי זר שוחט, בקרבן העני הוא בגופו של כהן בצפורנו. וכל כך למה? מפני שהוא חשוב כמת, לפי שמבושתו והכנעתו, פניו למטה וראשו כפוף, והכל דורסים על מול ערפו, על כן יחשב כנמלק ממול ערפו. והגיע עד הסימנים וכהרוג יחשב. וזה רמז לו באומרו ומלק את ראשו כו'.

ולא עוד אלא שמחסרון מזונו, נתמעט דמו ולחותו, עד שכמעט אין לו דמים, כי צפד עורו על עצמו. וזה הורה יתברך, בצוותו שלא יתקבל דמו בכלי, כי אם **ונמצה דמו על קיר המזבח,**

שכובש בית השחיטה ודוחק אותו בקיר המזבח. וגם רמז, כי כן דם העני מתמצה מדאגתו בקירות לבו בהרהור דלותו.

טז וְהֵסִיר אֶת-מֵרְאֹתוֹ בְּנֹצָתֹה וְהִשְׁלִיךְ אֹתָהּ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ קֵדְמָה אֶל-מְקוֹם הַדֶּשֶׁן:
יז וְשִׁסַּע אֹתוֹ בִּכְנָפָיו לֹא יַבְדִּיל וְהִקְטִיר אֹתוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה עַל-הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל-הָאֵשׁ עֹלָה הוּא אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לה':

אמרו רבותינו ז"ל (**ויקרא רבה** ג ד) שעל שהעוף אוכל גזלות מאשר ימצא, מה שאין כן הבקר וצאן, על כן זפק העוף לא היה עולה על המזבח להקטיר, מה שאין כן קרב הבהמה שמתמלא מאבוס בעליו, על כן היה נרחץ במים ונקטר על גבי המזבח. ואפשר לפי דרכם, שהוא לרמוז לדל, אל יפותה בדלותו לפשוט ידו במה שאינו שלו. שעל כן זפק קרבנו, על שבו מן הגזל, נדחה מעל המזבח.

עוד אחשוב, רמז לו, יעשה כל יכולתו ליזון ולהתפרנס מיגיעו. ועל כן זפק קרבנו, וכסותו הוא נוצתו, יוסר חוץ למזבח. לרמוז לו, לא יקח לחם לאכול ובגד ללבוש רק משלו. כי על כן לפי שדרך העני לאכול וללבוש מאחרים, על כן קרבנו, זפק מאכלו ולבושו, ידחה מעל המזבח. ולרמוז לדל אל יתן עיניו במאכלי העשיר ולבושו הטוב. מה שאין כן בהיות הדל נהנה מיגיעו, כי לא יאכל לשבעה ולא יכסה עתיק.

יז וְשִׁסַּע אֹתוֹ בִּכְנָפָיו לֹא יַבְדִּיל. וְהִקְטִיר אֹתוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה עַל-הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל-הָאֵשׁ עֹלָה הוּא אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לה':

ובאומרו ושסע אותו כו' אמרו רבותינו ז"ל (שם) שנוצת הכנפיים הייתה נשארת על המזבח להקטיר אף על פי שריחו קשה, כדי שיהיה המזבח מהודר בקרבנו של עני. ולנו אפשר ירמוז, כי אינו כעשיר, שבהסתלקו מן העולם, יכבד עליו לעלות מהרה השמימה אל המזבח העליון. אך העני, שתי כנפיים אשר בהם יכסה פניו בם מבושת דלותו והכנעתו, השמים יעלה, אשר לו כנפיים, כנשר יעוף השמים.

וגם ישסע אותו, להורות, כי בעיניו יהיה תוכו כברו שיגלה תוכו ולבו. אך **לא יבדיל** חלק מחלק, כי אינו כעשיר שאם יעשה מצווה באחד מאבריו, לא יהיה בכל עצמו, על כן יהיה קרבנו מנותח. אך העני כי דל חלקו, כל מצווה אשר יעשה, תהיה בהכנעת גופו ונפשו, באופן יהיו כל אבריו לאחדים, על כן **לא יבדיל.**

עוד ירמוז. כי השני כנפיים הם נפש ורוח, כי הדל ידאה בהם באחדות אחד. על כן, להורות זה, לא ישסע לגמרי, בל ישאר כל כנף בפני עצמו. וזהו ושסע אותו בכנפיו **לא יבדיל**, והוא, כי לו רוח נשברה, ותתקנהו קלקלתו להתאחד עם נפשו, יותר מאיש עשיר. ועל כן קל מהרה יעלה המזבחה אשר בעולם העליון, להיות **עולה ריח ניחוח לה'.**

פרק ב

א וְנֶפֶשׁ כִּי-תַקְרִיב קָרְבַּן מִנְחָה לַה' סֹלֶת יִהְיֶה קָרְבָּנוֹ וְיָצַק עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְנָתַן עָלֶיהָ לְבֹנָה:
ב וְהֵבִיאָה אֶל-בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים וְקָמַץ מִשָּׁם מְלֹא קֻמְצוֹ מִסָּלְתָּהּ וּמִשַּׁמְנָהּ עַל כָּל-לְבֹנָתָהּ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת-אַזְכָּרָתָהּ הַמִּזְבֵּחָה אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַה':
ג וְהַנּוֹתֶרֶת מִן-הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי ה':

והנה עד כה דבר על העני שמקריב עוף. ויש אשר לו דלי דלות, ולא תשיג ידו לתור או גוזל, ויביא סולת. אומר הוא יתברך, אל זה אביט יותר, כי איש זה את נפשו הוא מקריב. וזהו אומרו **ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה'.** ושיעור הכתוב, לומר, **הנפש כי תקריב קרבן מנחה לה',** תדע מי היא הנפש ההיא, הלא היא אשר **סלת יהיה קרבנו.** כי אין זה רק מרוב דלותו, כי איש כזה שסלת בלבד הוא קרבנו, נפשו ודאי היא המקרבת עצמה, ובזה אבחר. כי הוא, סלת נקי מקמח וסובין ומורסן - שהוא משל אל שלילת הפניות - **יהיה קרבנו** כי דל הוא.
ועל ידי היות קרבנו משולל פניות, יהיה סיבה שעל ידי כן **ויצק עליה שמן,** שהוא משל אל אור השופע. שיערה עליו - על הנפש הנזכר - רוח מלמעלה לקדשו לטהרו, לכהנו לו יתברך אז יותר על ידי הרוח. ואז על ידי כן יזכה שיעלה עליו נשמה על הרוח, שהיא תתייחס אל **לבונה,** שהיא הנשמה בעלת לבנות זכה ורוחניות ספיריי עד מאד.

ב וְהֵבִיאָה אֶל-בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים וְקָמַץ מִשָּׁם מְלֹא קֻמְצוֹ מִסָּלְתָּהּ וּמִשַּׁמְנָהּ עַל כָּל-לְבֹנָתָהּ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת-אַזְכָּרָתָהּ הַמִּזְבֵּחָה אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַה':
ואיש זה כאשר **והביאה** במותו, לא יביאנו על ידי מלאך המוות, רק אל אחד מ**הכהנים**, שהם משל אל מלאכי החסד, כסילוק חסידי עליון. **וקמץ** הכהן, הוא מיכאל, בבית המקדש של מעלה, מלא קומצו, שהם שלש אצבעות. **מסלתה ומשמנה,** שהם הרוח והנפש. ומשני אלו ישאיר מהם בחינה שפלה מהם למטה עם הגוף. ומה גם אשר צדיק יהיה, שמבחינת הרוח הדבקה וסמוכה אל מדרגת הנפש, תישאר למטה עם בחינת הנפש השפלה יותר תישאר עליו. אך הנשמה תעלה כולה לגמרי, וזהו ואת כל הלבונה. ואת שלשתן יקטיר הכהן הנזכר במזבח העליון.

ג וְהַנּוֹתֶרֶת מִן-הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי ה':

והנותרת מן המנחה בקבר, גם הוא קדושה תהיה בו, כי לצדקתו קדש קדשים - שהוא מן הנפש וקצת מן הרוח - יהיו בה בכח מעין אשר עלו במזבח העליון ב**אשה ה'.**

ד וְכִי תַקְרִב קָרְבַּן מִנְחָה מַאֲפֵה תַנּוּר סֹלֶת חַלֹּת מַצֹּת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן וּרְקִיקֵי מצוות מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן:

והנה עד כה דבר על העני כי אין צרה זולת עניותו. ועליו אמר **ונפש כי תקריב,** כי עני חשוב כמת, והנפש היא המקרבת עצמה. ועדיין דבר בה שלא לנוכח, כי לא תבצר ממנו אשמת דבר קודם הקריב עצמו לה' כנזכר במנחה. אך יש עני שגם נאפה נפשו בגופו בצרות, כסלת תוך התנור. ואיש כזה ראוי לנוכח ידבר בו, כי זך מכל חלאה הוא, כי ייסורין מירקוהו. ואיש זה **מנחה מאפה תנור** יביא, מעין עניינו.

ה וְאִם-מִנְחָה עַל-הַמַּחֲבַת קָרְבָּנְךָ סֹלֶת בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן מַצָּה תִהְיֶה:

ו פָּתוֹת אֹתָהּ פִּתִּים וְיָצַקְתָּ עָלֶיהָ שָׁמֶן מִנְחָה הִוא:

ז וְאִם-מִנְחַת מַרְחֶשֶׁת קָרְבָּנְךָ סֹלֶת בַּשָּׁמֶן תֵּעָשֶׂה:

ועד כה דבר על אשר בייסורים, ואינו מוסיף מעשים טובים על הנהוג מקודם, שהוא נמשל אל הנאפה בתנור יבש.

אך למעלה הימנו, הוא אשר ידמה לסלת מטוגן במחבת בשמן, שהוא נאפה בייסורין בלחות רב של שמן, שהוא נמשל אל ריבוי שמן טוב, מעשים טובים שמרבה בהם.

ז וְאִם-מִנְחַת מַרְחֶשֶׁת קָרְבָּנְךָ סֹלֶת בַּשָּׁמֶן תֵּעָשֶׂה:

והנה יש מרבה בינו לבינו בחשאי, כטיגון שבמחבת, שהיא עמוקה והשמן הרבה, בלתי נרגש. שהוא בבחינה אחת טוב שהוא בחשאי, ובחינה אחרת לא ישתלם כי לא ילמדו ממנו. אך נהפוך הוא הדומה לנעשה במרחשת, שמעשיה רוחשין ומתפשטין. שהכלי רחב ונרגש כרוחש בעת הטיגון. שהוא משל אל המרבה בגלוי נרגש לכל ולמדין ממנו. ואל שתי אלה ידבר יותר לנוכח אתו הוא יתברך, ואומר לו **ואם מנחה וכו' קרבנך, ואם מנחת מרחשת קרבנך כו'.**

פרק ד

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

ב דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר נֶפֶשׁ כִּי-תֶחֱטָא בִשְׁגֶגָה מִכֹּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה:

ג אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת הָעָם וְהִקְרִיב עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא פַּר בֶּן-בָּקָר תָּמִים לה' לְחַטָּאת:

ראוי לשים לב:

א. אל אומרו לאמר פעם שנית, באומרו **דבר אל בני ישראל לאמר.** ומה גם כי אינו לאמר לזולת.

ב. כי אומרו ועשה מאחת מהנה הוא מיותר, אחר אומרו **מכל מצוות ה'** - יובן ששגג באחת מכל מצוות.

ג. אומרו ועשה מאחת מהנה, כי מהראוי יאמר ועשה אחת מהנה.

ד. כי אחר שהתחיל בשגגת אחד מעם הארץ, היה לו לגמור עניינו ולומר הקרבן שיביא, ולא שיניח העניין ויאמר דין אם הכהן המשיח יחטא וכל משפטי קרבנו, ואחרי כן עניין אם כל עדת ישראל ישגו בכל משפטי קרבנם, ואחר כך אשר נשיא יחטא וכל משפטו, ואחר כך חוזר אל עניין ראשון מחדש כאילו לא דבר בו עד כה, ואומר **ואם נפש אחת תחטא וכו',** והוא הדבר הראשון אשר בו החל ואמר **דבר אל ישראל כו' נפש כי תחטא וכו'.** ויותר היה ראוי לבלתי הזכירו מתחילה עד מקומו שאחר הכל.

ה. אומרו אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם, מה לעם כי יבכו על הכהן המשיח שחטא. והן אמת כי על זה אמרו רבותינו ז"ל (ע"ש ה ו) כשכהן גדול חוטא אשמת העם הוא, שזה שהעם תלויים בו לכפר עליהם ולהתפלל בעדם נעשה מקולקל, ע"כ. ועוד נאמר דרך, על פי דרכנו ביתר ההערות.

ו. אומרו על חטאתו אשר חטא, כי אומרו **אשר חטא** הוא מיותר.

ז. למה על שוגג יביא זכר. וכן כאשר **כל עדת ישראל ישגו.** וכן **אשר נשיא יחטא.** מה שאין כן על שגגת אחד מעם הארץ, כי אם קרבן נקבה.

ח. אומרו בסוף עניין קרבן כל עדת ישראל, **חטאת הקהל הוא**, כי מי לא ידע כי מה שעדת ישראל ישגו שחטאת הקהל הוא.

ט. אומרו אשר נשיא יחטא, שמהראוי יאמר ואם נשיא יחטא מאי אשר. והנה על זה אמרו רבותינו ז"ל (הוריות י ב) שאשר הוא מלשון מאושר. שאמרו אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו קל וחומר שמתחרט על זדונותיו ע"כ.

ולפי דרכנו נשיב, גם בהיות אומר אשר כמשמעו.

י. מה נשתנה קרבן נשיא מקרבן כהן משיח, שזה מביא פר וזה מביא שעיר.

יא. מה נשתנה הנשיא שנאמר בו **ונסלח לו,** וכן בנפש **אחת מעם הארץ,** מה שאין כן בכל הקודמים.

יב. אומרו ואם נפש אחת תחטא כו', ואשם, כי נכנס בלשון נקבה ויצא בלשון זכר כאומרו ואשם, וגם נכנס בשגגה ויצא באשמה שהוא מזיד.

יג. אומרו בעשותה כו' שיראה מיותר כי מאומרו תחטא יובן.

יד. אומרו או הודע כו', והראוי יאמר אם הודע, או והודע, ולא יאמר מלת או שהוא כמספק.

ב דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר נֶפֶשׁ כִּי-תֶחֱטָא בִּשְׁגֶגָה מִכֹּל מצוות ה' אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה:

אמנם הנה כוונתו יתברך להעיר אזן עם בני ישראל הקטנים עם הגדולים. ישמרו פן ואל יאמרו ללבבם - אם המצא תמצא בידם חטא שוגג:

ברוך ה' ואעשיר. כי לא ברשע ולא בפשע פעלתי עולה, ולא אתעצב אל לבי על שגגה שיצאה מתחת ידי ואנכי לא ידעתי. ואנכי אדם ולא אל, שלא אוכל להתעלם או לשכוח, כי דרך אנשים לי. וכל עדת ישראל ישגו כי השגגה מצויה בכל אדם.

והנה יהיו הדברים האלה שומה בפיהם ובלבם, להקל מעליהם אשמת דבר כל עוון שוגג. ולא מזער הוא, כי קו לקו הלוך ילך ופושט ידו ב**כל מצוות ה' אשר לא תעשינה ואשם.** על כן, למען ולבעבור הסיר תועה זו מלבנו, בא האלוהים ויאמר, **דבר אל בני ישראל לאמר נפש כו'.** לומר, הנה ידעתי דרך אנשים, שהוא לדבר ולומר כי יחטאו שוגג:

"מה עשיתי ובמה נחשב הוא, כי לא לבי הלך במעשה הרע. ואם נעשה ולא מלבי, מהבל ימעט חטאתי זה".

על כן **וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל לאמר,** כלומר דבר אל בני ישראל כי מה שראוי להם לאמר, אינו כדרך אנשים, כי אם מה **שראוי** להם לאמר, **נפש כי תחטא בשגגה.** והוא, כי אין זה לו, כי אם שגם בלא דעת נפש לא טוב. שאם יחטא איש שוגג, אין זה כי אם שנפשו לא טובה היא, מאיזה עוון שעשה תחילה, ואותה עבירה גרמה לו זאת. והוא כי אשר אין בידו עוון אשר חטא, אין שוגג בא על ידו. כי הוא יתברך אפילו בהמתם של צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידם, צדיקים עצמם לא כל שכן. והוא מאמר הכתוב (שמואל א, ב ט) רגלי חסידיו ישמור, והוא מאמר רבי מאיר (אבות פרק ו משנה א) על העוסק בתורה לשמה... ומרחקתו מן החטא.

וזהו מה שראוי **לאמר** הוא: **נפש כי תחטא בשגגה,** מהיכן נמשכה לו תקלה זו, הלא הוא **מכל מצוות ה' אשר לא תעשינה ועשה מאחת מהנה,** כי אשר כבר עשה אחת מהנה, גרם לו תבוא תקלת שגגה זו מתחת ידו.

או שיעור הכתוב בשום לב אל החילו בנפש שהיא נקבה ומסיים בלשון זכר, ואומר **ועשה מאחת מהנה** ולא אמר ועשתה. אך יאמר, **דבר אל בני ישראל לאמר** כו', מה שראוי לאמר הוא **נפש כי תחטא.** לומר, הלא תאמר בלבבך הנה נפשי לא מטומאה, כי הנה המחשבה שיש לה שייכות עם הנפש, לא היה לה חלק ונחלה בדבר הרע הזה, כי אם הגוף בלי מחשבה. כי חשבתי על החלב שהיה שומן ואכלתי, חטאת הגוף היא, אך הנפש לא נטמאת. על כן אמר מה שראוי לאמר, אינו **איש** כי יחטא, אלא **נפש כי תחטא בשגגה.** כי גם שעתה הנפש לא חטאה, הנה נמשך לה **מכל מצוות ה' אשר לא תעשינה,** כלומר **שאחת מהנה** עשתה הנפש תחילה שהוא בזדון. כי גם שעתה הגוף עשה ולא היא, מה שעשה הגוף נמשך לו מאחת מהנה, שהוא מאחת מהמצוות אשר לא תעשינה שעשתה הנפש וממנה נמשך גם

לגוף. כי גם בלא דעת נפש לא טוב, כי מתחילה חטאו גוף ונפש כי זדון היה. וזהו אומרו **מאחת,** שהוא מפאת **אחת מהנה** שהזכרתי נמשך לו זה. וזה שהחל בנפש, ואחר כך אמר ועשה, ולא אמר ועשתה אם היה חוזר אל הנפש.

כלל הדברים, כי אם לא נטמאה נפשו בפעם הזאת נטמאה בראשונה, ואותה הטומאה גרמה לו, כי עבירה גוררת עבירה, ובכן כאילו גם עתה היא החוטאת תחשב.

ג אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת הָעָם, וְהִקְרִיב עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא פַּר בֶּן-בָּקָר תָּמִים לה' לְחַטָּאת:

והנה טרם יאמר הגזירה, שהיא להביא שעירת עזים. ראה והנה נפלא לאמר אחרי כן על הכהן המשיח שיביא פר בן בקר זכר תמים, מה נשתנה זה מזה, אחר שזה שוגג וזה שוגג. על כן סמך ואמר טרם יגלה קרבן היחיד, מה בין עבירה הגורמת עוון היחיד לגורמת עוון הכהן המשיח, וזה גם הוא יחס סמיכות גם הוא. והוא לומר, הלא אמרתי לך כי מה שעשה כבר איש עבירה אחת, גרמה לו שגגה זו.

עוד אודיעך כי לפעמים עבירת זולתו גורמת לאדם גרמת נזק גדול ורב מזה, ומצריכו להביא כפרה גדולה מזו. והוא, כי **אם הכהן המשיח יחטא,** כי זה ימשך לו בשביל **אשמת העם.** והוא כי לו קיים הוא מקרא שכתוב (מלאכי א) כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, שהוא להוכיח במישור, לא הייתה תקלה יוצאת מתחת ידו עתה, אך מאשר לא הזהירם. ועל העדר הזהרתו, חטאו זה גדול ממזיד של עצמו, כי חטא הרבים תלוי בו, כמאמרו יתברך אל יחזקאל הנביא (יחזקאל ג) ואתה כי לא הזהרת רשע וכו' הוא רשע בעוונו ימות ודמו מידך אבקש. ועל דרך זה הוא אומרו **ואם הכהן המשיח יחטא,** זה נמשך לו בשביל **אשמת העם** שלא הזהירם, ואשמו. ועל כן שגרמתו רבה, יביא **פר בן בקר זכר תמים** ולא נקבה, כי חזקה שגגתו כמדובר. ואמר **על חטאתו אשר חטא,** לומר חטאתו אשר חטא, שהוא בשביל חטאתו, שלא מיחה גרם לו אשר חטא עתה.

או יאמר: **דבר אל בני ישראל לאמר נפש כו'.** והוא כי רצה הקדוש ברוך הוא להביא בהדרגה -

תחילת **שגגת כהן משיח וכל עדת ישראל,** ששניהם מביאים פר בן בקר.

ואחרי כן **קרבן נשיא** שמביא שעיר שגם הוא זכר.

ואחר כך **של כל האדם** שהיא של עזים נקבה.

אך ראה יתברך שאם יתחיל לומר עניין כהן המשיח, שמביא פר על חטאתו שוגג על אשמת העם שלא מיחה בהם, ולכן עוון העם על כהן המשיח, הלא יצא עתק מפי איש לאמר: אם כן איפה, אכן סר מר חטאתי ממני. כי לא עלי תלונתו יתברך כי אם על הכהן המשיח שלא למדני להועיל. על כן עשה הקדמה. וכדי לאמר אחר כך עניין קרבן כהן משיח, הקדים ואמר: דעו

איפה, כי **נפש** אדם **כי תחטא** בשגגה, ממה נמשך לו זה, הלא הוא, **מכל מצוות ה'** וכו' **ועשה מאחת מהנה.**

[חטא כהן משיח]

ואחר הקדמה זו שאמר ששגגת כל אחת מהנה, מהעם, נמשך לו מעוון של עצמו. אחרי כן אמר **אם הכהן המשיח יחטא,** הוא נמשך לו לאשמת אשר לא מיחה בעם. באופן שעל ידי מה שהקדים, נבין כי גם שאשמת העם על הבלתי מוחה, לא יבצר שעוון כל אחד מהעם, עונו חקוק על עצמו, שהוא בעל הדבר, כאשר הקדים לומר שעוון עצמו גרם לו שגגתו. אלא שגם כן מי שלא מיחה בו נכשל גם הוא, וגורם לו גם הוא שגגת חטאתו. נמצא כי הקדים עניין היחיד להיות הכנה אל מה שהיה בא לומר אחר כך מעניין כהן משיח. וזהו אומרו **דבר אל בני ישראל לאמר,** לומר שכדי לאמר מה שאחר זה אמר תחילה **נפש כי תחטא כו'.**

אך עיקר קרבן היחיד הוא לפנים, אחר קרבן הנשיא, שהוא הסדר, כאשר כתבנו.

[טעות הסנהדרין בדין]

יג וְאִם כָּל-עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל וְעָשׂוּ אַחַת מִכָּל-מצוות ה' אֲשֶׁר לֹא-תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁמוּ:

יד וְנוֹדְעָה הַחַטָּאת אֲשֶׁר חָטְאוּ עָלֶיהָ וְהִקְרִיבוּ הַקָּהָל פַּר בֶּן-בָּקָר לְחַטָּאת וְהֵבִיאוּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד:

ואחר אומרו עניין כהן משיח. אמר **ואם כל עדת ישראל ישגו,** שהוא טעות הסנהדרין בדין. ואם הדבר תלוי במה שתחילה הזידו, והזדון הגורם והקודם גרם זה להם. הלא זה לא יצדק בסנהדרין שחטאו שבעים סנהדרין במזיד. לזה אמר **ואם כל עדת ישראל ישגו.** אלא טעם אחר יש להם, והוא, כי הלא **ואשמו** הקהל הנזכר. והוא מאמר רבותינו ז"ל (הוריות ב ב) כי אין הסנהדרין מביאין פר אלא אם כן עשו ישראל מעשה על פי הוראת טעות הבית דין. וזהו **ואשמו**, באופן כי על כן שעל ידם חטאו כל ישראל, שהם חטא רבים נשאו. על כן ראוי יביאו פר בן בקר זכר תמים גם הם.

יד וְנוֹדְעָה הַחַטָּאת אֲשֶׁר חָטְאוּ עָלֶיהָ וְהִקְרִיבוּ הַקָּהָל פַּר בֶּן-בָּקָר לְחַטָּאת וְהֵבִיאוּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד:

וזהו אומרו **ונודעה החטאת אשר חטאו עליה** שהוא החטאת של הסנהדרין, **אשר חטאו** הקהל הנזכר **עליה כו'.**

כב אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל-מצוות ה' אֱלֹהָיו אֲשֶׁר לֹא-תֵעָשֶׂינָה בִּשְׁגָגָה וְאָשֵׁם:

כג אוֹ-הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא בָּהּ וְהֵבִיא אֶת-קָרְבָּנוֹ שְׂעִיר עִזִּים זָכָר תָּמִים:

והנה גם שלא ראי זה כראי זה, הצד השווה שבהבאת הקרבן של כהן משיח ושל הסנהדרין, הוא שנגרר בסיבת גרמת העם. זה, על שלא מיחה, ולא נודע מה שחטאו העם, על העדר תוכחתו. והסנהדרין, על שגגת הוראתם, שחטאו בה העם, ונודע החטא עצמו של העם, שחטאו על שגגת הבית דין. ועל דרך זה היה אפשר לומר, שגם כ**אשר נשיא יחטא,** היה גם כן על אשר לא מיחה בעם. והייתה גרימתו גם היא לאשמת העם. ואם כן איפה היה ראוי שיביא גם הוא פר בן בקר. לזה אמר אשר נשיא יחטא, לומר אשר נשיא יחטא לא תייחס אותו לאשמת העם. כי אם שוודאי יחטא. כי לְמה שהוא נשיא, והשררה מביאה לידי עבירה, אין צריך לתלות שגגתו על אשמת העם, כי אם על של עצמו, שודאי הוא. כי מקודם זה עשה אחת מכל מצוות ה' כו' ואשם בה מזיד וגרם לו את זאת.

או שיעור הכתוב, אשר נשיא יחטא עתה, הוא בגרימת מה שעשה תחילה **אחת מכל מצוות ה',** ועתה **ואשם** בעצמו. שהכיר עתה שגגתו זאת, ובא לשוב ממנה.

כג אוֹ-הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא בָּהּ וְהֵבִיא אֶת-קָרְבָּנוֹ שְׂעִיר עִזִּים זָכָר תָּמִים:

או שלא הכיר אשמתו מאליו, כי אם הודע אליו על ידי אחרים, וקבל מהם ושב. על כן, שאין עניין חטאתו לאשמת העם, כי אם לאשמת עצמו, והוא יחיד. על כן לא יביא פר כראשונים, רק **שעיר עזים.** וגם לא יהיה נקבה כיתר העם, יען כי גרמת שגגת זה היא גדולה. כי לְמה שנשיא הוא ורמה ידו, לא יבצר ממנו קדימת עוון עצום מעוון כל אדם. על כן יהיה שעיר זכר. וזהו אומרו **ונסלח לו** בסוף העניין' לומר כי הכל תלוי בו. מה שאין כן בקודם, שאמר חטאת הקהל הוא.

כד וְאִם-נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִשְׁגֶגָה מֵעַם הָאָרֶץ בַּעֲשֹׂתָהּ אַחַת מִמִצוות ה' אֲשֶׁר לֹא-תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁם:

כח אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְהֵבִיא קָרְבָּנוֹ שְׂעִירַת עִזִּים תְּמִימָה נְקֵבָה עַל-חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא:

הנה כתבנו ההערות שבכתובים אלה למעלה. אך הנה עודנו מדבר באשר החל בכתובים הקודמים להסיר מלב בני אדם גם בני איש, העולה על רוחם, כי קל מאד אשר יחטא בשגגה, באומרם שלא מלבם נעשתה התועבה. ולא כן הוא, כי גם בלא דעת נפש לא טוב. שאלמלא נפשו לא מטומאה בעבירה תחילה, לא הייתה תקלת שגגה יוצאה מתחת ידו. וזהו **נפש כי תחטא** כו', לומר: אל יעלה על רוחך לומר, כי אין לנפש חלק ונחלה בחטא שגגתו, כי לא במחשבה המתייחסת אל הנפש חטא. על כן אמר, דע לך כי גם לנפש יש חלק. וזהו **נפש כי תחטא.**

ושמא תאמר הלא אם אכל חלב במחשבת שומן, הלא אין כאן זולתי הנאת הגוף בעלמא. דע איפה, כי גם זה לא היה, אם לא **בעשות** מקודם **אחת מכל מצוות ה'** אשר לא תעשינה

בידיעה, אשר היה לנפש חלק בה. ועל ידי כן נמשך שגם הגוף עתה **ואשם.** וזהו אומרו בלשון זכר.

נמצא כי על ידי בחינה זו, כי גם על השגגה הזאת יש חלק לנפש. כי מטומאתה בשוליה מהמזיד שקדם, נגררה שגגה זו. והנה בכלל אומרו ואשם הוא, כי אחר שחטא בשגגה, נזכר ונמצא אשם בדבר מעצמו.

כח אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְהֵבִיא קָרְבָּנוֹ שְׂעִירַת עִזִּים תְּמִימָה נְקֵבָה עַל-חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא:

ואמר **או הודע אליו.** שהוא על ידי אחר. ובשום לב אל כפל אומרו **חטאתו אשר חטא.** ומה שחזר ואמר על חטאתו אשר חטא. יאמר, הלא ייחסתי הדבר אל הגוף להביא כבשה, ולא אל הנפש להביא זכר. עם שהוא גרמא. ויהיה כעולה שעל מחשבה, שהוא זכר. ואמרתי שהוא על כי הגוף הוא האשם בזה.

וזהו אומרו ואשם לשון זכר, שהוא על החומר. אמר: עתה, הלא תאמר אחר שחטא זה אל החומר לא בא, אם לא על ידי הנפש שהזידה ונטמאת תחילה, אם כן למה יביא כבשה נקבה על בחינת החומר. האם גרע מהעולה, שעל ידי היות יחס לנפש במחשבה לבדה, מביא זכר תמים?

וגם עתה, שמה שחטא הגוף, היה מאשר עוותה תחילה הנפש במזיד, יביא גם כן זכר. על כן אמר: תדע למה לא נעשה עיקר בקרבן רק משגגת החומר. הלא הוא על כי מה שאשם מעצמו, **או הודע אליו,** כדי להביא קרבן, הוא **חטאתו אשר חטא,** הוא הגוף. אך לא נודע אליו העוון אשר קדם לנפש גם הוא, וגרם השגגה הזאת. על כן והביא שעירת עזים, על ייחוס החומר ולא דבר מתייחס אל הנפש. וזהו שחזר ואמר נקבה על חטאתו אשר חטא **עליה**, לומר מה שהיא נקבה, ולא זכר כעולה המייחס העוון על הנפש, כי היה על הרהור. הלא הוא, **על אשר חטא הוא** עליה. והוא האמור.

פרק ה

א וְנֶפֶשׁ כִּי-תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם-לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ:

הנה בהחילו בנפש שהוא לשון נקבה, ומסיים בלשון זכר באומרו **והוא עד** וכו', אפשר רמז כי שבועת העדות אינה בנשים.

ועוד ראוי להעיר:

א. כי הנה מהראוי יאמר נפש כי תשמע קול אלה, אך אומרו **כי תחטא** מיותר.

ב. שיורה כי קודם שמיעת הקול אלה חטאה, אך לא כן הוא, רק אחרי שומעו שלא יגיד.

ג. אומרו ונשא עונו, והיה ראוי יאמר ונשא עון. גם מלת ונשא יראה בלתי צודקת.

אך יאמר, הנה אמרתי למעלה כי עבירה מטמאה את הנפש, וגורמת לבוא תקלת אשמת שגגה מתחת ידו. אמר עתה, כי עוד מעט ויעלה גם אל מזיד בשב ואל תעשה, שיכבוש עדות היא שבועת העדות. ומתעתד לעבור אם לא יגיד, ואז **ונשא עונו.** לא אמר ישא עונו, כי אם **ונשא.** לומר: זולת מה שגורם שיגזול ראובן את שמעון על בלתי הגיד עדות חובת ראובן, גם ישא עוון עצמו. וזהו אומרו ונשא בוי"ו, לומר ונשא גם כן עוונו נוסף על עוון זולתו. כי גם יש לו חלק מעוון ראובן.

או יאמר, אוי לעני הלז, כי אשר הפסיד ממון על כבוש זה עדותו, לא נשא עוון. אך זה, במה ש**לא יגיד, ונשא עונו**.

או תחילה נקרא חטא שהוא בשב ואל תעשה, אמנם ימשך מזה, כי **ושמעה קול אלה** ועבר על השבועה. נמצא עתה שחטא ועשה עוון. כי החטא של העדר הגדה שקראתיו חטא, נעשה עוון. וזהו **אם לא יגיד ונשא עונו**, שהוא עונו שקדם מאז כבש עדותו, ואמרתי עליו נפש כי תחטא.

או יאמר, גם אחר שכבש עדותו ונשבע לשקר, טוב לו שיגיד עתה, שאם **לא יגיד ונשא עונו** על עצמו. מה שאין כן אם יודה ויגיד אפילו עתה, שיסלק מעליו עונו על ידי מה שיביא אשמו. ובזה יתכן מה שלא אמר אם לא יגיד מתחילת העניין על שכבש עדותו.

או ירמוז, נפש כי תחטא, שיכבוש עדותו טרם ישביעוהו, עוד מעט שאחר השבועה ש**שמעה קול אלה,** גם כן יתעתד ש**ונשא עונו** הראשון גם הוא, נוסף על השבועה.

טו נֶפֶשׁ כִּי-תִמְעֹל מַעַל וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה מִקָּדְשֵׁי ה' וְהֵבִיא אֶת-אֲשָׁמוֹ לה' אַיִל תָּמִים מִן-הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף-שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל-הַקֹּדֶשׁ לְאָשָׁם:

ואחרי אומרו כי **נפש כי תחטא**, תגרום למעול בעמיתו, שעל יד כבוש עדותו גוזל ואוכל ראובן משל שמעון. זולת השבועה שאין בעברו הנאה ממשית. אמר כי מזה ימשך, כי נפש כי תמעול מעל בה'. לומר כי מאשר תמעול תחילה באדם, ימשך גם כן מעל בה', שהוא למעול בקדשים לאכול מקדשי קדשים. וזהו כפל אומרו **תמעול מעל**.

יז וְאִם-נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְעָשִׂתָה אַחַת מִכָּל-מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְלֹא-יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ:

יח וְהֵבִיא אַיִל תָּמִים מִן-הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל-הַכֹּהֵן וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל שְׁגְגָתוֹ אֲשֶׁר-שָׁגַג וְהוּא לֹא-יָדַע וְנִסְלַח לוֹ:

יט אָשָׁם הוּא אָשֹׁם אָשַׁם לה':

ראוי להעיר:

א. הנה מהראוי היה יאמר, ואם נפש אחת תחטא וכו', או נפש כי תחטא. אך לומר **ואם נפש כי תחטא** הוא לשון בלתי מובן.

ב. אומרו **ונשא עונו,** כי זה לא יצדק רק בעוון מזיד, כעניין שבועת העדות שאמר למעלה ונשא עונו, שהוא על מי שכפר ונשבע בזדון. אך במי שלא ידע ושגג, איך ישא עוון.

אמנם הנה עניין הכתוב ידבר במי שהיו לפניו חתיכת חלב וחתיכת שומן, ואכל אחת מהן ולא ידע אם של חלב אכל, אם של שומן אכל. וגזרה חכמתו יתברך, יביא איל מן הצאן תמים לאשם. והוא אשם תלוי שמגין עליו מן הייסורין, עד שיודע אליו אם חלב אכל או שומן. ואם יודע לו אחר זמן כי חלב היה מה שאכל, מביא אחר כך קרבן חטאת ויתכפר.

[מדוע בספק על חתיכה אחת הקרבן קל יותר?]

והנה קרבן זה בדבר זה כל השומע יתמה באמת, באמור: מריה דאברהם, אם לא הייתה רק חתיכה אחת ספק חלב ספק שומן ואכלו, ונעלם ממנו אם חלב או שומן אכל, עם היות שאחר כך נודע אליו שחלב אכל ודאי, עם כל זה קרבנו כשבה או שעירת עזים שדמיה קלים, אפילו פטרוזא בת דנקא. וכשהיו שני חתיכות לפניו, וחשב ששל היתר אכל, ואחר כך הוא מסופק אם אכל היתר או איסור, מביא איל תמים מן הצאן שדמיו מרובים. ועדיין הדבר תלוי עד שיודע לו שאכל ודאי חלב ויביא חטאת. והלא כמו זר נחשב.

והנה על זה אמר רבי יוסי הגלילי (כריתות כו). הרי הכתוב ענש על מי שלא ידע, על אחת כמה וכמה על שידע שייענש. והנה לא יבצר שהתימה במקומה עומדת, למה ענש על ספק זה מבאחר. ומה גם כי קל וחומר הוא מאשר לא היה לפניו רק חתיכה אחת, ואכלה בחזקת שומן, ואחר כך נודע אליו כי חלב היה, בודאי שבשעירת עזים מתכפר.

והנה אחשבה, כי הן אלה דברי מקרא שכתוב ואם **נפש** וכו'. לומר הלא כתבתי לך שהנהנה מן ההקדש בשגגה, מביא אשם איל תמים מן הצאן. וזהו מחומר ההקדש. שאילו שגג על איסור אחר היה מביא שעיר לחטאת. אמר, עתה אודיעך, כי **אם נפש כאשר תחטא** יהיה ביתר איסורין, **ולא ידע** אם היה איסור, גם בו לעון יחשב לו. עם שאינו מן ההקדש, כי אם יתר מצוות, ונשא עונו. ואמר עליו **והביא** גם הוא **איל תמים.**

וזהו שיעור הכתובים, ואם נפש כאשר תחטא, יהיה ש**ועשתה אחת מכל מצוות ה' אשר לא תעשנה.** עם היות שאינו עניין הקדש, וגם אינו איסור ודאי, כי אם **ולא ידע**. עם כל זה ואשם ונשא עונו: יאמר עליו - קרוב לזדון.

[תשובה]

יח וְהֵבִיא אַיִל תָּמִים מִן-הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל-הַכֹּהֵן וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל שְׁגִגָתוֹ אֲשֶׁר-שָׁגַג וְהוּא לֹא-יָדַע וְנִסְלַח לוֹ:

והביא איל תמים וכו' ולא חטאת נקבה. וזהו **והביא** וכו', והוא כמפורש בקבלה, כי על שתי חתיכות אחד של חלב ואחד של שומן, וחשב שהיו היתר ואכל מאחד מהן. ואחר כך נודע אליו שהאחד היה של איסור, ועדיין אינו יודע אם האיסור אכל. שמביא איל תמים, והוא אשם תלוי כמדובר. והנה הלא על כל הדברים האלה תתחזק הקושיא. על כן להשיב עליה, אמר –

יט אָשָׁם הוּא אָשֹׁם אָשַׁם לה':

אשם הוא **אשום אשם לה'.** והוא לומר, מה שיפלא בעיני כל שומע, למה, זה שנודע אליו שהאחד היה של איסור ועדיין אפשר שמה שאכל היה היתר, יהיה חמור ממי שלא הייתה לו רק חתיכה אחת ואכלה בחזקת היתר, ונודע אליו בוודאי שחלב אכל. אינו קושיא. כי הלא אין תימה, רק בהביט אל מה שאחר שנודע אליו שהיה איסור, שעל זה יקשה למה אשר נודע אליו שודאי אכל חלב יהיה קל, מאשר לא נודע אליו רק שחתיכה אחת היה איסור, עם היות שעדיין אפשר שהיתר אכל. אך בהביט אל עת שאכל, שעדיין לא נודע דבר לא בזה ולא בזה, יותר יאשם אשר היו לפניו שתי חתיכות ואכל מבלי שים לב אם היתר או איסור היה, יותר מזה שיאשם אשר הייתה לפניו חתיכה אחת בלבד, וחשב שהייתה שומן ואכלה. והוא, כי באחת אין לפניו דבר שיבחין בו אם חלב או שומן הוא. ולכן לא תגדל אשמתו כל כך. אך אשר לפניו שתי חתיכות אחת של חלב ואחת של שומן. אם היה שת לבו לעמוד ולהתבונן בשניהם, ודאי היה מכיר החלב, כי בהיות חלב ושומן לפניו סמוכות, קל להבחין החלב מהשומן, כי ניכר למראית העין בהיות שניהם יחד, מה שאין כן בהיות אחד בלבד שאין שכנגדו לפניו להבחין בו. על כן קרוב למזיד יחשב כאשר היו שתי חתיכות בעת שאכל, אפילו שלא נודע אליו רק שאחד חלב, מאשר אכל חתיכה לבדה שהייתה לפניו בחזקת היתר, וידע שאיסור היה (באחד).

וזה מאמרו יתברך באומרו, **אשם הוא אשום אשם לה'.** לומר: אל תתמה להקל באשמות זה שהיו לפניו שתי חתיכות, יותר מאשר לא הייתה לפניו רק אחת. כי הלא דע כי אשם הוא בעצם. והטעם, כי לא תביט אל עת שנודע מה שהיה, אם חלב או שומן, כי זה ודאי שחלב אכל למפרע, וזה ספק. כי אם אל עת אשמות אכילתו. וזהו **אשום אשם לה'.** לומר, בעת **האשום,** אז **אשם לה'.** כי אז היו לו במה להבחין, ולא שת לבו, וקרוב למזיד הוא. מה שאין כן האחר שחתיכה אחת הייתה לפניו, ולא היה לו במה יבחין.

כ וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

כא נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בה' וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן אוֹ-בִתְשׂוּמֶת יָד אוֹ בְגָזֵל אוֹ עָשַׁק אֶת-עֲמִיתוֹ:

כב אוֹ-מְצָא אֲבֵדָה וְכִחֵשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל-שֶׁקֶר עַל-אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה הָאָדָם לַחֲטֹא בָהֵנָּה:

כג וְהָיָה כִּי-יֶחֱטָא וְאָשֵׁם וְהֵשִׁיב אֶת-הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל אוֹ אֶת-הָעֹשֶׁק אֲשֶׁר עָשָׁק אוֹ אֶת-הַפִּקָּדוֹן אֲשֶׁר הֻפְקַד אִתּוֹ אוֹ אֶת-הָאֲבֵדָה אֲשֶׁר מָצָא:

כד אוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר-יִשְׁבַּע עָלָיו לַשֶּׁקֶר וְשִׁלַּם אֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִשָּׁתָיו יֹסֵף עָלָיו לַאֲשֶׁר הוּא לוֹ יִתְּנֶנּוּ בְּיוֹם אַשְׁמָתוֹ:

כה וְאֶת-אֲשָׁמוֹ יָבִיא לה' אַיִל תָּמִים מִן-הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל-הַכֹּהֵן:

כו וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי ה' וְנִסְלַח לוֹ עַל-אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה לְאַשְׁמָה בָּהּ:

יאמר: אל ימעט בעיניך החוטא לחברו. כי דע מאשר יחטא לחברו יבוא למעול מעל בה'. וזהו **נפש כי תחטא,** ולא לה', מזה יבוא למעול **מעל בה'.** ופירש ואמר: שהוא, כי **וכחש בעמיתו בפקדון** וכו' הרי חוטא לחברו. מזה יבוא למעול מעל בה'. כי מזה יבוא יוסיף –

כב אוֹ-מְצָא אֲבֵדָה וְכִחֵשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל-שֶׁקֶר עַל-אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה הָאָדָם לַחֲטֹא בָהֵנָּה:

לחטא בהנה, שהוא כי ישבע על שקר, שהוא שבועת הפיקדון, והיא מעל בה', נוסף על חטא עכבו ממון חברו אצלו. הנה כי מחטא איש לחברו יבוא למעול בה'. לכן כאשר ישוב בתשובה, שאחר שכפר ונשבע, הודה שנשבע על שקר. על כן לעומת הדרגת חטאו, תהיה הדרגת תשובתו. כי תחילה יתקן מה שהיה עושק את עמיתו, ושלם את הקרן וחמשיתו. –

כה וְאֶת-אֲשָׁמוֹ יָבִיא לה' אַיִל תָּמִים מִן-הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל-הַכֹּהֵן:

ואחר כך **ואת אשמו יביא לה'.** ללמד כי כאשר החוטא לעמיתו ימשך לחטא לה', כן השב ומתקן מה שבינו לחברו, יתקן גם כן מה שבינו לשמים, כי זה יביאנו לזה. באופן, שלא ימעט לאיש תיקון מה שבינו לחברו, כי השב ממה שבינו לחברו, ישוב גם במה שבינו למקום. ולא עוד אלא שחפץ הוא יתברך שבשל חברו יתחיל האיש לתקן ואחר כך ואת אשמו יביא לה'.

כו וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי ה' וְנִסְלַח לוֹ עַל-אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה לְאַשְׁמָה בָּהּ:

ואחרי הודיע אלוהים לנו את זאת, אל תאמר בלבבך, בראותך את אשר החמרתי במה שבין אדם לחברו, ואומר אליך שממנו תתחיל לתקן, כי אם כן איפה מהנוגע אל חברך תעשה עיקר. כי דע לך כי לא נגמר תיקון אשר היית חוטא לחברך, עד אשר תקנת מה שנוגע לה'. כי הנה **וכפר עליו הכהן לפני ה',** שהוא כקרבן שמביא על השבועה, ובזה ונסלח על אחת מכל אשר יעשה לאשמה, שהוא על חטא שחטא לחברו, לאשמה אגבו גם בשבועת ה'. כי גם הקרבן גומר כפרת הראשון, כיון שעל יד האחד נמשכה אשמת השנית, וזהו **לאשמה בה.**

או בדרך אחרת, שאומר לא בלבד החמרתי לך במה שבינך לחברך, מפני שהדבר קל ותבוא לזלזל בו. כי אם שגם הוא חמור. כי הלא גם האשם הבאה על השבועה הוא מצטרך גם למה שהחלת וחטאת בחברך. וזהו וכפר... ונסלח לו על אחת מכל אשר יעשה לאשמה בשנית, היא השבועה.

פרשת צו

פרק ו

[תורת העולה]

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

ב צַו אֶת-אַהֲרֹן וְאֶת-בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל-הַמִּזְבֵּחַ כָּל-הַלַּיְלָה עַד-הַבֹּקֶר וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ:

ג וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי-בַד יִלְבַּשׁ עַל-בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת-הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת-הָעֹלָה עַל-הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ:

ד וּפָשַׁט אֶת-בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת-הַדֶּשֶׁן אֶל-מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל-מָקוֹם טָהוֹר:

ה וְהָאֵשׁ עַל-הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד-בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים:

ו אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל-הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה:

א. ראוי להעיר בשנותו את טעמו. שלא אמר דבר אל אהרן וכו' אלא לשון **צו.** וידוע מאמרם ז"ל (קדושין כט א) שהוא לשון זירוז מיד ולדורות. ושהוא כי ביותר צריך להזהיר בכל מקום שיש בו חסרון כיס. ולפי זה, יהיה על מה שנדרש ממלת **היא**, שאם עלו – ירדו, אשר לא היה פיסולן בקדש. או שהקדים זה על מה שמצווה את אהרן בסמוך באומרו זה קרבן אהרן וכו'.

ב. אומרו ואל בניו לאמר, מה עניין אומרו לאמר פעם שנית.

ג. אומרו זאת תורת העולה היא העולה, כי הן אמת שמלת תורה ומלת היא נדרשות, זו לרבות אותם שאם עלו - לא ירדו, וזו למעט אותם שאם עלו - ירדו. אך עדיין אין הבנת המקרא מתיישב, כי איזו היא גזרת אומרו **זאת תורת העולה**, כי אומרו **היא העולה** אינה לא גזירה ולא עניין ולא הבנה, כי מי לא ידע כי העולה היא העולה. וגם שכוונתו יתברך ללמד לנו דיני התורה על ידי ייתורי תיבות, עם כל זה אין דרכו יתברך בתורתו הקדושה לאמר ייתורין משוללי ישוב הבנת המקרא.

ד. כי כאשר באומרו זאת תורת המנחה מפרש דיני המנחה, ובאומרו זאת תורת החטאת מפרש דיני החטאת, כך היה ראוי גם פה באומרו זאת תורת העולה שיאמר דיני העולה, ולא שיאמר זמן עיכולה שהוא עד הבקר, ולא ידבר במשפטי העולה בעצמה.

ה. כי מן הראוי היה, שכל האמור בפרשת ויקרא יאמר לאהרן ובניו, ולא דברים אחדים בלבד.

ו. אומרו על מוקדה על המזבח, מה בא ללמד, אם הוא על אברים ופדרים שמתעכלים כל הלילה, למה מתחיל בדין שיורי עולת הערב, ולא התחיל בעיקר עולת בקר ועולת הערב.

ז. שלא היה צריך, כי הלא מתשע שעות וחצי והלאה אין זמן להתעכל, אם לא בקצת מהלילה.

ח. אומרו ואש המזבח תוקד בו, מי לא ידע כי בו תוקד אש המזבח.

ט. למה צריך בגדי כהונה לתרום הדשן, כי אינה עבודה.

י. אומרו אשר תאכל האש את העולה על המזבח, מי לא ידע שהדשן ההוא היה מאשר תאכל האש את העולה, ושהיה על המזבח.

יא. למה יושם אצל המזבח, ולמה לא יהיה ככל המון הדשן אשר בתפוח, שכשהיה רבה היו מוציאין אותו חוצה אל שפך הדשן.

יב. אומרו ופשט וכו', שהוא שיעביר בגדי קדש וילבש בגדי חול להוצאת הדשן, ומה נשתנה דשן זה מאשר הורם, שלהרים את הדשן היה חייב ללבוש בגדי קדש, ולהוציא דשן שבתפוח הוא פושטן ולובש של חול, עם היות כי זה וזה מאשר תאכל האש את העולה הוא.

יג. אומרו והאש על המזבח תוקד בו, מה בא ללמד? ואם הוא ללמד על מנין המערכות, עם כל זה **לא תכבה** שאומר הוא מיותר, כי איך היה אפשר לכבות אם היה אש מן השמים. ואם הוא להזהיר על המכבה אש המזבח, אמרו שעובר על שני לאווין, שנאמר שני פעמים **לא תכבה,** אם לא באו כי אם לזה, למה הפריד בין שניהם בעניין **וביער עליה הכהן עצים וכו', וערך עליה וכו', והקטיר עליה חלבי השלמים.**

יד. כי הלא על העולה ידבר, ולמה הכניס בינתיים עניין חלבי השלמים, ומהראוי היה לאומרו אחרי כן, באומרו וזאת תורת זבח השלמים.

טו. אומרו אש תמיד תוקד, כי הרי נאמר. ואם לא היה רק ללמד שנר התמיד יוקד מעל המזבח, היה ראוי יאמר נר ולא אש, וגם היה לו לומר מעל המזבח.

ב צַו אֶת-אַהֲרֹן וְאֶת-בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל-הַמִּזְבֵּחַ כָּל-הַלַּיְלָה עַד-הַבֹּקֶר וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ:

אמנם, הנה אין ספק, כי כל סדר הקרבנות האמור בפרשת ויקרא, שלא נפל דבר אשר לא אמר לאהרן. ועל כן בכלל אומרו **זאת תורת העולה,** יהיה עניין העולה שהיה תחילת דבריו יתברך למשה בקרבנות שבפרשה הקודמת. ואמר: **זאת תורת העולה,** כלומר זאת האמורה

למעלה. ובכלל הדבר הוא מה שהוסיף לו עתה, לומר **היא העולה וכו'** כאשר יבוא ביאורו בס"ד.

או, גם שנאמר שלא הוצרך פה להזכיר שאמר לו עניין האמור למעלה, יהיה העניין נמשך עם כל המקראות הללו, ויותרו בו כל ההערות שהזכרנו. והוא, כי רצה הקדוש ברוך הוא לזרז את אהרן ואת בניו, בעבודת הקרבנות כלן כסדרן שנית, ועליה היא עיקר הזירוז, הלא היא להעיר אזנו בקדושת המזבח אשר לפני ה'. והוא, בל יעלה על רוחו, שהיה מעין שאר במות, שהיה אדם בונה במה ומקריב בה קרבן, כי לא היה העניין, רק דרך הוראת היותו תחת אדנותו יתברך, ומביא דורון לפניו. כן היה עולה על רוח איש. ומה גם בראות שגם במזבח ה', מצווה להביא אש מן ההדיוט. על כן בא האלוהים להורות לפני אהרן ובניו, כי לא כן הוא מזבח ה' חלילה, רק קדושתו גדולה, כי מעין מזבח העליון הוא. ועל כן פתח דבריו יתברך לאהרן על העבודה, העיר לו אוזן בדבר, למען ידע לפני מי הוא עומד ומשרת, ויקר בעיניו מזבח ה' והעבודה אשר יעשה בה. וזהו אומרו צו את אהרן ואת בניו שהוא לשון זירוז. לזרזו בעבודת מזבח ה', כי רבה היא מאד מעין של מעלה.

והנה מהראוי היה להתחיל –

מתרומת הדשן, שהוא מאומרו **ולבש הכהן מדו בד וכו',** שהיא העבודה הקודמת לאברים של עולת הבקר, ולסדר אחריה כל סדרי העבודה.

או להתחיל מהטבת הנרות,

או מדם התמיד, ויסדר עבודת היום.

אך כדי להודיע אליו קדושת המזבח, למען יהיה מזורז בדבר. הקדים עניין אברים ופדרים של תמיד של בין הערבים, הנאכלים כל הלילה עד הבקר, למה שעל ידי כן יעמידהו על קדושת המזבח, טרם ישמע כל יתר הקרבנות. שהוא למען הכין לבו על ידי הקדמה זו אל כל העבודה. וזהו אומרו **לאמר,** כלומר כי לאמר כל עניין העבודה, הקדים ואמר לו מעתה, **זאת תורת העולה היא העולה וכו',** כי זו הכנה והקדמה אל הזירוז, כאשר יבא בס"ד.

והוא לומר, כי הנה ידוע, כי עיקר העבודה ביום היא. כי הלילה, ומה גם טרם אשמורת הבקר, או לפחות עד חצי הלילה, הוא זמן שליטת חיצונים ומידת רוגז. על כן היה מקום יעלה על רוח איש לדבר ולומר, כי קרבן התמיד של בין הערבים, אשר כל אברים ופדרים יתעכלו קודם הלילה, הוא הקרבן אשר יהיה לרצון לפני ה', אך לא אשר יתאכלו אבריה בהמשך הלילה. על כן החל בהסיר תועה מלב העולה על רוחו כדבר הזה, למה שעל ידי כן, ממוצא דבר, יזדרזו אהרן ובניו בעבודה, כי יקר בעיניהם חין ערך קדושת המזבח. וזהו אומרו **זאת תורת העולה וכו',** לומר אל יעלה על רוחכם, כי אין שווי העולה הבלתי נאכלת עד חלק מהלילה, דומה לנאכלת טרם יחשיך, כי אם **זאת תורת העולה.** והוא, כי היא העולה כהווייתה וקדושתה, עם היותה **על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר.** והטעם, כי אש המזבח שהוא קדושה מן

השמים תוקד בו, גם אחר שנתאכלה אש עצי המערכה. כי אחר שאחזה בה אש המזבח שהוא מן השמים, בעוד היום גדול, אין כח להיות שייכות לכח הטומאה או הרוגז שבלילה, להיות לו מבוא שם, כי אש המזבח שאחזה בה, לא תרפה ממנה, ולא יניח אל החצוניות למשול.

או שיעור הכתוב, **היא העולה** - בקדושתה, בין בהיותה **על מוקדה על המזבח,** שהוא על מוקדה בעצי המערכה שעל המזבח, ושהיו מביאים מן ההדיוט, בין **כל הלילה עד הבקר**, בזמן שכבר כלו עצי המערכה ואש של הדיוט, ולא נשאר רק **אש המזבח** שהוא מן השמים, אשר **תוקד בו** במזבח מבלי עצים, שתוקד ותתקיים בהם. באופן כי עין בעין יראו, כי אש רוחני וקדוש מעין המזבח של מעלה הוא. ואם כן ודאי ש**היא העולה** בקדושתה, עם היותה על המזבח כל הלילה **עד הבקר,** כמדובר.

וזה אפשר כיוון רבי פנחס **במדבר רבה** (ז ה) וזה לשונו:

תוקד עליו לא נאמר אלא תוקד בו, האש היה מתוקד בו. ע"כ.

שאינו כאש הדיוט שבאפס עצים אין אש, כי אם מתוקד במזבח מינה ובה.

ג וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי-בַד יִלְבַּשׁ עַל-בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת-הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת-הָעֹלָה עַל-הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ:

ולהעמידך על אמיתת דבר זה, הנני מצווה ללבוש בגדי כהונה, להרים תרומת הדשן בכל יום, מלא המחתה ממאוכלות הפנימיות, ולשומו אצל המזבח שיהיה שם נבלע.

ד וּפָשַׁט אֶת-בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת-הַדֶּשֶׁן אֶל-מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל-מָקוֹם טָהוֹר:

ושיתר הדשן הנשאר בתפוח, שכשירבה שיוציאוהו בבגדי חול מחוץ למחנה.

כי אם תשאלך נפשך, למה זה יורם חלק מהדשן, ויושם אצל המזבח בקדושה בבגדי קדש ושיבלע במקומו, ומה נשתנה מיתר הדשן.

אך זאת תשיב אל לבך, כי זה הוראה על קדושת אש מן השמים, אשר על המזבח. כי ולבש הכהן בגדי שרד לתרומת הדשן, ולא בבגדים אחרים, כאשר בהוצאת הדשן מן התפוח שבמזבח, ואין זה, רק כי מלא המחתה הניטל מן המאוכלות הפנימיות שתורמין בכל יום, הוא כאילו היא תרומה והיא קדש. כמו שמוציאין תרומת מעשר מן המעשר ונשאר השאר חולין, כן תורמין תרומת הדשן מלא המחתה בכל יום, ושמו אצל המזבח ונבלע במקומו.

והטעם יהיה, כי הנה יש אש מן השמים, ואש מן ההדיוט של עצי המערכה. על כן, כנגד מה שנאכל מן הקרבן על ידי אש מן השמים, היה נתרם כי קדש הוא. ויש ברירה מן השמים. ועל כן היה נבלע במקומו. ועל כן היה מהמאוכלות הפנימיות, כי שם עיקר מאכולת אש של מעלה.

וזה מורה מה [שכתבנו] למעלה. כי אחר שאפילו בדשן יש קדושה מהנאכל על ידי אש העליון, מה גם עתה טרם יתעכל, כי מה שאש של מעלה נאחז בו, מחזיק את העולה בקדושתה, גם שתהיה כל הלילה עד הבקר.

ה וְהָאֵשׁ עַל-הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד-בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים:

והנה לפניך ראיה מוחשת, והיא, כי הנה והאש וכו'. כי לא אמר ואש, כי אם **והאש** בה"א הידיעה, לומר, ראה כאשר האש בלבד על המזבח, שכלו כל עצי המערכה ולא נשאר רק האש הידוע **על המזבח,** עם כל זה **לא תכבה.** כי אינו כאש של מטה שבאפס עצים תכבה אש, כי זו אפילו באפס עצים וגחלים, רק האש לבדה, היא קיימת. עם שאין עצים או פחם ליאחז, כי אם היא **על המזבח, תוקד בו** במזבח **לא תכבה.** אך מזה תראו כי רוחניות וקדושה היא עומדת בעצמה. וערך **עליה העצים,** כי העצים באים עליה, ולא שהעצים מהווים אותה. וזה בבקר בלבד, אך אם יכלו באמצע היום, לא יתנו עוד אחרים לקיים האש.

ועוד כי **וערך עליה העולה** בבקר, ואחר כך **והקטיר עליה חלבי השלמים** כל היום.

ו אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל-הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה:

ועם כל זה **אש תמיד תוקד על המזבח,** כלומר עם שיכלו העצים בינתיים ואין שם רק אש על המזבח, ולא לערוך עוד עצים, עם כל זה **לא תכבה.**

הנה מזה תדע קדושת האש ההיא כי רוחנית היא, וקדושת כל עבודת המזבח, למען בין תבין את אשר לפניך, ותזדרז בעבודה, שהוא הנרצה בעניין, כמדובר.

[תורת המנחה]

ז וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקְרֵב אֹתָהּ בְּנֵי-אַהֲרֹן לִפְנֵי ה' אֶל-פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ:

ח וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקֻמְצוֹ מִסֹּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשַּׁמְנָהּ וְאֵת כָּל-הַלְּבֹנָה אֲשֶׁר עַל-הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה רֵיחַ נִיחֹחַ אַזְכָּרָתָהּ לה':

ט וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדֹשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל-מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ:

י לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם נָתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשָּׁי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם:

יא כָּל-זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה חֹק-עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאִשֵּׁי ה' כֹּל אֲשֶׁר-יִגַּע בָּהֶם יִקְדָּשׁ:

יב וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

יג זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו אֲשֶׁר-יַקְרִיבוּ לה' בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת מִנְחָה תָּמִיד מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב:

יד עַל-מַחֲבַת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה מֻרְבֶּכֶת תְּבִיאֶנָּה תֵּפִינֵי מִנְחַת פִּתִּים תַּקְרִיב רֵיחַ-נִיחֹחַ לה':

טו וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו יַעֲשֶׂה אֹתָהּ חֹק-עוֹלָם לה' כָּלִיל תִּקְטָר:

טז וְכָל-מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל:

אחר שהודעתיך מעלת אש של מעלה, **אל יקשה עליך** לומר, הלא אשר היא כולה כליל, או חלב ודם שהוא עיקר בעלי חיים, על גבי המזבח באש הקדוש, יהיו לרצון. אך המנחה, שיקח הכהן מלא קומצו שבתוך שלשה אצבעות להקטיר, והשאר יאכלו הכהנים, אם כן נמצא כי אל הכהן היא עיקר המנחה שיאכלנה. ואם כן למה ייחס אותה הוא יתברך לעצמו.
לזה אמר וזאת תורת המנחה וכו', לומר, ראה נא כי אינה רק לה'. כי על כן יקחוה **בני אהרן לפני ה'** וכו', לומר לו יתברך, לא לנו ה', לא לנו כי אם לשמך, והנה היא לפניך.

ח וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקֻמְצוֹ מִסֹּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשַּׁמְנָהּ וְאֵת כָּל-הַלְּבֹנָה אֲשֶׁר עַל-הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ רֵיחַ נִיחֹחַ אַזְכָּרָתָהּ לה':
ואחר כך מצווה הוא יתברך ואומר **והרים ממנו,** לומר אחר שהמנחה היא לי, אני אומר תיקח מלא קומצך ותיתן על המזבח, ובזה הנני מוותר לך כל השאר.

ט וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מצוות תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדֹשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל-מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ:
כי **והנותרת ממנה** וכו', לומר, כי אני מעלה עליך, כאילו זה הנשאר שהוא רובה, היא שארית לבד, וכאילו הרוב ניתן לי. ולא שאני גועל בה להיות דבר קל, כי הנה עדיין באכול הכהן אותה לי היא, וכאילו עדיין כל קדושתה בה ומשולחני אתם אוכלים. כי הלא גם חלקם **מצוות יאכל,** ככל הקדש שכל שאור (וכל דבש) פוסל. וגם **במקום קדוש** תאכל, כי עוד קדושתה בה כאילו ממני היא. כי הכל קבלתי, וממנה נתתי אני לכהנים, ולא שהעם נתנו לכהנים.

י לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם נָתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשָּׁי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם:
וזהו שפירש מה שאמרתי מצוות יאכל, הוא, כי **לא תאפה חמץ,** אפילו אחר הקטרת הקומץ וניתן הנותר לכהנים, לא הותר לכהנים לאפותה חמץ, באמרם כי חלקם הוא כבר, ויעשה ממנה כאשר יעשה בשלו. כי עדיין קדושתה בה. **ולא תאפה חמץ** כחלק גבוה שנאסר חמץ. ומה שאמרתי לאוכלו גם במקום קדוש, כי **חלקם נתתי** להם **מאשי** מתוך האש שלי, עד גדר -
יא כָּל-זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה חֹק-עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאִשֵּׁי ה' כֹּל אֲשֶׁר-יִגַּע בָּהֶם יִקְדָּשׁ:
ש**כל אשר יגע בה יקדש.** וכל זה במה שהודעתיך גדולת אשי, כי קדוש ורוחני הוא, תדע כי מה שניתן מאשי, קדוש יאמר לו. כי אשי יקראו, כי שלי היא רוחנית וקדושה.

יג זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו אֲשֶׁר-יַקְרִיבוּ לה' בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת מִנְחָה תָּמִיד מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב:
ושמא תאמר, האם יחשיב הוא יתברך **עשירית איפת סולת** בשמן, לקרב על ידה את המקריב. אך הוא כי שלא להשיב פניו הוא מקבלו, אך לא יקרב אל ה' על ידי זה. לזה אמר,

זה השיעור הנזכר, הוא **קרבן אהרן ובניו ביום המשח אותו,** שאני מקרבו אלי לכהן לי בזה אני מקרבו, ומזה תדין את כל אדם.

ולא עוד, אלא ששל הכהן אינה באה שלמה כאחת, אלא **מחציתה בבקר ומחציתה בערב.**

טז וְכָל-מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל:

ושמא תאמר הלא אינו דומה, כי הלא אז היא **כליל** תקטר, שמורה כי תקבלנה לרצון, אך ליתר ישראל תאכיל רובה לכהן, ולא תחשיבנה לתתה לאשה. לזה אמר, זה אינו, כי אין העניין להחשיב את הנמנה לכהן גדול, כי הלא אין הדבר ההוא בייחוד אל המתחנך לכהן גדול. כי אם, למה שהיא **מנחת כהן,** כי כל **מנחת כהן,** אפילו כהן הדיוט המקריב **כליל תהיה,** למה שאין למעלה ממנו שיאכלנה, אך לא שאשא פנים אל הכהן גדול.

[תורת החטאת]

יז וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

יח דַּבֵּר אֶל-אַהֲרֹן וְאֶל-בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת בִּמְקוֹם אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת לִפְנֵי ה' קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא:

ועוד ראיה כי כך הוא לרצון לפני, הנאכל לכהן כנאכל לאשי. כי הלא **במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת.** כי במקום שהעולה אשר היא כולה כליל נשחטת, באותו מקום נשחטת החטאת הנאכלת לכהנים, **כי קדש קדשים היא.**

יט הַכֹּהֵן הַמְחַטֵּא אֹתָהּ יֹאכְלֶנָּה בְּמָקוֹם קָדֹשׁ תֵּאָכֵל בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד:

והכהן המחטא אותה יאכלנה במקום קדוש. ושיעור הכתוב, זאת שיש למנחת כהן שהיא כליל, היא תורת החטאת שאינה כליל. כי שניהם חשובים לפני. ועל כן **במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת** כמדובר.

עוד יתכן, באומרו ויאמר ה' אל משה לאמר זה קרבן וכו', בשום לב מה היה, כי על הנוגע אל זולתו, אמר למעלה צו את אהרן. וכן לפנים על החטאת אמר **דבר (וכו') אל אהרן ואל בניו לאמר.** ובקרבן של אהרן ובניו לא נאמר דבר אל אהרן, כי אם סתם ואמר **זה קרבן אהרן וכו'.**

אך ראה יתברך כי מהאמור במנחה למעלה, אפשר יאמר נא ישראל, היתכן ירצה ה' בעשירית האפה סלת. אך לא יקבל ה' מנחה זו, כי אם מיד איש אשר לו דלי דלות, כעניין קרבן עולה ויורד, שאין סולת בא רק בדלי דלות. לזה אמר, **וידבר ה' לאמר** לישראל, אל תאמרו כדבר הזה, כי הלא זה השיעור של המנחה הנזכרת, שהיא **עשירית האיפה סלת,** הנה **זה קרבן אהרן וכו' ביום המשח אותו.** עם היות שהיום ההוא הוא עשיר, כי היום ההוא

יעשירוהו כל אחיו הכהנים. כאמרם ז"ל (יומא יח א) והכהן הגדול מאחיו, גדלהו משל אחיו. ועם כל זה שעשיר הוא, זה קרבנו **עשירית האיפה** כשיעור הנזכר.

ולא עוד, אלא **מחציתה בבקר ומחציתה בערב.**

ושמא תאמרו כי מרוב חיבתו אל אהרן, השיעור הקטון יהיה כאלף כור מיד זולתו;

לזה אמר, לא כן הוא, כי הלא גם כל **הכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אותה.**

ושמא תאמר כי עדיין הקושי במקומו עומד, כי בזולתו בקומץ מלא שלש אצבעות מתרצה, ובשל כהן משיח הוא כלו לה', הרי הוא יותר משל ישראל, ואם כן, אין זה, כי אם, שלא יעשה כן רק לדל שבדלים.

לזה אמר, וכל מנחת כהן וכו', לומר, אין העניין שלהיות הכהן משיח איש עשיר יעשה כן, כי הלא גם לכל שאר כהנים הוא כך, כי **וכל מנחת כהן כליל תהיה.** אך הוי אומר כי אין זה רק לפי שלהיותם כהנים הוא כך, אך אם לא כן, גם מידם בקומץ בלבד היה מתרצה.

יז וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

יח דַּבֵּר אֶל-אַהֲרֹן וְאֶל-בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת בִּמְקוֹם אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת לִפְנֵי ה' קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא:

יט הַכֹּהֵן הַמְחַטֵּא אֹתָהּ יֹאכְלֶנָּה בְּמָקוֹם קָדֹשׁ תֵּאָכֵל בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד:

כ כֹּל אֲשֶׁר-יִגַּע בִּבְשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ עַל-הַבֶּגֶד אֲשֶׁר יִזֶּה עָלָיהּ תְּכַבֵּס בְּמָקוֹם קָדֹשׁ:

כא וּכְלִי-חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל-בּוֹ יִשָּׁבֵר וְאִם-בִּכְלִי נְחֹשֶׁת בֻּשָּׁלָה וּמֹרַק וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם:

כב כָּל-זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא:

כג וְכָל-חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל-אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף:

זולת הכתוב למעלה, יאמר ויתיישב אומרו אל אהרן ואומרו לאמר. והוא, כי היה מקום יתגאו הכהנים באומרם, מה רב טוב גדרנו על כל ישראל, כי כל מנחת כהן כליל תקטר, ומנחת ישראל נאכלת לבני אדם. לזה אמר, **דבר אל אהרן ואל בניו,** כי אליהם ראוי **לאמר** דבר זה בל יתגאו. והוא, בל יעלה על רוחם, כי אין קרבן הנאכל חשוב לפניו יתברך כקרבן שהוא כליל, כי הלא **במקום שתשחט העולה** שכולה כליל, **תשחט החטאת לפני ה'** כמוה. **וקודש קדשים היא** תחשב כעולה.

יט הַכֹּהֵן הַמְחַטֵּא אֹתָהּ יֹאכְלֶנָּה בְּמָקוֹם קָדֹשׁ תֵּאָכֵל בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד:

עם היות ש**הכהן המחטא אותה יאכלנה** ואינה כליל.

ושמא תאמר, אולי אין השחיטה ראיה, כי אין שבח הקרבן רק במה שאחר השחיטה, כי על כן השחיטה כשרה בזר.

אל תאמר כן, כי גם אחר השחיטה, אכילת החטאת היא **במקום קדוש.**

כ כֹּל אֲשֶׁר-יִגַּע בַּבְּשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ עַל-הַבֶּגֶד אֲשֶׁר יִזֶּה עָלָיהָ תְּכַבֵּס בְּמָקוֹם קָדֹשׁ:

ולא עוד כי אם אפילו אם אוכל אחר יגע בו, **יקדש** ליאכל כקדושת החטאת. גם **דמה** אם **יזה** ממנה **על הבגד, תכבס במקום קדוש,** ואסור להוציא הבגד חוצה בדם עליו. הנה כי הבשר והדם קדושים המה לה', עם היותה נאכלת ואינה כליל.

כא וּכְלִי-חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תִּבָּשֵׁל-בּוֹ יִשָּׁבֵר וְאִם-בִּכְלִי נְחֹשֶׁת בֻּשָּׁלָה וּמֹרַק וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם:

ולא עוד בלבד הנוגע בבשר בעוד הבשר בעין, או הדם שעודנו דם בעין ניתז בבגד ונראה בו, כי אם אפילו הבלוע תוך דפנות הכלי, ואינו נראה, יחשב ליקרא נותר. וחייב לשברו אם הוא של חרס, או להגעילו אם הוא של מתכת. הרי כי גדול קדושת הנאכל כאשר הוא מה שהוא כליל.

כב כָּל-זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא:

והנה עדיין היה אפשר לומר, שהן אמת, כי כל זה יורה, כי רבה קדושת החטאת הנאכלת. אך עדיין אפשר, כי על כל זה גדלה מאוד קדושתה אשר היא כולה כליל. לזה אמר, **כל זכר בכהנים יאכל אותה.** ואם כן, הוי אומר, כי אחר שעם שהנשים אפילו בטהרתן נמנעה אכילתן מהן, אין זה כי אם לגודל קדושת החטאת.

כג וְכָל-חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל-אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף:

ועדיין היה מקום לומר, אולי על כל זה גדלה קדושת הכליל.

לזה אמר, וכל חטאת, לומר ראה והביטה, כי הנה יקרה, שגם הנאכלת, גם היא **לא תאכל באש תשרף.** והוא, אם נכנס מדמה לפנים, כי חלה בדמה קדושת פנים, ואילו הייתה קדושתה קלה, לא הייתה קדושת פנים חלה על בשרה לפוסלה ולישרף. ואם כן אין הדבר תלוי רק באל דעות ה', היודע סוד הכליל והנאכל וטעמם.

או ירמוז, דבר אל אהרן וכו' במקום וכו', והוא לרמוז זכות השב מחטאו וזכות המחזירו בתשובה. והזכיר פה אהרן ובניו, כי אל הכהנים נתייחד ישמרו דעת ותורה להשיב את העם ולהישירם, ורבים ישיב מעון כאשר היה עושה אהרן. ולכן אמר **דבר אל אהרן וכו' לאמר,** כי להם יאתה אמירה זו, והוא **זאת תורת וכו'.** והוא, כי הנה העולה באה על הרהור בעלמא, לרבי שמעון בן יוחאי במדרש (ויקרא רבה ז ג); ובגמרא על מצוות עשה. וידוע, כי עבר אדם

על מצוות עשה ושב, אינו זז משם עד שמוחלין לו. נמצא, כי בשובו, מחמת התשובה הוא מביא העולה, טרם עשות העולה כבר נתכפר, והיא עולה בקדושה וכולה לגבוה. מה שאין כן החטאת, כי באה על אשר פעל ועשה רעה, ועל כן כי לא לרצון לפניו יתברך יהיה, אשר עשה רעה בפועל ושב מרשעו עד עשות בפועל הקרבן. כי אינו דומה פועל רעה, למהרהר או שעבר על מצוות עשה, שטרם הקריב העולה נתכפר. על כן אמר, **דע לך,** כי **במקום אשר תשחט העולה, תשחט החטאת לפני ה',** כי אחרי שובו, כאב את בן ירצה אותו ה', **וקדש קדשים** הוא כעולה.

ולא עוד, אלא שאין צריך לומר, אשר חטא ושב כי שגגתו נעשית לו זכות, כי על ידה קיים מצוות עשה כפול.

א. שהביא קרבן.

ב. שסמך ידו בוידוי ותשובה, וגם היא מצוות עשה של ושבת עד ה'.

נמצא שוגג אחד נעשה לו שלשה זכויות, וקנה לו שלשה פרקליטין. על דרך הכתוב אצלנו על מאמרם ז"ל (יומא פו ב) זדונות נעשים לו כזכויות. כי בכל זדון, בשובו, עושה מצוות עשה, שהוא ושבת עד ה', בהיותו מאהבה - והוא מאומרו עד ה' שהוא שמגיע עד כסא הכבוד, ואין זה רק בשב מאהבה - וכל שכן על חטא שוגג, שבשובו והביא קרבן, עושה שלשה זכויות כמדובר.

ואומר הוא יתברך, הנה לא בלבד השב מחטאו, כי אם גם הכהן **המחטא** אותו, שמטפל בתיקון החוטא לעשות טהרה מן הטומאה לעשותה זכות, וזהו **המחטא** שמטהר העבירה הטמאה, ועושה אותה טהורה. הנה **יאכלנה** בעולם הזה את בשר החטאת. והנה אומרו תאכל הוא מיותר, כי הרי נאמר **יאכלנה.** אך רמז כי **יאכלנה** בעולם הזה, וגם במקום קדוש בעולם הבא תאכל פעם אחרת, על שעל ידו שב זה בתשובה ונתקן.

ואל תתמה שלא די שאוכל את בשר הקרבן בעולם הזה, כי אם גם ישוב יאכל הזכות לעולם הבא. כי **הנה כל אשר יגע בבשרה יקדש,** שאפילו אם אוכל מן האוכלין יגע בבשרה, יקנה קדושה ליאכל בקדושת חטאת. וכן **אשר יזה מדמה על הבגד יקדש,** ואין מוציאין אותו חוצה, עד יכובס **במקום קדוש** עד הסיר דמו ממנו. ואם כן קל וחומר הדברים האוכל בשרה ממש ואוכלה, שמנפשו ועד בשרו יכנס ויהנה בשר החטאת, כי יקדש. וכן אם אשר יזה על הבגד, כל שכן אשר הזה על המזבח, שיקדש ויאכל זכות לעולם הבא.

או יהיה הרמז בדרך אחרת. לומר, הלא אמרתי כי עם היות שהמביא החטאת הוא שב מעצמו, ועם כל זה הכהן המחטא אותה ומטפל בקרבן, **יאכלנה** פה ותאכל לעולם הבא. מכאן אתה למד אל הטורח להשיב בתשובה את החוטא. והמשיל החטאת עצמו אל מקריב אותו, כי

תחתיו הוא בא, וכמאמרנו למעלה, כי זאת תהיה מחשבתו בהקריב חטאתו, כי הוא הוא, ואת עצמו הוא מקריב, וכל הנעשה בו היה ראוי ליעשות בעצמו. ובזה ירמוז קל וחומר, אם מי שמחטא את קרבנו, עם היות כי לא השיבו הוא, עם שאפשר שבעת הסמיכה ידבר לו הכהן דברי תשובה. ומה גם עתה **כל אשר יגע בבשרה,** שכל כך יטפל להשיבו עד נגוע בבשרו במלקות וסיגוף למרק אשר חטא, כי אז **יקדש** ויזכה לעולם הבא.

ואמר **ואשר יזה מדמה וכו',** והוא בשום לב אל מה שחזר ואמר אשר יזה עליה שהוא מיותר. אך ירמוז, כי וכן אשר יזה מדמה על הבגד שיעשה אל החוטא, שיוריד דמעות על הבגד - הוא חלוקא דרבנן, מלבוש אשר לרוחו ונשמתו שנעשה לו ממעשיו הטובים, ומפשיטו עתה בהעוותו. ואמר כי **אשר יזה מדמה** של חטאת, הוא החוטא הנמשל אל קרבנו, כי האיש אשר יחזיר את החוטא בתשובה, עד הזות מדם דמעות עיניו **על הבגד** אשר יפשיטו מנשמתו ורוחו, אז אשר יזה עליה בשבילה, **תכבס במקום טהור.** שעל ידי מימי דמעותיו אלה תכבס כתמי הבגד ההוא אשר נעשו בו באשמתו, ויהיה הכיבוס למעלה בגן עדן, הוא **מקום קדוש,** כי שם יכובס בהזאת עיניו בעולם הזה.

[דינו של מזיד]

והנה, כתבנו למעלה בפרשת ויקרא, כי אין שוגג בא על יד איש, אם לא שקדם לו עוון מזיד שהשחית נפשו, ועבירה ההיא עיכבה לבל ירחיקוהו מן החטא מן השמים. שאם לא כן אפילו בהמתן של צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידם, כל שכן צדיקים עצמם. והוא עניין גם בלא דעת נפש לא טוב (משלי יט ב).

והנה עד כה דבר בפרשה זו על תיקון השוגג. אמר עתה, ומה יעשה לתקן המזיד שקדם, לזה אמר, **וכלי חרש וכו',** לומר, אם גוף האיש אשר נתבשל בו חטא זה - על יד אש העוון שקדם - הוא של חרס, שאותה הטומאה שבלע בהעוותו אינו יוצא מידי דפייו לעולם, ואין תקווה על ידי ייסורין לתקן, ישבר וימות.

אך אם בכלי נחושת בושלה, שהאיש ההוא כלי חזק, אשר כח בו לקבל ייסורין ולעמוד בהן ולשוב מחמתן, ולצרף בהן תורה לגמור הטהרה שהיא מקווה טהרה לישראל ככלי נחושת, אז ומורק בייסורין ושוטף במים, הם מימי התורה. כי בהן יטהר מכל יתר שאת חלאת טינוף טומאה.

אך זה יהיה למשולל דעת ליזהר בעבודתו יתברך, ובלתי זריז לתקן את אשר עוותו טרם יחשיך. אך כל זכר בכהנים הוא הזריז, גבר בגוברין בישראל הנקראים משרתי וכהני ה', אין צריך לומר שישוב ויתקן, כי אם שגם יאכל אותה, שישוב מאהבה טרם ימות, באופן שתהפך לו לזכות ויאכל ויהנה מהזדון בעצמו. כי גדולה תשובה שזדונות נעשים כזכויות, בשובו

מאהבה. כי תחת היות החטא אשר חטא טומאה, קדש קדשים היא כי תהפך לו לזכות וקדושה. מה שאין כן אם ידמה לנקבה הבלתי זהירה, ויתעצל מלשוב עד מותו, כי אז יחפוץ לשוב ולבא ולתקן ולא יועיל לו. כמו שאמרו ז"ל (רות רבה ג ג) שאומר הרשע שם בראותו את רשעו, הניחו לי ואלכה ואתקן, ואין מועיל כי אם יורידוהו אבל שאולה. וזהו **וכל חטאת** אשר יובא מדמה, הוא המשחית אשר קנה, אז יובא אל אהל מועד לכל חי, או למקדש העליון לכפר וליטהר שמה בקדש. אז לא בלבד לא יאכל שלא יהנה ממנה, כאשר אם היה שב פה מאהבה טרם ימות, כי אם שבאש גיהינום **תשרף**. והוא, כי חלאת העוון הדבקה בנפש, היא אשר אש גיהינום אוחזת בו ותשרפנו, וזהו **באש תשרף**.

פרק ז

[תורת האשם]

א וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא:

ב בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת-הָעֹלָה יִשְׁחֲטוּ אֶת-הָאָשָׁם וְאֶת-דָּמוֹ יִזְרֹק עַל-הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

ג וְאֶת-כָּל-חֶלְבּוֹ יַקְרִיב מִמֶּנּוּ אֵת הָאַלְיָה וְאֶת-הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת-הַקֶּרֶב:

ד וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת-הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל-הַכְּסָלִים וְאֶת-הַיֹּתֶרֶת עַל-הַכָּבֵד עַל-הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה:

ה וְהִקְטִיר אֹתָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה אִשֶּׁה לה' אָשָׁם הוּא:

ו כָּל-זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכְלֶנּוּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ יֵאָכֵל קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא:

הנה כתבנו למעלה, על פסוק **במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת**. כי הן אל לא ימאס את החוטא אחר שובו מחטאו, ולא יגרע בעיניו מאשר לא חטא. כי הנה במקום אשר ישחטו את העולה, הבאה למאן דאמר על הרהור בעלמא, שעל ידי הרהור תשובה הוא מספיק להתכפר. או למאן דאמר שהיא על מצוות עשה, אשר בשובו ממנה אינו זז משם עד שמוחלין לו, נמצאת העולה באה שלא על חטא, כי נמחל מיד בשובו, והיא עולה לגבוה. שם תשחט החטאת [הבאה על חטא] הנעשה בפועל. שהוא לרמוז, כי במקום אשר לא חטא, יהיה אשר חטא ושב. כי הבעל תשובה כקטן שנולד דמי.

א וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא:

והנה היה אפשר, כי אין זה רק כאשר לא זדה רק חטא בשגגה, אך לא אשר חטא מזיד. כי גם שישוב, לא יעמוד במקום צדיקים גמורים. לזה בא ויאמר, וזאת **תורת האשם** בוי"ו התוספת, לומר וזאת התורה שאמרתי, להשוות החטאת שחטא שוגג אל העולה, זאת היא גם כן תורת האשם, עם שהוא מזיד, כעניין אשם גזלות. שגם הוא בשובו מרשעו ידמה לאשר לא חטא.

ב בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת-הָעֹלָה יִשְׁחֲטוּ אֶת-הָאָשָׁם וְאֶת-דָּמוֹ יִזְרֹק עַל-הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

כי במקום אשר ישחטו את העולה ישחטו את האשם. כמו שכתבנו שהעולה היא רמז אל אשר הוא משולל עוון. והאשם שגזל ונשבע על שקר והודה, אל החוטא כל חטא בזדון ושב ממנו. כי גם יעלה על רצון קונו יתברך, כאשר ישחט ויצא מן העולם בתשובה שלמה.

ולא עוד, אלא שהוא למעלה, כי במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. והוא, כי בעולה אין נזרק על המזבח רק דם הבהמה, אך את בעל האשם נזרק דמו ואת דם האשם. וזהו **ואת דמו** שמוסיף בוי"ו תוספת על העולה. כי שם נאמר וזרקו את הדם, ופה נאמר **ואת דמו.**

וגם שם נאמר וזרקו לשון רבים, ופה נאמר **יזרוק** לשון יחיד, אחר שהתחיל לשון רבים באומרו ישחטו. אך הוא לרמוז, כי שם שהוא על מה שמשולל חטא כמדובר, שהוא רמז על הצדיק גמור אשר לא חטא, לא דיבר רק על דם הקרבן שנזרק על ידי הכהנים בלבד. אך בזה שמדבר על אשר אשם בזדון, כעניין אשם גזלות ונשבע על שקר והודה, שבכלל זה נרמז השב מעבירה שבידו דרך כלל, על זה אמר **ואת דמו,** להוסיף על דם הקרבן גם דם השב, מדם דמעותיו הנזרקות על מזבח העליון, מאשר הוריד דמעות על חטאתו ועונו, ואשר מיעט דמו וחלבו בצום וסיגופים.

ג וְאֶת-כָּל-חֶלְבּוֹ יַקְרִיב מִמֶּנּוּ אֵת הָאַלְיָה וְאֶת-הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת-הַקֶּרֶב:

וגם את כל חלבו יקריב שמרבה הכל, גם חלב השב, שממעט חלבו בצום ודומה לו כמדובר. וכלל שמנו וחלבו, ובשמנו החל באומרו **את האליה.** וגם חלבו, הוא החלב אשר על הקרב הוא, כי זה בא לו שנשמן באכול לשבעה. ומילא הקרב עתה ימעט החלב המכסה את הקרב.

ד וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת-הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל-הַכְּסָלִים וְאֶת-הַיֹּתֶרֶת עַל-הַכָּבֵד עַל-הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה:

וכן **את שתי הכליות,** אשר ייעצוהו כליותיו לחטא. **ואת החלב אשר עליהן,** שנשמן בהעוותו על ידי עצות כליותיו. אשר **על הכסלים,** כי עשה פימה עלי כסל, עתה יתיכנו כאשר יותכו של הקרבן על המזבח. וכן **היותרת על הכבד,** שגם יותך מידת סרח עודף המותרות, על מידת רתיחת דם המביאתו לידי חטא, אשר תתייחס אל הכבד, כי שם הפלגת הדם. שכל אלה הן גוברות על הכליות, לייעץ להם רע, **יסירנה.** וזהו **על הכליות יסירנה.**

הנה שבכל האיברים שחטא בהן, הוא שב ומתקן, כמקריב עצמו בעצם. ומתיך דמו שמנו וחלבו וגאות מותרות מידותיו, ומכניע כליותיו בהכירו עונו. מה שאין כן אשר יביא עולה, או כל צדיק אשר לא חטא, ונמשל בעיניו כי קל בעיניו אשמתו, ולא יתיך עצמו ובשרו דמו וחלבו, אשר פעל ועשה רע, כי יכיר בלהות צלמות אשמתו, ויתקן את אשר עוותו, ויעשה בריה

חדשה בצומות וסיגופים. כי על כל אלה במקום שהוא עומד, אין צדיק גמור יכול לעמוד. וזהו שגמר ואמר –

ה וְהִקְטִיר אֹתָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה אִשֶּׁה לה' אֵשֶׁם הוּא:

והקטיר הכהן וכו', לומר על ידי מה ש**והקטיר אותם הכהן המזבחה,** ויעשה מאלו אשר היו נגדיים, שיהיו עתה **אשה לה'.** שיהפכו כולם לטובה וקדושה, שהוא עתה **אשה לה',** על ידי מה נעשה כך, הלא הוא, למה שאשם הוא. כי על ידי מה שהוא אשם, שמכיר בעליו אשר אשם לה', שב ומתקן בעצם. מה שאין כן בעולה, שאדרבה יראה לו שאין עליו אשמת דבר, ואינו מתקן כל כך, ועל כן יעלה הבעל תשובה על כל אשר לא חטא כאמור.

ו כָּל-זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכְלֶנּוּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ יֵאָכֵל קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא:

על כן **כל זכר בכהנים** ולא נקבות יאכלנו. ו**במקום קדוש** למעלה, גם הוא **יאכל,** כי **קדש קדשים הוא,** עם שבא על עוון, אחר שתיקונו רב מאד.

[זבח השלמים]

יא וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יַקְרִיב לה':

יב אִם עַל-תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ וְהִקְרִיב עַל-זֶבַח הַתּוֹדָה חַלּוֹת מַצּוֹת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וְסֹלֶת מֻרְבֶּכֶת חַלֹּת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן:

יג עַל-חַלֹּת לֶחֶם חָמֵץ יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ עַל-זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו:

...

טז וְאִם-נֶדֶר אוֹ נְדָבָה זֶבַח קָרְבָּנוֹ בְּיוֹם הַקְרִיבוֹ אֶת-זִבְחוֹ יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל:

אמר כי יש שני מיני שלמים:

יש **שלמי תודה**

ויש **שלמי נדבה.**

יא וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יַקְרִיב לה':

ובראשון החל ואמר:

יב אִם עַל-תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ וְהִקְרִיב עַל-זֶבַח הַתּוֹדָה חַלּוֹת מצות בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן וּרְקִיקֵי מצות מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וְסֹלֶת מֻרְבֶּכֶת חַלֹּת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן:

יג עַל-חַלֹּת לֶחֶם חָמֵץ יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ עַל-זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו:

שהם ארבעים, עשרה חלות, ועשרה רקיקים, ועשרה רבוכה, ועשרה חלות לחם חמץ.

[הרמזים שבקרבנות]

והנה, כאשר בכל הקרבנות, עם היות בהם צפוני סודות, לא חדלנו מלכתוב רמז מה, גם באלו ראוי לבקש רמז אחר, אל היות ארבעים חלות, עשרה מכל מין, ושיהיה השלשים מצה ועשרה חמץ. וגם השלשים מצה לא ראי זה כראי זה, כי אלו חלות ואלו רקיקים ואלו רבוכה. ואלו חלות לחם חמץ, וגם אין בהם שמן כשלשים.

אך הנה שלמי תודה, באים על נס והצלה הבאה לאדם מאתו יתברך. כעניין **הולכי מדברות וחולה שנתרפא וחבוש שיצא מבית האסורים ויורדי הים** כפירוש **רש"י** ז"ל. ובזה אחשוב שהוא יתברך ציוה לעשות זכר ארבעתן בכל אחת מהן, לבלתי יעדר מציאות הודאה מתייחסת לכל הבא להודות לה', בכל הצלה מארבעתן. והוא:

כי הן ארבעים חלות, עשר כנגד כל אחד מארבעה שצריכין להודות. והוא כי כל אחד מהן צריך לאודויי בפני עשרה, כמו שאמרו ז"ל (ברכות נד ב) שנאמר וירוממוהו בקהל עם. על כן רמז עשרה כנגד כל אחת מהן.

והשלשה מהם שהם בריאים, שהם יורדי הים והולכי מדברות וחבוש שיצא מבית האסורין, על כן השלש עשיריות הן מצה, שלא נכנס בהם עיפוש שאור שבעיסה.

אך חולה שנתרפא, שמבלי צאת המדבר או רדת אל הים או שאסרוהו בני אדם בבית האסורין, חלה את חוליו מן השמים, ששאור שבעיסה עיפש אותו, והחלהו על ערש דווי, שניכר עיפושו בעצמו ממש כשאור שבעיסה, שהיה במוחו מתעפש לולא ה' שהחיהו מחוליו. על כן העשר חלות שכנגד חולה שנתרפא באות חמץ.

ולעומת יורדי מדברות, שעניינם נאמר ברוח הקודש, רעבים גם צמאים וכו', ויצעקו וכו', יודו לה' וכו', כי השביע נפש שוקקה וכו', על כן נרמז במנחת הודאת עשר חלות.

ולעומת אשר נחלש בדוחק בית האסורין, הם עשר רקיקים דקות.

ולעומת יורדי הים הם עשר חלות מורבכת, שהסלת חולטו במים תחילה מעין יורדי הים, שהם בסערת הים כטבועים במים. ולהיות כי השלשה לא הגיעו עד שערי מוות, כי אם עודם בריאים, והצילם ה' מצרה, על כן היו באים משוחים בשמן, כי שמן על ראשם לא חסר מה שאין כן החולה כי מת היה, לולא ריחם ה' עליו והחייהו, על כן אין בחלותיו שמן.

[דרך הקרבת השלמים]

כח וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

כט דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַמַּקְרִיב אֶת-זֶבַח שְׁלָמָיו לה' יָבִיא אֶת-קָרְבָּנוֹ לה' מִזֶּבַח שְׁלָמָיו:

ל יָדָיו תְּבִיאֶינָה אֵת אִשֵּׁי ה' אֶת-הַחֵלֶב עַל-הֶחָזֶה יְבִיאֶנּוּ אֵת הֶחָזֶה לְהָנִיף אֹתוֹ תְּנוּפָה לִפְנֵי ה':

לא וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת-הַחֵלֶב הַמִּזְבֵּחָה וְהָיָה הֶחָזֶה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו:

ראוי לשום לב, אל אומרו לאמר פעם שנית.

ב. אומרו המקריב את זבח שלמיו, יביא את קרבנו לה' מזבח שלמיו, מי לא ידע כי המקריב את זבח שלמיו, שיביא את קרבנו מזבח שלמיו, כי הוא הדבר בעצמו.

ג. שאחר אומרו **יביא את קרבנו,** חזר ואמר **ידיו תביאנה וכו'.**

ד. אומרו ידיו תביאנה את אשי ה', שהראוי יאמר אל אשי ה', שהראוי כי אין הבעלים מביאין אותו עד האש, כי אם הכהן המקריב אותו על המזבח.

ועל פי דרכנו נשית לב אל עניין אומרו את החלב על החזה, ואיך בתנופה היה מתהפך, שהיה החזה למעלה והחלב למטה, ואחר כך בהקטרה היה חוזר לראשיתו להיות החלב למעלה.

כט דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַמַּקְרִיב אֶת-זֶבַח שְׁלָמָיו לה' יָבִיא אֶת-קָרְבָּנוֹ לה' מִזֶּבַח שְׁלָמָיו:

אמנם יאמר, במה שידענו כי דבור הוא לשון קושי, ואמירה לשון חיבה. ובזה יאמר, **דבר אל בני ישראל** דבור של קושי, כדי לאמר אחר כך אמירה של חיבה. וזהו אומרו **דבר אל בני ישראל** דבר של קושי, כדי **לאמר** מה שמתייחס אל אמירה. והקושי הוא לדבר אליהם: **המקריב את זבח שלמיו לה'.** הוא מה שכתבנו בפרשה הקודמת, כי מה האדם שיביא דורון לה'. אך אם היה אפשר יתייחס אל דבר ראוי הוא כי את נפשו ישא כעקידת יצחק.

וכמאמרנו על פסוק **אליך ה' נפשי אשא** (תהלים כה א), לומר שאני דוד בשר ודם, והדורון הוא אליך ה', על כן נפשי אשא. כי אין ראוי לה' מאתי, כי אם נפשי, ואשאנה משאת ודורון לפניו. ומה גם בעניין הכתובים האלו, שעל שלמים ידבר, שהוא כדורון של שלום ועירוב דעת שבין שני רעים אהובים, ומי זה יערב לבו לעשות כן ממנו אל קונו יתברך. וזהו רמז הקושי באומרו **המקריב** וכו'.

ומה גם בטעם שני גרישין על מלת **המקריב,** כלומר המקריב שהוא בשר ודם. שמגביה ערכו להביא **זבח שלמיו,** שהוא לתת זבח בהמת שלמים, כאילו מעורב דעתו עמו כשוים. והם שלמיו שלו שבשר ודם הוא, לה' אלוהי האלוהים. כלומר, ומי יערב אל לבו לכך. וזהו הקושי.

אך התיקון והיא האמירה, היא **יביא את קרבנו וכו',** והוא כי זולת הזבח יביא את קרבנו לה' ממה שאינו זבח ממש. והוא כי יביא את עצמו קרבן לה', כי יעלה על לבו שאת נפשו הוא נושא קרבן לה'. ואיך יהיה מביא את קרבנו זה, הלא הוא מזבח שלמיו? והוא כי מזבח שלמיו, יראה כל הנעשה בזבח השלמים, כי אליו יאתה להעשות. כי כזיבוח את השה, היה ראוי לזבוח אותו, כי אליו יתברך נפשו ישא. וכן בהפשט וניתוח וקבלת הדם, והולכה וזריקה והקטרה ככל אשר יעשה לשה.

ובזה יעלה עליו הוא יתברך, כאילו את עצמו הוא מקריב, ולא ישמש הזבח, רק על מה שהיה ראוי להיעשות בו, ואז יקבל הוא יתברך את זבח שלמיו תמורתו, כאילו של יצחק, והיה הוא ותמורתו יהיה קדש.

[תשובתו של המקריב קרבן]

ל. יָדָיו תְּבִיאֶינָה אֵת אִשֵּׁי ה' אֶת-הַחֵלֶב עַל-הֶחָזֶה יְבִיאֶנּוּ אֵת הֶחָזֶה לְהָנִיף אֹתוֹ תְּנוּפָה לִפְנֵי ה':

ואז על ידי עשותו כך, אומר הוא יתברך, כי מעלה עליו כאילו האש מן השמים, ידיו של זה הן המביאות אותה מן השמים, על טוב כוונתו להיות על רצון מזבחו יתברך. שאם לא כן, אין הקרבת הבהמה מצד עצמה ראויה אל הכבוד ההוא, לבוא אש מן השמים לאכול אותה. אך בהיות הכוונה על עצמו ממש, על ידי כן מעלה עליו הכתוב, כאילו בהמתו היא תמורתו, כאילו הוא על המזבח בעצמו, אז נאותה אליה אש מן השמים. וזהו **ידיו תביאנה את אשי ה',** ולא אמר אל אשי כאשר הערנו.

ויהיה רמז **החלב** והחזה והתנופה, ושינוי הסדר של חזה וחלב. כי הנה **החזה** רמז אל הלב, **והחֵלב** רמז אל כח יצר הרע המטמטם את הלב, כעניין (תהלים יז י) חלבמו סגרו. וזה ירמוז, כי מתחילה בבואו ליטהר ולשוב עד ה', על ידי הרהוריו בקורבנו, עודנו החלב מחזיק בו לטמטמו בצד מה, אם יוכל. על כן ציוה יתברך זכר לדבר, לשים **את החלב על החזה,** כי עוד האיש בחלב על הלב לטמטמו. אך על ידי כל מעשה הקרבן, ומחשבת כוונתו אשר כתבנו, מצטרפת ידו עם יד הכהן המקריב, שלוחו של מקום, ומתקדש הלב שדוגמתו החזה. ומכניע את החלב, בל יעצר כח להכשיל את הלב. ועל כן ניתן את החלב למטה מהחזה בתנופה. בהכיר כי ששה רוחות - כי זה כל העולם - הכל מאתו יתברך, ואנה ילכו מרוחו, כי על כן יאות, אליו יתברך יכרעו וישתחוו, ויכנעו לפניו.

לא. וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת-הַחֵלֶב הַמִּזְבֵּחָה וְהָיָה הֶחָזֶה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו:

ומאז שקידש את הלב, והכריח את כוח המטמטמו, להיות גם הוא לה', מאז נתקדש גם הוא לאלוהינו ויעלה, כי גם הוא יעבוד את ה', ויהיה מוקטר מוגש לה' על המזבח להקטיר. וכמאמרם ז"ל על פסוק "ומצאת את לבבו נאמן לפניך", כי גם יצרו הרע של אברהם מצא יתברך נאמן לפניו, והוא מאומרו לבבו ולא נאמר לבו.

לא וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת-הַחֵלֶב הַמִּזְבֵּחָה וְהָיָה הֶחָזֶה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו:

לב וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין תִּתְּנוּ תְרוּמָה לַכֹּהֵן מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם:

לג הַמַּקְרִיב אֶת-דַּם הַשְּׁלָמִים וְאֶת-הַחֵלֶב מִבְּנֵי אַהֲרֹן לוֹ תִהְיֶה שׁוֹק הַיָּמִין לְמָנָה:

לד כִּי אֶת-חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת שׁוֹק הַתְּרוּמָה לָקַחְתִּי מֵאֵת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיהֶם וָאֶתֵּן אֹתָם לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וּלְבָנָיו לְחֹק-עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

לה זֹאת מִשְׁחַת אַהֲרֹן וּמִשְׁחַת בָּנָיו מֵאִשֵּׁי ה' בְּיוֹם הַקְרִיב אֹתָם לְכַהֵן לה':

לו אֲשֶׁר צִוָּה ה' לָתֵת לָהֶם בְּיוֹם מָשְׁחוֹ אֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם:

לה זֹאת מִשְׁחַת אַהֲרֹן וּמִשְׁחַת בָּנָיו מֵאִשֵּׁי ה' בְּיוֹם הַקְרִיב אֹתָם לְכַהֵן לה':

ראוי לשים לב, כי משחת אהרן ומשחת בניו ביום הקריב אותם לכהן, אין כאן מקומו, כי אם בפרשה שאחר זו.

ב. אומרו מאשי ה', ולמעלה אמר מאת בני ישראל, וכן בפסוק שאחר זה.

ועוד אומרו אשר ציוה ה' לתת להם ביום משחו אותם, כי הלא לא ביום משחו ציוה, כי אם קודם המילואים, בצוותו על זבחי שלמי בני ישראל.

ועוד שאם לא ידבר הכתוב, רק על מה שיעשה **ביום משחו,** איך יאמר **חקת עולם לדורותם.**

אך לזה נשית לב אל אומרו למעלה:

לא. וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת-הַחֵלֶב הַמִּזְבֵּחָה וְהָיָה הֶחָזֶה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו:

שמשמעות לשון זה הוא, שמהראוי היה להקטיר גם החזה המזבחה, אלא שמאשי ה' נותנו יתברך לאהרן ולבניו.

וכן באומרו: לב וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין תִּתְּנוּ תְרוּמָה לַכֹּהֵן מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם:

יראה כי גם הוא מעין האמור בחזה.

אך בפסוק שאחריהם הוא אומר:

לד. כִּי אֶת-חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת שׁוֹק הַתְּרוּמָה לָקַחְתִּי מֵאֵת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיהֶם וָאֶתֵּן אֹתָם לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וּלְבָנָיו לְחֹק-עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

שיורה, כי לא מאשי ה' המה לו, כי אם **מאת בני ישראל.** כי היה ראוי להיאכל לבעלים, ומאתם לקחו יתברך ונתנו לכהנים, והוא היפך הפסוק הראשון.

על כן בא הכתוב השלישי:

לה. זֹאת מִשְׁחַת אַהֲרֹן וּמִשְׁחַת בָּנָיו מֵאִשֵּׁי ה' בְּיוֹם הִקְרִיב אֹתָם לְכַהֵן לה':

ופירש ואמר כי שני זמנים הם:

אחד, ביום משחו אותם, שבא לחנך עצמו, כמדובר.

שנית, מאז והלאה. והוא כי ביום החינוך היה ראוי, כי גם החזה יהיה מוקטר מוגש על המזבח לגבוה לשמחת החינוך, אלא שמאשי ה', משולחן גבוה, מוציאו יתברך ונותנו לאהרן, משמחתו יתברך בחינוכו. אך לדורות יהיה ראוי, יהיה גם החזה והשוק לבעלים, והוא יתברך לוקחו מאת בני ישראל ונותנו לכהנים.

וזה מאמרו יתברך באומרו, זאת משחת אהרן וכו', לומר, הלא ראית שני כתובים כמכחישין זה את זה, דע איפה, כי מתנה זו היא משחת אהרן ומשחת בניו, שהוא ביום החינוך. ואז הם **מאשי ה'.** שהוא יתברך נותנו ממזבחו, להיות שהוא **ביום הקריב אותם לכהן לה',** כמזמין קרואיו. וזהו:

לו. אֲשֶׁר צִוָּה ה' לָתֵת לָהֶם בְּיוֹם מָשְׁחוֹ אֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם:

אך מה שהוא **מאת בני ישראל,** הוא במה שהוא **חקת עולם לדורותם.** כי לדורות היה ראוי יאכל לבעלים, ומאתם לקחתי ונתתי לכהנים. וזהו אשר אמר למעלה לקחתי מאת בני ישראל, וזהו שעל מלת אתם יש זקף קטן.

[פסוקי סיום לפרשת הקרבנות הקבועים]

לז. זֹאת הַתּוֹרָה לָעֹלָה לַמִּנְחָה וְלַחַטָּאת וְלָאָשָׁם וְלַמִּלּוּאִים וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים:

לח. אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי בְּיוֹם צַוֹּתוֹ אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת-קָרְבְּנֵיהֶם לה' בְּמִדְבַּר סִינָי:

הנה פשט הכתוב יראה, כי למה שעתה סיים כל מעשה הקרבנות שהתחיל מפרשת ויקרא, שלא נשאר רק קדשי שעה שבפרשת שמיני, וסדרי המועדות שמזמן לזמן. על כן, כהתימו כל קרבנות חובה ונדבה, אמר, **זאת התורה וכו'** שאמרתי היא **לעולה למנחה וכו'.**

וראוי לשים לב, שאם כן הראוי היה יאמר, זאת תורת העולה והמנחה וכו', ולא יאמר בלמ"ד לעולה למנחה וכו'.

ועוד כי כל הפסוק מיותר. והנה אמרו רבותינו ז"ל (מנחות קי א) שהכוונה היא לומר שנשלמה פרים שפתינו. כי בעסוק בתורת עולה, מעלה עלינו הוא יתברך כאילו הקרבנו עולה. ועל דרך זה במנחה או בחטאת וכו'. וזהו **התורה לעולה וכו',** כלומר בעד עולה ובעד מנחה וכו'.
ועדיין קשה, למה נאמר עניין זה פה מבמקום זולת זה.

ועוד אומרו, אשר צוה ה' את משה בהר סיני, מי לא ידע כי זאת התורה ציוה ה' את משה בהר סיני.

ועוד אומרו, ביום צוותו את בני ישראל להקריב וכו', שהוא דבר משולל גיזרה, כי מה היה **ביום צוותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם,** שאם הוא לומר שהיה במדבר סיני, מה בא להודיענו שלא ידענו, וגם מה יתן ומה יוסיף לנו בהודעה זו.

ויתכן, לימדה אותנו תורתנו הקדושה, מאמר התנא (אבות ו ה) כי גדולה תורה מן הכהונה ומן המלכות, אלא שהתורה מביאה אותם על הסדר, כי תחילה אומר כי הכהונה גדולה מן המלכות, ואחר כך אומר כי גדולה תורה מן הכהונה. ובכלל הדבר הוא, כי מכל שכן שהיא גדולה מן המלכות. באופן כי שלשה כתרים הם בהדרגה, **מלכות,** ועליה **כתר כהונה**, ועליה **כתר תורה**. והוא, כי אחרי אומרו כל עניין עבודת הקרבנות, ואמר כי לקח ה' מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם לתת לכהנים. והנה ממוצא דבר, יצא עתק מפי איש שומע, לומר, עשר ידות יש במעלת כתר מלכות על מעלת כתר כהונה. כי הלא המלך, מלבד מה שמשתרר גם השתרר, הנה המס ומנדה בלו והלך נוטל מאת העם דרך שררה וכבוד. אך הכהן הלחם אשר הוא אוכל, משיירי קומץ המנחה, או הבשר מהקרבנות, הלא יראה כעני המחזר, ונותנים לו איש איש מתבשילו. או חלף שכירות עבודת אדם כי יקריב קרבן על ידו, כשכיר יקבל פעלו, וכדי בזיון תחת כתר כהונתו.

על כן להסיר מלב איש בער לא ידע להשכיל, בא האלוהים ויאמר, (לעיל פסוק לה), **זאת משחת אהרן ומשחת בניו מאשי ה'** לו. זאת שאמרתי שיקחו אהרן ובניו חוקת עולם משלמי בני ישראל, אל ימעט בעינך משחת רבות הכהונה מהמלכות, שהמלך נוטל מס דרך שררה וכבוד, והכהן כעני המחזר. כי אדרבא **זאת משחת אהרן ומשחת בניו,** כי משחת רבות וגדולה תחשב להם. כי הלא היא **מאשי ה',** שהוא משולחן גבוה, מאש מן השמים הם נוטלים, משולחן מלכו של עולם. מה שאין כן המלך שמאת העם הוא נוטל ולא משלחן המלך הקדוש.
והטעם הוא, כי **ביום הקריב אותם לה',** לומר, כי אינו דומה המלך שבהקריב עצמו למלוך, אינו לכהן ולשרת לה', רק לשרת את העם לצאת ולבוא לפניהם.

אך הכהן ביום הקריב אותו, הוא **לכהן לה'.**

ועוד יתרון אחר במה שמקבל מאת העם, שאינו כמלך, שאין מתנות העם אליו רק עודנו מלך עליהם, אך לא אם יעבירוהו או אם ימות ובן אין לו שיצלח למלוכה, כי לא יקבל זרעו מאת העם, מה שהיה מקבל המלך אביו. אך הכהן לא כן, כי אם אשר ציוה ה' לתת להם, ביום משחו אותם מאת בני ישראל, נשאר גם לזרעם אחריהם **חוקת עולם לדורותם,** הנה כי גדולה הכהונה.

לז. זֹאת הַתּוֹרָה לָעֹלָה לַמִּנְחָה וְלַחַטָּאת וְלָאָשָׁם וְלַמִּלּוּאִים וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים:

ודע לך, כי כתר התורה גדולה אפילו מן הכהונה, כי הלא **זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת** וכו', כי זו, בכללה נכללת העבודה. כי אפילו בעסוק איש בתורת הקרבנות, מלבד זכות עסקו בתורה, תהיה לו גם כן כמקריב הקרבנות. ואין זה כי אם מהיותה גדולה ועולה על גבי הכהונה.

לח. אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי בְּיוֹם צַוֹּתוֹ אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת-קָרְבְּנֵיהֶם לה' בְּמִדְבַּר סִינָי:

ועוד לך ראיה, והיא, כי הלא **אשר צוה ה' את משה בהר סיני וכו',** לומר ראו עתה כי גדולה תורה מהקרבנות, כי הלא התורה, היא **אשר צוה ה' את משה בהר סיני,** שהוא מקום קבלת התורה מפי עליון, ואז לא ציוה על הקרבנות, אך ביום צוותו את בני ישראל **להקריב את קרבניהם לה',** היו **במדבר סיני** ולא בהר סיני. שהוא אחר שחטאו בעגל, ולא היו בהר רק במדבר, שם נצטוו על הקרבנות לתיקון אשמותם. אך לא בזמן הקדושה הגדולה, שהייתה בעמדם בהר סיני. ואם כן איפה אמור מעתה, איזה הוא הגדול, הנאמר בסיני או הנאמר אחר כן.

או יאמר, בשום לב אל אומרו ולחטאת בוי"ו, וכן ממנו והלאה, מה שאין כן במנחה.

והנה עניין זה, הוא עניין הלא שמוע מזבח טוב שכתבנו בפרשה הקודמת. והוא כי אחרי אומרו יתברך כל סדר קרבנות חובה ונדבה, אמר אל יעלה על רוחכם, כי כל חפצי הוא עולה או זבח, כי הלא **זאת התורה** שהוא העסק בתורתי, הוא חשוב לפני מהכל.

והנה העיקר הוא, כי יהיה עסקיכם בתורה מעין **העולה** שכולה כליל לגבוה, כן תהיה פנייתכם למה שהוא תורתו יתברך לשמו בלי שום פניה. וכן **למנחה** שהוא מעין המנחה, שיש חלק לגבוה וחלק לכהנים, והיא בלי חטא. כן אתם תופשי התורה תעשו לשמו יתברך לגבוה, ולהועיל לזולתכם שיהיה העולם נזון בזכות עסק תורתכם, וכל זה מבלי היות בכם חטא.

וגם אם יהיה בכם חטאת באופן תצטרכו שלשה דברים:

לכפר בעד חטאתכם, ולגבוה, כחטאת שיש בו חלק לגבוה ולכהנים. גם בזה אחפוץ כי תועיל לכם התורה לכך.

ולא עוד כי אם אפילו יהיה אשם שהוא גדול מחטא, מעין מזיד, תועיל התורה לכל שלשת הבחינות שתעשו: לכפר, ולשמו יתברך לגבוה, ולהועיל לזולת. וזהו תוספת הוי"ו שמוסיף, כי גם בהיות חטאת או אשם, תסכון למו התורה.

ואין צריך לומר אם יהיה עסק מתמיד, כי אם גם אם יהיה כמילואים, שהם לבוא להתחנך, שהוא חדש בדבר כבר בי רב דחד יומא, תועיל.

וכן אין צריך לומר, אם מה שתעסקו בתורה, הוא שעם היות לשמה שהוא לגבוה חלק וליהנות העולם, תצרפו גם כן סילוק טומאת חטאת או אשם. כי אם גם אם תכינו גם כן להבאת תועלת, כשלמים שיש בהן חלק לגבוה וחלק לכהנים וגם חלק לבעלים. כן אם תצרפו ותעסקו בה, בצירוף בחינת היות לכם טובה על ידה, תועיל לכם. כי בשמאלה שהוא למשמאיל בה עושר וכבוד.

ותדע כי כן הוא, כי זאת התורה שתעסוק בה טובה מן הקרבנות, כי שמוע ועסוק בה מזבח טוב. כי הלא זאת התורה הוא **אשר צוה ה' את משה בהר סיני,** ולא עולה וזבח. אך **ביום צוותו על קרבניהם,** לא היה רק בהיותם אחרי כן **במדבר סיני,** ולא בהר במתן תורה, כי אם אחר אשר עשו את העגל, והוצרכו תיקון כמדובר בסמוך. והוא מה שהנביא דיבר (ירמיהו ז כב) כי לא דברתי את אבותיכם, ולא ציוויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח. כמפורש אצלנו במקומו בס"ד.

או יאמר עניין מאמרנו על דברי רבותינו ז"ל האומרים במדרש רבה (**במדבר רבה** יב יב). על משנה (אבות א ב) על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה וכו'. שאמרו שם: כי בתחילה היה העולם עומד על רגל אחד הוא גמילות חסדים, משניתנה תורה עמד על שנים והיה העולם רותת, כשהוקם המשכן והייתה עבודה נתבסס העולם.

והנה הערנו בדבריהם ז"ל מה היה שעל עמוד אחד לא היה העולם רותת, וכשהיו שנים היה רותת עד בא העמוד השלישי.

אך הוא, כי קודם מתן תורה לא ימצאו לנו חטא ועוון, על כן זכות אחד היה מספיק לקיום העולם. אך בתת הוא יתברך לנו את התורה לקנות אושר העולם הבא, אז גם שהיא עמוד שני לקיים העולם הזה גם הוא, הלא לעומת זה יש מאבדים את העולם, והם העוברים מצוות התורה אשר לא תעשינה ואשמו. על כן היה העולם רותת, עד בא העבודה לכפר את אשר יעוותו מהתורה.

וזה יאמר פה, והוא, כי אחרי אומרו עניין העבודה שהוא העמוד השלישי. אמר הנה יש לנו עמוד גדול מזה הוא התורה, כי **זאת התורה לעולה** כו', כי קיים ולמוד אותה ועסוק בה,

חשוב ככל קרבנות שבעולם. ושמא תאמר אם כן איפה למה הרגזתנו בחיוב קרבנות אחר מתן תורה, מה שאין כן בהיות עמוד גמילות חסדים לבדו, שלא היה צריך דבר אחר. לזה אמר, אל תתמה, כי עתה העוון גורם. והראיה, כי התורה שאמרתי היא לבדה תספיק. והיא אשר ציוה ה' בהר סיני, ולא ציוה על דברי עולה וזבח. אך **ביום צוותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם**, היה **במדבר סיני**, ולא בהר סיני. שהוא כי בהיותם בהר סיני שהיו קדושי עליונין, לא היו צריכין קרבנות. אך אחרי כן שחטאו בעגל, וחזרה זוהמתן, ונתעתדו לחטא, אז שהיה במדבר סיני, היה צווי הקרבנות תיקון עולם לתקן עוותתם, שהוא בעוברם על מצוות התורה, מה שאין כן מתחילה, כי בלי תורה לא היה חטא, כמדובר.

עוד אפשר לאמר זה פיוס למשה פה, והוא כי אחרי אומרו זאת התורה, זאת משחת אהרן ומשחת בניו. היה מקום יהרהר ויצטער משה כי לא ניתנה לו הכהונה. ומה גם למאמרם ז"ל (**שמות רבה** ג כא) על פסוק הנה אהרן אחיך הלוי וכו', הוא היה ראוי להיות לוי ואתה כהן, ונתחלף על שסירבת בשליחות מצרים. כי הנה על כן יצטער על משחת אהרן ובניו. על כן סמך ואמר הוא יתברך. הנה **זאת התורה**, כלומר שהיא אשר שם משה, עולה על הכל, **לעולה ולמנחה** וכו'. תדע שהרי היא לבדה בלא קרבנות, היא **אשר צוה ה' בהר סיני.** אך **ביום צוותו להקריב קרבניהם,** לא היה רק אחרי כן במדבר סיני אז לתקן החטא.

פרשת שמיני

פרק ט

א וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל:

ב וַיֹּאמֶר אֶל-אַהֲרֹן קַח-לְךָ עֵגֶל בֶּן-בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה תְּמִימִם וְהַקְרֵב לִפְנֵי ה':

ג וְאֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קְחוּ שְׂעִיר-עִזִּים לְחַטָּאת וְעֵגֶל וְכֶבֶשׂ בְּנֵי-שָׁנָה תְּמִימִם לְעֹלָה:

ד וְשׁוֹר וָאַיִל לִשְׁלָמִים לִזְבֹּחַ לִפְנֵי ה' וּמִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן כִּי הַיּוֹם ה' נִרְאָה אֲלֵיכֶם:

א וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל:

ראוי לשית לב

אל מלת **ויהי** שהיא הוראת צער ביום שנטל עשר עטרות, והנה אמרו רבותינו ז"ל (מגילה י ב) שהוא על מיתת שני בני אהרן, וקשה: יקדים הוי בתחילת עבודת היום טרם בא הרעה.

ב. אומרו השמיני, כי אחר שימי המילואים אינם ביותר משבעה, איך יצדק לומר סכום שמיני ביום שאחריהם; **ומה גם** היותו ראש חודש ניסן ראשון לעשרה דברים, איך יעשנו נגרר אחר

המילואים, שלא היו רק לחנך את אהרן, טפלים אל עבודת יום ראש חודש שהוא חנוכת המזבח; והן אמת שלקושיא זו אפשר לומר, כי חששה תורה על כבוד משה, שלא שרתה שכינה בשבעת הימים ששימש הוא, ומה גם שאמרו ז"ל (**רש"י** פסוק כג) שהיו ישראל אומרים לו לריק יגענו, שאין שכינה ואש מן השמים באה בשבעת ימי המילואים, ועל כן אפשר שיתף וצירף הוא יתברך יום חנוכת המזבח, ששרתה בו שכינה וירדה אש מן השמים, אל ימי המילואים וקראו שמיני כאילו הוא מהם, להפיס דעת משה, לומר, כי הכנתו בשבעת הימים נתחברת אל עבודת ראש חדש לזכות את השראת שכינה, וזהו אומרו שמיני כאילו נכלל במניין הראשונים, ועוד נשיב על זה לפי דרכנו בס"ד.

ג. למה קרא לזקני ישראל, כי לא ידבר אליהם דבר, שאם כפירוש **רש"י** למה לא הקהיל את כל ישראל, וגם כי לפירוש **רש"י** עדיין החששה במקומה.

ד. מה נשתנה קרבן אהרן מקרבן העם בנושא אחד, זה עגל לחטאת וזה עגל לעולה.

ה. אומרו ואל בני ישראל תדבר לאמר, כי אינו לאמר לאחרים.

ו. אומרו נראה אליכם, למה לא אמר אלינו, ולא אליכם שיראה כמוציא עצמו מן הכלל.

ז. אומרו (פסוק ה) **ויקחו את אשר צוה משה,** מי לא ידע כי משה היה המצווה.

ח. אומרו (פסוק ו) **וזה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם וכו',** הרי כל זה נאמר למעלה **קחו** וכו' **כי היום ה' נראה אליכם**.

ט. אומרו (פסוק ז) **קרב אל המזבח,** שהוא מיותר כי בכלל אומרו (שם) **עשה את חטאתך** וכו', הוא שיקרב אל המזבח.

י. כי אומרו (שם) **ועשה** וכו', נאמר בכלל הקודם.

[תשובות]

והנה על הקושי הראשון אפשר לומר על דרך רבותינו ז"ל (עיין **ויקרא רבה** יא ז), שנאמר לשון ויי על מיתת בני אהרן. במה שידענו מרבותינו ז"ל (שם כ י) כי מיום מתן תורה נתחייבו מיתה על ש"ויחזו את האלוהים", אלא שאמר הקדוש ברוך הוא איני מערבב שמחת בתי, אך ביום שמחתי באהל מועד אמיתם, שהוא ביום השמיני. וזה יאמר **ויהי** וכו', לומר הוי, המחויב מאז היה ביום השמיני הזה, ולא בששי של מתן תורה.

או יאמר על דרך זה, במה שאמרו ז"ל (**בתורת כהנים** שמיני) על בקרובי אקדש (לקמן י ג), שאמר משה עתיד היה המשכן ליחנך בגדול וחשבתי יהיה בי או בך וכו', הנה כי חינוך הבית הייתה מיתתן. על כן קודם כל דבר, רומז הוי הזה, כי הוא חינוך הבית יותר עיקרי מהקרבנות.

או יאמר במה שאמרו ז"ל (**ויקרא רבה** כ יב) כי מיתתן מכפרת על ישראל כיום הכפורים, כי על כן נזכרה מיתתן ביום הכפורים. על כן אפשר שקודם ציווי כל הקרבנות לכפר על ישראל

להיות ראויים להשראת שכינה, הקדים כפרה גדולה מהכל, שעתידה ליעשות ביום ההוא לזכות על ידה. ואמר **ויהי** וכו', לומר הנה אחר מעשה העגל, במה יזכו ישראל אל חינוך משכן ה' והשראת שכינה. על כן הקדים ואמר, הנה להם ביום הזה שני קרבנות כפרה לזכות על ידן, שנתייחדו ליום זה. וזהו אומרו **ויהי ביום השמיני,** לומר כי ביום השמיני הזה היה הוי שבו הוא הכנה אל כל החינוך הבא להשראת שכינה, שהיא מיתת בני אהרן שהיא כפרה על ישראל לזכות על ידה.

ובמה שכתבנו מרבותינו ז"ל כי היה משה מסתפק אם יתקדש הבית בו או באהרן, אך ידע בודאי שלא יבצר מלמות אחד משניהם כאשר נאמר לו ונקדש בכבודי (שמות כט מג **ורש"י**), אפשר להשיב על התחילו בלשון **ויהי**, וגם על מה שהקשינו באומרו נראה אליכם, ולא אמר לנו. והוא כי אמרה תורה, הנה ודאי עתיד 'וי' להיות ביום השמיני. על כן להיות משה חושש על עצמו ועל אחיו, אמר **אל אהרן קח לך** וכפר על עצמך. **ואל בני ישראל תדבר** וכו', יכפרו על עצמם, פן ילקה [ראשים] שבכם, **ושור ואיל לשלמים,** כי שלום ביניכם לבין אלוהיכם. אך אני שלא נצטוויתי להביא כפרה, עלי אני חושש ואומר **כי היום ה' נראה אליכם,** כלומר אליכם נראה בודאי ולא לי, כי חוששני פן יהיה העניין עלי. ולהיותו חושש גם על אהרן, ומה גם על דבר העגל, על כן גם שציוהו להביא כפרתו, דבר שנית את ישראל לבדם, ואמר להם (פסוק ו) **זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם,** לומר על ידי כפרה זו אל תיראו. אך לאהרן לא אמר **עשה את חטאתך** כו' וירא אליך כבוד ה', כי אם ועשה וכו', **כאשר צוה ה'** וכו' (פסוק ז), כלומר לא אומר לך שעל ידי כך ירא אליך ה', כי ספק היה בדבר, רק **עשה כאשר צוה ה',** יהיה מה שיהיה.

עוד יתכן דרך כולל להשיב על כל מה שהערנו. והוא בהקדים ראשונה מאמרם ז"ל האומרים (**ויקרא רבה** יא ו) כי הוא יתברך פרע למשה מידה כנגד מידה, כי שבעת ימים היה מבקש הוא יתברך ממנו שילך מצרימה להוציא את בני ישראל ממצרים ולא רצה, כמפורש על פסוק (שמות ד י) גם מתמול גם משלשום וכו', עד שאחר כך שלח את אהרן והלך לו לפה אל פרעה.

עוד אמרו רבותינו ז"ל (**שמות רבה** ה יד) כי כשהלך אחרי כן אל פרעה פעם אחת, לקחו משה ואהרן עימהם את זקני ישראל ונשמטו בדרך אחד אחד, עד שבהגיעם בית פרעה לא נשארו רק משה ואהרן, כמו שאמר הכתוב (שמות ה א) ואחר באו משה ואהרן.

ונבוא אל העניין:

והוא כי באה תורתנו ללמדנו, דעת עבוד אלוהים, ודרך תשובה במוסר השכל, בהיישרות והדרכות המביאות את האדם לחיי העולם הבא.

עמוד השער ותוכן

והן שבעה והנה הנם:

1. האחד, כי יהיה כל ישע וכל חפץ האיש, כי שיח וכי שיג לו וכי שכל לו, לתקן את אשר עוותו בין רב למעט, וזה בשיתו שומו על לבו, כל אשר יקרה לו מכל הדברים, המתרגשים ובאים עליו אשר לא כחפצו ורצונו, שיהיה מחשב וזוכר הנהיה כדבר ההוא בינו לקונו שעשה לו יתברך מעין המאורע שלא כרצונו;

כי זה כלל גדול לאיש הישראלי באשר הוא יהודי, כי עיני ה' המה משוטטות בכל פרטי בני איש, לשלם לאיש כמעשהו, וטרם יפקוד עליו רומז לו בקל הקל תחילה, להביא עליו דוגמת אשר חטא לו, למען יפקח עיניו וישקיף וירא כי למעלה ממנו עין רואה ולא ילך בקרי, פן ילך גם הוא יתברך עמו בחמת קרי, כי אם קל מהרה טרם יקצוף האלוהים להכותו על אלה מכה רבה, מאז יראה הרמז הרומז יוכיחנו אלוה מעין אשר לא טוב עשה, יתמרמר בלב חמרמר כי יכיל בלהות צלמות, ויסכים ויאמר עונותי הטו אלה, וינחם על העבר ויתן לב לשוב וישוב אל ה' וירחמהו, כי ירחץ יטהר מכל חלאת טומאתו בו.

2. שנית, לתקן את אשר עוותו, על פי מדת עוותו ומתייחס אליו.

3. שלישית, שאחר החרטה והתיקון שקישט עצמו תחילה, שיקשט אחר כך את אחרים אך לא מקודם, שלא יאמר טול קיסם מבין שיניך למי שיוכל להשיב לו טול קורה מבין עיניך.

4. רביעית, שאם אחר ששלוש אלה יעשה לו ויראה טובה בעיר, אל יחזיק טובה לעצמו לדבר ולומר הנה בירך ה' אתכם לרגלי, כי אם יתלה בזכות אחרים; ונהפוך, כי תהיה רעה בעיר, כי אם ידבר ויאמר בשלי הצער הזה עליכם.

והנה טרם נזכיר יתרה ההישרות שייעדנו, נערוך ערך לחם ארבעה אלה על שולחן מקראי קדש אשר לפנינו קו לקו, ונשובה אליהן בס"ד. והוא כי הנה כסידרן והלכתן חיברן היוצר בכתובים, אחת לאחת.

4.1 ובראשון החל באומרו **ויהי ביום השמיני וכו'.** והוא כי משה ראה מעשה ה', כי בשבעת ימי המילואים לא שרתה שכינה ולא באה אש מן השמים עד בא יום השמיני, ונזכר כי זה לעומת הפצרו בשליחות מצרים עשה האלוהים מידה כנגד מידה, כי שבעת ימים בקש הוא יתברך יבא אתו מצרימה באומרו כי אהיה עמך, ולא רצה לבוא עד יום השמיני שהלך אהרן לדבר אל פרעה (**שמות רבה** ג יד). כן עתה שבעת ימים בקש משה ממנו יתברך יבוא אליו וישרה שכינתו בעבודתו במשכן, ועד יום השמיני לא בא רק על ידי אהרן. ועל זה נצטער משה ואמר וי, כמצטער ושב משגגתו. ועל פי דרכו שת לבו, גם אל מעשה זקני ישראל אשר שבו ונשמטו בדרך בלכתם אל בית פרעה. ועל כן רצה כי כאשר בוש הוא ממעשהו, על ידי ראותו

כי על ידי אהרן שלא הפציר בשליחותו (של) [אל] פרעה משרה הוא יתברך שכינתו, מה שאין כן על ידו, כן יבושו גם המה על מה שנזורו אחור בלכתם אז בשליחותו יתברך. וזהו **ויהי,** וי היה, **ביום השמיני,** כי לא שרתה שכינה בשבעה ששימש משה רק בשמיני, מקביל אל יום שמיני של שליחותו יתברך אל פרעה. וזהו אומרו שמיני ולא ראשון, עם היות שלא יצדק אומרו שמיני על מספר המילואים שלא היו רק שבעה, לרמוז אל היותו מקביל אל שמיני של השליחות. והיה כנכווה על הדבר, לכן על מה שנצטער הוא ושב, קרא עם אהרן ובניו גם אל זקני ישראל, למען יבושו גם המה וישובו מאשר עשו גם הם, כי נשמטו אחד אחד ואחר באו משה ואהרן לבדם.

כי זה חסדו יתברך בפרוע פרעות תוכחות על עוון מידה כנגד מידה פורע, למען החי יתן אל לבו כי תבואהו שואה אל אשר לא טוב עשה דוגמתה וישוב ממנה, כדבר שנאמר (תהלים סב יב) ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, שהוא מידה כנגד מידה. שעל ידי כן יפשפש וימצא מאשר חטא על הנפש מעין המאורע, ושב ורפא לו.

4.2 ועל השנית, והיא שתשובת ותיקון כל דבר הוא מעין עוותו, אמר **קח לך עגל וכו' ואל בני ישראל וכו'**. והוא, כי מה שנעשה על ידי אהרן בעגל היה שוגג, כי השליכו באש ויצא העגל ההוא שלא במתכוון. על כן **קח לך,** לעומת העגל ההוא, **עגל בן בקר לחטאת,** כי החטאת בא על השוגג. אך בני ישראל אשר חטאו במעשה, עוד אינם כי ספו תמו, אשר בעדים והתראה הרגו בני לוי, ואשר בעדים ולא התראה בדקם משה כסוטות ונבקעו, ואשר בלא עדים והתראה נגפם ה', ולא נשארו רק אשר הרהרו בצד מה, והעולה באה על הרהור הלב. על כן **ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו כו' ועגל [וכו'] לעולה,** לעומת הרהור בעגל. וגם שהרהור כמעשה בעבודה זרה, שאני התם שנדונו כפנויה ולא כאשת איש על ידי שיבור הלוחות כנודע מרבותינו ז"ל (**שמות רבה** מג א).

4.3 והלימוד השלישי, והוא כי יקשט איש את עצמו ואחר כך את אחרים, למדנו יתברך באומרו **ואל בני ישראל תדבר לאמר.** והוא במה שהערנו כי אינו לאמר ישראל לזולת, אך הוא מה שכתבנו לבלתי הוכיח את זולתו במה שהוא בלתי טהור ממנו, כי חרפה היא לו, כי אנה יוליך את חרפתו באמור לאיש טול קיסם מבין שניך, וישיב חרפתו לו טול קורה מבין עיניך, כי הלא ישבע בחרפה וקיא קלון על כבודו. והוא מאמרנו על פסוק (משלי ט ז) יוסר לץ כו', לומר כי שנים המה המוכיחים בשער שלוקחים לעצמן קלון;

4.31 א. המוכיח את הלץ, כי הלא יתפקר אז יותר וילעיג על דבריו בפניו ויקל בכבודו;

4.32 ב. מי שמוכיח את חברו במום שהוא נכשל בו, כי הלא באמור אליו למה תעשה הדבר הרע הזה, כי הלא יענה אחריו ואת שדוד מה תעשה, כי גם אתה חולית כמוני.

וזהו יוסר לץ לוקח לו קלון. וכן לוקח לו קלון המוכיח לרשע מומו של מוכיח, שמום שבו אומר לחברו שישמע חרפתו בפניו, באמור אליו מה הוכחת בזאת רעתך, כי מר וקיא קלון על כבודו.

ובגלל הדבר הזה מוטל על המוכיח בשער, טרם יענה להוכיח את העם, יקשט את עצמו תחילה בכל תוכחות על עוון, ואחר כך יקשט את אחרים.

וכמעשה שהיה לרבי פלוני שבאו לדין לפניו על ההוא דהוה ליה אילנא דהוה מזיק את הרבים, וכשמוע הדיין, והוא גם הוא היה לו אילן כיוצא בו מזיק את הרבים, אמר אם אומר לו יקוץ אותו אהיה לבוז כי אני לא קצצתי את שלי, על כן עיכב עצמו מלהשיב להם עד אחר שעה, ומיד שלח תלמידו ימהר לקוץ אותו, ואחר שבא ואמר לו כי כבר קצץ אותו אז קרא לבעלי הדין וגזר לקוץ האילן, ואז אמר לו הבעל דין ומר למה לא קצץ את שלו, אמר לו אם שלי אינו קצוץ גם אתה לא תקוץ את שלך (בבא בתרא ס ב). הנה כי קשט את עצמו תחילה ואחר כך את אחרים, פן יהיה לבוז וישבע בחרפה, זולת החילול ה' חלילה. וזה העניין קרה לאהרן. והוא, כי הנה ציוה לו משה יקח תחילה עגל וכו', ויגישם לפני ה'. וזהו **קח** וכו' ואחר כך **ואל בני ישראל תדבר** וכו', שיביאו גם הם קרבנותיהם.

והיה מקום יאמר אהרן, למה אקח את קרבני ואציגנו תחילה לפני ה', ואחר כך אל בני ישראל אדבר, יקריבו גם הם קרבניהם, וטוב טוב הוא שטרם אקח את קרבני אדבר אליהם יקריבו קרבנם, ולבית אלוהים נהלך ברגש, אני בקרבנותי והם בקרבנותיהם, ונדדם עד בית אלוהינו כאחד. לזה אמר לאמר, כלומר מה שאני מצווך **קח לך עגל** וכו' **והקרב לפני ה',** ושאחר כך **אל בני ישראל תדבר** ולא טרם תביא אתה את שלך, הלא הוא לאמור וכו', שהוא על שאתה בא לאמר להם **קחו שעיר וכו' ועגל** וכו', שיקריבו עגל על עוון העגל. ואלו טרם יראו שאתה מקריב עגל לחטאת תחילה תאמר להם יקריבו עגל, הלא יאמרו הנה אתה עשיתו ואנו נצטרך כפרה עליו, וטול קורה אתה תחילה. לכן קח לך עגל כו' וקשט עצמך תחילה לעיניהם, שיראו עגל לחטאת והקרב לפני ה', ואחר כך קשט את אחרים, ויראו ויסכר פיהם כמעשה דההוא דיינא כמדובר. וזהו אומרו **לאמר.**

4.4 והלימוד הרביעי הורה באומרו **כי היום ה' נראה אליכם.** לומר מה שבשבעת ימי המילואים לא נראה ה', ייחסתי אלי כי בשלי הצער ההוא כמדובר על כי הפצרתי בשליחות מצרים. אך הטובה אשר היום ה' נראה, לא אייחס לזכותי לומר נראה אלינו, כי אם נראה אליכם, כלומר בזכותכם.

ה וַיִּקְחוּ אֵת אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה אֶל-פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּקְרְבוּ כָּל-הָעֵדָה וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי ה':
ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר-צִוָּה ה' תַּעֲשׂוּ וְיֵרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד ה':

הנה נא ביארנו הארבעה לימודי ה', הנלמדים מהכתובים הנאמרים באמת. עוד לנו ממקראי קדש הללו **למוד חמישי.**

5. הלא הוא בל יאמר איש, אחרי שובו מכל אשר חטא על הנפש, וקישט את עצמו ואחר כך את אחרים, בל יעלה על רוחו לאמר מהיום הזה ומעלה ראוי הוא אקבל פרס שימושי ועבודתי, כי ראוי הוא אלי כי אנכי תיקנתי את עצמי ואת זולתי, ועודנו עובד את ה' בכל כוחי. על כן למדנו הוא יתברך, בל נהיה כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, כי אם נעשה את שלנו, ונאמן הוא בעל מלאכתנו הוא יתברך, יעשה את שלו.

6. עוד למוד ששי והוא עניין **מעלת הביטחון**. שאם יראה לו שהוא יתברך מאחר מעשות את שלו או הבטחתו, בל ירפו ידיו בעבודה אשר יעבוד, פן מנסה ה' אותו אם חזק באמונתו ואמיץ לבו במעלת הביטחון, ומאחר הוא יתברך עד יצטער ויתחזק באמונתו יתברך. כאשר קרה לנו עם בני ישראל בקריעת ים סוף, שלא קרע הים עד באו ישראל במים עד חוטמם, כמפורש אצלינו על פסוק (שמות יד טו) דבר אל בני ישראל ויסעו.

7. עוד למוד שביעי, והוא בל נעשה הדבר מצוות אנשים מלומדה, או למען שמוע אל דברי מלכנו מנהיגנו המלמדנו תורה ומצוות, רק למה שהיא מצוות ה' אלוהינו ונשמח ונעלוז בעבודתו. ורב טוב לבית ישראל אשר גמלם כרוב רחמיו לקבל שירות מידנו. כי מה האדם שיבוא אחרי המלך, ושיקבל עבודה מידו.

5.1 והנה על הלימוד החמישי הזה, אמר **זה הדבר אשר ציוה ה' תעשו וירא** כו'. לומר, הלא אמרתי אליכם תקריבו את קרבנכם, ועל ידי כן היום ה' נראה אליכם. לא תעשו העבודה על מנת לקבל השראת שכינה, שלא תהיו כמנסים את ה' ועושים על מנת לקבל פרס. רק זה הדבר למה שציוה ה' תעשו, לקיים מצוותו לבד, ואז הוא יתברך כרוב חסדיו יעשה את שלו, **וירא אליכם כבוד ה',** ולא שתכונו לכך. וכמאמר התנא (אבות א ג) אל תהיו כעבדים וכו'. והוא כעניין יחזקאל בלכת אליו חנניה וחבריו ידרוש מאתו יתברך אם יצילם מאתון נורא, והשיב להם על פי ה', חי אני אם אדרוש להם (יחזקאל כ ג, ועיין **רד"ק** שם), והיה לבל יעשו כדי שיצילם. כי אם הם יעשו את שלהם לקדש את ה', בין יציל בין לא יציל, ואז הוא יתברך עשה את שלו והצילם.

6.2 וגם הלימוד הששי הוא במקרא הזה, והיא מעלת הביטחון. בל ירפו ידי עובד את ה', אם יאחר מלהביא את הטובה מהרה, כי מנסה ה' אם חזקים באמונתו יתברך המה. כאשר כתבנו שעשה בקריעת ים סוף שלא קרעו טרם נכנסו ישראל תוך המים עד חוטמם, כמדובר. וכאשר עשה לדוד שאמר לו הוא יתברך (שמואל ב ה כד) בל ישא ידו על אויבו עד שמוע קול צעדה בראשי הבכאים, ואמרו ז"ל (**מדרש תהלים** כז) שהיו מתקרבים האויבים והיו שיני גיבוריו קהות להלחם, והיה דוד מעכב עד שמוע קול צעדה בבכאים, עד שהייתה חרב אויביו כמעט נטויה על ראשי ישראל, ואז שמע קול הצעדה בבכאים וישא ידו להם ויתנם ה' בידו.

ולמה עשה כן הוא יתברך, לאחר תנועת הקול ההוא עד יבואו מים עד נפש ולא עודם מרחוק, אם לא לנסות את דוד אם יחזיק באמונתו, למען אותו הזכות תעזרנו. וכאשר עשה אליהו בהר הכרמל (מלכים א יח לג - לז), ששחט ונתח ויתן על המזבח, ולא בקש תרד אש מן השמים קודם ישחט את הפר כי אם אחרי כן, ולא עוד אלא ששנה ושלש להריק כדי מים, ואחרי כן התפלל על האש. ואין זה רק להורות גודל הביטחון כאמור.

וכעניין הזה הוא מאמר הכתוב, במה שחזר משה לאמר **זה הדבר אשר ציוה ה'**, זולת מה שכתבנו. והוא בשום לב, אל אומרו **ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה'**. מה עניין קריבתן והעמדתן לפני ה'. אך המה חשבו, כי בהביאם קרבנותם לפני ה' טרם יזבחום, יראה ה' ותרד אש מן השמים, שהיה מוכן לאכול את העולה ואת החלבים, ולא תעשה העבודה בספק. על כן, **ויקרבו [כל העדה] ויעמדו לפני ה'** מייחלים ירידת האש בהראות כבוד ה'. אז **ויאמר משה,** העולה על רוחכם שתקדים האש, היו לא תהיה, אלא אדרבא אתם תכינו תחילה עבודה עד שום העולה והחלבים על המזבח, ובטחו בה' שיעשה את שלו. וזהו **זה הדבר אשר ציוה ה'**, לזבוח ולזרוק הדם ושום על המזבח, תעשו, ואחר כך **וירא אליכם כבוד ה'**, וכן היה. כי אחר כל זה ותצא אש וכו' ותאכל על המזבח את העולה וכו' (פסוק כד), והוא כעניין אליהו כמדובר.

7. עוד כיוון עניין שביעי. והיא האמנה בנבואת משה, כאילו ראוהו בדבר ה' אליו. והוא, כי הנה ישראל חששו כי עדיין לא שב אף ה' על עוון העגל, ולא יראה עוד אליהם. ועם שאמר להם משה **קחו וכו' כי היום ה' נראה אליכם,** לא עשו אלא למה שציוה משה, כי ראו כי נאמן הוא בכל אשר דבר עד כה, אך היו כמסתפקים. וזהו אומרו **ויקחו את אשר צוה משה וכו'.** בראות משה כך שהיו נרפים ובלתי עושים רק למה שציוה משה, על כן בא ויאמר, אם כה תעשו לא ירא אליכם כבוד ה', אך לא תעשו כי אם על מה שציוה ה', כאילו ראיתם בעיניכם, ובשכר האמנה זו וירא וכו'. וזהו **זה הדבר אשר צוה ה' תעשו,** שהוא למה שציוהו ה', ועל ידי כן וירא כל העם וכו' (פסוק כד).

הן אלה שבעה למודי ה', אשר בהם חיי רוח בני האדם העולה היא למעלה. ולא בלבד אשר יזכה לכולם, כי אם גם אשרי שיאחז באחד, גם באחד, בו שמן חלקו בעולם הבא. כי הלא על כן הרבה לנו יתברך תורה ומצוות, כי רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל. יש יאחז בזה ויש בזה, וכל אחד מהנה הלא הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, מן העולם ועד העולם הבא.

ז. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אַהֲרֹן קְרַב אֶל-הַמִּזְבֵּחַ וַעֲשֵׂה אֶת-חַטָּאתְךָ וְאֶת-עֹלָתֶךָ וְכַפֵּר בַּעַדְךָ וּבְעַד הָעָם וַעֲשֵׂה אֶת-קָרְבַּן הָעָם וְכַפֵּר בַּעֲדָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה':

הנה אהרן ראה שני דברים ויצר לו:

אחד, כי הוא מביא עגל לחטאת, כי עדיין מעשה העגל לא נמחה ממנו, **ולא עוד** כי אם ישראל מביאים אותו לעולה על הרהור, והוא חטאת על מעשה.

שנית, כי ישראל מביאים שלמים, שמורה כי שלום בינם לקונם, והוא אינו מביא שלמים, שמורה שטובים הם ממנו לפניו יתברך.

על כן אמר לו משה אל תבוש על זכר העגל והתאפק, כי לעומת זה זכר המזבח שיהיה לך זכרונו למליץ. כי על ידי מזבח שבנית נתעכבו ישראל יום אחד מלעבוד עבודה זרה באמור (שמות לב ה) חג לה' מחר. וזהו **קרב אל המזבח,** קרב אל מה שזכרו לטוב לך ואל תחוש. **ועל השנית** אדרבה טוב טוב אתה לפני קונך מהם, כי הם צריכים לך ואתה אינך צריך אליהם. כי הנה **עשה את חטאתך ואת עולתך,** ובקרבנותיך אלה ת**כפר בעדך ובעד העם** גם הם. אך אתה אינך צריך להתכפר בקרבנם, כי ועשה את קרבן העם וכפר בעדם בלבד ולא בעדך.

כג וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל-אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת-הָעָם וַיֵּרָא כְּבוֹד-ה' אֶל-כָּל-הָעָם:

כד וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל עַל-הַמִּזְבֵּחַ אֶת-הָעֹלָה וְאֶת-הַחֲלָבִים וַיַּרְא כָּל-הָעָם וַיָּרֹנּוּ וַיִּפְּלוּ עַל-פְּנֵיהֶם:

חש הקדוש ברוך הוא על כבוד משה, שעם שבירך אהרן את העם (פסוק כב) לא ירדה האש עד שנתחבר לו משה ויברכו שניהם את העם. מיד **וירא כבוד ה' וכו' ותצא אש** וכו'. ואז **וירנו** על ירידת האש, **ויפלו על פניהם** על מראה כבוד ה'.

וזה יהיה עניין הכתוב. כי הנה **ביום השמיני** ההוא היה קיום העולם, כי על ידו שפע עליון אז היה בעצם, בהתפשטות שכינה לארץ וירידת אש מן השמים שהוא קיום העולם בעצם. על כן הוצרכו שלשתם. והנה תחילה עשה אהרן את העבודה, זריקת דם והקטר החלבים המזבחה, **וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם** (פסוק כב) ברכת כהנים שגם היא נקראת עבודה, ולא ירד האש. והוא, כי למה שהשפע ההוא הוא מעולם העליון, וגם להורידה עד לארץ, על כן הוצרך זכות תורה המתייחסת בעצם למשה. וגם להיות שהוא היה אשר הוריד שכינה מרקיע הראשון הוא וילון לארץ, כנודע כי שבעה הורידוה, אברהם מהשביעי לששי ועל דרך זה יצחק ויעקב לוי קהת עמרם משה (בראשית רבה יט ז), על כן לא ירדה שכינה המקיימת העולם עד נצטרף משה עם אהרן. כי להיות השפע ההוא מעולם העליון, הוצרך משה שהוא זכות תורה. ולשלשלו דרך עולם הגלגלים עד לארץ, הוצרכה עבודה וגמילות חסדים.

על כן בהתחבר עם משה נמצאו מעמד שלשה העמודים, תורה ועבודה וגמילות חסדים. כי לאהרן היה גמילות חסדים שהיה משים שלום, וזכות עבודה. ולמשה זכות תורה. וזהו אמרם ז"ל (**רש"י** פסוק כג) כי הברכה שבירך משה עם אהרן הייתה ויהי נועם ה' וכו' (תהלים צ יז), שהוא נועם שפע עליון שבא על ידי שלש אלה כמדובר. והנה בדרך הזה המתבונן בו בינה ישקיף וירא כי בו הותרו כל ההערות הראויות להעיר.

פרק י

א וַיִּקְחוּ בְנֵי-אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אִישׁ מַחְתָּתוֹ וַיִּתְּנוּ בָהֵן אֵשׁ וַיָּשִׂימוּ עָלֶיהָ קְטֹרֶת וַיַּקְרִיבוּ לִפְנֵי ה' אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם:

ב וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמֻתוּ לִפְנֵי ה':

[מדוע מתו נדב ואביהו?]

הנה יש מרבותינו ז"ל אומרים (**ויקרא רבה** כ י) כי מתו על שזנו עיניהם מן השכינה בהר סיני שנאמר (שמות כד יא) ויחזו את האלוהים כו', אלא שאמר הקדוש ברוך הוא בשמחת בתי איני ממיתן עד בא שמחת עצמי.

ויש אמרו (סנהדרין נב א) על שהיו אומרים בלכתם בדרך אחרי משה ואהרן, מתי ימותו זקנים הללו ואנו ננהוג שררה.

ויש אמרו (**ויקרא רבה** כ ט-י) על שלא נשאו נשים, שנאמר (תהלים עח סג) בחוריו אכלה אש ובתולותיו לא הוללו.

ויש אמרו (**תורת כהנים** שמיני י ג) על קדושת שמו של הקדוש ברוך הוא, וזהו אשר אמר משה (פסוק ג) **הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש וכו'.**

והנה לכל אחד מבעלי סברות אלו קשה. כי הלא התורה מעידה כי על אש זרה נתחייבו ולא מקודם זמן זה על סבה אחרת.

ולא עוד אלא שבארבע מקומות מזכיר מיתתן בתורה (כאן, להלן טז א, במדבר ג ד, כו סא) ובכולן נותן טעם שעל אש זרה מתו, והיתכן שלא נשמט בשום מקום מה שנתחייבו עליו, אלא מה שנתווסף על היותם חייבים ולא הטעם העיקרי, זולתי טעם מה שלא נשאו נשים, שנרמז במקום אחד באומרו (במדבר ג ד) ובנים לא היו להם, ולא כנותן טעם.

ועוד לאומרים שהוא על אומרם מתי ימותו זקנים הללו כו', קשה היתכן שדבר זה יספיק לידון בשרפה.

ואפילו לאומרים על שבנים לא היו להם עם היות ראיה מן הפסוק, הלא יראה תימה גדולה כי יראה גדול העונש מן ערך החטא.

וגם על הטעם הרביעי, לא ימנע או על אש זרה היו חייבים מיתה או לאו, אם חייבים עונשם הוא שקבלו, ואם לאו למה ימותו.

והנה הן אמת כי האומרים כי מסיני היו חייבים הוקשה לו, כי הנה נאמר (שמות כד יא) ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו, מכלל שהיו ראויים לשלוח בהם יד. ואם כן איך יתכן שוויתר להם הקדוש ברוך הוא, דהא קיימא לן (בבא קמא נ א, **בראשית רבה** סז ד) דכל האומר הקדוש ברוך הוא וותרן הוא יוותרו מעוהי.

ועוד פסוק ונקדש בכבודי (שמות כט מג), שהיה עתיד המשכן ליחנך בעשות דין אל מכובדיו יתברך. והוא מאמר משה הוא אשר דבר ה' וכו'. והוא כי לא יתכן שטרם יחטא איש יזכיר עונש החטא, והוא רחוק מאד ממידתו יתברך לפתוח פה לשטן, כמו שאמרו ז"ל (עיין מועד קטן יח א) על פסוק (בראשית כב ה) נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם.

ועל כן גזרו אומר כי מחויבי מיתה בידי שמים היו, אך היה אפשר להאריך להם כדרך כל מיתה בידי שמים שמאריכין לאיש עד ששים שנה כנודע. אלא שנצטרף דבר אחר, וביום פקדו פקד גם זה.

ועוד הוקשה להם, כי עוון אש זרה אינו מספיק לבדו להתחייב מיתה כי הלא כשוגגין היו. כמו שאמרו ז"ל (**ילקוט שמיני** תקכד) כיון שראו שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים ולא ירדה שכינה לישראל, אמרו נדב ואביהוא וכי יש לך אדם שמבשל תבשיל בלא אש מיד נטלו כו'.

וכל שכן לרבי ישמעאל שאומר (שם) שם יכול אש זרה ממש, תלמוד לומר אשר לא ציוה אותם שהכניסוה בלא עתה.

וכן רבי אליעזר אומר שלא נתחייבו על אש זרה אלא שהורו הלכה בפני רבן ולא על המעשה בעצמו.

והנה אין ספק כי לכל אלו המקילים חומר העון יקשה, כי הלא הכתוב מעיד כי על אש זרה מתו והיתכן כי ידונו בשרפה על דבר קל.

אך הנה הוא, כי מלבד האמור עוד הוקשה למו בכתוב אומרו **וימותו**, כי אחר אומרו **ותצא אש ותאכל אותם**, למה נאמר **וימותו.**

ועוד שיורה כי לא נשרפו כי אם מתו מיתת עצמן, והוא הפך אומרו **ותאכל אותם.**

וכן בפרשת אחרי מות נזכרה מיתה פעמים (להלן טז א) ולא שרפה.

ובשני מקומות הוא אומר (במדבר ג ד, כו סא) וימת כו' בהקריבם אש זרה.

והלא טוב טוב היה לומר שנשרפו ולא שמתו בהקריבם אש, שנראה כי מיתה הייתה אלא שהיה בהקריבם אש.

על כן אמרו כי אין זה כי אם שהמיתה במציאות מחויבת הייתה ממקום אחר, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, והיה אפשר מיתת עצמן. אלא שהיות המיתה המחויבת על ידי שרפת

אש, וגם היות במקום ההוא ולא ככל מיתה בידי שמים, זה היה על עוון האש זרה הכניסו שם, לא שהאש זרה בלבד מספיק היה לחייבם מיתה. וזה מאמר הכתוב (במדבר ג ד, כו סא) וימת נדב ואביהוא **ב**הקריבם כו', לומר כי לא היה חיוב המיתה על הקריבם האש, כי אם שמתו המיתה שהיו חייבים, בעת הקריבם ותהי מיתתם שרפה, לא שמציאות המיתה היה על עוון האש. וזה יאמר פה **ויקריבו לפני ה' אש זרה וכו'.** על כן **ותצא אש ותאכל אותם** שהיה בשרפה, ולא שחיוב המיתה במציאות היה על זה, כי אם שחיוב המיתה כבר נגזרה.

אך עיקר העניין הוא כי **וימותו לפני ה',** כי היו מתים כבר מציאות מיתה משוללת אש לפני ה' בבית דין של מעלה. כי הגזרה הייתה לפניו יתברך ועתה בא אל הפועל בשרפה על ה**אש זרה.** ועדיין היה אפשר כי מיתתם המחויבת מאז היה יתברך מאריך זמן להם, ככל חייבי מיתה בידי שמים שמאריך להם הוא יתברך עד ששים שנה. כי גם שנצטרף עוון ה**אש זרה,** על שאין כח חיוב מיתה בשיעורו לא היה פוקדו כעת הוא יתברך והיה מאריך, אלא שרצה ליקדש בם בחינוך הבית כאומרו (שמות כט מג) ונקדש בכבודי, והמיתם אז. **והוא אשר דבר ה' [לאמר] בקרובי כו'** (פסוק ג).

ובזה נבוא אל כוונת מאמרם ז"ל (*ויקרא רבה* כ ה) וזה לשונם.

אך לזאת יחרד לבי ויתר ממקומו (איוב לז א), מטה אהרן נכנס יבש במשכן, ויצא לח ויוצא פרח וכו'; טיטוס הרשע נכנס לקדש הקדשים וחרבו שלופה בידו, וגידר את הפרוכת ויצא ממנו דם ויצא בשלום; ובניו של אהרן נכנסו להקריב, ויצאו שרופים. הדא הוא דכתיב (להלן טז א) אחרי מות שני בני אהרן ע"כ.

וראוי לשית לב כי הלא חנם חרד את כל החרדה הזאת. כי מטה אהרן לא הכניס אש זרה. וגם מה שהביא מטיטוס אינו דומה, כי בכלל אשר קצף ה' הוא לבלתי עכב ביד האויב לעשות רצונו כי השיב אחור ימינו מפני אויב, והן הן נוראותיו וגבורותיו שגויים מרקדים בהיכלו ושותק (יומא סט ב).

ועוד מי הכניס עניין זה בתוך דברי אליהוא לאיוב.

ועוד אומרו הדא הוא דכתיב אחרי מות שני בני אהרן כו', איך נאמר זה בכתוב.

והנה טרם בא אל כונת מאמר זה, נבאר עוד אחר. וז"ל:

ויקרא רבה כ ח

בר קפרא בשם רבי ירמיה בר אלעזר אמר: בשביל ארבעה דברים מתו, על הקריבה ועל ההקרבה, ועל אש זרה ועל שלא נטלו עצה זה מזה.

על הקריבה שנכנסו לפני לפנים. ועל ההקרבה שהקריבו קרבן מה שלא נצטוו. ועל אש זרה מבית כירים הכניסו. ע"כ.

וראוי לשים לב מי הגיד לו שהיו ארבעה דברים, כי אין בכתוב כי אם אש זרה. וגם למה לא מנה עניין הר סיני. ועוד מה שלא נטלו עצה זה מזה, אין נראה היות כדאי לעונשם זה.

אמנם הנה הוקשה לו אומרו פרשת אחרי מות (ויקרא טז א) **בקרבתם**, שנראה על קריבתם, כי לא ערבו לו דברי המתרגם באומרו בקרוביהון אשתא נוכריתא, כי אין הלשון סובלו. ועל כן נראה שעל הקריבה מתו, וגם על ההקרבה, מאומרו פה וישימו עליה קטורת. כי אם כל הכוונה לא הייתה רק הכניס אש למערכה, מה עניין הקטורת, אך הוא שעשו הקרבה.
וגם באומרו **ויקריבו,** נרמז כי הבאת האש בלבד אין נקרא הקרבה. ו**אש זרה** מפורש בכתוב.
ומה שלא נטלו עצה זה מזה, מפורש במדרש רבה (שם) מאומרו **איש מחתתו**, והוא כי אין ספק כי במחתות היו נותנים האש, אך לרמוז שהיה כל איש בפני עצמו, בלתי נמלך בחברו.
וכוונתו הוא, כי עניין מה ש"ויחזו את האלוהים" (שמות כד יא), אין נראה לו ממה שלא נרמז בעניין.
וגם הוקשה לו פה ייתור אומרו **לפני ה',** כי בכל מקום הוא לפני ה', ומה גם שם. ולא נראה לו פירושים הקודמים, כי אם לפרש לפני ה' כפשוטו.
וגם בפסוק **ותצא אש,** אומרו **לפני ה'** הוא מיותר.

על כן נראה לו כי ארבעה דברים אלו נרמזו בכתוב:
והוא אומרו איש מחתתו, שהוא כל אחד בפני עצמו, כלומר כי לא נטלו עצה זה מזה.
ויתנו וכו' ויקריבו כו', היא ההקרבה.
ואומרו לפני ה', היא הקריבה לפני ולפנים.
אש זרה, כמשמעו.
ושלא נאמר אולי כל העניין לא היה רק על אש זרה, לזה אמר מבית כירים הכניסו, שאינה זרה בעצם.

והעניין כי ארבעה דברים היו בעונש:
א. מציאות המיתה;
ב. היות עתה ולא לאחר זמן;
ג. היות לפני ה' בפנים ולא אחר צאתו מן הקדש;
ד. היות בשרפה.
מה שלא האריך להם על שלא נטלו עצה זה מזה, שהיה פירוד ביניהם, ובמקום פירוד אין אריכות אפים, כעניין חלק לבם עתה יאשמו (הושע י ב), כלומר עתה בלי מיתון.

והוא הנרמז באומרו **איש מחתתו** וזהו על שלא נטלו עצה וכו'.
ועל **אש זרה,** על כן **ותצא אש** [כו'] **ותאכל אותם** שהוא היות בשרפה.

ועל ההקרבה אמר **וימותו,** שהוא על מציאות המיתה שעל כן הייתה, כמו שאמר רבי אלעזר שנאמר לאהרן 'ולא ימות' כבניו שבאו אל הקדש (תו"כ ריש פרשת אחרי מות).

ועל הקריבה אמר **לפני ה',** והוא כלומר ולא אחרי צאתם. זה הוא עניין המאמר ההוא.

ונבוא אל המאמר שהיינו בו.

והוא כי דעתו לחלוק על מאמר זה. ודעתו רק כדעת האומר שעל עניין ויחזו את האלוהים בסיני היה עיקר הדבר. והוא כי הוקשה לו בכתוב ההוא באומרו אף לזאת יחרד לבי –

שאינו אומר מה היא אותה שאף עליה יחרד לבו.

וגם למה עושה שני מיני חרדות.

וגם למה על השני הכביד ואמר ויתר ממקומו שהוא כמו לנתר בהן.

וגם איך נמשך בזה עניין הכתובים.

וגם בפסוק אחרי מות שני בני אהרן הוקשה לו הזכיר את אהרן ולא אמר אחרי מות נדב ואביהוא.

וגם אומרו ובקרבתם ולא אמר בהקריבם אש זרה.

- על כן אמר שכונת אליהוא לומר, ראו כמה צריך אדם לבלתי הקל ראשו לפניו יתברך, כי אם תמיד יהיה בחרדה גדולה. כי הנה אף לזאת, שהוא על עניין בזאת יבא אהרן אל הקדש כו' ולא ימות כבניו, יחרד לבי. שלא ימנע אם מתו על הקריבה לפני לפנים, האם לא יהיו דומים למטה אהרן שנכנס בפנים יבש ויצא לח, וזהו אומרו נכנס, שהוא על הכניסה. ואם על ההקרבה, על זה אמר שיתר ממקומו, וזהו טיטוס וכו'. ובניו של אהרן נכנסו להקריב ויצאו שרופים, האם חרב שלופה בידו טובה מקרבן. ואם על **אש זרה** שנראה כחלול בקדושה, האם אינו יותר קשה מה שגידר את הפרכת. ועל מה שלא נטלו עצה, גם זה נרמז, כי גם בטיטוס לא ערב אל לבו לעשות כן איש מכל סיעתו, וזהו אומרו טיטוס וכו' נכנס, כי הוא לבדו היה בעצה.

ואם כן מי גרם להם?

על כן אמר (איוב לז ב) שמעו שמוע ברוגז קולו והגה מפיו יצא, לומר כי עונשם היה שלא שמעו בחרדה ורוגז קולו יתברך בסיני, בראותם את הקולות וראות הגה מפיו יצא. שאש הדבור היה מדבר עם כל אחד מישראל, ולא פחדו כי אם ויחזו את האלוהים, כי על כן היו חייבים מסיני שהקילו את ראשם ויחזו את האלוהים בגסות לב כאוכלים ושותים.

לכן ראוי לקבל מוסר לשמוע ברוגז ורעדה קולו יתברך, והגה מפיו יצא הוא עצמות הקול ההוא, כי ההגה ממש היו רואים, כמו דאמר (שמות כ טו). רואים את הקולות, כי קודשא בריך הוא לאו ותרן הוא, ומדקדק עם חסידיו ובקרוביו מתקדש. וזה רמז הכתוב באומרו יתברך כמתאונן על סילוק הצדיקים, ואומר אחרי מות שני בני אהרן, כלומר עם היותם בני אהרן לא שוה למו זכות אביהם כאשר הועיל זכותו למטהו. ואם על מעשיהם אשר לא כטיטוס שהיה

להלחם, כי אם אדרבא בקרבתם והקריבם בקרבן אל ה', ועם כל זה וימותו. אך ראו והשכילו כי מדקדק עם צדיקיו.

והנה עדיין היה מקום לומר כי אין ראיה מטיטוס, כי שם ניתן רשות למשחית ועל כן לא הקפיד הוא יתברך. על כן אמר והוציאה מלאה דם, לומר כי זה יורה כי מקפיד היה, ועם כל זה הן הן גבורותיו שכובש כעסו, מה שלא עשה כן עם הצדיקים הללו להקדש בם.

הנה לפי זה, האומר **הטעם הראשון** שכתבנו שהוא מעניין סיני, והאומר הטעם האחרון על **קדושת השם**, אחד הוא כמדובר ואינן חולקים.

ועל הטעם השני שהזכרנו למעלה, הנה במדרש (**ויקרא רבה** כ י) רמזו וסמכו אל פסוק (שמות כד א) אתה ואהרן נדב ואביהוא, שהיו מהלכין אחריהן, אך אצל העונש לא הוזכר. ואפשר נרמז באומרו (במדבר ג ד) ובנים לא היו להם, כלומר הם חשבו לנהוג שררה תחת אבותם, ולא זכו שיניחו בנים לנהוג שררה תחתם כי מתו מיד.

ועל הטעם השלישי שלא נשאו נשים הוא כמשמעו, ובנים לא היו להם, שעל שלא נתעסקו בפריה ורביה מתו.

ולשני הפרושים גם כן עניין הכתוב הוא, כי על **אש זרה** לא היה רק היות המיתה באש אך מציאות המיתה היה על דבר אחר. והוא אחד מטעמים אלו. והוא אומרו **וימותו** אחר אומרו **ותאכל אותם** כמדובר למעלה.

והנה אל דעת האומר שעל אומרם מתי ימותו זקנים כו', אחשוב כיוון דעת האומר מרבותינו ז"ל (סנהדרין נב א) כי שני חוטין של אש יצאו מבית קדש קדשים, ונחלק כל אחד לשנים ונכנסו שנים בנחיריו של כל אחד מהם. ויהיה כי יחד חטאו במשה ואהרן, ועל כן כנגד שניהם יצאו שני חוטין. ולמה שכל אחד חטא בשניהם, נחלק כל חוט ליכנס חצי כל חוט בנחירי כל אחד מהם.

והנה במדרש (**ויקרא רבה** כ ט) **דעת אחרת.** והוא:

> כי רבי מני בשם רבי לוי אמר בשביל ארבעה דברים מתו בניו של אהרן ובכולן כתוב בהן מיתה. שנכנסו שתויי יין, ושנכנסו בלי רחוץ ידים ורגלים, ושנכנסו מחוסרי בגדים, ומה היו חסרים, אמר רבי לוי מעיל היו חסרים, וכתוב בו מיתה שנאמר (שמות כח לח, בציץ) והיה על מצח אהרן, ולא ימות. ושלא היו להם בנים כו'.

ו**ראוי לשית לב** כי אין מכל אלו בכתוב כלום זולתי האחרון.

ולא עוד כי אם שהוזכר בפירוש שהוא **אש זרה** לא כללוהו בארבעה הדברים.

ועוד כי הנה בעניין המעיל, אדרבא אם היו לובשים מעיל היו חייבים מיתה, כי הוא מהארבעה בגדים של כהן גדול ואסורים להדיוט.

ואם הכוונה הוא שהיו מחוסרים מדרגת כהונה גדולה שהיא על ידי מעיל כדי ליכנס לפנים, אם כן גם ציץ וחשן ואפוד היו חסרים.

וגם איך נוסדו יחד ארבעה דברים הללו.

ועוד שאם כל מה שכתוב בו מיתה, גם קריבה כתיב בו מיתה, בקרבתם לפני ה' וימותו (להלן טז א), וכן ב**אש זרה** כתיב מיתה.

אמנם הנה כתבנו למעלה כי יש בחינות הרבה חיוב מיתה, והיות **לפני ה'** והיות על ידי אש.

ובזה נבוא אל העניין.

והוא כי כיוון באומרו בשביל ארבעה דברים מתו, כלומר המיתה הייתה בשביל ארבעה דברים, אך היות באש היה על **אש זרה,** והיות **לפני ה'** היה על הקרבה וקריבה. ולמד אלו ארבעה דברים על שנכתב בהן מיתה. והוא כי הוקשה למו האמר ארבעה פעמים מיתת בני אהרן.

א. בפרשה זו באומרו **וימותו**;

ב. בפרשת אחרי מות (ויקרא טז א) באומרו אחרי מות שני בני אהרן כו';

ג. וימת נדב ואביהוא בהקריבם אש זרה לפני ה' (במדבר כו סא);

ד. וימת כו' ובנים לא היו להם (במדבר ג ד).

על כן גזרו כי נכתב בהן מיתה ארבעה פעמים, כנגד ארבעה דברים שבשבילם מתו שנכתב בהם מיתה. ועניין המעיל יהיה כדעת האומר שהיו אומרים מתי ימותו זקנים הללו וכו', וייחס הדבר אל חסרון מעיל, כלומר כי חסר מהם בחינת המעיל. והוא כי כל אחד מהשמנה בגדים יש לו בחינת כפרה. ציץ על עזות פנים כו', מעיל שהוא דבר שבקול, מכפר על דבר שבקול הוא על לשון הרע (ערכין טז א). ואפשר כוונו על אומרם מתי ימותו זקנים הללו וכו' שהוא דבר שבקול.

עוד יתכן, שגם באומרו בלי רחוץ ידים ורגלים, הוא על **אש זרה** בידיים והקרבה ברגלים שלא רוחצו מהיות חלאת אשמת דבר בהן. ויהיה שיעור העניין, כי העבודה צריכה תיקון מחשבה דבור ומעשה, שהוא כנגד שלשה עולמות להשפיע בהן על ידי עבודה.

ואלו נכנסו שתויי יין הוא בלבול המחשבה,

ומחוסרי מעיל הוא הדבור רע כאמור,

ובלי רחוץ ידיים ורגלים הוא מעשה.

כי המעשה לעומת עולם המעשה הזה, ודבור כנגד עולם התנועה, ומחשבה כנגד עולם המלאכים. ולהוריד מהעולם העליון צריך יהיו לכהן בנים בל יהיה ממעט את הדמות, שעל ידי כן לא יוכל להשפיע ולהריק שפע מעולם העליון. ומה שמביא ראיה מציץ אל המעיל הוא, כי גם מארבעה בגדי כהן גדול הוא, והוא כדרך בנין אב שכמו שנאמרה מיתה בציץ כן בכל הארבעה.

ג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אַהֲרֹן הוּא אֲשֶׁר-דִּבֶּר ה' לֵאמֹר בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ וְעַל-פְּנֵי כָל-הָעָם אֶכָּבֵד וַיִּדֹּם אַהֲרֹן:

הנה לאהרן היה מר אל מר, אולי ח"ו היו בניו רשעים וישלחם ביד פשעם. על כן אמר לו משה **הוא אשר דבר ה' לאמר** וכו', כלומר למפרע הבנתי מה היה רוצה לאמר הוא יתברך, באומרו (שמות כט מג) ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי. אך הוא כי בזמן אשר יועד להראות לבני ישראל שהוא ביום שמחת ה', אז ונקדש השם הנזכר בפסוק הקודם בכבודו יתברך. וזהו בקרובי אקדש שאיני נושא פנים לקרובי. ובזה על פני כל העם אכבד, שהיה יקר כבודי עליהם בל יקלו עוד בכבודי, כי יקחו מוסר. וכשמוע אהרן כי צדיקים בניו וידום אהרן.

עוד יכוון, כי על ידי סילוק הצדיקים מתמלאת השכינה שפע קדושה עליונה מלמעלה שנעשה יחוד, כנודע ליודעים חן. וזהו **בקרובי אקדש,** שאתמלא משפע עליון מאד, וזה לא יוכר אל העם. אך מה שהוא על פני כל העם הוא שאכבד, בראותם שלא נשאתי פנים.

ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אַהֲרֹן וּלְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר בָּנָיו רָאשֵׁיכֶם אַל-תִּפְרָעוּ וּבִגְדֵיכֶם לֹא-תִפְרֹמוּ וְלֹא תָמֻתוּ וְעַל כָּל-הָעֵדָה יִקְצֹף וַאֲחֵיכֶם כָּל-בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ אֶת-הַשְּׂרֵפָה אֲשֶׁר שָׂרַף ה':

אומרו **ועל כל העדה יקצוף,** הלא כמו זר נחשב, מה פשעם שיקצוף עליהם.

ואומרו **ואחיכם,** למה מייחס אותם פה לאחים ולא אמר וכל בית ישראל וכו'.

ועוד אומרו **יבכו את השריפה,** ולא אמר יבכו את נדב ואביהוא ולא יזכיר השרפה.

ועוד היתכן האבלים לא יבכו והרחוקים **יבכו.**

אמר אם אחר שהצדיקים נדב ואביהוא אבדו, גם אנשי חסד אהרן ובניו ימותו, הנה **על כל העדה יקצוף.** כי באין מבין, לא בלבד לא ישובו כי אם גם יבואו להרהר, כעניין הן אתה קצפת ונחטא (ישעיהו סד ד).

ושמא תאמרו אם כן איפה למה לא נתאבל איש בבנו ובאחיו והם אנשים כשרים, והמתעצל בהספדו ראוי לקוברו בחייו (שבת קה ב)? לזה אמר יתקיים בכל ישראל כי **אחיכם כו' יבכו כו'.**

ושמא תאמרו הלא אינם הם החייבים בדבר, כי אם אתם אב ואחים. לא כן הוא, כי חכם שמת, הכל קרוביו (שם). וזהו אומרו **ואחיכם כל בית ישראל,** לומר כי לאחים לכם אלעזר ואיתמר יחשבו כל ישראל להתאבל ולקרוע ובכות, שבהיות ישראל אחיכם הם אחי המתים, כי הכל קרוביהם.

ושמא תאמרו הנה זה הוא בהנחת היותם צדיקים, אך מהמיתה אשר הייתה בם יורה כי לא כשרים היו, ולמה יבכו? לזה אמר **יבכו את השריפה וכו',** לומר ראו עתה כי צדיקים גדולים היו, וראויים להספד ולכפרה לדור. כי הלא דרך הרשעים שישולחו ביד פשעם, כי כח הטומאה שעשו בחטאם הוא הפוגע בהם כנודע. אך אלו לא כן, כי אם **אשר שרף ה'** בכבודו ובעצמו. ואין זה כי אם לרוב צדקתם, ועל כן ראויים להספד ובכיה.

והנה למה שאמרו ז"ל (**ויקרא רבה** כ יב) כי מיתתם כפרה על ישראל, שעל כן נזכרה ביום הכפורים. עם היות שבחטאם מתו כאשר נבאר בס"ד פרשת אחרי מות מאמר רבותינו ז"ל, המורה כי גם שבחטאם מתו, היו קרבן כפרה לכל תולדותם.

נבאר הכתוב לפי זה בהקדים שלשה דברים:

א. מה שנודע לנו **מספר הזוהר** כי מיתת הצדיק היא שמחה גדולה לפניו יתברך למעלה כי נעשה זווג עליון, ועל כן אל סילוק הצדיק קראו ז"ל הילולא (זהר האזינו רצו ב), וידוע כי השפע מתרבה בעולם על ידי הצדיק ההוא מהזיווג ההוא;

ב. כי בימים ההם עדיין לא היטהרו ישראל מעון העגל, כי עדיין נשאר הדבר לדורות כאומרו וביום פקדי ופקדתי כו' (שמות לב לד), ואמרו רבותינו ז"ל (**רש"י** במדבר יט כב ד"ה למשמרת) אין לך פקידה שאין בה מעון העגל. והוא מה שכתבנו למעלה במקומו, כי גם שאשר חטאו בעדים והתראה הרגו בני לוי, ואשר בלי התראה בדקן כסוטות ומתו, ואשר בלא עדים נגפם ה', הנה עדיין היה חיוב כללי אל כל ישראל על שלא מיחו, וגם אשר הרהרו בצד מה ולא פעלו און. כי גם שלא נתחייבו מות על הרהור לבד, עם היות הרהור עבודה זרה על שנדונו כפנויה על שיבור הלוחות (שמות רבה מג א), עם כל זה לא יבצר כי צריך מירוק וכפרה, כי על שני אלה היא הפקידה לדורות, ומה גם עתה בעת הקמת המשכן שהיה עדיין העון קרוב שהיה צריך כפרה;

ג. כי הן אמת שמיתת הצדיקים מכפרת, אך בזאת שיצטערו העם על מיתת הצדיק. והוא כי כאשר קרבן בקר וצאן לא יכפר אם לא על ידי סמיכה ווידוי והרהור בלבו, כי כל אשר נעשה בבעל חי ההוא כן היה ראוי שיעשה לו לבעליו, לולא ה' צבאות השאיר אותו וישם במקומו אחד מן הבעלי חיים, ועל ידי הכניעו מתקבל כאילו את עצמו הקריב. כן בסילוק הצדיק שהוא כקרבן כפרה, לא יהיה רק על ידי היכנע העם ועלות על רוחם כי ככה היה ראוי ליעשות בהם, וישובו עד ה', אז יעלה הצדיק ההוא על רצון מזבחו יתברך לכפר על בני ישראל.

[פירוש הפרשה על פי ההלכה של חתן שמת אביו ביום חופתו]

ונבוא אל עניין הכתוב

מאומרו **ויאמר משה אל אהרן הוא אשר דבר ה'** וכו'. לומר הנה הוא יתברך אמר אלי ונקדש בכבודי (שמות כט מג) ולא הבנתי, אך עתה ראיתי מעשה ואבינה למפרע, ש**הוא אשר דבר ה' אלי לאמר.** כלומר כי מה שרצה **לאמר הוא בקרובי אקדש** כו'. והוא, כי הנה רצה יתברך לזכות את ישראל להשרות שכינתו במשכן ולהביא עמה אש מן השמים. והנה לזה יש עיכוב, כמו שכתבנו, כי עדיין לא היטהרו מעון העגל ולא היו רק ימים מועטים, ואיככה יזכו להשראת שכינה. ומה גם שיהיה לעיני הכל כמאמר הכתוב וירא העם וירונו כו' (לעיל ט כד). על כן אמר הוא יתברך **בקרובי אקדש** כי אעשה פקידה בשני קרובי, ועל ידי כן תהיה הילולא ושמחה

הוא זיווג עליון, שעל ידי כן השפע מתרבה למעלה כמדובר. וזהו **בקרובי אקדש**, שהוא עניין הזיווג העליון שמתמלא שפע מבחינות עליונות הנקראת קדש, כעניין ואנכי מלאתי כח את רוח ה' (מיכה ג ח) הפך מעניין צור ילדך תשי (דברים לב יח).

ועל ידי כן שירבה השפע, ימשך שלא בלבד יהיה כסילוק כל צדיק שאינו נרגש למטה כי אם בעולם העליון, אך עתה אני חפץ להתראות למטה, שהוא עניין אומרו כי היום ה' נראה אליכם (לעיל ט ד). וכאשר היה באומרו וירא כל העם וירונו כו' (שם שם כד).

ועל כן צריך סילוק צדיקים זולת הקרבנות כדי שיספיק לזה.

ועל ידי כן ששמע אהרן גדולת בניו, מיד וידום אהרן. ואז מה עשה משה?

אמר: אם כן איפה שיש זיווג עליון, ואם כן הקרבנות הנעשים למטה הם כסעודת הזיווג, והלא קיימא לן כשהחתן טבחו טבוח וויינו מזוג, ומת אבי החתן או אמה של כלה, מכניסין את המת לחדר ואת החתן והכלה לחופה (כתובות ג ב).

על כן אמר הנה אין לבטל השמחה, כי אם אז ציוה ואמר (פסוק ד) קרבו שאו את אחיכם מאת פני הקדש. הוא הקדש שנרמז באומרו **בקרובי אקדש**, שאם כן הווה ליה למימר מהקדש. כי גם שעל ידי עליית נשמותם יש שמחת הילולא לפניו, גופי המתים בעצמם אין בהם שמחה. על כן אז אמר אל אהרן ואלעזר ואיתמר, הנה אתם בעבודת היום מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה שאתם השושבינים.

ח וַיְדַבֵּר ה' אֶל-אַהֲרֹן לֵאמֹר:

ט יַיִן וְשֵׁכָר אַל-תֵּשְׁתְּ אַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ בְּבֹאֲכֶם אֶל-אֹהֶל מוֹעֵד וְלֹא תָמֻתוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם:

י וּלְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֹל וּבֵין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר:

יא וּלְהוֹרֹת אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל-הַחֻקִּים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֲלֵיהֶם בְּיַד-מֹשֶׁה:

ראוי לשית לב:

א. אל אומרו אתך, שהוא מלה זרה מיותרת, ואדרבא יראה שלא נאסרו רק בהיות בניו אתו, עם שאינו כן.

ב. באומרו חוקת עולם לדורותיכם, כי אחר שהיא מצווה כוללת לכל דורותם למה פרט אותם לבדם תחילה ואחר כך כלל את כולם, ולמה לא קיצר מתחילה ואמר כל כהן לא ישתה יין ושכר בבאו כו' **חקת עולם.**

ג. כי אומרו ולהורות את בני ישראל, כי הלא זה כולל לכל השבטים. אם כן למה נאמר בכהנים בלבד.

ט יַיִן וְשֵׁכָר אַל-תִּשְׁתְּ אַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ בְּבֹאֲכֶם אֶל-אֹהֶל מוֹעֵד וְלֹא תָמֻתוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם:

אמנם הנה יש מרבותינו ז"ל אומרים (**ויקרא רבה** כ ט) כי נדב ואביהוא שתויי יין נכנסו ונענשו. נמצא כי מה שאין בניו אלו עם אביהם כי מתו היה מן היין. וגם שיש חולקים בדבר, אינו אלא שלא מתו בשביל זה שלא נכנסו שתויי יין, אך לא יכחישו שיש בעוון זה כדי להמית אותם. ואמר **יין ושכר אל תשת,** ובזה תהיה **אתה** ויהיו **בניך אתך.** כלומר שאם לא כן לא יהיו אתך, כאשר השנים על ידי כן אינם אתך. ואחר שרמז לו עניין זה מהנוגע אליו, אמר כי אין האזהרה צריכה אליהם מלשאר כהנים, כי אם גם חוקת עולם היא לדורות, וזהו **חוקת עולם** כו'.

י וּלְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֹל וּבֵין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר:

ושמא תאמר האם האזהרה למען ידקדקו בדבר בל יבלבלם היין, אם כן גם לכל איש ישראל ראוי להזהיר על דבר המשפט. ואם כן למה תזהיר את הכהנים מלשאר ישראל, האם יותר השכרות מצוי בכהנים מלכל ישראל, או שיין ידליקם מלכל המון ישראל.

לזה אמר: אל תתמהו על החפץ, כי הלא אתם יש לכם שלשה דברים שבשבילם אתם צריכים אזהרה על היין:

א. בבאכם כו', שלא תכנסו אל מקום השראת שכינה בקלות ראש;

ב. להבדיל בין הקדש ובין החול;

ג. בין הטמא ובין הטהור.

שמעמד שלשתן הם בייחוד אל הכהנים, כלומר על כן ייחדתי פרשת האזהרה לכם.

יא וּלְהוֹרֹת אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל-הַחֻקִּים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֲלֵיהֶם בְּיַד-מֹשֶׁה:

אך לא יבצר שגם לישראל יש אזהרה זו, כי הלא גם **ולהורות את בני ישראל** צריך אזהרה מן היין. אשר זה כולל לכל דיין ככהן כלוי כישראל, כי גם בכל אני בא להזהיר. אלא שמה שייחדתי לך עיקר אזהרה הוא משני טעמים:

א. אשר רמזנו באומרו **אתך,** לרמוז לו על מה שהיה לו כי על כן מתו בניו.

ב. כי בך יש שלשה דברים, אך לשאר ישראל אחת היא. על כן אמרתי הדבר לך, לא שהם בלתי צריכים אזהרה זו כמוך.

טז וְאֵת שְׂעִיר הַחַטָּאת דָּרֹשׁ דָּרַשׁ מֹשֶׁה וְהִנֵּה שֹׂרָף וַיִּקְצֹף עַל-אֶלְעָזָר וְעַל-אִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן הַנּוֹתָרִם לֵאמֹר:

יז מַדּוּעַ לֹא-אֲכַלְתֶּם אֶת-הַחַטָּאת בִּמְקוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא וְאֹתָהּ נָתַן לָכֶם לָשֵׂאת אֶת-עֲוֹן הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לִפְנֵי ה':

ראוי לשית לב:

למה חזר לומר פה **הנותרים,** שאם ללמדנו שגם הם היו ראויים למות אלא שהיו נותרים על ידי תפילת משה שהועיל לחצאין, הרי זה נרמז באומרו למעלה (פסוק יב) הנותרים פעם אחת ולמה חזר לאומרה.

ועוד אומרו לאמר, כי אינו לאמר לזולת.

ועוד למה לא קצף על אהרן כי אם על בניו, ואחר כך בניו לא השיבו לו דבר כי אם אהרן (פסוק יט).

אמנם הנה מלבד מה שאין ספק כי חש על כבוד אהרן מקצוף עליו ומגער בו, עוד כיוון בקצוף על בניו כי להיותם כאודים מוצלים מאש כי דרך שיור נשארו אך גם היו בכלל הגזירה, על כן היה ראוי להם ליזהר בל יכשלו בעניין העבודה כאחיהם. וזהו אומרו **ויקצוף משה על אלעזר ועל איתמר בני אהרן הנותרים לאמר,** כלומר כי להיותם נותרים כאוד מוצל מאש על כן להם יאות **לאמר מדוע לא אכלתם** וכו'. כי אשר נכוה מהאש יחויב להיזהר ביותר. אך המה לא השיבו מענוותנותם, והשיב אהרן במקומם. והוא כי המה למדו מאביהם כי אפילו לזרים היה אוהב שלום ורודף שלום וכו', ומה גם למשה איש האלוהים.

פרק יא

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן לֵאמֹר אֲלֵהֶם:

ב דַּבְּרוּ אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ מִכָּל-הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל-הָאָרֶץ:

ראוי לשים לב:

א. למה הוצרך דבור זה אל שניהם ולא אל משה לבדו ככל צוויי התורה.

ב. אומרו לאמר אליהם, כי מילת **אליהם** מיותרת.

ג. אומרו לאמר זה פעמים.

ד. אומרו דברו וכו', למה הוצרך יהיו שניהם המדברים.

הנה אחר סיפור התורה מקדושת הכהנים, רצה הקדוש ברוך הוא גם כן להזהירם על הטומאה, שהוא עניין אומרו בסמוך (פסוק כד) ולאלה תטמאו כל הנוגע כו', עד סוף הפרשה. כי כל זה אינו רק לכהנים, כי הם לבדם הוזהרו על הטומאה. והנה ראה הוא יתברך, אם סמוך לסיפור העבודה שהיא בכהנים לבדם יסמך מיד אזהרת הטומאה, הלא יקהו שיניהם של ישראל באומרם, הלא על העבודה החרשנו כי אמרנו כי גם כי כל העדה כולם קדושים, אך בכהנים בחר ה' לעבדו, כי גם שאיכותם של אלו ואלו קדוש הוא, הוא יתברך מבדיל בין קדש לקדש. אך בראות כי את הכהנים מזהיר על הטומאה ולא את ישראל, הלא יאמרו אין זה כי אם שהכהנים הם הקדושים לבדם ולכן הוזהרו על הטומאה, אך ישראל לא קדושים המה ועל

כן לא הוזהרו על הטומאה, כי מין במינו אינו חוצץ. ומה גם כי יראו כי גם משה לוי הוא ומוזהר על הטומאה עם שזרעו אינם כהנים.

על כן מה עשה הוא יתברך, טרם יאמר אל משה ואהרן אזהרת הטומאה, הקדים על ידם לאמר לישראל הבעלי חיים אשר יאכלו ואשר לא יאכלו, למען ישכילו כי לולא היה איכותם קדוש לא הזהירם ה' מלבוא אל פיהם בשר בעלי חיים אשר אינם טהורים. והוא, כי הלא באכול איש בשר בעל חי הלא ייעשה חלק ממנו, כנודע מחכמת האמת. ועל כן צריך תהיה בהמה טהורה להעלותה אל הקדושה אך לא אל הטומאה, כי מי יתן טהור מטמא. באופן שעל ידי הקדמה זו על ידי משה ואהרן אשר מהם הייתה הקנאה יוצאת, תהיה הקדמה זו הכנה והזמנה **לאמר אליהם** אחרי כן אזהרת הטומאה למשה ולאהרן.

וזה מאמר הכתוב **וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אליהם,** לומר דבר אל משה ואל אהרן דיבור אחד לישראל שהוא כהקדמה כדי **לאמר אליהם** אחרי כן דבר שני בייחוד. וזהו **לאמר אליהם,** שהוא כדי **לאמר אליהם** אל שניהם בייחוד **דבר אחד,** מה שאמר הדבר הראשון **לאמר** לישראל, פירשו ואמר **דברו אל בני ישראל לאמר.** כלומר מה שדברתי הדבר האחד הוא **אל בני ישראל לאמר זאת החיה אשר תאכלו.** כי זה הדבר הראוי ליאמר לישראל מן הטעם האמור. ומה שיאמר אליהם בייחוד הוא מה שדבר אחר כך הוא יתברך לנוכח את שניהם, ואמר אליהם (פסוקים כד - כט) ולאלה תטמאו כל הנוגע בנבלתם כו' וזה לכם הטמא וכו', כלומר לכם הכהנים המצווין על הטומאה, מה שאין כן לישראל. והוא מה שכתבנו כי גם משה עצמו כהן היה כמאמרם ז"ל (זבחים קא ב).

פרשת תזריע

פרקים יב - יג

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

ב דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים כִּימֵי נִדַּת דְּוֹתָהּ תִּטְמָא:

ראוי לשית לב:

א. אל אומרו **לאמר** פעם שנית, **דבר אל בני ישראל לאמר** (יב ב). **וגם** הוא משולל הבנה, כי אינו לאמר לזולת, כי למי יאמרו ישראל.

ב. לבקש איזה טעם אל היות טומאה כפולה בלידת נקבה על לידת זכר.

ג. למה תלה הדבר בנידות באומרו (שם) **כימי נידת דותה,** כי אפילו למאמרם ז"ל (**רש"י** שם) שהוא ללמד שאפילו נפתח הקבר בלא דם טמאה לידה, קשה קצת כי מהיכא תיתי שהיה צריך יפתח הקבר בדם, כיון שלא הוזכר בכתוב רק מציאות הלידה.

ד. למה הכניס דין המילה בתוך דיני טומאת היולדת, ומה גם כי הרי דין המילה בשמיני נאמר זה פעמיים במקומו (בראשית יז יב, כא ד).

ה. אומרו (יב ח) **וכפר עליה הכהן וטהרה,** למה תלה הטהרה בכפרה.

א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן לֵאמֹר:

ב אָדָם כִּי-יִהְיֶה בְעוֹר-בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ-סַפַּחַת אוֹ בַהֶרֶת וְהָיָה בְעוֹר-בְּשָׂרוֹ לְנֶגַע צָרַעַת וְהוּבָא אֶל-אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל-אַחַד מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים:

ג וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת-הַנֶּגַע בְּעוֹר-הַבָּשָׂר וְשֵׂעָר בַּנֶּגַע הָפַךְ לָבָן וּמַרְאֵה הַנֶּגַע עָמֹק מֵעוֹר בְּשָׂרוֹ נֶגַע צָרַעַת הוּא וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְטִמֵּא אֹתוֹ:

ד וְאִם-בַּהֶרֶת לְבָנָה הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְעָמֹק אֵין-מַרְאֶה מִן-הָעוֹר וּשְׂעָרָה לֹא-הָפַךְ לָבָן וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת-הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים:

ו. למה נסמכה פרשת היולדת אל **שאת או ספחת או בהרת.**

ז. צוותו יתברך (לקמן יג ב) כי כל אשר בו **נגע צרעת יובא אל הכהן,** ומי נתן כהן במקום המנוגע וצרעת הבגד ועור הבשר בעוד טומאתו בו, וטוב טוב הלוך ילך אל הרופא רפא ירפא, כי ישקנו מי המרים מהסמים המקררים דמיו בו בקרבו.

ח. אשר יצווה עליו להסגירו **שבעת ימים.** כי הלא לא זו הדרך ישכון אור תרופתו, כי אם יצא יצא ומטייל אל הגנות למצוא מנוח אל דמו בנפשו ותתום חלאתו ולא יסגירנו פן נפשו עליו תאבל מצער הסגרו כאסיר אל בור, ובשרו עליו יכאב, ודם האברים שלא פירש ולא הורק מן גיו לא גורש כי לא הוקז יבער כאש בוערה מאופה, וכמשא כבד יכבד עליו חוליו ויגיע עד שערי מוות.

ט. למה זה **שבעת ימים** יספרו לו, ולא יום אחד או יומיים או עשרה ימים.

י. במאמרם ז"ל (**ילקוט** תזריע רמז תקנו) כי אלוהינו מרחם ברוב רחמיו כאב את בן ירצה, יסור ייסר בקל הקל תחילה, ראשונה יתן נגע צרעת בבית, ואחריו בשתי או בערב בבגד צמר או בבגד פשתים, ואחרי כן בבשר האדם באדם, והלא יקשה כי נהפוך הוא, כי מנגעי בני אדם החל, **אדם כי יהיה בעור בשרו** וכו' (יג ב), ובצרעת הבגד שנה (שם מז ואילך) ובבית כלה

יא. אומרו (יג ב) **אדם כי יהיה וכו' והיה בעור בשרו לנגע צרעת,** כי אומרו **והיה בעור בשרו** הוא מיותר.

יב. כי כלל אמרו רבותינו ז"ל (**ויקרא רבה** יא ז) כי כל לשון **והיה** הוא שמחה, ופה היא תוגה.

יג. אומרו (יג ב) **לנגע צרעת,** כי הלמ"ד יתירה ומשוללת הבנה. ועל פי דרכנו נשית לב אל

מילת **אדם,** כי הוא לפי האמת התואר המשובח שבתוארי המין האנושי כנודע מ**ספר הזוהר** (תזריע דף מח ע"א), ולמה נתייחד באשר שנא ה'.

יד. מה יתן ומה יוסיף ראיית הכהן, ולא ציוה יתברך איש חכם גדול בקי במראות נגעים, ככל מראה עיני הכהן, בעיניו יראה ועל פיו יהיה כל דין וכל נגע לטהרו או לטמאו על פי התורה. **ולא עוד** כי אם הכהן הוא מעם הארץ אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו, חרש חכם יבקש לו והיה עמו, ואם יראה סימני טהרה יאמר אל הכהן אמור טהור והוא אומר, ואם טומאה יאמר לו אמור טמא, וככל היוצא מפיו יהיה, ואמירת החכם בפיו איננה מעלה ולא מורדת. והלא כמו זר נחשב למה לא יהיו דברי פי חכם חן.

טו. אומרו (יג ג) **וראה הכהן את הנגע בעור הבשר,** כי מלת את ואומרו **בעור הבשר** הוא מיותר.

טז. לבקש איזה טעם וסמך על היות התהפך השער בנגע ללבן **ומראה הנגע עמוק** סימן טומאה.

יז. למה כינו החולי והרפואה אל טומאה וטהרה.

אמנם הן אמת חכמים ז"ל יגידו, כי כל עובר עבירה אחת כאילו בורא כח טומאה שמקטרג עליו. כי מוסיף כח בחצוניות שמאחז בנפש החוטא הקדושה, וחלק הטומאה המתייחס אל העוון ההוא קונה חיוניות על ידי הקדושה ונעשה כבריה חדשה.

והוא מאמר התנא (אבות פרק ד משנה יא):

כל העובר עבירה אחת קנה לו קטיגור אחד.

כי הוא הניצב לריב עומד ומקטרג לפני בית דין של מעלה.

כמאמר **ספר הזוהר** (פרשת נח דף עג ע"ב) על פסוק (שמואל ב יב יג) גם ה' העביר חטאתך כו'. שהוא, כי הוא יתברך העביר כח הטומאה אשר נעשה בחטאו מלקטרג עליו, והוא גם הוא המייסר את האדם בעולם הזה בתוכחות על עוון בכל חולי וכל מכה הבאה עליו. והוא מאמר הכתוב (ישעיה סד ו) ותמוגנו ביד עונינו. והוא מאמרנו על פסוק (ירמיה ב יט) תיסרך רעתך וכו'. וגם בגיהינום הן הם המייסרים את עושיהם, כמפורש אצלנו על פסוק (משלי ה ט) ושנותיך לאכזרי. וכן כל חולי ומכה הבאים על בני אדם גם בני איש, מנייהו הוו. וכל מראות נגעים המתראות בעור כל בשר איש, חטאת האדם אשר לא תעשינה ואשם הן הנה כחות הטומאה המתגלים חוצה.

ובזה מצאנו ראינו טוב טעם אל תואר אדם האמור אצל נגעים, **אדם כי יהיה בעור בשרו וכו'** (להלן יג ב). כי הנה תואר זה משולל מן האומות כמאמרם ז"ל (יבמות סא א) אתם קרויים אדם, ואין הגויים קרויים אדם. וכן בשמות בני ישראל הוא המשובח שבכולם אשר לא יכונה בו רק שלומי אמוני ישראל, כי הוא למעלה מתואר אנוש או גבר או איש. ואיך יכנהו הכתוב על איש צרוע אשר הוא טמא ונמאס. אך אין זה כי אם שכח טומאת עוון אשר חטא על הנפש הוא

המתראה. על כן הגויים אשר עיקרן טומאה, אין כח טומאת העוון עושה בהם רושם כי מין במינו אינו חוצץ. ואף גם בישראל עצמן אין רישומן של כחות הטומאה ניכר, אם לא בזמן אשר היו שלמים וטובים שהייתה קדושתן דוחה הטומאה חוצה, מה שאין כן בזמן הזה. ומה גם לרבותינו ז"ל שאמרו (ערכין טז א) כי בא הצרעת על לשון הרע.

ומה היה כי בימים הראשונים אשר היו טובים בני אדם מאלה, היה בם נגע צרעת, ועתה שרבו כמו רבו מספרי לשון הרע יהיו נקיים. אך הוא הטעם, כי בזמן שנתמעטה הקדושה כי פסו אמונים מבני אדם, לא תגעל נפשם כח טומאתם להראות החוצה בעור הבשר בלבד. וזהו אומרו **אדם** שהוא תואר המשובח שבתוארים כמדובר. וזהו אומרו (יג ב) והיה **בעור בשרו לנגע צרעת,** לומר מי שהוא אדם שהוא מהשלימים אני אומר **כי יהיה בעור בשרו שאת** וכו'. כי הלא למה שוהיה בעור בשרו של אדם החשוב הנזכר, יהיה לנגע צרעת. כלומר שאילו היה בבלתי כשר לא היה רושם עונו ניכר בעור בשרו.

וגם לכלל רבותינו ז"ל האומרים (**ויקרא רבה** יא ז) שכל מקום שנאמר **והיה** הוא שמחה, ירמוז באומרו והיה, כי שמחה תחשב לו שעשה העוון רושם בו, כי קדוש הוא והטומאה חוצה בעור. וגם שעל ידי כן ישוב ויתרפא. וגם ידוקדק אומרו **בעור בשרו** בדרך הזה כאשר יבוא בס"ד.

יג. ב אָדָם כִּי-יִהְיֶה בְעוֹר-בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ-סַפַּחַת אוֹ בַהֶרֶת וְהָיָה בְעוֹר-בְּשָׂרוֹ לְנֶגַע צָרַעַת וְהוּבָא אֶל-אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל-אַחַד מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים:

ונבוא אל עניין המקראות

והוא עניין הקדמתנו, כי רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל בשורש אמונת השגחתו יתברך. בל יעלה על רוחם כי כל המחלה החלה על איש ועל אדם סיבה טבעית או מקרית הוא היה למו ולא ה' פעל ועשה. כי אם שיסד כולם בהשגחה גמורה מאתו יתברך.

שנית, כי העוון עצמו הוא דמדכא ומחליא, ובשוב מעוונו הוא יתברך מרפאו. על כן גזרה חכמתו יתברך לעשות אות ומופת גלוי לכל עם בני ישראל בגדול שבגדולי החלאים, הוא הצרעת, אשר דרכם של בני אדם ליחסה אל סיבות טבעיות ולבלתי מצוא לה תרופה כי גדלה רעתה מאד כנודע. ויורנו ויאמר לנו **אדם כי יהיה בעור בשרו כו' והובא אל אהרן הכהן כו'.** לומר, הישמר פן ואל יעלה על רוחך כי המקרה או סבה טבעית החליא והרופא מרפא. שהיה נמשך מזה שנגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הרופא. כי אם **והובא אל הכהן,** שליחא דרחמנא, כי הוא יתברך המרפאו לפי מעשיו על ידי משרתיו הכהנים, על פי תשובת עוונו ותיקונו רפא ירפאנו קונו. והוא, כי למה שהצרעת בא על בלתי שמור פתחי פיהו מלדבר לשון

הרע, על כן למען יתן אל לבו לתקן את אשר עוותו, יצו האל שבהראות בו מראה צרעת המורה כי נכתם עוונו, יסגירנו הכהן שבעת ימים. למען אז זאת ישיב אל לבו, תחת מה במחשכים הושיבוני והסגר הסגירוני, אך אין זה כי אם רוע ניב לשוני אשר פציתי פי לדבר סרה, על כן סגר עלי ה' פתח הבית לרמוז ולפתוח לי פתח תשובה. אסגור פתחי פי גם אני כי אשמור לפי מחסום.

[שבעת ימים ההסגר]

וזהו אומרו (שם פסוק ב) **שבעת ימים,** לרמוז כי יקבל מוסר זה כל שבעת ימיו, הם שבעה עדנין ימי שנותיו שבעים שנה. זולת אשר ישקיף כי העולם נברא בשבעת ימים בעבור האדם, ואיש אחד צדיק כדאי שיברא העולם בשבילו. וזה יתן אל לבו בהסגר שבעת ימים, כי הוא אחד מהראויים יהיה העולם נברא בשבילו, ועתה בהעוותו מאבד העולם שנברא בשבעה, ויחזור בתשובה. ואם ישוב בימים ההם, אז בצאתו מראה בו הוא יתברך סימני טהרה בנגע ומטהרו. ואם בעיניו עמד כי לא תקן ולא שב, יסגירוהו שנית אולי ישוב. ואם בשנית לא פשה הנגע וגם הוא כהה, שמורה כי כח הטומאה נסתלקה הארה שאחז בקדושה ממנו, כאשר יבוא בס"ד, כי שב עד ה' וירפאהו. להורות את בני ישראל כי אין ערוד ממית אלא חטא ממית, ואין רופא אומן מרפא כי אם אלוהינו מרחם, כי ישוב אל ה' וירחמהו. למען יכירו וידעו ישראל כי הכל מאתו ובידו.

וזה יתכן בכוונת מקרא שכתוב (שמות טו כו) כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך, לומר: אם שמוע כו' כל המחלה לא אשים עליך.

ושמא תאמר

ובמה יודע כי כל המחלה לא תעלה ולא באה כי אם מאתו יתברך ולא מסיבה טבעית, שיהיה זה ייעוד על קיום המצוות?

- הנה לך ראיה, והוא כי הנך רואה בעיניך כי אני ה' רופאך בנגעים על יד שלוחי הכהן ולא על יד רופא. והוא הפך הטבע, כי אין מצורע נרפא בהסגר בדרך טבע, ואדרבא מתקלקל ומתעפש דמו אז יותר. אך אין זה כי אם הוראת השגחה להחליא ולהירפא על יד תשובתו בהסגרו כמדובר. וזה גם כן אפשר שהנביא דבר בפסוק (ירמיהו ל יז) **כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך**, זולת מה שכתבנו בו למעלה. כי אמר הנך רואה כי הנני מעלה ארוכה לך על יד שלוחי כהן שהוא אצל נגעים, ומזה תיקח ראיה וביטחון שגם ממכותיך אשר לך בגלות ארפאך.

והנה להעירנו אל הדרוש הלז בא האלוהים מתחילת הפרשה הזאת. **אשה כי תזריע וכו' וביום השמיני וכו'.** והוא, כי למה שכוונתו יתברך הייתה להעירנו על עיקר הלזה, וללמדנו

דעת כי הוא יתברך יכאיב ויחבוש כאמור, הקדים הקדמה כמערכה אל הדרוש, באומרו **אשה כי תזריע וכו'**. וזהו אומרו **דבר אל בני ישראל לאמר** וכו'. לומר דבר אל בני ישראל עניין אחד, כהקדמה לאמור אחריו דבר אחר.

ומהו העניין האחד? הלא הוא **אשה כי תזריע** וכו', כדי לאמר **אדם כי יהיה וכו'.** והוא לומר: אל יקשה בעיניך באומרי לך **אדם כי יהיה בעור בשרו שאת וכו' והובא אל אהרן הכהן וכו',** מי נתן כהן מרפא נגעים ולא ילך אל הרופא וירפאנו?! כי הנני מקדים לך ראיה והוכחה שכלית, כי לא בטבע מתהווה הדבר כי אם בהשגחה. ואם כן, אחר שהסיבה השגחיית, גם תרופתה גם כן יהיה כן.

[הסיבות לצרעת לפי חכמי הטבע]

והוא, כי הנה חכמי הטבע נתנו סיבה אל נגע צרעת כי תהיה באדם, מאחד משלשה דברים:

א. מבעילת נדות.

ב. מחמת ערלה, וכאשר סיפרו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** מו י) משני בני מלך אחד שביקשו למול כדת משה וישראל, ולבל ימאן אביהם, שלחו את אמם לאמר למלך כי מאימת צרעת רצו להעביר ערלה מבשרם.

ג. מעיפוש הדם הפנימי מחום ורוב דאגות, שמפלש ויוצא העיפוש חוצה בהרות בהרות לבנות.

אמרה תורה ראו עתה כי אני אני הוא מחצתי ואני ארפא, ולא מסיבה טבעית נהייתה הצרעת. כי הלא השתי סבות הראשונות אינם בעם בני ישראל: כי הנה בעילת נדה איננה, כי אין צריך לומר כי יזוב זוב דם נשיהם שירחקו מהן, כי אם גם אשה כי תזריע כו' **כימי נדת דותה** תטמא, שהוא כפירוש **רש"י**, אפילו נפתח הקבר בלא דם נדה, דם יחשב להתרחק ממנה, ומה גם עתה נדה עצמה. הנה כי אין סבה זו בישראל.

ועל פי דרכה רמזה תורתנו הקדושה איך גם טומאת האשה היא בהשגחה תוכחת על עוון, כי גם זה הקדמה אל רפואת הנגעים. והוא היות היולדת בת, טומאתה פי שנים על היולדת זכר. והוא כי הכל תלוי בעוון: כי בזכר, משמחתה בו מתחרטת יותר בקרוב משבועתה לבלתי תזדווג לו, מאשר תתחרט בלידתה נקבה. על כן יארכו לה ימי טומאתה לפי אריכות זמן תשובתה וכפרתה.

ז וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי ה' וְכִפֶּר עָלֶיהָ וְטָהֲרָה מִמְּקֹר דָּמֶיהָ זֹאת תּוֹרַת הַיֹּלֶדֶת לַזָּכָר אוֹ לַנְּקֵבָה:

ח וְאִם-לֹא תִמְצָא יָדָהּ דֵּי שֶׂה וְלָקְחָה שְׁתֵּי-תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶחָד לְעֹלָה וְאֶחָד לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה:

וזהו אומרו **וכפר עליה הכהן וטהרה ממקור דמיה,** לומר כי על ידי כפרתה תהיה לה טומאתה וטהרתה אם קרובה ואם רחוקה. וזהו אומרו אחרי כן **וכפר עליה הכהן וטהרה.**

פרק יג

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן לֵאמֹר:

ב אָדָם כִּי-יִהְיֶה בְעוֹר-בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ-סַפַּחַת אוֹ בַהֶרֶת וְהָיָה בְעוֹר-בְּשָׂרוֹ לְנֶגַע צָרַעַת וְהוּבָא אֶל-אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל-אַחַד מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים:

ונחזור אל העניין

כי הטעם הראשון, אשר הוא טבעי אל גרמת הצרעת שהוא הנדות, איננו בישראל כמדובר. וגם לא השנית שהיא הערלה, כי הלא **וביום השמיני ימול בשר ערלתו.**

וגם השלישית, והיא מעיפוש הדם מבפנים שפולט מראות הנגע מבחוץ, גם היא איננה. כי הלא **אדם כי יהיה בעור בשרו שאת וכו'.** אל יעלה על רוחכם שעיקר הצרעת הוא בפנים אלא שפולט הנגע לחוץ. כי לא כן הוא, כי אם **והיה בעור בשרו וכו'.** לומר כי ההוויה העצמית היא **בעור בשרו** בלבד לנגע צרעת ולא בפנים.

הנה כי שלש הסיבות אינם בישראל. ואם כן איפה, כי שלא בטבע באו כי אם בהשגחה עצמית, גם רפואתה תהיה כן, והובא אל הכהן ולא אל הרופא. וזהו **אדם וכו' והובא וכו',** כי הכהנים משרתי אלוהים המה ועל ידם ה' אלוהיך רופאך כמדובר.

ואמיתת ביטול הסיבה השלישית כי לא מעיפוש הדם הוא, הלא יתאמת על פי דקדוק הכתוב במאמרם ז"ל (**ילקוט** תזריע תקנו),

כי אלוהינו מרחם מכה על הקל הקל תחילה.

ראשונה מתחיל בבית ומראה הנגע בקירות הבית.

ואחר כך אם לא שב, מראה הנגע בבגד צמר או בבגד פשתים.

ואם לא שב, מכה בעור הבשר.

ואין זה כי אם שכח הטומאה בהתקרבו אל האיש הקדוש מתקרב לאטו קו לקו, ראשונה אל הבית ואחרי כן תתקרב עד הבגד ואחרי כן עד עור הבשר, והכל לפי מה שאוחזת כח טומאת העוון בנפשו. ואם כן איפה בטלה דעתו של האומר כי נגע צרעת כי יהיה באדם הוא עיפוש הפנימי המתגלה בחוץ. כי נהפוך הוא, כי אדרבא הוא בא מהחוץ הולך ומתקרב מן הבית אל הבגד ומהבגד אל עוד הבשר ומבקש ליכנס עור פנימה. והן הם סימני הטומאה כאשר יבואר בס"ד. ואיך יתהפך לומר שבפנים מקרב איש יוצא אל העור. כי לא כן הוא, רק הנגע בעור הבשר ולא בבשר עצמו. וזהו **והיה בעור בשרו.**

ג וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת-הַנֶּגַע בְּעוֹר-הַבָּשָׂר וְשֵׂעָר בַּנֶּגַע הָפַךְ לָבָן וּמַרְאֵה הַנֶּגַע עָמֹק מֵעוֹר בְּשָׂרוֹ נֶגַע צָרַעַת הוּא וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְטִמֵּא אֹתוֹ:

עמוד השער ותוכן

ואומר אחר כך **וראה הכהן את הנגע בעור הבשר,** כי הווייתו היא **בעור הבשר** ולא בפנים. ואם כן איפה, גם תרופתו בדרך השגחה להכניע כח הטומאה ההוא, בל ישלוט בו ליכנס פנימה רק יצא יצוא מעליו. הנה כי ההדרגה אשר תבוא הצרעת בה תעיד על זאת, כי לא תעלה ותבוא רק מהחוץ ולא מבפנים כמדובר. וגם מציאות המצא נגע צרעת בבגד ובבית, עד ממהר להגיד כי לא דבר טבעי היה. כי מי נתן עיפוש דם בבגד צמר או בבגד פשתים או בעור או בכל כלי עור או בקירות בית מושב. אך אין זה כי אם כח טומאה מעון אשר חטא, השורה באשר ימצא מנוח לכף רגלו כאמור.

ועל פי דרכנו נשית לב אל שנותו יתברך את סדר המכות. כי הלא כסדר חנייתן היה ראוי להזכירן, ראשונה נגעי הבית, ואחרי כן נגע הבגד, ואחריו נגעי בני אדם בעור בשרם. ולמה היפך הכתוב והביא ראשונה נגע צרעת כי תהיה באדם, ואחר כן בבגד שחוץ ממנו, ואחרי כן בנגע הנראה בבית, כמפורש בסדר הפרשה. אך לזה נדקדק אומרו כי תהיה ואומרו **והיה וכו'**, זולת מה שכבר כתבנו. וגם כי פה אמר והיה, ובבגד אמר (פסוק מז) כי יהיה בו, ובבית נאמר לשון מתנה (ויקרא יד לד) ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם.

אמנם הנה האל אבינו יתברך דבר בנו כאשר ידבר איש את בן יקיר לו בייסרו אותו. כי יאמר אליו, הנה מהראוי הוא על עשותך הרע להכותך על בשרך מאתיים מכות. והנה הטבה תחשב לי אם לא אטיל כעסי רק על לבושך אשר עליך. והנני מוסיף להיטיב לך כי לא אטיל כעסי רק בעצים ובאבנים בבית אשר אתה יושב. והן זאת למתנה טובה תחשב לי להשליך כעסי אשר עליך על עץ ואבן.

והן אלה דבריו יתברך פה, כאשר ייסר איש את בנו אשר אהב. הנה **אדם כי יהיה בעור בשרו שאת** וכו', דע איפה כי **והיה בעור בשרו וכו'**. לומר ההוויה העצמית לפי האמת היא **בעור בשרו לנגע צרעת,** כלומר ולא בבגד או בבית. כי החוטא עצמו הוא ישולם, וכדבר בלתי טבעי הוא הבגד אשר לא חטא ולא ידע ולא ישחית. וזהו והבגד **כי יהיה בו נגע,** כלומר כי תתחדש הויה מה שהיא כעין מקרה שיוכיח ויכה את לבושך במקומך. אך לא זו בלבד הטב אטיב עמך, כי על עוון עצמך ובשרך לא אכה בך וגם לא את מלבושך, כי אם את קירות ביתך. ובדבר הזה למקבל מתנה ממני תחשב, וזהו **ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם**. ואין ספק כי אין זה כי אם כח טומאת עוון אשר חטא הבא לידבק באדם. כי ראשונה ירחיקנו ממנו עד קירות הבית, ואם לא ישוב יקרבנו עד יתפשהו בבגדו, ואם עודנו מחזיק במשובתו יביאהו ויטעהו בעור בשרו. כאשר בהעוותו, שקו לקו שלט בו יצרו, תחילה כהלך ואחרי כן כאורח ואחרי כן נעשה כבעל הבית (סוכה נב ב).

והנה בביאור מראות נגעים אלו, אמרו רבותינו ז"ל (שבועות ה ב) שאת כצמר לבן בהרת עזה כשלג וכו'. וראוי לשים לב למה קרא הכתוב שאת את צמר לבן, ואת השלג בהרת, ואת

הקרום ביצה וסיד ההיכל ספחת, כי אין נראה טעם מספיק ששאת על שאינה לבנה כבהרת. וגם למה נכנס **ספחת** בין **שאת ובהרת** אחר שהיא תולדות של שניהם.

אך הנה קבלו רבותינו ז"ל (ערכין טז א) כי הצרעת בא על לשון הרע. והנה הוא נמשך מאחד משלשה דברים:

אחד מגאווה וגסות הרוח כמו שאמרו ז"ל (**מדרש תהלים** יב ב) אין אדם מדבר לשון הרע עד שכופר בעיקר, שנאמר (תהלים יב ה) שפתינו אתנו מי אדון לנו.

או מהתחברות אל אנשי רשע.

או מרוב כל, כי יראה כי רב חילו יבזה את כל אדם וידבר עליהם תועה.

והיוצאת מהבחינה הראשונה קרא **שאת,** שהיא התנשאות וגאווה. **או ספחת,** הוא התחברות כד"א (שמואל א ב לו) ספחני נא אל אחר הכהונות. שלישית מבהירות רב טוב ושפע אשר בו ויתהולל בו, וזהו **או בהרת.**

[צורת הצרעת לפי סוג החטא]

והנה מגדולת יוצר הכל ומשלם לאיש כמעשהו, מייחד באדם המראה המתייחסת אל רשעתו. כי אם נמשך מגאות, מראה **שאת.** ואם מהתחברות לרשעים, מראה **ספחת.** ואם מרוב כל מראה **בהרת**. ולפי זה תהיה התכת תיבות המקרא כך, **אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת,** שהם שמות בחינות העוון.

דעו איפה כי אותן תוארי העוון עצמם הם המתהווים עצמם ונעשים נגע צרעת בעור בשרו. וזהו אומרו **והיה בעור בשרו לנגע צרעת.** וזהו שימוש הלמ"ד, לומר שבחינות העוון הוא המתהפך לנגע צרעת. והוא מאמרנו, כי כח הטומאה הנעשה בעוון, לפי בחינתו הוא המתראה ממש. והלבניות יתירה היא המורה יותר על תוקף כח הטומאה. והוא מאמרנו למעלה, כי כאשר יחטא איש תאחז כח הטומאה בקדושת נפשו הבהירה בשחקים. ולכן לפי רוב אחיזתה בה תרבה לבניותה.

ואמר לשון **והיה,** שהוא לשון שמחה לרבותינו ז"ל (**ויקרא רבה** יא ז), זולת מה שכתבנו למעלה, לומר, כי מבשרו יתברך בשורה טובה, כי אין כח הטומאה מפלש עדיין אל תוכו רק אל עור בשרו. והוא, כי לפי בחינת שליטתו בנפש תעשה הוראה בגוף אם בחיצוניות או בפנימיות. והנה כל ישעו וכל חפץ כח הטומאה ליכנס פנימה למשול ממשל רב. על כן מצווה הוא יתברך יובא אל הכהן, ולא אל איש חכם לבב והוא לוי או ישראל הבקי בנגעים ובמראיהן. רק הכהן אשר הוא קדוש בבחינת שורשו. ובעיניו יראה את הנגע, ועל פיו יהיה לטהרו או לטמאו.

עוד יתכן בצוותו יתברך לטהרו או ולטמאו על ידי כהן. כי אם בטרם יטמאנו הכהן יטמאנו חכם הבקי במראות. שהכוונה היא כי שלט הכח הטמא באדם ונעשה טמא, לא יבצר מן הטומאה מהתגבר עליו בעצם. כי על בלתי היותו כהן אין בו כח להכניע הטומאה. אך בהיות שלא יחליט אומר שהאיש טמא כי אם על ידי כהן, אז אחרי הביטו בו והחל להחלישו לא תיעצר כח הטומאה ההיא להתגבר בו כאשר יטמאנו, כי כח הקדושה נגדו.

ד וְאִם-בַּהֶרֶת לְבָנָה הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְעָמֹק אֵין-מַרְאֶהָ מִן-הָעוֹר וּשְׂעָרָה לֹא-הָפַךְ לָבָן וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת-הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים:

והנה מראה הנגע לבן על דבר היותו הוראה ללשון הרע, שהלבין בו פני חברו, שנשפך דם פניו למטה בגופו מהעור ולפנים והלבין עור בשרו. כן תתראה אשמתו לבנה **בעור בשרו,** וגם היא הוראה מה שמאחז בקדושת נפשו.

והנה ידוע כי השער הוא רמז אל עיקר כח הטומאה ופנימיותה ותוקפה העצמי. ועל כן בראות הכהן כי ה**בהרת לבנה**, שמורה רושם שליטת טומאת העוון בו, אלא שלא העמיק הרבה כי **עמוק אין מראה מן העור,** שלא גברה שליטתו בו הרבה ליכנס פנימה, כי לא הוכבד בחינת עוונו לפני אל דעות ה'. וגם הוראה שנית, והיא כי **שערה בנגע לא הפך לבן,** שלא אחז בעצם פנימיות תוקף הכח ההוא בקדושה. אז יש תקווה על ידי הסגר, כי ישוב בימי הסגרו עד ה' אלוהיו מהטעמים הכתובים למעלה, אשר יתן אל לבו לינחם על רשעו ושב ורפא לו.

ה וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה הַנֶּגַע עָמַד בְּעֵינָיו לֹא-פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית:

ואם לא שב ועודנו עומד בגדרו הראשון, אזי יראה הכהן **והנה הנגע עמד בעיניו והסגירו שנית.**

ו וְרָאָה הַכֹּהֵן אֹתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֵׁנִית וְהִנֵּה כֵהָה הַנֶּגַע וְלֹא-פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן מִסְפַּחַת הִוא וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְטָהֵר:

ואם אז יפקח עיניו בהתבודדו לשוב מעונו, אזי בצאתו יראה הכהן **והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע בעור.** שהוא כי אשר כהה הנגע מן לבניותו הוא הוראה כי שב בתשובה, ויכנע כח טומאת עוונו ותתמעט אחיזת הקדושה אשר אחז עשר מעלות אחורנית. ועל כן תתראה כהה וגם לא עצרה כח להתפשט, וזהו **והנה כהה וכו' ולא פשה וכו',** שיורה על תשובתו הרמתה, כי שם בלבו כי ה' חפץ דכאו החלי, להעירו משנת איוולתו להשיבו אל אביו שבשמים, ישוב אליו וירחמהו. ויהי כן, כאשר הראה הוא יתברך בהישנות נגעיו מראיהן טוב כמדובר.

ועל כן **וטהרו הכהן,** כי יהיה סעד לתומו וכישרונו וחוזק תרופתו. מה שהכהן יאמר עליו שהוא טהור כאילו מטהרו בידיו. וזה **וטהרו הכהן** שהוא כמטהרו ממש. וזה יורה כי בראותו סימני

טומאה אמר **נגע צרעת הוא,** לומר, שהוא כח טמא הנקרא נגע, כד"א (שמואל ב ז יד) נגעי בני אדם נמשך מהצרעת, שהוא מהוציאו שם רע האמור בצרעת, כמאמרם ז"ל (**ויקרא רבה** טז ב): זאת תורת המצורע - המוציא שם רע.

ובהיות סימני טהרה אמר **וטהרו הכהן מספחת היא.** כלומר כי עונו וטומאתו בו לא היה כדבר עצמיי, כי אם כדבר שנתחבר מהחוץ ממה שהתחרה במרעים. שלא דבקה כח הטמא בו בעצם, כי לא היה כבד עוון כי אם קל בצד מה לאיזו בחינה. וזהו **מספחת היא.**

ז וְאִם-פָּשֹׂה תִפְשֶׂה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר אַחֲרֵי הֵרָאֹתוֹ אֶל-הַכֹּהֵן לְטָהֳרָתוֹ וְנִרְאָה שֵׁנִית אֶל-הַכֹּהֵן:

ואם פשה תפשה המספחת שחזר לסורו, או עם שהמספחת הייתה חוזרת ונעורה ומתדבקת בו בעצם, והוראת הדבר התפשטות הנגע, אז –

ח וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה פָּשְׂתָה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן צָרַעַת הִוא:

וטמאו הכהן צרעת היא. לומר גם שאינו נגע, צרעת היא בעצם. כי אין כח טמא הנקרא נגע כדלעיל כי לא הפך השער ללבן. עם כל זה אחר שפשתה המספחת, לא יבצר כי צרעת היא וכח טומאה בה בצד מה. וזהו **צרעת היא.**

[תורת הגלגולים רמוזה בפרשה]

ועל פי דרכה רמזה התורה עניין הגלגול פעמים שלש עם גבר. כי אשר בנפשו כתמי עונות יובא אל אהרן הכהן, הוא מיכאל הכהן העליון, אשר אהרן במקומו למטה כך הוא באותו העולם. או לאחד מכוחותיו כפי העולמות. ואז **וראה הכהן את הנגע בעור הבשר,** שהוא משל אל הבחינה החיצונה שבנפש. ושער בנפש, הוא כח הטומאה שנברא ודבק בנגע, **הפך לבן** שהוא בתוקפו, **ומראה הנגע עמוק** שמתפשט פנימה. אז **וראהו הכהן** יתברך **וטמא אותו,** שידיחנו אל כחות הטומאה בגיהינום. וזהו שחזר ואמר **וראהו הכהן** אחר שנאמר וראה הכהן. אך עד כה דבר במיכאל, ועתה ידבר בכהן העליון יתברך. ואם לא כבדו כתמי אשמותיו כל כך כי אם הוא **בהרת לבנה** אך **עמוק אין מראה,** כי לא עצם כחו להתפשט ולהיכנס, אז **והסגיר הכהן שבעת ימים,** שיסגיר את הנפש בנגע אשמתה תוך חומר אחר, כי יביאנו בגלגול כדעת פיטאגורס. ועל ידי הגלגול הראשון הלז נמצא בא אל העולם הזה פעמים. וההסגר הוא שבעת ימים, משל אל שבעים שנה ימי שנותינו. ואחרי כן **וראהו הכהן ביום השביעי,** בשובו אל העולם ההוא בעשור השביעי, ועדיין לא תיקן ועדיין **הנגע עמד בעיניו,** יחזור ויסגירנו שנית בעולם הזה.

נמצא בא שלשה פעמים, הראשונה והשני גלגולים, וזהו פעמים שלש עם גבר. ואז בשלישית הזאת **וראה הכהן אותו** במותו, שהוא בצאתו מהסגר הגוף הלזה, והנה **כהה הנגע,** שתשש

כחה על ידי תיקון, ולא פשה, שלא שב אל אשמותיו הראשונים. אז **וטיהרו,** שיטבילנו בנהר דינור. **וכבס בגדיו,** הם חלוקא דרבנן, או כעניין **ספר הזוהר** (פרשת פקודי דף רמז ע"א) מהלבושים שמחליף אחר טבילת הנהר הנזכר.

או יאמר דרך אחרת

בעניין הפרשה בתחילתה, בעניין סמיכות הברית מילה. ועוד קושי אחר אשר לא זכרנוהו למעלה. והוא כי טוב טוב היה לקצר ולומר **אשה כי תלד זכר** ולא יאריך ויאמר **אשה כי תזריע וילדה זכר.** כי מה בצע ללמדנו כי כשהאשה מזרעת תחילה יולדת זכר (נדה לא א).

אך הוא כי בא לתת טעם אל שני דברים:

אחד אל היות טומאת היולדת אפילו נפתח הקבר בלא דם. כי זולת מה שאי אפשר שלא יצאה מעט, הלא הוולד בעצמו להיות יסודו ממנו מדם נדותה ראוי הוא שבצאתו מתוכה תטמא **כימי נדת דותה.** וזהו **אשה כי תזריע,** כי היא התחלת מציאותו. וגם יחויב ש**ביום השמיני ימול בשר ערלתו,** כי השבעה ימים יהיה עם אמו. כי מנדותה הייתה ראשית מציאותו, וגם שהוא יונק שדי אמו בשבעת ימים שהיא טומאה לידה ודמיה טמאים, ולכן גם חלבה, כי דם הוא לפי האמת, אשר הוא יונק בלתי טהור. לכן **ביום השמיני** שהיא מתקדשה מטומאתה, אז **ימול** גם הוא **בשר ערלתו** ויסיר טומאתו ממנה. אך ללידת הנקבה אין צריך לתת טעם. כי גם שהאיש הזריע תחילה, הנקבה בעצמה סריותה עמה. כי כל דם הנידות מנקבה, היא חוה, יצא בההעותה (עירובין ק ב), כי על כן נטמאה בזוהמה ונתחללה בדם נדותה.

והנה זאת תהיה כוונת מקראי קדש אלו, **אשה כי תזריע וכו'.** ועניין סמיכות מה למעלה בסוף פרשה הקודמת ומה למטה אחר עניין זה ממראות נגעים. והוא כי הלא כהתימו יתברך מלהגיד לנו החיה הנאכלת והחיה אשר לא תאכל (לעיל יא מז), הלא יאמר נא ישראל, מריה דאברהם למה נגרע מכל הבהמה ומכל החיה אשר על פני האדמה. כי הלא ראה ראינו כי כל מין הבהמה הטהורה תמיד היא טהורה.

וכלל גדול היא בידנו כי בעלי חיים אינן מקבלין טומאה, וכל הבהמה אשר איננה טהורה טמאה היא לעולם. ומי יתן והיה עם קדוש כבהמה טהורה אשר לא תקבל טומאה לעולם. כי הן האדם אשר יגע בכל דבר טמא יטמא כמפורש בסמוך. **ולא עוד** כי אם מיום הולדו אמו טמאה לידה, והוא בערלה הטמאה עד יסירנה ממנו. וגם בגדלו ינוגע נגעים גדולים **שאת או ספחת או בהרת** ודומיהם, וטמא יהיה עד עת בא דברו יתברך וירפאנו.

ולמה יקרנו טומאה לגוי קדוש עודנו חי, מה שלא יקרה לכל מין בהמה חיה או עוף טהורים, האם בן האדם נגרע מערכם. על כן להשיב אמרים אמת בא האלוהים ויאר לנו בתשובתו יתברך. ויאמר **דבר אל בני ישראל,** דבר כדי לאמר אחרי כן משפטי הטומאה, וזהו אומרו **לאמר.** ומה שתדבר תחילה הוא **אשה כי תזריע וילדה זכר,** כדי לאמר טעם אל כל ענייני הטומאה הבאים.

עוד יתכן שיעור המשך המקראות על פי מאמרם ז"ל בגמרא (ערכין טז א), באומרם כי על שבעה דברים נגעים באים:

על שבועת שווא,

ועל הגזל,

ועל לשון הרע,

ועל גלוי עריות,

ועל שפיכות דמים,

ועל גסות הרוח,

ועל צרות עין.

והוא כי על שלוש ראשונות שהזכרנו, שהם **שבועת שווא גזל ולשון הרע,** יאמר **שאת או ספחת או בהרת.**

שאת על שבועה, כמה דאת אמר (שמות כ ז) לא תשא.

ספחת על הגזל, שמחבר ומספח ממון חברו עם שלו.

או בהרת על לשון הרע, שמלבין פני חברו בלשון הרע כבהרת עזה כשלג.

וכל אחד משלש אלה **והובא אל הכהן וכו' וראה הכהן וכו'** מראות הנגע המראים על כח טומאת העוון השורה עליו, כמדובר בקודם. ועל שאר השבעה דברים ידבר במיני נגעים אחרים שבהמשך הפרשה.

ט נֶגַע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאָדָם וְהוּבָא אֶל-הַכֹּהֵן:

י וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה שְׂאֵת-לְבָנָה בָּעוֹר וְהִיא הָפְכָה שֵׂעָר לָבָן וּמִחְיַת בָּשָׂר חַי בַּשְּׂאֵת:

ואמר עוד נגע צרעת וכו' והובא כו'. בא להזהיר את האדם, כי מיד שיראה בעצמו סימן הוראת עוון אשר חטא, לא יאחר מלהראות אל הכהן מיד, למען ישכיל את אשר יעשה. אם יראה הכהן כי טמא הוא כי נכתם עוונו בעור בשרו, וימהר יחיש לשוב ממנו טרם יתיישן הדבר ויהיה מוחזק יצרו בו. ולא במהרה ינתק ממנו, כי אדרבה יהיה הולך וגדול יום יום. וזהו אומרו **נגע צרעת כי תהיה באדם,** מיד כאשר **תהיה באדם והובא אל הכהן** בלי איחור.

י וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה שְׂאֵת-לְבָנָה בָּעוֹר וְהִיא הָפְכָה שֵׂעָר לָבָן וּמִחְיַת בָּשָׂר חַי בַּשְּׂאֵת:

כי אם לא יעשה כן יקרה כי **וראה הכהן והנה שאת לבנה כו' ומחית בשר חי בשאת.** והוא אשר כתבנו למעלה כי אין הנגע צרעת יוצא מבפנים ומראה לחוץ, כי אם אדרבה הוא החל בבית וממנו אל הבגד ומהבגד אל העור מהבשר ומבקש ליכנס פנימה. ועל כן בהירות הלובן סימן טומאה, כי הלובן נראה עמוק משאר עור בשרו כחמה העמוקה מן הצל. והוא כי הכח טמא מורה היותו בא ליכנס פנימה. ולפיכך כאשר אחר היות **השאת או בהרת לבנה בעור,** שהיא הוראה שמעמיק ליכנס, בעוד שהלובן מתמיד יורה שעדיין לא נכנס כי אם שרוצה ליכנס. אך בהיות שבקצת הלובן יש מראה בשר יורה שהלובן שבחלק ההוא נכנס בפנים ועל כן נשאר מראה הבשר חוצה. וסעד לזה מאמר **רש"י** ז"ל (פסוק יא) שכתב בריאה מלמעלה ותחתיה מלאה ליחה. וידוע כי הליחה שבפנים לבנה היא וירמוז אשר כתבנו.

יא צָרַעַת נוֹשֶׁנֶת הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן לֹא יַסְגִּרֶנּוּ כִּי טָמֵא הוּא:

על כן אחר שעל ידי מה שנתעצל מהראות מיד אל הכהן והוא לא שב עד המכהו, כי לא הודע אליו כי משחת מראהו, באופן ששנה באיוולת חטאו כי נתיישן ויגבר עד היכנסו פנימה. וזה מאמרו יתברך, **צרעת נושנת היא לא יסגירנו כי טמא הוא.**

יב וְאִם-פָּרוֹחַ תִּפְרַח הַצָּרַעַת בָּעוֹר וְכִסְּתָה הַצָּרַעַת אֵת כָּל-עוֹר הַנֶּגַע מֵרֹאשׁוֹ וְעַד-רַגְלָיו לְכָל-מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן:

יג וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה כִסְּתָה הַצָּרַעַת אֶת-כָּל-בְּשָׂרוֹ וְטִהַר אֶת-הַנָּגַע כֻּלּוֹ הֻפַךְ לָבָן טָהוֹר הוּא:

ועם כל זה אין להתייאש מן הרחמים כי אין דבר עומד בפני התשובה כי אם יבוא להיטהר מסייעין אותו. ואם פרוח מעצמו תפרח ממה שמסייעין אותו מלמעלה.

יג וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה כִסְּתָה הַצָּרַעַת אֶת-כָּל-בְּשָׂרוֹ וְטִהַר אֶת-הַנָּגַע כֻּלּוֹ הֻפַךְ לָבָן טָהוֹר הוּא:

ומה הוא העניין? כי **וכסתה הצרעת את כל עור הנגע כו'.** והוא שעל ידי תשובה מה שנכנס מהלובן שהוא כח הטומאה פנימה ונראה עליו מחית בשר חי חזר אותו הלובן ויצא חוצה. ומראה הבשר חזר לפנים והוא תחילת תיקון, ועל כן **וטיהר את הנגע.**

ושמא תאמר הלא מראה זו נאמר למעלה שהוא סימן טומאה מראה העור לבן והשער גם הוא לבן. לזה אמר **טהור הוא,** כלומר כי האיש ההוא אשר גברה טומאתו בו עד היכנסו פנימה ותראה מחיית בשר חי חוצה, מה שאחרי זאת חזר הלובן למעלה כשהיה ומראה הבשר חזר בפנים, דבר גדול הוא בערך מה שהיה וטהור הוא. כי אשר עשה שהחל לשוב וסייעוהו מן השמים לגדר זה.

יד וּבְיוֹם הֵרָאוֹת בּוֹ בָּשָׂר חַי יִטְמָא:

טו וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת-הַבָּשָׂר הַחַי וְטִמְּאוֹ הַבָּשָׂר הַחַי טָמֵא הוּא צָרַעַת הוּא:

טז אוֹ כִי יָשׁוּב הַבָּשָׂר הַחַי וְנֶהְפַּךְ לְלָבָן וּבָא אֶל-הַכֹּהֵן:

יז וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נֶהְפַּךְ הַנֶּגַע לְלָבָן וְטִהַר הַכֹּהֵן אֶת-הַנֶּגַע טָהוֹר הוּא:

גם שלא יבצר ממנו שיתוקן לגמרי ויטהר מאשמתו וממראות טומאתו, ולא שיחויב שלא יוסיף לחטא ותראה בו מראת טומאה. כי הנה **וביום הראות בו בשר חי** אחרי זאת **יטמא,** שהוא הוראה כי שב הכח הטמא ליכנס בפנים ונראה מראה בשר חוצה.

טו וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת-הַבָּשָׂר הַחַי וְטִמְּאוֹ הַבָּשָׂר הַחַי טָמֵא הוּא צָרַעַת הוּא:

לכן **וראה הכהן וטמאו כו'.** ועם שחטא זה פעמים שנראה בו מראה **בשר חי,** עם כל זה ימין ה' פשוטה לקבל תשובה.

טז אוֹ כִי יָשׁוּב הַבָּשָׂר הַחַי וְנֶהְפַּךְ לְלָבָן וּבָא אֶל-הַכֹּהֵן:

כי הנה אומרו **כי ישוב הבשר החי ונהפך ללבן,** שהוא סימן כי שב ויצא הכח הטמא חוצה שהוא הוראת תשובה, יקובל ברצון.

יז וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נֶהְפַּךְ הַנֶּגַע לְלָבָן וְטִהַר הַכֹּהֵן אֶת-הַנֶּגַע טָהוֹר הוּא:

כי **וראהו הכהן וכו' וטהר הכהן את הנגע** וגם ה' עמו יסכים. וזהו **טהור הוא.**

יח וּבָשָׂר כִּי-יִהְיֶה בּוֹ-בְּעֹרוֹ שְׁחִין וְנִרְפָּא:

הנה מהשבעה דברים שנגעים באים עליהם (ערכין טז א), דבר על השלשה שהם **שבועה וגזל ולשון הרע,** בא עתה ודבר אל הבאים:

על שפיכות דמים המתייחס אל חמימות הלב מחמת שנאה או איבה או שעשקו בדם נפש, כמה דאת אמר (דברים יט ו, יא) כי יחם לבבו וארב לו וקם עליו וכו'. על כן על פי מדתו באו נגעיו על חמימות השחין. והוא כי להיות שפיכות דמים מהשלש עבירות הסמוכות והחמורות וצריך ייסורין ממרקין, על כן לא יספיק לו מראות נגעים אלו בלבד. לכן ירמוז ב**שחין,** כי תחילה תבוא עליו מכה למרק מעוון אשמתו, ונרפא על ידי המירוק כי שב מרשעו, וזה אומרו **שחין ונרפא.**

יט וְהָיָה בִּמְקוֹם הַשְּׁחִין שְׂאֵת לְבָנָה אוֹ בַהֶרֶת לְבָנָה אֲדַמְדֶּמֶת וְנִרְאָה אֶל-הַכֹּהֵן:

כ וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה מַרְאֶה שָׁפֵל מִן-הָעוֹר וּשְׂעָרָה הָפַךְ לָבָן וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן נֶגַע-צָרַעַת הִוא בַּשְּׁחִין פָּרָחָה:

ואחרי כן לגמור ניקיון הפשע ולהתם חטאו, **במקום השחין** יביא עליו קל ממנו והוא **שאת לבנה וכו'.** וזה בשני מיני שפיכות דמים:

אחד הלבנת פנים זהו **שאת לבנה,**

או שפיכות דמים ממש שהוא **בהרת לבנה אדמדמת,** שמלבין גופו בהוציאו דמו חוץ שהוא אדמדמת. **וראה הכהן וכו'** מעין הנ"ל.

כד. אוֹ בָשָׂר כִּי-יִהְיֶה בְעֹרוֹ מִכְוַת-אֵשׁ וְהָיְתָה מִחְיַת הַמִּכְוָה בַּהֶרֶת לְבָנָה אֲדַמְדֶּמֶת אוֹ לְבָנָה:

הוא החלוקה החמשית. הם הנגעים הבאים על **גלוי עריות** שנקרא מכוה, כמה דאת אמר (משלי ו כח - כט) אם יהלך איש על הגחלים כו' כן הבא אל אשת רעהו וכו'. ועל זאת במקום **המכוה** יוצאת **בהרת לבנה וכו'.** והוא מאמרם ז"ל (עיין **במדבר רבה** ט יב) כי הבא על אשת איש כאלו גם כן שופך דמים, כי אם ימצאנו בעלה הוא ימיתנו, כי קנאה חמת גבר ולא יחמול או לפחות יתלבנו פניו. וזה ירמוז באומרו **לבנה אדמדמת,** שיתלבנו פני בעלה ויתפקר להמית נפש. או לפחות אם לא ימיתנו לא יבצר הליבון פנים, וזהו אומרו **לבנה.** ועל ידי המראות ישפוט משובתו או תשובתו על דרך המפורש למעלה.

כט וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי-יִהְיֶה בּוֹ נָגַע בְּרֹאשׁ אוֹ בְזָקָן:

ועל גסות הרוח שגם כן באים עליו נגעים, הוא אומר אחרי כן **ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש.**

ועל השביעית והיא על צרות העין אמר: **או בזקן.** כי הזקן הוראה כבוד אשר איננו בצר עין. כי איזהו מכובד המכבד את הבריות (אבות ד א), והצר עין הוא בלתי מכבד, על כן יתייחס לו צרעת בזקנו.

מ וְאִישׁ כִּי יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ קֵרֵחַ הוּא טָהוֹר הוּא:

הנה כתבנו כי צרעת הראש הוא על גסות הרוח, שעל עון זה תלו על ראשו כחות הטומאה. ובזה יאמר כי אם **איש** זה **ימרט ראשו** מהכחות ההם על ידי תשובה, **קרח הוא** מעין הקרח הנורא שעל ראשי החיות (עיין יחזקאל א כב), **טהור הוא.**

מא וְאִם מִפְּאַת פָּנָיו יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ גִּבֵּחַ הוּא טָהוֹר הוּא:

ואם מפאת פניו, מבושת פניו שהיו מביישין אותו על גאותו שב עד ה' **ומירט ראשו** מהכחות ההם, אף על פי שלא מעצמו עשה לשמו יתברך, **גבח הוא טהור הוא.** שאף על פי שאין תשובתו כל כך מעולה לא יבצר שמירט אותם מעל ראשו. וזהו **גבח הוא** כתרגומו גלוש הוא, כמה דאת אמר (שיר השירים ד א) שגלשו מהר גלעד.

מב וְכִי-יִהְיֶה בַקָּרַחַת אוֹ בַגַּבַּחַת נֶגַע לָבָן אֲדַמְדָּם צָרַעַת פֹּרֵחַת הִוא בְּקָרְחָתוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ:

אמנם אם יהיה באחד מהסוגים הנאמרים **נגע לבן** שמראה לובן, והוא **אדמדם,** שהוא צבוע לרמות את הבריות בהוראת שפלות, **צרעת פורחת היא** כי משם יפרח עוון או עונות רבים.

מג. וְרָאָה אֹתוֹ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה שְׂאֵת-הַנֶּגַע לְבָנָה אֲדַמְדֶּמֶת בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְּגַבַּחְתּוֹ כְּמַרְאֵה צָרַעַת עוֹר בָּשָׂר:

מד. אִישׁ-צָרוּעַ הוּא טָמֵא הוּא טָמֵא יְטַמְּאֶנּוּ הַכֹּהֵן בְּרֹאשׁוֹ נִגְעוֹ:

אז **וראה הכהן,** הוא יתברך, **והנה שאת** וגאות הנגע שלא כהוראתו של לובן רק **לבנה אדמדמת.** שהוא ליבון של צביעות כמדובר, שהוא **כמראה צרעת עור בשר.**

מד אִישׁ-צָרוּעַ הוּא טָמֵא הוּא טָמֵא יְטַמְּאֶנּוּ הַכֹּהֵן בְּרֹאשׁוֹ נִגְעוֹ:

ויגזור כי **איש צרוע הוא** זה **טמא יטמאנו** כי ימשך בטומאה. כי הלא **בראשו** הוא אבר הראשי שם **נגעו,** כי אחריו כל אבר ימשוך. וזהו **בראשו נגעו.**

פרשת מצורע

פרק יד

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

ב זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ וְהוּבָא אֶל-הַכֹּהֵן:

ג וְיָצָא הַכֹּהֵן אֶל-מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נִרְפָּא נֶגַע-הַצָּרַעַת מִן-הַצָּרוּעַ:

ראוי לשית לב:

א. כי מלת **תהיה** מיותרת, כי מהראוי יאמר זאת תורת המצורע כו'.

ב. אומרו והובא אל הכהן, שמשמעו שיביאו את המצורע אל מקום הכהן, והלא סמך ואמר **ויצא הכהן אל מחוץ למחנה,** שיראה סותר הקודם, כי אחר הראות כי המצורע נכנס אל הכהן מהפך ואומר כי הכהן יצא אליו חוצה.

ג. אומרו נרפא נגע הצרעת מן הצרוע, כי אומרו **מן הצרוע** מיותר.

ד. כי לפי טבע הלשון יורה באומרו **מן הצרוע** אחר אומרו **נרפא כו'** ולא אמר כי מן הצרוע נרפא נגע הצרעת, יראה כי עדיין הוא צרוע אחר שנרפא, ואם כן מה היא רפואתו אם עודנו צרוע.

ה. אומרו נגע הצרעת, ולא אמר כי נרפא הצרעת מן הצרוע.

ו. ולקח **למטהר** (פסוק ד), כי הנה לא יבצר אם נטהר בהירפא איך אמר למטהר, ואם עדיין לא נטהר עד עשות הכהן כל סדר הכפרה והטהרה האמורה בכל המקראות הבאים, אם כן למה מייחס הטהרה אל המצורע עצמו באומרו המטהר ולא אל הכהן המטהרו.

ז. לשית לב כי לא על חנם נאמר בעניין "המטהר" שמונה פעמים (פסוקים ד, ז, ח, יא, יד, יז, יח, יט).

אמנם אומר כי באה תורת ה' תמימה ללמדנו דעת למען נשכיל לשית לבבנו על דרכנו, יומם ולילה לא נשבות לחפש דרכנו ולרפא נפשנו מכל תחלואיה אשר חלו בה עונותינו, כי מכף רגל ועד ראש אין בה מתום. ואין איש שם על לב לומר מה עשיתי, כי נשמה שניתנה בי טהורה, במעשי טימאתיה הגעלתיה החליתיה, מי ירפא לה. על כן לעוררנו מתרדמת משובתינו, בא האלוהים במקראי קדש אלה, להעמידנו על ארוכת אמיתת חלאי הנפש בשני דברים:

א. כי לא דרך תרופת חולי הגוף תרופת חולי הנפש.

והשני בחינות היות זה וזה שווים. הלא המה, האחד במציאות הרופא מי הוא זה ואיזה הוא, והשני בזמן התרופה אם מעט ואם הרבה.

והנה אופן נגדיות תרופת הנפש מתרופת הגוף הלא הוא, כי בחולאי החומר אשר ביד האיש להביאן על עצמו, אך לא לסלקן מעליו ולרפא את עצמו. אך הרופא אשר ידע התרופות והסמנים הראויים להעלות ארוכת החולי ההוא, רפא ירפא ברצון הבורא יתברך אשר בידו נפש כל חי. אך לא כן תחלואי הנפש החוטאת. כי האיש אשר יחטא הוא ולא אחר המביא על עצמו כל חולי וכל מכת עוון אשר חטא, אך לא יוכל רופא אומן ולא רופא כהן לרפא לו, ולא יגהה ממנו מזור אחת מני אלף לטהרו מטומאת חלאת עונו. כי הלא נגע צרעת כי תהיה באדם, אשר אין הדבר רק רע עוון אשר חטא על הנפש, ומתראה נגע כתם נפשו כמראה צרעת עור בשר ויסגירנה הכהן שבעת ימים, וביום הראות בו מראה טהרה בצאתו ויראנו הכהן ויטהרנו, אין הכהן הוא המעלה ארוכה וגם לא ה' פעל טהרתו, אם לא על ידי המטהר את הנפש מחלאת טומאתה, והוא יתברך משגיח להורות הדבר חוצה. אך הרופא לכל תחלואיו של אדם, הוא האיש המוכה אשר הוכה בעונותיו, הוא הרופא אומן והמטהר את נפשו. והוא, כי בראות הכהן והנה בהרת לבנה והיא הפכה שער לבן אשר הם סימני עוון אשר חטא אשר בנפשו ונכתם עוונו בעור בשרו, ויצו עליו הכהן להסגירו, כי הלא איך יתרפא עודנו שם, ומה גם כי הוא הפך הטבע להירפא על ידי הסגר, כי אדרבא שם יתעפש דמו בקרבו.

אך אין זה כי אם כי יתן אל לבו גרמת נזקו כי עונותיו הטו אלה, וישוב אל ה' וירחמהו ומעונו יטהרנו, ואז בצאת ממסגר נפשו יראה הכהן כי נרפא הנגע וטהור יאמר לו. ואם לא עשה תשובה או שעשה ולא עשאה ראויה, יראנה הכהן והנה הנגע עמד בעיניו והסגירו שנית, ואז יחרץ, ואשר לא תקן בראשונה יתקן בשניה, לשוב עד המכהו ואז מחץ מכתו ירפא. ויראנו הכהן בהרותיו והנה מראיהן טוב, כי נרפא הנגע בתשובת המנוגע עצמו. אך אם בהסגרו לא היה שב עד ה', ימים על שנה שיהיה מוסגר לא יראה בו מראה טוהר ולא יטהרנה הכהן

וטמא יהיה כל הימים אשר הוא חי. כי אין בכהן לרפא את הנפש, רק לגזור על הוראת עניינה אם טוב ואם רע.

נמצא לפי האמת כי הרופא העצמי לנפש על כל תחלואיה, האיש המוכה ולא אחר. כי הוא היודע מרת נפשו, ובקי בכל אשר עוותו מכל האדם אשר על פני האדמה, לשוב מכל עוון ופשע וחטאה כי משחית נפשו, הוא יעשנה ויתקננה כי יבוא ליטהר. ואחרי כן ה' משמים יהיה בעזרו, כי הבא ליטהר מסייעין אותו לגמור תשובתו ולהראות סימני טהרתו ותרופת נפשו בהישנות המראות מרעה לטובה. ויצו על הכהן להודיע הדבר לכל מראה עיניו, ולגמור תרופתו בכל עבודת עבודה אשר ציוה אלוהים לעשות ביום טהרתו עד יום השמיני, ככל הכתוב בתורה כמפורש.

הנה זה הדבר האחד אשר איננה תרופת חולאי הנפש כתרופת חולאי הגוף.

והשני אשר תדמה לתרופת תחלואי הגוף -

הלא הוא בבחינת המשך זמן התרופה. הלא הוא, כי הנה כאשר חולאי החומר, לא יצטרך זמן רב להתיילד והתהוות באדם, כי כמה פעמים באים כמו רגע או במעט זמן. אך בצאתן מן האדם, לא במהרה ינתקו כאשר בבואם, רק לאט לאט בהמשך ימים.

כך המה דברי עונות, כי בתגרת היצר סמוך ימהרו לבוא, אך בהינשאם מעל האדם יתנהגו בכבדות, כי לא יסורו ממנו פעם אחת, עד הרב יכבסם כיבוס אחר כיבוס ורחיצה אחר רחיצה, עד תום צרבת שחין כתמי חלאת טומאת העוון אשר נכתם בנפש החוטאת, עד בלתי השאיר שריד.

ב זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ וְהוּבָא אֶל-הַכֹּהֵן:

והן אלה דברי מקראי קדש אלו להורות על שני הדברים:

ובראשון החלו באומרם **זאת תהיה תורת המצורע וכו'.** והוא אשר כתבנו כי אין הכהן עושה לו רק הכנה, אך הוא המרפא את עצמו. כי בראות כי טמא הוא יסגירנו הכהן, למען יתן אל לבו כי לא בדרך טבע נסגר, כי הלא את המצורע בדרך טבע יצווה הרופא לטייל ולצאת במקום ירחב לבו לתקן עיפוש דמו, ושלא ייסגר כי שם יתעפש אז יותר. אך בראותו כי אדרבה יאסר, אז יתן אל לבו ואמור יאמר אין זה כי אם רוע לב אשר הרעותי, ותייסרני רעתי כי שמו אותי בבור למזכיר עוון, תחת היותי משלח מדנים בין אחים, בהתערב דעתי עם בני אדם בשוט לשון, תיחבא עתה למען תקן את אשר עיוותה, במקום שאין אנשים, ותיאנק דום תחת היות מדברת גדולות. ועל פי הדברים האלה יכוון לבו, יקשיב אזנו, וישוב אל ה' וירחמהו.

ג וְיָצָא הַכֹּהֵן אֶל-מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נִרְפָּא נֶגַע-הַצָּרַעַת מִן-הַצָּרוּעַ:

וכי יראנו הכהן **והנה נרפא נגע הצרעת,** כי מן השמים הסירו המסובב בהסיר הסיבה, ורפאוהו פעם בהסגר אחת אם רבתה תשובתו בימים ההם, ופעם בשני הסגרים כי ישוב לאטו. אז ידון דינו למזור כי רפואות תעלה העלה.

כלל הדברים. כי הצרוע עצמו על ידי תשובתו מרפא את עצמו, ואין כשרון לכהן כי אם ראות עיניו את מעשה ה' על פי תשובת הצרוע. וזה יאמר זאת תהיה וכו'. לומר הנה **זאת תהיה** לפי הראוי **תורת המצורע ביום טהרתו** של עצמו, שמטהר את עצמו, ש**והובא אל הכהן** תוך המחנה להחזיק לו טובה ששב ורפא לו. אך לא כן עדיין, כי אם באחת אין בחינת תרופת הנפש דומה לתרופת הגוף. הלא יש דבר שני שבו תדמה. והוא, כי לא במהרה תנתק המחלה. רק **ויצא הכהן אל מחוץ כו'.** והוא כי בדבר הזה ידמה חולי הנפש לחולי הגוף, כי בא כאחת ויוצא לאט בימים הרבה. כי הלא העוון, ומה גם חמור כמוציא שם רע, קנה לו קטגור עצום מאד ומפריח רושם בעורו ובשרו, ועל ידי תשובה מתיש כוחו ומתמעטת הפרחתו ומשתנית מראה הנגע ממראה טומאה לטהרה, עד הסיר כל ההפרחה ונשאר עדיין דקות צרעת מה. וזהו כי **נרפא נגע הצרעת,** היא ההפרחה ומראה הנגע, אך לא הצרעת לגמרי. וזהו מן הצרוע, כי עדיין צרוע בצד מה יקרא, ועדיין צריך גמר טהרה.

וזהו אומרו:

ד וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְלָקַח לַמִּטַּהֵר שְׁתֵּי-צִפֳּרִים חַיּוֹת טְהֹרוֹת וְעֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזֹב:

ולקח למטהר, כי עדיין עודנו מטהר.

או יאמר מן הצרוע. **העיקר הראשון** שהתחלנו בו. כי למה שכתבנו היה מספיק אומרו נרפא נגע הצרוע, ומאשר לא אמר כי נרפא הצרעת נבין כי הנגע נרפא ומציאות צרעת עודנה עומדת. וכן באומרו **ולקח למטהר** שהוא כמיוחס אל עצמו. אך הוא מה שכתבנו.

כי אמר דע לך כי אין הכהן הוא המרפא, כי אם **וראה הכהן והנה נרפא נגע הצרעת,** ואין הרפואה מן הכהן, רק מן הצרוע כי הוא ריפא את עצמו. וזה גם כן אומרו **למטהר,** כי הוא המטהר את עצמו.

ועיקר השני שכתבנו הורה באומרו **למטהר** שהוא לשון הווה, כי הטהרה הולכת ומתהווית עד יום השמיני שבו תשלום מעשה כפרתו. וזהו אומרו המטהר שמונה פעמים, כנגד השמונה ימים שמטהר בם.

הנה נא לנו שני למודים:

והנה האחד מהם אחשבה הוא הדבר אשר העביר קול מלך נגוה, באומרו (יונה ג ז - ט)

ויזעק ויאמר בננוה מטעם המלך וגדוליו לאמר האדם והבהמה אל יטעמו כו' ויתכסו כו' מי יודע ישוב ונחם האלוהים וכו'. כי הנה מלת לאמר תראה מיותרת, כי היה די יאמר מטעם המלך וגדוליו האדם והבהמה כו' אל יטעמו כו'.

ועוד אומרו מי יודע ישוב ונחם כו' כי הלא יראה קוטן אמנה שמסתפק ואומר מי יודע אם ישוב ונחם האלוהים על הרעה.

ועוד שהיה לו לקצר ולומר אולי ישוב, ולא מי יודע, שמיחס הספק לאדם. אך יאמר הלימוד האחד שכתבנו. והוא כי אין רופא לרפא חולי הנפש כחולה עצמו, כי הוא יודע מורת נפשו, וכל אשר העולה לתקן את אשר עיוותו, הוא ולא אחר, וגם בידו לשוב ולא ביד זולתו. וזהו אומרו הנה מטעם המלך וגדוליו, אינו רק לאמר שהאדם והבהמה אל יטעמו כו' ושיתכסו שקים כו', ולומר סתם שישובו איש מדרכו כו'. אך אין המלך וגדוליו יודעים יצרי מעללי איש לפרט לאיש כמעשהו ולתקן נפשו כי אם האדם עצמו, ועל כן מי יודע. כלומר מי מכל בני אדם יודע דרכו הרעה הנזכר ישוב, כלומר בתשובה, כי בו הדבר תלוי. ועל ידי כן ושב מחרון אפו ולא נאבד. ונכנס בלשון יחיד לומר כי באיש אחד שישוב עם היותו יחיד אפשר יגן על כולנו שלא נאבד, כי חוטא אחד יאבד טובה הרבה, ואולי בבלתי שובו תוכרע כף מאזני העונות ובשובו יכריע כף הזכיות.

או כיוון מעין זה מאמר הגמרא (קידושין מ ב). לעולם יראה האדם כאילו כל העולם חציו חייב וחציו זכאי, עשה מצווה אחת אשריו שהכריע את כל העולם כלו לכף זכות, עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את כל העולם לכף חובה. וזה יאמר מי יודע עם היותו יחיד ישוב, ועל ידי מה שישוב שיקיים מצוות עשה (דברים ל ב) ושבת עד ה' אלוהיך, ונחם האלוהים ולא נאבד אם לא ישוב איש, כי לא יעדר עוון אחד להכריע כף העונות, כי בנקלה תוכרע אחר היות הכפות שקולות.

או יאמר זאת תהיה וכו'. כי אומרו תהיה מיותר כאשר הערנו למעלה. אך בא הוא יתברך להעמידנו על האמת. והוא, כי כל הכפרות תלויות בתשובה. כי החוטא אשר כפרתו תלויה בקרבנות, אם לא ישוב, גם כי יביא כל אילי נביות, אין מתכפר לו. כי התשובה היא העיקר ואחריה כל הכפרות ימשוכו.

וזה עניין הכתוב באומרו **זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו.** והוא, כי הנה היה מקום לדבר ולומר מה זאת. כי הלא כל סדר הכפרות האלה האמורות בפרשה זו, הלא טוב טוב היה בפרשה הקודמת באמור, כל מין נגע צרעת כי יהיה באדם, יחייבהו יתברך להביא כל הכפרות האלו לכפר בעד כל עוון אשמה אשר עליו נצטרע, ואז יכנע ושב ורפא לו, ולא אחר הסגר פעם או שתים. לזה אמר אם ראית **תורת המצורע** שהם קרבנותיו שבפרשה אחר טהרת נגעו ולא עודנו בצרעתו, אל תתמה על החפץ.

כי דע לך כי **זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו.** כלומר ביום הטהרה שלו בעצמו, שהוא אחר שלפני ה' נטהר מעוונו. כי על ידי כן נשתנה מראה צרעתו לטוב ו**נרפא הנגע.** אז תהיה זאת תורתו, ולא מאז היה מנוגע. כי כל קרבנותיו אלה לא יועילו לו טרם שובו מרשעו, שהוא על ידי הסגריו הנזכר למעלה על ידי הכהנים.

עוד ראוי לשית לב

במקרא אומרו **זאת תורת.** כי יגיד לנו יתברך משפטי טהרתו וקרבנותיו, ואנחנו נדע כי **זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו.** ועל פי דרכנו נאמר עוד דרך שלישי, באומרו **מן הצרוע** שהוא לשון מיותר.

ג וְיָצָא הַכֹּהֵן אֶל-מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נִרְפָּא נֶגַע-הַצָּרַעַת מִן-הַצָּרוּעַ:

ושמא תאמר הלא אם עתה שב ורפא לו, הלא מתחילה חטא על הנפש וינגע ה' אותו בנגע צרעת, ומה גם אשר האריך במשובתו, ואם כן איפה יצא שכרו בהפסדו. לזה אמר **ויצא הכהן וכו' והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע.** לומר אל תביטו בעין רעה כל מכות בהרות הצרעת וכל תחלואיה אשר חלה ה' בו בעונותיו, כי הלא צרעתו הייתה הבאת טובתו. ואם כן איפה גם סיפורי מראות צרעתו גם הם לטובה, יחשבו לו ביום שובו מרשעו ונתגלתה טהרתו. והוא אשר כתבנו על פסוק (ישעיה לח ט) בחלותו ויחי מחליו. והוא, כי הלא הראוי היה יאמר ונרפא מחוליו. אך יאמר כי כל כך יש להחזיק לו יתברך טובה על שהביא עליו החולי, כמו על רפואתו אותו. והוא, כי טרם יחטא היה נגזר עליו שמת הוא בעולם הזה ולא יחיה בעולם הבא, והוא לא ידע וימות בלא עתו. אך על ידי אשר החלהו ה', נתן אל לבו למה חלה ה' בו, ושב אל ה' וקרע גזר דינו וייתן לו חיים ט"ו שנה. נמצא כי החולי היה סיבת החיים שהוסיפו לו. כי לא בלבד נתרפא, כי אם גם חיים ניתנו לו על יד התעוררות חוליו. מה שאין כן אם לא חלה, כי לא היה נותן אל לבו כי קצף עליו ה' לתקן את אשר עוותו.

וזהו מכתב לחזקיהו וכו' (ישעיהו לח ט), לומר מכתב הודאה לה' מאת חזקיהו. ולא עשה מכתב ההודאה על שנתרפא, רק בחלותו, בשביל חלותו להודות לה' על שהחלהו. על כי על ידי כך ויחי מחלייו, כי מחלייו נמשכו לו חייו, כאילו היה כבר מת ויחי מפאת חליו שבו נתעורר לשוב, ויחי אחרי בשורת המוות כמדובר.

וזה ייאמר פה. אל תתמה איך החשיב הוא יתברך סיפור טהרת המצורע וסדר כפרתו, כאילו **זאת תהיה תורת המצורע** עצמו כל חלק זה מהתורה, ולא זכר את אשר חטא והוצרך הוא יתברך להראות כתמי חלאת אשמתו בצרעתו שהוציא כמה פסוקים בדבר. כי הלא דע לך כי הלא בטהרתו למפרע, גם כל מקראי קדש המספרים מראות צרעתו יהפכו לו לטוב. והוא, כי לולא המכות ההם, לא שב עד המכהו ואת אלוהי ישראל לא דרש, ונמחה עוונו כי שב עד ה',

והיה נושא עוון על ראשו עד שאול מטה. נמצא כי לטובתו הוכה, למען ישוב, שעל ידי כן נתעורר ושב ונטהר. וזהו **ויצא הכהן וכו' וראה.**

והנה, על ידי מה שיצא חוץ למחנה להראות את הנגע אשר נתנגע בעוונו, עם כל זה מה שראה **והנה נרפא נגע הצרעת** בהוראת מראה טהרה זה. מהיכן זכה לזה, הוא **מן הצרוע.** כי מצרעתו באה תרופת נפשו כי בו נתעורר על ידי הכהן, מה שאין כן אם לא נצטרע כלל, שאתו תלין משובתו ואשמתו ולא יתוקן, וילך לעולם ההוא בלי תשובה.

הנה כי על כל כבוד ועל כל זכות היא זכות תורה. כי היא העומדת להועיל למוכה אחרי טהרתו. ומה גם מתחילה, כי מגן הוא להציל מכל חולי ומכל מכה שלא תבוא. כמאמרם ז"ל (ברכות ה א) כל העוסק בתורה ייסורין בדלין ממנו שנאמר (איוב ה ז) ובני רשף יגביהו עוף. ואדרבא עיקר הייסורין הן על ביטול תורה, כנודע מרבותינו ז"ל כדוחקין ועוקצין אותו שלא ירפה ידו מהתורה.

ד וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְלָקַח לַמִּטַּהֵר שְׁתֵּי-צִפֳּרִים חַיּוֹת טְהֹרוֹת וְעֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזֹב:

הנה אין ספק כי אין דבר בכל משפטי תורתנו בפרטות אשר אין בו צפוני סודות. כי התורה והמשפט לאלוהים אשר אין רעיון יכיל מחשבתו וכוונתו בכל דין ומשפט אחד מני אלף מפרטי פרטיו הקטנים, כי מי עמד בסוד ה'. אך אמנם רשות נתונה מאבינו שבשמים לשום שכל והבין שמץ רמז הרומז על פשטי המקרא מן הבא בידינו החלושה והקלושה. אולי יחנן ה'.

ויהי דבר אחד מדברינו הרבים מאשר רצה יתברך ברמז הרומז בו זולת סוד ה' אשר עליו מלמעלה, ויהיה מעט מחזיק את המרובה להעלותו על רצון קדשו יתברך. ואני בה' אעלוזה המפליא חסדו לי כרוב חסדיו. על כן תרתי בלבי למצוא שמץ רמז באשר ציווה יתברך למטהר מצרעתו לקחת **שתי צפרים חיות טהורות ועץ ארז ושני תולעת ואזוב,** ו**לשחוט האחת אל כלי חרס על מים חיים** ולטבול אותם ואת שתי קצות כנפי הציפור החיה ואת סוף זנבה בדם הציפור השחוטה, ושלח אותה על פני השדה. **ולהזות למטהר שבע פעמים,** ואחרי כן לתת מדם האשם על תנוך אזנו ועל בהן ידו ורגלו ואחרי כן מן השמן כסדר הזה.

אמנם הנה רבותינו ז"ל (ערכין טו ב) קיימו וקבלו כי אשמת דבר המצורע הוא על לשון הרע, ואמרו **זאת תורת המצורע,** המוציא שם רע. על כן בהיטהרו, אחשבה ציווה יתברך לעשות רמז פרישה וזהירות משפת יתר בל ישוב לכסלת איוולתו. ועל פי תוכחות מוסרו, כל אדם ימשוך לשמור ולעשות גם הוא לבלתי הכשל במכשלה הזאת שתחת יד המצורע הלז אשר לא שמר לפיו מחסום, וישים סכין בלועו אם בעל נפש הוא טרם הוציא מפיו דבר בלתי מתוקן.

והעניין כי בהתחלת היטהרו מהרעה הבאה עליו על ידי דבור לשונו, אבינו אב הרחמן כאב את בן ירצה, בא לתקנו בעצה טובה מלפניו, בצוותו אותו יעשה דבר אשר בו לבבו יבין תוכחת מגולה מאהבה מסותרת. כי להעמידו על האמת בא אלוהים כמזכיר ומזהיר לו, כי תחת און ועוולה נמצא בשפתיו לקה בצרעת, ומלמדו דעת בל ישוב לכסלה כאשר בתחילה. הלא הוא באשר צוה לו הוא יתברך יקח **שתי צפרים חיות טהורות וכו'** ולשחוט את האחת **אל כלי חרש וכו'.**

[חלקי הדיבור]

ולבוא אל העניין, נזכיר מאמר **הרמב"ם** ז"ל (לאבות א יז) שמחלק הדבור לחמשה חלקים ויקרא להם שמות. **מצווה בו, נזהר ממנו, נמאס, אהוב, מותר.**

הראשון, הוא לדבר בתורה ומצוות.

והשני, בעדות שקר ורכילות.

והשלישי, בסיפורי מאורעות.

והרביעי, בשבח המעלות השכליות ומידותיות ובגנות הפחותות.

והחמישי, והוא מה שצריך לדבר מסחורתו ופרנסתו ומאכליו.

ואני בעניי ראיתי אחרי רואי להעמידן על שלש, כי שבח מידות הטובות וגנות הרעות גם זה נכלל בכלל הגות בדברי תורה, וצא ולמד ממסכת אבות כי הן אלה כוללות מאמריה מראש ועד סוף, והן הם מגופי תורה שבעל פה. וכן השנית והשלישית חשובות כאחת, כי את שתיהן כאחד שנא ה'.

ונבוא אל העניין. והוא, כי הן אמת כי אין ערוך אל בחינת דבור תורה ומצוות, כי עליו אין להוסיף. ומה גם כי יצא הבל משולל חטא ושום פניה. אך גם הדברים אשר ידבר האדם בעסק חיי גופו ההכרחיים ולמאכל שולחנו לשובע נפשו, משוללים עושק וחמס, כי אם בדרך היתר במשא ומתן באמונה, גם הוא טוב בעיני ה'. יהיה זה הדבור השני כולו על פי התורה ובחינות דקדוקיה במשא ומתן ומאכל ומשקה להתנהג בחסידות. אז יעלה גם הדבור השני לרצון לפני ה' שיעור רב, עם שהראשון הכביד. אך החלק השלישי אשר בו שיחה בטלה ורכילות ולשון הרע ונבלות הפה וכל היוצא מפי האדם אשר לא כדת, רק רע הוא, וממנו ירחק האדם כימי השמים על הארץ.

[הרמזים בשחיטת הציפורים והבאתם]

ועם לבבי אשיחה כי זה יהיה הרמז הרומז הוא יתברך בסדר הזה. והוא, כי נשא המשל שני סוגי הדבור:

אחד דבור חיי נפש בלימוד תורה ומצוות

ודבור חיי הגוף -

אל שני צפרים שעניינם מעשה פטיט וצפצוף (ערכין טז ב). ופירש עניינם באומרו **חיות טהורות.** כי שניהם בעניין חיות, זה בחיות הנפש וזה בחיות הגוף. וגם שניהם טהורים, שהוא כי יהיו זה וזה טהורות משוללות פניה. אבל בדיבור סוג השלישי הדומה ל**עץ ארז,** אשר בו שתי בחינות:

אחת, שהוא עץ בלתי עושה פרי לא של טעם ולא של ריח, מעין השיחה בטלה, וגם הוא עץ גבוה, משל אל דבור של גסות הרוח כעניין לשון הרע ודומה לו, האומרים שפתינו אתנו מי אדון לנו. על כן למען התרחק מהשתי בחינות הנמשלות אליו סמך אליו שני התולעת, שהוא מאמר התנא (אבות ג א):

ולאן אתה הולך? למקום עפר רמה ותולעה.

שהוא כמאמרנו שם, שהוא עפר אם צדיק הוא, רמה ותולעה אם בלתי צדיק ששולט בו רמה ותולעה. וזה ירמוז פה שסמוך אל **עץ ארז** סמך **שני התולעת,** שהוא לרמוז "שני" אל הישנות הצדיק להיות עפר, ו"תולעת" אל היעשות תולעה אם בלתי צדיק הוא. והיה לשון של זהורית, רמז אל לשון האדם שגוונה אדומה, וגם משולהבת לדבר סרה. והיא אשר תעשה תולעת, כמשפט עשרה מרגלים שהיו תולעים יוצאים מלשונם עד טבורם ונכנסים בטבור וחוזרים ויוצאים מהפה (סוטה לה א). והוא כמפורש אצלנו, שבפה חטאו על ארץ ישראל הנקראת טבור הארץ (תנחומא קדושים י), לינוק מהשכינה הדורש אותה תמיד, כתינוק מן האם עודנו בכריסה. וגם תסמוך לו אזוב שהוא עץ היותר נמוך ושפל בכל האילנות. ומה גם כי מצוותו לקחת אזוב שיעור טפח, להורות קוטן וכפיפה יתירה על טבעו.

והוא לרמוז הדבר השלישי אשר דבר התנא באומרו (אבות ג א):

ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

כי רוח מלפניו יתברך יעטוף, כי אימתו יתברך תבעתנה ותהיה נפש האדם כפופה לפניו. וזה רמז באזוב שהוא קטן שבכל האילנות וגם הוא טפח בלבד. וזכר לדבר כי האזוב הוא משל ורמז אל הנפש, והוא כי אזוב עולה מספרו שש עשרה, וכן עולה נפש במספר קטן. והכוונה שיסמוך שלשה אלה יחד, מקל של **ארז ושני תולעת ואזוב,** למען יזכור מה שעל ידם יתקן רעת מדתו הדומה לעץ הארז, וזהו **ועץ ארז** וכו'.

ה וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְשָׁחַט אֶת-הַצִּפּוֹר הָאֶחָת אֶל-כְּלִי-חֶרֶשׂ עַל-מַיִם חַיִּים:

ואז **וצוה הכהן ושחט את הצפור האחת.** היא הברורה ומיוחדת משתיהן, כנודע שכך הוא הדין (**רמב"ם** הלכות טומאת צרעת פי"א ה"א), **אל כלי חרש וכו'.** הוא כי הדבור האחד שהוא משל הצפור האחת, שהוא על דברי עבודת שמים, מה שיעשה עיקר הוא מהתורה עד המית גופו עליה. וזהו **ושחט את הצפור האחת אל כלי חרש,** הוא הגוף, **על מים חיים,** כלומר על התורה הנקראת מים חיים, כי על מים ישחוט כח דבורו הטוב, עד הבלתי השאיר

בו כח, כמעט שהוא המית עצמו עליה. ולא שיגעל בצפור החיה שהוא משל אל דבור חיי גופו, כי אם יקח אותה.

[טבילת הציפור החיה בדם השחוטה]

ו אֶת-הַצִּפֹּר הַחַיָּה יִקַּח אֹתָהּ וְאֶת-עֵץ הָאֶרֶז וְאֶת-שְׁנִי הַתּוֹלַעַת וְאֶת-הָאֵזֹב וְטָבַל אוֹתָם וְאֵת הַצִּפֹּר הַחַיָּה בְּדַם הַצִּפֹּר הַשְּׁחֻטָה עַל הַמַּיִם הַחַיִּים:

ז וְהִזָּה עַל הַמִּטַּהֵר מִן-הַצָּרַעַת שֶׁבַע פְּעָמִים וְטִהֲרוֹ וְשִׁלַּח אֶת-הַצִּפֹּר הַחַיָּה עַל-פְּנֵי הַשָּׂדֶה:

וזהו **את הצפור החיה יקח אותה,** כלומר ולא יגעל בה, אך יטבלנה **בדם הצפור השחוטה.** שהוא, כי לא תאמר הלא בפני שני הפכים: אחד המית גופי על התורה, שנית עסוק גם בדבור חיי גופי, והנה הן תרתי דסתרן אהדדי. לזה רמז ש**הצפור החיה,** שהוא לחיי גופו, יקח אותה ולא ישמטנה ונטשה. אך לא לאכול משמנים ושתות ממתקים וללבוש שני עם עדנים, רק יצרף חיי גופו עם **דם הצפור השחוטה,** כלומר שמציאות המית עצמו עליה יהיה במקומו, וחיי גופו גם הוא לא ימיש מהטפל בו לקיים נפשו בגופו ולעדן שבתות וימים טובים. וזהו **וטבל אותם ואת הצפור החיה בדם הצפור השחוטה וכו'.** וגם שכל עסקי חיי גופו יהיו טבולים ומשוקעים בפנימיות וחיות התורה כי הדם הוא החיות. וזהו **בדם הצפור השחוטה.**

וקבלו רבותינו ז"ל (עיין נגעים יד א) שהיו טובלים ראשי כנפיה וסוף זנבה. ויהיה העניין לרמוז לו בל יתפשט בענייני עסק הגוף הרבה. על כן טובל קצת כנפיה המתפשטים. וגם רמז שאפילו יהיה בעל הון ישים לב כי יעשה לו כנפיים. לכן יטבול קצות כנפיה בדם הצפור השחוטה אשר בו רמז המית עצמו על התורה, וימשוך ידו מהתענג ומרוך ומרוב כל. וגם יטבול סוף זנבה, לרמוז יביט אל אחריתו כי עפר הוא ואל עפר ישוב ולמה יתגאה. כי אם יתן אל לבו אל אחריתו שיהיה שקוע וטבול בפנימיות וחיות התורה, וגם יביט כי סופו להשתלח על פני השדה כי שם יקבר. וזהו **ושלח את הצפור [החיה] על פני השדה.**

וגם את **עץ הארז ואזוב** ציוה יתברך לטבול בדם הצפור השחוטה. ולבוא אל תכונת הרמז, נזכירה מאמרם ז"ל (נגעים יד ז) באומרם כי ה**עץ ארז** היה מקל שאורכו אמה. וגם אמרו (עיין שם) ש**שני תולעת** היה לשון של זהורית שהיה כורך בו המקל של ארז והאזוב, והיה טובל אותם בדם הצפור השחוטה. וגם אמרו שאורך האזוב טפח. ויהיה הרמז כי הלשון של זהורית הוא משל ללשון האדם, שהוא כדמותה ואדומה כלשון, והיא כורכת בדבורה את הגוף ואת הנפש, כי את שניהם תכלול ותכרוך בלי ספק. והגוף רמוז באמת אורך הארז, כי אמת ארז עולה במספר קטן עשרים כמספר חומר במספר קטן, **ואזוב** עולה שש עשרה כמספר נפש במספר קטן. ואמר כי את מעמד שלשתן הגוף והנפש עם הכורך אותם יטבלם בדם הצפור השחוטה, משוקעים במידת המית עצמו על התורה. באופן יהיה הגוף נשבר ונדכא תוך עיקר

עסק התורה וקיומה. וכן הנפש תהיה כעוטיה תוך מידה זו. וכן הלשון, למען יהיו כל דברותיה טבולים ושקועים בענייני התורה. וזהו **וטבל אותם וכו' בדם צפור השחוטה על המים החיים,** היא התורה.

ז וְהִזָּה עַל הַמִּטַּהֵר מִן-הַצָּרַעַת שֶׁבַע פְּעָמִים וְטִהֲרוֹ וְשִׁלַּח אֶת-הַצִּפֹּר הַחַיָּה עַל-פְּנֵי הַשָּׂדֶה:

והזה על המטהר על ידי תשובתו בטבולים האלו הרומזים שרשי המוסר ליתקן על פי התורה, לרמוז לו שעל ידי כך יושפע שפע מימי קדושת התורה ויושרש בכישרון מאתו יתברך, כי בא ליטהר מסייעין אותו. וזהו אומרו **המטהר** שהוא כי כבר בא ליטהר והחל בדבר. ואמר **שבע פעמים,** לרמוז כי יושפע בו שפע קדושת כישרון להיות צדיק יסוד עינוי שנברא בשבעה ימים.

ח וְכִבֶּס הַמִּטַּהֵר אֶת-בְּגָדָיו וְגִלַּח אֶת-כָּל-שְׂעָרוֹ וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר וְאַחַר יָבוֹא אֶל-הַמַּחֲנֶה וְיָשַׁב מִחוּץ לְאָהֳלוֹ שִׁבְעַת יָמִים:

ט וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלַּח אֶת-כָּל-שְׂעָרוֹ אֶת-רֹאשׁוֹ וְאֶת-זְקָנוֹ וְאֵת גַּבֹּת עֵינָיו וְאֶת-כָּל-שְׂעָרוֹ יְגַלֵּחַ וְכִבֶּס אֶת-בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת-בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָהֵר:

י וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח שְׁנֵי-כְבָשִׂים תְּמִימִם וְכַבְשָׂה אַחַת בַּת-שְׁנָתָהּ תְּמִימָה וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן וְלֹג אֶחָד שָׁמֶן:

יא וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן הַמְטַהֵר אֵת הָאִישׁ הַמִּטַּהֵר וְאֹתָם לִפְנֵי ה' פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:

[מירוק עוונות לאחר ההטהרות]

רמז כי גם אחר היטהרו מעוונו צריך עוד עינוי ומירוק סיגופים, עד יכובסו בגדיו אשר לו בגן עדן, שהם שני בגדים האמורים ב**ספר הזוהר** (פרשת נח דף סו ע"א), אחד לרוח בגן עדן של מעלה ואחד לנשמה בשל מעלה הנקראים בגמרא חלוקא דרבנן. כי על ידי העוון שגרם הצרעת נכתמו בהם כתמיו, וצריך יכבסם בדמעות תשובה ומירוק מקביל אל אשר חטא על הנפש. וזהו **וכבס המטהר את בגדיו.**

וגם עוד יוסיף, לבל ישוב לכסלת עוון לפרוש מכל מותרות הגורמים דברי עונות. וזהו **וגלח את כל שערו,** כי המותרות נמשלים אל השער שהוא כמותר בגוף.

ואחר כך לגמור תיקון הכל יעסוק בתורה, כי בה ירחץ יטהר מכל חלאה. וזהו **ורחץ במים וטהר,** כי אין מים אלא תורה.

ואחר יבא אל המחנה. רמז שעל ידי תיקונים אלו יזכה בסילוקו שנפשו תבוא אל מחנה הקדושה בעולם העליון, תחת היותה עד אשר לא נטהרה גרושה מהקדושה חוצה. אם לא ישוב יניף יד מיני תשובותיו, עוד לא תזכה רק לבוא אל מחנה הקדושה העליונה, אך עדיין לא יגיעוה אל מחיצת שורש נפשו המיוחדת לה מטרם יחטא. וזהו **וישב מחוץ לאהלו שבעת**

ימים, שהוא עד ישוב ליתקן עוד ימים רבים. ואמר שבעה להורות על ריבוי, כמה דאת אמר (ישעיה ד א) והחזיקו שבע נשים וכו', שהוא תואר מספר הנאמר על הריבוי.

ט וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלַּח אֶת-כָּל-שְׂעָרוֹ אֶת-רֹאשׁוֹ וְאֶת-זְקָנוֹ וְאֵת גַּבֹּת עֵינָיו וְאֶת-כָּל-שְׂעָרוֹ יְגַלֵּחַ וְכִבֶּס אֶת-בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת-בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָהֵר:

והיה ביום השביעי שהוא בגמר זמן התשובה הנזכר, אז ישוב **יגלח את כל שערו** הוא כל המותרות לגמרי עד שלא ישאר רמז חלאת דבר.

או יהיה שערו רמז אל כחות הטומאה אשר עשה בעונותיו. כי כל עוון בורא משחית ומתדבקים בו סביב. כשערות הנעשים על ידי עוונות של גסות הרוח הם על ראשו, ועליהם אמר **את ראשו.** ועוונות הנעשים על ידי בקשת כבוד, וידבקו בו כחות חיצונים, וצריך להעבירם, אמר **ואת זקנו.** ועל ידי הנעשים על ידי עיניים רמות לראות ברע אמר **ואת גבות עיניו.** ועל כל יתר העונות הנעשים בשאר גופו אמר **ואת כל שערו יגלח,** שהם כל הכוחות שדבקו בו בהעוותו בכל שאר איברים. ואחרי כן **וכבס וכו',** כמפורש למעלה.

ונבוא אל העניין

אמר כי תחילת בא האדם אל התשובה במצוות עשה, יתחיל לכבס ולטהר בגדיו שהם חלוקי דרבנן מכל כתם פניה הבלתי טובה אשר משחת מראיה בם, וזהו **וכבס את בגדיו.** ואחר כך וגלח את כל שערו, שהוא הסיר כל כחות חיצונים אשר ברא בעוברו כל מצוות לא תעשה, ועל כן שלא עשה התיקון כראוי, לכן לא הגיע עד המדור המוכן לו בהשתלמו מאז שלחו ה' לעולם הזה. רק וישב מחוץ לאהלו.

אך אחרי כן יהיה האיש קונה לב ויהפך השיטה ויתחיל לתקן תחילה העבירות. וזהו **והיה ביום השביעי וכו',** שהוא אחר ריבוי ימים יתחיל לתקן העבירות הנמשלים לשערות. וזהו **וגלח את כל שערו וכו'.** ובסוף **וכבס את בגדיו וכו',** שהוא על עניין מצוות עשה הנמשל עניינם אל הבגדים כמדובר. ואחר כך **ורחץ את בשרו במים,** הם מימי התורה ומימי החסד, **וטהר** לגמרי.

י וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח שְׁנֵי-כְבָשִׂים תְּמִימִם וְכַבְשָׂה אַחַת בַּת-שְׁנָתָהּ תְּמִימָה וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן וְלֹג אֶחָד שָׁמֶן:

וביום השמיני אחר סילוקו **יקח וכו'** שהם רמז חלקי נפשו, **שני כבשים** רמז אל נפש ורוח, **וכבשה אחת בת שנתה** כי מקרוב באה לו, **ושלשה עשרונים** מעשיו הטובים שבשלשה חלקי כישרונו שהם מחשבה דבור ומעשה. כי אחד מעשר הוא מה שהאדם עושה בבואו ליטהר, כי התשעה חלקים שבכל אחד עושה הוא יתברך אחר בא האדם ליטהר. וכח קדושת יצר הטוב

גם הוא נלווה עם הנפש. וזהו **ולג אחד שמן**, כי לג עם התיבה עולה שלשים וארבע, והוא כמספר יצר הטוב במספר קטן. ואמר כי את כל אלה יקח אחר סילוקו.

יא וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן הַמְטַהֵר אֵת הָאִישׁ הַמִּטַּהֵר וְאֹתָם לִפְנֵי ה' פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:

והעמיד הכהן, הוא מיכאל שהוא כהן לאל עליון בבית המקדש של מעלה. **והעמיד הכהן** הנזכר **את האיש המטהר לפני ה' פתח אהל מועד,** הוא בית המקדש של מעלה, ולא שיעמוד בלבד במחנה הקדושה כפעם הקודמת, כי אם גם לפנים יכנס כי השלים התשובה כראוי.

[משמעויות סמליות של קרבן הנזיר כמתייחסים ללשון הרע]

יד וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הָאָשָׁם וְנָתַן הַכֹּהֵן עַל-תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל-בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל-בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית:

הנה כתבנו למעלה כי קבלו וקיימו רבותינו ז"ל (ערכין טז א) כי הצרעת בא על לשון הרע, ושעל כן נרמז בסדר טהרתו דרך תיקון רוע מידתו כמדובר למעלה. ועל הדרך הזה יתכן רמז גם פה באומרו **ולקח וכו' ונתן [הכהן] על תנוך וכו'**. והוא כי הלשון הרע הורג שלשה וכו' (שם טו ב). והוא, כי תחילה יכנסו דברי המדבר באזני המקבל, ואז המקבל ישלח ידו ויכה נפש את מי שנאמר עליו וינוס מאימת גואלי דם המוכה, ואז יחרץ גואל הדם וירדוף אחרי הרוצח והכהו ומת גם הוא. ואז את דם שניהם ידרוש הוא יתברך, וישפוט משפט מוות את המדבר הלשון הרע כי היסב ימותו אנשים מישראל.

וזה ירמוז הוא יתברך תוכחת מגולה אל המצורע הלז אשר דבר לשון הרע, לבל ישוב לכסלה. כי יקח **הכהן מדם האשם ונתן [הכהן] על תנוך אזן המטהר הימנית,** לרמוז לו כי דם אשם אזן אשר קבל הלשון הרע ממנו בו נדבק. כי סיבה ראשונה היה הוא אשר שם באוזנו הדבר הרע ההוא. וכן **על בוהן ידו הימנית,** לרמוז לו כי גם דם אשר שפך בידו הימנית המקבל הלשון הרע והרג את מי שנאמר עליו, גם הוא תלוי באשר דברו. וזהו **ועל בהן ידו הימנית.** וכן מה שרדף גואל הדם את מי שנאמר עליו כשרדף ברגליו אחרי הרוצח, גם דם האשם הוא על אשר דבר הלשון הרע. וזהו **ועל בהן רגלו הימנית.**

יז וּמִיֶּתֶר הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל-כַּפּוֹ יִתֵּן הַכֹּהֵן עַל-תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל-בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל-בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית עַל דַּם הָאָשָׁם:

ואחרי כן שיתן אל לבו הרמז הנזכר ויתחיל לשוב לתקן האברים אשר חטא בהם, ישפיע עליו הוא יתברך שפע קדושה על המקומות אשר נתייחדו אל העוון, שהוא אזן יד ורגל. וזה ירמוז באומרו **ומיתר השמן וכו' יתן הכהן על תנוך אזן וכו' ועל בהן וכו' ועל בהן רגלו וכו',** שהוא רמז אל שמן עליון יורק עליו, והוא רוח תשובה הראויה לשנות פעולות איברים אלו מרעה

לטובה. וזהו **ומיתר השמן יתן הכהן על תנוך וכו' על דם האשם,** שהוא כי על דם אשמתו יורק שמן צדקת שפע עליון כמדובר.

יח וְהַנּוֹתָר בַּשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל-כַּף הַכֹּהֵן יִתֵּן עַל-רֹאשׁ הַמִּטַּהֵר וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי ה':

ואמר כי מלבד שפע תיקון אברי אשמתו, גם יורק עוד שפע זכות מלמעלה על ידי תשובתו. וזה רמז באומרו **והנותר בשמן וכו' יתן על ראש המטהר,** ועל ידי כן **וכפר עליו הכהן לפני ה'.** לומר כי על ידי כן כבר נרצה לפניו יתברך ויתן לו מהלכים בין העומדים לפניו.

לג וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן לֵאמֹר:

לד כִּי תָבֹאוּ אֶל-אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם לַאֲחֻזָּה וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם:

ראוי לשית לב:

א. אומרו לאחוזה, שיראה לבלי צורך כי היה די אומרו **אשר אני נותן וכו'.**

ב. אומרו ונתתי נגע צרעת וכו', למה אמר לשון נתינה, ולא אמר כבבגד שנאמר בו (לעיל יג מז) והבגד כי יהיה בו נגע, כך היה יכול לומר והבית כי יהיה בו נגע וכו'.

ג. אומרו בבית ארץ אחוזתכם, למה שב להזכיר אחוזה לבלי צורך, והיה די יאמר ונתתי נגע צרעת בבית ארצכם.

ד. אומרו (פסוק לה) **כנגע נראה לי,** כי מלת **לי** מיותרת, והראוי יאמר כנגע ראיתי בבית וכו'.

ה. אומרו (שם) **לאמר,** כי אינו לאמר לזולת, ואם הוא כדי שיאמר הכהן גזרתו מי לא ידע כי לכך בא להגיד לו.

ו. אומרו (פסוק לו) **וציוה הכהן ופנו וכו',** כי הנה אמרו רבותינו ז"ל:

(**תורת כהנים** מצורע ה יב) כי לא עשה ה' שיצווה לפנות את הבית, כי אם שחס הקדוש ברוך הוא על פכין קטנים של חרס. שאם הם של מתכת יש תקנה, ואם על אוכלים ומשקים יאכלם בימי טומאתו וכו' אלא וכו', ואם כך חס הקדוש ברוך הוא על ממונו של רשע, כל שכן על ממונו של צדיק. ואם על ממונו חס כל שכן על גופו.

והלא כמו זר נחשב כי רבותינו ז"ל הדורשים הרחמנות הלז, האם לא ראו הכתובים שאחר זה (פסוקים מ - מב) **וצוה הכהן וחלצו את האבנים** [וכו'] **ואת הבית יקציע וכו' ושפכו את העפר וכו' ולקחו אבנים אחרות וכו',** **ועוד** מעט הוא אומר (פסוק מה) **ונתץ את הבית את אבניו ואת עציו ואת כל עפר הבית וכו',** ואם כן איפה אשר חס על פכין של חרס, איך לא יחוס על בית שלם וטוב, ומה גם אם הוא מן הבתים הגדולים וטובים גדולי השווי והערך.

אמנם הנה אין ספק, כי בחמלת ה' על בנו בכורו ישראל חושב מחשבות לבלתי הצר להם, כי אם להיטיב להם בכל מידה ומידה אפילו במידת הרוגז, כאשר הפליגו רבותינו ז"ל במקומות

אין מספר. עד אומרם בנגע הנראה בבית. כי גם הוא לטובת אשר לו הבית, למען ימצא מטמוני מסתרים אשר טמנו בקירות בתיהם יושב הארץ הכנעני, ובצוותו יתברך לנתוץ את הבית כל הון יקר ימצא (**ויקרא רבה** יז ו).

והן אמת כי זאת לא זאת עיקר הטעם, כי הלא הרבה עשו כן ולא הצליחו, כי פרצו ויעבורו שער ויצאו בו ופרוטה לא מצאו. וגם אחד מני אלף נתץ ונגע ומצא. ומי יאמין כי האלוהים עשה לנתוץ בתים רבים נכבדים למען איש אחד מכלל מרובים יבוא לו הנאה מה. ומה גם כי הלא כמקרה נגע צרעת כי יהיה באדם גם הוא יקרנו, כי על ידי תשובה ותיקון אשר חטא על הנפש היה מתרפא מחלייו ומתהפכים מראות טומאתו בו אל מראות טהרה. ואיככה נוכל לדבר ולומר כי כל חפצו יתברך לא היה רק למלא בתיהם טוב?

אך אין ספק לא אמרו הדבר ההוא רק למען סור מלב איש מלדבר ולומר, אם נגע הבית בא יבוא למען ייסר את בעליו על עוון אשר חטא. אם כן איפה אם יקרה לאיש אשר ייסרנו יה וינגע ביתו, ובנותצו אותו ימצא מטמון ויעשיר, היכן הם ייסוריו של זה. על כן גלו אוזנינו ויודיעונו, כי גם זה מאת ה' צבאות יצאה, הפליא עצה, כי שתים זו עשה הוא יתברך כאחת. אחד, ניכה לו עוון בצערו, ויגלה לו אוצרות חשך פרי איזה מעשה טוב אשר עשה. כי זה דרכו יתברך לעשות שני הפכים לאיש אחד על שני גופי מעשיו, זה לעומת זה.

עוד שנית כיונו רבותינו ז"ל במאמרם זה. הלא הוא לתת טוב טעם אל המציאו יתברך נגע בבית מבדבר אחר. ואמרו למען על פי דרכו אשר יזכה לקבל טובה, יקבל על פי דרכו, למען הודיע היותו יתברך רחום בדין ופועל שני הפכים כאחת, מה שאין כח לזולתו יתברך בשמים ובארץ.

אמנם הטעם העיקרי הלא הוא אשר כתבנו מרבותינו ז"ל בפרשה הקודמת (יב ז - ח). כי זה דרכו יתברך ליפרע מן החוטא בקל הקל תחלה. כי יתחיל בבית, ואם שב מוטב, ואם לאו יתן הנגע בבגד, אם שב מוטב, ואם לאו יגיע אל עצמו ואל בשרו, כמדובר למעלה.

ובזה נבוא אל העניין

והוא, כי גם מציאות תתו יתברך נגע צרעת בבית ארץ אחוזת ישראל בתוכחות על עוון, למתנה טובה תחשב לנו מאתו יתברך. והוא כי מי אב רחמן יעשה כמעשיו יתברך, כי יחטא לו בנו בגופו ובנפשו, והמכות הראויות לתת לו על עצמו ועל בשרו יתנם על כותלי ביתו. ואחר שיתנם, יחזור ויתן על הבגד אם לא שב מעונו. ואם כן איפה אמור מעתה כי אין זה אשר עשה אלוהים לנו, לתת נגע צרעת בקירות בית אשר חטא לה' בגוף ונפש ולא נתנם מיד בעורו ובבשרו, כי מתנה טובה וחסד גדול יחשב לו יתברך.

ולא עוד, כי אם שגם אם לא נשוב עד ה' על נגעי הבית, לא יטה ידו עלינו עד יכה תחילה את הבגד אשר הוא לובש או אל הכלי. ואחר שתי התראות אלו ועדיין כבד לבו, אז נגע צרעת תהיה באדם והיה בעור בשרו לנגע צרעת.

וזה מאמרו יתברך באומרו ונתתי נגע צרעת וכו', לומר מתנה היא לכם מאתי נגע צרעת בבית. והוא, כי מן הדין לא היה ראוי להיות כי אם בעצמכם ובשרכם אשר חטאתם לי. והשווה השתי מתנות זו לזו, באומרו **ארץ כנען אשר אני נותן לכם [לאחוזה] ונתתי נגע צרעת וכו'.** לומר, כאשר הארץ היא מתנה אשר אני נותן לכם כך היא מתנה מה ש**ונתתי נגע וכו',** והוא מהטעם האמור.

ולבוא אל התכת הכתוב, נקדים, כי הנה ידענו ככתוב אצלנו בשערים פרשת לך לך ובמקומות זולת זה, ייחס אשר לארץ ישראל עם ישראל עמו יתברך. והוא כללות המכוון, כי הארץ הלזו ארץ ישראל התחתונה היא דוגמת הארץ העליונה ומושפעת ממנה בידו יתברך, וכמאמר הכתוב (דברים יא יב) ארץ אשר ה' אלוהיך דורש אותה, ולא השליט עליה שר או מלאך. וכן הוא אומר (שמות כג כ) הנה אנכי שולח מלאך וכו' ולהביאך אל המקום אשר הכינותי, לומר כי אין המלאך משמש רק עד המקום אשר הכין, כי בו אין מלאך ואין שר. וגם לישראל יש שייכות עמה, כי כל שורש נפשות בני ישראל בארץ העליונה המה. ועל כן כשבֶּת ישראל בארץ הקדושה הזאת, ועשותם בה כל מצוות ה' אשר יעשה אותם האדם, משפיעים קדושה עליהם ועל אדמתם, ומקשרים העולמות, ומתקנים ומקנים קדושה בארץ התחתונה, ומקנים לעצמם שייכות ואחיזה עם הארץ עצמה על יד הקדושה שמשפיעים בה.

ונבוא אל העניין

והוא, כי רצה הקדוש ברוך הוא לתת טוב טעם ודעת מה זה. כי הלא כמו זר נחשב כי איש אחד יחטא ואת כותלי ביתו יוכיח ה', כי מה לתבן את הבר.

ועוד כי הלא כמו זר נחשב, שעל עוון אשר יעשה איש הישראלי תקבל לקות הארץ הקדושה, ועל כל התועבות אשר עשו כנעניים בה לא נראו בה סימני טומאה. על כן באה תורתנו ותיתן טוב טעם באומרו **כי תבואו וכו',** לומר הלא היא כעת **ארץ כנען,** כלומר כי בעליה ארורים וטמאים כי ארור כנען וידועים לטמאים ומתועבים במעשיהם, כלומר שעל כן בעשותם אחת מכל התועבות טומאת העוון תדבק בעושיו כי מוצא מין את מינו. ואינו כאיש הישראלי כי קדוש הוא לאלוהיו, ועל כן לא יתן הוא יתברך את המשחית ההוא ישלוט מיד באיש עצמו כי אם בכותלי ביתו. ואם לא ישוב, ישליטנו האלוהים בבגדו. ואם לא ישוב, עד האיש עצמו יגיענו, ויהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת.

[יחס הגויים לארץ ישראל]

ומה מתקו בזה דברי התורה באומרו (לקמן יח כד - כה) **כי בכל אלה נטמאו הגויים וכו' ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה ותקיא הארץ את יושביה**, לומר כי הגויים ההם להיותם חיצוניים, תחילה נטמאו בתועבותיהם, כי דבקו טומאתם בעצמם. וזהו כי בכל אלה נטמאו הגויים, כי אותם העוונות היו מתדבקים בם. ואחר שרבו טומאותם כל כך עד שהייתה מתפשטת הטומאה גם בארץ, כי ותטמא הארץ אז ואפקוד עונה עליה. כי המשחית הנברא בעוון, הייתי פוקדו עליה שישרה עליה בלבד לא שידבק בה. ואז מה עשתה הארץ, לא סבלה קדושתה הדבר, ומה עשתה? קאה אותם מאתה ונשארה בקדושתה, כי טומאתם בם. מה שאין כן בישראל כמדובר. הנה בזה נרמז טעם אחד אל היות בבתי הארץ נגע בהיותם לישראל ולא בהיותם לגויים.

שנית, כי אין לכנען ייחס עם ארץ ישראל שיתראה בה נגע צרעת על עוונותם. כי מי יתן טהור מטמא לא אחד. ואיזה הדרך תלקה הארץ הקדושה בעוון אנשים אשר הם טמאים מלידה ומבטן ומהריון. וזהו אומרו **אשר אני נותן לכם לאחוזה,** לומר שהיא ארץ מתייחסת להינתן ממני לכם שאתם קדושים והיא קדושה, ולא כנותן לבנו כלי חרס או כלי מתכות שאין העניין רק להשתמש בו ולא שיהיה לבן ייחס עם הכלים ההם. אך הארץ הלזו היא **לאחוזה** שהוא להיות לכם בה אחיזה כי קדושה היא, ובעשותכם בה מצוות ה' אתם מזככים אותה ומשפיעים בה איכות קדושה וגם תאחזו בה. ואם כן לכם יאות תראה בה טומאת מעשיכם, כי יחס יש לכם עמה ותכפר אדמתכם בעדכם.

ושמא תאמר נא ישראל הלא כתבת בתורה על מצרים (בראשית מז כז) ויאחזו בה, והיא אדמה טמאה. לזה אמר **ונתתי וכו' בבית ארץ אחוזתכם** כלומר כי אינו דומה, כי פה היא הארץ עצמה היא של אחוזתכם שהיא ארץ אחוזתכם. אך שם הוא בהפך, כי אין הכוונה רק שעם היותם באדמה טמאה לא חסרו אחיזה בשורשם הקדוש, כי אם ויאחזו בשורשם עם היותם בה. וזה מוכרח מאשר לא נאמר ויאחזו בחול"ם היו"ד והאל"ף בחטף, רק בצר"י היו"ד והאל"ף בפת"ח, כי מהם ובהם נאחזו, שהוא הם בשורשם העליון, והיה על ידי שכינה שעימהם, וכוונת הכתוב שברכם ה' בריבוי. מה שאין כן למצריים, ומה טעם. לזה אמר ויאחזו בה, כלומר בשורשם, והראיה כי ויפרו וכו' (בראשית מז כז) מה שאין כן המצריים. הוי אומר כי לא משרו של המצריים היה הדבר ובשלומם היה להם שלום, שאם כן היה הריבוי יותר למצריים. אך אין זה כי אם שמה' אשר עם ישראל יצא הדבר. ומה שנאמר בעבדים (ויקרא כה מו) והתנחלתם וכו' לרשת אחוזה, אינו שיש להם שייכות עם ישראל אלא שיהיו להם לרשת אחוזה שתהיה ירושה של אחוזה בהם שיהיה גופם קנוי, אך לא שידבקו עם איכות ישראל. אך בארץ נאמר לכם לאחוזה, שיורה שלהם ממש יש בה אחיזה. וכן באומרו **ארץ**

אחוזתכם שיורה אחוזה שלכם, ומה גם שהוא מיותר. אך הוא לומר אל תתמהו על היות הארץ לוקה בשבילכם ומכפרת עליכם, כי הלא היא **ארץ אחוזתכם.**

או יאמר כי תבאו וכו', לומר אל יעלה על רוחכם כי מהטומאה אשר נדבקה בארץ בהיותה לכנען כי אז ותטמא הארץ, על כן מאותה הטומאה שנשארה בה מאז הוא היוצאת עתה חוצה, כי בהיותה בידכם פולטת הטומאה אשר בלעה בהיותה ביד כנען. באופן כי היא טומאה היוצאת מבפנים. כי לא כן הוא, רק שהיא טומאה הבאה מחוץ לידבק בבעל הבית מרעת יושבי בו, והוא יתברך אינו משליטו באדם כי אם בגדר אבניו. וזהו אומרו **כי תבאו אל ארץ כנען,** כלומר שהייתה ארץ טמאים, עם כל זה **אשר אני נותן לכם וכו'** אינה פולטת מבפנים אשר בלעה בהיותה לכנען, כי אם **ונתתי נגע וכו',** כי אני הוא הנותן בה **נגע צרעת** מאתי מדביקה בקיר לבל תשלוט בכם, כי לא נותרה טומאת כנען בארץ אחרי אשר קאה אותם וגורשו ממנה.

לה ובָא אֲשֶׁר-לוֹ הַבַּיִת וְהִגִּיד לַכֹּהֵן לֵאמֹר כְּנֶגַע נִרְאָה לִי בַּבָּיִת:

הורה לנו אבינו מלכנו אלוהינו דרך אמת למען נשכיל לעבוד את ה'. והוא, כי אנחנו חייבים לשים כחותם על לבנו כי אין דבר משולל השגחתו יתברך ואין הוראת צרה שלא יהיו תוכחות על עוון. וטוב להודות לה' על כל צרה שלא תבוא, כי על כי אין אלוהיו בקרבו מצאוהו הרעות ההם. וזהו **ובא אשר לו הבית והגיד לכהן.** והנה ההגדה היה אפשר תהיה לאמר כנגע ראיתי בבית. אך לא זה הדבר בחר ה', כי אם שיאמר **כנגע נראה לי בבית,** כלומר כנגע נראה בשבילי בבית. כי עוונו היה מחייב נגע צרעת תהיה בי, וה' נתנו בביתי. וזהו לאמר **נראה לי,** כלומר הראוי לאמר הוא **כנגע נראה לי** שהוא משמעות לי, כמה דאת אמר (בראשית כז ג - ד) ועשה לי מטעמים, וצודה לי, והביאה לי. וכאלה אין מספר.

לו וְצִוָּה הַכֹּהֵן וּפִנּוּ אֶת-הַבַּיִת בְּטֶרֶם יָבֹא הַכֹּהֵן לִרְאוֹת אֶת-הַנֶּגַע וְלֹא יִטְמָא כָּל-אֲשֶׁר בַּבָּיִת וְאַחַר כֵּן יָבֹא הַכֹּהֵן לִרְאוֹת אֶת-הַבָּיִת:

הנה ראה יתברך לגמור הוראת הלימוד אשר למד לו בכתוב הקודם. שהוא כי יתן אל לבו כי נגע הבית לא מקרה היה ולא מרעת אשר ישבו בו לפנים, כי אם חטאת היושב בו כעת. ושעל כן יסכים ויאמר **כנגע נראה לי,** כלומר בשבילי בעוני. ואז מורה הוא יתברך כי כייסר איש את בנו ה' מייסרו בהראותו את מראה הנגע בביתו. והוא, כי האיש אשר לא תשיג יד שכלו כח מעשיו יתברך ורוב רחמיו בהנהגתו וישקיף וירא יצו ה' לנתוץ ולנתוש ולהאביד את ביתו על מראה נגע אשר יראה בקיר, כמאמרו יתברך (פסוק מה) **ונתץ את הבית את אבניו ואת עציו ואת כל עפר הבית והוציא אל מחוץ לעיר וכו',** הלא יפלא לאמר מריה דאברהם האם בשביל הראות בבית מראות ירקרקות או אדמדמות יתכן יצוני הוא יתברך לנתוץ את ביתי עד היסוד בו, ומה גם אם בית גדול הוא אשר בנאו ברוב הונו. ועל כן היה אפשר כי לא יבצר ממנו

מזמה והרהור לומר, אין זה כי אם כי מה האדם וביתו לפני בורא עולם כי הכל הבל לפניו יתברך, ועל כן בשצף קצף הסתיר פניו ועל דבר קל ציוה עליו להחריב את ביתו. על כן מה עשה הוא יתברך, הורה לו טוב אחרית דבר מראשיתו. והוא בהראותו כי בבוא הכהן לראות את הבית, מטרם בואו יצווה **ופנו את הבית בטרם יבא וכו' ולא יטמא כל אשר בבית.** למען החי יתן אל לבו ואמור יאמר על מה חס הוא יתברך, אם על כלי שטף הלא אטבילם ויטהרו, ואם על אוכלין ומשקין אוכלם בימי טומאתי, אך אין זה כי אם שחס הוא יתברך על פכין קטנים של חרס.

לז וְרָאָה אֶת-הַנֶּגַע וְהִנֵּה הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבַּיִת שְׁקַעֲרוּרֹת יְרַקְרַקֹּת אוֹ אֲדַמְדַּמֹּת וּמַרְאֵיהֶן שָׁפֵל מִן-הַקִּיר:

הנה כתבנו מאמר רבותינו ז"ל, כי זה חסדו יתברך אשר יעשה עם האיש החוטא. כי טרם הביא עליו את הרעה, יקדים ויביא אותה בכותלי ביתו וכנגע יראה לו בבית, ופקודת כל אדם אשר בו נגע צרעת יפקד עליו כי יבוא הכהן לראות את הבית **וראה את הנגע וכו'.** והוא, כי נגע הבית היה לשיתן אל לבו על עצמו טרם הגיע אליו הדבר, ובזה יהיה משל ורמז אל עצמו לומר כי בהתחיל האדם להחזיק במידת לשון הרע **בא אשר לו הבית,** כי **הבית** הוא האדם, **ואשר לו הבית** היא הנשמה השוכנת בו, ובא **והגיד לכהן,** הוא הקדוש ברוך הוא, ואומר לו יתברך **כנגע נראה לי בבית,** הוא האיש אשר אנכי בקרבו החל לינגע בעוון לשון הרע. ומה מצווה הכהן אל האדם בהחיל הנגע הזה, הלא הוא **ופנו את הבית,** כי עוון זה שדי תיכלא בגוף כלו ומטמאו כמו שאמרו ב**ספר הזוהר** (פרשת מצורע דף נג ע"א). על כן צריך יפנו את כל הבית, הוא כל האדם, מטומאתו אשר נטמא בכל אשר חטא בכל אבר מאבריו **בטרם יבוא הכהן** הוא יתברך **לראות את הנגע.** כי יהיה המשחית הנעשה בו תמיד לפניו לתבוע דין, כמו שאמרו ב**ספר הזוהר** (פרשת נח דף עג ע"ב) על מאמר נתן הנביא באומרו (שמואל ב יב יג) גם ה' העביר חטאתך וכו'. כי כאשר התוודה דוד ואמר (שם) חטאתי, העביר ה' את הקטגור אשר נעשה בחטא ההוא מלפניו בל יקבול עליו. כן אומרת התורה שיפנה את כל הבית מכל טומאת עוון **בטרם יבוא הכהן** לדון ו**לראות את הנגע,** הוא המשחית אשר לפניו להביט בו ולקבל דברו בהיותו קובל עליו.

ועוד טעם שני. שהוא פן בהתעצלו מלפנות טומאת אשמתו תתפשט טומאתו בכולו. וזהו **ולא יטמא כל אשר בבית.** כי מלשון הרע כל האברים קו לקו ישתרשו בחטאים.

ואחרי כן יבא הכהן לראות את הבית וראה את הנגע, והנה לא שב ולא נטהר האיש. והנה **בקירות הבית** עשו רושם בנפשו פנימה, מעין מה שעשו בפני מי שהוציא הוא עליו שם רע. כי בהאמר עליו נעשים בו מראות **שקערורות** שוקעות בלבו, ומשתנות מראיו **ירקרקות או אדמדמות, ומראיהן** אשר יראה הרואה בפנים הן **שפל** וגרוע **מן** מה שב **קיר** לבו פנימה.

וזהו **שפל מן הקיר,** כמה דאת אמר (ישעיה לח ב) (ויהפוך) [ויסב] חזקיהו פניו אל הקיר, שהוא כמו שאמרו ז"ל (ברכות י ב) אל קירות לבו. והנה כמראה אשר הראה בפני חברו כן עושה כתמים בנפש עצמו מטומאת העוון.

לח וְיָצָא הַכֹּהֵן מִן-הַבַּיִת אֶל-פֶּתַח הַבָּיִת וְהִסְגִּיר אֶת-הַבַּיִת שִׁבְעַת יָמִים:

ואז **ויצא הכהן וכו'**. והוא מה שאמרו בתחילת פרשה זו ב**ספר הזוהר** כי השכינה ומלאכי השרת אשר באדם בהחילו בלשון הרע מסתלקים ממנו. וזה יאמר **ויצא הכהן** הוא יתברך **מן הבית** הוא האדם. ולא ירחק רק כמי שהוא עדיין קרוב **אל פתח הבית** לשוב ליכנס, וזהו **אל פתח הבית,** והוא אולי יתקן. **ופתח הבית** הוא הפה, שממתין אם יתקן הפתח ליכנס בו.

ומה תקנתו הלא הוא **והסגיר את הבית,** שיסגיר פיו, הוא הפה, מלדבר דבר עם אדם זולת התורה וההכרחי. וזה יעשה **שבעת ימים** כנגד בריאת עולם שזה מחריבו שנברא בשבעה ימים.

לט וְשָׁב הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְרָאָה וְהִנֵּה פָשָׂה הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבָּיִת:

ושב הכהן יתברך **ביום השביעי,** שמאריך שבעה ימים כאשר עשה לדור המבול, כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** לב ז) על ויהי לשבעת הימים ומי המבול וכו' (בראשית ז י) שהמתין להם שישובו. וגם אמרו ז"ל (**בראשית רבה** שם) כי שבעה ימים נתאבל הקדוש ברוך הוא על עולמו שהיה מחריב בעבור האדם.

ואמר כי **וראה והנה וכו',** כי ראה שאדרבה **פשה הנגע** והעוון וכתמיו **בקירות הבית** כולו.

מ וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְחִלְּצוּ אֶת-הָאֲבָנִים אֲשֶׁר בָּהֶן הַנָּגַע וְהִשְׁלִיכוּ אֶתְהֶן אֶל-מִחוּץ לָעִיר אֶל-מָקוֹם טָמֵא:

אז **וציוה הכהן וכו'.** כי כל כחות הטומאה השרויים בקרבו, כי הקטיגורים ההם ידמו לאבנים, שיחליק אותם בתשובה שלמה כקולף אותם ממנו. ולא בלבד יעזוב אותם העונות ויסירם מעליו, כי אם גם ירחיק את כל הכחות הטמאים ההם עד ישליכם במצולות ים אשר לא יזכרו ולא יפקדו. וזהו **והשליכו אתהן וכו' אל מקום טמא** שהוא מצולות ים.

מא וְאֶת-הַבַּיִת יַקְצַע מִבַּיִת סָבִיב וְשָׁפְכוּ אֶת-הֶעָפָר אֲשֶׁר הִקְצוּ אֶל-מִחוּץ לָעִיר אֶל-מָקוֹם טָמֵא:

ואחר הסיר אותם, יראה כל הדברים הקרובים אל העונות ההם ומביאים וגורמים אותם, כשיחה בטלה וכיוצא, וגם אותם יקלוף. וזהו **ואת הבית יקציע וכו',** שהוא הסיר העפר הקרוב וסמוך אל האבנים אשר חילץ. וגם אותם יקצה וירחיק **אל מקום טמא** כאמור.

מב וְלָקְחוּ אֲבָנִים אֲחֵרוֹת וְהֵבִיאוּ אֶל-תַּחַת הָאֲבָנִים וְעָפָר אַחֵר יִקַּח וְטָח אֶת-הַבָּיִת:

ולא עוד, אלא כי **ולקחו אבנים אחרות והביאו אל תחת האבנים.** הוא, כי הזדונות יעשה ויהפך לזכויות, והוא כי ישוב מאהבה, כמסקנת הגמרא (יומא פו ב) שעל השב מאהבה אמר רבי שמעון בן לקיש שגדולה תשובה שזדונות נעשים כזכיות. ותחת קטיגורין מביא פרקליטין ככתוב אצלנו במאמר.

ואחר שהסיר עונות אלו ועשאן זכויות והסיר הדברים הקרובים אליהם, צריך לעומת כל עוון אשר עשה בכל אבר מגופו יעשה זכות וקדושה שיתלבש בו כל עצמו. **וזהו ועפר אחר יקח וטח את הבית.**

מג וְאִם-יָשׁוּב הַנֶּגַע וּפָרַח בַּבַּיִת אַחַר חִלֵּץ אֶת-הָאֲבָנִים וְאַחֲרֵי הִקְצוֹת אֶת-הַבַּיִת וְאַחֲרֵי הִטּוֹחַ:

מד וּבָא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׂה הַנֶּגַע בַּבַּיִת צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִוא בַּבַּיִת טָמֵא הוּא:

מה וְנָתַץ אֶת-הַבַּיִת אֶת-אֲבָנָיו וְאֶת-עֵצָיו וְאֵת כָּל-עֲפַר הַבָּיִת וְהוֹצִיא אֶל-מִחוּץ לָעִיר אֶל-מָקוֹם טָמֵא:

ואם אחר כל שלשה תיקונים אלו **ישוב הנגע,** כי ישוב לכסלה אחרי חלץ והקצות והטוח שהם השלשה תיקונים -

מד וּבָא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׂה הַנֶּגַע בַּבַּיִת צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִוא בַּבַּיִת טָמֵא הוּא:

אז **ובא הכהן** יתברך **וראה והנה פשה וכו' צרעת ממארת היא,** ואין תקנה עד ימות.

מה וְנָתַץ אֶת-הַבַּיִת אֶת-אֲבָנָיו וְאֶת-עֵצָיו וְאֵת כָּל-עֲפַר הַבָּיִת וְהוֹצִיא אֶל-מִחוּץ לָעִיר אֶל-מָקוֹם טָמֵא:

כי יתוץ **את אבניו** הם האברים, **ואת עציו** הם גידים המקשרים את האברים, **ואת כל עפר הבית אל מחוץ לעיר,** הוא כי לקברות יובל. כי ייסורי אבריו וגידיו במכאוב וצער ימרקו תחילה. ואחר כך ואת כל עפר וכו' כי ימות, ויוציאוהו **מחוץ לעיר אל מקום טמא** הוא בית הקברות. ואוי לו למי שלא יתקן מעשיו עודנו חי.

מח וְאִם-בֹּא יָבֹא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה לֹא-פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבַּיִת אַחֲרֵי הִטֹּחַ אֶת-הַבָּיִת וְטִהַר הַכֹּהֵן אֶת-הַבַּיִת כִּי נִרְפָּא הַנָּגַע:

וזהו **ואם בא יבוא הכהן וראה והנה לא פשה הנגע בבית אחר הטוח** שהוא אחר התיקון השלישי, אז **וטהר הכהן את הבית** כי גם הגוף יהיה טהור, כגוף רבי אלעזר ברבי שמעון (עיין **קהלת רבה** יא ב), וגוף רבי (עיין כתובות קג א) וכיוצא (עיין בבא מציעא פה ב). **כי נרפא הנגע,** כי אפילו כח הטומאה שנעשה בעוון נרפא, כי העוון נהפך לזכות כמדובר. והוא

מאמר רבי שמעון בן לקיש באומרו (יומא פו ב) גדולה תשובה שזדונות נעשים כזכויות, כמפורש עניינו במקומו ב**ספר חבצלת השרון** בס"ד.

ובמדרש ב**ויקרא רבה** (פרשה יז ז) אמרו רמז. שהוא **בית ארץ אחוזתכם** בית המקדש, **ובא אשר לו הבית** זה הקדוש ברוך הוא, **והגיד לכהן** זה ירמיה הכהן, לאמר **כנגע נראה לי בבית** הוא סמל הקנאה הזה בביאה (יחזקאל ח ה).

ועל פי הדברים האלה, נמשיך יתר הכתובים.

[פירוש סמלי הסטורי לפרשת נגעים]

כי יאמר **וציוה הכהן** הוא ירמיה. **ופנו את הבית** מהעבודה זרה שהוכנס בו, **בטרם יבוא הכהן** הגדול האמיתי הוא הקדוש ברוך הוא לראות ולפקוד, כמה דאת אמר (בראשית יא ה) לראות את העיר ואת המגדל. ואם לא יפנו יהיה סיבה שיטמא **כל אשר בבית,** שיבואו בו זרים ויחללוהו. ואחרי כן שיפנו העבודה זרה, **יבוא הכהן לראות את הבית.** וטוב הדבר שישגיח לראות ולשפוט אחרי הפנותו, וגרם העוון כי לא כן עשו, רק **וראה הכהן את הנגע בקירות הבית,** שטומאת הסמל לא בלבד היה במקומה, כי אם מתפשטת בקירות הבית שוקעות **שקערורות.** ובתחילה היו **ירקרקות** שלא היה הדין והרוגז קשה, ואחר כך **או אדמדמות,** שהיו הולכים ומכבידים העוון.

ושמא תאמר למה תייחס ראיית הנגע אליו יתברך ולא אל ישראל עצמן. הלא הוא כי ומראיהן של העם הוא שפל וגרוע מראות מה שב**קיר**, כי לא ישלוט ראותם רק אל מקום שבת הרשע והסמל הטמא. אך לא אל הטומאה השוקעת בקיר, ולא יראנו כי אם הוא יתברך לבדו. ואז קצר המצע מהשתרע ונסעה שכינה מן הבית. וזהו **ויצא הכהן מן הבית**, ולא בבת אחת רק **אל פתח הבית,** כי עשר מסעות נסעה שכינה וכו' כנודע (ראש השנה לא א). וזהו אומרם ז"ל (שם) אל המפתן.

ואחר כך **והסגיר את הבית שבעת ימים,** הם שבעים שנה לחרבות ירושלים. ואחר כך בבית שני **ושב הכהן ביום השביעי,** בגמר השבעים שנה, אל מקדשו. אמנם אחרי כן בימי יון, **ראה והנה פשה הנגע בקירות הבית. וצוה הכהן** יתברך ויתן כח ליונים **וחלצו את האבנים אשר בהן הנגע,** הם החוטאים או הבלתי מוחים והרגום, **והשליכו אותם אל מחוץ לעיר וכו'.** וגם שלטו בבית ופרצו פרצות בהיכל (מדות ב ג). וזהו **ואת הבית יקציע מבית סביב וכו'.** ואחר כן תיקן הוא יתברך על ידי בית חשמונאי וירפאו את בדק הבית אשר פרצו יונים. וזהו **ולקחו אבנים אחרות והביאו אל תחת האבנים כו'.**

ואם ישוב הנגע ופרח בבית, מכהני בית שני שהיו קצתם בלתי טובים ועל יתר עונות, אז **ובא הכהן** בימי טיטוס, **ונתץ את הבית את אבניו ואת עציו** שהם משל אל מטלטלי בית המקדש,

והוציא אל מחוץ לעיר ירושלים עד רומי אל מקום בית אוצרות אלוהיו. ואם אחר כך **בא יבוא הכהן וכו' וטהר את הבית,** הוא השלישי שננחל במהרה בימינו. ואמר **ואם בא יבא,** לרמוז שאם בא ישראל בתשובה שיהיה דור שכלו זכאי שהוא עניין זכו אחישנה (סנהדרין צח א), אז מיד **יבוא הכהן** יתברך. **והנה לא פשה הנגע,** הוא הכח טומאה, **בבית,** הוא כתם עוון שנשאר בבית המקדש שעליו נחרב, שלא שבו על קיאם כאשר בתחילה שהשפיעו טומאה במקום ההוא. וגם הוא **אחרי הטוח,** שטח השפעת קדושה על הבית משער השמים שעליו בתשובה ומעשים טובים. אז **וטהר הכהן את הבית,** שיהיה טהור וזך רוחני אשר מן השמים כבודו. ומתי יהיה זה, כאשר כבר **נרפא הנגע,** הוא כח טומאת עוון שנאת חנם או הנודע, שאין גאולה אחרונה כראשונות כי איננה עד אפס עוון.

פרק טו

יא וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע-בּוֹ הַזָּב וְיָדָיו לֹא-שָׁטַף בַּמַּיִם וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד-הָעָרֶב:

[רמז לנטילת ידים]

במסורה **וידיו** ארבעה במקרא.

א. וידיו לא שטף במים.

ב. וידיו תבצענה (זכריה ד ט).

ג. וידיו תרפנה (איוב ה יח).

ד. וידיו תשבנה אונו (שם כ י).

ויהיה העניין, כי המזלזל בנטילת ידיים ש**ידיו לא שטף במים,** ובלי נטילה, ידיו תבצענה הפת, צריך שידיו תרפינה, שיחזור ויהיה זהיר לרפאות המחלה הבאה מחמת מה שזלזל בנטילה. ומה הוא עניין תרופתו, הלא הוא כי ידיו שיהיה זהיר לנוטלן כראוי תשבנה אונו הוא ממונו, אשר הלך ממונו על ידי מה שזלזל בנטילה, כנודע מרבותינו ז"ל (שבת סב ב):

כי המזלזל בנטילה בא לידי עניות.

ומבטיחו יתברך שאם ישוב ויתקן ישוב לו אונו.

פרשת אחרי מות

פרק טז

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי-ה' וַיָּמֻתוּ:

ב וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל-אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאַל-יָבֹא בְכָל-עֵת אֶל-הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶל-פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל-הָאָרֹן וְלֹא יָמוּת כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה עַל-הַכַּפֹּרֶת:

ראוי לשים לב:

א. כי אמר **וידבר ה',** ולא אמר מה דבר ה', כי אם שהודיע באיזה זמן היה הדבור, ואחרי הודיע הזמן טרם אומרו אשר דבר ה' אומר ויאמר ה' כאלו עתה מתחיל להודיע שדבר ה' עמו, ומהראוי היה יסמוך על מלת וידבר, ואחר אומרו **וימותו** יאמר **דבר אל אהרן אחיך** וכו'.

ב. היות האחד דבור והשני אמירה.

ג. מלת **וימותו** שהיא מיותרת.

ד. אומרו בקרבתם, ולא אמר בהקריבם אש זרה.

ה. אומרו לפני ה', ולא אמר **אל הקודש** כמאמרו אחרי כן **ואל יבא בכל עת אל הקדש.**

ו. אומרו אהרן אחיך, כי מי לא ידע כי אחיו בשרו הוא.

ז. אומרו ואל יבא וכו', כי הוי"ו שבמלת **ואל** מיותרת.

ח. אומרו לשון שלילה **אל יבא ולא ימות,** ולא אמר אם יבא בכל עת ימות.

ט. אומרו כי בענן וכו', שאם הטעם הוא על כי שם מראה שכינה אם כן מכל שכן ביום הכפורים כי אז תכפל השראת שכינה שם, ואם הוא על מה שאומר אחר כך (פסוק ג) **בזאת יבא כו' בפר וכו',** אם כן גם בכל עת יביא פר ואיל ויותר לו לבוא, ואם כן הכוונה אינה רק שנותן סימן כלומר ביום שמביא פר ואיל שהוא ביום הכפורים, אם כן טוב היה לאומרו בפירוש ביום הכפורים יבוא אהרן בפר וכו'.

י. למה מפסיק בבגדים (פסוק ד) בין קרבנותיו (פסוק ג) לקרבנות צבור (פסוק ה).

והנה יתכן לומר בשום לב אל אומרו **בקרבתם**. שאם הוא כמו שאמרו ז"ל במדרש רבה (**ויקרא רבה** פרשה כ ח) שהוא על הקריבה, מן הראוי היה יאמר בהתקרבם. אך הוא כי בא הוא יתברך להתרות באהרן **אל יבוא בכל עת אל הקדש ולא ימות** כאשר מתו בניו. וזה שאמר הוא יתברך. כי הנה ממוצא דבר יראה כי מאשר שב להזכיר מיתת בניו מאהרן להתרות באביהם, ולא אמר להזהיר את אהרן מבלי הזכיר לו מיתת בניו, הלא לא יבצר מעלות על לב איש אחת משתים.

או לומר כי לרעים וחטאים חשב ה' את בני אהרן שעל כן מזכיר מיתתם כל שעה.

או ידונו לאידך גיסא לומר כי על בלתי בוטחו יתברך באהרן שיקיים גזרתו מבלי יזכר לו מיתת בניו, על כן להחזיק הדבר למען ייראו אמר לו שישמר פן ימות גם הוא כבניו. אבל לא ניחא להו למרייהו שיהיו בחזקת הבלתי רצויים לפניו יתברך.

על כן בבואו יתברך להתרות באהרן בל יקרנו כבניו, הקדים תחלה **וידבר [ה'] אל משה אחרי מות וכו',** ומה דבר אליו. הלא הוא, אל יעלה על רוחך כי רעים וחטאים היו בעיני ועל כן מתו, כי אדרבא **בקרבתם לפני ה'** שהוא בשביל קרבתם שהם קרובים אל ה' על כן **וימותו.**

והוא מאמר משה באומרו (ויקרא י ג) אשר דבר ה' בקרובי אקדש. וזהו אומרו **בקרבתם,** ולא אמר בהקריבם.

וגם לא אמר **בקרבתם** אל הקודש, כי אם **לפני ה',** לומר בשביל ההתקרבות שיש להם עם ה' על כן **וימותו.** כי מדקדק הקדוש ברוך הוא עם חסידיו ויקדש בם.

ב וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל-אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאַל-יָבֹא בְכָל-עֵת אֶל-הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶל-פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל-הָאָרֹן וְלֹא יָמוּת כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה עַל-הַכַּפֹּרֶת:

ואחר שייחד דבור אל הקדמה זו, בא אל עניין האזהרה אל אהרן. ויעש אמירה בפני עצמה. והיא, **ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן וכו'.** וזה בלשון אמירה שהוא בלשון חבה, כי אותו אהב יתברך יותר מאת בניו כי לא נכשל בזה הוא כבניו.

ולהסיר מלב אשר יבוא להרהר אולי לא טוב רצון מלכו של עולם עם אהרן שעל כן שם לפניו מיתת בניו, על כן אמר לו **דבר אל אהרן אחיך,** כלומר כי לאח לך מתייחס לפני אשר לא יצאת מכשלה אפילו שלא במתכוון מתחת ידו ורצוי הוא אלי. ועם כל זה אני מזהירו ואומר לו ואל יבוא, כלומר ואל יקרנו כבניו. וזהו עניין הוי"ו, כלומר ואל ישנה בדבר אשר עשו הם **ולא ימות כו'.** לומר אם כן איפה מה צורך להזכיר מיתת הבנים, לזה אמר **ולא ימות.** כלומר כי הלא היה אפשר יעלה על רוחו כי אין הביאה אל הקדש תספיק להמית, כי הלא בניו הקריבו גם כן אש זרה, זולת כמה דברים הוסיפו רבותינו ז"ל (**ויקרא רבה** כ ח - י), ועל התחברות כולם מתו, לזה אמר ואל, ובתוספת הוי"ו. כלומר ואל יוסיף לבוא כהם **ולא ימות,** לומר כי גם הם בזו בלבד היה בם כדי להמית. ואני מצווה גם כן ומזהירו **ולא ימות,** שאם יבוא הוא מת.

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי-ה' וַיָּמֻתוּ:

או יאמר וידבר וכו'. והוא, כי כל עניין הכתובים אשר כתבנו בסוף הקודם. והעניין, כי טרם יזהיר את אהרן בל יקרנו כבניו ראה יתברך כי היה מקום להשיב ולומר מה זו התראה שאל אבוא בכל עת ולא אמות כבני, הלא לא על בואם אל הקדש בלבד פנימה מתו כי אם על הקריבם אש זרה אשר לא ציוה אותם. על כן ייחד דבור להקדים הקדמה תחילה. והוא אומרו **וידבר אל ה' אל משה וכו'.** ומה היה הדבור, אחרי מותם הלא הוא **בקרבתם וכו'.** לומר אל יעלה על רוחך שאין בקריבה לבדה כדי למות עליה בלעדי הביא האש זרה. כי הלא דע איפה כי **בקרבתם לפני ה'** שהיא על הקריבה לבד נתחייבו מיתה. וזה אמר **בקרבתם וכו' וימותו.** ועל כן חזר ואמר **וימותו,** לומר שזולת סיבה אחרת שהיה להם גם **בקרבתם לפני ה'** שבו להתחייב מיתה, וזהו **וימותו** כמוסיף על דבר זולת זה.

ב וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל-אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאַל-יָבֹא בְכָל-עֵת אֶל-הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶל-פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל-הָאָרֹן וְלֹא יָמוּת כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה עַל-הַכַּפֹּרֶת:

ואחר דבור ההקדמה לסלק מה שהיה אפשר להשיב, עשה אמירה מיוחדת אל עיקר המכוון. והוא, **ויאמר ה' אל משה דבר וכו'.** ועל הדרך הזה יהיה אומרו **אחיך** לתת טעם אל לשון הציווי בלשון שלילה. והוא כי אמר אלוהים **דבר אל אהרן** כי חשוב בעיני כמוך כי **אחיך** הוא ואני חס על כבודו. על כן אל תאמר לו המיתה בלשון חיוב לומר שאם יבוא בכל עת ימות כי אם **אל יבא וכו' ולא ימות,** באופן כי המיתה איננה רק הן מכלל לאו בלבד ולא בפירוש אתמר.

עוד יתכן בשיעור הכתובים. כי אמר אלוהים אם אקצר ואומר אל אהרן ש**אל יבא בכל עת אל הקודש ולא ימות** כבניו, הלא יחשוב שיתחייב שריפה כהם. על כן הקדים **וידבר [ה'] אל משה אחרי מות וכו'.** ומה דבר, הלא הוא כי **בקרבתם לפני ה'.** כלומר בבחינת הקריבה בלבד לא נתחייבו שרפה רק **וימותו** שהוא מציאות מיתה.

ואחר הקדמה זו אמר בעיקר הציווי **דבר אל אהרן וכו' ואל יבא וכו' ולא ימות,** כלומר מיתה בלבד אך לא שרפה, כי אין בביאה לבדה סיבת שרפה. ונתן טעם ואמר **כי בענן וכו',** לומר אם תאמר נא כי לא ימנע (אז) [או] כבוד ה' מלא את המשכן אם אין. אם כבוד ה' מלא את המשכן, גם אל כל המשכן גם כן לא יכנס כדבר שנאמר (שמות מ לד) וכבוד ה' מלא את המשכן ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד. ואם אין שם כבוד ה', אם כן גם פנימה יכנס. לזה אמר **כי בענן אראה וכו'.** כלומר אך לא אל שאר אהל מועד. ועל כן בכל המשכן מותר ומבית לפרוכת אסור. ואמר **בענן** לומר כי גם שם לא היה גלוי שכינה רק כמסך ענן.

ג בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל-הַקֹּדֶשׁ בְּפַר בֶּן-בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה:

ושמא תאמר אם כן איפה מכל שכן שביום הכפורים אין ליכנס, כי אז על קדושת היום תגדל השראת שכינה ואיככה יוכל לבוא שמה. על כן אמר **בזאת יבא אהרן וכו'.**

ולבוא אל העניין נעתיק לשון ויקרא רבה (כא יב). וזה לשונם:

בשנה שמת בה שמעון הצדיק אמר להם בשנה זו הוא מת. אמרו לו מנין אתה יודע. אמר להם בכל שנה ושנה היה זקן אחד לבוש לבנים ומעוטף לבנים נכנס עמי ויצא עמי, שנה זו נכנס עמי ולא יצא עמי. אמר רבי אבהו ומי יאמר שאדם היה, והלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו היה נכנס עמו ויוצא עמו. אמר רבי אבהו וכהן גדול לא אדם היה, אלא כההוא דאמר רבי פנחס שבשעה שהיה רוח הקודש שורה עליו היו פניו בוערות כלפידים, הדא הוא דכתיב (מלאכי ב ז) כי שפתי כהן וכו' כי מלאך ה' צבאות הוא, ע"כ.

הנה יראה כי שמעון הצדיק היה הקדוש ברוך הוא בכבודו נכנס ויוצא עמו. ואין ספק כי לא גרע אהרן הכהן משמעון הצדיק.

ובזה יאמר בזאת יבא אהרן וכו'. לומר אל יקשה בעיניך איך ביום הכפורים ששכינה שורה בקדש יותר משאר ימים יוכל אהרן לבוא אל הקדש פנימה. כי הלא דע איפה כי אינו דומה איכותו ביום הכפורים לשאר ימים. כי הלא בזאת המראה שאמרתי כי **בענן אראה** בה יבוא אהרן אל הקדש שהוא ביום הכפורים שהשכינה נכנסת עמו, שהוא כעניין שמעון הצדיק שהיה ה' נכנס עמו, אז מוכן הוא אהרן למקום ההוא, כי הלא גם הוא בה נכנס. ולהיות כי הכתוב גם על כהן גדול ידבר, אמר **בזאת.** והוא כי שמעון הצדיק היו עיניו רואות, אך שאר כהנים שבדורות לא זכו לכך.

אך הנה מה שלא זכו הוא לראות את הדמות, אך בדרך נסתר והתלבשות היה שורה רוח הקדש בכל כהן בהיכנסו, כי בענן התלבשות היה שכינה עמו. והוא עניין סוף דברי רבי אבהו על כל כהן גדול. ובזה יצדק הכתוב בעצם באומרו **בזאת,** כלומר במראה זו הנזכר שהיא מראה בענן שהיא מלובשת, **יבוא אהרן אל הקדש,** כי לא תבצר ממנו מדרגה שהיא בקדש. ולכן לא תעצרנו קדושת המקום מלבוא, כי כמוהו כ**מבית לפרוכת**. ומתי יבוא? **בזאת** ביום שיבוא **בפר בן בקר וכו',** שהוא ביום הכפורים כמפורש בפרשה.

והנה עדיין ראוי לשית לב

מה היה שייחס הכתוב הדבר אל אהרן באומרו **בזאת יבא אהרן,** אחר שבכל כהן גדול שבכל דור ודור ידבר. והראוי יאמר בזאת יבא הכהן הגדול אל הקדש.

אך הנה בזה ידוקדק אשר הערנו בכתובים הבאים. והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל ב**ויקרא רבה** (פרשה כא ז) וזה לשונם:

> ואל יבא בכל עת, אמר רבי יהודה בר סימון צער גדול היה לו למשה בדבר זה, אמר אוי לי שמא נדחף אהרן אחי ממחיצתו וכו'.

והנה במדרש שם נאמר שהשיב לו יתברך בדרך אחרת. נינקוט מיהא כי צער היה למשה בדבר. ואפשר לנו לומר כי בא הכתוב השני לתקן הדבר על כבוד אהרן בהזכיר שמו בציווי הכולל לכל כהן גדול באומרו בזאת יבא אהרן וכו'. לומר אל יעלה על רוחך כי נדחף אחיך על צאת תקלת העגל מתחת ידו, כי הלא גדול הוא לפני, כי הלא בזאת יבא אהרן וכו' שהוא במראה הנזכר כדלעיל. ואשר חשבת כי עוון העגל דוחפו, אל תחשוב כדבר הזה. כי אדרבא יבא בפר שהוא עצמו העגל, ואדרבה על ידו יכהן פאר כהונה גדולה ביום הכפורים. ואם כדברך, היה ראוי יברח מפר כי אין קטגור נעשה סנגור. אך יורה כי לא נדחה חלילה מפני כך, כי לא עלתה על לבו מחשבות הערב רב כמפורש במקומו. ואדרבה בישראל אני מקפיד, כי הם הביאו את נזמי הזהב. ועל כן בבא אהרן לכפר בעדם כתונת בד קדש ילבש וכו' (פסוק ד), ולא בגדי זהב כי אין קטגור נעשה סנגור. הנה כי בזהב שיצא מתחת ידי ישראל אני מקפיד

שלא יראה ולא ימצא בכפרתם כי אם בגדי לבן. אך בעגל שהוא פר שיצא מתחת ידי אהרן איני מקפיד שיהיה סנגור הנה כי שלם הוא לפני.

ובזה מצאנו ראינו טוב טעם אל הכניסו עניין הבגדים בין קרבנות אהרן לקרבנות ישראל.

ועוד שנית כי הנה **בפר** הבא להתוודות עליו וידוי עצמו ווידוי אחיו לא היה צריך לשלח פר אחר לעזאזל לסתום פי שטן. אך בשעיר הבא להתוודות עליו חטאת הקהל היה צריך לשלח שעיר אחר לעזאזל. וזהו **ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים וכו'** (פסוק ה). אך בפר אהרן והקריב וכו' **וכפר בעדו וכו'** (פסוק ו) בלי שלח לעזאזל. אך **ונתן על שני השעירים גורלות וכו'** (פסוק ח), כי זכאי הוא אפילו על על ידי פר, שהוא מן העגל, מישראל על ידי שעיר.

והנה רבותינו ז"ל למה שנראה שהפר ואיל הם דברים נותנין כח לכהן גדול לבוא אל הקדש, אמרו כי פר הוא זכות אברהם כמה דאת אמר (בראשית יח ז) ואל הבקר רץ אברהם, ואיל לעולה הוא זכר זכות אילו של יצחק וכו' (**ויקרא רבה** כא יא). ועל פי הדרך הלז יתכן דרך אחרת ברמז הפר והאיל ויתר הדברים הסמוכים להם. והוא בהזכיר מאמרם ז"ל מסכת עבודה זרה (דף ח א).

תנו רבנן: יום שנברא בו אדם הראשון כיון ששקעה חמה אמר אוי לי שבשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי ויחזור העולם לתוהו ובוהו וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים, היה יושב ובוכה כל הלילה וחוה בוכה כנגדו, כיון שעלה עמוד השחר אמר מנהג של עולם הוא, עמד והקריב שור שקרניו קודמין לפרסותיו שנאמר (תהלים סט לב) ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס, ואמר רב יהודה אמר שמואל שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היה לו במצחו שנאמר ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס, מקרין תרתי משמע אמר רב נחמן בר יצחק מקרן כתיב, ע"כ.

ומבלי נשית לב אל כל פרטי המאמר כי אם לקצת פרטיו, הלא הוא למה כשהאיר היום נתן אל לבו להקריב פר שיהיו קרניו קודמין לפרסותיו, איך מתייחס אל הארת היום. וגם מה יתן ומה יוסיף קדימת הקרניים לפרסות.

ועוד אומרו ואמר רב יהודה וכו' קרן אחת היה לו במצחו, מה מעלה או מוריד היות לו קרן אחת או שתים ושיהיה במצחו.

וגם אם בא רב יהודה לחלוק עם הקודם אם אין.

והנה לבא אל עניין

נזכירה מאמרנו על פסוק (בראשית א ה) ויהי ערב ויהי בקר, לתת טעם למה עשה האלוהים יקדים חשך לאור בסדר הזמנים, שהוצרך לשית חשך שלפני ההוויה ללילה למען יהיה הערב

קודם אל הבקר, כמו דאמר (בראשית א ה) ויקרא אלוהים לאור יום וכו' ויהי ערב כו'. שכתבנו שם שלחשך שקודם ההוויה קרא לילה כדי שעל ידי כן נאמר ויהי ערב ויהי בקר. שאם לא כן היא הבקר תחילה ואחריו הערב. ואמרנו כי למה, שהכל צפוי לפניו יתברך וראה שאין תכלית הבריאה נעשה מיד. כי אם שאדרבה ילקה העולם ויבוא התכלית באחרונה בימות המשיח והתחייה. ולמה שעל בלתי היות השלמות והתכלית מיד לא יבצר מאיש שוגה ומפתי להרהר אחר היוצר יתברך, איך יצר הכל לתכלית שלמות ונהפך לאבל מחולת העולם. לזה מאז ברא העולם רמז כי הערב קודם אל הבקר, כי מאז צפה שיתקלקל העולם כלילה, אך באחרונה כאור בקר יזרח שלמות התכלית. והוא מאמר דוד באומרו (תהלים קל ו) נפשי לה' משומרים לבקר.

עוד הקדמה שנית. והוא כי כל נחמת אדם הראשון אחרי נופלו הייתה מעלת דוד ושירותיו וזמירותיו, ככתוב אצלנו במזמור שיר ליום השבת (תהלים צב). שאמרו אדם ומתנחם על דוד כי אדם הוא דוד, ועלי עשור ועלי נבל וכו' יתקן את אשר עוות אדם.

עוד הקדמה שלישית. והוא מאמרנו על מאמר רבותינו ז"ל על אילו של יצחק באומרם (**פרקי דרבי אליעזר** לא) שלא יצא ממנו דבר לבטלה, שתי קרניו: של שמאל, הוא שופר של מתן תורה, קרן של ימין הוא שופר שלעתיד לבוא. וביארנו שם במקומו כי אפילו השתי קרני איל נרמז בהן שתי זכיות לישראל. והוא כי הקרן שהוא השופר רמז אל החירות, כעניין היובל שעל ידי השופר היה נקרא דרור בארץ. וגם קרן הוא רמז אל המלכות והשררה כמו דאמר (תהלים קיב ט) קרנו תרום בכבוד.
ואמרנו כי שתי פעמים יהיה לישראל חירות ושררה, אחת במתן תורה שאף על פי שאברהם מכרם למלכויות (**בראשית רבה** מד כא), בסיני שפסקה זוהמתן (שבת קמו א) אם היה יוצא אל הפועל קבלת הלוחות היה להם חירות משעבוד מלכויות. אך תהיה של שמאל כי עדיין היה להם יצר הרע ונתעתדו לחטא, כמאמרם ז"ל **במדרש חזית** (שיר השירים רבה א א ג), שעל מה ששאלו ישראל ממשה במתן תורה השיב להם זה אינו עתה שעדיין יש לכם יצר הרע אלא לעתיד לבוא. הנה כי אין פיסוק הזוהמא לעתיד כאשר במתן תורה. ועל כן אז שיוסר היצר הרע לגמרי יהיה שופר החירות שלם לגמרי מתייחס אל הימין שלא ישתעבדו עוד לעולם. כי להיות הבחירה חופשית ביד האדם הוצרך קרן השני לתקן את אשר יעוותו בינתיים.

ונבוא אל העניין

והוא, כי הנה למה שאדם מעת הבראו ביום הששי חשך לא ראה עד ליל מוצאי שבת כמאמרם ז"ל (**בראשית רבה** יב ו), כי על כן לא נאמר ויהי ערב ביום השביעי כי מתחילת יום הששי עד סוף יום שביעי שימשה האורה שנברא בה העולם, על כן בראותו במוצאי שבת כי

הוא יתברך שלח חשך ויחשך, אז חשבו כי אור חשך בעדם ועוד לא יאיר למו, ומשליט הוא יתברך בעולם את כח טומאת עוונם, כי פוקד ה' עליהם את רעתם. כי מה שעד כה לא באה עליהם הרעה הוא כי קדושת שבת הגינה עליהם. על כן בכו בכה על רעתם. אך בראותם בקר אור יום ראשון, אז אמר אין זה כי אם שכך מסדר הוא יתברך ערב ובקר בכל יום תמיד ושהיום הולך אחר הלילה, שעל כן הלילה שעבר לא החשיך בו כי מהשבת הוא. ואם כן לילה שאחר השבת הוא תחילת יום אחד, ומה שהאיר עתה אור בקר הוא שהיום הולך אחר הלילה. ודן בדעתו ואמר החנם יעשה הוא יתברך להקדים הלילה ליום ולא להיפך להתחיל באור ולסיים בלילה, ולבלתי החשיך בין מוצאי שבת לשבת כי הלילה ילך אחר היום ויהיה אור ויתחיל יום ראשון באור.

[פשר מעשיו של אדם הראשון]

אך אין זה כי אם שרומז הוא יתברך שחשך השעבוד והלקות יהיה בעולם קודם תיקון העולם ואור השלמות כמפורש בהקדמה הראשונה. על כן מה עשה למען תקן הדבר, הקריב שור שקרניו קודמים לפרסותיו. והוא, כי הקרן והפרסה, הצד השוה שבהן שהן קשים להתהוות כי מן עצם הם. אך יתר על הפרסה הוא הקרן, כי הפרסות יתהוו בבטן המלאה והקרניים אחרי הולד העגל ימים או עשור. אך זה אינו רק במתהווים מזכר ונקבה. אך בבריות בראשית, הפרים אשר ברא ה', באומרו (בראשית א כד) תוצא הארץ נבראו כבני כמה שנים בכל אשר להם בגודלם, כמו שאמרו ז"ל (חולין ס א) בקומתם נבראו וכו'. ובכן בצאתם לאוויר העולם הראש שיצא ראשונה יצא בקרניו קודם צאת הפרסות. וכוונת אדם הייתה, כי ידע כי יעמוד דוד ממנו לתקן את אשר עיוותו כמפורש בהקדמה השנית. על כן הקריב פר שקרניו קדמו לפרסותיו, לרמוז לפניו יתברך שככה יקדים שררה הנמשלת לקרן קודם לארבע גלויות הנמשלות לטלפיים, הם ארבע פרסות הנדרכות תחת ארבעה רגלי השור.

ושמא תאמר הלא כל מלכויות שבעולם גם הם מאדם יצאו, ואם כן ברמוז שקרנותיו יקדמו לפרסות מאן פלג לן שעל מלכות ישראל יכוון. לזה אמר ואמר רבי יהודה פר שהקריב אדם הראשון קרן אחד היה לו במצחו, לרמוז כי קרן מלכות של הנבראים אחד הוא, אשר כיון כי על כן גם פרו היה לו קרן יחידי. וגם אם נאמר שקרן זה היא זולת שתי קרנות שבצדדי הראש, יהיה הרמז כי מזה היחידי עושה עיקר ושעל כן הוא במצח קודם וראשון לאשר בצדים שנרמזים בהם שאר מלכויות. והנה אם היה הדבר נשאר כך, הן אמת שטרם הארבע גלויות הנרמזים לארבע פרסות ימלוך דוד וזרעו. אך במה יתוקן העולם אחרי נפילת מלכות בית דוד ונמסרנו למלכויות כאשר אברהם מכרנו להם (עיין **שמות רבה** נא ה). על כן הוא יתברך חשב מחשבות לבלתי ידחו ישראל, ויכין לנו אילו של יצחק אשר שתי קרניו רמוז לנו, כי זכות יצחק יעמוד לנו שתי פעמים. אחד במתן תורה להיות לנו חירות משעבוד מלכויות. וגם שעשינו העגל ונתקלקל הדבר, התחברות קרן אחד של פרו של אדם הועיל להיות קרן מלכות בית

דוד קודם למלכויות, אך אחרי כן לעתיד אין לנו רק קרן ימין של איל יצחק כמדובר בהקדמה השלישית.

והנה זה יתכן הוא רמז הכתוב שאנו בו. והוא כי אחרי אומרו **ואל יבוא בכל עת אל הקדש,** אמר גם ששללתי העתים ש**אל יבא בכל עת,** הנה יש עת שיבוא, והוא **כי בזאת.** כלומר כי בעת זאת והוא בעת בואו **בפר בן בקר** רמז לפר שהקריב אדם הראשון, **ואיל לעולה** זכר לאילו של יצחק, כי שניהם כאחד טובים. אחד לקיום בית ראשון במלכות בית דוד, והשני למצוא רצון ביום הגדול והקדוש ההוא מלפניו יתברך על כבוד הבית האחרון, כאשר יתקע בשופר גדול הנרמז בקרן ימין אילו של יצחק, שהוא על ידי זכות הפר של אדם והאיל אשר בו נרמז זכות אברהם העוקד וזכות יצחק הנעקד. כי אז בעת ההיא על ידי זכויות אלו, וגם על זכות יעקב שנצטער על ידי הכתונת כמה דאת אמר (בראשית לז לב) הכר נא הכתונת בנך וכו' גם כן הרמוז ב**כתונת בד קדש ילבש** (פסוק ד); וגם **מכנסי בד יהיו על בשרו** (שם) זכר לזכות יוסף ששמר ברית קדש; **ובאבנט בד** (שם) זכר לזכות משה שהוא כולל ומקיף את כל ישראל תוך איכותו כנודע מחכמי האמת, כי נפשו הייתה כוללת כל נפשות ישראל וגם כל ישראל חסים תחת צלו כאבנט הזה החובק ומקיף את האדם בתוכו; **ומצנפת בד** (שם) הוא זכר לזכות אהרן כי הוא הראשון שנאמר בו (לקמן כא יב) כי נזר שמן משחת אלוהיו עליו. על כן על כל זכויות אלה הנכנסים עמו בעת הזאת שהוא ביום הכפורים **יבא אהרן אל הקדש.**

עוד יתכן בשיעור המקראות.

וידבר ה' כו' ויאמר ה' וכו' בזאת וכו'. הוא בשום שכל והבין מאמרם ז"ל **במדרש רבה** (ויקרא כ יב). וזה לשונו:

> אמר רבי אבא בר אבינא מפני מה נסמכה פרשת מיתת מרים לאפר פרה, אלא מלמד שכשם שאפר הפרה מכפרת כך מיתת הצדיקים מכפרת. אמר רבי יודן מפני מה נסמכה מיתת אהרן לשבירת לוחות, אלא מלמד שהיה קשה לפני הקדוש ברוך הוא מיתתו של אהרן כשיבור לוחות. אמר רב חייא בר אבא באחד בניסן מתו בניו של אהרן, ולמה מזכיר מיתתן ביום הכפורים, אלא מלמד שכשם שיום הכפורים מכפר כך מיתתם של צדיקים מכפרת, ומנין שיום הכפורים מכפר שנאמר (לקמן פסוק ל) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם, ומנין שמיתתן של צדיקים מכפרת דכתיב (שמואל ב כא יד) ויקברו את עצמות שאול וכתיב (שם) ויעתר אלוהים לארץ אחרי כן, עכ"ל.

והנה ראוי לשים לב:

א. מה זו שאלה מפני מה נסמכה פרשת וכו', כי הלא אין מוקדם ומאוחר בתורה.

ב. אומרו כשם שאפר פרה וכו', מאי כשם, והראוי היה יקצר ויאמר מה אפר פרה מכפר כך מיתת הצדיקים מכפרת.

ג. אומרו שאפר פרה מכפר, כי הלא אינו אלא מטהר.

ד. כי הנה רבי אבא ורבי חייא ידברו על דבר אם מיתת הצדיקים מכפרת, אך רבי יודן לא ידבר רק היות קשה לפני הקדוש ברוך הוא מיתתן, ואם כן למה מכניס עצמו בין הדבקים כי הוא מדבר על עניין אחר, ולכן אחרי דברי רבי אבא היה לו להביא דברי רב חייא.

ה. אומרו שהיה קשה לפני הקדוש ברוך הוא כשיבור לוחות מה עניין זה לזה.

ו. כי אדרבא יראה מרבותינו ז"ל ששמח יתברך בסילוק הצדיקם כמו שאמרו ז"ל על פסוק (שיר ו ב) דודי ירד לגנו וכו', וגם ב**ספר הזוהר** (כגון האזינו דף רצא סוע"א) קורא לסילוק הצדיק הילולא.

ז. אומרו אמר רבי חייא וכו', מה ראה בראיות רבי אבא שמביא ראיה אחרת.

ח. שהיה לו לקצר ולומר למה נסמכה מיתת בני אהרן ליום הכפורים.

ט. כי הלא אמרו רבותינו ז"ל (**בתורת כהנים**) כי בא הכתוב לזרז את אהרן בל ימות כבניו משל לשני רופאים וכו', ואיך יאמר שבא ללמד שמיתתן כיפרה, ואולי לא נאמר רק לאותה דרשה.

י. לדקדק לשונם, כי רבי אבא אמר מיתת הצדיקים, ורבי חייא אמר מיתתן של צדיקים, וגם לשון אומרו אלא מלמד שכשם וכו', מאי כשם, והראוי יקצר ויאמר אלא מה יום הכפורים מכפר כך וכו'.

יא. אומרו ומנין שיום הכפורים מכפר וכו', כי מה זו שאלה כי למה נקרא בתורה יום הכפורים אם אינו מכפר.

יב. אומרו ומנין שמיתתן של צדיקים מכפרת וכו', האם שכח הראיות הנאמרות, **ולא עוד** אלא שהביאו ראיות מן התורה וחזר ושאלו כאלו אינן והביא תחתיהן מנביאים.

יג. מה זו ראיה מפסוק ויקברו וכו', כי שם לא ידבר אלא מגמילות חסדים שעשו ועל כן העתיר ה' לארץ.

והנה טרם נבא אל ביאור המאמר נבאר הבנת תיבה אחת. והיא ההערה השלישית שהערנו. והן אמת כי הוא מעין שאלה זו נשאל בגמרא (עיין ע"ז כג ב) ותרצו חטאת קרייה רחמנא.

עוד יתכן כי הוא עניין כתוב אצלנו על מאמרם ז"ל (**במדבר רבה** יט ח) על הפרה אדומה, משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך אמר המלך תבוא אמו ותקנח וכו'. והעניין בשום לב איך תסיר הפרה טומאת הנטמא במת. אך הוא, כי זוהמת נחש אשר נדבקה באדם וזרעו שהייתה כרוכה בהם מביאה את המיתה כנודע. שעל כן כאשר פסקה זוהמתנו במתן תורה יאמר חרות על הלוחות חירות ממלאך המוות (שיר השירים רבה ח ו א), ובשוב הזוהמא על

ידי העגל שבה המיתה למקומה. ועל כן כאשר יגע איש במת תדבק בו חלאת הזוהמת ההיא הכרוכה במת והיא תטמאנו. ומי מקנח הזוהמא שנדבקה בנוגע, הלא הוא אפר הפרה וישאר האיש טהור כשהיה.

והן זאת עניין כפרת כל עוון אשר חטא. כי הטומאה שנדבקה בחוטא בהעוותו מקנחה הוא יתברך ממנו על ידי התשובה. ועל כן נקראת כפרה כמה דאת אמר (בראשית לב כ) אכפרה פניו במנחה, ובלשון הגמרא (גיטין נו א) בעי לכפורי ידיה בההוא גברא. והוא ממש עניין הפרה שמקנחת הטומאה שדבקה בנוגע במת, והיינו כפרה כמדובר.

ונבוא אל ביאור עניין כוונת המאמר (**ויקרא רבה** כ יב). ואומרה כי הנה מחלוקת השלמים האלה תיסוב לדעת, אם מיתת הצדיקים מכפרת דווקא אם מיתתו בלא חטא מצד עצמו, אך אשר בחטאו ימות די לו יכפר על עצמו אך לא יכפר גם על אחרים. או נאמר כי רב כח הצדיק כי גם במותו בחטאו עצמות מיתתו מכפרת גם על הדור. והנה דעת רבי אבא בר אבינא כי דווקא הוא בהיות מיתתו בלתי צריכה לכפר על עצמו. וזה אומרו מפני מה נסמכה פרשת מיתת מרים לאפר פרה. והוא כי גם שאין מוקדם ומאוחר בתורה, עם כל זה גם מה שנכתב שלא במקומו לא על חנם הושם במקום שנכתב, אם לא להסמיכו לדבר נלמוד ממנו לימוד נאה כי נדרוש סמוכים.

וכלל בשאלתו שני דברים:

א. למה נסמכה מיתת צדיקים לאפר פרה.

ב. למה היה הלימוד במרים מבזולת צדיק.

וזה אומרו למה נסמכה מיתת מרים לאפר פרה אלא מלמד שכשם וכו'. לומר שבאופן ובחינת מה שאפר פרה מכפר, בבחינה ההיא מיתת הצדיקים מכפרת. והוא, כי כשם שאפר פרה אינה מכפרת אם לא כאשר נשמרה מכל טומאה כנודע מדרכי שמירותיה, כך מיתת הצדיקים מכפרת כשאין במיתה ההיא חלאת טומאת עוון אשר ימות בו הצדיק ההוא. ולכן היה הסמיכות במרים כי טהורה הייתה ולא מתה בחטאה. ומזה יצא לו לימוד אל כל מיתת הצדיקים כי מכפרת היא. אך כשם שאפר פרה מכפר שהוא בלי טומאת עוון מצד עצמו, כך מיתת הצדיקים מכפרת שהוא כשאין מתים על עוונם.

אך רבי חייא בר אבא חולק על רבי אבא, שדעתו שאף גם במות צדיק בחטאו מיתתו מכפרת כאשר יבוא ביאורו בס"ד. אך הנה טרם הזכיר דעת רבי חייא החולק על רבי אבא בר אבינא הקדים בעל המאמר עניין רבי יודן להשיב על קושי הנופל על דברי רבי אבא, והביא מאמר רבי יודן לתרצו. והוא כי הלא יקשה עליו, כי לפי דבריו שאין מיתת הצדיקים מכפרת אלא כשאין מתים על חטא מעין כפרת אפר פרה, אם כן איפה הלא כמו זר נחשב למה מצינו שקשה לפני הקדוש ברוך הוא מיתת הצדיקים, ככל הנהו עובדי דמסכת מועד קטן (כה ב)

כשמת רבי פלוני שפכו מרזבי דמא וכשמת רבי פלוני איעקור אילני וכו', וגם במרים ולא היה מים לעדה (במדבר כ ב). והלא למה ייחר בעיני ה' וכמה מעלות טובות במות הצדיקים בלי עון, כמרים שעליה ידבר, וגם מתה בזמנה ולא גרעו משנותיה. ומה גם כי אין קץ לשמחתו יתברך בסילוק הצדיק, והילולא קראוה ב**ספר הזוהר.** ואם היינו אומרים שאפילו במות צדיק בחטאו מיתתו מכפרת, הלא נשית על לב כי לא יסלק הוא יתברך שום צדיק עד ימצא בו חטא ומצטער במיתה לכפרת אשמתו. אך לרבי אבא שבלי חטא ועוון נאסף הצדיק לכפר על הדור, ולא אמרו (שבת נה א) אין מיתה בלא חטא אלא על הבלתי מת לכפר, הלא יקשה עלינו למה יקשה לפניו יתברך במות צדיק.

על כן הביא דברי רבי יודן מפני מה נסמכה מיתת אהרן לשיבור לוחות, אלא מלמד שהיה קשה לפני הקדוש ברוך הוא כשיבור לוחות. כלומר כי כאשר מה שהיה קשה לפני הקדוש ברוך הוא על שיבור לוחות, שעל כן אמר כמתלונן (שמות לב טז) והלוחות מעשה אלוהים המה והמכתב וכו', כלומר חבל על שבורן, והן אמת כי כל הקושי לא על הלוחות בעצמן, כי הלא האותיות פרחו למעלה כמו שאמרו ז"ל (פסחים פז ב) ומאי איכפת ליה לקב"ה מה שנעדר הרוחניות ההוא מאבני הלוחות, אך היה הקושי על הטובה שהפסידו ישראל בשיבורן, כאשר גלה בסוף הפסוק באומרו חרות על הלוחות, שהוא אל תקרי חרות אלא חירות. כך מה שקשה עליו יתברך מיתת הצדיקים הוא על ישראל הנותרים שחסרו מגן וצנה אשר בצלו יחיו. וזה אומרו אמר רבי יודן מפני מה נסמכה וכו' אלא שהיה קשה לפני הקדוש ברוך הוא כשבירת לוחות. והנה כהתימו לתקן בהביאו מאמר רבי יודן הקושי שהיה על דברי רבי אבא בר אבינא, הביא סברת רבי חייא בר אבא החולק עליו. שדעתו שאפילו במות צדיק בחטאו עצומה של מיתה מכפרת על העם.

וזה מאמר רבי חייא באחד בניסן מתו בניו של אהרן ולמה מזכיר ביום הכפורים אלא מלמד שכשם וכו'. לומר שכשם שיום הכפורים מכפר שהוא עיצומו של יום עם שיחסר ממנו כל מכשיריו, כך מיתתן של צדיקים כבני אהרן שמהם ילמוד לכל שאר צדיקים וידוע כי בחטאם מתו. וזהו שרבי אבא אמר מיתת הצדיקים ורבי חייא אמר מיתתן של צדיקים. שכיון רבי חייא לומר שאפילו מיתתן, כלומר המתייחסת אליהם שהוא במותם מחמת עצמם, מכפרת. ומפני שהיה מקום לומר מה ראה רבי חייא שעשה עיקר מלימוד זה, ולא מראית רבי אבא ויצא הלימוד בהפך.

ועוד כי הלא הסמיכות היא לזרז את אהרן בל **יבא בכל עת ולא ימות** כאשר מתו בניו. על כן הקדים ואמר הכרח חותך, והוא אומרו באחד בניסן מתו וכו' ולמה מזכיר מיתתן ביום הכפורים, לומר שעיקר האזהרה לאהרן בל יקרנו כבניו, הלא הוא בל יכנס קודם יום הכפורים. ואם כן למה האריך האזהרה עד יום הכפורים ולא אמרה מיד, כאשר למאן דאמר שתויי יין

נכנסו (**ויקרא רבה** כ ט) שמזכיר מיד יין ושכר אל תשת וכו' (ויקרא י ט). ואם הוא כי באחד בניסן נאמרה כל האזהרה, אם כן למה יביא הכל בעניין יום הכפורים?

אך אין זה כי אם שבא ללמד שעצומה של מיתתן של צדיקים מכפרת כעיצומו של יום הכפורים.

ושמא תאמר ועדיין ערביך ערבא צריך, מי יאמר שעיצומו של יום הכפורים מכפר, והלא הוא מחלוקת תנאים (יומא פה ב). לזה אמר ומנין שיום הכפורים מכפר, כלומר היום עצמו, שנאמר (להלן פסוק ל) כי ביום הזה יכפר עליכם וכו'. שמשמעות הלשון הוא כי היום עצמו הוא המכפר. ולא הביא מהקרא יום הכפורים, שאפשר שהוא על ידי העבודה. ועוד נכריח הדבר בפשטי המקראות לפנים בהגיענו אל מקום כבוד הכתוב הלזה בס"ד.

ושמא תאמר והלא דעת רבי אבא היא סברא מתקבלת בעצם, כי אין קרבן הבא על חטא ראובן מכפר על חטא שמעון על פי דרכו. לזה אמר ומנין שמיתתן של צדיקים מכפרת, כלומר הנה לפנינו שני מקומות ללמוד. אחד ממרים, ויצא הלמוד כי מיתת הצדיק מכפרת בהיות מיתתו בלתי צריכה לעצמו כי איננו מת בעוונו, והיא סברא.

וגם יש לנו ללמוד מבני אהרן, ויתהפך הלימוד לומר כי גם כי הוא צדיק בעוונו ימות עם כל זה על כל הקהל יכפר.

וגם כי יש הכרח יותר מוכיח מהקודם כמדובר הלא הוא הסברא, לזה אמר ומנין שמיתתן של צדיקים מכפרת וכו'. לומר הנה לנו מן הנביאים למוד זה, והוא יהיה מכריח לאיזו דרשה נטה אשורנו אם ללמוד ממרים או מבני אהרן. וזה אומרו ומנין שמיתתן של צדיקים מכפרת, כלומר ומנין יש לנו גם כן שמיתתן כלומר מיתתן של עצמן שבחטאם ימותו, הלא הוא מן הנביאים, שהוא כי משם יש צד ראיה ומשם יתגלה לנו מהיכן נלמוד. כי גם שם היה שמת בעוונו כמאמר הכתוב בדברי הימים (א י יג - יד) וימת שאול במעלו אשר מעל בה' על דבר ה' אשר לא שמר וגם לשאול באוב לדרוש ולא דרש בה' וימיתהו וכו'. ועם כל זה מיתתו כיפרה, ומשם יוכיח כי טוב לדרוש מבני אהרן כמדובר. והראיה היא מאומרו (שמואל ב כא יד) ויקברו את עצמות שאול, וכתיב (שם) ויעתר אלוהים לארץ אחרי כן. והוא כי אומרו אחרי כן הוא מיותר, אך הוא לומר על שלא קברו את שאול מאז כי אם עתה. על כן מה שויעתר אלוהים לארץ היה אחרי כן ולא מתחילה, לומר שאם לא כן גם מקודם היה ה' מעתיר לארץ מאז. אלא שמה שאיחרו קבורתם גרם שמה שויעתר אלוהים לארץ היה אחרי כן. הנה כי מיתתם של צדיקים אפילו בהיותם בעוונם כשאול מכפרת. אך עם כל זה אין ראיה זו לבדה מספקת. כי הלא אפשר לדחותה מקמי ההיא דמרים, לומר שאם שאול חטא יהונתן לא חטא ומיתתו הייתה המכפרת. וגם אין זה מספיק לבטל הראיה שאם כן היה לו לבלתי הזכיר רק את יהונתן לבדו.

ובזה נבא אל אשר רצינו בו בכתוב. והוא, כי הנה מאמר רבי חייא בר אבא ע"ה יתכן הן הוא מאמר הכתוב שאומרת התורה **וידבר ה' אל משה וכו'** שהוא עניין מיתת בני אהרן. ואומרת התורה ראו נא כי דבר ה' אל משה דבר זה **אחרי מות,** כלומר אחרי מופלג שלא היה באחד בניסן שמתו בו או קרוב לו כי אם מופלג. והיה **בקרבתם לפני ה'.** ועל כן התרה הוא יתברך באהרן ויאמר למשה שישמר **אל יבא בכל עת וכו' ולא ימות** כהם, באופן שהיה ראוי לאמר זה לו מיד. ולא עשה כן אלא בזמן אומרו **בזאת יבא אהרן וכו'** שהוא סמוך ליום הכיפורים. כלומר כי מזה תבין ותשכיל כי אין זה רק להודיע כי מיתתן של צדיקים מכפרת כמדובר.

והנה ממאמרו יתברך **כי בענן אראה על הכפורת** ילמדנו דעת כמה וכמה מורא כפולה ומכופלת מן המקום עלינו. כי אהרן קדוש ה' בכל קדושתו הוזהר בל **יבא בכל עת אל הקדש ולא ימות,** יען כי שם כבוד אלוהי ישראל בעב הענן. ומי לא ייירא לעמוד לפניו יתברך באמת, באמור אם אהרן בחיר ה' לא נתנו יתברך לעמוד לפני שכינתו, ואיך נעמוד אנחנו. כי מה אנו הבל נדף לפני גדולתו יתברך, כי הלא מוראו תמוגגנו כדונג מפני האש, ואנה נלך מרוחו ואנה מפניו נברח, וכל הארץ מלא כבודו. ומה גם עתה כי נחנו פשענו ומרינו, ואיך לא תאחזנו רעד ומפניו נבהל כי אלוהים שופט ואל זועם בכל יום.

בזאת יבא אהרן אל הקדש וכו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל (**ויקרא רבה** כא ו) בזכות התורה שנקראת זאת. והנה אין ספק כי לכח זכות התורה להועיל לכל דבר אמיץ. הנה אך ראוי לדעת למה ייחסה תורה זכות התורה אל דבר פרטי הזה. אך במה שפירש **רש"י** ז"ל בזאת בגימטריא ת"י, הוא מבשרנו כי ת"י שנה יעמוד בית ראשון שיבוא כהן אל הקדש. והנה ידענו כי לולא עסק התורה שהיו עוסקים לא היו מאריכין להם כל כך עד שעבדו שבעה בתי דינין עבודה זרה. אך כשביטלו התורה נחרב וגלו. כי ויתר הקדוש ברוך הוא על עבודה זרה וכו' ולא ויתר על ביטול תורה (ירושלמי חגיגה א ז). ובזה יתכן כיוונו כי בזכות התורה שיתעסקו בה יבוא אהרן אל הקדש, כי בהתבטלם לא יבוא עוד כי לא יוותר ה' עליה. ויהיה הטעם כי הלא אין לו להקב"ה בעולם הזה אלא ארבע אמות של הלכה (ברכות ח א), ולכן במקום שיושבים ועוסקים בתורה שכינה שרויה ביניהם. אך בהתבטלם מסתלקת אל העליון, כי אין לו חפץ בזה ולא בבית המקדש כי היכל ה' המה (ירמיהו ז ד).

ה וּמֵאֵת עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקַּח שְׁנֵי-שְׂעִירֵי עִזִּים לְחַטָּאת וְאַיִל אֶחָד לְעֹלָה:

ו וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת-פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר-לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ:

ז וְלָקַח אֶת-שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם וְהֶעֱמִיד אֹתָם לִפְנֵי ה' פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:

ח וְנָתַן אַהֲרֹן עַל-שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם גֹּרָלוֹת גּוֹרָל אֶחָד לה' וְגוֹרָל אֶחָד לַעֲזָאזֵל:

ט וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת-הַשָּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לה' וְעָשָׂהוּ חַטָּאת:

י וְהַשָּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַעֲזָאזֵל יָעֳמַד-חַי לִפְנֵי ה' לְכַפֵּר עָלָיו לְשַׁלַּח אֹתוֹ לַעֲזָאזֵל הַמִּדְבָּרָה:

משמעות שעירי יום הכיפורים]

הנה מבלי הכניס עצמנו בצפוני סודות, **ראוי לשים לב** בצד מה מה עניין ה**שתי שעירים** הללו. ושישים הוא יתברך כבודו לעומת **עזאזל,** להטיל **גורל** איזה מהם **לה'** ואיזה מהם לזר ההוא. **ולמה** יחשיבנו יתברך לכך, כי מה קש נדף הוא לפני אלוהי עולם ה', וגם מי חייב לתת לו שעיר, ולא עוד אלא שישלחוהו לו המדברה.

והנה אמרו רבותינו ז"ל (**פרקי דרבי אליעזר** מו) שהוא להשחידו בל ישטין עלינו. והלא כמו זר נחשב הטעם הלז, כי מי ישמע לדבר הזה ולא יבעת באמת באמור מריה דאברהם, לא ימנע, או ישראל זכאים בדינם או בלתי זכאים. אם זכאים הם, מה צורך להשחיד את המשטין. ואם בלתי זכאים, מה בצע בהשחיד אותו, האם שופט כל הארץ לא יעשה משפט על העדר המקטרג. והלא הכל גלוי לפניו יתברך ולא יותר כחוט השערה לאיש כמעשהו, כמאמרם ז"ל (בבא קמא נ א) כל האומר הקדוש ברוך הוא ותרן יוותרו מעוי וכו'.

ולא עוד אלא שתהיה מצוות המקום עלינו להשחיד את המשטין עלינו לסכור פיו, וכי משוא פנים יש בדבר חלילה.

ועוד כי אדרבא הוא תת לו פתחון פה לאמץ כח להשטין, באומרו ראה בניך משחידים אותי לבל אגלה את נבלותם, וכדי בזיון וקצף. וגם בלשון המקרא לזר יחשבהו כל הרואה מקרא שכתוב **גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל,** שיורה חלילה השואה מה כמטילים גורל בין שני שותפין חלילה.

ועוד למה ישחטו מיד **אשר עלה עליו הגורל לה'** והשני **יעמד חי** עד סוף העבודה.

וגם מלת **חי** מיותרת.

וגם באומרו יעמד חי ראוי לשית לב אל לשון העמדה הלזה, ולא אמר ישאר חי לשלח אותו וכו'.

ועוד אומרו יעמד חי וכו' לכפר עליו, כי הלא לא עליו הוא מכפר כי אם על ישראל, ומהראוי יאמר לכפר בו או לכפר על העם.

ועוד כי אחר שבשעיר החטאת אשר לה' מכפר על הקדש מטומאת בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם, מה צורך אל שעיר המשתלח. **ואם** החטאת הוא על דבר פרטי, למה הדבר הפרטי ההוא לא נכלל בכלל מה שמכפר שעיר המשתלח שהיא כפרה כוללת.

ועוד אומרו (פסוק כא) **וסמך אהרן את שתי ידיו וכו' ונתן אותם על ראש השעיר,** כי הלא אין נתינה צודקת בעונות שאין בם ממש וגם חלפו למו.

וכן אומרו (פסוק כב) **ונשא השעיר עליו את כל עונותם,** איך ישאם על עצמו ואינם.

ועוד אומרו כפל עניין במלות שונות **ארץ גזרה** (שם) **ומדברה** (פסוק כא).

ולא עוד אלא שאחר אומרו (פסוק כב) **ונשא השעיר עליו אל ארץ גזרה** אומר **ושלח** (שם), והלא על ידי השלוח הוא מה שישא השעיר אותם אל ארץ גזרה.

ועוד כי אין דרך כפרה בכך להוליך השעיר המדברה בלי הקטרה על גבי המזבח, רק להוליכו חי והשליך אותו מההר להתחתך לאיברים.

אמנם לבוא אל העניין נקדים שני הקדמות:

א. בשום לב אל אחת מבחינות הקרבן הנאכל על גבי המזבח, מה צורך אל היות אש מן השמים, וגם למה הוא מצווה גם כן להביא מן ההדיוט.

ב. למה היו תורמין בכל יום מחתת דשן מן המאוכלות הפנימיות ושמים אצל המזבח והיה נבלע במקומו, ויתר הדשן היה נשאר עד ירבה בתפוח ומוציאין אותו חוץ למחנה אל שפך הדשן, ושתהיה הוצאת תרומת הדשן אל המזבח בבגדי שרד וההוצאה בתפוח בבגדי חול.

ג. מה עניין אומרו (כגון ויקרא א ט) אשה ריח ניחח לה', האם ריח יתואר כלפי מעלה וגם למה שאמרו ז"ל (זבחים מו ב **ו**רש"י ד"ה נחת) נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני, אין שייכות לריח בזה.

ועוד כי אם כן בכל מצווה יאמרו נחת רוח לפי שאמר ונעשה רצונו.

וגם לפני זה אומרו אשה ריח ניחוח וכו', אין שייכות להזכיר האש לומר זה. ואם כן אומרו אשה בלתי מתיישב.

וגם מעין זה ראוי לשית לב

על פסוק (בראשית ח כא) וירח ה' את ריח הנחוח, למה ייחס הדבר אל הריח ולא אמר כמו שכתב בהבל (בראשית ד ד) וישע ה' אל הבל ואל מנחתו.

אך הנה ידוע מ**ספר הזוהר** כי כאשר יחטא איש יברא בחטאו מלאך קטגור חרש משחית, וכאשר יעשה אחת מכל מצוות עשה יברא מאיכות קדושתה מלאך קדוש. והנה אדם כי יקריב קרבן לה' על הרהור הלב אם עולה קרבנו או למאן דאמר על מצוות עשה, או קרבן חטאת על שגגתו, או אשם על אשר אשום אשם על נפשו, הלא זאת יעשה כי יסמוך ידו על ראש קרבנו והתודה את אשר חטא עליה כי ישוב בתשובה מחטאתו. ואז על ידי סמיכה זו בתשובה ווידוי, המלאך משחית אשר פעל ועשה שורה על ראש קרבנו. ועל כן צריך תכף לסמיכה שחיטה למען הכניע מיד הכח הטמא ההוא, והוא אשר שרוף ישרף באש על מוקדה על המזבח. והנה כאשר שורה על הבעל חי ההוא הכח הטמא, גם כח קדושה הוא המלאך קדוש הנעשה על ידי תשובה ווידוי שהם שתי מצוות עשה אחת ושבת עד ה'.

ושנית הסמיכה,

שלישית הוידוי שנאמר (ויקרא ה ה) והתודה אשר חטא.

גם אלה נמצאים יחד כאשר יקטירון את החלב ואת האברים על גבי המזבח. ועל כן הוא יתברך על האש יעשה ארבעה דברים:

אחד, כי את הקטגור הוא המלאך משחית יכלנו עד בלתי השאיר בו שריד. ואת כחות הקדושה שבמצוות עשה ישאב ויעלה אותן למעלה אליו יתברך מזוקק מכל פקפוק אשר ימצא במצווה, כי אש המזבח תטהרנו על ידי טוב כוונתו בקרבנו. ועל זה נאמר אשה ריח ניחוח לה', והוא כי דרך המריח ורד או תפוח כי יקריב הפרח שושן אל חוטמו ויעשה כשואב ברוח אפו למעלה ריח השושנה או התפוח ומעלה הריח הטוב וממשיכו למעלה, כן המתיק הוא יתברך משל נאה ומתקבל לומר ששואב קדושת המלאך קדוש הנעשה בקרבן אשר נח בו על ידי תשובה וסמיכה, והוידוי שואבו למעלה על ידי אש מן השמים. וזהו אשה ריח ניחוח לה', לומר כי על ידי אש הקדושה ריח ושאיבה של הנחת רוח עולה לה'.

ובזה מצאנו ראינו טוב טעם משלם ז"ל על סילוק הצדיקים, באומרם (**שיר השירים רבה** ו ב א) על פסוק (שיר השירים ו ב) דודי ירד לגנו וכו'. דודי זה הקדוש ברוך הוא, ירד לגנו זה העולם, לערוגות הבשם אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, לרעות בגנים וללקוט שושנים רואה איזה צדיק גמור שם ומריח בו וכו'. והלא יראה כי אין שייכות לריח בצדיק. אך תהיה המתקת המשל, כי לא ימיתנו על ידי מלאך רוגז רק הוא יתברך דרך נשיקה ישאב את נפשו למעלה וימשיכנה אליו כמריח הזה.

ואמר ריח נחוח, לומר כי שני סוגים יש שם:

א. כח הטומאה אשר עליו הביא קרבנו שהוא שורה בקרבן.

ב. כח קדושת התשובה.

אמר כי מה שמריח וממשיך ומעלה הוא בחינת מה שהוא נחוח, אך מה שהוא הפך זה שם יכלה. ועל שתי הבחינות צריך אש מן השמים למען בה לבדה העלות את הקדושה ולמען על ידי הצטרף עם אש מן ההדיוט יותן בו כח לשרוף ולכלות כח המשחית הטמא ההוא. אך אינו כבודו יתברך שעל ידי אש הקדושה בלבד ישרוף הטומאה, ועל ידי כן מצווה להביא מן ההדיוט. ועל כן האש שבמאוכלות הפנימיות אשר שם עיקר אש שמן השמים, היה בו קדושה עצמית. על כן ציוה לנו יתברך לתרום משם בכל יום מלא המחתה ולשומו אצל המזבח והיה נבלע במקומו, כי קדוש הוא בעצם. אך השאר היה נשאר ומתרבה בתפוח עד הוציאם אותו אל שפך הדשן.

הקדמה שנית. והוא, כי הנה מהות כל עוון ופשע וחטאה אשר יחטא איש הישראלי, הלא הוא כי למה שכל אישי ישראל קדושים המה, כי נפשותם חלק אלוה ממעל הנה, מה שאין כן של יתר הגויים, ועל כן כל נפשות ישראל אחת הן, כמה דאת אמר (בראשית מו כו) כל נפש ששים ושש, אך בעשו הוא אומר (שם לו ו) נפשות ביתו, כי ישראל מעולם האחדות ואומות העולם מעולם הפירוד כנודע. ועל כן ישראל תמיד רדופים הם מהם, כי שורשם נגדיי. וידוע כי שרו של עשו שהוא עיקר החיצונים הוא שטן הוא יצר הרע, וכל ישעו וכל חפץ להחטיא את

ישראל, והוא לידבק בקדושה ולטמאה. והוא מאמרם ז"ל שהזכרנו בסמוך כי בכל עוון אשר חטא יברא כח טמא, שהוא כי נותן כח בטומאה אשר השטן משם וממשיכתה עד נפש החוטא ופוגמת בה ובשורשה כנודע. והנה אין דבקות הטומאה בנפשות ישראל עצמיי, כי מי יתן טמא בטהור, וכמאמרם ז"ל (עי' סנהדרין סד א) כשישראל חוטאים אין דבקים בעוון הרבה וזהו (במדבר כה ב) ויצמד ישראל לבעל פעור, כצמידים שהם רפויים קצת. אך כשהם כשרים, דבקים בה' לגמרי, וזהו (דברים ד ד) ואתם הדבקים בה' וכו'. והוא מה שכתבנו, כי אין הטומאה מתדבקת בעצם בקדושה. ועל כן אמרו ז"ל (קידושין מט ב) שאפילו בהרהור תשובה נקרא הרשע צדיק, כי למה שהטומאה רפויה, מיד על ידי הרהור תשובה נשמטת מהנפש בצד מה.

ובזה נבוא אל העניין.

והוא, כי ראה הוא יתברך כי הנה בכל קרבן יש שתי בחינות אחת טומאת החטא השורה על ראש הבהמה על ידי הסמיכה והוידוי, שנית, כח קדושה של התשובה וטוב הכוונה. והם כמעט כשקולים זה לעומת זה, ויש לאל יד אש מן השמים לכלות הכח הטמא ולשאוב כח הקדוש כמדובר בהקדמה הראשונה. אך אם בסמיכת היד יחולו על ראש השעיר אלף אלפים רבבות כחות הטומאה וכח אחד של קדושה בלבד, איזה הדרך יהיה מקום לכלות כל הטומאות ההם כי רבות הן מלעלות על מזבח ה', כי תמלא טומאה לעומת קדושה אחת בלבד לשאוב אותה. והן זאת ראה אלוהים ביום הסליחה. והוא, כי הנה חטאת הכהנים מתכפרים בפר כאומרו (פסוק יא) **והקריב אהרן את פר וכו' וכפר בעדו ובעד ביתו,** ובשעיר של שם מכפר על טומאת מקדש וקדשיו כאומרו (פסוקים טו - טז) **ושחט את שעיר החטאת כו' וכפר על הקדש כו'.** נשארו מליכפר כל יתר עוונות של אלפי רבבות ישראל בכל מקום שהם וכל עונות של כל אחד מהם הם כמספרם כוחות הטומאה, נמצאו של כל ישראל אלפים ורבבות אין מספר לגדודם, כי אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם הם ימנו, ואיך יושמו על אש המזבח תוקד בם עד כלותם ואין לעומתם שורה כח קדושה בסמיכה, רק כי אין כל ישראל מסמיכים ומתוודים רק הכהן גדול בעד כולם כאומרו (פסוק כא) **וסמך את שתי ידיו עליו וכו'.** ומה גם כי אפילו יצויר יסמכו כל איש ישראל את ידיהם ויתוודו, היה זכות אחד של תשובת כל אחד לעומת אלפי עונות אשר לו. על כן הייתה עצת קדוש ישראל לבלתי הקריב השעיר ההוא על המזבח, כי אם לשלח אותו למקור כל כוחות הטומאה אשר נחו עליו על ידי הסמיכה.

כא וְסָמַךְ אַהֲרֹן אֶת-שְׁתֵּי (יָדָו) [יָדָיו] עַל-רֹאשׁ הַשָּׂעִיר הַחַי וְהִתְוַדָּה עָלָיו אֶת-כָּל-עֲוֹנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת-כָּל-פִּשְׁעֵיהֶם לְכָל-חַטֹּאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל-רֹאשׁ הַשָּׂעִיר וְשִׁלַּח בְּיַד-אִישׁ עִתִּי הַמִּדְבָּרָה:

וזה מאמר הכתוב וסמך **אהרן את שתי ידיו וכו' והתודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם ונתן אותם על ראש השעיר.** שהוא כי על ידי הסמיכה הוא נותן ממש אותם על ראש השעיר, כי כל המשחיתים שנעשו בהם ניתנים על ראשו. ועל כן לא יאות ינתנו על מזבח ה'. רק **ושלח ביד איש עתי המדברה** אל שורשה. והוא, כי כל עוון ופשע וחטאה אשר יחטא איש הוא תת כח בטומאת השטן המחטיאו. ועל ידי החטא ההוא יפרד האיש מהקדושה וימשך טומאה מבחינת העוון ההוא מטומאת מחטיאו אל נפשו. ועל כן בבוא יום הכפורים עם התשובה, הלא מה שתשובה תולה ויום הכפורים מכפר מספיק להשמיט הכוחות טומאת אשמותיו מנפשו, כמשים יד החלק להעביר המוץ כנזכר במאמר שבהקדמה השנית.

כב וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר עָלָיו אֶת-כָּל-עֲוֹנֹתָם אֶל-אֶרֶץ גְּזֵרָה וְשִׁלַּח אֶת-הַשָּׂעִיר בַּמִּדְבָּר:

ואחר הפרדם ממנו על יד סמיכת הכהן את ידיו על ראש השעיר בעד כל ישראל ניתנים כולם על ראש השעיר, ואז ונשא השעיר את כל עוונותם אל ארץ גזרה. והוא, כי ידענו כי זה לעומת זה עשה האלוהים. וכאשר בקדושה יש ארץ חיים למעלה למשכיל, כך בטומאה יש ארץ לעומתה למעלה נגד המדבר ההוא, וההיא תקרא ארץ גזרה. והוא מקור הטומאות הנעשות מהעבירות, כי משם ניתקו ובחוטא ניטעו ועתה ישובו אל מקורן. והוא באומר אליו טול לך מה שהבאת, והוא על ידי השעיר שהוא מסיטרא דיליה. אך מה שישתלח אל המדבר אינו כי אם השעיר, וזהו ושלח את השעיר במדבר. כלומר אך העונות שעל השעיר עצמו נושאם אל המקום שלמעלה לעומת המדבר ההוא היא ארץ גזירה, כי חלקו הוא כמדובר.

[הצורך בגורלות]

ועדיין צריך לתת טוב טעם אל צורך הגורלות והעמדתו חי לפני ה', עד השלם עבודת הפר ושעיר של שם.

אך הנה לבוא אל העניין נזכירה מאמר חכמי האמת (**ילקוט שמעוני** מלכים א רמז ריד) האומרים כי כאשר ציוה אליהו (מלכים א יח כה) קחת שני פרים אחד להעלות לה' ואחד להעשותו נביאי הבעל לעבודה זרה, כי הפר של העבודה זרה היו מושכים אותו ולא היה נמשך עד בא אליהו ז"ל ולחש לו באזנו ואמר לו, אל ירע בעיניך שנפלת בגורל העבודה זרה ולא בגורל ה', כי דע לך כי גם בך מתקדש שם שמים בראותם כי אין אש מן השמים יורדת עליך כמו בשל ה', ואז נמשך.

ועל דרך זה אחשוב היה גם פה. כי הלא לא תבצר מהשעיר המשתלח לעזאזל הקפדת פר של נביאי הבעל שעל ידי אליהו. על כן מה עשה הוא יתברך, ציוה לקחתם כאחת לשים אותם כאחת ולהגריל עליהם, כי קצת הקפדה ישבית הגורל. ואחרי כן **יעמד חי לפני ה',** כלומר

שגם הוא חשוב לפניו יתברך אחר שעל ידו מתכפרים בניו. וזה אומרו **יעמד חי,** הוא כלומר העמדה ועלייה יש לו בהיותו **חי לפני ה'.** ומה היא מעלתו אחר שהוא חלק עזאזל, לזה אמר **לכפר עליו.** כלומר שרב טוב לו אחר שמוכן לכפר עליו לישראל שהוא במה שניתן עליו. שהוא מאמרו יתברך ונתן עליו **את כל עוונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם.** וכל זה למה שנצטרך להפיס דעתו. לזה אמר **לשלח אותו לעזאזל המדברה,** כלומר שעל כן צריך להפיס דעתו בל ייצר לו על הניתן לכוחות הטומאה.

על דרך מאמר רבותינו ז"ל על פר נביאי הבעל שעל ידי אליהו. ואשר כמו זר יחשב לו היות השכלה בבעל חי להקפיד ושיצטרך יתברך להפיס דעתו, ואמר שאם אינו עניין לגופו יהיה ללמוד ממנו על איש ועל אדם, שיחויב כל איש להסיר קנאת איש מרעהו, לבלתי תת יתרון לזה על זה בהיותם שווים באיכות כשני השעירים הללו, וישיתו לבו לפייסו, קל וחומר מבעלי חיים, שהקפידה תורה לבל הטיל קנאה ומה גם עתה באישי ישראל.

[יום הכיפורים]

כט וְהָיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת-נַפְשֹׁתֵיכֶם וְכָל-מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם:

ל כִּי-בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ:

לא שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת-נַפְשֹׁתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם:

לב וְכִפֶּר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר-יִמְשַׁח אֹתוֹ וַאֲשֶׁר יְמַלֵּא אֶת-יָדוֹ לְכַהֵן תַּחַת אָבִיו וְלָבַשׁ אֶת-בִּגְדֵי הַבָּד בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ:

לג וְכִפֶּר אֶת-מִקְדַּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֶת-אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת-הַמִּזְבֵּחַ יְכַפֵּר וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל-כָּל-עַם הַקָּהָל יְכַפֵּר:

לד וְהָיְתָה-זֹּאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְכַפֵּר עַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל-חַטֹּאתָם אַחַת בַּשָּׁנָה וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה:

ראוי לשית לב:

כי איך יתכן תהיה כל העבודה הנזכרת **לחוקת עולם** ואינה רק בפני הבית. **ואם חוזר אל אומרו תענו את נפשותיכם** למה קראה חוקה, ואינו דבר משולל טעם וסברא, כי לכפר צריך תשובה גמורה והיא על ידי צום.

ועוד אומרו כי ביום הזה יכפר עליכם וכו', למה כפל **לכפר ולטהר**.

ועוד כי מאומרו לטהר אתכם יורה כי ה' הוא המטהר אותנו, ומאומרו **לפני ה' תטהרו** יורה כי הן הם המטהרים את עצמם.

ועוד למה חזר ואמר **ועניתם את נפשותיכם** הרי נאמר בעשור לחודש תענו את נפשותיכם.

וגם למה חזר ואמר **חקת עולם.**

ועוד אומרו וכפר הכהן וכו' וכפר את מקדש הקדש וכו', כי הנה אחר אומרו למעלה עניין הכפרה על ידי אהרן היה לו לסמוך ולומר שגם אשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו גם יכפר כאהרן, ולא אחר שסיים עניין העבודה ונעתק לדבר בעניין העינוי והשביתה ממלאכה.

ועוד מה שחזר ואמר **והייתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל,** כי כל זה נאמר למעלה זה פעמים.

ועוד אומרו מכל חטאתם אחת בשנה, למה השמיט עונות ופשעים שהזכיר למעלה.

ועוד אומרו אחת בשנה, מי לא ידע כי אחת בשנה היא ולא שתים, מלבד דרשת הגמרא (יומא ס א).

[תשובות]

אמנם בא יתברך ללמד דעת את העם, בל יעלה על לבם שחפץ ה' הוא לענות אדם נפשו וחפץ צומות הוא. ולא כן הוא, כמאמר הנביא (ישעיה נח ו) הלא זה צום אבחרהו פתח חרצובות רשע, כי מי יתן והיה האדם פותח חרצובות רשע. כי יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' בתשובה שלמה ולא יצום, כי אין חפץ לה' רק בתשובה שלמה ולא יצטרך לענות נפש. כי הלא אין העינוי טוב מצד עצמו במקום תשובה ראויה כי אם למען הכניע לב הקשה לשוב טוב להתענות להכין דרך התשובה. והוא במה שידענו מרבותינו ז"ל (יומא פו א) כי שלשה חלוקי כפרה הם ותשובה עם כל אחד מהם. עבר אדם על מצוות עשה ועשה תשובה אינו זז משם עד שמוחלין לו. עבר על מצוות לא תעשה שאין בהם כרת או מיתת בית דין תשובה תולה ויום הכפורים מכפר כו'. הנה כי תשובה ויום הכפורים הם המכפרים.

ונבא אל העניין

אמר הלא ציוויתי על סדר העבודה שדברתי עד כה שהיא קרבנות מבעלי חיים. והנה יש גם קרבן האדם עצמו לענות נפשו ולמעט חלבו ודמו. אל יעלה על רוחך שבעינוי נפשך אני חפץ, כי מי יתן **והייתה זאת לכם לחקת עולם** מה ש**תענו את נפשותיכם,** שלא תצטרכו אל העינוי ולא תעשו אותו רק דרך חוק בעלמא בלי טעם כי בלעדו תבטחו בכפרה. שעל כן **וכל מלאכה לא תעשו וכו'** כי יום טוב הוא לכם, כי תבטחו -

ל כִּי-בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ:

כי ביום הזה מבלי הצום יכפר עליכם **לטהר אתכם.** ובמה תכופרו בלעדי העינוי, הלא הוא במה ש**לפני ה' תטהרו.** שהוא שתטהרו אתם מעצמכם מחרצובות ואגודות מוטה, כי יעזוב רשע דרכו וכו' (ישעיהו נה ז). ולא בלבד בנגלה כי אם לטהר הלבב בפנים, אשר הוא בלתי נגלה רק לה' לבדו הרואה ללבב. וזהו **לפני ה' תטהרו,** לומר כי מה שהוא **לפני ה',** שהוא

הלבב הבלתי נגלה רק **לפני ה'** כמה דאת אמר (שמואל א טז ז) וה' יראה ללבב, אותו **תטהרו.** כי מה בצע בעינוי אחר התשובה הזאת רק **לחוקת עולם** בלי טעם.

לא שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת-נַפְשֹׁתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם:

באופן כי **שבת שבתון היא לכם,** כלומר שבתון מצד עצמו על שמחת הכפרה. אך מה ש**ועניתם את נפשותיכם** יהיה **חקת עולם** בלבד.

לב וְכִפֶּר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר-יִמְשַׁח אֹתוֹ וַאֲשֶׁר יְמַלֵּא אֶת-יָדוֹ לְכַהֵן תַּחַת אָבִיו וְלָבַשׁ אֶת-בִּגְדֵי הַבָּד בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ:

ועוד טענה שנית. והיא כי הנה **וכפר הכהן וכו'**

לג וְכִפֶּר אֶת-מִקְדַּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֶת-אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת-הַמִּזְבֵּחַ יְכַפֵּר וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל-כָּל-עַם הַקָּהָל יְכַפֵּר:

וכפר את מקדש הקדש מטומאת מקדש וקדשיו, ואת המזבח אולי הוקרב בו דבר שלא כמצוותו, ועל הכהנים ואגב ועל כל עם הקהל יכפר. כי בזה יש שני דברים:

כי הכהן הוא עושה את הכל,

וגם יראה לכם שאגב בלבד הוא מה שעל כל עם הקהל יכפר.

ואם כן תקל בעיניכם הכפרה כי בלי שתעשו אתם דבר מתכפר לכם.

לד וְהָיְתָה-זֹאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְכַפֵּר עַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל-חַטֹּאתָם אַחַת בַּשָּׁנָה וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה:

ועל כן **והייתה זאת לכם לחקת עולם** שתענו את נפשותיכם שלא תהיה כפרתכם בלבד על ידי הכהן כי אם גם לכם. ואיני מכביד עליכם כי אינה כי אם **אחת בשנה.**

או יאמר והייתה זאת וכו', לומר טעם אחר אל העינוי. והוא, כי אין יום הכפורים מכפר רק על מה שאין בו כרת ומיתת בית דין אך לא על החמורות (יומא פו א). על כן מלבד כפרת יום הכפורים צריך תהיה זאת לכם **לחוקת עולם,** להכין לכפר מכל חטאתם שהוא לרבות גם הבלתי מתכפרים ביום הכפורים. כי תשובה תולה ויום הכפורים תולה ויסורין ממרקין, ויהיה העינוי להגין מהייסורין שגם העינוי ייסורין הוא. וגם הוא **אחת בשנה** כבקודם. והוא כי מה שאמרו שאין יום הכיפורים מכפר על כריתות ומיתות בית דין היינו עיצומו של יום וקרבנותיו, אך העינוי נפש לא יבצר מלהועיל בהם בכל או במקצת.

או יאמר והייתה זאת וכו', לומר הלא אמרתי שמכפר על עונות ועל פשעים. מי יתן **והייתה זאת לכם לחוקת עולם** במה שלא תהיה רק לכל חטאתם כי לא תחטאו כי אם שוגג. וזהו **לכל חטאתם,** כי אז אין ספק שלא יהיה הצום רק דרך חוק בעלמא.

או יהיה שעור הכתובים בדרך אחרת:

והייתה זאת לכם וכו' כי ביום הזה וכו', לומר הנה ספרתי לכם סדר עבודת יום הכפורים, דעו כי זה אינו לעולם. אך מה ש**הייתה לכם לחוקת עולם** הוא שני דברים הצום ושביתת המלאכה. כי בעשור לחדש **תענו את נפשותיכם** וגם שכל **מלאכה לא תעשו.** והוא כי יבוא זמן שלא תהיה עבודה רק עיצומו של יום. וזהו **כי ביום הזה** כלומר ביום בלבד **יכפר עליכם,** ועל כן **לטהר אתכם** צריך עינוי. כי **לטהר אתכם** צריך ש**לפני ה' תטהרו** בתשובה שלמה, באופן כי **שבת שבתון** לעניין המלאכה, והעינוי שהוא **ועניתם וכו',** ישאר **לחקת עולם.** והוא כי העבודה לא תתמיד, רק מה ש**וכפר הכהן וכו'** ואשר יקום אחריו שימלא את ידו בבית שני ללבוש את הבגדים שהוא מרובה בגדים. אך אחרי כן לא תהיה עבודה, על כן **והייתה זאת לכם** שהיא עינוי ושביתה, ועל הזמן ההוא שאין עבודה צריך העינוי כמדובר. ומה גם שהוא אחת בשנה כמדובר למעלה. שאדם חוטא ומביא קרבן ומתכפר ביום הכפורים וחוזר אל רשעו הקודם, והוא יתברך חוזר ומכפר. מה שאין כך דרך בשר ודם, שכאשר קרה לשמואל עם הזקן (ביצה טז ב) על ששני פעמים שכח מלערב לא מחל לו בפעם השנית. אך הוא יתברך אומר אפילו תהיה עניין מחילה אחת בכל שנה ושנה מוחל פעם אחת בשנה.

והנה הפירוש הזה בכתוב, אחשבה כוונו אותו רבותינו ז"ל בפסיקתא כאשר הובא ב**ילקוט** בתהלים סימן לב, וזה לשונו:

אשרי נשוי פשע (תהלים לב א) אמר רבי ברכיה הכהן דהוא מנשי (-שוכח) חובינן וסולח לעונינו בכל שנה ושנה, שנאמר "והייתה זאת לכם לחוקת עולם לכפר על בני ישראל".

את מוצא ביום הכפורים בא שטן לקטרג את ישראל והוא פורט עונותיהם ואומר ריבון העולמים גנבים הם ישראל.

והקב"ה פורט זכיותיהן של ישראל. מה עושה נוטל קנה של מאזנים והוא מעיין את העונות כנגד הזכויות, והן שוקלין אלו כנגד אלו ושתי כפות של מאזנים שוות. והשטן הולך להביא עונות וליתן בכף עונות ולהכריעה. מה הקדוש ברוך הוא עושה נוטל את העונות מתוך הכף ומטמינם תחת פורפירא שלו. והשטן בא ואינו מוצא שם עוון שנאמר (ירמיה נ ב) יבוקש את עוון ישראל ואיננו.

כיון שהשטן רואה כן אמר לפניו ריבון העולמים נשאת עוון עמך כסית כל חטאתם סלה (תהלים פה ג). לכך דוד משבחם לישראל, שנאמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה, ע"כ.

וראוי לשית לב

מה עניין השכחה הזאת,

כי אין שכחה לפניו יתברך.

ועוד שמורה שתחילה הוא שוכח ואחר כך סולח, ואיך תיפול סליחה על הדבר השכוח.

ועוד כי אין ספק שהסליחה הוא העיקר, יאמר שהוא סולח ולא יזכיר השכחה.

ועוד שמביא ראיה מפסוק **והייתה זאת וכו'**, ויש זולתו רבו מספור שמזכירים כפרתו יתברך את ישראל ביום הכיפורים.

ועוד איך יתקשר לזה אומרו את מוצא וכו'.

ועוד אומרו בא שטן וכו' ואמרו גנבים הם ישראל, האם ספו תמו כל עונות ישראל בכל שנה ולא נשאר בלתי אם היותם גנבים, ומה גם שאומר פורט עונותיהם שמורה כי רבים פשעיהם, ואיך יוצא בגנבים בלבד.

ועוד אומרו מה עושה נוטל קנה של מאזנים, מה עניין אומרו נוטל קנה של מאזנים והיה לו לומר נוטל המאזנים.

ועוד מה צורך להשמיענו נטילת המאזנים, ולא אמר מעין שיהיו המאזנים שוות.

ועוד היתכן שבכל שנה ישתוו הזכיות והעונות של ישראל ולא יעדיפו אלו על אלו.

ועוד מה שעושה אחר כך להטמין תחת פורפירא שלו, לא ימנע או נמחלו או לא נמחלו, אם נמחלו אין צורך להטמינם, ואם לא נמחלו מה תועיל ההטמנה וכי משוא פנים יש בדבר והא קב"ה לאו וותרן הוא.

ועוד אומרו נוטל וכו', כי הנה העוונות למעלה הן הנה כוחות הטומאה, המתהווים מחטאת בני האדם ומפשעיהם, ואיך ידיו יתברך תכלית הקדושה יטלו כוחות הטומאה **ולא עוד** אלא שיטמינם מתחת למדיו.

ועוד אומרו שנאמר יבוקש וכו', שאותו הפסוק ידבר לעתיד לבוא ולא על יום הכפורים של כל שנה ושנה.

ועוד אומרו כיון שהשטן רואה כן אמר לפניו נשאת וכו', מה כוונתו באומרו פסוק זה.

ועוד באומרו לכך דוד וכו', מהו לשון לכך, היה לו לומר וכן דוד משבחם.

[פירוש נשוי פשע]

אמנם הנה הוקשה לבעל המאמר בכתוב. שאם אומרו נשו**י** הוא לשון סליחה, היה ראוי יהיה אל"ף בסופו ולא ביו"ד כמו נשו**א** עוון.

ועוד שאיך יתכן יהיה העוון החמור מכופר, והחטא שהוא השוגג מכוסה לבד.

על כן על העוון אמר דהוא מנשי וכו'. והוא כי דרך המלך עם משרתיו עושי רצונו שבעוותם יעבור על פשע. אך אם ישנו וישלשו בחטא אחד לא יאבה לסלוח, כי יאמר הלא מכעיסים אתם אותי פעם ושתים. ולא דעת ולא תבונה לאמר אתמול חטאנו על הדבר הלז ויסלח לנו כרוב רחמיו, ואיך נשוב ככלב שב על קיאו לחטא לו בדבר ההוא בעצמו. על דרך מה שכתבנו שקרה להוא סמיא עם שמואל כדאיתא במסכת יום טוב (ביצה טז ב), על ששכח שני פעמים מלערב עירובי תבשילין וכעס עליו על ששנה בחטא, ואמר לו לכולי עלמא שרי ולך אסיר.
כן הדבר אצלו יתברך, היה הדעת נוטה כי לא יסלח רק על העונות שלא חטאו בהם השנים שקדמו. אך אשר חטאו בהם שנה אחר שנה פעמים שלש או יותר, היה מקום לומר כי לא יאבה ה' סלוח לו, כי הרבה לסלוח כבר בשנים שעברו הראשונים בעונות עצמם, ולמה שבו לחטא בהנה.

אכן כרוב רחמיו עושה עצמו כשוכח את אשר חטאו לו בעונות האלו בעצמם בשנים קדמוניות, וכאילו עתה בזו השנה חטאו בדברים אלו בלבד. וכן יעשה שנה בשנה מדי בא יום הסליחה, ובכולן כן סולח לכל אשר חטאו שנה בשנה, אף אם המה חטאים הראשונים בעצם שחטאו בהם מאז.

וזהו אומרו דהוא מנשי חובינן, שמשכח החובות הידועים לנו כאלו הם חדשים שלא חטאנו בהם בשנים ראשונים. ובזה סולח לעוונינו, כלומר העונות המיוחדים לנו בכל שנה ושנה, שבכל שנה סולח העונות עצמם. ולראיה שאף לאשר שנו וישלשו שנה ושתים חוזר וסולח, הביא פסוק והייתה זאת וכו' שאומר בפירוש **אחת בשנה,** שאין הלשון ההוא צודק רק בדבר אחד שמתכפר פעם אחת בכל שנה, ולא בחוטא שנה אחת במין אחד עונות ובשני במין זולתם.
וגם יורה זה אומרו לחוקת עולם שיצדק חוקת בכיוצא בזה שהוא שאין השכל מחייבו לכפר שהוא על שנותם בחטא. וזהו אשרי נשוי פשע, שהוא שכוח הפשע. וגם הוא עניין סליחה, אלא שרומז היות גודל הסליחה גם אשר שנו וישלשו בהם. **ובזה נסתלקה הקושיא הראשונה**.

ועל השנית אמר את מוצא וכו'. והוא, כי אין לך כל עוון ועוון שנעשה למטה שאין נעשה כח טומאה ממנו קטגור למעלה. ואין ספק כי התשובה הנעשית למטה ממעטת בהם. ומה גם למה שאמרו ז"ל (**ויקרא רבה** ל ז) שעל ידי המתענים ערב ראש השנה מוחל הקדוש ברוך הוא שליש, ועל ידי המתענים בעשרה ימים נמחל השליש השני. ועל כן בבוא השטן ביום הכפורים פורט אחת לאחת למצוא חשבון כל עונות ישראל. ואינו מוצא כל כך שמה מן הכחות הנזכרים ככל אשר הוא פורט, כי הוא יודע כולם וכבר קצתם נמחלו. על כן צועק ואומר גנבים

הם ישראל, כלומר כי יראה כאילו גנבו החסרים שמה מאשר הוא פורט. ואזי כנגד זה פורט הקדוש ברוך הוא זכיותיהם לשיראו רבים, ועם כל זה היו העונות רבים עליהם.

אך מה עושה? נוטל קנה של מאזנים וכו'. והוא כי דרך המאזנים להיות שתי הכפות תלויות בשני קצות קנה אחד, ובאמצע הקנה יש כמו בית יד סובב בחור שבקנה ההוא באמצע, והמחזיק המאזנים אוחז בו והכף המכרעת יורדת למטה. אמנם אם היה אשר בידו המאזנים תופס בקנה עצמו של המאזנים, לעולם יחדיו יהיו תמים שתי הכפות ולא הייתה המכרעת יורדת מהשנית. אמר שעל דרך המשל הזה עושה הוא יתברך, שאינו תופס מאזני ישראל באופן תרד כף המכרעת כאוחז בבית יד של קנה המאזנים, רק כתופס בקנה עצמו שתמיד יראו שקולים. וזהו נוטל קנה המאזנים והם שוקלים אלו כנגד אלו. ושתי כפות המאזנים שוות שידו יתברך היא המעכבת כף העונות מלירד.
ועל כן ממהר השטן לבוא למטה לארץ להסתכל במעשה בני האדם למצוא עוון אשר חטא לשים בכף העונות, כי רואה אותן שקולות ושבקל יכריענה. ובזה מסתלק השטן מלפניו יתברך, ומתבטל מלקטרג בלכתו מלפניו יתברך.

ואז יש מקום אליו יתברך ליטול העונות מתוך הכף ולהטמינם. ועניין ההטמנה הוא כי אין ספק עושים ישראל תשובה ביום הכפורים. וידוע מה שאמרו ז"ל (יומא פו ב) גדולה תשובה שזדונות נעשו לו כזכויות. נמצא כי הכוחות הטמאים הקטיגורים אשר נעשו על ידי העוונות מתהפכים לכוחות קדושה, כאשר ביארנו במקומו, ומה גם בתשובת יום הכפורים. והוא מאמרנו **בחבצלת השרון,** כי בכל עוון מקיים האדם מצוות עשה של ושבת עד ה' אלוהיך. נמצא עושה זכיות כמספר העונות ומהפכן לזכיות.
ואם עודנו עומד השטן למעלה עוד יש רבים שלא שבו עדיין. בעוד שמשלחו למטה לבקש עונות ימצאו כמה וכמה שבים בתשובה על אשמותם. כי בכל עת מן היום מתחדשים ושבים בתשובה על עונותיהם, כי תמיד מתעוררים והולכים ומתקבלים מיד, כי עת רצון היא מאד. וזהו נוטלן הקדוש ברוך הוא מתוך הכף, שעודן בכף יתהפכו לקדושה להיות ראויים ינטל מידו יתברך, כי מלאכים קדושים המה. מה שאין כן אם לא היו רק נעשים שגגות, שעדיין חלאת טומאה מה בהן ולא ינטלו בידו יתברך.
ומטמינם ומעמידם תחת כנפי מלבוש רחמיו קרובים אליו. והוא להיות שלולא גודל רחמיו לא היו כדאים לכך, כי ליעשות זכויות צריך שתהיה התשובה מאהבה, ולפעמים אינה מאהבה שלימה כראוי והם קרובים ליחשב כשגגות, על כן ייחס הדבר אל לשון הטמנה. ותחת פורפירא הוא מלבוש רחמים אשר יתלבש בו ביום ההוא.

ובעלותו אין מוצא כלום בכף העבירות, ומפני כי הלא כמו זר נחשב להיות הכף נקיה מכל וכל עד בלתי השאיר עד אחד, לזה הביא פסוק יבוקש וכו' אף שעל העתיד ידבר, כי ממנו נקח

ראיה אל מציאות העניין כי אפשרי הוא. ואז אומר לפניו נשאת וכו', הוא כלומר האם נשאת העוון לפחות יחשבו כשגגות, אך לא כן עשית רק כסית גם החטא שאף חטא לא הנחת. וגם אין הכסוי להתגלות, רק סלה להיותם בתמידות בקדושת פורפירא שלך מכוסים שמה עד עולם.

ואמר לכך דוד משבחן, כלומר על דרך שפירשנו, לכך גם דוד משבחן באותו לשון עצמו. ואמר לכך כי בזה אין תימה זה שאומר כסוי על החטאת, אחרי אומרו סליחה גם על העונות המזידין אשר שנו וישלשו בהם. כי במה שאמרנו יתיישב כמפורש, שהוא כי צריך כסוי הפורפירא לבל יחשבו הזדונות חטאות, כמו שאמרו בגמרא (יומא פו ב) על השב מיראה, ויחשיבם לזכיות.

פרק יז

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

ב דַּבֵּר אֶל-אַהֲרֹן וְאֶל-בָּנָיו וְאֶל כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר-צִוָּה ה' לֵּאמֹר:

ג אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׁוֹר אוֹ-כֶשֶׂב אוֹ-עֵז בַּמַּחֲנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחָט מִחוּץ לַמַּחֲנֶה:

ראוי לשים לב:

א. אל שנותו את טעמו פה מבכל הצווים, שבכולם נאמר דבר אל בני ישראל לבד, ופה הוא אומר **דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל.**

ב. אומרו ואמרת אליהם, שהוא מיותר.

ג. אומרו פעם שנית לאמר.

ד. אומרו איש איש מבית ישראל, כי הלא אחרי אומרו כהנים וכל ישראל מה צורך לפרט איש איש וכו'.

ה. אומרו אחרי כן (פסוקים ח - ט) **ואליהם תאמר איש איש וכו' אשר יעלה עולה או זבח ואל פתח אוהל מועד לא יביאנו וכו',** כי הלא אומרו ואליהם תאמר הוא מיותר, כי הלא **באומרו ואיש איש וכו' אשר יעלה וכו',** מי לא ידע שאליהם יאמר כי ודאי שעודנו מדבר אתם, וגם למה פרט **איש איש וכו'.**

ב דַּבֵּר אֶל-אַהֲרֹן וְאֶל-בָּנָיו וְאֶל כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר-צִוָּה ה' לֵּאמֹר:

אמנם בבא יתברך לצוות את ישראל בל ישחטו חולין כי אם יעשום לה' שלמים, ראה והנה יעלה על לב איש לדבר ולומר על מה יעשה ה' ככה, אם לא להנאת הכהנים שיאכלו את חקם מכל שלמי בני ישראל. שאם לא כן מה איכפת ליה לקב"ה אם ישחטו חולין בחוץ. על כן להסיר מלבם הדבר הזה מה עשה הוא יתברך, אמר **דבר אל אהרן וכו',** לומר אלו היה הדבר

כך למה יצווה גם את הכהנים בעצמם בל ישחטו חוליהן בחוץ, הלא אין להם הפסד כי הלא הם האוכלים כי כלו להם. אך אין זה רק מהטעם הבא בכתובים למען אשר יביאו וכו' (פסוק ה). על כן בציווי הקדים את אהרן ובניו, ואמר **דבר אל אהרן ואל בניו.** ולהחזיק יותר בדבר אמר **ואמרת אליהם,** לומר עוד תעשה להם להסיר מלבם הטעם ההוא. כי **ואמרת אליהם זה הדבר** הנוסח **אשר צוה ה' לאמר**

ג אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׁוֹר אוֹ-כֶשֶׂב אוֹ-עֵז בַּמַּחֲנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ לַמַּחֲנֶה:

איש איש מבית ישראל וכו'. לומר כי אם לא יספיק מה שתדבר עם הכהנים הציווי להסיר מלבם, כי יאמרו שאולי הוא למען ישמעו את ההטבה שמטיב להם אך לא שיאסר להם מלשחוט חוליהן בחוץ. על כן הוסיף על הדבר ואמר זה הדבור **איש איש מבית ישראל.** לומר זה פעמים **איש איש,** כלומר כל סוג איש בין מהכהנים בין מישראל, כל עוד שהוא מבית ישראל, כי זה כל האדם כעם ככהן. וזה אומרו **לאמר** פעם שנית, כלומר מה ש**צוה ה' לאמר** הוא בלשון זה שהוא **איש איש** כמדובר.

ח וַאֲלֵהֶם תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן-הַגֵּר אֲשֶׁר-יָגוּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר-יַעֲלֶה עֹלָה אוֹ-זָבַח:

ט וְאֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא יְבִיאֻנוּ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ לה' וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מֵעַמָּיו:

הנה נתן טעם לפגם השוחט חולין בחוץ. שהוא **למען אשר יביאו וכו'** (פסוק ה) **ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם** (פסוק ז). כי היו מורגלים לזבוח על פני השדה לשעירים הנמצאים שם. על כן במנוע אותם לשחוט בחוץ גם את חוליהם כי אם באהל מועד לשמו יתברך לבדו, לא יבואו לזבוח עוד לשעירים אשר הורגלו בהם.

[רמב"ם: הקרבנות למחות עבודה זרה]

והנה ממוצא דבר זה היה מקום להם לחשוב ולומר, כי טעם האמור פה בקרבן שלמים זה הוא הטעם לכל הקרבנות, כי הוא להדיח את ישראל מאשר הורגלו להקריב לעבודה זרה. על כן למען בטל אותם בל יזבחו עוד לשעירים, על כן ציוה למו להקריב לה'. שאם לא כן מה בצע לה' בזבחים ועולות, היאכל בשר אבירים ודם עתודים ישתה.

והנה טעם זה נמצא כתוב בספר אחד מהגדולים. ודעתנו הוא שלא נכתב שם רק לשכך דעת ההמון, אך הוא לא חשב כזאת. והנה לא יבצר מהרואה טעם האמור בתורה פה, שמה שציוה יתברך לעשות חוליהם שלמים לה' הוא להסירם בל יזבחו לשעירים אשר הורגלו להיות זונים אחריהם. כי איש שוגה יחשוב כי גם זה טעם לכל הקרבנות כי פה גילה הכתוב טעם לכולם. על כן למען לא ילמדו מכאן, אמר הוא יתברך למשה **ואליהם תאמר**, כלומר אל יטעו

השומעים את דברי אלה לומר שטעם שאמרתי לחולין הוא גם כן לקדשים, כי הלא ואליהם לשומעים זה תאמר שהעושה **עולה או זבח** שהם קדשים בחוץ -

ט וְאֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא יְבִיאֻנוּ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ לה' וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מֵעַמָּיו:

ונכרת האיש ההוא מעמיו כלומר ואם כן אין להם מקום לטעות. שאם טעם הקדשים היה בשביל שלא יזבחו לשדים ולאלוהי נכר לבדו, אם כן למה מאס בזבחים הנעשים לה' לבדו בשדה. שאדרבה אז יורו כי אם ברשות המיוחד לכוחות הטומאה שם יתנו כבוד לה', ומורים כי אין זולתו יתברך. אך אין זה כי אם שסוד ה' גדול ורב, ורם לה' בעולות וזבחים לשם ה' כאשר ציוה, ועל כן אין כבוד להיעשות מבית ה' וחוצה. ולא נאמר טעם על שלא יזבחו עוד לשדים כי אם על בשר תאווה.

[איסור אכילת דם]

י וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן-הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יֹאכַל כָּל-דָּם וְנָתַתִּי פָנַי בַּנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת אֶת-הַדָּם וְהִכְרַתִּי אֹתָהּ מִקֶּרֶב עַמָּהּ :

יא כִּי-נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הִוא וַאֲנִי נְתַתִּיו לָכֶם עַל-הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל-נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי-הַדָּם הוּא בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר:

יב עַל-כֵּן אָמַרְתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל-נֶפֶשׁ מִכֶּם לֹא-תֹאכַל דָּם וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם לֹא-יֹאכַל דָּם:

ראוי לשים לב:

א. מה צורך אל כל האריכות הלז, והיה לו לומר ואני נתתיו על המזבח לכפר על נפשותיכם, ומה צורך לומר **כי נפש הבשר בדם** הוא.

ב. אומרו כי הדם הוא משולל עניין והבנה, כי ודאי שהדם דם הוא.

ג. אומרו בנפש יכפר, הרי נאמר **לכפר על נפשותיכם.**

ד. כי פה נותן טעם על מה שניתן **על המזבח לכפר,** וכן הוא אומר **בנפש יכפר** על כן אמרתי לבני ישראל **כל נפש מכם לא תאכל דם וכו',** והנה במשנה תורה אומר טעם אחר באומרו (דברים יב כג) רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר.

ה. כי כל פסוק **על כן אמרתי** הוא מיותר.

ו. באומרו (פסוק יג) **אשר יצוד וכו',** כי אומרו **אשר יאכל** הוא מיותר.

ז. אומרו (שם) **וכסהו בעפר,** כי אין פה מקום זה כי אם המותר או האסור לאכול, ועל פי דרכנו אם נשית לב לבקש בכתוב טעם מה אל הכסות דם חיה ועוף בעפר, מה שאין כן דם בהמה שנאמר בה על הארץ תשפכנו כמים.

ח. אומרו (פסוק יד) **כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא.** כי הלא למעלה לא אמר רק שהנפש הוא בדם ופה מהפך ואומר שהדם הוא הנפש, ועוד מעט אומר שלא כראשונה ולא כשניה כי אם שהדם הוא עצמו הנפש באומרו (שם) **כי נפש כל בשר דמו הוא.**

ט. סמיכות אומרו (פסוק טו) **וכל נפש אשר תאכל נבלה וכו'.**

[תשובות]

אמנם הנה ראה יתברך כי היה האדם נבוך באומרו מה זה היה שאסר לנו יתברך את הדם. שאם הוא על שהדם קרב במזבח, אם כן הצבי והאיל והעוף הבלתי קרב במזרח דמם יאכל כאשר חלבם נאכל. ואם הוא על שישראל שחטו שעיר עזים ויטבלוהו בדם, מעין עניין גיד הנשה, אם כן שבט יוסף ובנימין וראובן והגרים יאכלוה.

על כן בא האלוהים ויאמר, הנה הטעם הוא **כי נפש הבשר בדם הוא** כי הדם הוא בסיס אל הנפש, וזהו **נפש הבשר בדם היא.**

ושמא תאמר הן אמת כי הדם הוא מושב אל הנפש, אך אחר השחיטה הנפש יוצאה ממושבה ונשאר הדם משולל נפש, אם כן נאכל אותו. לזה אמר הנה להיותו מושב לנפש טרם צאתה **אני נתתיו על המזבח לכפר על נפשותיכם.** באופן כי גם **כי הדם הוא** כלומר כי הדם הוא עתה לבדו בלי נפש, עם כל זה בנפש יכפר על כי מתחילה היה מושב אליה.

יב עַל-כֵּן אָמַרְתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל-נֶפֶשׁ מִכֶּם לֹא-תֹאכַל דָּם וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם לֹא-יֹאכַל דָּם:

ואל יעלה על רוחך שאסרתי הדם על מעשה השבטים שטבלו את הכתונת בדם. כי הנה על כן, כלומר להיות מהטעם האמור, יצדק אשר **אמרתי לבני ישראל כל נפש מכם לא תאכל דם** ולא התרתי לשום שבט מהם. וכן אמרתי **והגר הגר בתוככם לא יאכל דם.** כלומר ואלו היה על דם השבטים, של שבט ראובן ויוסף ובנימין והגרים הייתי מתיר, ולא התרתי להם. וזהו **על כן אמרתי וכו'.**

[כיסוי דם]

יג וְאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן-הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יָצוּד צַיִד חַיָּה אוֹ-עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְשָׁפַךְ אֶת-דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר:

יד כִּי-נֶפֶשׁ כָּל-בָּשָׂר דָּמוֹ בְנַפְשׁוֹ הוּא וָאֹמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּם כָּל-בָּשָׂר לֹא תֹאכֵלוּ כִּי נֶפֶשׁ כָּל-בָּשָׂר דָּמוֹ הִוא כָּל-אֹכְלָיו יִכָּרֵת:

ושמא תאמרו אם כן איפה שהטעם הוא בעבור זה, יותר לכם דם החיה והעוף הבלתי קרבים על גבי המזבח. על כן אומר אני שעם כל זה **איש איש אשר יצוד וכו' ושפך וכו' ואומר לבני ישראל דם כל בשר לא תאכלו כו'.** והעניין, כי הנה לתת טעם אל איסור דם החיה והעוף הנאכלים ובלתי קרבים, הקדים ואמר **ושפך את דמו וכסהו בעפר.** והוא כי אמר **איש כי יצוד וכו' אשר יאכל,** כלומר אשר יאכל ולא יקרב, שהוא כל מיני חיה וכו' ורוב מיני עוף, שעל כן היה הדעת נותן שיאכל דמם, אמר דעו כי **ושפך את דמו וכסהו בעפר,** שהוא מעין קבורה עפר למטה ועפר למעלה.

יד כִּי-נֶפֶשׁ כָּל-בָּשָׂר דָּמוֹ בְּנַפְשׁוֹ הוּא וְאָמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּם כָּל-בָּשָׂר לֹא תֹאכֵלוּ כִּי נֶפֶשׁ כָּל-בָּשָׂר דָּמוֹ הִוא כָּל-אֹכְלָיו יִכָּרֵת:

ולמה ציוויתי זה, מה שאין כן בדם בהמה, שעל הארץ תשפכנו כמים, הלא הטעם הוא **כי נפש כל בשר** מאלו הנזכרים **דמו בנפשו הוא.** כלומר אין אלו מאיכות הבהמה הקריבה על גבי המזבח שעליה אמרתי **כי נפש הבשר בדם הוא,** כי הדם הוא בסיס ומושב אל הנפש, ועל היותו עודנו הבעל חי מושב אל הנפש נתתיו על הנפש לכפר. אך אלו לא כן כי אם **דמו בנפשו הוא.** כי אין הנפש דבר בפני עצמו והדם מושב אליה, כי אם שהדם והנפש הכל דבר אחד לקלות חיותם. וזהו **דמו בנפשו הוא.** כי הדם בנפש לאחדים ולא נפרד ממנה. ועל כן הוא שהדם צריך קבורה כי בו איכות נפש, מה שאין כן הבהמה, שהדם מושב לנפש בלבד. שעל כן בבשר תאווה נאמר על הארץ תשפכנו כמים.

ואחר הקדמה זו אומר הוא יתברך **וְאָמַר לבני ישראל וכו'.** לומר בזה שאמרתי טעם אל הכסות הדם בעפר, תדעו כי מה שאסרתי גם דמם של אלו הבלתי קרבים על גבי המזבח כי מטעם מתייחס אל הכסוי, שהוא **כי נפש כל בשר** מאלו **דמו הוא** כי הדם הוא הנפש ממש כמדובר. ולפי זה האמור במשנה תורה (דברים יב כג) ולא תאכל הנפש עם הבשר, חוזר אל הצבי והאיל האמורים שם בפסוק הקודם. ויצדק בזה מה שחזר הוא יתברך לומר הציווי ההוא רק חזק וכו' ולא תאכל הנפש עם הבשר, אחר שנאמר שם למעלה רק הדם לא תאכלו כו'. כי הראשון בבהמה ידבר שהוא מטעם אחר. והן אמת כי חילוק זה בין דם לדם, שהאחד מושב והאחר דבק כאחדים עם הנפש, לא מצאתי בשום מקום רק מהכרח הכתובים. ואל אלוהים ה' יצילנו מלומר בתורתו דבר אשר לא הוא חלילה.

[איסור נבלה וטרפה]

טו וְכָל-נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וּטְרֵפָה בָּאֶזְרָח וּבַגֵּר וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד-הָעֶרֶב וְטָהֵר:

טז וְאִם לֹא יְכַבֵּס וּבְשָׂרוֹ לֹא יִרְחָץ וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ:

זולת הסמיכות שהערנו, עוד צריך לשים לב כי הנה הדין נאמר, כפירוש **רש"י** פרשת שמיני (ויקרא יא מ).

אך יקושר אל הקודם, שאומר הוא יתברך הלא חייבתי כרת על נפש האוכלת הדם. והלא תיבהל ברוחך לאמר מה זאת, האם אוכל נבלה וטרפה שהיא מתה ומטמאה וגם דמו נשאר נבלע בה, ועם כל זה אין באוכליו רק מלקות ארבעים, והדם הטהור של שחוטה כשרה אוכליו יכרת. לזה סמך ואמר **וכל נפש אשר תאכל וכו',** לומר אל תתמה על החפץ כי אין ידיעתך כידיעתי חלילה. כי אני יודע עד היכן פוגם כל עוון, והנני מגלה לך כי קל הוא פגם נבלה

האוכלה. כי הלא גדר הפגם הוא עד היותו טמא עד **וכבס בגדיו ורחץ במים.** אך בשהותו **עד הערב וטהר** ויתוקן. ואם כן אמור מעתה שאם היה פגמו גדול לא היה נתקן בו ביום.

טז וְאִם לֹא יְכַבֵּס וּבְשָׂרוֹ לֹא יִרְחָץ וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ:

ועל כן מזה תבין כי על כן **ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ כי ונשא עונו,** כי יעצר כח לסבול עוונו על עצמו. מה שאין כן האוכל דם כי לא יסבול עוונו עליו ויעמד חי, כי אם שיכרת מן העולם כמדובר.

פרק יח

[כמעשה ארץ מצרים לא תעשו]

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

ב דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

ג כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ-מִצְרַיִם אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם-בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ-כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ:

ד אֶת-מִשְׁפָּטַי תַּעֲשׂוּ וְאֶת-חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לָלֶכֶת בָּהֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

ה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-חֻקֹּתַי וְאֶת-מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֲנִי ה':

ראוי לשית לב:

א. אומרו דבר ואמרת.

ב. למה במצווה זו הקדים ואמר **אני ה' אלוהיכם** מבשאר מצוות.

ג. אומרו כמעשה ארץ מצרים וכו', למה פרט מקומות אלו מזולתם, ומה גם שאדרבה מאלו לא ילמדו, כי ראו כי מעשיהם לא הועילו למו.

ד. שבכלל אומרו **כמעשה וכו' לא תעשו** הוא ש**בחקותיהם לא ילכו.**

ה. אומרו אשר ישבתם בה וכו' ואומרו אשר אני מביא אתכם שמה, הוא מיותר.

ו. אומרו ללכת בהם, מה היא ההליכה הזאת.

ז. אומרו ושמרתם את חקותי ואת משפטי, הרי נאמר בפסוק הקודם.

ח. אומרו אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, יראה שישמור אותם כדי לחיות בהם, ואם כן יהיה כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס.

ט. אומרו אני ה', למה הוצרך לאומרו.

אמנם הנה בצווי זה לבלתי עשות כמעשה האומות כי אם את חוקי ה' ואת משפטיו, תלויה כל התורה. על כן רצה הוא יתברך לצוות, ידבר אליהם משה בסגנון המורה כאלו פי ה' הוא המדבר אליהם, שיעשה בהם רושם, מאשר על ידי שליח.

והוא כי הנה דרך השליח לדבר דברי המשלח בנוסח שלא לנוכח. והוא, כי אם ה' היה מדבר אליהם פנים בפנים, יאמר אליהם **אני ה' אלוהיכם כמעשה וכו' ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה.** אך בדבר משה בלשון שליחות, הוא שיאמר להם ה' אמר אלי שהוא ה' אלוהיכם, אך לא יאמר אני ה' כאשר בהיותו יתברך הדובר בם. וכן יאמר וכמעשה ארץ כנען אשר הוא מביא אתכם שמה, ולא **אשר אני מביא אתכם שמה,** כאשר אם ה' בעצמו היה המדבר אליהם. על כן למען יעשו רושם הדברים ההם ביותר, ציוהו ה' אמור להם הדברים בעצמם כאשר יצאו מפי, כאשר אם בפיו היה מדבר בם.

ב דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

וזהו **דבר אל בני ישראל,** ועם היותך אתה המדבר אל תאמר כה אמר ה' שהוא אלוהיכם, כי אם **ואמרת אליהם אני ה' אלוהיכם** שהוא כדובר ה' בם. וכן **אשר אני מביא אתכם שמה** ולא אשר הוא מביא, למען יעשו רושם בשתי בחינות:

א. שיעלו על עצמם כאלו הוא יתברך בעצמו מדבר בם,

ב. כי ידענו מאמר רבותינו ז"ל (חגיגה יד א) כי הבל פיו היוצא בדברו נעשה מלאך כמאמר רבי יוחנן, וההבל ההוא פועל ישועות בקרב הארץ ומהוה הויות, כד"א (ישעיה נה יא) כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עשה את אשר חפצתי וכו', ואומר (תהלים לג ו) וברוח פיו כל צבאם, ומה גם עתה שיעשו רושם בשומעם מפיו כעניין במתן תורה.

על כן ציווה יתברך, כי גם שלדבר פה אל פה עם ישראל אין להם הכנה, לפחות הדברים אשר ידבר משה אליהם יהיו אותן אשר יצאו מפיו יתברך, שלא יבצר מהן מלהתעורר ההבל ההוא בהיאמר אותו הסגנון לעשות רושם בלב בני ישראל השומעים. וזהו **דבר וכו',** ועם היותך המדבר **ואמרת אליהם אני וכו',** כלומר כאלו אני דובר בכם, והם הדברים שיצאו מפי.

ג כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ-מִצְרַיִם אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם-בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ-כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ:

ועניין הכתובים שאמר איני צריך לאמר לכם שלא תמירוני באלוהיהם חלילה. כי אם שבהנחה ש**אני ה' אלוהיכם** ואותי לבדי תעבודו, עם כל זה **כמעשה ארץ מצרים וכו'** אשר יעשו לאלוהיהם, **לא תעשו** לי לעבדני כמעשיהם שהוא להתגודד כמשפטן וכיוצא. והוא כי תאמרו שאולי להיותן אותן העבודות גדולות בלתי ראויות להיעשות לזולתי נענשו, ואם כן טוב לעשותן לה' לבדו. **ובחקותיהם לא תלכו** מהלך שלכם, שהוא לעבוד בהם את אלוהיכם.

ד אֶת-מִשְׁפָּטַי תַּעֲשׂוּ וְאֶת-חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לָלֶכֶת בָּהֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

ושמא תאמרו אחר שהכוונה לשמים מה בין אלו לאלו. לזה אמר **את משפטי תעשו ואת חקותי תשמרו** בלבד ולא של מצרים, כי בשל המצרים אין להם סוד ותועלת, אך בהיות **משפטי וחקותי** יסכון לכם ללכת בהם **אני ה' אלוהיכם.** והוא כי מצוות ה' נעשים מלאכים

לעושן ומלווים אותם בכל אשר ילך. ואמר הוא יתברך כי לא בלבד המשפטים עצמם והחוקים הולכים עם עושיהם שהם המלאכים, כי אם גם **ללכת בהם אני ה'**, כלומר במצוות כי אלך בהם **אני ה' אלוהיכם.** נמצאתם מלווים מן המלאכים וממני **אני ה' אלוהיכם.** וזהו ללכת בהם, ומי הוא ההולך בהן **אני ה' אלוהיכם.**

ה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-חֻקֹּתַי וְאֶת-מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֲנִי ה':

והנה עד כה לא אמרתי תחלו לעשות בחקים כי אם במשפטים שהדעת מחייבם, כי אמרתי **את משפטי תעשו ואת חקותי תשמרו.** אך עצתי היא תהפכו השיטה, כי **ושמרתם את חקותי** תחילה ואחר כך **ואת משפטי תשמרו,** כי טוב לכם לסמוך עלי מלסמוך על דעתכם. ומה שאני מעמיס עליכם בדבר, לא למעני כי איני צריך לכם כי אם צדקת מה תיתן לי, כי אם להיטיב לאדם. וזהו **אשר יעשה אותם האדם וחי בהם** שהוא לתועלתו. כי אני איני צריך לכם כי **אני ה',** בין קודם עשותכם המצוות בין אחרי כן אני בהווייתי.

כד אַל-תִּטַּמְּאוּ בְּכָל-אֵלֶּה כִּי בְכָל-אֵלֶּה נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר-אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם:

כה וַתִּטְמָא הָאָרֶץ וָאֶפְקֹד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ וַתְּקִא הָאָרֶץ אֶת-יֹשְׁבֶיהָ:

כו וּשְׁמַרְתֶּם אַתֶּם אֶת-חֻקֹּתַי וְאֶת-מִשְׁפָּטַי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם:

כז כִּי אֶת-כָּל-הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ אַנְשֵׁי-הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמָא הָאָרֶץ:

כח וְלֹא-תִקִּיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמַּאֲכֶם אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה אֶת-הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם:

כט כִּי כָּל-אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקֶּרֶב עַמָּם:

ראוי לשים לב:

א. אל אומרו **בכל אלה,** שיורה שלא יקפיד על מקצתן, והנה רבותינו ז"ל (סנהדרין פא א) פירשו שהוא כלומר באחת מהם, אך הנה לפנים הוא אומר (פסוק כט) **כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה,** הנה פרט על העושה אפילו מקצתן, ולמה לא עשה כן גם מתחילה ולא יאמר לשון המורה ההפך.

ב. אומרו ואפקוד עונה עליה, כי הלא הארץ מה חטאה,

ועוד שלא מצינו שלקתה הארץ, ומה היא פקידת עונה עליה,

ועוד כי אם יש בה עון למה **ותקיא הארץ את יושביה** כי הלא גם היא חטאה.

ג. אומרו ושמרתם אתם, כי מלת **אתם** מיותרת.

ד. כי גם מציאות הצווי נאמר למעלה **ושמרתם את כל חקותי וכו'.**

ה. אומרו ולא תעשו מכל התועבות, כי הרי נאמר, ואם הוא לבל יטעו על אומרו למעלה בכל אלה ופירש אחר כך שהוא מכל אלה, אם כן למה אמר מה שיצטרך לתקנו ולא תקן מתחילה לומר אל תטמאו באחת מאלה.

ו. אומרו כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ וכו' ולא תקיא וכו', כי הלא זה נאמר למעלה, כי בכל אלה נטמאו הגוים וכו' ותקיא הארץ את יושביה וכו'.

ז. אומרו כאשר קאה את הגוי, כי אחר אומרו ולא תקיא אתכם הארץ מה צורך לומר כאשר קאה את הגוי.

ח. אומרו כי כל אשר יעשו וכו' ונכרתו וכו', כי הלא יראה הפך האמור בפסוק הקודם, כי הלא אמר **ולא תקיא וכו' כאשר קאה את הגוי,** שיורה כי כאשר קאה את יושביה לגמרי כן תקיא את ישראל, אך מאומרו **כי כל אשר יעשה ונכרתו הנפשות העושות,** יראה שאת העושות בלבד יכרית אך לא תקיא גם את הכל.

ט. אומרו (פסוק ל) **ושמרתם וכו' לבלתי עשות מחקות התועבות וכו',** כי הרי זה שנוי ומשולש.

י. אומרו (שם) **ולא תטמאו בהם אני ה' אלוהיכם,** שהוא בכלל הקודם, וגם מזה יורה כי בהעדר טומאה יקרא **ה' אלוהיכם,** ולמעלה אמר **ושמרתם את משפטי ואת חקותי וכו' אני ה' אלוהיכם,** יורה כי תואר זה איננו רק בקיים מצוות עשה ולא בשלילת טומאה.

כד אַל-תִּטַּמְּאוּ בְּכָל-אֵלֶּה כִּי בְכָל-אֵלֶּה נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר-אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם:

אמנם יאמר אלוהינו יתברך, הנה ידעתי כי **אל תטמאו בכל אלה** לגמרי **כי בכל אלה נטמאו הגויים וכו',** לומר כי כל כך היא טומאת כל אלה כאחת, שאפילו הגוים שהם טמאים מצד עצמם קבלו עוד טומאה, כי בערך אשר עשו הוא כאלו לא היו חטאים מעצמם ונטמאו עתה, כי הורגש היתרון כי רב היה.

כה וַתִּטְמָא הָאָרֶץ וָאֶפְקֹד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ וַתְּקִא הָאָרֶץ אֶת-יֹשְׁבֶיהָ:

ולא עוד אלא ש**ותטמא הארץ,** שהשרו כחות טומאה בארץ הקדושה. ואז באתי לפקוד עונה אשר חטאו לה עליה. כי לא חפצתי לגרשם ממנה כי אם עליה, שאייסרם והם עליה. אך הארץ לא רצתה, כי אם **ותקיא הארץ את יושביה** כי גרשה אותם מעליה. הנה כי רעה גדולה בהטמא בכל אלה ודאי שלא תעשו כי אינכם כגוים ההם חלילה, אך במקצתן אפשר תטמאו.

כו וּשְׁמַרְתֶּם אַתֶּם אֶת-חֻקֹּתַי וְאֶת-מִשְׁפָּטַי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם:

אך **ושמרתם אתם את חקותי ואת משפטי,** אם כה תעשו אבטיחכם כי גם מקצת התועבות לא תעשו. וזהו **ושמרתם וכו' ולא תעשו מכל וכו',** כי מצוותי אלה ישמרו אתכם. ואמר מלת **אתם,** לומר כי בישראל יש בטחון שעל ידי קיימם החקים ומשפטים ישמרו אתכם מכל התועבות, מה שאין כן שאר גוים, שעל כן לא נתבקש להם תיקון.

כז כִּי אֶת-כָּל-הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ אַנְשֵׁי-הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמָא הָאָרֶץ:

לזה אמר **כי את כל התועבות וכו'**, לומר **כי את כל התועבות האל** עם היות שלא עשו אותן כל הגוים לגמרי רק **אנשי הארץ**, הם החשובים אשר כח בהם לעשות ומורא לא יעלה על ראשם, כעניין ערות אשת עמיתך ודומה לה, כי מי יערב אל לבו לעשות אם לא אשר כח ואל למו. וזהו **כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ**, הם הנקראים אנשים שהם אנשי הארץ וגדוליה. אך ההמון אם ערבו אל לבם לעשות קצתם לא ערבו אל לבם לעשות כולם. וזהו אומרו **האל** ולא אמר האלה, כי רמז כי אשר כח ואל לו הם אשר עשו את כלם. ועם כל זה **ותטמא הארץ** להקיא את כל יושביה לגמרי. עם כל זה אל תיראו שיקרה לכם כן, שגם שתשמרו מכם יחידים או חצייכם תקיא את כלכם הארץ כאשר קאה את הגוי אשר בארץ היו.

כח וְלֹא-תַקִּיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמֵּאֲכֶם אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה אֶת-הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם:

אל תיראו כי הנה **ולא תקיא הארץ אתכם כאשר קאה את הגוי וכו'** שגם את הכל קאה לגמרי, כי לא כן אתם, כי דעו לכם -

כט כִּי כָּל-אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקֶּרֶב עַמָּם:

כי כל אשר יעשה מכל התועבות שהוא בהיותם פרטים שאינן הכל, אל יקיא את כולן, כי אם **ונכרתו הנפשות העושות** כלומר הן לבדן ולא הכל. וזה אומרו **מקרב עמם** כי העם ישאר. מה שאין כן לגויים, כי הגדולים הם אשר כלו כל הרעה ותקיא הארץ את הכל.

ל וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-מִשְׁמַרְתִּי לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מֵחֻקּוֹת הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ לִפְנֵיכֶם וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

אמר הנה אמרתי כי אתם מובטחים שלא תעשו את כל התועבות, ואם תשמרו משפטי וחקותי גם מקצתם לא תעשו. ועוד אני מוסיף כי אם גם אם עוד תוסיפו לעשות, שמלבד חקותי ומשפטי גם כן תעשו משמרת למשמרתי, שהם סייגים וגדרים אל משמרתי, כדי לשמור משמרתי אשר צויתי שלא תעשו כמעשיהם וחקותיהם, כי אז מובטחני בכם שגם מקצת **חקות התועבות** לא תעשו. וזהו **ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבות**, וכל שכן שלא תעשו התועבות עצמם.

ושמא תאמרו ומי יודע, כי אחר שהיצר הרע מפתה אולי יעבירנו על זה ועל זה, וטוב היה תהיה מכשול אחד ולא שנים. לזה אמר **ולא תטמאו בהם אני וכו'**, לומר על ידי עשותכם משמרת למשמרתי אני מבטיח **כי אל תטמאו בהם** כי אם על הרוב בסייג. **כי אני ה' אלוהיכם**, כי אלוהיכם אני ורגלי חסידי אשמור. וזהו **ואל תטמאו בהם אני ה' אלוהיכם.**

פרשת קדושים

פרק יט

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

ב דַּבֵּר אֶל-כָּל-עֲדַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

ראוי לשים לב:

א. למה הוצרכה הקהלת **כל עדת ישראל** בפרשה זו, זולת טעם רבותינו ז"ל (**ויקרא רבה** כד ה) על כי רוב גופי תורה תלויים בה.

ב. אומרו ואמרת אליהם, שהוא מיותר.

ג. אומרו כי קדוש וכו', שהוא נתינת טעם הפכיי.

ד. קשר אומרו (פסוק ג) **איש אמו וכו'** עם הקודם.

ה. קשר אומרו (שם) **ואת שבתותי תשמורו וכו',** שאם הוא כמו שאמרו ז"ל (יבמות ה ב):

אם יאמרו לך חלל שבת יכול תשמע להם? תלמוד לומר: ואת שבתותי תשמורו שאתה והם חייבים בכבודי, ע"כ,

ואם זאת היא הכוונה למה הזכיר החמורה שבעבירות, והלא אפילו הקלה שבקלות לא יעבור לשמוע לאביו ולאמו מטעם שהוא והם חייבים בכבודו יתברך;

וגם נשית לב אל אומרו שנית (פסוק ג) **אני ה' אלוהיכם.**

ו. קשר אומרו (פסוק ד) **אל תפנו וכו'** [אל הקודם], ואל אומרו **אני ה' אלוהיכם** פעם שלישית.

ז. קשר **וכי תזבחו וכו'** (פסוקים ה - ח) אל הקודם, וגם אומרו לשון **וכי** ולא לשון ציווי,

ועוד כי כבר נאמר עניין זה פרשת (ויקרא) [צו, לעיל ז טז - יח].

ח. קשר אומרו (פסוק ט) **ובקצרכם וכו'** עם הקודם. וכן דרך כלל כל המקראות שאחריו בלתי מקושרים כלל. וכן כמה תיבות בלשון רבים בכתוב בלשון יחיד ובתוכן לשון יחיד.

[הקדושה – מה היא?]

והנה לבוא אל העניין נשית לב אל עניין הקדושה הזאת מה היא. כי אם היא פרישה מעריות, הוא בשב ואל תעשה ולא יצדק בו לשון **תהיו.**

ואחשבה כי הנה האדם נכלל משני הפכיים גוף ונפש, וכלול מארבעה עולמות כמפורש אצלנו בשערים פרשת בראשית ופרשת ויצא. והנה ביד האדם בבחירתו מוכן להמשיך החומר אחר הצורה או הצורה אחר החומר. כי אם ישים איש לבו ונפשו לעשות עיקר מתורה ומצוות ויפרוש מענייני העולם הלזה כקדמונינו הקדושים, גם לחומרם היו מקנים קדושה ועל כן הייתה נבואה שורה עליהם. והוא עניין מאמר רבי פנחס בן יאיר ע"ה באומרו (עבודה זרה כ ב) זהירות מביאה לידי זריזות וכו', עד בואו בטוב בחירתו ממדרגה אל מדרגה עד השיגו רוח

הקדש ועד גדר נבואה, שהיו מזככים ומקדשים גם חומרם עד יוכנו להשרות עליהם בגוף ונפש שכינה ונבואה הצריכה זיכוך החומר. כמאמרם ז"ל (סוטה מח ב) משחרב מקדש ראשון בטלה זכוכית לבנה, שכוונתם שהיה להם חומר זך להיות ראוי לשרות עליו שכינה ונבואה.
וגם אחרי כן כי יבואו בני האלוהים כרבי שמעון בן יוחאי ודומה לו להתקדש והזדכך חומרם, לא נעדרה מהם שכינה ורוח הקדש כמפורסם. ועל כן גם אשר השיגו לגדר רבי שמעון בן יוחאי התקדשו עד גדר שלא שלטה בהם רמה במותם. ועל כן לפי רוב הכנת חסידותם ופרישותם שורה עליהם יתרון נפש יתירה, כנודע מ**ספר הזוהר** (כגון אחרי מות ע ב), כי בהתקדש איש בתורה ומצוות שורה על נפשו רוח, ובעלותו עוד מעלה מעלה אחרי כן בכשרון וחסידות רב ועצום קונה נשמה אשר מעולם העליון למעלה מעולם המלאכים. ועל זה אבינו אב הרחמן המלמדנו להועיל שנתנהג בחסידות, בא ויאמר **קדשים תהיו וכו'** כי לכך נוצרתם.

ונבואה אל ביאור הכתובים

והוא כי להיותו יתברך בא להזהיר את האדם על חסידות וקדושה לקנות רוח ונשמה להדמות לבוראו יתברך, ראה והנה יש בני אדם גם בני איש תועים מדרך השכל, באומרם כי לא כל אדם ראוי לכך וזוכה לזה כי אם חד בדרא ותרי בדרא, ויתרשלו על ידי כן מלעלות בסולם השלמות בתורה ומצוות והתנהג בחסידות. אך לא כן הוא, כי אם שאין איש בישראל שלא ישיג אם ירצה לעלות בתורה וכשרון המעשה והתבודד בחסידות עד קדוש יאמר לו. על כן להורות זה ציוה יתברך ואמר **דבר אל כל עדת בני ישראל וכו' קדושים תהיו.** כי הקהיל את כולם להורותם כי כל העדה מוכנים לכך. ולא תאמר שתדבר אל כל העדה כדי שבכללם ישמעו המוכנים שבתוכם, כי הנה **ואמרת אליהם קדושים וכו',** כלומר כי אליהם כולם תהיה האמירה שתאמר **אליהם קדושים תהיו וכו'.** וזהו אומרו **ואמרת אליהם קדושים תהיו.** ונתן טעם ואמר **אני ה' אלוהיכם,** כלומר תדעו שכלכם מוכנים, כי הלא קדוש הוא מי שהוא אלוה של כולכם כאחד. אם כן אחר שכולכם נכנסים בסוג יקרא ה' אלוהיכם, אין זה רק שהכנה יש לכולכם להדמות אליו יתברך, כי על כן אלוהי כולכם יקרא.

והנה ממוצא דבר הלא יתחמץ לבב אנוש באמת, באמור הלא דבר אלוהינו יפלא בעינינו, באמור אלינו **קדושים** נהיה כי קדוש הוא יתברך. כי הלא גם כי נהיה קדושים מי יתן ונדמה למלאכי אלוהים הנקראים קדושים, כמו דאמר (דניאל ד יד) ובמימר קדישין שאלתא, ומאין ולאין נדמה לך, באופן כי בהיותנו קדושים לא נקרא דומים ליוצרנו.
על כן להסיר מלבנו הדבר הלזה, והוא במה שכתוב אצלנו בשערים, כי פנת יקרת **ספר הזוהר** ורבותינו ז"ל במקומות אין מספר, כי גדולה מעלת הצדיקים ממלאכי השרת עד אומרם (בבא בתרא עה ב) כי עתידין צדיקים שיאמרו לפניהם קדוש, מה שאין כן למלאכי השרת. והן זאת מאמרו יתברך לעמו ישראל על ידי ישעיה הנביא, כי אין תואר הקרא המלאכים קדושים תואר עצמיי אליהם, כי אם תואר מושאל על העדר חומרם, אך הקרא קדוש באמת אינו כי אם

ה' אלוהי ישראל לבדו. והוא באומרו (ישעיה מ כה) ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש, שהיה לו לומר יאמר ה'.

וגם אומרו יאמר לשון עתיד, ולא לשון עבר לומר אמר קדוש. אך הוא, אל מי מקדושים תדמיוני ואשוה, לדעתכם שהוא הגדול ממלאכי השרת כולם הוא יאמר לפני קדוש, ואיך ישבחני בתואר שגם הוא בו. אך אין ספק כי אין תואר זה תואר עצמיי וצודק אם לא בו יתברך. והוא מאמר סידרו לנו קדמוננו בתפלתינו אתה קדוש ושמך קדוש וכו', לומר, אתה לבדך קדוש ושמך מיוחד הוא קדוש, גם שיתואר למלאכי השרת אינו רק בדרך השאלה, והראיה כי הנה וקדושים בכל יום יהללוך סלה, שהוא ההלול הידוע שהוא לומר לפניך קדוש. והוא ההכרח הנזכר, כי אם גם שמם קדושים איך יהללוהו בתואר שגם הוא בהם. וזה יאמר פה **קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלוהיכם,** ולא כן למלאכי השרת באופן שתעלו מהם.

עוד יתכן דרך שני.

והיא כי אמר אלוהים, הלא תתמהו בשמעכם תהיו קדושים על **כי קדוש אני ה' אלוהיכם.** כי תאמרו מה זו טענה ומה דמות נערוך לו יתברך עמנו. ומי ישמע לדבר הזה כי מה אנו מה חיינו. כי להבל דמינו לפני אדון הכל בורא כל העולמות כולם, ומאין ולאין נדמה לו להיות קדושים כמוהו. על כן מה עשה יתברך, הכתוב בתורה קדשים תהיו חסר וי"ו, ובמלה קדוש הטיל וי"ו. לומר אל תתמהו באמר לכם תהיו קדשים להדמות אלי, באמרכם כי הוא דבר בלתי אפשר לבעל חומר, כי הלא איני אומר תדמו אלי בעצם רק **קדשים** חסר וי"ו, **כי קדוש** מלא בעצם **אני ה'** לבדי ואין זולתי.

והנה אמרו רבותינו ז"ל (**ויקרא רבה** כד ט) **קדשים תהיו,** יכול כמוני? תלמוד לומר: **כי קדוש אני ה' אלוהיכם.** והנה יראה כי הוקשה למו קושייתנו.

א. כי מהיותו יתברך קדוש, יצא כי לא נהיה קדושים, כי איך נדמה הנברא אל מי שבראו.

ב. היות **קדשים** חסר **וקדוש** מלא, והשיבו כתשובתנו, וזהו יכול כמוני? תלמוד לומר: **כי קדוש וכו',** כי אני לבדי מלא ואתם לא כן;

אך אם זו הייתה כוונתם, אומרו יכול בלתי צודק, שנראה שהיה אפשר ליכנס בטבע חלוקה היות כמוהו יתברך שאומר יכול כמוני, מה שאין כן אשר כתבנו שהוא כי הלא זה דברו יתברך קדשים תהיו, קדושה בלתי מלאה, כי מלאה לא יצוייר כי **קדוש** מלא **אני ה'** אני הוא ולא אחר, אך באומרו **יכול**, יראה שהוא דבר שאפשר לאדם לטעות בו.

וזה יאמר פה לדעת רבותינו ז"ל יכול כמוני וכו'. והוא כי הוקשה להם כי אומרו **אלוהיכם** הוא מיותר, כי מי לא ידע כי השם הנזכר הוא אלוהינו.

לזה אמר כי מאומרו **קדשים תהיו** שהוא שיאמרו לפניכם קדוש, כמו שאמרו ז"ל (בבא בתרא עה ב) עתידים צדיקים שיאמרו לפניהם קדוש. והוא גדר אלוה לעשות נפלאות כעניין שמש בגבעון דום (יהושע י יב) וכיוצא, מה שאין כן לשום מלאך לעשות דבר בלתי אם את אשר יצוה עליו הוא יתברך. ואמר יכול כמוני, כלומר שלא תצטרכו אלי לעשות רצונכם בעולם בלי רצוני, כמוני שאיני צריך מהזולת, תלמוד לומר **אני ה' אלוהיכם,** כי אלוה אני עליכם, אלא שתעשו כרצוני, ומכחי שאקים דבר עבדי ועצתם אשלים. מה שאין כן למלאכי השרת כמפורש אצלנו על פסוק (תהלים פט ז) כי מי בשחק וכו'.

ד אַל-תִּפְנוּ אֶל-הָאֱלִילִם וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

ושמא תאמר, אחר שעם שאתה הכל חייבתני ליירא מאבי ואמי, על שעל ידם נתגלגל ביאתי לעולם לקנות חיי העולם הבא, כן כל שפע הבא לעולם משתלשל על ידי המלאכים וגלגלים, גם כן תהיה לי פניית חשיבות להם ואשתחווה להם. לזה אמר **אל תפנו אל האלילים** שום פנייה. ומזה ימשך ש**אלוהי מסכה לא תעשו לכם.** ואין צריך לומר שאל תעזבוני, כי אפילו עם שאני ה' אלוהיכם ואותי תעבודו, עם כל זה לא תשתפו גם כן אלוהי מסכה. וזהו **ואלוהי וכו' אני ה' אלוהיכם.**

או יאמר, אל יעלה על רוחכם שאם תעזבוני ותמירוני באלוהי מסכה חלילה, שאעזבכם כיתר גויים שלא יעבדוני. כי לא כן הוא, רק שעם עשותכם אלוהי מסכה אני ה' אלוהיכם, כי בחמה שפוכה אמלוך אליכם ואפרע מכם.

[אכילת קרבן שלמים]

ה וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח שְׁלָמִים לה' לִרְצֹנְכֶם תִּזְבְּחֵהוּ:

הנה ידוע כי אין חפץ ה' רק בקרבנות תודה שאינם באים על חטא, ולא בקרבנות הבאים על חטא, כמאמר הכתוב (תהלים נ כג) זובח תודה יכבדנני, שהוא בלי חטא. כי טוב הוא העדר החולי מהחליא להירפא. וזה יאמר פה הנה הזהרתי **קדושים תהיו וכו',** הנה מהיותכם קדושים ימשך רב טוב לכם כי לא תצטרכו לזבוח על חטא. **כי** אם כאשר **תזבחו** יהיה זבח שלמים, ולא זבח חטאת או אשם הבאים על חטא. ובזה ינעם טעם תביר שבמלת **תזבחו.** ואף גם זה לא אכריחכם, כי הלא שמוע מזבח טוב (שמואל א טו כב). וזהו אומרו **לרצונכם תזבחוהו.**

ושמא תאמר מה זכות יחשב לי מה שאני אוכל, והלא טוב היה שאקריב עולה שכולה כליל לה'.

לזה אמר גם **זבח שלמים לה'** הוא, וזהו **שלמים לה',** כי הלא גם שהשלמים אינם כעולה שכולה לה', רק קצתו למזבח וממנו לכהנים ורובו לבעלים, הנה אחשיבהו כאלו כולו לה', וזהו

אומרו **לה'.** והטעם כי הנה לה' הנזכר, לפי **רצונכם תזבחוהו** שיהיה לה' כולו כליל, אם היה יתברך מתרצה בזה. נמצא שאחרי כן משולחן גבוה אתם זוכים, מלבד מה שאינו בא אפילו על הרהור חטא.

ו בְּיוֹם זִבְחֲכֶם יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר עַד-יוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף:

ז וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה:

ח וְאֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי-אֶת-קֹדֶשׁ ה' חִלֵּל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ:

ושמא תאמר סוף סוף היבצר מהיות שאני אוכלו ומה לי זכות אל זה. לזה אמר הנה מאשה ה' אתה אוכל. והראיה כי מתכא דרחמנא אתם אוכלים, כי הלא כמשפט חלק המזבח שנעשה נותר ונפסל אחר זמנו, כן מה שתאכלו אתם, הנה כי קדש יחשב. וזהו אומרו **ביום זבחכם יאכל וממחרת והנותר וכו' באש וכו' ואם האכל יאכל וכו' פגול הוא וכו ואוכליו וכו' כי את קדש ה' חלל.** הנה כי גם חלקכם אשר תאכלו כקדש המזבח יחשב.

[מתנות עניים]

ט וּבְקֻצְרְכֶם אֶת-קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ לִקְצֹר וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט:

י וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

אמרו ז"ל (**ילקוט שמעוני** ראה סוף רמז תתצב) על פסוק (דברים יד כב) עשר תעשר וכו', שאומר הקדוש ברוך הוא: הנה המוריד אריס לתוך שדהו נותן לו מחצה או שליש או רביע ואינו מועיל לו כלום, כי מה שחורש וזורע, אם לא הייתי אני משיב הרוח ומוריד הגשם ומוריד הטל, מה היו מעשיו מועילים, נמצא שאני עושה הכל, ואף על פי כן איני שואל כאריס וכו'.

ועל דרך זה יאמר פה. הנה מהשלמים שנתתם לי מתנה ודורון, נתתי לכם את הרוב לאכול משולחן גבוה. והיה ראוי לפי זה, שגם אתם מרוב תבואות שהכל ממני תתנו לי הרוב בעד עניי עמי. ואיני תובע מכם רק שיורין, **לא תכלה פאת שדך וכו', ולקט קצירך** הנושר מהקוצר, **ופרט כרמך,** שכלם קלי החשיבות לפניך. ולא יעלה על רוחך כי משלך אתה נותן לעני, או כי מאסתיו מתת לו לחם כאשר נתתי לך, כי גם בני הוא כמוך. אך הוא, כי חלקו הוא בתבואתך, ולזכותך כוונתי לתת לו חלקו מתחת ידיך. כמפורש אצלנו על פסוק (שמות כב כד) את העני עמך, ובפסוק (להלן כה לו) וחי אחיך עמך.

וזהו החילו בלשון רבים באומרו **ובקצרכם,** וצאתו בלשון יחיד באומרו **לא תכלה וכו'.** אך הוא כי מתחילה אמר לשון רבים, לומר **קציר ארצכם** של בעל השדה והעני והגר, כי מהכל הוא לפי האמת כי חלקם שם, ומה גם כי דרך העשיר להעמיד קוצרים שכירים עני וגר. ועל בעל

הבית והקוצרים אמר **ובקצרכם את קציר ארצכם.** ואחר כך את בעל הבית אמר **לא תכלה וכו',** לכן אתה בעל השדה **לא תכלה וכו'** בשביל העני הנכלל עמך בתחילת הפסוק.

י וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

ואחר כך אומר **לא תכלה וכו',** חזר ואמר **תעזוב,** והיה די יאמר לעני ולגר יהיה. אך כיוון פן תאמר נא ישראל, אם הכל שלך למה תתרצה במועט כזה לענייך. לזה אמר **לא תכלה וכו',** והוא כעניין דין המוריד אריסין על נכסי אשתו (כתובות עט ב) שאם אכל גרוגרת אחת דרך כבוד מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל, הנה כי גם שהוציא הוצאות רבות ינוכה הכל על גרוגרת אחת, על שאכלה דרך כבוד תן לו. כן הדבר הזה, כי כל מה שהצמחתי ונתתי לך, כל תבואתיך וכרמך וזיתיך, איני שואל ממך רק פאה ושיבולת הלקט. אך בזאת שיהיה דרך כבוד, שלא תכלה פאת השדה ותיקח בידך הלקט והפרט לתתו בידך לעני, כי יתבייש. רק שתניח הפאה והלקט והפרט והם ילכו כלוקטים משלהם דרך כבוד. וזהו אומרו **תעזוב אותם כי אני ה' אלוהיכם,** כמוך כעני והגר, לכן תיתן לו משלי ודרך כבוד.

[מצוות שבין אדם לחבירו]

יא לֹא תִּגְנֹבוּ וְלֹא-תְכַחֲשׁוּ וְלֹא-תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ:

יב וְלֹא-תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ אֶת-שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה':

והנה תת לעני דרך כבוד יהיה סבה שהעני לא יגנוב למלא נפשו כי ירעב. כי הלא היה אפשר יאמר טוב לי בעניי, אחתור בחשך בתים בסתר שלא יראני האדם, מלהתבייש לחלות פני עשיר יתן לי פאת שדהו בידו או שני שבלים לקט ופרט הכרם. ולפעמים יבוש חינם, כי ילך עד בעל השדה וישיבנו ריקם באומרו כי יתן לזולתו, ויהיה סיבה לגנוב. נמצא העשיר מסייע בגניבה שגונב הרש.

ועל כן סמך ואמר **לא תגנובו** לשון רבים. כלומר כי בדרך הזה שאמרתי אתה והעני **לא תגנובו,** ואם לא כן עשיר ורש תגנובו. ואמר כי על ידי בייש את העני יהיו נגררים עונות רבים. אחד, כי יגנוב איש ועובר על **לא תגנובו.** ועל ידי הגנבה תובע הנגנב את הנחשד, אם הוא אמת עובר הנתבע **לא תכחשו.** ואם הוא שקר עובר הנגנב **לא תשקרו.** הנה נא לכם שני לאוין אלו טרם עמוד בדין כי אם בינך ובינו, וזהו **איש בעמיתו** שהוא בינו לבינו. ומזה ימשך עוד עד שיבוא לבית דין וישבע לשקר. וזהו **ולא תשבעו וכו'.**

יג לֹא-תַעֲשֹׁק אֶת-רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא-תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד-בֹּקֶר:

יד לֹא-תְקַלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה':

הנה אמרתי לך תפרנס את העני בתתך לו דרך כבוד, ואם לא תעשה כן מתרגשות כמה עבירות כאמור. עוד אני מודיעך, כי בהעלים עיניך מלתת לו מתנותי אשר נתתי להם אשר לא

עמלו בהם, תבוא לעשוק שכר שכיר שעמל בו. וזהו שסמך **לא תעשק וכו'**, ומזה ימשך לעבור גם על לא תגזול בפרהסיא.

ושמא תאמר לא אעשוק רק אעכב בידי פעולתו יום או יומיים. לזה אמר **לא תלין פעולת שכיר וכו'**, כי אם כה תעשה אתה גורם עבירות רבות.
אחת, כי בלכת הדל לביתו בידיים ריקניות, ובביתו אין לחם לאכול, והאשה וילדיה תשאנה עיניהם אל ידיו להריק להם ואין כל מאומה בידיו, אז יתן את קולו בבכי וקרא ואמר ארור האיש אשר עשיתי עמו היום מלאכה, כי ריקן שילחני, בלע ולא חמל עלי ועל אשתי ועל בני.

יד לֹא-תְקַלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה':
על כן עליו אני מצווה ואומר **לא תקלל חרש וכו'.** ועל העשיר הוא אומר **ולפני עור לא תתן מכשול.** שאם יאמרו לעשיר למה תעשה כה לשכירך העני, ואל שכרו ישאו נפשם הוא ואשתו ובניו, הלא זאת ישיב העשיר מה עשיתי, הלא לא לעשק כוונתי כי הנה מחר אתן ויבקש לו היום ויפרע מחר מאשר אתן לו, ולמה יקללני הפועל. על כן אני אומר לך העשיר, כי גם אתה לא תנקה, כי הלא **ולפני עור לא תתן מכשול,** לבוא לכלל כעס ולכלל טעות כזה שיחר אפו ויקללך. ולא על חסרון הדל אני עושה, כחס עליו או מבלתי היות לי מה לתת לו מבלי שכרך, רק בחמלתי עליך. כי הנה **ויראת מאלוהיך,** ממי שהוא אלוהיך שהוא מידת הדין, שיקרא שם אלוהים עליך, מה שעתה **אני ה'** בעל רחמים שהשפעתי עליך טובה. כי בקלות אהפוך השיטה, ויעשיר הפועל ותורש אתה.

טו לֹא-תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט לֹא-תִשָּׂא פְנֵי-דָל וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ:
ועוד עבירה אחרת תמשך מהלין פעולת שכיר. והוא כי אחר עבור ימים יעמיד את בעל הבית בדין באומרו הבא שכרי, ובעל הבית אומר נתתי. אז מתעתד גם הדיין לחטא ויעבור על לא תעשו עול במשפט וכו'. והוא כי אפשר יעבור הדיין בהטות אל אחד מן הצדדין.

או יאמר בלבו, היתכן כי איש עשיר חמד שלשה או ארבעה זוזים להחסיר לחם רעב, ויטה לומר כי חרפת רעב השיא את העני לבוא בעלילה על העשיר, ואפשר כי בהפוך הוא, ויזכה את העשיר ויעשה עול במשפט.

או יתהפך הוא, כי יאמר היתכן ערב אל לבו איש רש להעיז פניו נגד העשיר, אם לא שהאמת אתו, רק שטרדות העשיר בעשרו השכיחוהו האמת, ויעבור על **לא תשא פני דל.**

או יעשה דרך שלישי, כי הוא כמסתפק מי מהם הוא הטוען שקר, על כן מה עושה, מחייב את העשיר, ולבל יקפיד מהדר פני עשיר ומכבדו הרבה ומזכה את הרש כדי לצאת ידי שניהם.

והנה על האחד אמר **לא תעשו עול במשפט.**

ועל השני אומר **לא תשא פני דל.**

ועל השלישי אומר **ולא תהדר פני גדול וכו'.**

והנה עד כה דברתי על הנמשך מהלין פעולת שכיר, שהלוך ילך ובכה ודובר סרה נגד האיש אשר עשה עמו ולא נתן לו. אך אין כל זה רק כשהפועל בלתי דן את בעל הבית לכף זכות, באמור אליו כי אין לו מעות לתת לו שכרו ביומו. על כן אמר עשה זאת איפה בני **ובצדק תשפוט עמיתך,** הוי דן אותו לכף זכות. וכן פירשו ז"ל (שבועות ל א) אומרו **בצדק וכו',** והביאו מעשה דהורקנוס כמפורש שם (שבת קכז ב). ואמר עשה זאת איפה בני ותנקה מבוא על ידך כל הלאוין הנזכרים.

טז לֹא-תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל-דַּם רֵעֶךָ אֲנִי ה':

ודע שאם לא תעשה כן, עוד תוסיף לגרום תועבות גדולות מאלה, והם **לא תלך רכיל וכו'.** והוא כי הלא בלכתך בביתך ושכר פעולתך אין אתך ותקלל חרש כמדובר, שתקלל ותאמר כה יעשה לו אלוהים לעשיר וכה יוסיף בעניי ודלותי, כי הלא את עניי ויגיע כפי ראה וריקם שלחני. ועל הדרך הזה ימלא פיו קללות נגדו. הלא ישמע השומע והלוך ילך רכיל אל העשיר ההוא, לומר לו מה עשית לפלוני שכל כך מארר ומקלל ומגדף היה אותך. על כן על האיש השומע מזהיר **ואומר לא תלך רכיל בעמך** כי הלא תעמוד על דם רעך, וזהו **לא תעמוד על דם רעך,** פן יהרגנו המקבל הרכילות. ואל תאמר כי לשם שמים תכוון, כי תגלה הדבר למען השמר המקבל משונאו בל יעשה לו שום דבר רע בכעסו, כי הנה **אני ה'** להצילו.

או יאמר בשום לב אל אומרו **לא תעמוד על דם רעך,** ולא אמר לא יומת רעך וכיוצא בזה. אך יאמר דע לך אתה הרכיל שלא תעמוד ותתקיים על דם רעך המומת, כי אתה תהרג על שהסבות מיתתו. וגם שאומרו **לא תעמוד** הוא לאו בפני עצמו מדאפקיה בלשון זה, כיוון גם עניין האמור.

יז לֹא-תִשְׂנָא אֶת-אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת-עֲמִיתֶךָ וְלֹא-תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא:

יח לֹא-תִקֹּם וְלֹא-תִטֹּר אֶת-בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי ה':

ואחר צוותו יתברך אל הרכיל, מצווה אל המקבל ואומר אם האמנת לדברים **לא תשנא את אחיך בלבבך,** הוא אשר נאמר עליו, כי אם **הוכח** אותו אולי יתנצל ואחיך הוא. וגם תוכיח את הרכיל עמיתך שלא יבא לך ברכילות. ואם נאמר שאומרו את מרבה את מי שנאמר עליו, יחזור האת אל אומרו **הוכח,** ו**עמיתך** אל אומרו **תוכיח.** ואם אחר שתוכיח את מי שנאמר

עליו, אם שקר היה הדבר כי תכיר שהתנצלותו אמת, הלא תרוויח **כי לא תשא עליו חטא** החשדה.

יח לֹא-תִקֹּם וְלֹא-תִטֹּר אֶת-בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי ה':

ואם אמת היה הדבר **לא תקום** לשלם רעה, **ולא תטור** לאמר איני כמוך שהצרת לי אך אני אטיב לך, כי הלא **ואהבת לרעך כמוך,** כי הלא רעך הוא בזה. כי לא יבצר כי גם אתה חטאת לזולתך כאשר חטא הוא לך, ולא תחפוץ יהיו נוקמים ונוטרים לך, ועשה עמו כן גם אתה. ואם יראה בעיניך כי צדיק אתה ולא חטאת לאיש, כי אין זולתך שחטאת לו אתה. הנה **אני ה',** כי לא יבצר ממך שחטאת לי, ולא יערב לך אם הייתי נוקם ונוטר לך.

או יאמר, הוכיחנו באופן נאות ופיוס ולא בבייש אותו ברבים וכיוצא בזה, פן יענה עזות ויאבד על ידך. והוא ככתוב אצלנו על פסוק (משלי כד כד) אומר לרשע צדיק אתה וכו', שהוא אומר לרשע צדיק אתה, הוא חניפות, ויקבוהו עמים וכו' (שם), אך למוכיחים ינעם (שם שם כה). כי אם רשע הוא, ואם תוכיחנו לומר רשע אתה יענה עזות ויקללך ואשמת שגרמת לו להרשיע, לכן ינעם למוכיח לומר לו צדיק אתה, אך לזות שפתים הרחק ממך וכיוצא בדרך פיוס, אז למוכיחים תבוא ברכת טוב (שם), כי כל איש טוב יברכם, כי בתחבולות החזירוהו למוטב בל ייצר לטובים. וגם ירוויח בזה כי תחת ענות קול עזות וקלון, עתה באמור לו צדיק אתה שפתים ישק (שם שם כו) הרשע ההוא. ותחת השיבו דברים רעים משיב דברים נכוחים (שם) כעניין תת התנצלות, ולומר שעוד לא יביא עצמו לכל הדומה לכיעור.

ועל זה אחשבה כיוונה תורת ה' לתקננו בעצה טובה זו, באומרה **תוכיח את עמיתך** באופן ש**לא תשא עליו חטא**, שלא יענה לך עזות ותשא עליו חטא כי גרמת לו להיות משיב רעה תחת טובה. ואם עשית כן ויענה עזות **לא תקום ולא תטור** וכו'. ואם קבל ושב לתוכחתך ונעשה רעך, **ואהבת לרעך כמוך** ועל ידי כן **אני ה'**. והוא כי בפרשת נח (בראשית ט ט) כתבנו כי אמרו רבותינו ז"ל שבאומרו ואני הוא ובית דינו, כי מלת אני הוא הבית דין, והוי"ו הוא שם הרחמים כאשר כתבנו ראיה מ**במדבר רבה** (ג ד). ובזה יאמר על ידי מה ש**ואהבת לרעך כמוך** מדת אני נעשית ה' הוא רחמים, כאשר אתה מתמלא רחמים על זולתך.

יט אֶת-חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ בְּהֶמְתְּךָ לֹא-תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם שָׂדְךָ לֹא-תִזְרַע כִּלְאָיִם וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ:

אמר הנה ציוויתיך לחבר הנפרדים ולאהבה את רעך כמוך. והנני מצווך להפריד בבעל חי ובצומח ובדומם. כי **בהמתך** וכו' **שדך** וכו' **ובגד** וכו'.

כ וְאִישׁ כִּי-יִשְׁכַּב אֶת-אִשָּׁה שִׁכְבַת-זָרַע וְהִוא שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ וְהָפְדֵּה לֹא נִפְדָּתָה אוֹ חֻפְשָׁה לֹא נִתַּן-לָהּ בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה לֹא יוּמָתוּ כִּי-לֹא חֻפָּשָׁה:

וגם בבעל חי מדבר, אין צריך לומר בשני גופים כי אם בגוף אחד ובו שתי בחינות, שהוא מי שחציה שפחה וחציה בת חורין **נחרפת** לעבד עברי, הבא עליה מביא אשם (פסוק כא). ואלו **חופשה** היה, הבא עליה חייב מיתה, כי הקורבה יתירה לבועל מחייבו יותר. כיון שהייתה **נחרפת לאיש,** עם שקידשה עודנה חציה שפחה. וזהו **לא יומתו כי לא חופשה.**

כג וְכִי-תָבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל-עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת-פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל:

כד וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל-פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לה':

כה וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת-פִּרְיוֹ לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

יראה כי **השלש שנים** הראשונים, הארץ תתן כח חצוני שבה, וברביעי מתחיל לתת מהקדושה והוא **קדש הלולים לה',** ובחמישי יותר לכם. ובזכות תתכם כל מה שברביעי **לה'** יהיה **להוסיף לכם תבואתו, אני ה' אלוהיכם** מבטיחכם בכך.

כו לֹא תֹאכְלוּ עַל-הַדָּם לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא תְעוֹנֵנוּ:

יאמר מה שאמרו ז"ל (ביצה כה ב) ערלה מקטע רגליהון דקצבייא, שאדם ממתין שלש שנים לאכול פרי העץ, וקצבייא אין ממתינין עד שתצא הנפש. וזה אחשוב היה סמיכות **לא תאכלו על הדם** אל הערלה, כי ממנו מוכיח את הקצב בדם. ואני המעכב אתכם מלאכול עד עבור כמה שנים ומהבשר עד שימצה הדם, אני מצווה בל תתעכבו מלעשות דבר עד עבור יום פלוני או שעה פלונית וכיוצא, שהוא עניין **לא תנחשו ולא תעוננו,** מפני שהם חוקי עבודה זרה.

כז לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם וְלֹא תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ:

כח וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם אֲנִי ה':

וכן כל דבר שנוהגים לעבודה זרה, בין מה שהוא תיקון והידור כהקפת הראש והשחתת פאת זקן, בין מה שהוא קלקול בעניין **שרט לנפש** [וכו'] **וכתובת קעקע לא תתנו בכם.** ולא שאני מקנא מעבודה זרה שהיה נראה היות בה ממש חלילה. כי הנה **אני ה'** כלומר ואין זולתי, כי אם ששנאתי ומאסתי הבלי שווא.

או יאמר ושרט לנפש וכו'. שאומר הוא יתברך הנה מעשותך שרט לנפש, שאתה מוציא דם שהוא מעין שפיכות דמים, תבוא אל עבודה זרה, ומעבודה זרה אל גילוי עריות. והוא כי ימות לך מת שהיית סומך עליו שהיה מועיל לך, תשרט בשרך עד תוציא דם. מזה תבוא לכתוב קעקע לשם עבודה זרה, כי תאמר כי היא תועילך תחת המת שהיית נשען עליו. ולא תביט כי

אני ה', שאם מת האיש שהיית נשען בו, **אני ה'** במקומו, כמאמר יעקב הנה אנכי מת והיה אלוהים עמכם (בראשית מח כא). וזהו אומרו: **וכתובת וכו' אני ה'.**

כט אַל-תְּחַלֵּל אֶת-בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ וְלֹא-תִזְנֶה הָאָרֶץ וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה:

ועוד מעט בראותך שאין העבודה זרה מועיל לך, תבטח באדם. אם תראה איש שר וגדול ובעל זרוע רמה, למען יהיה בעזרך תמסור לו **בתך להזנותה** למצא חן בעיניו, שהיא מסירה לביאה בלי קדושין ואישות, למען יהיה לך מעיר לעזור. ובזה אתה מאבד את העולם, שאחר שפיכות דמים ועבודה זרה תבוא לידי גילוי עריות, כולל כי **תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה.**

ל אֶת-שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי ה':

ואל יפתה לבך חלילה לדבר ולומר, הלא האלוהים בשמים ואני על הארץ על כן צריך אני משען ומשענה בארץ לישען עליהם, כי רם ה' ממני ועל השמים כבודו. חלילה לך לעלות על לבך הרעה הגדולה הזאת, כי הלא **את שבתותי תשמורו** אשר הן הם עדים על חידוש העולם. ואין צריך לומר דרך אמונה, כי אם גם בחוש כאשר הוכרח טורנוסרופוס הרשע מרבי עקיבא, באמור אליו מה יום מימים (סנהדרין סה ב) שהביא לו ראיה מענייני השבת.

והלא תראה כי אם יעצרנו יתברך הגשם והחומריות שבעולם הלזה מלהיות והשגיח בו, איזה הדרך ברא את העולם השפל הזה. ואם כן אמור מעתה למה בראו, אם כמאמרם ז"ל (**תנחומא** בחוקותי ג) שמתחילת ברייתו של עולם נתאווה הקדוש ברוך הוא שתהיה לו דירה בתחתונים. ועל כן **ומקדשי תיראו,** כי שם כביכול עושה דירה בתחתונים עם שמלא כל הארץ כבוד התפשטותו. ואם כן איפה מה לך לבקש אמצעיים או עזר מהבלי הגויים עובדי הכוכבים על הארץ מתחת, או תבקש לישען על הבל בני אדם ותשים בשר זרועך.

לא אַל-תִּפְנוּ אֶל-הָאֹבֹת וְאֶל-הַיִּדְּעֹנִים אַל-תְּבַקְשׁוּ לְטָמְאָה בָהֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

ושמא תאמר כי היות השבת הוראת חידוש העולם אמונה הוא ובמה נדע הכרח כי כן הוא, לזה סמך ואמר **אל תפנו אל האובות וכו'.** והוא, כי ההכרח הגדול שהביא לזה רבי עקיבא לטורנוסרופוס (סנהדרין שם), היה אמור לו שיעלה את אביו בחול מקברו על ידי אוב וידעוני, ויעלהו בשבת, שיראה כי בשבת אינה עולה, וכן היה, ועל ידי כן הכיר האמת. והנה האם נאשים את רבי עקיבא שעל ידו עלה גוי על ידי אוב. הוי אומר כי לא כן הוא. כי לא בקש הוא לטמאה בו חלילה, כי אם אדרבא לשיכיר אותו הרשע האמת.

וזהו שסמך **אל תפנו וכו',** לומר אם רצונכם מופת על עניין השבת המורה על החידוש כי קדוש היא כי בו שבת וינפש, **אל תפנו אל האובות ואל הידעונים** שתהיה פנייתכם אליהם מצד עצמם, ש**אל תבקשו לטמאה בהם** כי **אני ה'** ואין זולתי. כי בדרך אחרת שתבקשו מהגויים להשתמש (מהגויים) [באובות] להכריח האמת כרבי עקיבא ולא לטמאה בהם, רשאים אתם לעשות.

לב מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה':

ושמא תאמר ומה אעשה, כי גם שמלא כל הארץ כבודו יתברך יסתיר פניו ולא יעננו בקראי אליו, כי לא נביא אנכי ובמה נחשב אני בעיניו, ואיככה אדע אם טוב אני בעיניו אם אין. כי לעשות רצונו חפצתי ואין גולה אוזני לדעת במה אתרצה אליו, על כן מדאגה מדבר זה אבחר דרכי לדרוש אל האובות ולנחש ולעונן, אולי אדע מה לעשות.

על כן הנני אומר לך **מפני שיבה תקום והדרת פני זקן,** ובהחשיבך אותם ידריכוך בדרך טובה **ויראת מאלוהיך** כי תלך בעצתם. ולא שאני מלמדך להועיל על הנוגע אלי, כי **אני ה'** לא שניתי גם בעברך רצוני. כי תמיד **אני ה',** ואם תפגום בם תפגום בשורשך אך לא בי חלילה, כי **אני ה'** בהווייתי הקודמת, כי לא חסרתי בעונותיך.

לג וְכִי-יָגוּר אִתְּךָ גֵּר בְּאַרְצְכֶם לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ:

לד כְּאֶזְרָח מִכֶּם יִהְיֶה לָכֶם הַגֵּר הַגָּר אִתְּכֶם וְאָהַבְתָּ לוֹ כָּמוֹךָ כִּי-גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

לה לֹא-תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה:

לו מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי-צֶדֶק אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר-הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

לז וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-כָּל-חֻקֹּתַי וְאֶת-כָּל-מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי ה':

ראוי לשים לב:

א. אל כפל הדברים **כי יגור אתך גר,** ולא אמר כי יהיה גר **בארצכם לא תונו אותו.**

ב. שנכנס בלשון יחיד באומרו **אתך,** ויצא בלשון רבים באומרו **בארצכם** וכו'.

ג. אומרו הגר הגר אתכם, כי שלשת התיבות מיותרות, כי באומרו **כאזרח מכם** יהיה לכם **כי גרים** וכו' ידוע שעל הגר הנזכר ידבר.

ד. שהתחיל בלשון רבים באומרו **כאזרח** מכם יהיה לכם, ואחר כך תפס לשון יחיד באומרו **ואהבת לו כמוך,** וחזר אל לשון רבים באומרו **כי גרים הייתם וכו'.**

ה. כי מה טעם הוא אומר **כי גרים הייתם,** כי אינו דומה, כי זה גרות וזה גלות.

ו. סמיכות כל העניין האמור אצל הפסוקים הקודמים.

ז. סמיכות המידות (פסוקים לה - לו) אל עניין הגר.

ח. אומרו (פסוק לו) **אני ה' אלוהיכם,** כי מה עניין הזכיר במצווה פרטית זו היותו יתברך אלוהיהם.

ט. איזה ייחס יש ליציאת מצרים במשקלות, ומה גם לאומרים (**תורת כהנים** כאן סוף פרק ט) שפירושו שעל מנת כן הוציאם ממצרים, למה היה התנאי כאן מבזולת.

י. אומרו (פסוק לז) **ושמרתם וכו',** כי פסוק זה נאמר כמה פעמים.

לג וְכִי-יָגוּר אִתְּךָ גֵּר בְּאַרְצְכֶם לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ:

אך הנה אחרי דברו דופי על שואל אוב וידעוני שהם חקי עבודה זרה, הלא יאמר איש, אחר שכל כך היא מאוסה לפניו יתברך, לא יאשים את המגנה את הגר עליה באמור לו הפה אשר נשק לעבודה זרה ידבר תורה שנאמרה מפי הגבורה. על כן סמך ואמר **וכי יגור אתך גר וכו' לא תונו,** שהוא אונאת דברים כמאמרם ז"ל (בבא מציעא נח ב). ואמר **אתך** וכן אמר **בארצכם,** שמייחס הדבר אליהם. הלא הוא במה שידענו גר שנתגייר כקטן שנולד דמי (יבמות כב א), שהוא כי בהתגיירו מקנים בו מן השמים נפש חדשה מתחת כנפי השכינה. נמצא שהוא כנולד ממש, כי הנפש אשר לא טהורה הייתה העבירה ממנו. ובזה יאמר **כי יגור אתך,** שלהיותו אתך תחשבהו לגר בערך היותך אתה, אזרח הוא **בארצכם** אך לא בארץ העליונה אשר שם שורשי כל הנפשות, כי שם אינו גר, כי כמוך כמוהו יש לכם נפש משם וכולכם שם שווים. ועניין הכתוב, כי כן דרכן של בני אדם, שאם הגדול שבעם מחשיב ומכבד את איש אחד כגר הזה ודומה לו, גם כל העם יכבדוהו כי ממנו יראו וכן יעשו. אך אם ראש העם יזלזל אותו, אחריו כל אדם ימשוך לזלזל אותו גם המה.

וזה מאמרו יתברך כמדבר אל ראש העם, כי אל האיש החכם ורב במעשה מייחד דבורו. ואומר לו **כי יגור אתך,** כלומר שתחשבהו אתה ל**גר** ולא לחשוב כאזרח. ימשך שיהיה גם כן **גר בארצכם,** שהוא לכל בני הארץ כי ממך ילמדו. ועל כן אצטרך לצאת ולצוות בלשון רבים ולומר **לא תונו אותו.**

לד כְּאֶזְרָח מִכֶּם יִהְיֶה לָכֶם הַגֵּר הַגָּר אִתְּכֶם וְאָהַבְתָּ לוֹ כָּמוֹךָ כִּי-גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

לכן צריך כי כאשר הסיבות את לבם אחורנית להחשיבו לגר כמוך צריך אתה להעדיף עליכם בתיקון. שאם כאזרח מכם יהיה לכם, שהוא את כל הכלל שיהיו להם כאחד העם, אתה תאהבהו כמוך ממש. וזהו **כאזרח מכם יהיה לכם** העם, **ואהבת לו** אתה שיהיה אתך גר, עתה יהיה **כמוך.**

לה לֹא-תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוֹרָה:

הנה פירש **רש"י** והוא מרבותינו ז"ל (בבא בתרא פט ב) כי אומרו במשפט חוזר אל משפט המידות, שאומרו במידה וכו' הוא פירוש אל אומרו **במשפט.** וראוי לשים לב למה קרא לזה משפט, **ולא עוד** אלא שיסתום ויצטרך לפרש.

אך עניין הסמיכות הוא, שאומר הוא יתברך הלא ציוויתיך על אונאת דברים, אל יקל הדבר בעיניך, כי הלא עוד מעט וממנה תבוא אל אונאת וטעות ממון.

ולעניין הכתובים יאמר, כי הנה ידענו כי ביום ראש השנה יעמיד הוא יתברך במשפט כל יצורי עולם, ואז יקצוב לכל איש ואיש פרנסת שנתו, כמאמרם ז"ל (ביצה טז א) מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה לראש השנה. והוא לפי מה שיעלה משפטו ודינו ביום ההוא לפי מעשיו. ולכן אם מדמי קצבתו אשר נשפט בשמים יקנה מקח קרקע או מטלטלין, ויטעו אותו **במידה** שהיא מידת קרקעות או **במשקל** או **במשורה** מטלטלין, ויתנו לו לפי הטעות שווה מאה וחמשים במאתים, הלא נמצאו עושים **עול במשפט** הידוע, הוא המשפט לאלוהים בראש השנה, שמחסרין מקצבת דמי הקונה ומוסיפין בקצבת המוכר. נמצא **עול במשפט** אשר נשפטו שניהם. והוא הדין בהפכו אם הטעו למוכר.

לו מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי-צֶדֶק אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר-הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

ואמר **מאזני צדק** וגם **אבני צדק,** שאם המאזנים ישאו יחד בשווה, אם ישים אבן קטנה או גדולה מהראוי מה יועילו המאזני צדק. וכן **איפת צדק** במידה גסה **והין צדק** שבמידה דקה יהיה לכם, כלומר לא בלבד היא הקפידה כי תמדוד או תשקול בגדולה או קטנה מהשיעור, כי אם אפילו לא יהיה לך בבית כי אם שלימה.

וזה יאמר פה לא תעשו עול במשפט במדה וכו' מאזני צדק וכו' ולא של שקר, כי **אני ה' אלוהיכם אשר הוצאתי אתכם וכו'** על שלא תשקרו. ולכן היזהרו מלשקר במידות ומשקלות פן תהפכו קערה על פיה.

לז וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-כָּל-חֻקֹּתַי וְאֶת-כָּל-מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי ה':

אמר הלא תאמרו למה תייחס אלהותך על מצווה זו, והלא אין אומה ולשון בעולם שלא יקפידו בשלמות מידות ומשקלות ומשורות כמפורסם. לזה אמר אינו דומה המקיים חוקותי ומשפטי שלי המיוחדים לי בפרטי דיניהם והעשותם לשמי, למה שהם משפטי. כי על ידי כן ועשיתם אותם, כי בקיימכם אותם, עשיה ממש אותם אתם עושים. כי בם אתם מהווים רוחניות קדושה ובוראים מלאך מאיכות מצוות המשפט ההוא, נמצא שאותם ממש אתם עושים. מה שאין כן חוקי האומות וכל הנמשכים במשפטיהם, כי אין מהווים קדושה ושפע בדבר.

פרק כ

[עבודה זרה]

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

ב וְאֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן-הַגֵּר הַגָּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתֵּן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ מוֹת יוּמָת עַם הָאָרֶץ יִרְגְּמֻהוּ בָאֶבֶן:

ג וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת-פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ כִּי מִזַּרְעוֹ נָתַן לַמֹּלֶךְ לְמַעַן טַמֵּא אֶת-מִקְדָּשִׁי וּלְחַלֵּל אֶת-שֵׁם קָדְשִׁי:

ד וְאִם הַעְלֵם יַעְלִימוּ עַם הָאָרֶץ אֶת-עֵינֵיהֶם מִן-הָאִישׁ הַהוּא בְּתִתּוֹ מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ לְבִלְתִּי הָמִית אֹתוֹ:

ה וְשַׂמְתִּי אֲנִי אֶת-פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ וְאֵת כָּל-הַזֹּנִים אַחֲרָיו לִזְנוֹת אַחֲרֵי הַמֹּלֶךְ מִקֶּרֶב עַמָּם:

ו וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תִּפְנֶה אֶל-הָאֹבֹת וְאֶל-הַיִּדְּעֹנִים לִזְנֹת אַחֲרֵיהֶם וְנָתַתִּי אֶת-פָּנַי בַּנֶּפֶשׁ הַהִוא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ:

ראוי לשים לב:

א. אל החילו בוי"ו באומרו **ואל בני ישראל,** ולא אמר דבר אל בני ישראל, או אמור אל בני ישראל.

ב. אומרו איש זה פעמים.

ג. אומרו ומן הגר הגר בישראל, כי אומרו מישראל הוא מיותר.

ד. אומרו ואני אתן וכו', כי אחר שרגמו אותו מה נשאר עוד.

ה. כפל אומרו **העלם יעלימו.**

ו. שנכנס בעם הארץ שמורה שעליהם קצף ה', ואחר כך יצא במשפחתו בלבד באומרו **ושמתי אני את פני וכו' ובמשפחתו.**

ז. אומרו (פסוק ו) **והנפש אשר תפנה וכו',** למה שנה שלא אמר והאיש, כמאמרו למעלה איש איש וכו'.

אמנם טרם בא אל עניין הכתובים, **נשית לב** אל הכבידו יתברך בעבודה זרה פרטית זו. ואחשבה כי לעומת אש הקדושה יש אש של טומאה, והמעבירים בו לאש נוגע בכבוד אש בית המקדש ובשמו יתברך הנקרא אש אוכלה (דברים ד כד). ועל שני הדברים יאמר על זה למען טמא את מקדשי ולמען חלל הנקרא את שם קדשי.

ונבוא אל עניין הכתובים

ב וְאֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן-הַגֵּר הַגָּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתֵּן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ מוֹת יוּמָת עַם הָאָרֶץ יִרְגְּמֻהוּ בָאֶבֶן:

והוא אחר הדבור שקדם שכל הפרשה נמשכה אחריו, שהוא אומרו (לעיל יט ב) קדושים תהיו כי קדוש וכו'. הנה היה מקום יאמר נא ישראל, אם הרוב נהיה כשרים וקדושים, אם מעט מזער ממנו ירשיעו לא נשית לב אליהם כי מעט המה ומכלל ישראל יצאו.

לזה אמר **ואל בני ישראל תאמר איש איש וכו',** לומר אל בני ישראל הקדושים תאמר. כי אין צריך לומר מועטים מישראל, כי אם אפילו איש שהוא איש אחד מבני ישראל הוא, ואפילו אם **מן הגר הגר** הוא, **בישראל** הוא, כלומר לישראל יחשב והכל ערבים עליו. ועל כן על כל העדה אקצוף, כי **מות יומת.** כלומר מות תמשך בישראל על כן יומת הוא, כי **עם הארץ ירגמוהו באבן.** ועל ידי עשותם משפט בו ואני אעשה את שלי כי אטיב להם. כי הפנים של זעם שהיו לי על הכלל על שלא מיחו או שלא הוכיחו ולמדו את העם באופן שלא יתפקר איש לעשות את הרע, אותן פנים אתן על האיש ההוא לבדו להכריתו מקרב עמו, שלא ישאר לו זרע בקרב ישראל.

ג וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת-פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ כִּי מִזַּרְעוֹ נָתַן לַמֹּלֶךְ לְמַעַן טַמֵּא אֶת-מִקְדָּשִׁי וּלְחַלֵּל אֶת-שֵׁם קָדְשִׁי:

וחזר ואמר **כי מזרעו נתן למלך וכו',** אפשר בא לתת טעם למה יומת בתתו **מזרעו** ולא בתתו כל זרעו, כי הנה נאמרו קצת טעמים על זה.

ואפשר כיוונה תורה טעם אחר. והוא, כי הנותן כל זרעו מורה כי טעה וחשב כי היה ממש בדבר, או שטעה באומרו הלא אינה עבודה כהשתחוויה ודומה לה כי אם העברה בעלמא על גבי האש, או חשב תבוא לו הנאה בדבר. אך בתתו מקצת זרעו ולא את הכל, יורה כי רע עליו המעשה ולא יערב אל לבו לאבד הכל. ואם כן איפה למה עשה רעה גדולה במקצת ההוא. אך אין זה כי אם שאינו עושה להנאתו, שאם כן גם את כולם יעביר, כי אם עושה להכעיס **למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי.** ומדאגה פן ישכל את כולם, מנע מקצתם. על כן גם אשר חשב להציל לא יציל, כי **והכרתי וכו'.** וזהו אומרו **כי מזרעו וכו',** לומר אל תתמה על החפץ כי ציוויתי להורגו בתתו **מזרעו** ולא בכל זרעו. כי הלא מאשר **מזרעו נתן** ולא כל זרעו, יורה כי עשה **למען טמא וכו'** שהוא להכעיס. והנה בהקדימכם לרגום אותו גרמתם שלא שמתי פניו רק בו וניצולו השאר. אך אם העלם המשפחה ימשך כי גם יעלימו עם הארץ וכו', וזה מטעם שלא נתן כל זרעו, ועל כן יחוסו עליו לבל המיתו. וזהו אומרו **בתתו מזרעו [למולך]** לבלתי המית אותו. ואז להיות שמה שנמשכו העם להעלים נמשך מהעלם המשפחה, על כן **ושמתי וכו' באיש ובמשפחתו וכו'.**

ד וְאִם הַעְלֵם יַעְלִימוּ עַם הָאָרֶץ אֶת-עֵינֵיהֶם מִן-הָאִישׁ הַהוּא בְּתִתּוֹ מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ לְבִלְתִּי הָמִית אֹתוֹ:

ה וְשַׂמְתִּי אֲנִי אֶת-פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ וְאֵת כָּל-הַזֹּנִים אַחֲרָיו לִזְנוֹת אַחֲרֵי הַמֹּלֶךְ מִקֶּרֶב עַמָּם:

ואם העלם יעלימו וכו'. אמר אם תראו העלם, שהוא הסתר פנים חלילה בישראל ונשארים למקרה ופגע, הלא הטעם הוא כי **יעלימו עם הארץ את עיניהם מן האיש,** שיחוסו עליו לבל יומת. והנה הם טועים בחשבונם, כי הם חושבים שמצילים אחד, והם ממיתים רבים. וזהו אומרו **לבלתי המית אותו,** שהוא כי הם כיוונו **לבלתי המית אותו** לחוס על אחד. אך זולת מה שיש העלם והסתר פנים על הכלל, גם כן **ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו וכו'.**

ועוד בדרך שני ממיתים רבים בבלתי המיתו מיד, כי הלא אם היו ממיתים אותו מיד לא היו לומדים אחרים ממנו. ועתה בזמן שהניחוהו, זנו אחר סברתו רבים. נמצא היותכם סיבה להחטיא הרבה מישראל ולהמית רבים, על אשר חסתם על היחיד. וזהו ואת **כל הזונים אחריו** לזנות אחרי המולך, כי אשר זנו ולמדו ממנו יכרתו גם הם **מקרב עמם.** הנה כי רחמי רשעים שלא הרגתם אותו מיד היה אכזרי לרבים. כי כמקרה האיש שיוצא בידו חולי המתפשט עד הלב וממיתו, כי לרחמים גדולים יחשב לקוטע את ידו טרם יתפשט וישדי תיכלא בכוליה.

ו וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תִּפְנֶה אֶל-הָאֹבֹת וְאֶל-הַיִּדְּעֹנִים לִזְנֹת אַחֲרֵיהֶם וְנָתַתִּי אֶת-פָּנַי בַּנֶּפֶשׁ הַהִוא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ:

ושמא תאמר הנה בנותן מזרעו למולך שהוא דבר מפורסם החרשנו בהעונש אם לא נמית אותו, אך מה נעשה בדברים הנעשים בסתר כאוב או ידעוני, שיש פונים אליהם בסתר ואין עושים החטא בגופם בידיים, כי אם חטאתם בנפשם ובלתי ניכר. לזה אמר **והנפש אשר תפנה אל האובות ואל הידעונים,** שהיא פניה בנפש ובלתי נרגש לעם הארץ, בזה הניחו לי כי אני אעשה זאת, כי **ונתתי אני את פני וכו' והכרתי אותו,** טרם ילמדו ממנו לעשות כמעשיו, כי יעשה אחר כך בגלוי.

ז וְהִתְקַדַּשְׁתֶּם וְהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

ח וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-חֻקֹּתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם:

ט כִּי-אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת-אָבִיו וְאֶת-אִמּוֹ מוֹת יוּמָת אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל דָּמָיו בּוֹ:

י וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת-אֵשֶׁת אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת-אֵשֶׁת רֵעֵהוּ מוֹת-יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאֶפֶת:

יא וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת-אֵשֶׁת אָבִיו עֶרְוַת אָבִיו גִּלָּה מוֹת-יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם דְּמֵיהֶם בָּם:

[שאלות]

הנה למעלה כתבנו על דרך רבותינו ז"ל:

א. מה היה כי בתחילת הפרשה אמר קדושים תהיו מבלי יקדים ויאמר **והתקדשתם** מה שאין כן פה.

ב. וגם אל אומרו שם תהיו אחר אומרו קדושים, וכאן אומר **והייתם** קודם למלת **קדושים.**

ולבוא אל דרך הפשט נשית לב זולת השתי הערות עוד שתי הערות:

ג. כי מהראוי היה יאמר כי קדוש אני וכו', מעין האמור למעלה (יט ב) קדושים תהיו כי קדוש אני ה', שהוא טעם מתייחס, ולא **כי אני ה' אלוהיכם.**

ד. אומרו (פסוק ח) **ושמרתם את חקותי וכו',** כי אחר אומרו שיהיו קדושים היצטרך לומר אחר כך שישמרו החוקים, כי האם מבלעדי שמירת החוקים יהיו קדושים.

ה. אומרו (שם) **אני ה' מקדשכם,** כי הלא יותר יצדק סיום זה בפסוק הקודם מבזה.

ו. כי למעלה נאמר (יט לז) ושמרתם את כל חקותי ואת כל משפטי, ופה (פסוק ח) לא הזכיר המשפטים, וגם בחקים לא אמר כל כמאמרו למעלה.

ז. אומרו (שם) שמירה ועשיה, ויראה כי הכל אחד.

ח. כי איש איש אשר יקלל את אביו וכו' (פסוק ט) איך מתייחס אל האמור.

ט. החילו (שם) במלת כי, שיורה כנותן טעם אל הקודם ואין לו בו שום ייחס כלל.

י. באומרו (שם) **אביו ואמו קלל,** אם יזמין לנו יתברך איזה דבר בייתור זה על דרך הפשט, נוסף על לימוד רבותינו ז"ל (סנהדרין פה ב) שהוא לרבות לאחר מיתה.

יא. סמיכות אומרו (פסוק יא) **ואיש אשר ינאף וכו'** אל הקודם, ואל ייתורי תיבות הכתוב ודאי שעל דברי רבותינו ז"ל אין להוסיף, שאומרו שם איש פרט לקטן שאין ביאתו ביאה, את אשת איש פרט לאשת קטן שלא תפסו קידושיו, את אשת רעהו פרט לאשת גוי (סנהדרין נב ב).

יב. מה היה כי בקצת עריות נותן פה טעם מה שלא עשה בפרשת אחרי מות.

יג. שחיסר פה שלשה מהנאמרות בפרשה ההיא.

[תשובות]

אך יאמר תחילה מאמרם ז"ל במקומות הרבה (כגון שבת קד א) כי הבא ליטהר מסייעין אותו. וזה יתכן יאמר פה, והתקדשתם אתם תחילה שתבואו ליטהר, ואני מבטיחכם שתהיו קדושים ולא יספיק שאור שבעיסה לעכב, כי הלא אני ה' אלוהיכם, כלומר להיותי אלוהיכם אסייע אתכם בלי ספק.

ח וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-חֻקֹּתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם:

ושמא תאמרו הלא אם לא היית מצווה לנו רק משפטים שהדעת מחייבן החרשנו, כי לא ימצא מקום היצר הרע לעכב. אך בחקים משוללי טעם הלא ירפה את ידינו ויעקשנו. לזה אמר אל תשיתו לב, כי הלא כאשר יקרה לחולה עם הרופא יקרה אתכם. כי יתן משקה לחולה ואומר לו שתה והתרפא, והחולה לא ידע מה הוא אם מרפא אם לאו אך לא ימיש מלשתותו כי יבטח ברופא כי ידע כי רפואתו הוא חפץ ואלו לא ידע ודאי כי בזה תלויה רפואתו לא היה נותנו לו. כן הדבר הזה, כי ידענו כי כל חפצו יתברך הוא לקדשנו במצוותיו, ואם כן גם כי לא נדע טעם החק, הלא ידענו כי לקדשנו מכוון. ואם כן נבטח בו ונעשה אותו באהבה ורצון.

וזה מאמרו יתברך **ושמרתם את חקותי** אותם שהם מסוג לא תעשה, **ועשיתם אותם** של מצוות עשה. יען ידעתם כי **אני ה' מקדשכם** בכל פקודי ותבטחו בי. כי לולא הייתם מתקדשים בזה לא הייתי מצווה אותם לכם. ובאלה אני מחזיק לכם טובה שלא תדעו טעמם ולא תמצאו סברא ותעשו אותם.

[איסורי עריות]

ט כִּי-אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת-אָבִיו וְאֶת-אִמּוֹ מוֹת יוּמָת אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל דָּמָיו בּוֹ:

י וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת-אֵשֶׁת אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת-אֵשֶׁת רֵעֵהוּ מוֹת-יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאֶפֶת:

יא וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת-אֵשֶׁת אָבִיו עֶרְוַת אָבִיו גִּלָּה מוֹת-יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם דְּמֵיהֶם בָּם:

יב וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת-כַּלָּתוֹ מוֹת יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם תֶּבֶל עָשׂוּ דְּמֵיהֶם בָּם:

יג וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת-זָכָר מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה עָשׂוּ שְׁנֵיהֶם מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם:

יד וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת-אִשָּׁה וְאֶת-אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא-תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם:

טו וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ בַּבְּהֵמָה מוֹת יוּמָת וְאֶת-הַבְּהֵמָה תַּהַרְגוּ:

טז וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל-כָּל-בְּהֵמָה לְרִבְעָה אֹתָהּ וְהָרַגְתָּ אֶת-הָאִשָּׁה וְאֶת-הַבְּהֵמָה מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם:

ט. כִּי-אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת-אָבִיו וְאֶת-אִמּוֹ מוֹת יוּמָת אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל דָּמָיו בּוֹ:
כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת, הלא הדעת מחייבו. כי **אביו ואמו קלל** דמיו בו מסברא, כי מי יאמר שאיש כזה לא יתחייב מות, ולמה נחזיק טובה למקיימם.

י וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת-אֵשֶׁת אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת-אֵשֶׁת רֵעֵהוּ מוֹת-יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאֶפֶת:
וכן **איש אשר ינאף את אשת איש,** מי אשר יאמר מכל העמים שלא **מות יומת הנואף והנואפת,** כי רע על כולם המעשה.

יא וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת-אֵשֶׁת אָבִיו עֶרְוַת אָבִיו גִּלָּה מוֹת-יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם דְּמֵיהֶם בָּם:
וכן **איש אשר ישכב את אשת אביו ערות אביו גלה,** גם זה סברא שמות **יומתו שניהם.**

יב וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת-כַּלָּתוֹ מוֹת יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם תֶּבֶל עָשׂוּ דְּמֵיהֶם בָּם:
וכן **אשר ישכב את כלתו,** תבל עשו וערבוב זרע הוא, וסברא הוא שמות יומתו שניהם.

יג וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת-זָכָר מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה עָשׂוּ שְׁנֵיהֶם מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם:
וכן **אשר ישכב את זכר משכבי אשה** ראוי הוא כי **תועבה עשו,** וסברא שיודו בה כל העולם.

יד וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת-אִשָּׁה וְאֶת-אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא-תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם:

וכן **אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא,** וסברא נכונה היא להמיתם.

טו וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ בַּבְּהֵמָה מוֹת יוּמָת וְאֶת-הַבְּהֵמָה תַּהֲרֹגוּ:

טז וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל-כָּל-בְּהֵמָה לְרִבְעָה אֹתָהּ וְהָרַגְתָּ אֶת-הָאִשָּׁה וְאֶת-הַבְּהֵמָה מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם:

וכן **איש אשר יתן שכבתו בבהמה,** או אשה לפני בהמה, אין סברה גדולה מזו להמיתם. עד גדר שואת הבהמה **תהרוגו** מרוב החרפה, בל יאמרו זו הבהמה שנכשל בה פלוני (סנהדרין נד א). הנה כי כל אלה הדעת מחייבן.

מאלה תראו ותלמדו אל כל השאר, כי אשר חייב בהם חייב גם בשאר. ומאשר יראה לכם סברא תדונו כי גם בשאר יש, כי אם שקצר יקצר המושג שלכם להשיג טעמם, ובטחו בו יתברך ועשו.

יז וְאִישׁ אֲשֶׁר-יִקַּח אֶת-אֲחֹתוֹ בַּת-אָבִיו אוֹ בַת-אִמּוֹ וְרָאָה אֶת-עֶרְוָתָהּ וְהִיא תִרְאֶה אֶת-עֶרְוָתוֹ חֶסֶד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינֵי בְּנֵי עַמָּם עֶרְוַת אֲחֹתוֹ גִּלָּה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא:

והוא **איש אשר יקח את אחותו,** כי הנה היה מקום לומר כי אין זה רע בעיני ה'. שאם כן למה לא ברא שני אנשים ויתחתנו זה בזה, ולא שיקח קין תאומתו וכן שת. שעל כן הוצרכו רבותינו ז"ל לומר (סנהדרין נח ב **ורש"י**) כי בא הכתוב לתת טעם אל היתר קין והבל ושת כל אחד בתאומתו, לומר חסד הוא כי חסד הוא שעשה הוא יתברך להתיר אחותו מפני קיום העולם.

יח וְאִישׁ אֲשֶׁר-יִשְׁכַּב אֶת-אִשָּׁה דָוָה וְגִלָּה אֶת-עֶרְוָתָהּ אֶת-מְקֹרָהּ הֶעֱרָה וְהִוא גִּלְּתָה אֶת-מְקוֹר דָּמֶיהָ וְנִכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם מִקֶּרֶב עַמָּם:

יט וְעֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ וַאֲחוֹת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה כִּי אֶת-שְׁאֵרוֹ הֶעֱרָה עֲוֹנָם יִשָּׂאוּ:

כ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת-דֹּדָתוֹ עֶרְוַת דֹּדוֹ גִּלָּה חֶטְאָם יִשָּׂאוּ עֲרִירִים יָמֻתוּ:

כא וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת-אֵשֶׁת אָחִיו נִדָּה הִוא עֶרְוַת אָחִיו גִּלָּה עֲרִירִים יִהְיוּ:

וכן **אשר ישכב את אשה דוה** אחר היות בדרך אישות, לא היה נראה לחייבו מיתה כי אם שחק הוא. וכן אחות אב ואחות אם ואשת דודו ואשת אח, כאשר הותר בהיות בלי בנים, וכאשר הותר לקין לקחת שתי תאומות הבל. הנה אלה הם חקים, ומי שראה סברא בקודמין יאמין באל אמונה אשר ידע הטעם האמיתי ויבטח בו יתברך ויקיימם בשמחה.

כב וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-כָּל-חֻקֹּתַי וְאֶת-כָּל-מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא-תִקִּיא אֶתְכֶם הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לָשֶׁבֶת בָּהּ:

כג וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקַּת הַגּוֹי אֲשֶׁר-אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם כִּי אֶת-כָּל-אֵלֶּה עָשׂוּ וָאֵקַץ בָּם:

כד וְאֹמַר לָכֶם אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת-אַדְמָתָם וַאֲנִי אֶתְּנֶנָּה לָכֶם לָרֶשֶׁת אֹתָהּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר-הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן-הָעַמִּים:

כה וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין-הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין-הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר וְלֹא-תְשַׁקְּצוּ אֶת-נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר-הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטַמֵּא:

כו וִהְיִיתֶם לִי קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה' וָאַבְדֵּל אֶתְכֶם מִן-הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי:

כז וְאִישׁ אוֹ-אִשָּׁה כִּי-יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעֹנִי מוֹת יוּמָתוּ בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם:

ראוי לשית על לב:

א. וכי זו תורה וזו שכרה, שאחר שמור ועשות כל החקים וכל המשפטים, לא יהיה כל הטוב רק ש**לא תקיא הארץ** אותם ולמה היה לה להקיאם.

ב. אומרו אשר אני מביא אתכם שמה לשבת בה, הוא מיותר.

ג. אומרו (פסוק כג) **ולא תלכו בחקות הגוי וכו',** כי הלא אזהרה זו נאמרה פעמים שלש בשתי פרשיות אלו.

ד. שיורה כי אחר שמור חקותיו ומשפטיו יתברך היה מקום להם ללכת בחקות הגוים, וצריך להזהירם **ולא תלכו בחקות הגוי וכו'** בוי"ו כמוסיף על קיום המשפטים והחוקים, ונהפוך הוא, כי תחילה היה ראוי להזהיר בסור מרע ואחר כך בעשה טוב.

ה. אומרו (שם) כי את כל אלה עשו ואקוץ בם, כי כאשר נכנס באומרו **ולא תקיא אתכם הארץ,** היה לו לומר כי את כל אלה עשו ותקיא אותם הארץ.

ו. אומרו (פסוק כד) **ואומר לכם אתם וכו',** מה צורך לומר ואומר לכם וכו' הרי אמר (פסוק כג) **אשר אני משלח מפניכם.**

ז. אומרו (פסוק כד) **ואני אתננה לכם,** ידוע הוא שהוא יתברך יהיה הנותן אותה, וכן אומרו (שם) **לרשת אותה** הוא מיותר.

ח. אומרו (שם) **ארץ זבת וכו',** מה צורך לספר טובה פה והרי נאמר פעמים.

ט. אומרו (שם) **אני ה' אלוהיכם,** ואומרו (שם) **אשר הבדלתי אתכם וכו',** אין נראה פה צורך לאומרו.

י. סמיכות אומרו (פסוק כה) **והבדלתם בין הבהמה וכו',** וגם היה ראוי שלא לאומרו כי הרי מפורש בעצם בפרשת שמיני.

יא. אומרו (פסוק כו) **והייתם לי קדושים,** שהרי נאמר בפרשה זו שני פעמים קדושים תהיו וכו' (יט ב) והתקדשתם וכו' (כ ז) ולמה הושלש פה.

יב. אומרו (פסוק כו) לי מה שלא אמר בפעמיים הראשונים, וכן אומרו (שם) **ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי,** מי לא ידע כי להיות לו יתברך הבדילם.

יג. אומרו (פסוק כז) **ואיש או אשה כי יהיה בהם וכו',** שהרי נאמר למעלה (פסוק ו) ובלתי מקושר אל הקודם.

כב וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-כָּל-חֻקֹּתַי וְאֶת-כָּל-מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא-תָקִיא אֶתְכֶם הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לָשֶׁבֶת בָּהּ:

אמנם הנה גם שהוא יתברך נדר לתת לישראל **ארץ זבת חלב ודבש,** לא יבצר מהיות דור בהיות ישראל יושבים על אדמתם ומתפרנסים בצער כאשר היה בימי דוד שלא היה להם לישראל כח לפרנס ענייהם אם לא היו פושטין ידיהם בגדוד (ברכות ג ב). וכן הרעב שהיה בימי דוד, אמרו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** כה ג) שהיה ראוי לבוא בימי שאול ולא הביאו רק בימי דוד מפני שהיו גרופית של שקמה אשר כח בהם לסבול. הנה כי בימי דוד שהיו צדיקים נדחקו במזונות, וההיקש באיזה דור זולתו לסבה מן הסבות. והלא היה מקום לומר איה ברכת זבת חלב ודבש. על כן אחשבה בא יתברך ואמר הנה תראו כי **ושמרתם את כל חקותי וכו' ועשיתם אותם.** והנה איני מבטיחכם מעתה כי אם ש**לא תקיא אתכם הארץ,** אך לא יחויב יהיה לכם בכל דור שובע גדול לאיזו סיבה, ולא תאמרו למה הביאנו ה' אל הארץ אם לא לאכול מפריה ולשבוע מטובה. כי לא כן הוא, כי דעו נא כי אשר אני מביא אתכם שמה הוא לשבת בה, כי בישיבה בה תהיה לכם קדושה.

כג וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקֹּת הַגּוֹי אֲשֶׁר-אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם כִּי אֶת-כָּל-אֵלֶּה עָשׂוּ וָאֶקֱץ בָּם:

על כן בראותכם דוחק **לא תלכו בחקות** הגויים, לומר כי הלא המה היו להם בתים מלאים כל טוב ואולי חקותיהם גרמו להם ותעשו כן גם אתם. כי הלא דעת תחסרו, כי הלא **אני משלח** אותם **מפניכם** ומה הועילו להם חקותם, ואדרבה **את כל אלה עשו ואקוץ בם.**

כד וָאֹמַר לָכֶם אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת-אַדְמָתָם וַאֲנִי אֶתְּנֶנָּה לָכֶם לָרֶשֶׁת אֹתָהּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר-הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן-הָעַמִּים:

ומה שאמרתי דרך חיוב הוא, כי **ואומר לכם אתם תירשו את אדמתם.** לא שיחויב היות לכם שובע גדול תמיד, כי מה שאמרתי לכם **זבת חלב ודבש** היא מתנה מאתי עודפת על ירושת אדמתם. וזהו **ואני אתננה לכם לרשת אותה ארץ זבת חלב ודבש.** אמנם העיקר של ישיבת הארץ אינו אלא למה ש**אני ה' אלוהיכם.** והוא כי ישראל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה (כתובות קי ב) כי היא תחת חיצוניים. אך בארץ מתייחסת אלהותו יתברך עליכם, כי שם השכינה מחופפת ולא חלק בה לחיצונים. וכל היושב בה הוא באוויר קדוש תחת כנפי השכינה. וזה לכם על אשר הבדלתי אתכם מן העמים. כי רק את ישראל נתן ה' נפשות חלק אלוה ממעל, מה שאין כן לאומות העולם שנפשותם מהחיצוניים. ועל כן יחויב לישראל לשבת בארץ ישראל כי שם שורשם שהשכינה מחופפת ומרחפת עליהם, ולא בחוץ לארץ תחת החיצוניים שעל כן אוויר חוץ לארץ מטמא. באופן כי עיקר הארץ אינה להנאות העולם הזה

לאכול לשובעה, רק לשבת בה תחת כנפי השכינה להיקרא בעצם שם ה' עלינו, ולא בחוץ לארץ שהוא כמי שאין לו אלוה חלילה.

כה וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין-הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין-הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר וְלֹא-תְשַׁקְּצוּ אֶת-נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר-הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטַמֵּא:
ועל כן שנפשותיכם קדושות מה שאין כן נפשות העמים, אני מצווה אתכם ש**והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה.** כי כאשר בבני אדם הבדלתי אתכם להיות **נפשותיכם** קדושות, כך ברוח הבהמה יש בטהורות בחינת קדושות מה שאין כן בטמאות. ועל כן באכלכם בהמה ועופות טמאים הייתם משקצים את נפשותיכם שבגויותיכם המתקיימות בכם במזון מאכלכם, מה שאין כן האומות ההם שהן מין במינו. וזהו **והבדלתם... ולא תשקצו את נפשותיכם וכו'.**

כו וְהְיִיתֶם לִי קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה' וָאַבְדֵּל אֶתְכֶם מִן-הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי:
ולא תאמרו די בשמרכם מצוותי וחקותי אלה בלבד. כי אחר שנפשותיכם קדושות יאות לכם לעלות מהדרגה אל הדרגה, עד היותכם דבקים בי להשיג רוח הקודש או נבואה. והוא מאמר רבי פנחס בן יאיר (עבודה זרה כ ב) זהירות מביאה לידי זריזות זריזות מביאה לידי וכו' עד רוח הקדש. וזה יאמר **והייתם לי קדושים,** שהוא שלא תשקוטו עד תהיו לי להשיג רוח הקדש ונבואה. כי מפני זה **ואבדיל אתכם מן העמים** בנפש קדושה **להיות לי,** כי אם לא כן למה שמתי רוח אלוהים בגוף נגוף, חרש את חרשי אדמה.

כז וְאִישׁ אוֹ-אִשָּׁה כִּי-יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעֹנִי מוֹת יוּמָתוּ בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם:
ועל כן **איש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו,** כי עזב מלידבק בה' ולידע הדברים על ידו יתברך והלך חשכים לדרוש אל כחות הטומאה, כמאמר הכתוב (מלכים ב א ג) המבלי אין אלוהים בישראל (הלך) [אתם הולכים] לדרוש וכו'.

ושמא תאמרו כי לא יראה הפרש בין ישראל לארמאי, ולמה לא יוכר בין בעל נפש קדושה להפכו, לזה אני אומר כי **והייתם לי קדושים,** שהוא כי כשתהיו לי תהיו קדושים שהוא בסילוק שהוא בעלות נפשותיכם לי. כי מה ש**אבדיל אתכם מן העמים** לא היה רק **להיות לי,** ועל כן די אם אז תהיה הקדושה. ועל כן **איש או אשה כי יהיה בהם אוב וכו',** שעל ידי כן מדבקים עצמם בטומאה, **מות יומתו,** כי רחקו מהיות לו יתברך בסילוקן.

או יהיה עניין הכתובים מפסוק ושמרתם את כל חקותי וכו'. שאומר הוא יתברך הנה נא ערכתי שלחן חקי ומשפטי והרחקתי אתכם מחקות הגויים ההם.
והנה שלש חלוקות בדבר:
א. עשות חקות הגוים.

ב. הרחק מהם, אך גם בשב ואל תעשה לא יעשו גם כן חקים ומשפטים של תורה.

ג. עשות גם חקי ומשפטי.

והנה היה אפשר יאמר איש בלבו כי לא תקיא אותם הארץ רק בעשותם חקות הגוים ההם, אך אם לא ילכו בחוקותם, גם שלא יעשו גם כן משפטי ה' וחקיו, לא תקיא אותם הארץ. לזה אמר **ושמרתם את כל חקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם,** ועל ידי כן **ולא תקיא אתכם הארץ.** כלומר שאם לא ישמרו ויעשו חקי ומשפטי ה', גם ש**לא ילכו בחקות הגוים** תקיאם הארץ. והוא גלות משבת בה, עם שאני מביא אתכם שמה לשבת בה.

ושמא תאמרו אם כן מה הוא ההפרש בין חלוקה זו לחלוקת לכת בחקות הגויים, לזה אמר **ולא תלכו בחקות הגוי וכו',** כי בזה לא בלבד יחייב גלות כי אם גם כליה חלילה. כי הלא **את כל אלה עשו ואקוץ בם** לכלותם במציאותם, והוא אומרו לא תחיה כל נשמה (דברים כ טז). כלומר וגם אעשה זאת לכם אם בחקות הגויים תלכו, וראיה כי דנתים משפט מות. כי הלא אומר לכם אתם תירשו את אדמתם, שהוא כי ימותו באופן תצדק לשון ירושה, עם היות שלפי האמת אין אתם יורשים אותם כי מאין ולאין מורישים אתכם, כי אם שאמרתי לשון מושאל להורות שימותו ויכלו. כי הלא האמת הוא כי **ואני אתננה לכם** דרך מתנה ממני, אלא שבידכם **לרשת אותה** שהוא לעשותה ירושה על ידי כשרון. והוא כי מתנה יש לה הפסק וירושה אין לה הפסק (עיין בכורות נב ב), שהוא שאם לא תזכו תהיה אחריכם לגוים ואם תזכו תהיה לכם עד עולם.

או יאמר והייתם לי קדושים וכו'. לומר, אל יעלה על רוחכם שכבר אתם לי מבלי תהיו קדושים ופרושים, כי הלא **והייתם לי** על ידי היותכם **קדושים** כי **קדוש אני.** ואם תאמרו שכבר אתם לי מאז הפלתי גורלות ביני ובין שבעים שרים, לזה אמר **ואבדיל אתכם וכו',** לומר כי אז לא עשיתי רק הבדיל מהם אך עדיין נשאר בידכם **להיות לי,** ומאז היה כדי להיות לי אחרי כן במעשיכם שתהיו קדושים.

פרשת אמור

פרק כא

א וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל-הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא-יִטַּמָּא בְּעַמָּיו:

ב כִּי אִם-לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וְלִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו:

ג וְלַאֲחֹתוֹ הַבְּתוּלָה הַקְּרוֹבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא-הָיְתָה לְאִישׁ לָהּ יִטַּמָּא:

ד לֹא יִטַּמָּא בַּעַל בְּעַמָּיו לְהֵחַלּוֹ:

ה לֹא-(יִקְרְחֵה) [יִקְרְחוּ] קָרְחָה בְּרֹאשָׁם וּפְאַת זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ וּבִבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת:

ראוי לשית לב:

א. אל כפל אומרו **אמור ואמרת.**

ועוד אומרו תחילה **אמור אל הכהנים** לשון רבים, ואחרי כן אמר **לא יטמא** לשון יחיד.

ועוד מי לא ידע כי הם **בני אהרן**

וגם אומרו לנפש ולא אמר למת.

ועוד באומרו לאמו וכו', למה לא הקדים האב, **וגם** היה לו לומר ולאמו בוי"ו.

ועוד אומרו (פסוק ה) **לא יקרחה קרחה וכו'** אחר שגם נאמר בישראל (לעיל יט כז, דברים יד א), כי גם שלמדים בגזירה שווה מזה לזה, יאמר הכל בישראל ובכלל מאתים מנה.

ומאומרו לא יקרחה וכו' שינה לדבר בלשון רבים.

[מצוות הכהנים]

א וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל-הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא-יִטַּמָּא בְּעַמָּיו:

והנה אפשר כי למה שאזהרה זו היא יתירה לכהנים על כל איש ישראל, וקשה הדבר לזרע אהרן לבדם ליזהר יותר מכל איש ישראל, על כן בדבר הזה ראתה תורה ללמד אל משה יאזור כגבר חלציו, בל ילאה בלמד אל כללות ישראל פעם אחת. והוא כי הנה זה דרך הרב ללמד ולהשמיע תורה לרבים ואפשר יאמר מה לי עוד הלא ייסרתי רבים, השומע ישמע והחדל יחדל ואם ישמט איש מלשמור ולעשות הוא בעוונו ימות. והנה הודיע אלוהים אותו כי לא זו הדרך ישכן אור, כי אם עוד ישוב יניף ידו. ולא בלבד בשביל רבים כי אם אף גם על אחד להשיבו אל ה'. ואל ימעט אחד מישראל בעיניו כי צדיק יסוד עולם. וכמאמרו יתברך ליחזקאל (יחזקאל ג יט) ואתה כי הזהרת רשע וכו', כי גם על היחיד הקפיד. וזה מאמרו יתברך אל משה רבן של כל ישראל, **אמור אל הכהנים** דרך כלל, ואל תלאה מלחזור אל יחיד אשר יצטרך לשוב להזהירו, כי אם גם **ואמרת** גם אל היחיד **לנפש לא יטמא וכו'.** וזה אומרו **לא יטמא** לשון יחיד, כי ישוב אליהם להזהירו גם לאחד אחד.

ונבא אל העניין

והוא, כי למה שהכהנים הניגשים אל ה', הוא אלוהים חיים, רצה להרחיקם הקדוש ברוך הוא בל ידבק בידם מאומה מן טומאת זוהמת נחש אשר דבקה במת. והנה היה מקום לבעל דין לחלוק ולומר, הנה שני דברים יש לכהנים:

א. היותם מקריבים לחם אלוהיהם,

ב. היותם מזרע אהרן.

והנה מהבחינה הראשונה, טוב הדבר יתרחקו מהטומאת מת יותר מכל ישראל. אך על הבחינה השנית, אדרבה להיותם מזרע אהרן שעל ידו יצא העגל ההוא וטינף והביא זוהמא מיתה, להם לבדם היה ראוי יטמאו במת ולא יתר ישראל.

לזה אמר נהפוך הוא כי הלא לא דבק בו מאומה. ואדרבה להיותם **בני אהרן** קדוש ה' ראוי להם לבלתי יטמאו לנפש. וזה מאמר הכתוב **אמור אל הכהנים,** כלומר המשרתים שהיא הבחינה הראשונה, אמור להם שהם **בני אהרן,** וזה יתרון להם. ואחר אמרך שהם **בני אהרן,** אחר הקדמה זו **ואמרת אליהם לנפש לא יטמא,** כי בחינת היותם **בני אהרן** היא ראויה לכך. ועל כן אמר **לא יטמא** ולא אמר לשון רבים, לרמוז כי הוא אהרן הנזכר נאות של נפש לא יטמא, וממנו אל זרעו אתו. כי לטובה כיוון כמדובר במקומו (לעיל פרשת כי תשא לב ד) בס"ד, ולא דבק בנפשו מטומאת העוון ההוא מאומה. והנה היה מקום לומר, כי למה שנפשות כל אישי ישראל לאחד יחשבו, כי משורש אחד יחד כולם, ולכן היה מקום לומר, כי כל איש ואשה מישראל אשר ימות הכל קרוביו כעם ככהן, מצד הנפש אשר חלק ממנה דבקה בגוף כמאמר הכתוב (איוב יד כב) ונפשו עליו תאבל. עם כל זה **לנפש,** שהוא בשביל בחינת הנפש שעליה היה ראוי ליטמא, עם כל זה **לא יטמא בעמיו,** כל עוד שיש לו קוברים שהמת בתוך עמיו.

ב כִּי אִם-לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וְלִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו:

כי אם לשארו, לומר כי מהראוי לא היה לו לטמא כי אם לאשתו שהיא כגופו מצד קורבת נפשם כנודע, כי נפש אדם עם נפש בת זוגו אחת יחשבו כשני גופים בנפש אחת. וזה מאמר הכתוב (בראשית ב כד) על כן יעזוב איש את אביו וכו' ודבק באשתו וכו'. והוא כי מתחילה דו פרצופים נבראו, להורות שהיו נפש אחת וגם הגופים כאחדים, ועל כן בהילקח האשה לצד אחד אמר (שם שם כג) לזאת יקרא אשה, שהוא שם נגזר מאיש, כי מאיש לוקחה זאת (שם), שהיינו דו פרצופין, להורות כי נפשנו לאחת תחשב כי נפש אחת וחיות אחד היה לשנינו. ובכן אחר שיותר קורבה יש לאדם עם אשתו מאשר יש לו עם אביו ואמו, ועל כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו. וכאשר הם בנפש אחת, והיו גם כן לבשר אחד שיולידו בין שניהם בנים שבהם יהיו שניהם לבשר אחד, כי שלשה שותפין באדם וכו' (קדושין ל ב), נמצא כי גוף בשר הבן בין שניהם נעשה.

ונבוא אל עניין הכתוב

אמר הנה ראוי **לא יטמא וכו' כי אם לשארו** היא אשתו, הקרוב האליו - לרבות את הארוסה [לאחיה מפני שהבעל] לא נשאה, כי העיקר הוא על קורבת הנפש שהוא יותר מאביו ואמו. ועם כל זה אני מתיר לו ואומר **לאמו ולאביו וכו'.** וזהו שלא אמר ולאמו, כי אינו כהולך ומוסיף כי אם אדרבה כמתחיל סוג אחר אשר לא כשארו הקרוב אליו הוא. והתחיל מאמו שהיא אשר החלה לתת חלק בו להעשות, כי אשה מזרעת תחילה יולדת זכר (נדה לא א).

ופה לא ידבר רק על הזכרים, כי **בני אהרן** מוזהרים על הטומאה ולא בנות אהרן (סוטה כג ב). ולא בלבד אב ואם שעשו את בשרך וגם יש להם חלק בצד מה בנפשך, כנודע מחכמי האמת כי בהזדווג והתאחד האיש עם אשתו להוליד, גם נפשות שניהם מתאחדות ומקנים צד מאיכות נפשותם בנפש הבן בצד מה, באופן שאתה חלק מהם ודרך החלק נמשך אחר הכל. כי אם גם **ולבנו ולבתו,** שנהפוך הוא כי המה חלק ממולידם ולא היה לכל ליטמא בעד החלק. עם כל זה אני מתיר. וזהו **ולבנו ולבתו.** ולא זה בלבד, כי אם גם האח שאין לך שייכות חלק עם הכל עמו, כי אם למה שבא ממקום שבאת. גם עליו תטמא וזהו **ולאחיו.**

ג וְלַאֲחֹתוֹ הַבְּתוּלָה הַקְּרוֹבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא-הָיְתָה לְאִישׁ לָהּ יִטַּמָּא:

אך באחות יש הפרש. כי אם הייתה לאיש יותר יחס יש לה עם אישה מעמך, כי בת זוגו היא ולאחד יחשבו, כמדובר על **כי אם לשארו,** ואשר אמרתי שהבעל מטמא על אשתו הלא הוא כשהיא כשרה אליו, כי אז יש נפשה קשורה בנפשו כמדובר למעלה. אך כשהיא פסולה אליו אז אין לו קשר עמה.

ד לֹא יִטַּמָּא בַּעַל בְּעַמָּיו לְהֵחָלוֹ:

ועל כן **לא יטמא בעל בעמיו,** כשהוא מתחלל בה שהיא פסולה אליו, שהוא להחלו.

ה לֹא-יִקְרְחוּ קָרְחָה בְּרֹאשָׁם וּפְאַת זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ וּבִבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת:

ושמא תאמרו אם כן איפה שכל כך חשוב הכהן, יקרחו עליו במותו, כי קרחה גדולה עושה לנו פרידתו ממנו, לזה אמר **לא יקרחו קרחה וכו'.** ואמר לשון רבים, שחוזר בין על אשר מת לו מת שמטמא עליו בין על אשר אינו מטמא עליו.

ו קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת-אִשֵּׁי ה' לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ:

ז אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ כִּי-קָדֹשׁ הוּא לֵאלֹהָיו:

ראוי לשים לב:

מה בא להוסיף פה על האמור לכללות ישראל קדשים תהיו (לעיל יט ב).

וגם אומרו לאלוהיהם הוא מיותר.

ולמה חוזר ואומר **והיו קדש.**

וגם אומרו קדש ולא אמר קדשים, כי על רבים ידבר.

ועוד כי בכלל אומרו **קדשים** הוא ש**והיו קדש.**

ועוד מי לא ידע שאם **קדושים יהיו** ש**לא יחללו שם אלוהיהם.**

ועוד אומרו (פסוק ז) **אשה זונה לא יקחו** בלשון רבים, וסיים **כי קדוש** הוא לשון יחיד.

אך יאמר, הלא אמרתי ש**לא יקרחה קרחה** הכהנים חיים על המתים. והלא תאמרו כי הלא הפסדנו הרבה, והקרחה היא להורות על הפסד המתים. אך אל תחושו כי הנה **קדשים יהיו** כללות **הכהנים לאלוהיהם,** שהוא בלכתם אצל אלוהיהם שהוא לעת סילוקם, שהוא שיהיו **לאלוהיהם** דבקים בו יתברך. וזהו **קדשים יהיו וכו',** כלומר **קדשים יהיו** פה בעולם הזה ועל ידי כן יהיו **לאלוהיהם** בלכתם אליו. ועל כן ראוי **לא יחללו שם אלוהיהם** בעשותם קרחה ושרטת, על מה שמורים כי אשר מתו אינן דבקים בה' במותם עם היותם משרתיו יתברך. והנה **את אשי ה' לחם אלוהיהם הם מקריבים** לפניו יתברך. נמצא כי הכהן אצלו יתברך ידמה למושיט לחם ויין לפני המלך על שולחנו, כי לא יעשה כן רק אשר הוא נחמד ונעים לפני המלך. כן הכהנים את **אשי ה' לחם אלוהיהם הם מקריבים** לפניו יתברך, אם כן ודאי כי **והיו קדש** לפניו. שלא יתכן שיקריבו לחם אלוהיהם קדוש לפניו יתברך והמה לא יהיו קדש אצלו יתברך.

או יאמר קדושים יהיו וכו'. לומר, הלא אמרתי אליכם לנפש לא יטמאו, שנית ש**לא יקרחו קרחה** ו**שלא יגלחו פאת זקנם** ו**שלא ישרטו שרטת,** שהיה מחוקי הגויים עובדי עבודת אלילים. אמר עתה, אשר הזהרתים על הטומאה הוא על כי **קדושים יהיו לאלוהיהם.** ואשר אמרתי **לא יקרחה קרחה וכו',** שהם שלשה חקי עבודת אלילים, הוא ש**לא יחללו שם אלוהיהם,** כלומר שם הקרא **ה' אלוהיהם.** כי בעשותם חקי אלוהי נכר יסתלק אלהותו יתברך מעליהם ודאי, וזהו **ולא יחללו שם אלוהיהם.** והנה עדיין נקראים **קדושים** לשון רבים. אך אחרי כן, בזהירות מטומאה ומחקי הגוים כאשר אחרי כן יעשו עבודה, יקנו אחדות ליקרא **קדש** וגם כי רבים יהיו יקנו אחדות קדושה ליקרא רבים כאחד **קדש.** וזהו **כי את אשי ה' וכו' הם מקריבים,** שהוא כאשר **את אשי ה' הם מקריבים** ידמו אל המקריב לחם מלך בשר ודם על שולחנו, שלא יבצר מהיות המציב לחם לפני המלך גדול האיכות מהלחם עצמו. כן גם אתם גדולים וקרובים אלי, עד גדר שבבאכם להקריב אתם מתייחסים לרבים, כאומרו **הם מקריבים.** ועל ידי המעשה כל הנטפלים בקרבן קונים אחדות קדושה, וזהו **והיו קדש.** ולא בלבד אחדות כי אם גם התייחסם אל מציאות הקדש.

והנה נא שתי מעלות טובות:

א. היותם **קדושים.**

ב. היות **ה'** נקרא **אלוהיהם** הם לבדם בלי הצטרפות אתם כל קהל עדת ישראל.

ז אִשֶּׁה זֹנָה וַחֲלֻלָה לֹא יִקָּחוּ וְאִשָּׁה גְרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ כִּי-קָדֹשׁ הוּא לֵאלֹהָיו:

והנה עוד מעלה שלישית אעלה אותם. והיא, כי אם עד כה נקרא **ה' אלוהיהם** הוא אל כללות כהנים, אך לא אל איש מהם לבד, שלא יכנה יתברך את שם אלהותו עליו ליקרא אלוה. אך

יכנו עצמם למצווה זו, כי **אשה זונה וכו',** על ידי כן יקנו עוד קדושה עד הקרא ה' אלוהי כל אחד מהם.

וזהו אומרו **אשה זונה וכו' כי קדוש הוא לאלוהיו** שהם השלשה דברים:

א. הקרא **קדוש.**

ב. שלא בלשון כולל כאומרו למעלה **קדושים.**

ג. הקרא יתברך **אלוהיו** של כל אחד ואחד בלשון יחיד.

ח וְקִדַּשְׁתּוֹ כִּי-אֶת-לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מַקְרִיב קָדֹשׁ יִהְיֶה-לָּךְ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם:

ט וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת אֶת-אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף:

ראוי לשים לב:

כי אחר שהוא יתברך מקדשו, ואומר **קדשים יהיו וכו'** (פסוק ו) **כי קדוש הוא לאלוהיו** (פסוק ז), איך יצווה את העם יקדשוהו.

ולא עוד אלא שחוזר ואומר **קדוש יהיה לך** פעם שנית.

ועוד אומרו כי קדוש אני ה', מי לא ידע בכל זה. **ומה גם** כי נאמר כמה פעמים אפילו בישראל.

ועוד אומרו מקדשכם, שהראוי יאמר מקדשם.

ועוד סמיכות אומרו **ובת איש כהן וכו'** אל הקודם, ומכל שכן אל המאוחר.

ח וְקִדַּשְׁתּוֹ כִּי-אֶת-לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מַקְרִיב קָדֹשׁ יִהְיֶה-לָּךְ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם:

אמנם הנה אין ספק מהמון עם בני ישראל מלהרהר ולומר, הלא כולנו בני איש אחד נחנו כנים אנחנו ולמה ירד ירדנו מערך **בני אהרן** כמרום רקיעא עד תהומא דארעא, שכל כך מפליג בקדושתם ומזהירם על הטומאה, מה שאין כן לישראל.

לזה אמר **וקדשתו וכו',** לומר הנה שתי בחינות יש בקדושה:

אחת מאיכות עצמם שהם בעלי כתר כהונה,

שנית מחמת העבודה ש**לחם אלוהיהם הם מקריבים.**

ועל כן אתה ישראל אל תקנא, כי מה שתעשה עיקר הוא מהבחינה השנית. כי **וקדשתו** שתחשיבהו לקדוש, יהיה על **כי את לחם אלוהיך הוא מקריב.** אך אל הבחינה הראשונה שהיא על קדושתו מצד עצמו אין ההפרש כל כך. כי הלא לכם אמרתי (לעיל יט ב) **קדשים תהיו** חסר וא"ו. ואלו אותם הייתי מייחס לקדושים או לקדוש במילוי הייתה מדרגה גדולה. אך לא כן הוא כי אם **קדש יהיה לך** בלי מלוי, **כי קדוש** מלא איננו כי אם **אני ה' מקדשכם,** ככם כהם.

ט וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת אֶת-אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף:

ואין לכם להרהר חלילה בי כי אני נושא פנים לאהרן, כי הנה **ובת איש כהן כי תחל לזנות** אני מחמיר עליה בעונש מאלו הייתה בת ישראל, כי **באש תשרף.** ומה גם למאן דאמר כי אין מיתה זו לבועל (סנהדרין נא א). ואם היה העניין לחלוק כבוד להם, יותר היה ראוי להקל בעונשה. אלא ודאי שאינו רק על היות במציאות בחינת יתרון, ולכן תשרף על חללה את אביה.

והנה אמרו רבותינו ז"ל (נדרים סב א) **וקדשתו** לכל דבר שבקדושה, לברך ראשון לפתוח ראשון ליטול מנה יפה ראשון וכו'. ועל פי דרכם זה יתכן אשר הערנו באומרו **אני ה' מקדשכם** ולא אמר מקדשו. שהוא מעין עניין מאמרם ז"ל **בתנחומא** (בראשית א) על פסוק (שמואל א ב ל) כי מכבדי אכבד זה המכבד תלמידי חכמים, כי לה' המה ומשרתיו יקראו ככהנים בעבודתם. ובזה יאמר **וקדשתו** אתה ישראל את הכהן לכל דבר שבקדושה לברך ראשון וכו'. ולא תעשה כן על היותך נהנה על ידו שתתכפר בעבודתו, כי אם על בחינת כבודי **כי את לחם אלוהיך הוא מקריב,** כי על כן **קדש הוא לאלוהיו,** באופן שאותי אתה מכבד בכבדך אותו. ותרוויח בזה כי גם אני אכבדך עמו כי מכבדי אכבד. וזהו **אני ה' מקדשכם** כאחד, כי כמוהו כמוך תהיו שווים לקבל כבוד ממני. כי אומרו **מקדשכם** הוא עניין כבוד, כאומרו **וקדשתו** שפירשו ז"ל לברך ראשון וכו' (נדרים סב א). ואין מוציאין המשמעות מפשוטו לגמרי, כי אם, יהיה בעיניך כקדוש להיות ראוי לכבוד. ועל דרך זה **אני מקדשכם,** שתהיו קדושים בעיני וחשובים לכבדכם.

[דיני הכהן הגדול]

י וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו אֲשֶׁר-יוּצַק עַל-רֹאשׁוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִלֵּא אֶת-יָדוֹ לִלְבֹּשׁ אֶת-הַבְּגָדִים אֶת-רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם:

יא וְעַל כָּל-נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא:

יב וּמִן-הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל אֵת מִקְדַּשׁ אֱלֹהָיו כִּי נֵזֶר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו אֲנִי ה':

יג וְהוּא אִשָּׁה בִּבְתוּלֶיהָ יִקָּח:

יד אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה אֶת-אֵלֶּה לֹא יִקָּח כִּי אִם-בְּתוּלָה מֵעַמָּיו יִקַּח אִשָּׁה:

טו וְלֹא-יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשׁוֹ:

[שאלות]

הנה אומרו מאחיו יראה מיותר, כי על כן הוצרכו רבותינו ז"ל לפרש (יומא יח א) גדלהו משל אחיו.

ועוד אומרו אשר יוצק וכו', מי לא ידע כי **אשר יוצק על ראשו שמן המשחה** ואשר **מלא את ידו ללבוש** השמנה **בגדים** הוא הגדול, ולמה נאמר;

והנה על אומרו ו**אשר מלא את ידו וכו'** אפשר לומר לרבות כהני בית שני, כי אז שמן על ראשם יחסר ואין גדולתו על אחיו כי אם היותו מרובה בגדים, אך אין זה מספיק שאם כן יאמר **אשר מלא את ידו ללבוש וכו'** ויוכללו בזה של שני הבתים, כי ריבוי בגדים הוא הצד השווה שבהם.

ועוד איזה יחס יש לכהן הגדול על אחיו להתייחס אליו עליהם היתרונות הללו.

ועוד אומרו כי נזר שמן, ולא אמר כי שמן משחת, או יאמר כי נזר ולשתוק משמן, והיה ראוי כך על כהני בית שני שהיו מחוסרי שמן.

ועוד אומרו אני ה' למה נאמר, כי אין צודק בזה לומר נאמן לשלם שכר.

ועוד אומרו (פסוק יג) **והוא אשה וכו',** כי מלת והוא יתירה ובלתי צודקת, והראוי יאמר ואשה בבתוליה יקח.

ועוד אומרו (פסוק יד) **את אלה לא יקח** שהוא מיותר, והיה די יאמר אלמנה וגרושה וכו' לא יקח.

ועוד אומרו (פסוק טו) **אני ה' מקדשו,** למה נשנה בכהן גדול אחר שגם בהדיוט נאמר (פסוק ח).

אמנם הנה כתבנו למעלה כי רצה הקדוש ברוך הוא לרצות את ישראל בל יקנאו במעלת הכהנים, באומרם כי הלא כל איש ישראל בני איש אחד המה ומדוע יותן יקר תפארת גדולה לכהנים הלויים, והיה הרצוי בין ישראל לכהן הדיוט. והנה אין ספק כי בשומעם מעלת הכהן גדול בשלשה דברים, הלא יצא לבם ויחרדו כל איש ישראל בשומעם, ובאומרם מה זאת עשה אלוהים לנו כי יהיה איש בקרב ישראל שיהיו לו מעלות טובות הרבה על שאר אישי ישראל, גם כי יהיו בישראל כמה וכמה טובים מהם בכישרון, כי הלא על מעלות הכהן הדיוט עוד לו ארבע אחרות;

א. כי את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום,

ב. שאפילו לאביו ולאמו לא יטמא,

ג. שמקריב אונן,

ד. שתיאסר לו אלמנה (פסוק יד) כי לא יקח רק אשה בבתוליה (פסוק יג).

י וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו אֲשֶׁר-יוּצַק עַל-רֹאשׁוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִלֵּא אֶת-יָדוֹ לִלְבֹּשׁ אֶת-הַבְּגָדִים אֶת-רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם:

על כן להפיס דעתם בא האלוהים ויאמר **והכהן הגדול מאחיו וכו'.** לומר אל תחשבו כי כאשר העליתי את הלויים על ישראל ואת הכהנים על הלויים, כן העליתי מדרגה שלישית את הכהן גדול על הכהנים. כי לא כן הוא כי אם **מאחיו,** כמוהו כהם לא סוג בפני עצמו. שאם לא כן כל זרע הכהן גדול היה להם ראוי יהיה יתרון קבוע כאשר לכהנים על הלויים. אך לא כן הוא, כי אם מהדיוט יעלה לגדול, ואפשר הוא עצמו ישוב להיות הדיוט, ומה גם כל זרעו כי הדיוטים

המה. כי אין יתרונו רק על ידי משיחה וריבוי בגדים בזמן היותו במינוייו. והארבע מעלות שתראו בהם, הנה טרם אזכירם הנני נותן להם טעם לשבח ההוא.

כי הוא, על כי התייחד לו שני טכסיסים שהם:

משיחה על הראש,

וריבוי בגדים.

על כן מחמת משיחת הראש **את ראשו לא יפרע,** ומחמת אשר מלא את ידו ללבוש את הבגדים על כן **ובגדיו לא יפרום.**

יא וְעַל כָּל-נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא:

ועל **המעלה השנית** שהיא ש**ועל כל נפשות מת לא יבא וכו',**

יב וּמִן-הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל אֵת מִקְדַּשׁ אֱלֹהָיו כִּי נֵזֶר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו אֲנִי ה':

וגם **השלישית** ש**מן המקדש לא יצא,** שמקריב אונן מה שאין כן ההדיוט, הוא כי **נזר שמן משחת אלוהיו על ראשו,** לומר אין צריך לומר בכהני בית ראשון ששמן על ראשם אל יחסר, כי אם אפילו בשל בית שני אשר אין שם שמן משחת, הלא הוא הנזר של שמן משחת אלוהיו בזמן המשיחה לא יחסר מהיות עליו. ומהו הנזר של שמן משחת אלוהיו אשר עליו? הלא הוא **אני ה',** כי **אני ה'** שורה על ראשו שהוא הנזר האמתי. ואם כן מה יתאונן בהיותו אונן על חסרון מתו אשר מת לו, ומה יטמא עליו איש אשר ה' אתו, כי מה דמות חסרון תערכו לו מות אביו ואמו וכל נפשות מת, ולמה לא יקריב אונן. הרי נתן טעם אל השלשה דברים.

יג וְהוּא אִשָּׁה בִּבְתוּלֶיהָ יִקָּח:

והחל **ברביעית** ואמר והוא, **אשה בבתוליה יקח.** לומר והוא, כלומר בהיות הוא בהווייתו שנתמנה כהן גדול, והוא ש**אשה בבתוליה יקח.**

יד אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה אֶת-אֵלֶּה לֹא יִקָּח כִּי אִם-בְּתוּלָה מֵעַמָּיו יִקַּח אִשָּׁה:

ואלמנה וכו', עם היות שהתרתיה להדיוט, עם כל זה לא תיאסר עליו האלמנה אשר לקח עודנו הדיוט. כי אם שוהוא עודנו בהווייתו זאת את אלה לא יקח מהחדש, אך אם כבר לקחה יקיים.

טו וְלֹא-יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשׁוֹ:

ומה שהעדפתי עליו **מדרגה רביעית** שאני אומר **ולא יחלל זרעו בעמיו,** במה שעמיו כהנים כמוהו אין זרעם מתחלל בה שהוא באלמנה. ומה גם כל שאר כהנים שיאמרו כי שאר דברים בשלש ראשונות הם דברים בלתי נוגעים באישות ובזרע. אך לומר שמה שאין זרעם מתחלל בו שהיא האלמנה יתחלל בה זרע הכהן גדול, כי הלא זה יראה כיתרון באיכות כאלו הם סוג

אחר למעלה הימנו כיתרון הכהן על ישראל, שמה שאינו מתחלל זרע ישראל מתחלל זרע הכהן, אל יקשה בעיניכם כי הלא **אני ה' מקדשו.** כלומר אינו שאחשיב אותו מובדל משאר כהנים בסוג כאשר בין ישראל לכהן, כי אם ש**אני ה',** אשר על ראשו כאמור, מקדשו בקדושה יתירה מפני כבודי לעשות היכר היות שמי עליו, אך כמוהו כיתר כהנים בסוג כמדובר.

טז וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

יז דַּבֵּר אֶל-אַהֲרֹן לֵאמֹר אִישׁ מִזַּרְעֲךָ לְדֹרֹתָם אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם לֹא יִקְרַב לְהַקְרִיב לֶחֶם אֱלֹהָיו:

יח כִּי כָל-אִישׁ אֲשֶׁר-בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב אִישׁ עִוֵּר אוֹ פִסֵּחַ אוֹ חָרֵם אוֹ שָׂרוּעַ:

כא כָּל-אִישׁ אֲשֶׁר-בּוֹ מוּם מִזֶּרַע אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב אֶת-אִשֵּׁי ה' מוּם בּוֹ אֵת לֶחֶם אֱלֹהָיו לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב:

כג אַךְ אֶל-הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל-הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ כִּי-מוּם בּוֹ וְלֹא יְחַלֵּל אֶת-מִקְדָּשַׁי כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשָׁם:

כד וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל-אַהֲרֹן וְאֶל-בָּנָיו וְאֶל-כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ראוי להעיר:

כי מאומרו דבר אל אהרן לאמר, יראה כי ידבר אל אהרן לבד, לאמר אהרן אחר כך לזרעו מה שיאמר משה אליו, אך כהתימו העניין אומר (פסוק כד) **וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל.**

ב. כי אחרי אומרו **לא יקרב להקריב וכו',** למה חזר פעם שנית לומר **כי כל איש אשר בו מום לא יקרב.**

ג. כי מלת **כי** תורה כבא לתת טעם, ואינו אלא חוזר האזהרה בעצמה ואומר **כי כל איש אשר בו מום לא יקרב וכו'.**

ד. למה חזר לאומרו פעם שלישית אחר הזכירו המומים, באומרו (פסוק כא) **כל איש אשר בו מום מזרע וכו'.**

ה. אומרו (שם) אחר כך **מום בו,** כי הרי נאמר **אשר בו מום.**

ו. מה שחזר ואמר פעם רביעית (שם) **את לחם אלוהיו לא יגש להקריב.**

ז. שחוזר ואומר (פסוק כג) **אך אל הפרוכת לא יבא ואל המזבח לא יגש כי מום בו.**

ח. אומרו (שם) **אני ה' מקדשם,** כי אחרי אומרו שהם מקדשיו יתברך ידוע הוא כי הוא יתברך מקדשם כי אין בלתו.

ט. אומרו (פסוק כד) **וידבר משה וכו',** כי בני ישראל מה להם בעניין זה כי אינו רק לכהנים. והן אמת כי קצת הערות אלו אינן לפי מאמרי רבותינו ז"ל שלמדו קצת דברים לגבי הדין, אך לפי גדולת תורתנו לא יעדר עוד חזון דרך דרש.

אמנם הנה בעניין יש דבר נוגע אל אהרן יזהיר את זרעו, ויש דבר ראוי ליאמר גם דרך כלל גם אל כללות עם בני ישראל. ומהדבר המיוחד אל אהרן אל הראוי גם אל הכולל, יש הפסק בינתיים בהזכירו שמות המומין.

[כהנים הרשאים לשרת]

יז דַּבֵּר אֶל-אַהֲרֹן לֵאמֹר אִישׁ מִזַּרְעֲךָ לְדֹרֹתָם אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם לֹא יִקְרַב לְהַקְרִיב לֶחֶם אֱלֹהָיו:

והוא כי על הנוגע אל אהרן החל ואמר **דבר אל אהרן לאמר.** כלומר מה שמיוחד לאהרן בלבד לאמר לו **איש מזרעך וכו' אשר יהיה בו מום לא יקרב להקריב וכו',** עם היותו צדיק עד גדר הקרא ה' אלוהיו, וזהו להקריב לחם אלוהיו.

יח כִּי כָל-אִישׁ אֲשֶׁר-בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב אִישׁ עִוֵּר אוֹ פִסֵּחַ אוֹ חָרֵם אוֹ שָׂרוּעַ:

והטעם הוא כי הנה זה דרך העולם, **כי כל איש אשר בו מום לא יקרב,** כלומר שום קריבה לשרת לפני מלך. ואם כן איפה כל שכן ללחם אלוהי עולם, והוא על דרך (מלאכי א ח) הקריבהו נא לפחתך. וזהו אומרו **לא יקרב** סתם ולא אמר להקריב, כי על סתם הקרבה לפני מלך ידבר. והנה זה הוא על הנוגע אל אהרן לאמר, וכהתימו הזכיר המומין (פסוקים יט - כ).

כא כָּל-אִישׁ אֲשֶׁר-בּוֹ מוּם מִזֶּרַע אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב אֶת-אִשֵּׁי ה' מוּם בּוֹ אֵת לֶחֶם אֱלֹהָיו לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב:

כב לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וּמִן-הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל:

כג אַךְ אֶל-הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל-הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ כִּי-מוּם בּוֹ וְלֹא יְחַלֵּל אֶת-מִקְדָּשַׁי כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשָׁם:

אחר כך חזר ואמר עוד עניין נוגע גם אל כללות ישראל. והוא כי ממוצא דבר ישקוט לב עם בני ישראל מלהרהר ולומר, האם כל עם בני ישראל כעם ככהן, האם יש בלתי נקראים בנים למקום. ואם כן איפה למה נגרע לבלתי הקריב קרבן מנחה לאבינו שבשמים כאחינו הכהנים על ידינו, כאשר בזמן היתר הבמות שלא היו טעונות כהן. ולמה גם אחרי כן לא יקח מידנו עולה ומנחה. על כן שב מעניין לעניין באותו עניין, ואמר דברים יבינו וישכילו כי לא להם לגשת להקריב מקל וחומר.

כא כָּל-אִישׁ אֲשֶׁר-בּוֹ מוּם מִזֶּרַע אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב אֶת-אִשֵּׁי ה' מוּם בּוֹ אֵת לֶחֶם אֱלֹהָיו לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב:

והוא אומרו **כל איש וכו'**, לומר הנה **כל איש אשר בו מום**, עם היותו **מזרע אהרן הכהן**, עם כל זה **לא יגש להקריב**, עם שאינו כי אם **את אשי ה'**, שאינו רק לינתן באש קדוש בלבד, עם היותו צדיק וישר עד הקרא אלוהיו, עם כל זה **את לחם אלוהיו לא יגש להקריב.**

כב לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וּמִן-הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל:

עם היות שחשוב הוא לפניו יתברך ומתכא דרחמנא קאכיל, כי הנה **לחם אלוהיו מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל.**

כג אַךְ אֶל-הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל-הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ כִּי-מוּם בּוֹ וְלֹא יְחַלֵּל אֶת-מִקְדָּשַׁי כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשָׁם:

עם כל זה ממעטו הוא יתברך מליגש, כי **אך אל הפרכת לא יבא וכו' ולא יחלל את מקדשי.** כלומר ומה גם אתה כל איש ישראל שאפילו מזרע אהרן איננו שלא יהיה ראוי להקריב.

ושמא תאמר והלא בבמת יחיד היה ה' מתחילה מקבל מיד איש ישראל, לזה אמר **כי אני ה' מקדשם.** לומר הנה אלה להיות ראויים אל מקדשי ואל הפרוכת הנזכר **אני ה' מקדשם,** מה שאין כן במת יחיד שלא מאת ה' היה הדבר, כי לא מקדש ה' היה מאתו יתברך כבמת צבור או המנוחה והנחלה, על כן כל אישי ישראל ראויים להקריב בה.

כד וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל-אַהֲרֹן וְאֶל-בָּנָיו וְאֶל-כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

וכהתימו יתברך לדבר שני החלקים הנוגע לאהרן ליאמר לו, וגם החלק השני הנוגע גם לישראל כולו, אמר כי כן עשה משה. כי **וידבר משה אל אהרן ואל בניו** הנוגע אליו, וגם **אל בני ישראל** הנוגע אליהם הוא החלק השני כמדובר.

פרק כב

כו וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

כז שׁוֹר אוֹ-כֶשֶׂב אוֹ-עֵז כִּי יִוָּלֵד וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה לְקָרְבַּן אִשֶּׁה לה':

כח וְשׁוֹר אוֹ-שֶׂה אֹתוֹ וְאֶת-בְּנוֹ לֹא תִשְׁחָטוּ בְּיוֹם אֶחָד:

כט וְכִי-תִזְבְּחוּ זֶבַח-תּוֹדָה לה' לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחוּ:

ראוי לשים לב:

א. אל אומרו שור או כשב או עז, שהוא שם הגדולים, ומהראוי היה יאמר בן שור או כשב וכו'.

ב. כי מאומרו והיה שבעת ימים תחת אמו, יראה כי דרך רחמים הוא, וכן יראה מרבותינו ז"ל (**ויקרא רבה** כז יא) שאמרו יודע צדיק זה הקדוש ברוך הוא נפש בהמתו והיה שבעת ימים תחת אמו, ורחמי רשעים אכזרי זה המן להשמיד וכו' טף ונשים וכו', אך מאומרו **ומיום השמיני והלאה ירצה** יראה כי על כי לא לרצון היה עד השמיני היה העיכוב.

ג. מה זה היחס של עניין **אותו ואת בנו** (פסוק כח) עם האמור.

ד. אשר סמך עניין **וכי תזבחו וכו'** (פסוק כט), כי אין לו קשר וייחס עם הקודם כלל.

כז שׁוֹר אוֹ-כֶשֶׂב אוֹ-עֵז כִּי יִוָּלֵד וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה לְקָרְבַּן אִשֶּׁה לה':

אמנם כללות עניין הכתובים יסוב על שורש משורשי התורה וגדול ליהודים הוא, כי המיתה לשם ה' הוא רחמים גדולים מהחיים. ובזה החל ואמר **שור או כשב וכו',** לומר הנני מרחם הבעלי חיים באמור **והיה שבעת ימים תחת אמו,** שהוא נחת רוח להם כי רחמיו על כל מעשיו. וזה יורה אומרו **והיה** שהוא לשון שמחה (**ויקרא רבה** יא ז), כי שמחה ונחת רוח הוא לשניהם. אך דע איפה כי אין נחשבים חייו לרחמים כי אם בעוד שאינו ראוי למזבח, כי אחרי כן אין לו רחמים גדולים מלישחט והקרב לשם ה'. וזהו **ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה,** שהוא על שעבר עליו קדושת יום שבת על כל פנים. כלומר שאם מתחילה היה נרצה לא היה השבעת ימים תחת אמו. והנה היה מקום לעלות על לב, כי מה שאין הוא יתברך מרחם עליו יותר משבעת ימים אינו אלא על כבודו יתברך שלא יחסרו קרבנות על מזבח ה', אלא שימתין עד יום שמיני, למה כי עדיין לא נשלם ונתחזק הוולד ליקרא שור או כשב או עז מיום היוולדו עד עבור עליו שבעת ימים. לזה פתח ואמר **שור או כשב או עז וכו',** לומר דע וראה כי **שור או כשב או עז** יקרא **כי יולד.** כי אינו כאדם שצריך זמן ליקרא איש, כי הוא הולך וקונה שלמות. אלא שריחם ה' עליו רחמים גופנים טרם **ירצה לקרבן ה',** שהוא **מיום השמיני והלאה.**

כח וְשׁוֹר אוֹ-שֶׂה אֹתוֹ וְאֶת-בְּנוֹ לֹא תִשְׁחֲטוּ בְּיוֹם אֶחָד:

והראיה כי לא להנאת המזבח אני עושה, כי הלא **ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד.** ואם להנאת המזבח היה העניין היה לי להתיר במוקדשין להרבות קרבנות במזבח. אך אין זה כי אם על פי סוד כל דבר הגלוי לה' אל דעות.

כט וְכִי-תִזְבְּחוּ זֶבַח-תּוֹדָה לה' לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחוּ:

ועוד ראיה, כי לו חפץ לפניו בזבחים ועולות היה לו לצוות על דברי עולה וזבח לרוב. אך אדרבה הלא כה דברי **וכי תזבחו זבח תודה לה'.** כלומר כאשר תזבחו יהיה זבח תודה לה', ולא עולות וזבחים הבאים על חטאים שאנו חייבים עליהם קרבן. והוא מאמר הכתוב (תהלים נ כג) זובח תודה יכבדנני, שהוא בלי עוון וחטאה. וזהו **וכי תזבחו זבח תודה,** כלומר וכאשר

תזבחו יהיה זה זבח תודה כי זה הוא כבודי. ואף גם זאת לא אכריחכם, כי אם **לרצונכם תזבחו,** אם תרצו ואם תחדלו.

ל בַּיּוֹם הַהוּא יֵאָכֵל לֹא-תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד-בֹּקֶר אֲנִי ה':

ואל יעלה על רוחכם לומר, הלא טוב טוב היא העולה שכולה כליל לגבוה מהתודה הנאכלת לבני האדם כהנים ובעלים. לזה אמר הביטו וראו כי כך הוא הנאכל לבעלים כנאכל לאישים. כי הלא אנכי מצווה כי **ביום ההוא יאכל ולא תותירו ממנו עד בקר,** ולולא היה לפני הנאכל לבעלים כנאכל למזבח לא הייתי מקפיד על הנותר.

או יאמר לרצונכם, לומר דעו נא כי טובה התודה מכל יתר זבחים, כי הלא זאת **לרצונכם תזבחו** ולא בתורת חובה על חטא. ואם כן את מי אחזיק טובה ביותר, אל המביא דורון ברצון ונדבה, או אל אשר חטא ומחויב על כורחו לתקן את אשר עוותו. ולא תגעל נפשכם בתודה על שנאכלת לבני אדם מה שאין כן לעולה אשר היא העולה לגבוה, כי הלא גם זאת חשובה כמוה. כי הלא ציוויתי **ביום ההוא יאכל ולא תותירו וכו'** כמצוותי על הנאכלת לאישים כמדובר. ובחרו בתודה מבקרבנות הבאים על חטא עם שרבים ונכבדים יהיו הוא כי **אני ה'** וכו'. כלומר אדון הכל ומהוה כל יצור נברא, ומה בצע אלי באלפי אילים כי הלא הכל שלי.

או שעור הכתוב מקושר אל פסוק שאחריו. והוא מאמר שמואל אל שאול באומרו (שמואל א טו כב) החפץ לה' בעולות וזבחים כשמוע בקול ה' וכו'. והוא כי שאול אמר אליו (שם שם טו) כי חמל העם על מיטב הצאן לזבוח תודות לה'. והשיב כי לא בחר ה' במתנות ודורונות כשמוע בקולו ועשות מצוותיו. כי אינו כמלך בשר ודם הצריך למתנות עמו, כי אם לא יתנו לו יהיה עני ואם יתנו לו יהיה עשיר. כי הוא יתברך אמר **וכי תזבחו זבח וכו'** ותנהגו בו דין קרבן ש**ביום זבחכם יאכל וכו'** הלא **אני ה'.** וכאשר **ושמרתם מצוותי וכו'** (פסוק לא) שהן המחויבות בלי קרבן כי אם עשות מצוותי, גם כן **אני ה'** (שם) בהווייתי בעשותכם הזבח. כי **אני ה'** לא שניתי כמלך בשר ודם שיש בו שינוי מזמן שאינו מקבל לזמן שמקבל.

לא וּשְׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי ה':

וכן בכל המצוות איני כמלך בשר ודם, כי כל מצוות אשר יצווה על עמו הם להנאת עצמו. אך לא כן אנכי עמכם, כי הלא **ושמרתם מצוותי ועשיתם אותם, אני ה'** הבלתי צריך לכם כמלך בשר ודם, כעניין (איוב לה ז) אם צדקת מה תתן לו. אך מכל זה תראו כי הכל הוא להנאתכם ולטובתכם שאני מבקש המצאות ומצוות להטיבכם על ידן.

זולת האמור יאמר דרך אחרת, והוא עניין מצווה גוררת מצווה. שאומר הוא יתברך **ושמרתם מצוותי** שהם מצוות לא תעשה, וזה יגרור לכם כי **ועשיתם אותם** את מצוות עשה, **אני ה'** המבטיח אתכם בזה.

לב וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת-שֵׁם קָדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם:

וכן **ולא תחללו את שם קדשי,** שתשמרו מלעשות דבר שיש בו חילול השם. כעניין רבי יוחנן דאמר (יומא פו א, בשם רב) היכי דמי חילול השם דשקילנא בישרא ולא יהיבנא דמי לאלתר, או כרב (שם, בשם רבי יוחנן) דאמר היכי דמי חילול השם כגון אנא אי מסגינא בלא ציצית ובלא תפילין, וההיקש בדברים אלו. והנה אין ספק כי הזהיר לבלתי חלל את ה', יבטח בה' שאם יבוא לידו לקדש את ה' שיקדשנו ברבים, שיהרג ואל יעבור. כי אשר נזהר לבלתי חלל יביאנו ה' לקדש שמו יתברך גם כן, כי מצווה גוררת מצווה. וזהו **לא תחללו את שם קדשי וכו',** לומר כי ממה שלא תחללו את שם קדשי על ידי כן **ונקדשתי בתוך בני ישראל,** כי יגרור לכם לקדש שם שמים ברבים שהוא ניסיון ומצווה שאין למעלה הימנה. **כי אני ה' מקדשכם** בגדר המצווה [גוררת] מצווה.

ולא תחללו את שם קדשי וכו'.

ראוי לשית לב אל אומרו **אני ה' מקדשכם** שהוא הפך עניין אומרו **ונקדשתי,** כי זה הוא כי ה' מתקדש, וזה הוא כי הוא יתברך מקדש אותם. ואם הוא שאומר הוא יתברך בזכות ש**ונקדשתי אני מקדשכם** למעלה כי תמותו על קדוש ה', אם כן היה לו לומר אקדשכם. ואם שאומר ממה שתתחזקו למות על קדוש שמי **אני** הוא **ה'** ה**מקדשכם** בתת לכם כח לעמוד בנסיון, פשיטא כי מי לא ידע כן. כי גם בכל מצווה הוא כך, ומה גם בזאת כמאמרם ז"ל (סוכה נב ב) על צופה רשע לצדיק וכו' (תהלים לז לב).

ועוד מה עניין אומרו (פסוק לג) **המוציא אתכם וכו',** כי אדרבא נהפוך הוא כי שם הצילנו ממות ויוציאנו מכור הברזל ופה מצוונו למות על קדוש שמו.

ועוד אומרו (שם) **להיות לכם לאלוהים,** מה צורך לומר שלכך הוציאנו, ואמנם ידענו כי כן.

ועוד אומרו אחר כך (שם) **אני ה'.**

והנה יתכן יאמר ולא תחללו את שם קדשי כי אם **ונקדשתי** שתמסרו עצמכם עלי, וזה ברבים **בתוך בני ישראל** ליקדש בתוכם. ולא ששמי בעצמו חלילה מתחלל בחללכם שם קדשי או שאני צריך שתקדשוני, כי הלא אדרבה **אני ה' מקדשכם,** ואם אני המקדש אתכם איך אצטרך שתקדשו אותי.

לג הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי ה':

ושמא תאמרו אם אינך צריך אלינו למה הרבית נפלאות ומסות גדולות והיד החזקה להוציאנו ממצרים. לזה אמר **המוציא וכו',** לומר **המוציא אתכם מארץ מצרים** לא כמלך בשר ודם שטורח בעד גוי אחד למען יהיו לו לעם. כי הלא אני לא להיותכם לי לעם עשיתי, כי אם **להיות לכם לאלוהים** להטיבכם ולכבדכם. כי עם שיוצר הכל אני לא אכנה אלהותי רק עליכם לטוב לכם, כי אתם צריכים אותי ולא אני צריך לכם. כי הלא **אני ה'** כלומר הבלתי צריך לזולת.

ובזה נבוא אל העניין

והוא כי אמר אלוהים **ונקדשתי בתוך בני ישראל,** בראותכם מתים על קידוש השם ילמדו הרואים להתחזק גם הם בקדושתי. כי **אני ה' מקדשכם** ומקנה בכם קדושה להתכשר אז בראותכם המתים על קדוש ה'. אך לא אתקדש בתוך הגויים, כי אדרבה יאמרו כי כמות זה כן מות זה המת על הבלי הגויים. מה שאין כן אשר ינצל כחנניה וחבריו יתקדש שם שמים גם בקרב הגויים, כאשר מילאו רוק פני כל איש מישראל באמור להם אלוה כזה היה לכם ובגדתם בו (**תנחומא** ראה טז).

והלא תאמרו למה תאמר **ונקדשתי וכו'** שנמות על שמך, ולמה לא תעשה כאשר בהוציאך אותנו ממצרים שהיינו בניסיון שיסקלונו כל מצרים בקשור תועבת מצרים על כרעי מטותינו והצלתנו ונתקדש שמך בעצם. לזה אמר **המוציא וכו',** לומר אני המצווה שתמותו על שמי אני הוא **המוציא אתכם** בחיים. אך אז היה **להיות לכם לאלוהים** על ידי מתן תורה ואיך הייתי משליטם בכם ובמי היה מתקיים המתן תורה, מה שאין כן עתה שכבר אני אלוהיכם וחייבים לקדש שמי, ועם כל זה איני מחליט שלא אצילכם כי **אני ה'**, ככחי אז כחי עתה להציל אם יזדמן לכם זכות מספיק.

פרק כג

[פרשת המועדים]

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

ב דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר-תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדָי:

ג שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן מִקְרָא-קֹדֶשׁ כָּל-מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ שַׁבָּת הִוא לה' בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם:

ד אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר-תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם:

ה בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבָּיִם פֶּסַח לה':

ו וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג הַמַּצּוֹת לה' שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ:

ח וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לה' שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא-קֹדֶשׁ כָּל-מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ:

כא וּקְרָאתֶם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל-מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם בְּכָל-מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם:

כח וְכָל-מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כִּפֻּרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

לב שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת-נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב מֵעֶרֶב עַד-עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם:

הנה אומרו אלה הם מועדי, הוא מיותר. ואם הוא לומר שאשר תקראו בית דין הם מועדי, מלת אלה מיותרת.

ועוד כי מועדיכם היה לו לומר ולא **מועדי.**

ועוד אחרי אומרו **מועדי ה' אשר תקראו אותם** הם המועדים הנקראים ומתקדשים על פי בית דין, למה מביא (פסוק ג) ששת ימים וכו' שהוא השבת שאינו על ידי בית דין.

ועוד נשית לב אל כפל אומרו אחר כך (פסוק ד) **אלה מועדי ה' וכו'** אחר שכבר נאמר למעלה. אך לזה נשית לב גם כן אל כפל אומרו **דבר ואמרת.**

אך יאמר **דבר אל בני ישראל** ענין אחד, **ואמרת אליהם** ענין שני.

האחד הוא **מועדי ה'** שהם מאליהם בלי קריאת אותם הבית דין הם מועדים.

שנית אשר תקראו אותם מקראי קדש שהוא על ידי קביעות חדשים על פי בית דין. וזה יורה הטעם מפסיק שבמועדי ה'. ופירש ואמר **אלה הם מועדי** שאמרתי מועדי ה' מאליהם, הוא שבתות ה' **שהוא ששת ימים וכו' וביום השביעי שבת וכו'** (פסוק ג).

ועל השנית שאמרתי **אשר תקראו אותם** הנני מפרש, ופירש ואמר (פסוק ד) **אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו וכו',** שאמרתי למעלה, שהם **בחדש הראשון** (פסוק ה), שהם כל המועדים שמזכיר על הסדר.

עוד יתכן בשום לב אל הקרא השבת וכל הימים טובים **מקראי קדש.** והוא יתברך נותן טעם אל שביתה ממלאכה על היותם **מקראי קדש,** באומרו (פסוק ג) **שבת שבתון מקרא קדש כל מלאכה לא תעשו.** וכן הוא אומר (פסוק ז) **ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו.**

אם כן נשים לב:

א. אל היות השבת אסור גם במלאכת אוכל נפש, מה שאין כן ביום טוב.

ב. ראוי לשים לב אל אמרם ז"ל (ראש השנה כד א) **אשר תקראו אותם,** אתם כתיב, שהכל תלוי בבית דין של מטה, ביום שהם קובעים מסכימים למעלה, כי היתכן יפלא מה' דבר ויתלה בבני אדם.

ג. למה כלל שבת בכלל המועדים באומרו (פסוק ג) **ששת ימים תעשה וכו',** ואלו לא נאמר במקומו כמה פעמים החרשנו, אך כבר נאמרה שביתת שבת פרשת יתרו (שמות כ י) ופרשת כי תשא (שם לא טו) ופרשת ויקהל (שם לה ב) מלבד האמור פרשת בשלח (שם טז כה), ולמה נאמר גם פה.

ד. באומרו (פסוק ד) **אלה מועדי ה' וכו',** כי מלת **במועדם** מיותרת כי מי לא ידע כי במועדם קראו אותם.

ה. מהו פירוש אומרו (שם) **מקראי קדש.** אם הוא על שבית דין קוראים אותם **קדש** היה די יאמר אשר תקראו אותם קדש, מאי **מקראי קדש.**

ו. מה שהערנו למעלה שאומרו **אלה הם וכו'** מיותר.

ז. למה חוזר לומר אחר השבת **אלה מועדי ה'.**

ח. למה אינו מזכיר קרבן שבת כמו במועדים.

ט. למה אינו אומר וידבר ה' וכו' במועד הפסח כמו בשאר מועדים.

י. למה אינו מפרש ה**אשה לה'** בפסח כבשאר מועדים.

יא. למה מונה בכלל המועדים יום ארבעה עשר באומרו (פסוק ה) **בחדש הראשון בארבעה עשר וכו' פסח לה',** והלא אינו ממקראי קדש אשר ייעד להזכיר.

יב. אומרו (פסוק ו) **ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות וכו',** כי אחר שכוונת הענין להזכיר הימים מקראי קדש הנקראים ואסורים במלאכה למה יכלול ענין אכילת מצות שבעה ימים, כי אין מקום פה רק להזכיר שביתת המלאכה כי ציווי אכילת מצה כבר נאמר במקומו (שמות יב טו), ומהראוי היה לבלתי הזכיר פה רק מקרא שכתוב אחריו **ביום הראשון מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו.**

יג. אומרו (פסוק ח) **והקרבתם אשה וכו',** אחר שלפי הנראה אין כוונת הענין פה רק על ימי השביתה ממלאכה, למה מביא ה**אשה** שהוא דבר נכלל בשבעת הימים ולא הניחו לפרשת פינחס.

יד. למה בפסח ועצרת אינו אומר שבתון כבשאר, וביום הכפורים אומר (פסוק לב) **שבת שבתון.**

טו. למה לא נאמר בעצם היום בפסח כמו בעצרת (פסוק כא) וביום הכפורים (פסוק כח).

אמנם לבוא אל הענין, ניתן טוב טעם אל הימים אשר ציונו יתברך לשבות בהם ממלאכה, מה הימים ההם מימים זולתם. אך הנה ידוע כי העולם העליון המתייחס אליו יתברך לבדו, הוא עולם המנוחה, לא יצדק בו מלאכה. והנה כתבנו פרשת ויקהל על פסוק (שמות לה ב) וביום השביעי יהיה לכם קדש כל העושה בו מלאכה יומת, שהוא שאומר הוא יתברך, הנה ביום השביעי יהיה לכם קדש היא נפש יתירה הנשפעת ובאה לכם מעולם המנוחה, ועל כן יחויב שכל העושה בו בקדש הנזכר מלאכה יומת כי עושה מהקודש חול, וזהו חלול שבת. והנה פרשת בהעלותך על מאמרם ז"ל (**ילקוט** בהעלותך תשלו על אספה לי) למה נחה רוח על

שבעים איש הזקנים, מפני שהם כנגד שבעים שבתות וימים טובים שבכל שנה, כתבנו שהענין הוא כי שבעים ימים יש בשנה, שהם כצינורות להריק שפע קדושה מעולם העליון, כל אחד ואחד מהמקורות המיוחדים למעלה לכל אחד ואחד, כל אחד ממקום בחינתו. ועל כן נמצאו שבעים צינורות להריק שפע קדושה בעולם, ויהיה להם כל אחד הכנה להריק שפע נבואי בכל אחד משבעים איש הזקנים. כי גם שכל השבתות אחת הן, לא יבצר מפאת בחינה מיוחדת בכל אחת לפי בחינת תקופת ימי השנה עד תומה, כנודע ליודעי חן.

ב דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר-תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדָי:

ונבוא אל הענין בשום לב אל צוותו יתברך אל בית דין של מטה יקראו שם למועדים, באומרו **תקראו אותם תקראו אתם** כתיב (ר"ה כד א). מה שאין כן בשבת, כי הקדש העליון שמשם נשפע שפע הקדושה למטה אין צריך בו התעוררות תחתון, כי מסוים בו היום וגדול מאוד כאשר נרמוז בכתוב בס"ד.

אך שאר מועדי ה' על ידי מה שבית דין של שלומי אמוני ישראל קובעים וקוראים שם יום פלוני יום טוב מקנים קדושה ביום ההוא, ואז על ידי כן אותו קדש עליון שבו שורש כל מועד ומועד, הוא מתעורר וקורא גם הקדש ההוא את יום המועד, ומשפיע בו משפע קדשו המיוחד לחג ההוא לו מלמעלה.

ועל כן יקרא **מקרא קדש,** שבו נקרא מן הקדש העליון ומשתלשל שפע קדושה בו לישראל למטה ונעשה היום קדוש. וזה יהיה מאמר הכתוב באומרו **אשר תקראו אותם מקראי קודש,** שעל ידי מה שתקראו אתם שמות ימים טובים יוכנו להיות הם **מקראי קדש** קרואים מקדש עליון וממשיכים קדושה ממנו לישראל למטה לארץ.

ואם נפרש אומרו מקראי מלשון קריאי מועד (במדבר טז ב) וכמו יאכלו הקרואים (שמואל א ט יג) וכמו הקדיש קרואיו (צפניה א ז), יאמר שהימים אשר תקראו אתם שמות ימים טובים יוכנו על ידכם להיותם קרואים מהקדש העליון להסעידם מלחם שפע קדושתם לישראל על ידה. ולהיות שכל יום מכל חג וחג יש לו קדש מיוחד לפי בחינתו, נקרא כל יום מהם מקרא קדש שהוא קרוא של הקדש העליון. וענין הכתוב, שאומר הוא יתברך **דבר אל בני ישראל** דין ומשפט המועדים, **ואמרת אליהם** טעם שביתתם כאשר יבוא בסייעתא דשמיא.

והחל ואמר **מועדי ה',** לומר הלא תראו כי מסרתי קביעות המועדים לכם, אל יפנה לבבכם אחר פקפוק חלילה בידיעה, כי דעו לכם כי **מועדי ה'** המה כל אשר אזכיר לכם, כלומר ומטרם יקבעום הבית דין הם ידועים אצלי וקבועים לי, אלא ש**אשר תקראו אתם** הוא להיותם הם **מקראי קדש,** שעל ידי מה ש**תקראו אתם** יהיו הם **מקראי קדש** כקרואים גם מהקדש המיוחד לכל אחד מהם.

או לפי הפירוש השני שעל ידי מה ש**תקראו אתם** יוכנו להיות קרואים מהקדש העליון, להשפיע על ידי כל אחד מהם השפע המיוחד לו, אך לא שתהיו אתם המחדשים ימי המועד, כי גם **אלה הם מועדי** כבר מטרם תקראום. כי לא יבצר ממני חלילה מה שאתם עתידים לקבוע, אלא שעשיתי למען יוכנו על ידכם כמדובר. וזהו אומרו לפנים (פסוק ד) **אלה מועדי ה',** כלומר מאז, אלא שהם **מקראי קדש** על ידי **אשר תקראו אותם במועדם** אשר קדם לפני מתחילה.

ג שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן מִקְרָא-קֹדֶשׁ כָּל-מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ שַׁבָּת הִוא לה' בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם:

ונחזור אל הענין:

והוא, כי אחרי אומרו **אלה הם מועדי** כאמור, אמר **ששת ימים וכו'.** והענין, כי ראה יתברך כי היה מקום יאמר נא ישראל, אם גם כל מועדינו מועדיך המה כיום השבת, מה זה שביום השבת אפילו צורך אוכל נפש לא הותר בו, מה שאין כן בכל יתר מועדי ה'. שאם על הקרא מקרא קדש כולם שוין, ואם הוא על היות בו קרבן מחודש מבחול גם בכולם כן. על כן לתת טעם לזה בא ויאמר, מה שתראו כי **ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי** תראו שביתה כפולה שהוא **שבת שבתון מקרא קדש, כל מלאכה** סתם **לא תעשו,** שהוא לכלול גם אשר יאכל לכל נפש, מה שאין כן בכל ימים טובים. הלא הוא על שני טעמים:

א. כי **שבת היא לה',** כלומר אין שביתתו מסור לכם להיות **אשר תקראו אתם,** כי אם שבת היא כלומר מעצמה. וזה טעם על ש**היא לה',** שגם הוא יתברך בו שבת וינפש.

ב. שהיא **בכל מושבותיכם,** כי הקדש הנזכר הנקרא **שבת לה'** היא **בכל מושבותיכם**, כי יש לכם שפע קדושתו בבתיכם היא נפש יתירה מעולם העליון.

והוא אשר כתבנו על פסוק (שמות לה ב) וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת לה' כל העושה בו מלאכה יומת, שעל כי ביום השביעי יהיה לכם קדש, היא נפש יתירה שתהיה לכם מעולם המנוחה והקדושה, שהקדש ההוא נקרא שבת לה', על כן כל העושה בו בקדש הנזכר מלאכה יומת, שמעולם המנוחה הוא יומת כי בן מות הוא שמכניס חול בקודש. כן יאמר פה **מקרא קדש** [וכו'] **שבת היא לה',** והקדש ההוא הוא **בכל מושבותיכם,** אשר **שבת היא לה'.** ו**השבת** ש**היא לה',** שהוא מנוחת השפע אשר לה', הוא שורה עמכם **בכל מושבותיכם** שהוא הנפש יתירה שבכם. על כן ראוי ש**כל מלאכה** אפילו צורך אוכל נפש **לא תעשו,** שהקדש שבכם הוא עליון מאד מעולם של מנוחה שאין בו שום שייכות מלאכה, שעל כן העושה בקדש ההוא מלאכה הוא פוגם.

ד אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר-תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם:

אך אמנה **אלה מועדי ה'** אשר אזכיר שהם כל יתר מועדים, אינם כשבת שהיא מעצמה כטעם הראשון, כי אם **אשר תקראו אתם.** וגם אינה במושבותיכם כי אין לכם נפש יתירה שהוא שפע הקדש במושבותיכם, כי אם במועדם למעלה המיוחד לכל אחד בעולם העליון, שהוא מועדם שם מתרבה ומאיר אור הקדש המתייחס אליו. ואנו עושים זכר לדבר, אך אינו שיש לנו במושבותינו נפש יתירה כאשר בשבת. על כן אין השביתה שם כוללת גם לאשר יאכל לכל נפש:

ה בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבָּיִם פֶּסַח לה':

ואל יקשה לכם שאחר שבמועדים יש קרבן חדש כמו בשבת יאסר גם במלאכה כמוהו. כי הלא אין הדבר תלוי בזה, והראיה כי הלא **בארבעה עשר לחדש** יש בו קרבן חדש עם שאינו מקרא קדש ומותר במלאכה. וזהו **בחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש פסח לה',** שהוא עיקר קרבן המועד אשר אין בו לא איסור מלאכה ולא אכילת מצה כי אינו מכלל החג.

ו וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג הַמַּצּוֹת לה' שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ:

כי הלא ו**בחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות [לה'] שבעת ימים.** כלומר אך יום ארבעה עשר לא חג מקרי ולא אכילת מצה בו וכל שכן איסור מלאכה. אך אין זה אלא כמו שאמרתי שקדושת שבת תחייב איסור מלאכה אפילו אוכל נפש, אך שאר ימים טובים מלאכת עבודה הוא שלא תעשו אך לא אוכל נפש.

ועוד ראיה שנית שאין השביתה תלויה בקרבן. והוא כי הנה -

ז בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל-מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ:

ואינו בשביל הקרבן כי הלא –

ח וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לה' שִׁבְעַת יָמִים

וכן **בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא-קֹדֶשׁ כָּל-מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ:**

עם שקרבנו שווה לכלן. אך הוי אומר כי אין זה אלא מהטעמים שאמרתי, ששבת חמור מכולן, ומה שראשון ושביעי נאסרו במלאכת של עבודה שאינו אוכל נפש מה שאין כן בימים שבינתיים, הוא מהטעם האמור למעלה שיש להם שורש קדש למעלה. והוא מהטעם שאמרו רבותינו ז"ל **בשמות רבה** (יט ז), הראשון על היציאה ממצרים והשביעי על שהיה בו קריעת ים סוף.

ובגלל הדבר הזה בשבת לא הזכיר קרבן, לומר שאין הדבר תלוי בקרבן. כי אפילו מה שהזכיר קרבן אשה בפסח הזה, לא היה רק להכריח כמו שכתבנו. שעל כן לא פירש מה הוא הקרבן וסמך על חומש הפקודים. ועל כן לא נאמר וידבר ה' וכו' בפסח כמו שבכל אחד משאר

מועדים. כי ענין אומרו **אלה מועדי ה' וכו' בחדש הראשון וכו'** הוא ענין מקושר עם הקודם קשר אמיץ כמדובר ואינו ענין נפרד.

והנה בשבת ויום הכפורים שאסורים גם במלאכת אוכל נפש אומר **שבת שבתון.** ולהיות שמלת **שבתון** הוראת מנוחה ורצון לפניו יתברך יותר ממילת שבת, על כן בפסח שעדיין לא היו רצויים לפניו יתברך בעצם, כי הנה עבר בים צרה ועדיין לא היטהרו, כי על כן אמרו ב**ספר הזוהר** (**רעיא מהימנא** אמור צח א) שקרבנם שעורים מאכל בהמה, וכן בחג שבועות אמרו רבותינו ז"ל שלבם עדיין לא היה נכון, כאשר למדו ז"ל (**ויקר"ר** יח ג) מפסוק (תהלים עח לו) ויפתוהו בפיהם וכו', על כן לא הייתה שמחה לפניו יתברך שלמה עד ראש השנה וכיפור, שהיו בזמן הארבעים שלשיים שהיו ברצון והם ימי תיקון. וכל שכן סוכות שכבר נתכפרו ובאים בהוראת ניצחון במינים שבלולב כמה שאמרו ז"ל (**ויקרא רבה** ל ב), נאמר שבתון. ומה שבפסח ושאר מועדים לא נאמר בעצם, יהיה שכמו שכתבנו ביום הכיפורים שהוא לרמוז כי עיצומו של יום מכפר, כך יתכן כי עיצומו של יום מסייע בעצרת כי ניתנה בו התורה ונתקדש היום והעולם.

[הבאת העומר]

ט וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

י דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי-תָבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וּקְצַרְתֶּם אֶת-קְצִירָהּ וַהֲבֵאתֶם אֶת-עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל-הַכֹּהֵן:

יא וְהֵנִיף אֶת-הָעֹמֶר לִפְנֵי ה' לִרְצֹנְכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת יְנִיפֶנּוּ הַכֹּהֵן:

יב וַעֲשִׂיתֶם בְּיוֹם הֲנִיפְכֶם אֶת-הָעֹמֶר כֶּבֶשׂ תָּמִים בֶּן-שְׁנָתוֹ לְעֹלָה לה':

יד וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד-עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הֲבִיאֲכֶם אֶת-קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם:

כב וּבְקַצְרְכֶם אֶת-קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא-תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

ראוי לשים לב

א. אל כפל אומרו **דבר ואמרת.**

ב. אומרו אשר אני נותן, ולא אמר אשר אתן.

ג. ריבוי אומרו **את קצירה.**

ד. אומרו (פסוק יא) **לרצונכם,** כי מי לא ידע כי לרצונכם הוא מה שיניף הכהן את העומר.

ה. אומרו (שם) **יניפנו הכהן,** כי הרי נאמר שיובא אל הכהן והניף את העומר.

ו. אומרו (פסוק יב) **ועשיתם ביום הניפכם את העומר כבש וכו',** למה עושה עיקר מעומר שעורים ועושה טפל אליו קרבן הכבש ומנחתו ונסכו באומרו ועשיתם ביום הניפכם את העומר כבש וכו'.

ז. אומרו (פסוק יד) **ולחם וקלי וכרמל וכו',** אם ניתן טעם מה אל איסור החדש עד היום ההוא.

ח. כי אחר כל צווי הספירה וקרבנות חג השבועות חוזר ומצווה על **הפאה והלקט** באומרו (פסוק כב) **ובקצרכם את קציר ארצכם וכו',** ואותו הפסוק בעצמו כבר נאמר בפרשת קדושים (ויקרא יט ט), ולמה נאמר פה פעם שנית.

אמנם למה שאין דבר מהולל ומרים לב בני האדם ומחטיאם כשפע רב טוב, כמאמר הכתוב (דברים לב טו) וישמן ישורון ויבעט, והן כל זה יפעל בלתי הביט אל האלוהים אשר נתנו, כי על כן ישכחוהו ויאמרו לאמר כי כחם ועוצם ידם עשה להם את החיל ההוא. כי כפיות טובתו יתברך קו לקו תייסרם ותסירם מן הדרך הטובה ומלכת אחרי ה' עד אבדם מהר. על כן אבינו שבשמים כאב את בן ירצה, גואלנו אהבנו ומשחרנו מוסר השכל, כי מעת החל חרמש בקמת השעורים, שהיא ראשית כל תבואת הארץ, טרם רום לבבם בראות רב תבואות בבית ובשדה, כי ימלאו הגרנות בר ואסמיו שבע, בא האלוהים לפקוח עיניים עורות וללמדם דעת, כי לה' הארץ ומלואה פירות ופירי פירות, כי כח האדם אין כי הכל הבל. לכן זאת יעשו לבלתי רום לבבם. כי טרם בא אל פיהם שום הנאה מתנובת השדה וטרם יטעמו מאומה מ**לחם וקלי וכרמל,** יביאו מראשית קציר כל עם בני ישראל עומר ראשית קצירם אל הכהן. כאומר אליו יתברך, הננו מכירים כי ממך הארץ וכל אשר בה ומידך נתנו לך מראשית כל טרם נאכל מכל, להורות כי ממך הכל ואין אנו עזי פנים להיות כפויי טובה.

י דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי-תָבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וּקְצַרְתֶּם אֶת-קְצִירָהּ וַהֲבֵאתֶם אֶת-עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל-הַכֹּהֵן:

וזה מאמרו יתברך, **כי תבאו אל הארץ**, אשר לא תצטרכו לקחתה בכח זרועכם רק כבאים אל הנחלה, אל יעלה על רוחכם להרהר ולומר, לנו ניתנה הארץ למורשה מאבותינו ולנו היא ולבנינו לעולם, ואשר נאכל פריה וטובה יגיע כפינו כי נאכל, כי נעבוד את האדמה בחריש ובקציר ובכל עבודה בשדה את כל עד בא תבואתה אל הפועל, כי לא ישקוט איש ממלאכתו, אחד הזורע ואחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב והזורה והבורר, ובזיעת אפינו נאכל מלחם הארץ, מאשר ירכיב אפרים יחרוש יהודה ישדד לו יעקב. על כן קידם הוא יתברך ואמר, הביטו וראו כי אחרי בואכם אל הארץ אינה ירושה כבר לכם אשר אין לה הפסק, ולא כמתנה הניתנת ליורש שהיא לו כירושה שאין לה הפסק. כי אם **אשר אני נותן** לשון הווה, כלומר תמיד אני נותן אותה. ולא נגמר המתנה בהחלט פעם אחת כי אם שבכל עת אשר תסורו מאחרי אעבירנה לזולתכם.

וגם לא יעלה על רוחכם כי קצירכם אתם קוצרים, כי אם **וקצרתם את קצירה** של הארץ כי ברוכה היא ומברכתה תבורכו. והוא כי לא תקצרו לפי ערך אשר זרעתם בה כי אם תמצאו מאה שערים, וזה מברכת הארץ. וזהו אומרו קצירה. נוסף על זה מה שאני צידה ברך אברך, וזהו ריבוי ה**את** באומרו **את קצירה.** לכן הכירו כי הכל ממנו, **והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן** בל תהיו כפויי טובה.

יא וְהֵנִיף אֶת-הָעֹמֶר לִפְנֵי ה' לְרֹצֹנְכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת יְנִיפֶנּוּ הַכֹּהֵן:

ושמא תאמרו, והן לו היה אלוהינו יתברך כמלך אשר לו דרך אנשים לאכול ולשתות החרשנו, כי יובא אליו מראשית כרמו ושדהו ליהנות ממנו טרם אוכל אנכי ממנו, אשר הורידני בו כאריס או כעבד לו לפתח ולשדד אדמתו. אבל מה אתן זה לפני הכהן ועבד אדני הוא זה כמוני. אך אבי שבשמים לא יקח ממני מאומה ולא יצטרך אלי חלילה. ואיך יבחן ותגלה ותראה כי לה' אני מחזיק הטובה ואליו יתברך אני מביאו. לזה אמר **והניף את העומר,** כי יניפנו הכהן למעלה ולמטה ולארבע רוחות העולם, לרמוז כי כללות העולם ולמעלה ולמטה שלו יתברך, ואליו יובא העומר הלז ולא לכהן. וגם שאין הוא יתברך נוטלו ונשאר לכהן, הלא לא יבצר כי לו חפץ ה' ליטלו אליו יתברך רצונכם לתתו. וזה אומרו **לפני ה' לרצונכם,** כלומר כי **לפני ה'** הוא ניתן לפי **רצונכם**. והוא יתברך מחשבה טובה מצרפה למעשה, שהוא יתברך כמקבלה בתנופה ההיא ומאכילה לכהניו.

ושמא תאמר, אם כן איפה זאת התנופה ישראל היה להם לעשותה, להורות כי לה' הם נותנים ולא יעשנה הכהן, או יהיה כבכורים שמשים הכהן ידיו תחת ידי הבעלים ומניף. לזה אמר **ממחרת השבת יניפנו הכהן,** לומר שלהיות בזמן ההוא שהוא יום ראשון לחשבון העומר, על כן יאות יניפנו הכהן ולא הישראל. והוא כאשר נכתוב בס"ד, כי אין ישראל מוכנים להתראות ולעבוד עבודה לפניו יתברך עד תום ספירת העומר אך לא מקודם, ומה גם ביום הראשון לספירה.

יד וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד-עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הֲבִיאֲכֶם אֶת-קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם:

הנה רצה יתברך כי טרם נתהנה מכל תנובת השדה, יהיה החל חרמש בקמה לשמו יתברך קדש לה'. וזהו שאמר **ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו** [וכו'] **עד הביאכם את קרבן אלהיכם וכו'.**

כב וּבְקַצְרְכֶם אֶת-קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא-תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

עוד שנית עשה יתברך, כי כאשר הייתה ההתחלה במצווה וקדושה כן יהיה הסוף. וזהו אומרו בסוף הענין **ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך בקצרך לעני ולגר וכו',** למען תהיה תחילת הקציר צדקה וסופו צדקה כי בצדקה יכוננו. וציווה שתהיה כמתן בסתר, שלא ילקוט ויתן לעני כי אם יעזוב אותם ולא ידע מי אוספם.

ולבוא אל אשר הערנו מאומרו **ממחרת השבת,** נשית לב אל שמץ רמז העומר הלז מן הבא בידנו, ואל הקרבן הבא עמו, ואל קצת ענין הכתובים הבאים ברמז הרומז בהם. והוא בהזכיר ענין מאמר **ספר הזוהר** (אמור צז ב) כי הוא כמקרה האשה בנדת דותה כן קרה לעם בני ישראל בצאתם ממצרים. כי כאשר באשה דוה שדם יהיה זובה ובהפסק דמה שבעת ימי ליבון יספרו לה ואחר תטהר והייתה לאיש, כן כאשר עבדים היו לפרעה במצרים נשקעו בטומאת עבודה זרה המטמאה כנדה, וביום צאתם אשר משכו ידיהם מהעבודה זרה ומלו את בשר ערלתם ותהי להם זאת כפיסוק דם נדה.

אך עדיין צריך לברר וללבן עד יהיו ראויים לקבל התורה אשר היא כיום חופה כנודע (**שיר השירים רבה** ג יא), על כן הוצרך תחת שבעה נקיים של האשה שבעה שבועות יספרו למו להפשיט מעליהם כל שיורי חלאת זוהמא עד תומה. ואז ביום החמשים יום ששי לסיון שאז פסקה זוהמתן לגמרי עד בלתי השאיר שריד (שבת קמו א), אז הוכשרו ישראל להיות לו יתברך והוא להם לאלהים, ככלה המוכנת לחתן להכניסה לחופה. ועל כן עומר הפסח הוא של שעורים מאכל בהמה, כי עדיין לא היטהרו ובהמה המה להם. אך בהיטהרם בחג השבועות, אדם הם ויביאו **מנחה חדשה לה'** שתי הלחם מן החטים, עד כאן תורף מאמרם.

[ממחרת השבת]

ובדבר הזה נחה דעתי מקושי הנופל בזה באמת. באמור מריה דאברהם למה זה קרא יתברך את היום טוב שבת (פסוקים יא, טו), אשר בזה מצאו הטועים מקום לטעות כי על שבת בראשית נאמר (מנחות סה א).

טו וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת-עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה:

טז עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לה':

וכן באומרו (פסוק טו) **שבע שבתות,** והיה לו לומר שבעה שבועות כבמשנה תורה (דברים טז ט).

וכן באומרו (פסוק טז) **השבת השביעית,** יאמר השבוע השביעי. אך הוא לרמוז למבין כי שני שביתות שבתו ישראל, אחד ביום הראשון של פסח שבתו על ידי דם פסח ומילה מטומאת עבודה זרה כאשה ביום פיסוק דם נדת דותה ממנה שנוחה ושובתת מדמה. כך עד יום

הראשון כח טומאת העבודה זרה היה שורה עליהם, וביום הראשון שבתו ויתפרקו ממנו. ועדיין היה נשאר חלאה מה שהולכים ומתטהרים ומתלבנים ממנה בשבעת ימי ליבון האשה. ועל כן אמרה תורה **ממחרת השבת**, הוא יום ששבתו ממשא טומאתם, יספרו שבע שבתות, שהולכים ושובתים מחלאה הנותרת בליבון עד ממחרת השבוע שהוא שבת, מהחלאה להתלבן ממנה לגמרי.
ואחשבה שעל כן נתייחדו הימים ההם לדורות להציל את ישראל ולסעדם בתיקון נפשם ולבם לשמים, עד בא יום חג השבועות אשר בו ניתנה התורה. והוא יום רצון, וצריך הכשר וטהרה לקדמו בימי הליבון האלה. ועל כן הנהיגו קדמונינו להגות בימי הליבון ההם ספר משלי ומסכת אבות, להכין להם להתנהג בחסידות כנודע.

ולכן בהתחיל האדם לקצור קציר שדה בהתחלת קציר שעורים שהוא ראשון לכל הקציר, לבל ירום לבו ברוב תבואות, ציוה לנו להביא עומר שעורים שהוא עשירית האיפה. ויהיה הרמז כי הן האדם לאיפה נמשל, כמאמרם ז"ל **בשמות רבה** (מ ג) כי כשאדם היה מוטל גולם הראה לו הקדוש ברוך הוא כל העתידים לבא ממנו זה תלוי בראשו וזה בזקנו וזה בידו וכו' וכן בכל אבר מאיבריו, ושזה היה מאמרו יתברך לאיוב באמור אליו (איוב לח ד) איפה היית ביסדי ארץ, איפה שלך היכן הייתה, באיזה אבר מאדם הראשון היית. עד כאן תורף המאמר.

והנה יראה מדבריהם כי האדם איפה יקרא, ואם כן **עשירית האיפה** על עישור אבריו תרמוז. והן ידענו כי הן רמ"ח איברים נמצאו עישורן כ"ה חסר מעט. ואם באנו לפרט באדם האיברים שכל מעשה הטוב והרע תלויים בהם, אשר על כן צריך האדם לקדשם לשמים, הלא נמצאם במספר הזה. המוח, ושני אוזניים, ושני עיניים, לשון, שפתים, הלב, ושני כליות יועצות, וכבד הכועסת, וטחול השוחק, ושני רגלים, ועשר אצבעות הידיים שהם אנשי החיל עיקר כל מעשה אשר יעשה האדם, הני עשרים וארבעה כנגד ר"מ אברים שהם מעשר שלהם, וראש הגויה שחסר ממנה הערלה יהיה נשאר כנגד מעשר השמנה הנותרים. הנה האיברים האלה הם **עשירית האיפה** שהיא כל האדם שיעור ה**עומר**, אשר אותם צריך האדם להביאם אליו יתברך לקדשם לכהנו לו יתברך. ואם לא ידע לתקן יביאם אל הכהן, הוא המיוחד שבדור לכהן ולשרת את ה', והוא יניף אותם לפני ה' כי ידריכנו לבלתי הניף עשרים וחמשה אברים אלו רק בדברים שהם לפני ה' לשרתו ולעבדו.

יב וַעֲשִׂיתֶם בְּיוֹם הֲנִיפְכֶם אֶת-הָעֹמֶר כֶּבֶשׂ תָּמִים בֶּן-שְׁנָתוֹ לְעֹלָה לה':
יג וּמִנְחָתוֹ שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן אִשֶּׁה לה' רֵיחַ נִיחֹחַ וְנִסְכֹּה יַיִן רְבִיעִת הַהִין:
ועל יתר האברים הבלתי פועלים הם בעצמם ככבש ההולך בתום, יביא **כבש** אחד **לה'**, כי גם כל גופו יקדש. וגם שני חלקי חיותו הם נפש ורוח, שכל אחד הוא מאחד מעשר בחינות עליונות כנודע, המשילם ל**שני עשרונים סלת.** כי הסלת לפני הקמח וסובין ומורסן, כנפש ורוח

בערך הגוף עם היותם סמוכים. כי יקדיש שני חלקי רוחניותו בלול ים בשמן הנשמה שלמעלה מכלן כשמן הטוב על הראש. וגם יתן לה' מושב הנפש הוא הדם בל ירתח לאשר הוא נגד עבודת שמים, וזהו **ונסכו יין רביעית ההין** לעומת רביעית דם שהנפש יוצאה בו.

[ספירת העומר]

טו וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת-עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה:

ואז **וספרתם לכם ממחרת השבת** הוא יום ראשון של פסח ששבתו בו מטומאת מצרים. כי מאז יתנו לב לספור ימי הליבון, לרמז אל מחרת העשרים שנה שעדיהם הוא שיבת מעשים שלו בבית דין של מעלה. מאז צריך יהיו ימיו ספורים חמשים יום לעומת חמשים שנה, עד תשלום ימי שנותיו עד תשלום השבעים שנה. באופן ש**שבע שבתות** שנותיו **תמימות תהיינה** מן החטא.

טז עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לה':

עד ממחרת השבת השביעית, הוא מחרת השבעים שנה שהוא מחרת שביתה מהעולם הזה, עד סוף הזמן ההוא תהיה ספירת הימים בל ימוט יום אחד מהם מעבוד בו את ה'. ואז **והקרבתם מנחה חדשה לה'** היא כל כללות תורה ומעשים טובים **מנחה לה',** מאשר חידש בעולם הזה.

יז מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם תָּבִיאוּ לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתַּיִם שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת תִּהְיֶינָה חָמֵץ תֵּאָפֶינָה בִּכּוּרִים לה':

ממושבותיכם של עולם השפל, **תביאו לחם תנופה שתים** לאכול בעולם העליון, שיהיה לחם תנופה מונף לה' במחשבת היות כל שש קצוות העולם לה', מבלי יערב שום פניה מהם לצד אחר כי אם **לה'** לבדו בכל מעשיו. ויהיו **שתים,** הם רוח ונפש, **שתי עשרונים** כמו שכתבנו כי לשתי עשרונים מתייחסות, שיהיו **סולת** מנוקים מקמח וסובין ומורסן, הם משל אל בחינות ומידות בלתי מובחרות.

ושמא תאמר הלא טוב היה שלא יבוא לעולם כי נוח לו לאדם שלא נברא ולא ישתקע תוך החומר העכור הלז. אל תחוש, כי הלא על ידי ש**חמץ תאפינה,** שתוך חמץ החומר תאפינה הרוח ונפש הרוחנית ויהיו כתוך תנור אש, הלא מזה ימשך יהיו **בכורים לה',** כי יהיו כחדשות לפני ה' מאשר חידשו וביכרו תורה ומצות לה' שנה שנה.

והנה באומרו **תספרו חמשים יום** ואינם אלא ארבעים ותשעה, יראה מרבותינו ז"ל שאומרו חמשים יום נמשך אל אומרו **והקרבתם** (רש"י פסוק טז ד"ה חמשים). ואפשר ליישב בשים לב

כי **מחרת השבת השביעית** היא ליל חמשים, כי אין השבת נגמר עד ליל שבועות. ואם כן **מחרת השבת** הוא יום שאחר כל הארבעים ותשעה, באופן שמוכרחים אנו לומר שהוא עד ולא עד בכלל. ולמה, וטוב טוב היה דלשתוק מפסוק זה, שהרי אמר **וספרתם לכם וכו' שבע שבתות תמימות** למה חזר ואמר **עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום?** אך כיוון, אל יעלה על רוחך שמה שאמרתי **שבע שבתות** הוא **תמימות** שלא יחסרו מהארבעים ותשעה ימים, אך עדיין אפשר שיום האחרון מקצתו ככולו, על דרך ויעש לאביו אבל שבעת ימים (בראשית נ י) שהוא מקצת השביעי ככולו, באופן שיום הארבעים ותשעה יהיה קדש. כי אינו כן, רק שאומרו **תמימות** הוא מדויק שהוא כולל עד ליל שאחר הארבעים ותשעה. וזהו **עד ממחרת השבת השביעית תספרו,** ואיזהו יום **מחרת השבת** שעדיו נספור הוא חמשים יום, לומר שלא תגמר הספירה עד תום הארבעים ותשעה יום לגמרי. וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (רש"י פסוק טז) שממשיכין חמשים יום אל אומרו **והקרבתם וכו',** אין נראה להם דוחק אומרו **חמשים יום** שהוא כאומרו יום חמשים. כך לדרכנו, ונרווח יישוב שאר דוחקים.

[חג השבועות]

והנה ראיתי שואלין מה זה היה שבחג השבועות לא נאמר בתורה על שום מה, כאשר נאמר בשאר מועדים, ובתפלות המועד סדרו בהן קדמונינו יום מתן תורתנו, ולמה לא נזכר טעם זה בתורה?

ואחשבה בשום לב אל הזכיר פרטי הקרבנות בו -

יח וְהִקְרַבְתֶּם עַל-הַלֶּחֶם שִׁבְעַת כְּבָשִׂים תְּמִימִם בְּנֵי שָׁנָה וּפַר בֶּן-בָּקָר אֶחָד וְאֵילִם שְׁנָיִם יִהְיוּ עֹלָה לה' וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם אִשֵּׁה רֵיחַ-נִיחֹחַ לה':

יט וַעֲשִׂיתֶם שְׂעִיר-עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת וּשְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה לְזֶבַח שְׁלָמִים:

כ וְהֵנִיף הַכֹּהֵן אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכֻּרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי ה' עַל-שְׁנֵי כְּבָשִׂים קֹדֶשׁ יִהְיוּ לה' לַכֹּהֵן:

כא וּקְרָאתֶם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל-מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם בְּכָל-מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם:

כב וּבְקַצְרְכֶם אֶת-קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא-תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

מה שאין כן בשאר מועדים. וגם למה קרא למנחתו **מנחה חדשה,** כי גם מנחת העומר הייתה חדשה וקודם לזו ולא קראה חדשה.

וגם אומרו ממושבותיכם שיראה לבלי צורך, כי גם שאמרו רבותינו ז"ל (מנחות פד א) שאין באין מחוצה לארץ למה לא אמר מארצכם.

ורמז אל היות שני לחם ולא מספר אחר, ושהיה **סולת** מנופה בשלש עשרה נפה, ושהיה חמץ הפך שאר מנחות.

וענין אומרו בכורים לה', והיות על הלחם **שבעה כבשים ופר אחד ואילים שנים עולה** מלבד המוספין. ומה נשתנו אלו שעם הלחם מאשר במוספין האמורים פרשת פינחס (במדבר כח כז), ששם בקר שנים ואיל אחד.

ועוד אומרו (פסוק כא) **וקראתם בעצם כו',** מה ענין אומרו **בעצם** זולת הקודם.

ועוד אומרו (שם) **מקרא קדש,** אם הכוונה היא וקראתם מקרא קדש אם כן אומרו יהיה לכם חסר מהכתוב מה יהיה, ואם שעור הכתוב הוא **מקרא קדש יהיה לכם,** חסר מה **יקראו בעצם היום הזה.**

וכן מה ענין אומרו פה (פסוק כב) **ובקצרכם כו'** זולת מה שלמעלה.

אמנם אין ספק שלא יבצר שהוא יום מתן תורה שגדול כבודו, עד שביום ההוא קנה העולם קדושה והארה שאין כמוה בעולם. עד גדר אומרם ז"ל (שבת פח א) שאומרו (בראשית א לא) ויהי ערב ויהי בקר יום הששי שהוא גמר הבריאה, שאומרו יום הששי בה"א הידיעה הוא לומר שכל העולם שנברא תלוי ביום הששי של מתן תורה. והיום ההוא הוא קיים לעד, כמו שכתבנו על פסוק (שמות יט א) ביום הזה באו מדבר סיני, שאין מילת זה נאמרת אלא במה שמונח לפנינו, ואם כן היה לו לומר ביום ההוא, אך הוא שקנה הויה וקיום. על דרך אומרם ז"ל (**זוהר** ויחי רכא ב) על ויקרבו כו' (בראשית מט כז) כי ימים שנעשו בהם מצות הם חיים וקיימים. ומה גם יום מתן תורה שלא נהיה כמוהו כנודע, שודאי שלא חלף עבר כי אם קנה עצם קדושה רוחנית קיימת.

ואם כן כדאי הוא לקבוע עליו יום חג ה'. אך אמר אלוהים אם אומר להם בחדש השלישי בששה לחדש שנתתי לכם התורה חג לה', הלא יתחמץ לבב ישראל באומרם איך נשמח ונחוג את חג ה', אחר שעד המלך במסבו נהפך לאבל מחולנו ושמחה לתוגה נהפכה בכל הרעה אשר נהייתה על תבנית שור אוכל עשב. אך אין ספק כי הוא יתברך תשובתו בצדו, כי יאמר מה לעשות עוד ולא עשיתי לכם. הלא מאנשים עשיתי אתכם עד הייתם כאלוהים, כי השמע עם קול אלוהים ככם מדבר מתוך האש, כי הלא כטומאת הנדה הייתה בכם כמו שאמרו ז"ל (שבת פב א) שעבודה זרה מטמאה במשא כנדה, ועל ידי דם פסח ומילה העברתי העביר טומאתכם. ולמען הלבין אתכם כימי ליבון אשה דוה המתקדשת מטומאתה, עשיתי לכם שבעה שבתות לעומת שבעה נקיים, עד היטהרתם מכל חלאת שיורי זוהמא, עד עליתם למעלה ממלאכי השרת, שהנחתי אותם מהיות לי מרכבה והשריתי שכינתי עליכם, כמאמרנו על פסוק (דברים לג ב) ואתא מרבבות קדש ולא אמר ברבבות, והוא ענין אני אמרתי אלוהים אתם (תהילים פב ו).

הנה בזמן מועט העליתי אתכם מתוך טומאה רצוצה עד גדר עליון ממלאכי השרת. כמו שכתבנו במקומו, שבהיותם נגד ההר לפני האלוהים היו בימים ההם מראש חודש סיון מתלבנים ומזדככים עד בלי די. שהוא ענין מאמרינו על מאמר המגיד אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו, כי הלא יראו דברים תפלים מבלי מלח, כי מה בצע קרבתנו לפני הר סיני אם לא לתת לנו את התורה. אך הוא כי קרבת אלוהים לפנינו בהר סיני זיככתנו עד היות כאלוהים להינבא פנים בפנים כולנו בהקיץ ולראות מה שאין עין יכולה לראות, זה היה די לנו.

כלל הדברים כי הפלגת הגדולה אשר עשה אלוהים לנו ביום ההוא לא ישערנה שכל אדם, כי בהגיע אל הגדר ההוא צאת תקלה בעוון העגל הוא פליאה. ואם כן ודאי כי לה' הגדולה על כל אשר עשה לזכינו לבלתי נחטא, ולנו בושת הפנים שלא שווה לנו וחטאנו. על כן אמר הוא יתברך, איני עושה עיקר לפרש טעם החג הלז רק על מה שטהרתי אתכם ממדרגה אל מדרגה, עד היותכם יותר ממלאכים רואים ונאותים לקבל התורה ולהיות קדושים. כי על כן יום שנגמר זיכוכם עד גדר עצום ורב תחוגו בו. וזהו אומרו **כי תבואו כו' וקצרתם כו'.** והוא ענין שהזכרנו מ**ספר הזוהר** (אמור צז ב) כי במצרים היו עובדי עבודה זרה נאותים טמאים כטומאת הנדה. ואפילו בגדר בהמה שאינה מקבלת טומאה לא הייתם כנודע כי בעלי חיים אין מקבלים טומאה, עד עבור יום ראשון של פסח. ומיום שני שהם ימי ליבון הייתם כבהמה אוכלת שעורים, על כן מנחתכם עומר שעורים. ועד היום ההוא אפילו **לחם וקלי וכרמל לא תאכלו,** כי עד היום ההוא אפילו כבהמה לא הייתם.

אך **וספרתם לכם שבע שבתות** ליבון להתלבן ולעלות אל גדר אדם, כי אז נתחדשתם כבריה חדשה. וזכר לדבר **והקרבתם מנחה חדשה לה',** לרמוז כי אז נתחדשתם להיות **לה'.** וממושבות שלכם **תביאו לחם תנופה,** לרמוז שכל כך נזדככתם שממושבותיכם בארץ הלזו הבאתם בזכותכם לחמה של תורה מן השמים שהוא **לחם תנופה,** שהתנופה כוללת שש רוחות העולם, שהתורה כוללת הכל כי בה נבראו. **שתים** כנגד תורה שבכתב ותורה שבעל פה, כי שתיהן נאמרו אז כנודע. במקום ש**שני עשרונים** שהם שתי דברות אנכי ולא יהיה לך, שכל אחד הוא עשרון של עשרת הדברות. במקום ש**סולת** תהיינה חשובות על השאר, אדרבה מנופים בשנים עשרה נפה הוא בשנים עשר שבטים, שיהיה לכולן כסולת נקיה כי את שתיהן שמעו מפי הגבורה בפירוש. מה שאין כן השאר אדרבא **חמץ תאפינה,** שבם הנחתם שאור שבעיסה וחמצתם אותם.

והוא מאמרם ז"ל

(**שמות רבה** מב ח) משל למלך ששידך אשה ונתן לה בידו שני תכשיטין, ושלח לה על ידי שליח שמנה אחרים, והיא אבדה השנים שנתן לה בידו. ויכעוס ויאמר: וכי לא היה לך לאבד אלא השנים שנתתי לך בידי?!

כך אמר הקדוש ברוך הוא לא עברתם אלא השנים הראשונים אנכי ולא יהיה לך שנתתי לכם מפי. וזה יאמר, ה**שני עשרונים** שהיה לכם להיות **סולת** בשנים עשר שבטיכם חשובות על השאר, הכנסתם בה ואפיתם אותם חמץ, אותם שהיו **בכורים** ראשונים לכל שהיו **לה'** שנתן להם ה' בידו, שהוא כי אשר מצווה הוא יתברך לעשות, אומר אותו באופן תהיה סדר ענין מצוותו רומז ענין זה כמדובר.

[שתי הלחם]

יח וְהִקְרַבְתֶּם עַל-הַלֶּחֶם שִׁבְעַת כְּבָשִׂים תְּמִימִם בְּנֵי שָׁנָה וּפַר בֶּן-בָּקָר אֶחָד וְאֵילִם שְׁנָיִם יִהְיוּ עֹלָה לה' וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם אִשֶּׁה רֵיחַ-נִיחֹחַ לה':

על כן למען תבינו ותשכילו איך נצולתם בעשותכם הרעה הגדולה ההיא, הולך ורומז בצווי איך ריחם עליהם למען יכירו כי טוב ה', והוא עשה את שלו והם לא עשו הראוי להם, ועם כל זה ישוב ירחם כרוב רחמיו. והוא, כי מלבד קרבן מוסף אשר לא נזכר פה כי אם בחומש הפקודים (במדבר כח כז), שהוא שבעה כבשים ופרים שנים ואיל אחד, מזכיר עתה אותם שבאים על הלחם שהוא לחמה של תורה, שהוא חידוש ענין היום על דבר יום מתן תורה. אמר **והקרבתם על הלחם שבעה כבשים תמימים בני שנה ופר בן בקר אחד** (ואיל אחד) [**ואילים שנים**]. לרמוז מאמרם ז"ל (**שמות רבה** מד ז) שאמר משה להקב"ה, ריבון העולמים הלא על סדום אמרת לא אשחית בעבור העשרה, והרי פה אני ואהרן וארבעת בניו ויהושע, אמר לו הקדוש ברוך הוא, אתם שבעה היכן הם השלשה, אמר לו זכור לאברהם ליצחק ולישראל הרי עשרה. זה ירמוז פה לרמוז מה שעל ידם הקרבתי אתכם לבלתי השחיתכם, הוא שבעה כבשים הם השבעה שפרט לו משה; ועוד השלשה אבות: פר אחד הוא אברהם כד"א (בראשית יח ז) ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר, וגם נקרא אחד כמה דאת אמר (יחזקאל לג כד) אחד היה אברהם; ואילים שנים הוא אילו של יצחק, וגם יעקב שנקרא שה שהוא איל, הרי שלשה תשלום העשרה **יהיו עולה לה'.** כי אלו הם שעלו לרצון לה' להשיב חמתו. **ומנחתם ונסכיהם** שהקריבו כל ימיהם כולם עלו לרצון לפני ה' יתברך.

יט וַעֲשִׂיתֶם שְׂעִיר-עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת וּשְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה לְזֶבַח שְׁלָמִים:

כלל הדברים שאומר הוא יתברך אם יום מתן תורה לא שמחתם בו בסוף, לא ממני כי אם מכם. כי הרבה יותר מדאי עשיתי להכין אתכם לבלתי תחטאו, וגם אחרי כן לבלתי השחיתכם. על כן כדאי הוא כל אשר עשיתי לכם לקבוע חג ה' ביום מתן תורה ההוא. וגם עתה עם היות שאין פקידה שאין בה מעון ההוא (רש"י במדבר יט כב ד"ה למשמרת), לא

געלתי אתכם כדי שתאמרו כי עשותכם חג על מתן תורה יהיה לכם למזכרת עוון כי עד שהמלך במסבו נרדכם נתן ריחו.

כי על כן הנני מכין לכם כפרה שנה שנה, כי הנה **ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת.** ואחר הכפרה אני מראה ביום זה כי שלום ורצון טוב ביני וביניכם, כי **ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים.**

כ וְהֵנִיף הַכֹּהֵן אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכּוּרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי ה' עַל-שְׁנֵי כְּבָשִׂים קֹדֶשׁ יִהְיוּ לה' לַכֹּהֵן:

והניף הכהן אותם על הלחם, לרמוז כי לחמה של תורה אשר קלקלתם קבלתה ביום זה, ונעשו עליכם כוחות ורוחות ומקטרגים עליכם בששה רוחות העולם. לכן הלחם שהוא רמז לתורה ההיא יונף עם הכבשים לארבע רוחות ומעלה ומטה, להשקיטם ולהיות שלמים אתכם כי יכירו כי שלום לכם עם ה' אלהיכם. כי גם שנאכל מהם זולת חזה ושוק, והיה לכם לומר כי טוב טוב היה שיהיו עולות ולא יאכל מהן, לא כן הוא כי **קדש יהיו לה' לכהן,** כי כחלק הנאכל לאישים אני מחשיב מה שאוכל הכהן, להורות כי גם שמתחת ידי אהרן הכהן יצא העגל ההוא לא ידבק בו מאומה ושלום רב עמו חלק הגבוה כחלק הכהן, מה שלא היה מורה זה אם היה עולות:

כא וּקְרָאתֶם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל-מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם בְּכָל-מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם:

ושמא תאמרו הנה כל הענין הזה תלוי בענין שתי הלחם ברמז הרומז בו כמדובר. אך אחר הבית שאין קרבן ואין שתי הלחם יתבטל חג זה מלהיות **מקרא קדש** ושלא יעשה בו מלאכה. על כן אני אומר **וקראתם בעצם היום הזה,** לומר הלא ידעתם כי היום ההוא לא נתבטל וחמק עבר, כי אם יש לו עצם והויה קיימת לעד כמדובר למעלה, ומה גם בכל תיקון אשר אמרתי. לכן **וקראתם** בשביל **עצם היום הזה מקרא קדש,** כי גם שאותו העצם לא עמד לכם אז הנה יהיה לכם לעתיד, כי קיים הוא ומוכן לכם. וזהו אומרו **יהיה לכם** שהוא העצם הנזכר. כי אם כעת הוא בודד בעצמו, יבוא זמן שיהיה **לכם.**

או יאמר תמיד **יהיה לכם** ביומו להשפיע לכם שפע קדושה, לכן גם שלא יהיו קרבנות תישאר **חוקת עולם בכל מושבותיכם,** אפילו בזמן שיש לכם מושב ולא לי, **לדורותיכם.**

כב וּבְקַצְרְכֶם אֶת-קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא-תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

ושמא תאמרו הנה בזמן הבית, כי אם היום היה לנו כמעט מזכרת אשמותינו היה השעיר מכפר והשני כבשים שלמים יעשו שלום לנו, אך אחר הבית מי יתקן. לזה אמר הנה אלמדכם

להשקיט האף המשחית מלקטרג, תתנו צדקה מתן בסתר שיכפה אף. כי אין מתן בסתר גדולה מ**פאה ולקט** שהבעלים הולכים לבתיהם ולא ידעו מי אוספם. ועל כן ציוה לנו הוא יתברך בל ילקטו בעלים ויתנום לעני בידיהם, כי אז אינו מתן בסתר ועניים בושים. וזהו אומרו **ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך בקצרך ולקט וכו'** שהוא לתתו בידך, כי אם **תעזוב אותם** והם ילכו וילקטוהו כלוקט בשלו. כי **אני ה' אלהיכם** שלך ושלהם. ולמה נתתי לך שדה תבואות ולא לו, כי אם שחלקו נתתי בקצה שדה והניחהו לו שילקוט ולא יבוש. וזהו החילו בלשון רבים **ובקצרכם** ויצא בלשון יחיד **לא תכלה,** לומר הנה יש עשירים בעלי שדות ויש עניים שאין להם, וכאשר ניתנה הארץ, לכולם ניתנה. נמצא ש**ובקוצרכם** אינו לך בעל השדה לבדך, כי אם **קציר ארצכם** של כל ישראל כי חלק העניים נתתי בשלך. על כן אתה בעל השדה **לא תכלה וכו'** כי אם **תעזוב אותם** והם ילכו וילקטו. כי **אני ה' אלהיכם** כמוך כהם, ועלה בדעתך שלא הנחתים ריקם כי אם שחלקם שם.

[ראש השנה]

כג וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

כד דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא-קֹדֶשׁ:

ראוי לשים לב אל אומרו **לאמר** זה פעמים:

אך יאמר **וידבר ה' אל משה לאמר** ענין היום, שהוא היותו יום **זכרון תרועה** והכנעה ושבירת לב בתשובה שלמה. אך למה שהוא אלהינו הוא שופטינו והוא אבינו אב הרחמן וכל חפצו יתברך לרחמנו, על כן לבל נתעצב אל לבנו בפתח דבריו להזכיר לנו התרועה וההכנעה, על כן רצה יתברך שיתחיל משה לדבר לנו הבטחתו יתברך, כי התרועה שמחה וששון יהיה לנו כי כך הוא אופייא של אלוהינו. על כן מצוונו לאכול ולשתות ולשמוח בו, ונבטח בו יתברך אם כבנים אם כעבדים יחננו ויוצא לאור משפטינו. ועל כן אחר אומרו **וידבר ה' אל משה לאמר** ענין היום, אמר למשה **דבר אל בני ישראל** ענין אחר כדי **לאמר** המכוון אשר ציוויתיך **לאמר**. ומה הוא הענין אשר תקדים, הלא הוא **באחד לחדש השביעי הזה יהיה לכם שבתון** שהוא שביתה ושמחה. ואחר אומרו מה שיקדים אל העיקר אמר ענין היום שרצה בו, כאומרו **וידבר ה' אל משה לאמר,** שהוא **זכרון תרועה מקרא קדש,** שיהיה בלבם **זכרון** תרועת משפטו יתברך למעלה, כי היום יעמיד במשפט כל יצורי עולם ועל ידי ה**תרועה יהיה לכם מקרא קדש:**

או שעור הכתוב על דרך זה, בשום לב אל לשון אומרו **יהיה לכם,** ולא אמר באחד לחדש השביעי יום שבתון הוא. אך לימדנו יתברך כי דרכו הפך דרך מלכי הארץ. כי הנה זה דרכם, כי בהישמע לאחד מהמלכים כי אנשי עיר אחת מערי ממשלתו אשר לא טוב בעיניו עשו, וקבע יום מועד להעמידם במשפט ומי אשר חטא לו ימחנו מספרו מן העולם, הלא דרך המלך הוא

שחפץ יחפוץ יותר במשמאילים מבמיימינים למען הראות רעם גבורותיו וכח משפטיו, כי להשמיד בלבבו את עוברי רצונו למען תיפול חיתתו על כל מלכותו ורגזו וחלו מלפניו. אך לא כדרך מלכי ארץ דרכיו יתברך חלילה, כי חפץ חסד הוא וברגע באפו חיים ברצונו, וכל חפצו במזכים ולא במחייבים. וכמאמרנו על פסוק (איוב א ו) ויהי היום ויבאו בני האלהים וכו', כי אמרו רבותינו ז"ל (**זוהר** פינחס רלא א) כי יום ראש השנה היה שהוא יום הדין.

ובזה אחשוב כי שם הורה לנו הכתוב דרכו יתברך, כי על המיימינים אמר ויבאו בני האלהים להתיצב על ה', כי הם עיקר הביאה וההתייצבות, אך השטן הבא ללמד קטיגוריא לא בא כי אם כדבר נוסף ובא בתוך הבאים. וזהו ויבא גם השטן בתוכם (איוב שם) שהוא אגב המזכים, כי חפץ חסד הוא יתברך. וזה יאמר פה **וידבר ה' אל משה לאמר,** שהוא **לאמר** ענין היום כי יום **תרועה** הוא. אך **דבר אל בני ישראל** אשר אהבתי כדי **לאמר** הענין סגנון זה. והוא בשום לב אל ייתור מלת הזה. אך הוא לומר הלא יום אחד לחדש השביעי הזה שהוא יום הרת עולם אל תפחדו ואל תרהו, כי הלא לשבת ולשמחה **יהיה לכם זכרון** ה**תרועה** וההכנעה. וזהו **יהיה לכם שבתון זכרון תרועה,** כי הזכרון של ההכנעה שהיא התשובה יהפך לשמחה. כי **זכרון** ה**תרועה יהיה לכם מקרא קדש**, כאלו את קדש עליון אתם קוראים וממשיכים אליכם.

כה כָּל-מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לה':

לכן **כל מלאכת עבודה לא תעשו,** כלומר אך מה שאינו מלאכת עבודה כי אם אשר יאכל לכל נפש תעשו. והוא מאמר עזרא הסופר (נחמיה ח י) אכלו משמנים ושתו ממתקים, באופן כי שלום לכם עם אלהיכם יתברך. כי אתם תאכלו ותשמחו, וגם מזבח ה' כי **והקרבתם אשה לה'.** וכל זה הוא בראש השנה.

[יום הכיפורים]

כז אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפֻּרִים הוּא מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת-נַפְשֹׁתֵיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לה':

אך בעשור לחדש השביעי הזה אין בו לא אכילה ולא שתיה כי אז **יום הכפורים הוא,** כי תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר (יומא פה ב). וזהו **אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכיפורים הוא.** עם היות ש**מקרא קדש יהיה לכם,** עם כל זה אינו כראש השנה שאתם אוכלים והמזבח אוכלת, כי אם שאתם תרעבו והמזבח תאכל. וזהו **ועניתם את נפשותיכם והקרבתם אשה לה':**

וזה יהיה ענין הכתוב: והוא כי אחרי אומרו איך דבר ה' אל משה לאמר, אמר אלוהים אל משה, אל תאמר די לי כי אקהיל כל עדת ישראל לאמר אליהם הדבר וכל איש ואיש יקשט את עצמו, כי אם **דבר אל בני ישראל לאמר** גם הם לזולתם מישראל, הנה **בחדש השביעי באחד לחדש,** שהוא יום הדין, עשו באופן **יהיה לכם שבתון** ושמחה ויבולע המוות. שאפילו

לא יכתב איש בו למיתה, שיעצב כל אחד ברעיון לבו לומר מי יודע מה היה משפטי בעולם העליון אם טוב ואם רע. ובמה יהיה שבתון ושמחה, הלא ב**זכרון תרועה** והכנעה על כל אשר חטא על הנפש. ולא בלבד בסיגופים ווידויים כי בהרהור תשובה שהוא **זכרון תרועה יהיה מקרא קדש.** ולא תצומו בו לרחמכם, כי אם אכלו ושתו ושמחו, כי שלום ביניכם לבין אלוהיכם ותאכלו ותשבעו.

וגם מזבח ה' מאכלו בריאה בכל קרבן מוקטר מוגש בו, וטוב לכם כי תצילו נפשכם ממות ואוכלים ושותים וחוגגים. וזהו **כל מלאכת עבודה לא תעשו,** כלומר כי אם מה שאינה עבודה שהוא אשר יאכל לכל נפש שהוא לשמוח במועד. וגם תעשו כן גם למזבח ה' כי **והקרבתם אשה לה'.** באופן כי ייעץ כל איש ישראל יעשה באופן ינצל ממות והוא אוכל ושותה, וגם ייעץ העושה כן את כל השאר יעשו כמוהו, וגם מזבח ה' יאכל בלחמו. כי הדרך הזה הוא טוב מהתענות וסגופים, ודבר הקל ומועיל כזה מי לא יעשנו. וזהו בראש השנה. **אך בעשור לחדש** לא כן יהיה כי אם **ועניתם כו'** כמדובר בקודם.

כו וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

כז אַךְ בָּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפֻּרִים הוּא מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת-נַפְשֹׁתֵיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לה':

כח וְכָל-מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כִּפֻּרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

כט כִּי כָל-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא-תִעֹנֶּה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה מֵעַמֶּיהָ:

לא כָּל-מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם:

לב שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת-נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב מֵעֶרֶב עַד-עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם:

ראוי לשים לב:

א. אל מלת **אך,** מה בא למעט על דרך הפשט זולת הנוגע אל הדין.

ב. אומרו הכפורים לשון רבים ולא אמר יום הכפור.

ג. ייתור ה**ה"א**, כי לא אמר יום כפורים כמאמרו בפסוק שאחריו.

ד. מלת **הזה** שהיא מיותרת.

ה. כי מאומרו יום הכפורים ומאומרו **מקרא קדוש** יראה כי יום שמחה הוא, ומאומרו **ועניתם כו'** נראה שהוא יום עינוי.

ו. אומרו והקרבתם אשה לה' בין הדבקים, כי פסוק שאחריו **וכל מלאכה לא תעשו** היה לו לסמוך אחר שאמר **מקרא קדש יהיה לכם.**

ז. אומרו (פסוק כח) **וכל מלאכה כו' כי יום הכפורים הוא כו',** כי הלא אין הכפרה טעם מספיק אל השביתה, כי הרי שבת אסור במלאכה בעונש יותר מזה ואין בו כפרה.

ח. אומרו (שם) **לפני ה' אלהיכם**, כי מי לא ידע שכן הוא, כי אנה יהיה האדם שלא יהיה לפני ה'.

ט. אומרו (פסוק כט) **כי כל הנפש וכו'**, כי הלא אין זה נתינת טעם שתצדק בה מלת כי, ומהראוי היה יאמר וכל הנפש וכו'.

י. למה חזר פעם שנית להזהיר על המלאכה ואמר (פסוק לא) כל מלאכה לא תעשו.

יא. למה אמר (פסוק לב) **שבת שבתון הוא לכם** פה ולא אמרו למעלה באומרו מקרא קדש.

יב. אומרו (שם) **שבת כו' ועניתם כו'** שמורה כי השביתה היא טעם אל העינוי, ואדרבא היא טעם אל מקרא קדש ושמחה.

כז אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפֻּרִים הוּא מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת-נַפְשֹׁתֵיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לה':

והנה למעלה כתבנו דרך אחד אל אומרו **אך כו' ועניתם כו' והקרבתם אשה לה'**, שהוא, בראש השנה **יהיה לכם זכרון תרועה** אך תאכלו ותשתו אתם ומזבח ה' כי **והקרבתם אשה לה'. אך בעשור** לא כן כי **יום כפורים הוא**, רק אתם תרעבו והמזבח יאכל, כי **ועניתם כו'** בצום נפשכם והמזבח יאכל לחם אלהיכם כי **והקרבתם אשה לה'.**

ובדבר הזה נבואה אל ענין הכתובים

הלא הוא, כי אומר הוא יתברך, הנה ביום המשפט באחד לחדש אינני מכביד עליכם לענות נפש, כי אדרבא יהיה לכם שבתון זיכרון תרועה, כי תהיה לכם קול שופר זיכרון תרועה והכנעה של הדין העליון אשר בו ביום אתם נדונים. כי אין זה רק התעוררות והתחלת תשובה, ועם התשובה לא יספיק לכפר עליכם גם כי תרבו תשובה, כי אך בעשור לחדש כו' הוא יום הכפורים ולא מראש השנה. והוא הנודע ממאמרם ז"ל (יומא פו א) כי תשובה תולה ויום הכפורים מכפר. והוא משל הרופא שמקדים השקאות לרכך ואחר כך נותן הרקה. וזהו אומרו הזה, כי להיות בפירוש שהחלה תשובתם בו הוכן להיות זה יום הכפורים. ואל יקל בעיניכם מורא שמים וחרדת תשובה ביום ההוא, באמור כי אדרבא יום חסד ורחמים וכפרה הוא. כי הלא איני אומר יום הכפור הוא אלא יום הכפורים הוא, כי הוא מיוחד לשני כפורים באופן צריך זכות והכנעה יתירה. והוא אחד לדון כל הבינוניים לחיים או למות, שנית כוללת אל כל יצורי עולם כצדיק כרשע כבינוני לכפר בעד כל עוון ופשע שאין בו כרת או מיתת בית דין לכל איש ואיש לפי הכנעתו ותשובתו. ולכן **ועניתם את נפשתיכם.** ולא זה צום אבחרהו לכוף כאגמון ראשו ושק ואפר יציע, כי הלא המה הוראת הכנעה ואיננה ואם ישנה היא לגוף בלבד. אך בזה חפצתי במה ש**ועניתם את נפשותיכם**, כי עד נפש יגיע העינוי בעצם וראשונה. ובעד הגוף החימרי והקרבתם בעלי חיים תמורתכם. וזהו **ועניתם כו' והקרבתם כו'.**

ובמה שאמרו רבותינו ז"ל (יומא כ א) כי השטן עולה בגימטריא שס"ד שהוא כמנין ימות השנה חסר אחת, לרמוז כי מושל הוא בכל ימות השנה חסר אחד הוא יום הכפורים שלא ניתן לו רשות בו לקטרג.

עוד אמרו רבותינו ז"ל (**פרקי דרבי אליעזר** מו) כי אדרבה מתהפך לישראל לאוהב, ואומר לפניו יתברך כמה אומה טובה יש לך בארץ, אין להם אכילה ולא שתיה כמלאכי השרת ואין להם לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות כמלאכי השרת. ואפשר כי ממקומו יפן ברחמיו לעמו למצוא שמץ רמז דבר מה ממאמריהם אלו. והוא כי באומרו **אך** ובטעם פזר גדול, רמז לומר הנה יש מיעוט אחד **בעשור לחדש** שעל ידו **יום הכפורים הוא,** והוא השטן שסילקו יתברך מעל ישראל עמו ביום הכפורים. וזהו המעוט הרמוז ב**אך,** כי יש דבר מיעטו יתברך ביום ההוא מישראל והוא רמוז במלת **אך**. כי **אך** בגימטריא עם התיבה עולה כ"ב כמספר השט"ן [במספר קטן]. ורמז בטעם הפזר גדול שמגביה את התיבה בתנועתו, כן המיעוט הרמוז בהגביהו יתברך מעל עמו בעשור לחדש, ועל יד כן **יום הכפורים הוא.** והוא כי כל אחד משאר ימי השנה אפשר היות בו קטרוג או כפרה, **אך** זה **יום הכפורים** הוא בלבד ולא הפכו. ועל כן **מקרא קדש יהיה לכם ישראל.** וזאת עשו **ועניתם את נפשתיכם,** שהוא כי על ידי הצום יאמר כי אדרבה יש לו יתברך עם, הם ישראל, כמלאכי השרת שאין בהם לא אכילה ולא שתיה. וגם באומרו **נפשתיכם** בחסרון וי"ו רמז אחדות כאלו כל ישראל נפש אחת המה. וגם הוא מה שבו יגמור ההלל השטן על ישראל, באומרו אין להם לא שנאה ולא קנאה, והם דברי המאמר השני שהזכרנו. ואחר הרמז של השלום בין אדם לחברו, אמר כי על מה שבינם למקום **והקרבתם אשה לה'.**

כח וְכָל-מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כִּפֻּרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

אמר הלא תראו באשר אמרתי שני הפכים:

אחד שהוא **מקרא קדש** שהוא כיום חג ה' הוראת שמחה,

שנית **ועניתם את נפשתיכם** שהוא הוראת עצבות, שהם תרתי דסתרן אהדדי.

ואלו אומרו **מקרא קדש** היה כיום חול המועד שגם בו נאמר **מקרא קדש** ומותר מן התורה בעשיית מלאכה, או אפילו כיום טוב שמלאכת עבודה נאסר בלבד אך לא אשר יאכל לכל נפש, החרשנו באמת, באמור כי שני בחינות ימצאו בו:

עינוי נפש על אשר חטאו על הנפש,

ושמחה על שעל יד תשובה זו יתכפרו מאשמותם.

אך אומר הוא יתברך הביטו וראו כי לא מלאכת עבודה בלבד אסרתי כיום חג ה', כי **וכל מלאכה לא תעשו,** שכולל גם צורך אוכל נפש שהוא כיום שבת המרוחק מכל עצב. ועתה הלא תוכפל קושיית הנגדיות, מי נתן צום עם שבת שהוא קושי גדול מקושיית רבותינו ז"ל (ראש השנה יח ב) על פסוק (זכריה ח יט) צום הרביעי כו', שהקשו קרי ליה צום וקרי ליה שמחה.

על כן להשיב על דבר זה אמר אל תתמהו על החפץ, כי כאשר אמרתי ועניתם את נפשותיכם הוא כי יום כפורים הוא לכפר עליכם, ועל כן צריך ענות אדם נפשו ושוב אל ה' בחזקה. ואשר אמרתי **וכל מלאכה לא תעשו** שהשוויתיו ליום שבת, הלא הוא **לפני ה' אלהיכם.** כלומר כי הנכם היום בהשראת **ה' אלהיכם** אתכם, שתתייחסו להיותכם עמו לפניו, שעל כן היו עומדים צפופים ומשתחווים רווחים (יומא כא א). ועל כן להיות לכם אז כל שפע הקדושה הזאת, לא נפלאת היא ולא רחוקה הרחקת המלאכה כיום שבת קדש:

כט כִּי כָל-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא-תְעֻנֶּה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה מֵעַמֶּיהָ:

ואל תוסיף להפליא בתמיהתך לאמר היתכן שביום דין איום ונורא כזה כמדובר במאמר **פסיקתא** (מובא לעיל פסוק כו), יהיה סרח עודף כל כך בקדושת היום המורה חסד ורחמים על בחינת העינוי המורה על דין. כי הלא ראה נא כי כן הוא לפני, כי עודף הוא בחינת גדר המנוחה מגדר בחינת הצום.

כי הלא ראה **כי הנפש אשר לא תעונה [כו'] ונכרתה** היא מעמיה.

ל וְכָל-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כָּל-מְלָאכָה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְהַאֲבַדְתִּי אֶת-הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ:

אך **וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה** [כו'] **והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה.** הרי כי החמרתי יותר על העושה מלאכה מעל הבלתי מתענה. הנה כי מן האמור אצל עונש תבין ותשכיל כי גדול יום ה' על ישראל עמו כי בחר הסתופף עם בניו ביום ההוא כמדובר. כי על כן החמיר הוא יתברך על העושה מלאכה כי יפגום בקדושת היום הגדולה מעל אשר לא תעונה.

לא כָּל-מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם:

אחר דברו כל תוקף קדושת היום ואשר הוא מכפר על עם בני ישראל כאמור, והלא תאמרו הלא כל זה לא יהיה רק בזמן שבית המקדש קיים, אך לא אחר החורבן שערבה כל שמחה. וגם כן במה יכופרו כל רובי עונות ופשעים ועל חטאים, אחר שאין מקדש ולא כהן גדול ולא סדר עבודה, ולפי מיעוט ההכנה תתמעט השראת וחובת המנוחה ביום שבת קדש.

כי הנה דע לך כי לא נגרע מעבודתכם ושביתתכם דבר מזאת המנוחה, כי **כל מלאכה לא תעשו חוקת עולם לדורותיכם** שהוא אחר החרבן. וזה אומרו **בכל מושבותיכם,** כלומר גם בזמן מושבותיכם ולא מושבי.

לב שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת-נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב מֵעֶרֶב עַד-עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם:

כי שבת שבתון הוא לכם, שבת ממלאכה, שבתון מאכילה, כמו שאמרו ז"ל (הובא **ברמב"ם** שביתת עשור א ה). כלומר שעל ידי שביתה מאכילה יושפע בכם שפע קדושה ומנוחה, כי יהיה ה' עמכם כזמן הבית.

ושמא תאמרו הלא כמו זר יחשב יועיל לנו הצום לבדו אז, כצום ועבודה בזמן הבית. כי הנה אל תחושו על זה, כי הלא על כן אני מקדים לחנך אתכם בצום כפול. כי **ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב** שתפסקו מבעוד יום, ואעלה עליכם כאלו התעניתם תשיעי ועשירי, באופן כי ישלים מה שתצומו גם התשיעי מה שיחסר מהעבודה שהייתה בזמן הבית. וגם מעתה תעשו כך לשישאר כך אחר החורבן. ואחר אומרו **בתשעה לחדש בערב**, חזר ואמר **מערב עד ערב תשבתו שבתכם.** לומר שאעלה עליכם כאלו התעניתם שני ימים במה ש**מערב עד ערב תשבתו שבתכם** בין לשביתת המלאכה בין לשביתה מאכילה, באופן לא תחסר מכם כפרה שלימה גם אחר הבית כמדובר.

או יהיה ענין הכתובים:

(**פסוקים כז - לב**) **אך בעשור כו',** **שיש לשים לב:**

א. אל מיעוט ה**אך** (פסוק כז).

ב. אומרו (שם) מלת **הוא,** שהיא מיותרת.

ג. אומרו (שם) **הכפורים,** לשון רבים ויתור הה"א.

ד. הפסיקו בין **יום הכפורים** ל**ועניתם** באומרו (שם) **מקרא קדש.**

ה. אומרו (פסוק כח) **בעצם היום הזה** בענוי ובמלאכה, ושניהם מיותרים.

ו. אומרו (שם) **כי יום כפורים הוא,** כי הרי נאמר, ואיך הוא טעם אל העדר מלאכה.

ז. אומרו (שם) **לפני ה' אלהיכם.**

ח. אומרו (פסוק כט) **כי כל הנפש אשר לא תעונה,** שיראה שהיא נתינת טעם אל האמור ואינה אלא גיזרה.

ט. אומרו (פסוק לא) **כל מלאכה לא תעשו,** פעם שלישית.

י. אומרו (פסוק לב) **שבת שבתון הוא לכם,** שהראוי יאמר שבתון לה' ולא ש**שבת** ו**שבתון הוא לכם.**

יא. אומרו (שם) **ועניתם וכו' בתשעה לחדש,** שהוא הפך האמור למעלה שלא נזכר רק העשירי בלבד.

יב. מה שחוזר ואומר (שם) **תשבתו שבתכם.**

אך יהיה ענין הכתובים מלמעלה מה שכתבנו בסוף הדרך הקודם, שתוספת העינוי מועיל לאחר החורבן. ושעור הכתובים, כי למה שבסמוך עתיד לומר עינוי התשיעי שהוא התוספת מבעוד יום, אמר **אך בעשור,** לומר הנה **אך בעשור** לבדו **יום הכיפורים** למה שהוא היום של

שני הכפורים מספיק הוא לבדו. וזה אומרו **הוא,** כי על כן בו בלבד **מקרא קדש** שהוא שפע של קדש עליון יהיה לכם לכפר מבלי עינוי תשיעי.

אשר השני כפורים הם:

א. כי **ועניתם את נפשותיכם** שהיא הכפרה האחת, כי הוא קרבן כפרה ודאי.

והשני הוא כי **והקרבתם אשה לה'.**

וכן בו לבדו הוא **מקרא קדש** ולא בתשיעי, כי על כן **וכל מלאכה לא תעשו** דווקא בעצם היום הזה. והטעם שיום זה לבדו מספיק, הלא הוא על כי יום כפורים הוא **לכפר עליכם לפני ה',** שהוא בבית המקדש שנקרא לפני ה' כנודע.

ומה שאמרתי ש**ביום הזה**, היה די, עם שאני עתיד לומר שגם **בתשעה לחדש** תצומו שהוא התוספת, היינו **כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה** שהוא בעשירי, דווקא הוא ש**ונכרתה הנפש ההיא,** אך לא אשר לא תעונה בתשיעי. וכן **וכל הנפש אשר תעשה מלאכה בעצם היום הזה הוא ש'והאבדתי',** אך לא על התשיעי.

ועתה בא וגלה כל האמור, ואמר אמנם יש זמן שאין בו שתי כפרות כי אין מקדש להקריב אשה לה', רק שכל מלאכה לא תעשו שהוא **חקת עולם לדרתיכם** שהם דורות חסרים שעל כן **לדרתיכם** חסר, שהוא **בכל מושבותיכם,** שהוא זמן שאין מושב לה' הוא מקדש כי אם לכם.

או יהיה ענין הכתובים בדרך אחרת:

בהזכיר מאמר רבי מתיא בן חרש (יומא פו א):

כי שלשה חלוקי כפרה הם ותשובה עם כל אחד מהם:

עבר על מצות עשה ועשה תשובה אינו זז משם עד שמוחלים לו,

עבר על מצות לא תעשה שאין בהן כרת תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר,

עבר אדם על כריתות ומיתות בית דין תשובה ויום הכיפורים תולין ויסורין ממרקין כו'.

והנה ביאור המאמר כתוב אצלנו, והן לא הובא פה רק להתכת תחילת הכתובים על פיו. והוא כי אחר הזהירו יתברך על התשובה בראש השנה בפסוק הקודם, באומרו (פסוק כד) (יום) **זכרון תרועה,** בא ואמר, אל יעלה על רוחך לדבר ולומר מה לי עוד להתכפר, הלא שבתי ורפא לי על כל עוון ופשע וחטאה. כי דע איפה כי **אך בעשור לחדש השביעי הזה** ששבת בו, דווקא הוא **יום הכפורים**, ולא מאז שבת באחד לחדש. כי הנה תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר, ולא כפרה אחת בלבד כי אם כפורים רבים, על לאווין שאין בהם כרת לגמרי ועל שיש בהם כריתות ומיתות בית דין, ועל חילול ה' התחלת כפרה ליגמר אחד בייסורין ואחד בייסורין ומיתה. וזה אומרו **כפורים** לשון רבים.

ואל תתמה לומר אחר שאני שב בראש השנה, למה לא יגמור היום ההוא. לזה אמר מלת **הוא,** כלומר כי הוא בעצמו יש לו בחינת קדושה זו, כי עיצומו של יום מכפר מה שאין כן ליום זולתו, שעל כן תשובת ראש השנה תולה ויום הכיפורים מכפר. וזהו **יום הכפורים הוא.** והוא כעניין שכתבנו למעלה, כי שבת וכל יום מימים טובים יש לו שורש קדושה למעלה כל אחד מבחינה מיוחדת לו. ובכן בחינת קדש עליון של יום זה מיוחדת שעיצומו של יום יכפר, ועל בחינתו זאת **מקרא קדש יהיה לכם.** ועל שני הכפרות צריך בו שני מיני קרבנות:

א. הוא כי **ועניתם את נפשותיכם** כאלו את עצמכם אתם מקריבים.

וגם קרבן שני והוא כי **והקרבתם אשה לה'.**

ועל אשר אמרתי **מקרא קדש כו',** על כן **וכל מלאכה לא תעשו.**

ואל תתמה לומר כי הלא השבת או יום טוב שלהיותם **מקרא קדש** יש בם שביתת מלאכה מתחבר למו עונג, אמנם שביתה ממלאכה עם עינוי נפש לא יצדקו יחדו. כי דע איפה כי הטעם הוא כי **יום כפורים הוא כו',** לומר כי כל קדש עליון המשפיע ביום קדוש למטה יש לו בחינה בפני עצמה. כי אם יום שבת ודומה לו בחינת שביתת מלאכה עם עונג, זה לא כן כי **יום כפורים הוא,** על כן יחייב בו שביתת מלאכה וגם שביתת אכילה.

וזהו **כי כו',** לומר מה שאמרתי עינוי עם ביטול מלאכה, הלא הוא **כי יום כפורים הוא** בעצמו, שעיצומו מכפר הוא **לפני ה' אלהיכם.** שהוא כי בחינתו העליונה בה שתוף שתי בחינות:

אחת של ה' שהוא רחמים, ושל דין שהיא בחינת אלוהים, וזהו **לפני ה' אלהיכם.**

ולא עוד, אלא שיותר תחייב העינוי משביתה ממלאכה, כי הלא **הנפש אשר לא תעונה כו' ונכרתה,** שמאליה היא נכרתת, ששורשה הדבק בקדש עליון של יום זה ינתק ויכרת יותר מהעושה בו מלאכה. על כן איני אומר בה ונכרתה, כי אם **והאבדתי את הנפש** בקום עשה, עם שזה וזה מבחינת קדש יום הכפורים הן.

[מצות חג הסוכות]

לג וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

לד דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לה':

לז אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר-תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אִשֶּׁה לה' עֹלָה וּמִנְחָה זֶבַח וּנְסָכִים דְּבַר-יוֹם בְּיוֹמוֹ:

לח מִלְּבַד שַׁבְּתֹת ה' וּמִלְּבַד מַתְּנֹתֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל-נִדְרֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל-נִדְבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לה':

לט אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאָסְפְּכֶם אֶת-תְּבוּאַת הָאָרֶץ תָּחֹגּוּ אֶת-חַג-ה' שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שַׁבָּתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבָּתוֹן:

מ וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ-עָבֹת וְעַרְבֵי-נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים:

מא וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לה' שִׁבְעַת יָמִים בַּשָּׁנָה חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תָּחֹגּוּ אֹתוֹ:

מב בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים כָּל-הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכּוֹת:

מג לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

מד וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת-מֹעֲדֵי ה' אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ראוי לשים לב:

א. על אומרו לאמר, זה פעמיים.

ב. אומרו השביעי הזה, כי מלת **הזה** היא יתירה כי מי לא ידע כי **חדש השביעי** הוא תשרי.

ג. כי בחג המצות נאמר (פסוק ו) **חג המצות לה',** ואחר כך אומר (שם) **שבעת ימים מצות תאכלו,** ופה הוא אומר **חג הסוכות שבעת ימים לה'.**

ד. שאחר אומרו **חג הסוכות שבעת ימים לה',** היה לו לסמוך מיד מקרא שכתוב בסוף העניין, **בסוכות תשבו כו' כי בסוכות הושבתי את בני ישראל כו'** (פסוקים מב - מג).

ה. למה יקרא את החג על שם הסוכות ולא על שם הארבע מינים או על שם אלו ואלו.

ו. אומרו (פסוק לז) **אלה מועדי ה',** טרם כלות כל ענין המועד השלישי הזה, שאחר כך הוא אומר (פסוקים לט - מ) **אך בחמשה עשר כו' תחוגו את חג ה' ולקחתם לכם כו'.**

ז. כי הלא כבר נאמר למעלה (פסוק ד) **אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם,** ולמה חזר לאומרו פה.

ח. אומרו (פסוק לח) **מלבד שבתות ה' כו',** למה הכניס ענין זה בינתיים, ומי לא ידע כי מלבד שבתות ה' היה כל האמור.

ט. אומרו (פסוק לט) **אך בחמשה עשר יום כו',** זה האך מה בא למעט, ואם הוא כאומרו אבל ושולל דבר מהאמורים למעלה ראוי לדעת מה הוא, כי הלא הכל ענין אחד מועד זה עם שאר מועדי ה' שהזכיר.

י. אומרו פה **באספכם את תבואת הארץ,** שאם הוא כי על שמחת האסיפה ראוי לחוג לפני ה' שזיכנו אליה, הלא למעלה בהחילו לצוות על החג באומרו **בחמשה עשר יום לחדש השביעי חג הסוכות כו',** שם היה ראוי יאמר **בחמשה עשר לחדש כו' באספכם את תבואת הארץ חג הסוכות כו'.**

יא. אומרו (שם) **תחוגו את חג ה' כו',** למה שינה, כי בכל המועדים אינו אומר רק חג [כו'] לה' (פסוק ו) או פסח לה' (פסוק ה'), אך לא קראו פסח ה' או חג ה' כזה.

יב. למה חזר ואמר (פסוק לט) **שבעת ימים ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון,** כי כל זה נאמר למעלה (פסוקים לה - לו).

יג. אומרו (פסוק מ) **ולקחתם לכם כו',** למה לא נאמר למעלה בהזכירו יום הראשון ושביתתו; גם באומרו לכם, אם ידרש דבר מה באומרו לכם, מלבד דרשת רבותינו ז"ל (סוכה כט ב) באומרם משלכם.

יד. אומרו (פסוק מ) **ושמחתם לפני ה' שבעת ימים** על הארבעה מינים שאינו רק יום אחד [בגבולין] [ו]לפני ה' בבית המקדש [שבעת ימים] שאם הוא על שלמי חגיגה לתשלומין היה ראוי ליאמר למעלה בהזכירו הקרבנות.

טו. אומרו (פסוק מא) **וחגתם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה,** כי הרי נאמר זה למעלה.

טז. אומרו (שם) **בחדש השביעי תחוגו אותו,** כי מי לא ידע כי בחדש השביעי יחוגו אותו כי הרי נאמר זה פעמים.

יז. למה חזר ואמר (פסוק מב) **בסכות תשבו שבעת ימים** פעם שנית, וגם אחר שהפסיק בארבעה מינים.

יח. אומרו (פסוק מג) **למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי כו',** למה נאמר טעם זה פה ולא למעלה; וגם למה לא עשה יתברך גם כן זכר למן ולבאר כאשר לענני כבוד.

יט. אומרו (שם) **אני ה' אלהיכם,** למה נאמר פה.

כ. אומרו (פסוק מד) **וידבר משה את מועדי ה' כו',** למה נאמר, כי מי לא ידע שמשה ידבר מה שדבר לו ה'.

אמנם לבוא אל הענין נשית לבנו לדעת על מה זה ציוה לנו יתברך לחוג את חג הסוכות? כי הנה חג הפסח היה על גאולתינו ממצרים, וגם חג השבועות על מתן תורה. אך חג הסוכות אין דבר נעשה לנו בזמן ההוא, שעליו יחוגו וינועו איש איש מקרב ביתו לעלות כולם לגגות לשבת שבעת ימים בסוכות. ואם אמרנו שהוא על אשר הקיפנו יתברך ענני כבוד כפשט הכתוב (פסוק מג) **למען ידעו דורותיכם כו',** נעשה גם כן זכר למן ולבארה של מרים, כי שלשת הדברים היו גדולים וטובים, ולמה יגרע נס הנעשה על ידי משה והנעשה על ידי מרים מהנעשה על ידי אהרן.

אך הנה מרגלא בפומייהו דרבותינו ז"ל (**תנחומא** בחוקותי ג) כי מאז ברא הוא יתברך את העולם היה כי נתאווה להיות לו דירה בתחתונים. שהוא למדקדק לשונם ז"ל אשר ירמיה דבר באומרו היכל ה' היכל ה' המה (ירמיהו ז ד). שאחשוב הוקשה לרבותינו ז"ל כי מה ראה יתברך לעשות עולם גשמי ועכור בארץ הלזו. על כן אמרו כי לא מהארץ עשה עיקר, כי מה הארץ, והאמנם ישב אלהים על הארץ. אך כל כוונתו לא הייתה רק על בני אדם גם בני איש, כי חלק ה' נפשם, ובקיימם תורה ומצות יזדכו ויתלבנו עד מושב אלוהים יהיו. וכמאמר הכתוב (שמות כה ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, כי בתוכו לא נאמר אלא בתוכם כי היכל ה' המה. וזהו מתק לשונם באומרו נתאווה שתהיה לו דירה בתחתונים, ולא אמרו בארץ, כי על בני אדם שוכני ארץ אשר תחתונים המה כיוונו שבשבילם נברא העולם, שלא כרצון מלאכי

אלוהים האומרים מה אנוש כי תזכרנו (שבת פח ב). נמצא כי בני האדם על ידי קיום התורה ומצוותיה מקיימים העולם.

והנה לבוא כוונתו יתברך אל הפועל, בחר בעמו ישראל שבהם עולם מתקיים בקיימם תורת ה'. ועל כן הטיבו אשר דברו רבותינו ז"ל (בראשית א ד) באומרם בראשית ברא אלוהים כו' (בראשית א א) בשביל ישראל שנקראו ראשית נברא עולם, בשביל התורה שנקראת ראשית נברא העולם, כי זה וזה גורם קיומו כנודע. והנה כאשר היו ישראל במצרים לא היה לא ישראל ולא תורה כי עובדי עבודה זרה היו, אבודים גופם ונפשם. ואלוהינו מרחם, את גוייתם הוציא משם מעבדות לחרות בחמשה עשר בניסן, ואת נפשותם ראה והתקין על ידי מתן התורה בששה בסיון. וביום ההוא נתבסם העולם ונתקיים, כמאמרם ז"ל (שבת פח א) ויהי ערב ויהי בקר יום הששי (בראשית א לא) שכל כללות בריאת העולם היה תלוי ביום הששי של מתן תורה.

ויהי היום יום שבעה עשר בתמוז עשו עגל בחורב וישתחוו לו במחרתו ובוטל מתן התורה, כי בו ביום נשתברו הלוחות ונסתלקה שכינה למעלה ונתחייבו כליה, לולא משה בחירו יתברך עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית, והוצרך לתקן הדבר עד מוצאי יום הכיפורים שירד משה מן ההר בלוחות שניות וחזרה תורה למקומה. על כן אמר אלוהים הנה בצאת ישראל ממצרים הטבתי להם בעצה, ולפי דרכה היו מכינים דרך לקיום העולם לכבוד בוראו יתברך. וכן במתן תורה היטהרתם והשגתם מעלה גדולה, כי מי גוי גדול אשר שמע קול אלוהים כהם. והיה על פי דרכם כבוד אלוהים שהיה עולמו מתקיים. על כן אמר אלוהים הנה על אשר קבלתם טובת יציאת מצרים ראוי תחוגו את חג המצות על הנוגע לכם, וגם אני עמכם. כי גם הם לי שבתון למעלה כאמור במועדים. וכן בחג השבועות, עיקר הענין היה לישראל שהשיגו מה שלא השיגה שום אומה ולשון, וגם הוא יתברך חוגג עימהם כי אליו יתברך שבת ומקרא קדש.

אך חג הסוכות אמר אלוהים הנה זה עיקרו נוגע אלי, כי הלא אחר שהוצאתי אתכם ממצרים ונתתי לכם את התורה והייתי שורה עמכם בארץ, כד"א (שמות יט כ) וירד ה' על הר סיני, קלקלתם הכל בעגל. והיה העוון נכון למועדי רגל, והיה כבודו יתברך מתחלל חלילה בין לפני מלאכי השרת למעלה, כי יאמרו הלא אמרנו לך מה אנוש כי תזכרנו והביטה וראה על מה שוא בראת כל בני אדם, בין מהמצריים, כמאמר משה (שם לב יב) למה יאמרו מצרים כו'. ועל הכל כביכול התישו צור ילדם, כמאמר התורה (דברים לב יח) צור ילדך תשי, שהוא על ידי העגל. על כן בשובם אל ה' ונרצו לפניו יתברך ויתן להם תורתו בלוחות שניות ונתקן דבר כבודו וציוה לעשות משכן להשרות שכינתו בתוכו ולקיום העולם כמאמרם ז"ל **בשמות רבה** שלא נתבסס ונתקיים העולם עד הוקם המשכן, כי אז היו לעולם שלש רגלים לעמוד כי היה

גמילות חסדים ותורה ועבודה, ואז הוסרה חרפת מלאכי השרת האומרים לפניו יתברך כי טוב היה שלא נברא העולם השפל על חטאת ישראל שהיו גורמים איבודו. על כן בזמן שנתקן כל זה, ראוי לחוג חג גדול על כבוד אלוהי עולם ה', כי נתבסס כבודו ונתקיים העולם אשר ברא. ועל הכל אשר הגדיל אז כח ה' בעולם חלף אשר נאמר על עוון העגל צור ילדך תשי, כי על כן יאות עשות שמחה רבה מאד.

והנה היה תיקון הדבר במחרת יום הכפורים, על כן סמוך ליום ההוא ציוה לנו יתברך לחוג את חג הסוכות שהוא חג ה'. ואנחנו נחוג ונשמח ונעלוז על שמחת חג ה'. נמצא כי פסח ושבועות עיקרן עלינו על אשר היטיב הוא יתברך עמנו וה' קוראם מקרא קדש ושבת לה' בשבילנו. אך חג הסוכות הוא בעצם וראשונה חג ה' לכבודו יתברך, ואנחנו חוגגים את חגו כמאמרו יתברך באומרו (פסוק לט) **תחוגו את חג ה'** כאשר נבאר בס"ד.

והנה על הדרך שקרה בעת צאתם ממצרים על ענין חג הסוכות, מעין זה יקרנו בכל שנה ושנה. כי מראשית השנה יתלכלך האדם בדברי עונות גברו מנו. ומראש השנה והלאה יעשו תשובה ויתקנו מעשיהם, ויתוקן העולם מאשר היה מתקלקל כל השנה ביום הכפורים. ולכן על ידי התיקון שהוא שמחתו יתברך, יהיה חג לה' בחג הסוכות, ואז מתמלא חסד על העולם. ועל כן אז הוא ניסוך המים ושמחת בית השואבה ששואבין שם רוח הקודש, מה שאין כן בשום חג מהראשונים.

לד דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לה':

ונבוא אל הביאור

אמר **דבר אל בני ישראל לאמר,** כלומר מה שראוי לאמר אינו שיהיה חג זה בניסן על הענני כבוד כי אם **בחמשה עשר יום לחדש השביעי.** והטעם פירש באומרו הזה שהוא להיות חדש זה, כי אז עלתה ארוכת ישראל ותיקון העולם. בין בצאת ישראל ממצרים כי אז באותו חדש היה התיקון, כי במחרת יום הכפורים ירד משה בלוחות שניות וברצון טוב ובבשורת עשות המשכן להשרות שכינתו בתוכו. וכן בכל דור החדש ההוא כפרה לישראל, שהוא תיקון העולם והארת כבודו על ידי כפרת ישראל. באופן כי **החדש השביעי הזה** הוא המיוחד אל החג:

ונבוא אל הענין

והוא, כי בפסח היה גמילות חסדים כמה דאת אמר (ברכת אבות בשמנה עשרה) גומל חסדים טובים וכו' ומביא גואל וכו', שהוא יציאת מצרים. ועל כן נעשה חסד כל דכפין ייתי וייכול הוא עמוד אחד. בשבועות בא עמוד שני הוא תורה. והיה עדיין העולם רותת עד מחרת יום הכיפורים שבאה עבודה, ואז שנתבסס העולם הוא חג לה' בשמחה בעצם, וזהו **לאמר** כו'.

או יאמר לאמר, כלומר הנה בחג הזה יש סוכות ויש ארבעה מינין שבלולב. מה שראוי לאמר הוא **בחמשה עשר יום כו' חג הסוכות**, כלומר אך לא שיקרא על שם הארבעה מינין.

והטעם הוא כי הנה כל תיקון העולמות ושמחתו יתברך תלוי בצדקת וכשרון עם בני ישראל. וכל כישרונם וצדקתם וחסידותם תלויה בדבר אחד בלבד, הלא הוא בהכיר כי הן האדם היה כאחד ממלאכי השרת, כי נפשו רוחנית מעל השמים כבודה ושם לה דירת קבע, ובבואה אל העולם הלזה הוא כאומרים לה צא מדירת קבע ושב בדירת עראי והכיני שם מכל מאכל אשר יאכל בעולם העליון, כי שוב תשובי אל דירתך הקבוע, ושם תאכלי לחם אשר תביא מעולם העראי מתורה ותרי"ג מצוותיה, כי היא לחמך לנפשך.
והעושה כן ינחל ארץ העליונה ויקיים ארץ התחתונה, כי יריק עליה רוח שפע ממרום להכין אותה ולסעדה. כי הלא אשר שם שימה זו בלבו, כמקרה ההולך מביתו וארמנות מנוחתו ועזב אשתו ובניו ללכת אל עיר להסתחר ולהביא טרף לביתו יקרנו, כי הלא לא יהיו כל מעייניו על אשר יאכל ואשר ישתה ואשר יתכסה, אם יהיה מאכלו בריאה או רזה או אם יאכל למעדנים או פת חריבה או יכסה בגד עדים או מכלול, כי יאמר הלא פה אורח נטה ללון אני ואנכי בדרך, למה אחוש על דברי עדונים כי אם מן הבא בידי, ואם אשכבה בין שפתים או אשים אבן מראשותי הלא כמה כרים וכסתות מרוקמים וטובים לי בבית מנוחתי אשר אני הולך שמה, ואם פה פת במלח אוכל שם אתעדן כי אוכל למעדנים, כי שם הוא העיקר כי שם ביתי. באופן אסוף יאסוף כל הון יקר ימצא, קבץ יקבץ כל כלי ויוליך לביתו להתעלס באהבה.

על הדרך הזה אשר דעה יקנה, לחשוב מחשבות בלבו לאמר, הלא העולם הזה עראי הוא, אשר שלחני אלוהים לשאת ולתת ולהרווח בנכסים רבים וחשובים תורה ותרי"ג מצות, וכל הימים אשר אני פה כהולך בדרך אחשב, ולמה אשית לבי אם מעט ואם הרבה אוכל או אשתה אם יעשר או אם יחסר חילי, אם אתנה לבושי שק או אכסה עתיק, אם נפתי משכבי ומרבדים רבדתי ערשי או אם על הארץ אישן, הלא אין זה כי אם עראי כי אורח אני ובדרך אני הולך ויעבור עלי מה, כי הלא אל משכנות מבטחים ומנוחת שאננות אני הולך כי שם ביתי בעולם העליון, שם ארווה דודים ואתעלסה באהבים, ומה לי פה בעולם הלזה כי אעשה בגינו ובגין עניינו והמה הבל, ומה לי טוב כי אם שאשא עול תורה ומצוות בעולם הזה החולף והולך ואיגע בדירת עראי להעשיר בדירת הקבע. כי הנה איש כזה מקיים העולם הזה ונוחל העולם הבא, כרבי חנינא בן דוסא שבת קול הייתה יוצאת עליו ואומרת כל העולם ניזון בשביל חנינא בני והוא די לו בקב חרובין וכו' (תענית כד א). ועליו ועל הדומים אליו אחשבה דברה חנה באומרה (שמואל א ב ח) כי לה' מצוקי ארץ וכו', לומר כי לה' מנת חלקו מצוקי ודחוקי ארץ, וישת עליהם תבל שיהיו יסוד עולם.

[עיקר החג – הסוכה]

ועל כן למה שכל עיקר צדקת הצדיק לקיים העולם ולהריק עליו שפע קדושה למעלה ולנחול עולם הבא. על כן בבא יתברך לחוג חג שמחת צדקת עמו וכפרתם, עשה עיקר החג מישיבה בסוכות. כי כל כשרון המעשה וצדקת כל צדיק, לשית על לבו צאת מדירת קבע ושבת בדירת עראי, כי בזה החי יתן אל לבו, כי אין זה כי אם רמז הרומז על הארץ ועל הדרים עליה יתנו אל לבם. כי זאת תורת האדם, יהיו עיניו פקוחות לראות כי אין זאת דירת קבע כי אם בעולם העליון, וביום היוולדו יצא מדירת קבע ובא אל דירת עראי.

וזה רמז **שבעת ימים,** רמז אל ימי שנותיו שבעים שנה שיחד כולם שבעים שנה דירת עראי המה, כי אם יאריך יותר הוא כעצור בעולם הזה. והוא מה שביום השמיני עצרת היא, ובכולם ישמח עם ה' אלוהיו, כי ברוב ההביל העולם הזה יחשוק בעולם הבא וערבה לו מעתה כאלו זורח הוא שם עם ה' מהיום ולאחר מיתה. כי יהיה לו העולם הזה כסוכה בכרם ולא כבנין קיים, וישמח ויעלוז במחשבתו זאת לעבוד את ה' בשמחה ובטוב לבב. הוא רמז שמחת חג הסוכות, למען דעת כי אל זה יביט כי הסוכה היא העולם הזה. על כן ציוה לנו יתברך תדמה לה"א שצורתה (סוכה ו ב) שתי דפנות כהלכתן, ושלישית אפילו טפח היא כרעא דה"א. והוא כי העולם הזה נברא בה"א (מנחות כט ב), ומושפע להתקיים מהעולם העליון על יד טוב המעשה, כי כל זכיות האדם נעשים עליו מלמעלה כצל המיצל על העולם ומקיימו, והוא רמז אל הסכך שעל הסוכה שהיא העולם הזה.

ועל כן נצטווינו בל יהיה הסכך מדבר המקבל טומאה (סוכה יא א), לרמוז כי מה שהאדם עושה להיות צל על ראשו לא יהיה דברי עונות הנעשים עליו מסך טומאה להבדיל בינו לקונו, כד"א (ישעיה נט ב) כי [אם] עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלוהיכם, כי אם מצוות ומעשים טובים הנעשים צל וחופה לחופף עליו. וגם לא תהיינה צדקותיו כבגד עדים שמתקרע ונעשה קרעים קרעים כנקבים וקרחות, כן מצוותיו וצדקותיו בלתי מעובים רק זעיר שם זעיר שם. ואם לא יהיה להיות הסכך מעובה רק שכוכבי השמים נראים מתוכה, לפחות לא תהיה חמתה מרובה מצלתה (סוכה ב א) כי אם כצל עב מעובה קדושת המצות, בל יהי מקום לעבור רוח משפט ודין מעובה מזכיות. וגם לא יהיה במקום אחד אויר שלשה טפחים, והוא כי אוויר שלשה פוסלים הסוכה (שם יז א). והוא כי חטא אדם, עוון אחד או שנים עדין לא עשה מעבר בצל זכיותיו לעבור בו דין ורוגז מלמעלה, כי הוא יתברך מעביר ראשון ראשון (ראש השנה יז א) ועדיין הוא בלתי נפרד מהקדושה כי פחות משלשה כלבוד דמי (שבת צז א), אך בשלשו בחטא נמנים, על כן אוויר שלשה פוסל בסוכה. גם לא יהיה מדבר מחובר לקרקע (סוכה יא א ורש"י ד"ה פסולה), רמז שלא יצרף לזכיות דברים ארציים וחומריים כענין פניות בחינות טובות ועניני העולם הזה.

וגם צריך יהיה מדבר שגידולו מן הארץ (שם), להורות כי אין לאדם למעט עצמו ולהקטין ערכו ולומר מה אני ומה חיי אני הבל וריק כי כשרון מעשי יעשו סכך קדושה על העולם ויקיימוהו כי עפר אני ואל עפר אשוב, על כן העיר לבו לומר כי סכך הקדושה גידולו מן הארץ, כי זכיות בני האדם שמהארץ המה הם העולים וממשיכים ומשפיעים מלמעלה שפע קדושה להריק על הארץ לקיימה. וסכך זכיות הלז שאדם צריך ליטפל בו לעשות צל קדושה על ראשו לא יאחר עד יגדל, כדרך בחורים האומרים עדיין קטנים אנחנו ולכה נרווה דודי העולם הזה לפחות עד עשרים שנה שאין אדם בר עונשין לשמים עד עוברו מעשרים ומעלה, ומאז אביט אל האלוהים ואלכה באורחותיו חמשים שנה עד מלאת ימי שנותי שבעים שנה. כי היא עצת מלך זקן וכסיל, למען השקיעו בענייני העולם הזה עשרים שנה, ושוב לא ישוב ממנו כי יעשה עיקר מהעולם הזה. לכן סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה (סוכה ב א), כי המאחר מעשות סכך תורה ומצות עד היותו למעלה מעשרים שנה יעשה דירת קבע מהעולם הזה, ודירת עראי בעינן.

וגם צריך לעשות סכך זכיותיו לשמו יתברך להשרות עליו שכינה, ולא למען בא עליו שפע מהמזלות או המלאכים. ועל כן סכך שהוא למטה מעשרה טפחים פסולה (שם), כי לא ירדה שכינה למטה מעשרה (שם ה א) שהוא כמפורש אצלנו שהוא למטה מעשרה מדרגות מלאכים. והנה כל זה הוא בסכך שהוא רמז אל צל קדושת זכיות האדם. אך הדפנות הם זכר לעולם הזה ככתוב, שעל כן היו שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח (שם ו ב) כצורת הה"א שבה נברא העולם הזה, ועל כן כשרות מכל דבר כי חומרי הוא. וגם רמז השתים כהלכתן כו', הוא כי כל טוב העולם הזה נכלל בשלשה דברים שהם **בני חיי ומזוני,** ורמז לנו שהשתים שהם בני וחיי טוב לגבר להשתדל ולבקש מאת האלוהים יהיו לו כהלכתן גדולים וטובים, אך בשלישית אפילו טפח יסתפק בו ולא יחוש, רק יעשה שיהיה לו אותו הטפח שוחק (סוכה ז א), שאם מעט אשר לו יחלקהו בחלקי זמניו ולא יצטרך לבריות.

או ירמוז בהיות שוחק לרמוז לו כי אין לו בעולם הזה שאין לו רק טפח שהוא קומץ הבלתי משביע, אל יתעצב אל לבו כי אם יהיה שוחק ושמח בחלקו ויהיה עשיר ויעבוד את ה' בשמחה. וצריך לעשות לו צורת פתח (שם), לרמוז כי אם ידחקנו יצרו להעציבו על דוחקו זאת, ישיב אל לבו כי אין העולם הזה רק כצורת פתח כפרוזדור לפני הטרקלין, ולכן מי בער יעשה עיקר מענייניו ויפן למטעמותיו. והנה ברוחב הסוכה אין שיעור, כי יכול האדם להרחיבה עד בלי די, רק שהסכך יכסה לה. לרמוז כי יכול האדם לקיים העולם כלו על ידי סכך זכיותיו הממלאו כי צדיק יסוד עולם (משלי י כה), והיא נחלה בלא מצרים. אך יש לו שעור למטה שלא תהיה פחות משבעה על שבעה (סוכה ג א ורש"י ד"ה ורבי יהודה), שלא ימעט זכותו לבלתי השיג אפילו חלק אחד בארץ שבעה עממין שהיא נחלה במצרים.

הנה כי לא על חנם קבע הוא יתברך **חג השביעי הזה** על שם **הסכות**. כי למה כי שמחתו היא כי לא שמח ה' במעשיו מאז ברא העולם עד הזמן ההוא, כי עשרים דור שמאדם עד אברהם היו מכעיסים ובאים, ומאברהם התחילה שכינה לרדת מרקיע שביעי לששי ולא שבתה לארץ, כאשר נתאווה יתברך שתהיה לו דירה בתחתונים שהיה תכלית הבריאה, וגם לא פסקה זוהמא עד מתן תורה, ולא מלאו הימים לגמור מתנתה עד אשר עשו את העגל, ולא נתקן עד עבור יום הכפורים שאז ניתנה תורה בלוחות שניות והקהיל משה את ישראל לעשות לו מקדש לשכון בתוכם, אז שמח הוא יתברך, ועל כבודו ציוה לחוג את חג הסוכות כי היא שמחתו כמדובר. וגם בכל דור אין לו יתברך ימי שמחה כחג הסוכות, כי אז נקיים ישראל מכל עוון אשר חטאו כי עבר עליהם יום הכפורים. ועל כן יען כי כל שמחתו יתברך הוא על כשרונינו וטהרת נפשנו, אם כן ראוי הוא כי זכר יעשה יתברך בחג ההוא אל השגת ישראל זה הכישרון, הלא הוא על ידי הסוכות, ככל הדברים הנאמרים באמת ברמז הנרמז, ונמצא בהן למוצאי דעת כמדובר.

והן זאת הייתה כוונתו יתברך לשום את ישראל באהלים בצאתם ממצרים לשני כוונות:
אחת, למען ידעו דורותיכם ישראל כי מה שמוציאם ממצרים לתת להם ארץ טובה, לא לעשות עיקר מחיי העולם הזה, היה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק, כי אדרבה כל עיקר הכוונה היא לעשות עראי מהעולם הזה כי אהל הוא העומד לנסוע ממקום למקום, כי מה שנותן להם הארץ ההיא אין העיקר רק לקנות בה חיי העולם הבא כי שם עיקר תורה ומצות כנודע, והעושה כן ינחל הארץ העליונה אשר לעומתה;
שנית, להראות להם עולמם בחייהם, כי היו מוקפים חומת קדושה וה' הולך לפניהם יומם. למען יראו מעתה מעין העולם הבא, כי היו מסובבי קדושה וה' הולך לפניהם:

ונבוא אל התכת הכתובים

לג. וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: לד. דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לה':

והוא כי הלא כתבנו כי היותם ב**סוכות שבעת ימים,** הוא רמז היות שבעה עשיריות שהם ימי שנותיו שבעים שנה, נעשה מהעולם הזה עראי כסוכה בכרם. וסוכת החג על היות **בחדש השביעי הזה,** כלומר הזה הידוע, כי בו נתקנו ונטהרו ונמחלו ישראל כי זאת היא שמחתו יתברך כאמור. ואמר חג הסכות שבעת ימים לה', כי על ידי היות ענין הסוכות, שהיא דירת עראי, השבעים שנה נעשה האדם **לה'.**

לה בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא-קֹדֶשׁ כָּל-מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ:

ולהיות רמז השבעת ימים לשבעה עשיריות חיי האדם, על כן **ביום הראשון מקרא קודש כל מלאכת וכו'.** כי הוא כנגד העישור הראשון שאין בו עונש, כי עדיין אין האדם בר עונשין. והנה כתבנו כי ביום חג ה' הלזה כי **לה'** הוא כי על כבודו נעשה החג, וגם הוא על טהרנו כי שמחתו עלינו היא כמדובר, לכן בשמחה זו נאכל בסעודת החג גם אנו גם מזבחו יתברך. על כן **כל מלאכת עבודה לא תעשו,** כלומר אך מלאכה שאינה עבודה כי אם אשר יאכל לכל נפש נעשה. למען נעשה מטעמים נאותים שלמים וכן רבים על שמחת החג.

לוּ שִׁבְעַת יָמִים תַּקְרִיבוּ אִשֶּׁה לה' בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לה' עֲצֶרֶת הִוא כָּל-מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ:

וכאשר אנו נאכל כן המזבח, כי **שבעת ימים תקריבו אשה לה'.** ועל פי דרכנו רמז, כי כאשר אנו מקיימים את עצמנו, גם את כל האומות נקיים כי זה כל העולם, כנרמז בסוכה צורת **ה**"א כמפורש למעלה. והוא באומרו **שבעת ימים תקריבו,** שהם שבעים פרים הקרבים בשבעת הימים לקיים שבעים אומות בל יצדה העולם מהם כנודע (סוכה נה ב).

וביום השמיני מקרא קדש כו', שהוא על עישור שמיני שהוא אחר שביטל יצר הרע ובוטלה תאוותו, אז **מקרא קדש יהיה לכם** שאז אין חטא בו. **והקרבתם אשה לה'** להודות לשם ה', כי עצרת היא שהוא לשלם תודות לו יתברך על שעצור עצר אותנו בעולם הזה, ולמות לא נתננו רק לחיים מימי שנותינו שבעים שנה והלאה בעישור השמיני. וזהו **עצרת היא כל מלאכת כו'.**

ובזה מצאנו ראינו טוב טעם אל אומרו יתברך בחג המצות עצרת (דברים טז ח) על יום השביעי ועשה אותו יום טוב, ופה אמר עצרת בשמיני ולא בשביעי ולא עשאו את השביעי יום טוב. אך הוא כי פה הוא מדבר על בחינת שנות האדם, כי אז שובת על שעצרו יתברך בעולם והוא עישור שאדם שובת בו מיצרו. מה שאין כן בחג הפסח כי שם הוא על גאולתינו מעבדות, ועל כן שני ימים היו שם עיקר הנס, יום חמשה עשר שבו יצאו ממצרים, ויום עשרים ואחד שבו נקרע הים וניצולו ישראל מחרב פרעה וכו' כי אז אמר אויב ארדוף כו' (שמות טו ט). ולשמא יאמר איש הלא עיקר הנס היה ביום חמשה עשר, כי בשביעי כבר היו כנושעים, ולא היה שם העיקר רק שקיעת המצריים. לזה אמר עצרת הוא, כי עצרת היה אז לישראל ועיכוב גדול לינצל. כמו שאמרו ז"ל שהיו ישראל אז אם ליגאל אם ליטבע בים, כמו שאמרו ז"ל (**מכילתא** בשלח) על פסוק (שמות יד יט) ויסע מלאך האלהים כו', והוא מפורש בכתוב (שם שם ל) ויושע ה' ביום ההוא את ישראל וכו'.

לז אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר-תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אִשֶּׁה לה' עֹלָה וּמִנְחָה זֶבַח וּנְסָכִים דְּבַר-יוֹם בְּיוֹמוֹ:

אחר החרידו את כל החרדה הזאת על החג הזה, ראה יתברך והנה עדיין לא נאמר ההפרש שבין מועד זה לשאר מועדי ה', שככה רמז בענין הסוכות ככל אשר הזכרנו. על כן היה מקום יתעורר איש לדבר ולומר, מה למועד הזה משאר מועדים, האם האחרים לא מועדי ה' המה. לזה אמר **אלה כו',** כלומר אלה הנזכרים למעלה בלעדי זה **מועדי ה'** המה כזה. אך הוא **אשר תקראו אותם מקראי קדש,** כדי להקריב קרבנות **אשה לה'** לתת לו יתברך תודה על אשר היטיב לכם בפסח על הגאולה ובשבועות על התורה. שעל כן תוסיפו בהם קרבנות דבר יום ביומו מעין הנס הנעשה לכם ותעשו אותם תוספת על הנהוג. וזהו -

לח מִלְּבַד שַׁבְּתֹת ה' וּמִלְּבַד מַתְּנֹתֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל-נִדְרֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל-נִדְבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לה':

לט אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאָסְפְּכֶם אֶת-תְּבוּאַת הָאָרֶץ תָּחֹגוּ אֶת-חַג-ה' שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שַׁבָּתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבָּתוֹן:

וזהו **מלבד שבתות ה' ומלבד וכו'. אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה באספכם את תבואת הארץ** תעזבו שמחת האסיפה הנוגעת לכם ולא תחוגו עליה. רק **תחגו את חג ה',** שהוא כי החג בעצם וראשונה **לה'** הוא ואתם תחוגו חגו כי עמו אתם. והוא האמור למעלה כי השני רגלים אחרים הם על הנוגע אלינו וזה על הנוגע אליו יתברך. כי על כן חגו הוא ואנחנו נחוג עמו. והוא מאמרנו, כי כביכול לא הייתה שמחה לפניו יתברך שלמה בשאר מועדים. כי בחג המצות עדיין המרו על ים בים סוף, וגם לא היטהרו עד מלאת ימי ליבון שבע שבתות עד מתן תורה. וגם בחג השבועות ההוא לא שמח, כי נגלה לפניו עוון העגל, כמו שאמרו ז"ל (**שמות רבה** מב ה) ראה ראיתי את עני עמי וכו' (שמות ג ז), אתה רואה ראיה אחת ואני רואה שתי ראיות. וכמו שכתבנו על פסוק אתם ראיתם כי מן השמים וכו' לא תעשון וכו', שהיה להזהירם על מעשה העגל. אך אחר שנתפייס בבוא משה ממחרת יום הכפורים בלוחות שניות וציוה על המשכן, אז בחג הסוכות הייתה לו יתברך שמחה. וגם בכל יתר שנים אין השמחה שלמה עד בא יום הכפורים ונטהרים מאשמותיהם ומטפלים באותם ארבעה ימים בצרכי מצווה, אז יש לו יתברך שמחה. ועל כן אז היא שמחת בית השואבה, ומה גם למה שאמרו ז"ל (ירושלמי סוכה ה א) שהיו שואבים משם רוח הקודש כי אז הייתה השראת שכינה ביותר. נמצא שהוא חג ה' כאלו הוא יתברך חוגג, ואנו חוגגים חגו ושמחים בשמחתו שבעת ימים. כי הוא על כי על ידי סיבת השמחה שהוא כשרון ישראל מתקיים העולם שנברא בשבעת ימים, כי ויכל אלהים ביום השביעי וכו' (בראשית ב ב). וגם כוונה שנית על שנות האדם ימי חייו שבעה עשיריות, שעל כן ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון כמדובר.

מ וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ-עָבֹת וְעַרְבֵי-נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים:

ולכן להביא כוונתו יתברך אל הפועל להתכשר בתורה ומצות עד התנהג בחסידות, כאשר רמז לנו יתברך בסכות שבעת ימים כמדובר, צריך עזר משדי כי רב מאד כח היצר הרע ופיתויו הרב. ואוי מי יחיה בשומו מגמת פניו להחטיא את האדם, כי לא ישקוט עד יחטיאנו לא אחת ולא שתים כי אם על כל עוון ופשע וחטאה יאחזנו ולא ירפנו. על כן אלוהינו מרחם כאב את בן ירצה תקננו בעצה טובה מלפניו. ויאמר **ולקחתם לכם** להנאתכם ולטובתכם להיות לכם לעזר ולהועיל, **פרי עץ הדר וכו',** שהוא ל**ספר הזוהר** (ויחי רכ ב) ארבע אותיות של שם כמפורש אצלם. ויהיה כי **ביום הראשון** לחשבון עונות, בצל שם הגדול הזה נחסה ונייחד אותיותיו להיות לנו לחומה ולמחסה מזרם היצר הרע וממטרות עוז, שם ה' בו נרוץ ונשגב.

[צדיק כתמר יפרח]

עוד אמרו רבותינו ז"ל **בבראשית רבה** פרשה מא (א) על פסוק (תהלים צב יג) צדיק כתמר יפרח, מה תמר צלו הולך למרחוק, כך מתן שכרו של צדיק לעתיד לבא. הרי מזה כי משל התמר הוא אל עולם השכר. והביאו לומר כי אומרו צדיק כתמר יפרח ידבר בהקב"ה, הוא שהוקשה לו שאומרו צדיק כו' הוא לשון יחיד ואומרו (שם שם יד) שתולים הוא לשון רבים, על כן אמרו כי צדיק וכו' ידבר בצדיקו של עולם כי יחיד ומיוחד הוא, ואחר כך אומר שתולים כו' בצדיקים שבישראל. וכוונתו לומר כי צדיקו של עולם כתמר אשר צלו למרחוק יפרח, מאתו שפע אושר ועונג לצדיקים אחר מותם, ולא אמר יפריח יען כי ממנו יתברך תוצאות חיים ושפע אור לישרים, כי כביכול הוא יתברך יפרח ויתפשט ויגיה אורו. גם בפסוק (זכריה א ח) והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה, הוא כי הוא יתברך נמצא עם הצדיקים שבמצולת הגולה. והוא כדרך רבותינו ז"ל שכל דרשותם דרך גזרה שווה, נאמר שם הדסים ונאמר שם (אסתר ב ז) הדסה, מה אסתר צדקת אף כאן צדיקים, והוא סתם דהיינו צדיקו של עולם.

ונבוא אל הביאור

והוא כי **ביום הראשון** לחשבון עונות נבטח בשם ה' ונשען ברוב חסדיו, יהי עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו ביד יצרנו. והוא כי ארבעה מינים אלו -

אחד רומז אל היותו יתברך בורא העולם בהדר התפשטות חסדו.

והשני רומז אל היות שכרו אתו לעתיד לבוא, כתמר שצלו הולך למרחוק.

והשלישי רומז היותו יתברך בין הצדיקים שבמצולת ועומק הגלות.

והרביעי על היותו יתברך רוכב בערבות.

והענין הוא כי נמצינו בארבעה מינין אלו כאומרים לו יתברך **ביום ראשון** לחשבון עונות, אתה ה' אשר בראת העולם בהדר הוא החסד, ואתה עתיד לתת שפע הטוב והשכר לעתיד כי היום לעשותם ומחר לקבל שכרם, גם ביני וביני אל תמנע מהיות עמנו אתה שנקראת הדס, להיותך בין ההדסים הם הצדיקים שבגלות העכור ולא עזבתם, היה נא גם עמנו, עם היותך רוכב בערבות שנסתלקת מעלינו מהיות עמנו בארץ, עם כל זה אל תמנע מהיות אתנו להגין

בעדנו. ולפי זה מה שסמך ואמר **ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים** יהיה לומר, כי בארבעה מינים אלו אשר השם בם תזכו לשמוח לפניו כי גם הוא יתברך נמצא אתכם ותהיו לפניו שמחים בכל טוב.

מא וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לה' שִׁבְעַת יָמִים בַּשָּׁנָה חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תָּחֹגוּ אֹתוֹ:

הנה כתבנו למעלה כי חג הסוכות חג ה' יקרא, כי הוא יתברך חוגג אותו, כי בו ישמח ויגלה שפע עצום שבעולמות, שהוא הנקרא שמחה אצלו יתברך. ואנו חוגגין חגו עמו כאומרו (פסוק לט) **תחגו את חג ה'.** על כן אחרי אומרו כל ענייני החג וקחת ארבעה מינים להיעזר לבוא אל המכוון, אמר **ושמחתם וכו'.** לומר הנה להיות **חג ה'** בעצם ככל הכתוב עד כה כי אנו חוגגים חגו, הנה לפי זה לא יאות לו יתברך צוותנו לעשות את חג הסוכות אם לא בזמן שבית המקדש קיים. מה שאין כן אחרי כן, כי אין שמחה לפניו יתברך מעת החורבן, כי איזו שמחה נערוך לפניו יתברך ושכינתו בגלות. ואדרבה אם הייתה הדעת שופטת נשב בסוכות, לא לשם שמחה כי אם לשם טלטול מדירת קבע זכר לגלות שכינה.

ולפי זה לא **שבעה ימים** בלבד יהיה. לזה אמר **ושמחתם וכו'. וחגתם וכו',** לומר הן אמת כי השמחה האמיתית בעצם היא בזמן הבית אשר שם אני אתכם, וזהו **ושמחתם לפני ה' אלהיכם** שהוא בזמן בית המקדש ששם עלו שבטים לראות את פני. אך עם כל זה **וחגתם אותו וכו' לדורותיכם,** עם היות כי אז אינו לפני ה', כי גם אז **חג לה'** יקרא עם היות כי שכינה בגלות. וזהו אומרו **וחגותם אותו חג לה'.** וגם לא ימים רבים רמז אל הטלטול ימים רבים, כי אם לשם **חג לה' שבעת ימים בשנה.** כי תהיה **חקת עולם לדורותיכם,** כלומר גם אחר הבית.

פרק כד

[המנורה]

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

ב צַו אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד:

מיד **וידבר ה' אל משה לאמר צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן כו',** וגם פרשת הלחם פנים שעל השלחן. למען משם יוקח ראיה איך מעשה כל מצווה אשר יעשה האדם למטה בארץ יעשה רושם למעלה בעולם העליון. וזהו **צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית.**

והוא בשום לב אל אומרו **להעלות** ולא להדליק. וגם אומרו **תמיד**, כי הלא ביום היה הפסק שלא היו נותנים שמן רק כמידת לילה.

ועוד אומרו למאור ולא אמר להאיר.

אך יאמר הדור אתם ראו אשר אני מצווה **ויקחו כו'.** כי הלא למי הם מביאים השמן הלא הוא באמת **למאור** למי שהוא מאור המאיר לעולמות כולם. ואם כן למה יביאוהו ולמה ידליקהו פה. אך אין זה כי אם להעלות למעלה **נר תמיד** הבלתי כבה לעולמים. כי הדלקה זו למטה עושה רושם ומאירה למעלה נר רוחני תמיד. הנה כי על ידי מעשה הגשמי להיותו של מצווה עושה רושם הארה למעלה.

ג מִחוּץ לְפָרֹכֶת הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן מֵעֶרֶב עַד-בֹּקֶר לִפְנֵי ה' תָּמִיד חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם:

ושמא תאמר הלא ערביך ערבא צריך, כי גם במנורה לא יכירו כי כן הוא. לזה אמר הלא אם מח בקדקדם יכירו האמת, כי הלא אלו יצויר כי לאורה הוא יתברך צריך חלילה או לפחות לכבודו, הלא אם כן היה לו יתברך לצוות להדליק לפנים מהפרוכת אשר שם האלוהים. אך הלא **מחוץ לפרוכת העדות** הוא פרוכת הארון אשר שם האלוהים היו הנרות באהל מועד. אך אין זה כי אם ש**יערוך אותו אהרן כו'.** כלומר איני אומר ידליק כי אם **יערוך,** שעל ידי מעשה המצווה בטוב עריכת הכוונה, יהיה עורך עריכה במה שעושה פה **מערב עד בוקר** אור **לפני ה'** למעלה **תמיד** בלתי נכבה כי רוחני הוא, ובזה נמצא שהוא **חקת עולם לדורותיכם.**

ד עַל הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה יַעֲרֹךְ אֶת-הַנֵּרֹת לִפְנֵי ה' תָּמִיד:

ואיך היא מתמדת תמיד לדורות והלא אחר החורבן בטלה מנורה. לזה אמר **על המנורה הטהורה כו',** לומר היעלה בדעתך כי לא היה אהרן מדליק רק במנורה הגשמית אשר למטה בארץ, דע איפה כי **על המנורה הטהורה** שהיא הרוחנית שבבית המקדש של מעלה שהיא טהורה וזכה מעכירות גשמיות, שם **יערוך את הנרות** בהדליקו למטה. באופן שעל ידי כן יהיו **לפני ה' תמיד** גם לדורות, כי האור ההוא בלתי נכבה לעולם כי רוחני הוא. וגם רושם הארת המצווה עומדת לעד, באופן שהטבתי אשר דברתי באומרי לדורותם.

ונחזור אל העניין

והוא כי הנה הוא זה הדבר בעצמו אשר כתבנו, שרצה הקדוש ברוך הוא להודיע לישראל כי אור נרות שהיה מדליק למטה היה מעורר אור עליון ומאיר דוגמתן למעלה. ואם כן הרי לכם ראיה אל מאמרי למעלה כי מועדיכם **מועדי ה'** המה. כי כ**אשר תקראו אותם במועדם** ותעשו חוקי כל מועד במועדו, תעירו ותעוררו אורות עליונים המיוחדים להם. באופן כי גם לפני ה' תגלה ותראה אור כל מועד במועדו כאלו הוא יתברך חוגג עמכם, ומועדיכם מועדי ה' המה.

[לחם הפנים]

ה וְלָקַחְתָּ סֹלֶת וְאָפִיתָ אֹתָהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים יִהְיֶה הַחַלָּה הָאֶחָת:

והנה עדיין אין ראיה זו מתמששת בידיים כי אם נלקחת ונתפסת בלב כל חכם לב בלבד לפי שכלו. על כן הביא לנו יתברך עוד ראיה לזה מלחם הפנים, ואמר הנה **ולקחת סולת ואפית אותה שתים עשרה חלות.** כי הלא כמו זר נחשב יצו יתברך לשים על שלחן גבוה חלות לחם, לולא כי דוגמתן יש אורות בשלחן הרוחני שבמקדש של מעלה, ועל ידי התעוררות מעשה המצווה יתעוררו האורות העליונים שהם דוגמת השתים עשרה חלות, ועל ידן יושפע שפע ברכה בעולם. ומי יכריח שכן הוא.

על כן אמר פקח עיניך ועין בעין בעיני בשר לך תראה כי כן הוא. כי הלא הן **שתים עשרה חלות שני עשרונים יהיה החלה האחת,** שהוא שני שעורי חלה, שהוא שעור גדול כל אחת מהשתים עשרה חלות. והם עשויות כתֵיבה בשתי דפנות בלבד (מנחות צד ב), שגם כי לא ישימו דבר על כל אחד מהם היא משתברת מאליה. ומה גם שהיא מסלת המשתברת יותר מהקמח, כמו שאמרו בגמרא (פסחים עד ב) על עופות שטפלן בבצק.

ו וְשַׂמְתָּ אוֹתָם שְׁתַּיִם מַעֲרֹכוֹת שֵׁשׁ הַמַּעֲרֶכֶת עַל הַשֻּׁלְחָן הַטָּהֹר לִפְנֵי ה':

ועל כן **ושמת אותם שתים מערכות שש המערכת,** באופן היו ששה זו על גב זו, שעל התחתונה כובד עשרה עשרונים והיא והן כתיבה פרוצה קלה להתפרד. ואיך היו מתקיימים, כי גם שהיו קשות הנסך לא היה מספיק בטבע לקיימם, ואם כן אמור מעתה איך היו מתקיימים. אך הוא כי בשום אותם פה על שלחן הזהב הן הנה היו **על השלחן הטהור** אשר **לפני ה',** הוא **השלחן הטהור** הידוע הרוחני טהור מגשמות אשר **לפני ה'.** ועל כן בהיות כי בשום אלו פה היה רשום דוגמתן שנים עשר אורות למעלה, על ידי כן אותן אורות העליונים היו מקיימים את התחתונים מהשפע העליון המשתלשל עד דוגמתן למטה.

ז וְנָתַתָּ עַל-הַמַּעֲרֶכֶת לְבֹנָה זַכָּה וְהָיְתָה לַלֶּחֶם לְאַזְכָּרָה אִשֶּׁה לה':

ואיך היה מתקדש הלחם להשפיע שפע העליון כלו כאלו גם זה לחם קדש. לזה אומר **ונתת על המערכת לבונה זכה,** כי אותן בזיכי לבונה היו ללחם לאזכרה כאימורים לקדש שאר הקרבן וכקומץ המנחה לשייריה. ואמר כי מאז ניתנו בזיכי הלבונה היו מועילים בצד מה להיות לאזכרה בשבת הבאה.

ח בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ לִפְנֵי ה' תָּמִיד מֵאֵת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם:

ולבאר יותר הדבר אמר **ביום השבת כו'**. והוא בשום לב אל אומרו **ביום השבת** זה פעמים. **ועוד** כי עד כה דבר לנוכח באומרו **ושמת אותם כו'** (פסוק ו) **ונתת על המערכת כו'** (פסוק ז), ואחר כך אומר **ביום השבת יערכנו** שלא לנוכח.

אך אפשר יביא עוד ראיה אל האמור. והוא כי הנה ידענו כי אחר היות הלחם על השלחן שמונה ימים, ביום השבת השני היה חם כרגע שהושם שם, כמו שאמרו ז"ל (מנחות צו ב) על פסוק (שמואל א כא ז) ביום הלקחו. והנה זאת ראיה גדולה כי שפע קדושת שלחן העליון היה נשפע פה בשלחן התחתון עד יהיה גדר גם זה כאלו ניתן על השלחן העליון, ועל כן היה תמיד בהווייתו. וזהו אומרו **ביום השבת ביום השבת** שתי פעמים, להקיש שבת הנתינה על השלחן כשבת הלקיחה. ושעור הכתוב, תדע כי על שלחן הטהור הרוחני היה לפני ה', כי הלא **ביום השבת ביום השבת,** כי יום שבת ההסרה היה כהוויית ההנחה. אם כן הוי אומר כי אין אתה שאמרתי לך ושמת אותם העורך אותם, כי אם יעריכנו השם הנזכר האמור באומרו **אשה לה'.** כי הוא יתברך על ידי מעשיך במצווה הוא יתברך יערכנו. כי יתן ללחם הערכה ואיכות להיות לפני ה' תמיד בבית המקדש של מעלה. כי שם יהיו שנים עשר אורות דוגמתן על השלחן הרוחני. ואותן האורות לא יסורו משם כי אם יהיו **לפני ה' תמיד.** הנה כי הדבר מוחש ונתפס בידיים, כי מעשה המצווה אשר יעשה האדם יעשה רושם אור גדול רוחני וקדוש למעלה.

ולמה לא יעשה הוא יתברך מעצמו מבלי נעשה הפעולה גשמית אנחנו למטה. לזה אמר **מאת בני ישראל ברית עולם.** לומר כי כל מה שהוא יתברך עורך למעלה ומגלה אורות ומשלשל שפע, הכל הוא **מאת בני ישראל,** שעל ידי עשותם מעשה מתעוררים כחות עליונים מה שאין כן בלעדם. כי לזה ביני ובינם **ברית עולם** כי תמיד כל הטוב והשפע וקיום העולם על ידם יהיה.

ט וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וַאֲכָלֻהוּ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לוֹ מֵאִשֵּׁי ה' חֻק-עוֹלָם:

הנה בזה גמר הראיה אל האמור כמדובר. ואחר כך ראה יתברך פן יאמר איש, אם כן איך הלחם ההוא בני אדם יאכלוהו והוא קדוש. לזה אמר **והייתה כו',** לומר גם שתראה כי **והייתה לאהרן,** אל תתמה על החפץ. כי הלא הביטה וראה כי הנה **ואכלוהו במקום קדוש,** כאלו אוכלים **קדש קדשים** משלחן גבוה. **כי קדש קדשים הוא לו מאשי ה'** כי יאכלו את חקם שהוא **חק עולם.**

[המקלל]

י וַיֵּצֵא בֶּן-אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית וְהוּא בֶּן-אִישׁ מִצְרִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנָּצוּ בַּמַּחֲנֶה בֶּן הַיִּשְׂרְאֵלִית וְאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי:

הנה חלקו ז"ל (**ויקרא רבה** לב ג) על פירוש יציאה זו. ולפי הפשט אחשוב כי בא הכתוב לספר בשבח בנות ישראל במצרים, כי אשה לא נטמאה במצרים כמאמרם ז"ל (**שיר השירים רבה** ד יב) כי על כן ייחסם הכתוב אחר אבותיהם, כי היו האומות אומרים, אפשר בהם שלטו מצריים ובנשותיהן לא שלטו כו'. על כן אחשוב כי אמר אלוהים ויצא כו', כלומר **ויצא בן אשה**

ישראלית כלומר בן אחד בלבד שהיה הוא בן איש מצרי ולא יותר. ואף גם זה לא בכוונתה כי אם שיצא העגל ההוא שלא מרצונה. והוא מאמרם ז"ל (**שמות רבה** א כח) על פסוק (שמות ב יב) ויפן כה וכה וכו', כי דתן היה שוטר ישראל, והנוגש מצרי נתן עיניו באשתו, והלך לביתו בלילה לקרותו והוציאו בלילה, ואחר שהוציאו נכנס הוא ובא אל אשתו ונתעברה מהבן הרשע הזה. וזה יאמר **ויצא,** כי יצא כדבר היוצא בלי דעת, כי היא לא התנית אהבים עם המצרי אביו. ואמר הכתוב כי **והוא בן איש מצרי,** לומר כי זה **הוא בן איש מצרי** הידוע, הוא האיש מצרי שהכה משה ויטמנהו בחול. ואמר **בתוך בני ישראל,** הוא מאמרנו כי בתוך כללות ישראל לא יצא בן שום **איש מצרי** זולת זה.

יא וַיִּקֹּב בֶּן-הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרְאֵלִית אֶת-הַשֵּׁם וַיְקַלֵּל וַיָּבִיאוּ אֹתוֹ אֶל-מֹשֶׁה וְשֵׁם אִמּוֹ שְׁלֹמִית בַּת-דִּבְרִי לְמַטֵּה-דָן:

ועל היות זה בן המצרי ההוא, על כן כאשר **ויביאו אותו אל משה** והנה **שם אמו שלומית בת דברי** שהייתה דברנית.

יב וַיַּנִּיחֻהוּ בַּמִּשְׁמָר לִפְרֹשׁ לָהֶם עַל-פִּי ה':

על כן אמר משה גם שיהיה אפשר להוציא משפט מות האיש הזה מתוך התורה, הלא זאת דברנית, והלא תאמר הנה זה משה האיש הרג את אביו, והנה עתה יבקש להרוג את בנו, ומה גם כי נסתכן על ידו. על כן מה עשה, הניחו **במשמר לפרוש להם על פי ה',** לפרוש להם לישראל **על פי ה',** שיפרש הוא יתברך משפטו ודינו, ולא יאמר הוא משפטו, מפחד לשון הדוברים על צדיק עתק. ומה גם על דבר האשה כי דברנית הייתה כמדובר. ובזה יתכן אומרו **לפרוש להם על פי ה',** ולא אמר לראות מה יצווה ה' כי אם **לפרוש להם,** כלומר כי גם שיהיה אפשר להוציא משפטו מפורש מתוך מה שלמד, רצה **לפרוש להם על פי ה'** ולא על פי עצמו מריב לשונות. ובזה גם כן יתכן מה שהפסיק בשם אמו בין ההבאה אל משה להנחה במשמר, על כי היא מכלל הסיבה כמדובר.

יג וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

יד הוֹצֵא אֶת-הַמְקַלֵּל אֶל-מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל-הַשֹּׁמְעִים אֶת-יְדֵיהֶם עַל-רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל-הָעֵדָה:

טו וְאֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי-יְקַלֵּל אֱלֹהָיו וְנָשָׂא חֵטְאוֹ:

טז וְנֹקֵב שֵׁם-ה' מוֹת יוּמָת רָגוֹם יִרְגְּמוּ-בוֹ כָּל-הָעֵדָה כַּגֵּר כָּאֶזְרָח בְּנָקְבוֹ-שֵׁם יוּמָת:

יז וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל-נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת:

יח וּמַכֵּה נֶפֶשׁ-בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ:

יט וְאִישׁ כִּי-יִתֵּן מוּם בַּעֲמִיתוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לּוֹ:

כ שֶׁבֶר תַּחַת שֶׁבֶר עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ:

כא וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת:

כב מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

כג וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹצִיאוּ אֶת-הַמְקַלֵּל אֶל-מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אֶבֶן וּבְנֵי-יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה:

הנה באומרו ואל בני ישראל תדבר לאמר, אומרו **לאמר** הוא מיותר ומשולל הבנה כי אינו לאמר לזולת.

ועוד כפל אומרו **איש איש וכו'.**

ועוד אומרו אלוהיו, היה לו לומר אלוהים, כי למה ייחס אלהותו יתברך אחר העושה רעה.

ועוד באומרו (פסוק טז) **כגר כאזרח,** למה הוצרך לפרט שני הסוגים.

ועוד אומרו (פסוק יז) **ואיש כי יכה כל נפש אדם,** מה עניינו פה.

וכן ומכה נפש בהמה (פסוק יח) מי הכניס דין זה פה.

וכן דין מכה בהמה מלמטה (שם) אין כאן מקומו.

וכן איש כי יתן מום בעמיתו כו' שבר תחת שבר כו' (פסוקים יט - כ).

ועוד למה חזר לומר פעם שנית (פסוק כא) **ומכה בהמה כו'.**

ועוד למה חזר ואמר (פסוק כב) **משפט אחד כו',** אחרי אומרו למעלה **כגר כאזרח כו'.**

ועוד אומרו וידבר משה כו' ויוציאו כו' (פסוק כג), כי אחר שתחילה נאמר למשה הוצא את המקלל, למה קודם שידבר משה את כל הדינים האלו לא הוציאו אותו.

ועוד כי למעלה אומר **הוצא את המקלל,** שיורה כי משה יוציאנו, ואחר כך אומר (פסוק כג) **ויוציאו,** שיורה שכל ישראל הוציאוהו.

ועוד אומרו (שם) **ובני ישראל עשו,** כי אחר אומרו (שם) **וירגמו אותו אבן,** מי לא ידע ש**עשו כאשר צוה ה' את משה.**

יד הוֹצֵא אֶת-הַמְקַלֵּל אֶל-מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל-הַשֹּׁמְעִים אֶת-יְדֵיהֶם עַל-רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל-הָעֵדָה:

טו וְאֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי-יְקַלֵּל אֱלֹהָיו וְנָשָׂא חֶטְאוֹ:

אמנם הנה אחרי צוותו יתברך את משה **הוצא את המקלל הזה,** ראה והנה אפשר יאמרו נא בית ישראל הנה אין זה רק יען האיש גר או ממזר החמירו בו. לזה מה עשה הוא יתברך, דבר אל משה ואמר **ואל בני ישראל תדבר** עניין אחר, כדי לאמר אחר כך האמירה שאמרתי **לאמר** להם שירגמו אותו אבן. בל יטעו לחשוב כי פנים אני נושא את האזרח על הגר, כי על כן אני מחמיר בעונש האיש הזה.

לכן הקדים ואמור להם **איש איש** כלומר כל **איש ואיש** בין אזרח בין גר, **כי יקלל את** מי שהוא **אלוהיו** בין אזרח שמעולם היה אלוהיו בין גר שמקרוב הוא **אלוהיו**, כיון שכבר הוא **אלוהיו** דינו שווה כי **ונשא חטאו.**

טז וְנֹקֵב שֵׁם-ה' מוֹת יוּמָת רָגוֹם יִרְגְּמוּ-בוֹ כָּל-הָעֵדָה כַּגֵּר כָּאֶזְרָח בְּנָקְבוֹ-שֵׁם יוּמָת:

אך **ונוקב שם וכו'** שהוא הנדון שלפנינו, אין הפרש בין זה לזה, כי **כגר כאזרח בנקבו שם יומת.** כלומר ועל כן כמצוותי להמית את הגר הזה הייתי מצווה להמית גם אם אזרח היה. ולא בלבד את השם הנזכר, כי אם **בנקבו שם** סתם אחר שהוא מאחד השמות הקדושים דינו שווה, וזהו **בנקבו שם יומת.**

[מכה אדם ומכה בהמה]

יז וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל-נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת:

והראיה כי כן הוא, כי הלא אם הייתי מחלק בין זה לאזרח, היה יוצא הדין שלא ישווה הממית הגר לממית אזרח. אך לא כן הוא, כי הנה **ואיש כי יכה כל נפש אדם,** שמרבה הכל בין אם יהיה המוכה גר או אזרח. כי הנה הביטה וראה אל מי אשווה אותו.

יח וּמַכֵּה נֶפֶשׁ-בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ:

אם לבהמה לומר שישלם ממון כמכה בהמה אי אפשר, כי הלא **ומכה בהמה ישלמנה** הוא כי הוא **נפש תחת נפש,** כי מדמי ההשלמה יקנה נפש בהמה כמוה. כלומר אך אם יכה את הגר האם נוכל לומר שישלמנו ויקנה נפש בנפשו, אי אפשר. כי אם בבהמה נפש בהמה כנפש חברתה, לא כן בבני אדם כי מאי חזית דדמי לזולתו דלמא דמא דהאיך סומק טפי. ומה גם בבחינת הנפשות, כי אין נפש דומה להדרגת זולתה, ואין בלתו יתברך מכיר ערכן.

יט וְאִישׁ כִּי-יִתֵּן מוּם בַּעֲמִיתוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לּוֹ:

ואם לנותן **מום** באדם נשוה את הורג את הגר שאין נפשו חשובה כנפש איש אחד שלם מישראל כי אם כמקצת איש, כנותן **מום בעמיתו** במקצת גופו, גם זה אי אפשר. כי הלא **איש כי יתן מום בעמיתו** שהוא באחד מאיברי גופו, תוכל לשער ממון כשיעור ההיזק ולומר כי **כאשר עשה כן יעשה לו.**

כ שֶׁבֶר תַּחַת שֶׁבֶר עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ:

שבר תחת שבר עין תחת עין שכל אלו מאברי הגוף, ונוכל לומר **כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו,** מדבר הניתן ביד שהוא ממון. כלומר אך לא בנפש הגר, שלא נאמר לא יהא הגר כאיש שלם. כי הלא במה ישוער עד היכן מגיע שעור נפש הגר בערך נפש זולתו לשער מכת נפשו. לכן כלל הדברים הוא כי לא ניתנו הדברים לשיעורין –

כא וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת:

כי אם זה הכלל כי **מכה** נפש **בהמה ישלמנה.** נמצא אדם מישראל, הקרויים אדם (יבמות סא א), יומת בין גר בין אזרח.

כב מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

משפט אחד יהיה לכם כגר כאזרח, ואין הפרש בין נפש לנפש כיון שדרך כלל **אני ה' אלוהיכם** כמוך כגר.

או יאמר במה שאמרו ז"ל (סנהדרין פד ב) כי בפסוק זה (פסוק כא) לא נאמר נפש בהמה כי אם **ומכה בהמה,** שהוא ללמד על מכה שאין בה מיתה שישלם לפי ערכה. ובזה יאמר לפי דרכנו, אין לדמות את הגר כמקצת אזרח לבלתי המית עליו את האזרח שהרגו וגם לבלתי שלם דמיו כגוף שלם, רק כנותן מום בעמיתו. כי הלא לא נוכל לשער ולומר כאשר עשה כן יעשה לו. ולא תאמר כי כאשר ב**מכה בהמה** יהיה הפרש בין דמי כלו לדמי מקצתו, כן בגר אצל שאר ישראל יהיה הפרש בין זה לזה במכת נפש. לזה אמר **ומכה בהמה** שאינה מכת נפש, **ישלמנה** לפי ערכה כי בה יש ערכין. אך מכה אדם בין גר בין אזרח יומת, כי אין בהם ערכין כי אם **משפט אחד כו' כגר כאזרח כו'.**

כג וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹצִיאוּ אֶת-הַמְּקַלֵּל אֶל-מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אֶבֶן וּבְנֵי-יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה:

הנה הוא יתברך אמר למשה **הוצא את המקלל כו',** שהוא בעצמו יוציאנו ליסקל. ובבא עת הפועל בא **וידבר [משה] אל בני ישראל** דבר שעל ידו **ויוציאו כו'.** ויהיה כי דבר להם כי לא יאות לו להוציאו ליסקל מריב לשונות, פן יאמרו כי הוא הרג את אביו ונסתכן על ידו לולא ה' הצילו מחרב פרעה, ושעל כן השתדל להרוג את בנו. על כן בשומעם, **ויוציאו** הם ולא משה **את המקלל [וכו'] וירגמו כו'.** ושמא תאמרו אם כן עברו מצוותו יתברך, כי הוא אמר יהיה משה המוציא והם הוציאוהו. לזה אמר כי **ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה.** כי למה שלשם שמים נתכוונו להרחיק ממשה לזות שפתים, מעלה עליהם הקדוש ברוך הוא כאלו עשו ממש **כאשר צוה ה' את משה.**

פרשת בהר

פרק כה

[מצוות שמיטה]

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר:

ב דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לה':

ג שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת-תְּבוּאָתָהּ:

ד וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לה' שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר:

ה אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר וְאֶת-עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ:

ו וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ וְלִשְׂכִירְךָ וּלְתוֹשָׁבְךָ הַגָּרִים עִמָּךְ:

ז וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָּל-תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל:

ראוי לשים לב:

א. אל אומרו בהר סיני פה מבשאר מצוות לפי פשט הכתובים, זולת דרשת רבותינו ז"ל (**תורת כהנים** ריש בהר) שהביא **רש"י** ז"ל בפסוק.

ב. אומרו (פסוק ב) **ואמרת כו'** שהוא מיותר.

ג. אומרו (שם) **אשר אני נותן לכם** שגם זה מיותר, כי מי לא ידע כי הוא יתברך הנותן כי לה' הארץ ומלואה, ומה גם כי כמה פעמים נכתב זה בתורה.

ד. אומרו (שם) **ושבתה הארץ שבת לה',** כי הלא אחר כי שבת הארץ היא לבלתי חרוש ולבלתי זרוע היה ראוי יתלה הדבר באנשים;

ולא עוד כי אם הארץ הלזו הנשמה לה או רוח ונפש לייחס השביתה אליה לאמר **ושבתה הארץ,** כי מן הראוי היה יאמר ותשבתו שבת הארץ לה'.

ה. כי התחיל בלשון רבים (שם) **כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן לכם,** ויצא בלשון יחיד (פסוק ג) **שש שנים תזרע ושש שנים תזמור כו',** ומהראוי היה כי גם בראש דבריו יאמר כי תבא או בסוף יאמר תזרעו שדותיכם.

ו. כי מה שיזרעו ויבצרו ויזמרו בשש שנים אין צריך לאומרו, רק השביתה בשביעית שהיא שבת והיא לבדה המצווה.

ז. אומרו (שם) **ואספת את תבואתה,** כי מה צורך לומר שיאספו התבואה;

וגם למה מייחס התבואה אל הארץ ולא אל בעליה יתברך, או יאמר סתם ואספת את התבואה.

ח. כי הלא לבלתי חרוש ולימנע מלזרוע הלא יראה בזה **שבת הארץ** לבלתי עבוד בה שום עבודה, אך בבצירה או קצירת הספיח או לבלתי החזיק כל איש בשלו כי אם שיהיה מופקר לכל, מה עניין וייחס יש לזה עם **שבת הארץ.**

ט. אומרו (פסוק ו) **והייתה שבת הארץ לכם לאכלה,** כי הלא לא את השבת הם אוכלים, ומהראוי היה יאמר והייתה תבואת הארץ לכם לאכלה.

י. שנכנס בלשון רבים באומרו **לכם לאכלה,** ויצא בלשון יחיד ואמר **לך כו'.**

יא. אומרו (פסוק ז) **תהיה כל תבואתה לאכול,** שהוא מיותר. והן אמת כי זאת האחרונה תתיישב במאמר רבותינו ז"ל באומרו (פסחים נב ב) כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך כו'.

אמנם הנה אין ספק כי כאשר שבת בראשית יורה על חידוש העולם, כך **שבת הארץ** רמז אל בריאתו יתברך העולם, כי ששת ימים עשה ה' את השמים וביום השביעי שבת. והנה ממוצא

דבר יצא לנו קושיה גדולה. והיא כי כאשר שבת בראשית נאמר בעשרת דברות בטעמו באומרו (שמות כ יא) כי ששת ימים עשה ה' כו' וינח ביום השביעי, כך **שבת הארץ** שגם הוא שבת ומן הטעם עצמו למה לא נאמר שם. ולהסיר כל זה מלב איש מלהרהר ולומר, אין זה כי אם שרצה הקדוש ברוך הוא את ארצו ויחמול עליה כי אם יזרעוה שנה אחר שנה הלא תחלש כחה, כי על כן דרך עובדי אדמה לזורעה שנה ולהובירה שנה, אך אלוהים אמר די בהוביר אותה אחת לשבע שנים. לזה הקדים ואמר **וידבר ה' וכו'.** לומר אתה דע לך כי כבר דברו ה' אל משה מהר סיני לאמר לישראל, ולא נתחדש עתה עניין שבת הארץ. וזהו **וידבר ה' כו' בהר סיני לאמר,** כי מאז דבר העשרת דברות דבר גם לאמר לישראל זה.

ב דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לה':

ושמא תאמר סוף סוף עדיין הקושי במקומו, כי לא נתקן רק שלא נתחדש כעת כי אם שנאמר בהר סיני, אך עדיין יקשה למה לא נאמר בתוך העשרת דברות עם שבת בראשית.

ועוד כי הלא אשר נעשה רמז חידוש העולם בארץ גם נעשה בחוץ לארץ, כי כל כללות הארץ נברא בבריאת העולם. לזה אמר **כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן וכו'.**

ולבוא אל העניין נזכירה מאמרם ז"ל והביאו **רש"י** ז"ל בפתח דבריו (בראשית א א), וזה לשונם:

> אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם (שמות יב ב) שהיא מצווה ראשונה שנצטוו בה ישראל, ומה טעם פתח בבראשית (בראשית א א), משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים (תהלים קיא ו), שאם יאמרו אומות העולם לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקדוש ברוך הוא היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ע"כ.

הנה כי זכר היותו יתברך בורא הארץ הוא נתינת טעם והסרת פתחון פה מהאומות, בל יאמרו כי לא היה לישראל חלק ונחלה בכל הארץ אם לא דרך גזלה. ועל כן נאמרה בריאת העולם בתורה. על כן אחשבה כי אמר אלוהים הנה זאת שנית אעשה, כי למען כל העולם יבינו וישכילו זאת, כי בתתי את הארץ לישראל אעשה להם עזר כנגד האומות במה שארמוז בגוף הארץ בריאת העולם, למען יתנו אל לבם שהוא למען יזכרו כי הוא יתברך אשר בראה נתנה לאשר חפץ לנותנה, ולא דרך ליסטות כבשוה ישראל. והוא בשבת הארץ שהוא זכר למעשה בראשית, לרמוז בה כי הוא יתברך בראה והוא נתנה. וזהו אומרו **דבר אל בני ישראל** [**וכו'**] **כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן,** למה שיראו כי אני נותן אותה ואינם לסטים שגזלו נחלת גוים. על כן **ושבתה הארץ** עצמה שנתתי **שבת לה',** להורות בה כי הוא יתברך בראה והוא נתנה. ועל כן אין צריך עשות זכר זה גם בחוץ לארץ. כי אין העיקר על הרמז מצד העניין

בעצמו כשבת בראשית רק על דבר מתנת הארץ כמדובר. ועל כן לא נכתבה שביתה זו בעשרת הדברות, כי אם שבת בראשית שהיא מצד עצמה עיקר זכר חידוש העולם, וגם הוא בימים ממש כי ששת ימים כו' וינח ביום השביעי (שמות כ יא). וזהו **דבר ואמרת,** לאמר דבר תחילה הטעם שהוא **אשר אני נותן כו',** ואחר כך **ואמרת** המצווה שהיא **ושבתה הארץ כו'.**

אך העולה על רוחך כי אולי עשיתי למען החזיק בכח הארץ בל יותש כחה, ולא תוסף תת כחה לך בעצם אם תזרענה שנה שנה בלי הפסק, ושעל כן אצווך להוביר אותה לפחות שנה שביעית למען תנוח ותנפש כעבדך ואמתך כמוך, הנה זה היו לא יהיה חלילה, כי אם שביתת קדושה לשם ה'. וזהו **ושבתה הארץ שבת לה',** כלומר לשם ה' ולא לשם נייחא מלאות תת כחה שנה אחר שנה.

ג שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת-תְּבוּאָתָהּ:

והנה לך ראיה גדולה. הלא היא, כי הנה אתה אשר יש לך שדה שעל כן אומר לשון יחיד, **שש שנים תזרע שדך** זו אחר זו, וכן **שש שנים תזמור כרמך** שש שנים רצופות. והנה תראה כי אין חסר בשנה השנית מבראשונה ולא בשלישית מבשנית, וכן עד הששית לא יעשה בה רושם לגרוע מתבואתה הנהוגה לתת בשנים שקדמו, אפילו ממה שהוציאה בשנה הראשונה. הנה כי אין ארץ ישראל כיתר ארצות שכחה נתש. כי על כן נקראת זבת חלב ודבש, כזבה שומנה וטובה מאליה מאתו יתברך ולא בטבע שיותש כחה. וזהו **שש שנים תזרע וכו'** זו אחר זו, ועם כל זה **ואספת את תבואתה** שהוא תבואתה הנהוגה לתת תאסוף גם בששית. ומה גם אם נדקדק ריבוי האת כי גם ימצא בה ריבוי. ואם כן אמור מעתה כי לא על דבר תשות כחה דברתי ועשיתי שתשבתו שבתה.

ד וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לה' שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר:

ז וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָּל-תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל:

ועוד ראיה כי אין העניין על זה רק לשם קדושת שבת. כי הלא אין צריך לומר בזמן שתזרענה, כי אם אפילו בשביעית שאין בה רק ספיח הגדל מאליו, ועם כל זה תראה שגם אז תרבה ברכתה ותתן תבואה רבה מאליה מהספיחים. באופן תכיר שמכל שכן שאין כחה נתשת אם היית חורש ונותן בה תבואה אשר תזרע את הארץ, כי אז משלך הייתה נותנת לך. כי אם גם כאשר לא תזרע כלל תוציא רב תבואות. והוא כי אילו היית קוצר תבואתך בשביעית לא היה ניכר אם מעט ואם הרבה. כי הלא אשר לו שדה אשר יאסוף ישמרנו בביתו, ואשר אין לו לא ידע בפש מאד (כלשון איוב לה טו).

לכן – **ה. אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר וְאֶת-עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ:**

ו. וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ וְלִשְׂכִירְךָ וּלְתוֹשָׁבְךָ הַגָּרִים עִמָּךְ:

ותראה כי כל כך יהיו הספיחים כי **והייתה שבת הארץ לכם לאכלה** דרך כלל, לא בלבד לבעלי שדות כי אם לכל הכללות. וזהו אומרו **לכם** ולא לשון יחיד כאשר עד כה. וגם **לעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך [וכו']**

ז וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָּל-תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל:

ולבהמתך ולחיה וכו' תהיה כו'. הנה כי גם בשנה השביעית אשר לא תזרע, תתן כחה שיאכלו בעלי שדות וכל אשר להם ועבדים ושפחות ושכירים וגרים וחיה ובהמה. אם כן אמור מעתה כי לא לבלתי יותש כחה אני מצווה כי לא טבעית היא כשאר ארצות, רק תשבות שבת לה'.

עוד יתכן דרך שני. והוא, כי הלא טרם ידבר הוא יתברך את דברי המצווה הזאת, ראה והנה יתחמץ לבב אנוש באמת באמור מה זאת האמנם תצדק שביתה על הארץ, ומה הארץ אם לא חומר עכור, האם שיח ושיג לה שתשמור שבת מחללו. ואם אמנע עצמי שלא אזרע שדי וכרמי לא אזמור, הלא אני הוא השובת ולא היא כי קרקע עולם היא. על כן להעיר לנו אזן וללמדנו דעת בא האלוהים. וטרם גלות מצוותו יתברך, זאת אמר למשה יזכיר לישראל הר סיני. (א) וזהו **וידבר ה' אל משה,** ויהי דבורו כי בהר סיני ראוי לאמר. (ב) ופירש ואמר **דבר אל בני ישראל** אשר אמרתי לך להזכיר הר סיני להם, כי תאמר להם כי **בהר סיני** נאמר זה למה תדבר בה, מפני כי **ואמרת להם כו' ושבתה הארץ.** שהוא כאשר נבאר בס"ד, כי הארץ תקנה קדושה בשנה השביעית, כאשר האדם קונה נפש יתירה וקדושה ביום השבת. ועל כן לבל יהיה הדבר כמו זר נחשב בעיניהם, על כן בהזכיר להם סיני כי שם שרתה שכינה והייתה בה קדושה עד צוותו יתברך כי כל הנוגע בהר מות יומת (שמות יט יב), יתנו אל לבם כי גם פה יהי ה' עם הארץ כאשר היה עם סיני.

ושמא תאמרו: הלא שם היה כי ירד עליו ה' באש ורכב אלוהים רבותים אלפי שנאן ה' בם סיני בקדש (תהלים סח יח), אך בארץ הלזו מאין לה הדבר הזה. לזה אמר **כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן כו'.** לומר הנה אתם קדושים אשר בארץ, ועל כן אין איכות הארץ אחר בואכם אליה כאיכות שהיה לה מקודם כי הלא אתם מקדשים אותה. כי הלא **כי תבאו אל הארץ** איני אומר תלכו אל הארץ, להורות כי לכתכם לה ביאה תחשב, כי שורשי נפשותיכם שם המה בארץ העליונה שלעומתה אשר קדושת העליונה מרחפת עליה תמיד, נמצא כאילו עיקר מציאותם שם הוא. ועל כן בכל מקום אשר יזכיר הליכה אל הארץ אומר לשון ביאה, מה שאין כן לחוץ לארץ כד"א (בראשית כח י) וילך חרנה, כלומר באים אל עיקרכם כי בהיותכם ביתר מקומות אתם חוץ מרשותכם ועצמיכם. וכמאמרנו על פסוק (בראשית יב א) לך לך מארצך כו', לומר הליכה זו היא לך כלומר לעצמך כי שורשך בארץ ישראל, ובחוץ לארץ אתה רחוק משורשך.

וזה יאמר פה **כי תבאו אל הארץ,** כי אתם כמתחברים אל שורשיכם, הנשמות שבכם עם שורשיכם שבארץ העליונה. נמצאת הארץ התחתונה ממוצעת ומחברת בין נפשותיכם לשורשן, שעל כן המשך הקדושה היא דרך הארץ הלזו. הרי שהיא קדושה וגם שאתם בה קדושה. וגם תמצאו הכנה מאתי, כי היא **אשר אני נותן לכם,** שהם שני דברים אחרים:

אחד, כי מתנה ש**אני נותן** ודאי כי קדושה היא מצד עצמה;

שנית, היות המתנה **לכם,** כי אין אדם נותן לבנו בכורו אם לא מיטב שדהו ומיטב כרמו, כך אני נותן לכם מיטב כל העולם כי הכל שלי כי לי הארץ.

ועל כן אל תתמהו בדבר, כי **ושבתה הארץ** ושביתתה היא **שבת לה'.** כי כאשר בשבת בראשית שישראל שובתים נקרא שבת לה' (שמות כ י) כי הוא יתברך שובת עימהם כמאמר הכתוב (שם לא יז) ביני ובין בני ישראל, כך שבת הארץ גם הוא יש לו שייכות בשבת הארץ ותקרא **שבת לה'.**

(ג) ושמא תאמר: ומה היא הוראת השראת קדושה בארץ בשנה ההיא, וגם במה יודע כי כן הוא לעיני בני ישראל. לזה אמר הנה **שש שנים תזרע שדך** לשון יחיד, ואמר לשון יחיד על מי שהוא בעל שדה, וגם **שש שנים תזמר כרמך,** נמצא כי אתה יגע וזורע וזומר בה ובינך ובינה נעשה פרי תבואה. וזהו **ואספת את תבואתה,** כי אתה המאסף שזרעת אותה וגם היא תבואתה שלה נעשה ממנה, וגם מה שתאסוף הוא לך לבדך כי ממך ומקרקעך היא. (ד) אך **בשנה השביעית** לא כן הוא, כי אם **שבת שבתון יהיה לארץ.** כלומר איני אומר לך תשבת הארץ בלבד כי אם **שבת שבתון יהיה לארץ,** שהוא כי הויה של **שבת שבתון** יהיה לה מושפע בה. ואותו השבת הוא **שבת לה',** כי ממנו יתברך היא ההוויה אשר תתהווה בה. כי גם הוא יתברך יש לו שייכות בדבר, מעין שבת בראשית שיש לכל איש נפש יתירה מאתו יתברך. וגם הוא יתברך יש לו למעלה שמחה ושביתה לפי בחינתו יתברך, נודעת מאד ליודעים חן. לכן **שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר.** והוא, כי כאשר בשבת בהיות לאיש נפש יתירה מעולם משולל יחס שום מלאכה ועל כן יחייב את ראשו אם יעשנה, כך הארץ בשנה זו אם בימים שהותרה לך מלאכה שהוא בחול תעשה בה מלאכה, אתה פוגם בשפע קדושת שבת הנשפע בה מעולם העליון שאין בו שייכות מלאכה.

(ה) ושמא תאמר: לא אעשה בגופה עבודה, אך ספיחיה הגדלים מאליה אקצור ואוכל, כי משדי המה וזכתה לי שדי, וכן אבצור ענבי כרמי כי כרמי שלי הוציאם. הישמר לך לא תקח לעצמך, כי אם **את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור**. והטעם הוא כי הנה בששת השנים ממך ומקרקעך היה הפרי שנתהווה והיית אוסף תבואתה, אך **שנת שבתון יהיה לארץ.** והוא האמור, כי הויה של **שבת שבתון,** הוא רוח קדושה, יהיה לה מהעולם העליון, והיא המגדלת פירותיה באופן כי ברוח קדושה מהעולם העליון נתהוו. ואם כן אם

תאסוף התבואה, לא תתייחס לאוסף תבואתה כי לא ממנה נתהוו פירותיה, כי אם מהוויית קדושה שמעולם העליון אשר הושפע בה.

(ו) וזהו והייתה שבת הארץ לכם לאכלה, כי על ידי **שבת שבתון** שיהיה לארץ אינך אוכל תבואתה כי אם **שבת הארץ** ממש היא **לכם לאכלה,** כי **שבת הארץ** גידלה הספיח ההוא, כאילו שבת הארץ תאכלו. ועל כן לא יהיה לך לבדך אתה בעל השדה לאכלה כי אם לכם שהוא לכל בית ישראל. כי הלא אין הפירות ממך ומשדך, כי אינם תבואתה כי אם של השבת בעצמו, והוא אם כן לכל כי כל ישראל יש להם חלק בקדושת העולם העליון של **שבת הארץ,** ולכן לכולכם **תהיה לאכלה.**

הנה נא אמרתי לך מה היא **שבת הארץ** שהיא הוויית קדושה כמדובר שתשרה בה ומגדלת פירותיה, ועדיין במה תראו בחוש כי כן הוא. הלא הוא כי דרך כל העולם כי שדות שלא יזרעו ולא יחרשו כלל, שגם אם יעלו ספיחים בהם כי יהיו מעט מזער לא כביר, אחת הנה ואחת הנה. אך הנני מודיעך כי מהספיח יהיה כל כך הרבה כי יהיה **לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך כו'.** הרי כי בעיניך תראה ריבוי ברכה היוצאת מאליה, כי ודאי תגזור אומר כי אין ספק כי אין זה כי אם הוויית קדושה השורה על האדמה והולידה והצמיחה כברכת ה' אלוהיה.

(ז) ושמא תאמר: האם גם צמח האדמה שמצמיח חציר לבהמה בבקעה ובהר גם משבת שבתון שיהיה לארץ תצמיח, יחד עם ספיח קציר מאכל אדם. לזה אמר **ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול,** כלומר כי בתבואות עצמן אני מגדל גם לחיה ולבהמה, כי בם אני מצווה את הברכה להאכיל גם לבעלי חיים. אך מוצא דשא הוא מן הטפל לתבואות היוצא השדה ככל יתר עשבי מותר שבאדמה, גם בששת השנים חציר לבהמה יש מעצמו שבלי חרישה וזריעה הוא יוצא.

והנה למה שמגדולת תורתנו כי על דרך פשטה יש ויש גבוה מעל גבוה דרכים ישרים גדולים וטובים רמז ודרש וסוד. והנה כה מבטינו בספרינו אלו להיות קורא ופושט, כי לא שמנו בהם בלתי אל הפשט עינינו. וגם ברמז הרומז על הארץ והדרים עליה להדריכם בדרך ישרה בקצת מקומות לא משכנו ידינו. וגם פה בכתובים שדברנו בם וקצת מהבאים אחריהם, ראיתי ונתון אל לבי להעלות על ספר רמז דרך ישר לפני איש שיתקננו יתברך בעצה טובה מלפניו כאב לבנים אשר אהב.

[פירוש בדרך רמז]

(ב) והוא אמור להם **כי תבאו אל הארץ** העליונה היא השכינה, בעלות נפשותיכם מן העולם ועד העולם העליון לעת מצוא זו מיתה, עשו הכנה מעתה באופן שבסילוקכם ש**ושבתה הארץ**

הנזכרת **שבת לה'**, כי תשבות ותעלוז ארץ העליונה עם השם הגדול. וזהו **ושבתה הארץ שבת לה'.**

והוא הנודע מ**ספר הזוהר** (פרשת ויחי רמח ב), כי כשהצדיק נפטר מן העולם נעשה ייחוד למעלה בין שם המיוחד לשכינה לשם הגדול כשמחת חתן וכלה. ומרגלא בפומייהו לקרא לסילוק הצדיק הילולא. והנני נותן לפניכם היום סדר הנהגתכם בעולם הזה להשיג בו האושר הנזכר בל ימוט מפני עקת היצר הרע.

(ג) והוא כי **שש שנים** שהם בששים שנה שלך **תזרע שדך וכו'.** והוא כי אם שדה אתה משולל תורה ומצוות, כשדה בור שמעצמו אין בו דבר, בלתי מה שנזרעו בו, בששים שנותיך תזרע שדך מתורה וכל מצוות ה'. ואם תדמה לכרם שבו ענבים מאליהם, כן גם אתה יש בך תורה ומצוות, הלא לא יבצר מהיות בם איזו פנייה בלתי טובה, וצריך לקצותם כזומר את הכרם מהפסולת ההוא ומשאיר הטוב. **ואספת את תבואתה,** כי הלא הזורע את עצמו בתורה ומצוות כמקרה הזורע את השדה גם הוא יקרנו. כי הלא לא יבצר מצאת אצל גרעיני החטה מוץ וקש, שעל כן להעבירו דש וזורה ברחת ובמזרה ואוסף החטים לבדם. כן גם אתה במצוות אשר תזרע בך, לא יעדר מהיות בהם צד יוהרא וגאווה כמוץ שבראש השיבולת, או צד השליך עצמך אחר תאוות גופניות בהמיות הנמשלות לקש הוא התבן הנעשה ממנו שהוא מאכל לבהמה. משני אלה צריך לנקות מעשיך באופן שלא ישאר לך רק פרי תבואת המצווה משוללת מוץ וקש הם שתי בחינות הנמשלות להם. וזהו **ואספת את תבואתה.** וכל זה תעשה בששים שנותיך שהוא זמן המעשה בעודך בעולם המעשה.

(ד) כי **ובשנה השביעית** שהוא בעשור השביעי לא תבטח במעשה השנים ההם, פן תמות ואז הוא עולם השבת והשכר ולא עולם המעשה, ומי שטרח בערב שבת יאכל בשבת. וזהו **שבת שבתון יהיה לארץ** כי תמות בעישור ההוא ויהיה שבת לשכינה לשלם שכר, ולא יאכל בשבת רק מי שטרח בערב שבת.

אך אז אינו עולם המעשה, כי אם אז תדמה לשדה שאין בה זריעה כך אין בך מעשה מצוות, כי אז לא יזרע אחר שכבר הוא מת. ואם יש בך מעשה מצוות כענבים בכרם ואינך צריך רק זמור איזו פנייה רעה, אז לא תוכל לזמור ולתקן. והוא מעניין מאמרם ז"ל (קהלת א טו) כי בראות הרשע אחר מותו מה שעושים לו אומר הניחוני ואעשה מצוות ואומרים לו מי שטרח כו'. וזהו **שדך לא תזרע** שלא תוכל לומר הניחוני ואעשה מצוות כי כבר הוא שבת כמדובר.

וזאת ועוד אחרת רמזה לנו פה תורתנו הקדושה. והיא כי שתים הנה הדברים אשר יפול לב אדם עליהם לשאול מאת ה' יאכילם הוא יתברך בעולם הזה. הלא המה.

אחת, המצוות אשר לא יעשה הצדיק בפועל כי אם שבעשותו אחת מכל מצוות ה' אשר יעשה אותם האדם, יראנו איש וילמד לעשות כמעשהו בבלי דעת הצדיק ההוא;

שנית, פרי מעלליו, כי יאמר צדיק כי טוב כי פרי מעלליו יאכל.
והנה מאשר יקרה בעיניו יתברך נפש צדיק למלא אוצרותיו טוב העולם הבא, עצה טובה קא משמע ליה כי גם לשני הדברים האלה אל ישיב לבו לאכול בעולם הזה.

ועל האחד אמר את ספיח קצירך, הוא מצווה אשר זרעת ולא למדת לזולת לעשות כמוך, כי אם הוא ספיח שגדל מאליו כי נמשך לך מהסתפח איש ויראה ויעש כמעשיך שגם זה הוא זכות שתקצרהו ותביאהו אל ביתך, לא תקצור אותו בעולם הזה לאוכלו פה.
וגם את השני והוא **ענבי נזירך,** הם פירות מעשיך כענבי הכרם שהם פירות שאדם אוכל שנה שנה, והקרן היא הכרם קיימת להוציא פירות תמיד. גם **ענבי נזירך,** אשר הם נזורים מהקרן ליאכל בעולם הזה, **לא תבצור** אותם מהכרם הוא נמשל אל הקרן קיימת, כי אם תניחם לעולם הבא עם הקרן ולא תבצור אותם לאוכלם בעולם הזה. כי בזה ירבה כבוד אושרך השמור לך בארץ העליונה. כי לא בלבד אושר הקרן המתייחס ליום שבת יהיה לך, כי בצירוף שתי אלה עם הקרן, שנת שבתון יהיה לארץ העליונה לשמור ולתת לך, כי תבוא אצלה להיות עמה בסילוקך מפה.

(ו) וכל כך ירבה זכותך, שלא בלבד אתה תאכל אותו כי אם גם **והייתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך** הנפש, **ולעבדך** הגוף שהיה לך כעבד לשרתך במעשה המצוות, **ולאמתך** היא אשתך שהייתה כאמה לעשות צרכי ביתך לבלתי תתבטל, וכן לכל הנלווים אליך, בין דרך עראי כשכיר בין דרך קבע כתושב ותלמיד קבוע, הם גם הם יאכלו בלחם זכותך. וזהו **ולשכירך ולתושבך כו'.**

(ז) והנה עד כה דברתי על הארץ סתם היא ארץ העליונה ועל פירותיה.
ושמא תאמר אם הצדיקים לא יהנו מטובות העולם הזה, על מה שווא בראת כל טוב הארץ הלזו הנשמה, ומה גם אם עמך כולם צדיקים כי מי יאכל טוב הארץ הגשמית הזאת. לזה אמר **ולבהמתך ולחיה אשר בארצך** היא עמי ארץ התחתונה המתייחסת לך, כי על כן לא אמרתי אשר בארץ כאשר עד כה בדברי על הארץ העליונה, להם **תהיה כל תבואתה** של ארצך זו **לאכול,** כי חלקם הוא העולם הזה כנודע.

[משמעות ארבעים ותשע השנים]

ח וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שֶׁבַע שַׁבְּתֹת הַשָּׁנִים תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה:

עודנה מדברת תורת ה' עם האדם ללמדו מוסר השכל לעבוד את ה' כל ימי חייו. ואמר הלא דברתי לך כי הששׁ עשיריות תעסוק בעסקי העולם הזה עם קיום התורה, אך בעשור השביעי אז תעשה עיקר מעסקי עולם שכלו שבת. והנני בא קו לקו להזהירך אם זך וישר אתה, כי טוב

לך כי גם תעשה הרמז הזה בכל פרט שבע שני השמטה ולא בלבד בשבע העשיריות. ובאה התורה כמדברת עם האדם, והדעת נוטה כי הוא יתברך איננו מזהיר את האדם בלתי אם אחר היותו לפניו בר עונשין, שהוא בהגיעו אל שנת העשרים כי אז הוא בר עונשים לשמים, ומלמדו להתנהג בדרך ישכון אור תורתו ומצוותיו עמו ולא ימוט.

ואמר **וספרת לך** כמו שכתבנו שמדבר עם אשר הוא בן עשרים. ואומר לו שמע בקולי איעצך, **וספרת לך** להנאתך אחר היותך בן עשרים **שבע שבתות שנים שבע שנים** שבע פעמים שהם **תשע וארבעים שנה,** עד היותך בן ששים ותשע שנה אחת קודם מיתתך. כי זאת תעשה שבכל שבע שנים אשר תזרע את האדמה ותשבות בשביעית, כי כאשר תספור לה כן תספור לך. כי תראה ותקח מוסר, כי תאמר בלבבך האם האדמה כי עפר היא, על אשר בראה ה' בחדשו את העולם זכר לדבר תעשה כי לא תקבל מלאכה בה רק שש שנים זכר למעשה בראשית, ובשביעית תשבות על שבשביעית שבת והיא שובתת ממלאכה. ולמה לא אעשה כן גם אני, כי השש שנים עצמן אטפל בעסקי העולם עם עסק תורה ומצוות, אך בשנת שבת הארץ כי גם לא אזרע ולא אחרוש ולא אבצור ולא אזמור, תהיה לי השנה ההיא כשבת לעשות בו עיקר עסקי תמיד בענייני העולם הבא. כי אזכור כי שבעה זמנים הם חיי האדם כמדובר למעלה, ואעשה רמז אליהם בכל שבע שנים באופן יהיו כל ימי יוצאים בעבודת ה'.

ושמא תאמר: הלא די לי הרמז הקודם, כי הששים שנה אטפל בעסקי העולם הזה עם תורה ומצוות ובעישור השביעי אעשה עיקר מעסקי העולם הבא ולמה איגע גם בשנים הראשונים לספור כל שנותי שבעה שבעה ולעשות גם כל שנת שבת הארץ שבת לה' לעשות בו עיקר מהעולם הבא. לזה אמר **והיו לך ימי שבע שבתות כו'.**

והוא כי הנה ידענו מ**ספר הזוהר** (ויחי רכא ב) כי כל הימים אשר יאחז בהם צדיק דרכו לעבוד את ה' קונים הוויה, ומתקרבים להאיר ולהעיד בעת סילוק האדם מן העולם, כעניין ויקרבו ימי ישראל כו' (בראשית מז כט). ובזה יאמר ראה נא בני מה בין עשות עיקר עבודת ה' בעישור השביעי בלבד מעשות מיום מלאת לך עשרים שנה. כי הלא אם היית בלתי עושה עיקר מעבודת ה' רק בעישור השביעי לא יהיו לך ימי הוויה וקיום רק עשר שנים. אך מעשותך כך משנת העשרים לספור ולעבוד בם את ה' תרוויח. כי והיו לך, שיקנו לך הוויה וקיום רוחני ולא לזרים, כל ימי **שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה** ולא עשר שנים בלבד.

ט וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל-אַרְצְכֶם:

ושמא תאמר כי מה תעשה להחריד יצרך להכניעו לעבוד את ה'. הלא הוא כי **והעברת** בלבך ורעיונך **שופר תרועה,** כאילו קול קורא להרים והכניע יצרך כעניין הזכיר לו יום המיתה וכיוצא

בו, בימים אשר הוא יתברך קרוב לקבל תשובה, שהוא **בחדש השביעי** שהוא בחדש תשרי עת רצון **בעשור לחדש.** ולא בלבד תאמר די בהשיב את עצמך עד ה' והחריד יצרך, כי אם גם את הזולת תחזיר בתשובה ותלמדם ליחרד וליכנע לפני ה'. וזהו **תעבירו שופר בכל ארצכם,** כי תהיה בהם חרדה והכנעה להשיבם עד ה', להורות להם כי כל העולם הזה הבל ואל על יקראוהו וישובו.

[יובל - שנת החמישים – גיל שבעים]

י וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל-יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הִוא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל-אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל-מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ:

הנה אמרתי לך כי בכל שבע שנים תעשה גם לך שבת וקדש לעשות עיקר מהעולם הבא באופן יהיו לך **ארבעים ותשע שנה** כמדובר, נמצאו לך ששים ותשע שנה. נמצא כי נשארו מימיך שנה אחת היא **שנת החמשים** של המספר שהחילות מהיותך בן עשרים והוא שנת השבעים. אמר הנה מלבד מה ש**בתשע וארבעים שנה** היו לך לעבוד את ה', עוד תוסיף ב**שנת החמשים** כי תהיה לך קדש גמור. וזהו **וקדשתם את שנת החמשים שנה,** שתהיה קדוש לה' בלתי עוסק רק בתורה ומצוות ומעשים טובים. וכל זה הוא במה שביניכם למקום. וגם במה שביניכם לבריות תעשו שלום ותמחלו איש את רעהו בל תהיה ביניכם קנאה ושנאה ותחרות. וזהו **וקראתם דרור בארץ לכל יושביה,** כי תמחלו כל איש אשר בשנה ההיא את כל יושבי הארץ בל יהיה לאיש שעבוד אשמת דבר על חברו.

והטעם לכל אשר אני מחמיר ב**שנת החמשים** שהיא שנת השבעים שנה משנותיך, הלא הוא למה כי **יובל היא** השנה ההיא, כי היא שנה שיובילוך בה מן העולם כד"א (איוב כא לב) והוא לקברות יובל. לכן **תהיה לכם,** כלומר לא תיגע בו לזולתך, שהוא אם תטפל בו בסחורה וטובות העולם הזה, כי אם במה שהוא **לכם** לעצמכם הוא מה שתעמול בתורה ומצוות שהוא לכם ולא לאחרים כממון. ועל ידי עצתי זאת לעשות כל עיקר העסק בעולם הזה על חיי העולם הבא ככל הכתוב, תרוויחו כי **ושבתם איש אל אחוזתו** שהוא אל מקום אשר שם אחיזת נפשו ושורשה. מה שאין כן אם תלכו ועונות בידכם, כי לא יניחו אתכם לידבק באחוזתכם עד גיהינום ימרק או הגלגולים יבררו ויתלבנו. וזהו **ושבתם איש אל אחוזתו.** וגם **איש אל משפחתו תשובו.** והוא הכתוב אצלנו על פסוק (בראשית מט לג) ויאסף אל עמיו, כי לכל צדיק וצדיק יש צדיקים מבחינת שורש נפשו וצדיקים בצדקתו, אשר בלכתו מן העולם הן הם הבאים להקביל פניו ומוליכים אותו עד בית מנוחתו כי עימהם הוא יושב, כמפורש ב**ספר הזוהר** פרשת ויחי (ריח ב). וזהו אשר אחשוב כיוון באומרו ויאסף אל עמיו, כי נאסף אל עמיו המתייחסים אליו במחיצתם, ולא היה הפסק למרק איזה שמץ עוון תחילה עד יובא אל מחיצתו עימהם. וזהו אומרו פה **ואיש אל משפחתו תשובו.**

יא יוֹבֵל הִוא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא תִזְרָעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת-סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת-נְזִרֶיהָ:

יב כִּי יוֹבֵל הִוא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן-הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת-תְּבוּאָתָהּ:

וצריכין אתם להכין בערב שבת מה שתאכלו שם בשבת כאשר לקברות תובלו. כי הלא שם לא תזרעו מצוות להצמיח לכם אור ושכר כי שם אינו עולם המעשה. ומי שטרח בערב שבת יאכל בשבת (קהלת א טו). לכן מעתה טרם תלכו שמה צמצמו עצמכם ולא תבצרו את ספיחיה כו' כמפורש למעלה, שלא תאבו בעולם הזה לא לאכול זכות הספיחים הוא זכות הלומדים מכם לעשות איזו מצווה, וגם לא תבצרו ענבי נזיריה הוא פירות מצוות שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה, שהם ענבי מצוות שהפרי מופרש מהקרן שהם אשר פירותיהם נאכלים בעולם הזה. כי תניחו הכל לעולם שאין בו מעשה למען שם יוכפל שכרכם, כמדובר למעלה שנעשה מהפירות קרן קיימת. כי הלא טוב לכם העשות מהספיחים ופירות קרן מלאוכלם בעולם הזה. כי הלא **יובל היא** שיובילו אז אתכם לעולם הבא, קדש יהיו לכם הספיחים ונזיריה כי תהפך לשכר קדוש ורוחני, והוא טוב מהיות שכר גשמי חולף ונפסד.

ועוד שנית תעשו. והוא, כי לא תעשו המצוות מלובשות ומלאות פניות גשמיות כתבואת השדה שיוצאת במוץ וקש, באופן שלא תאכלוה כצאתה מן השדה כי אם עד הסירכם הקש והמוץ בדישה ומירוח. כך לא תהיו צריכים לאכול זכות מעשיכם אחר דישה בגיהינום תחילה או מרוח גלגולים מעולם לעולם. כי אם **מן השדה תאכלו את תבואתה,** שבצאתה מהשדה תאכלו את תבואתה, בלי פעולה בינתיים תאכלו את זכותה. מעין מאמר הכתוב על הלחם הגשמי לעתיד כי יהי פיסת בר בארץ, ואמרו רבותינו ז"ל (כתובות קיא ב) שתוציא הארץ גלוסקאות. והוא כי למה שרוח טומאה ועכירות המעורב בה הגורמים צאת פסולת בתבואה, תוציא צמחה משולל קש ומוץ וסובין ומורסן וקמח, כי סולת נקיה שתאכל בצאתה מן הארץ כאשר יאכלו התמרים ודומיהם.

יג בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל-אֲחֻזָּתוֹ:

ועוד יש לאל ידכם לעשות בבחירתכם הטובה, וגדולה היא על הכל. כי תעשו באופן שב**שנת היובל** הזאת, שהוא ב**שנת החמשים שנה** שהיא של השבעים כמפורש למעלה, תפליגו בכישרון עד גדר שלא תצטרכו להתגלגל פעם אחרת לזכות לשוב אל אחיזת שורשיכם העליון. כי אם פעם אחת תשיגו השלמות הראוי לכל נפש מכם. וזהו אומרו **בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו** שהוא בזאת ולא באחרת. והיא בשורתו יתברך לדניאל באומרו (דניאל יב יג) ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך כו'.

הנה כי כן יבורך גבר חיי עולם בשיתו שומו לבו ועיניו וכל מעייניו אל כל דברי הרמז הלז אשר אמרנו במקראי קדש האלו. והכל תלוי בבלתי החשיב האדם כל ענייני העולם הזה ומטעמיו

וכל כבודותיו לאפס ותוהו. כי אם הרבה יזכור דין ומשפט העולם אשר הוא הולך שמה. ויגעל בקנאה ותאווה וכבוד, ולא ימוש משוב עד ה' ותקן כל אשר עוותו נגד מלכים ולא יבוש. והוא מאמר התנא פרק רביעי ממסכת אבות (משנה כא), באומרו:

רבי אלעזר הקפר אומר הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם.

וראוי לשים לב מה נשתנו אלו משאר מידות רעות, כי רבות הנה ולא ייחד רק שלש אלה. אך אמנה הן אמת כי איבוד העולם והאדם תלוי בעבור על מצוות לא תעשה במה שבין אדם לבריות ועל מצוות לא תעשה שבין אדם למקום. ואחרי איבודו, תקנתו בידו אם ישים כבודו מנגד. אך אם יחוש לתמוך כבוד לא ישוב עוד ויהיה עדי אובד. וזהו אומרו הקנאה (והתאוה) כו'. והוא כי הנה ראשית כל עוון אשר חטא בין אדם לחברו תלוי בה. כי מיד אחריה רעותיה שהיא שנאה ותחרות וגסות ורכילות ולשון הרע ונקמה ונטירה מובאות לו. וכן התאוה היא ראשית כל עבירות שבין אדם למקום. כי ממנה תוצאות מות, כי הלוך ילך בהלכות איסורי ביאה ומאכלות אסורות ואשם מעילות ואשם גזילות וכל דבר רע אשר שנא ה'.

והנה שתי אלה המה כוללות אבדן האדם את עולמו. ועדיין אלוהינו מרחם לא השבית לנו תיקון להעלות ארוכה ומרפא, כי יעזוב רשע דרכו כו' וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלוהינו כי ירבה לסלוח. אך אם זה האיש יתמוך כבוד אבדה תקוותו כי אין ארוכה למחלתו. כי אם יאמרו לו לך התרפס ושאל מחילה מהאיש אשר חטאת לו, ואם לא יאבה האיש תשור על אנשים ולפניהם תאמר חטאתי וישר העוויתי, הלא יענה עזות מי האיש הלזה נבזה כי אחלל כבודי, ומה גם במקום שיש אנשים. וההיקש בזה ובכיוצא בזה. וכן אשר חטא על הנפש במה שבין אדם למקום ככל הדברים הרעים שהזכרנו, ויאמר לו הסכת ושמע ישראל וצום ולן ושכב ארצה ואפר כלחם תאכל ובצום ובכי ומספד הלך תלך ובכה ללקות בבית דין, ואז טוב לך לכפרת עוון כי טוב לך כי תבוש בעולם הזה מאשר תבוש בעולם הבא. כי הנה אם יחוש על דבר כבוד מדומה, הלא יענה הלהרגני אתה אומר שאחלל כבודי, ותהיה לי למחתה עוד לא ארים ראש כי אקל בעיני כל הרואים את כבודי שבקלון הומר. לכן קום ברח לך ולא תשנה באיוולת עצתך זאת, כי כה יעשה לי אלוהים כי לולא נשאתי פניך אם אביט אליך ואם אראך. ונמצא במשא עונו על גבו, ולא ירחץ צואת אשמותיו, ומי רגלי עונותיו על פניו מפני הכבוד. **כלל הדברים** כי מעמד שלשת הדברים האלה הן הם בעוכריו של אדם להוציאו מן העולם.

ונחזור אל העניין

כי אומר התנא כי אז ישקיף וירא בלכתו מן העולם ועד העולם בכלל אמיתת חמשת הדברים הנאמרים, גם זאת השישית כי אין בשאול בית מנוס. ואחשבה שהוא כי שם עיניו יחזו

משחיתים אשר פעל ועשה בעונותיו, ועפעפיו יבחנו כי אילו היה בחירתו בטלה על ידיעתו יתברך לא היה עוונו פועל כח טמא בהעוותו. כי טוב לגבר כי מהיותו חי יתן אל לבו.

[איסור הונאה]

יד וְכִי-תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל-תּוֹנוּ אִישׁ אֶת-אָחִיו:

ראוי לשים לב:

א. אל כפל **אומרו תמכרו ממכר.**

ב. כי אומרו עמיתך זה פעמים שניהם מיותרים, והיה די יאמר וכי תמכרו ממכר או קנה אל תונו כו'.

ג. כי אומרו או קנה כו' הוא מיותר, כי בכלל אומרו **וכי תמכרו** הוא גם הקונה, כי המוכר לעמיתו הלא עמיתו הוא קונה, ואם כן על שניהם יאמר אל תונו איש את אחיו, ולשתוק מלומר **או קנה מיד עמיתך.**

ד. כי נכנס בלשון **עמית** ויצא בלשון אחווה באומרו **איש את אחיו** ולא אמר את **עמיתו.**

ה. אומרו מיד עמיתך, כי מלת **מיד** מיותרת והיה די יאמר מעמיתך;

והנה רבותינו ז"ל למדו (קידושין כו א) שהוא להודיע כי על מטלטלין ידבר שהוא דבר הנקנה מיד ליד, אך עדיין במה שלא נרמז זה באומרו **כי תמכרו ממכר** רק באומרו **או קנה,** מקום הניחו לנו לדרוש גם עניין זולתו.

אך יאמר, **כי תמכרו** יהיה באופן שלא תמכור לו רק דבר שגם ירוויח בו הקונה אם גם הוא קונה למכור. וזהו **וכי תמכרו ממכר,** כלומר יהיה גם כן **ממכר לעמיתך** שיהיה לו לממכר ולא להניחו בטל על כי אין בו עוד רווח.

עוד לימוד שני. והוא כי המוכר אתה, וגם זולתך תוכל לשתף עמך למכור שיעזור לך. וזהו **תמכרו** לשון רבים, כי מותר לך לרדוף אחריו למוכרו לו. אך **או קנה מיד עמיתך,** כלומר שאם הוא לא יחפוץ למוכרו כי אם להשתמש בו וכיוצא לא תרדוף אחריו שימכור אותו לך כי חמדה היא, רק **או קנה מיד עמיתך** שהוא מביאו לך שתקנהו ומידו אתה בא לקנותו. וזהו **מיד עמיתך.** והנה לעניין הנאת מקח וממכר תהיה לך בחינת חבר לבקש הנאתו בצד מה. אך לעניין אונאה בזה איני אומר לך אל תונו איש את עמיתו כי אם איש את אחיו, כי תהיה לך בחינת אחווה עמו לבל יתאנה ממך אפילו בשווה פרוטה. וזהו החילו בעמיתו וצאתו באחווה.

[חישוב שנות המכר בקרקעות]

טו בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ בְּמִסְפַּר שְׁנֵי-תְבוּאֹת יִמְכָּר-לָךְ:

טז לְפִי רֹב הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה מִקְנָתוֹ וּלְפִי מְעֹט הַשָּׁנִים תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ כִּי מִסְפַּר תְּבוּאֹת הוּא מֹכֵר לָךְ:

הנה קבלו רבותינו ז"ל (קידושין כו א) כי פסוק **וכי תמכרו ממכר וכו'** על מטלטלין ידבר, כאומרו **מיד עמיתך** דבר הניתן מיד ליד. ואם כן איפה איך סמוך לו עניין פסוק זה שמדבר בקרקעות. ומה גם שאין להם אונאה שהוא דין הפסוק הקודם.

ועוד כי הלא לדבר על לב הקונה בא האלוהים להשקיט תלונתו באמור אליו אל תצר צרת חזרת השדה ביובל, כי הלא במספר שנים אחר היובל תקנה וכו', ואתה פקח עיניך וקנה לפי השערת השנים הנותרות בערך אשר עברו. ואם כן למה הזכיר לו את המוכר כאומרו **במספר שני תבואות ימכור לך,** הרי הזהיר את הקונה יקנה באופן שלא יתאנה ומה לו מן המוכר אם ישמע ואם יחדל, כי אם לא יאבה המוכר לא יקנהו ממנו. ועוד כי מכלל אומרו **במספר שנים וכו' במספר שני וכו',** כל השומע ישמע ולבבו יבין כי לפי רוב השנים תרבה מקנתו ולפי מעוט השנים תמעיט. ועוד למה חזר ואמר כי **מספר תבואות וכו',** הרי נאמר למעלה **במספר שני תבואות ימכר לך.** ועוד למה שינה כי למעלה אמר מספר שני תבואות ופה אמר מספר תבואות.

אמנם אחרי הזהירו יתברך בל יונו איש את אחיו, ראה והנה יוכל איש לדבר, הלא אתה אלוהים למדתנו לבלתי הקפיד על הפסד הקונה. כי אתה אמרת כי בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו, ואתה חסת על שתות האונאה, ולמה לא תחוס על הקונה שדה וכרם חברו בממון רב, ובבא היובל ישיבנו לו וכל הון יקר יוציא יהיה עדי אובד. על כן לדבר על לבו בא האלוהים ואמר מה תצעק על שברך, ואתה תגרום לעצמך. כי הלא מטרם תקנה הלא הודעתיך כי ביובל יצא. ואתה דע לך וספרת לך מספר השנים שאחר היובל עם ערך הנותרות ולפיהן תקנה מקנה קנייניך, וזהו **במספר שנים וכו'.**

והנה למדנו יתברך מוסר השכל, והוא כי המתנהג בחסידות ראוי כי אל זכות חברו יביט מאל זכות עצמו.

> מעין מה שספרו רבותינו ז"ל (ירושלמי בבא מציעא פ"ב ה"ה) ממעשה שהיה לפני מלך הודו, כי איש קנה קרקעות ומצא בם מטמון, והיו מריבין, הקונה אומר קרקע קניתי מטמון לא קניתי, והמוכר אומר הכל מכרתי.

על הדרך הזה אומר הוא יתברך, הנה חפצי הוא כי אתה הקונה תבוא לקנות ותעריך השדה בערך אשר הוא טוב למוכר, והמוכר ימכור ויהיה מחשב ערך שהוא טוב לך, ואני אבוא אחריכם ואעשה דרך הנאת שניכם בל תהיה אונאה לאחד מהכתות. והוא, כי הנה אתה הקונה במספר שנים אחר היובל תקנה. כי תאמר דרך משל הנה עברו אחר היובל שעבר שלשים שנה, נשארו עשרים הם שני שלישים, ולפי מה שהוציאה בשנים שעברו בשלש חומשים אקנה השנים הנותרות לפי הערך. ואם יצאו תבואות בשלשים שנה שיעור שלשה אלפים אקנה בשני אלפים.

והנה המוכר יהפך בזכותך ויאמר **במספר שני תבואות** אמכר לך, וטועה אתה בחשבונך: כי הלא בשלשים שנה שעברו אחר היובל היו ארבע שנים שמטה, נשארו שני תבואות עשרים וששׁ שנה, ובעשרים הנותרות יש ארבע שנים שאינן שני תבואות, שנת שלשים וחמש ושנת ארבעים ושתים ושנת ארבעים ותשע ושנת חמשים. נשארו שני תבואות שש עשרה שהם פחות משני שלישים בערך השני תבואות. והנה המוכר **במספר שני תבואות ימכר לך** שהם שנים שיש בהם תבואות. ואם בשלשים היו עשרים וארבע שני תבואות היו שש עשרה שני תבואות שני שלישים, אך היו בשלשים עודפים שנים. הנה כי כל אחד מהפך בזכות חברו.

טז לְפִי רֹב הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה מִקְנָתוֹ וּלְפִי מְעֹט הַשָּׁנִים תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ כִּי מִסְפַּר תְּבוּאֹת הוּא מֹכֵר לָךְ:

אך אני אבוא אחריכם להנאת שניכם במה שאתם לא דקדקתם. והוא כי הלא לא תעלה הסכמתכם רק להביט אל **מספר שני תבואות,** אך עדיין אפשר יתאנה אחד מכם. והוא כי גם שתשערו בערך **שני תבואות,** הנה יקרה דרך משל שתקנה בחצי שנת עשרים וארבעה בניסן שהם עשרים ושלש וחצי, נמצאו **שני תבואות** שעברו עשרים וחצי והנותרות הם עשרים וששׁ וחצי שהם **שני תבואות** עשרים ואחת וחצי, כי יש בהם ארבעה שני שמטה ושנת יובל שאינן **שני תבואות.** אל תאמר הרי יש רוב בשנים הבאות שנה אחת על החולפות, כי לא כן הוא כי בחצי שנה הנותרת לא יחשב. כי בניסן כבר באה תבואת השנה למוכר עד ניסוף וחצי שנה הנותרת אינם של תבואה לקונה. נמצא כי עשרים ואחת תבואות יש לכל ואחד והם שווים בערך התבואות. גם שבמספר השנים הנותרות הן רוב, אך לפי התבואות אינם רוב כי החצי שעבר היה לו בה תבואה למוכר. וזהו **לפי רוב השנים תרבה מקנתו,** כי לא כל הרובים שווים.

כי יש שאם לא תחשוב בערך **השני תבואות** כי אם בערך מציאות התבואות אינם רוב. וזהו **לפי רוב השנים תרבה** כלומר לפי מה שהן רוב השנים, כי לפעמים יחשבו רוב ולפעמים לא יחשבו. וכן ולפי מיעוט השנים, כי לפעמים יהיה מיעוט השנים הנותרות בערך שנים אך לא בערך תבואות. כי אם יקנה אחר מקצת שנה ועדיין לא נזרעה השדה השנה ההיא ויחשב לפי מספר שנים מיעוט, אך לפי תבואות יהיה רוב כי תבואת השנה באה לקונה. וזהו ולפי מיעוט השנים תמעיט, כלומר לא כל המיעוט שווה כי אם לפי מה שיהיה המיעוט כי לפעמים יחשב למיעוט ולפעמים לרוב. והעניין הוא **כי מספר תבואות הוא מוכר,** ולא מספר שני תבואות כאשר חשבת אתה בבואך לקנות כמדובר.

יז וְלֹא תֹונוּ אִישׁ אֶת-עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

הנה דרשו רבותינו ז"ל (בבא מציעא נח ב) פסוק זה על אונאת דברים. שלא יאמר לו אם בעל תשובה הוא זכור מעשיך הראשונים, או שאם יש לו ייסורין לא יאמר לו זכר נא מי הוא נקי

אבד כו'. והנה בזה יצאנו מקושיית הייתור, אך עדיין ראוי לשית לב אל הקשר שיש לזה עם הקודם.

ואפשר כי אחרי דברו על מוכר קרקעותיו שמחזירם לו ביובל, אמר (פסוק יד) **אל תונו איש את אחיו.** בל תאמר הקונה: זכר נא מי הוא נקי אבד, וזכר נא אם צדיק אני או אתה כי הוצרכת למכור קרקעותיך, לא כן אנכי, אלא אדרבא קניתי על אשר לי שהוא מעין זכור מעשיך. ומעין מאמר רעי איוב (איוב ד ז) זכר נא מי הוא נקי כו' שהיו מראים כי טובים הם ממנו.

ולעניין התכת התיבות יאמר **אל תונו איש את עמיתו,** לומר הלא בעיניך אתה איש שהוא חשוב ככל איש או אנשים שבמקרא, מה שאין כן שכנגדך שאתה נותן בו דופי ומביישו ומאנה אותו בדברים, וכן יראה לך כי צדיק אתה ממנו, וראוי ליקרא ה' אלוהיך, מה שאין כן הוא. והנך טועה.
וזהו (אל) [**ולא] תונו איש את עמיתו כו',** כי על מה שאתה איש חשוב בעיניך, הנה אצלי עמיתך וחברך איש כערכך. וזהו איש את עמיתו, כי אם איש חשוב אתה, עמיתך דומה לך הוא זה. ואשר בעיניך שיותר תתייחס אתה ליקרא אני אלוהיך, הנה **ויראת מאלוהיך,** כלומר מלייחס אותי לאלוהיך. כי הלא **אני ה' אלוהיכם** כמוך כמוהו. כי מי יודע איזה יכשר לפניו יתברך הזה או זה, ואם שניהם כאחד טובים.

או שיעור הכתוב. הלא באונאת דברים תחשוב כי בכבוד חברך אתה נוגע, ולא כן הוא: כי הלא **ויראת מאלוהיך**, כי בכבוד אלוהיך אתה נוגע. כי הלא **אני ה' אלוהיכם** אלוהי שניכם, כי גם נפשו חלק אלוה ממעל כמוך, ונמצאת נוגע במה שהוא חלק מאתי ומבזה מי שאני מכנה אלוהותי עליו עמך, כי אלוהיכם אני כאחת שלך ושלו.

וזה מוסר נאה שאל יחשיב אדם את עצמו לטוב מזולתו, כי קטן וגדול שם הוא כו'. והוא כמפורש אצלנו במקומו שהוא עניין מאמר (פסחים נ א) עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה. כי אין ניכר החשוב והבלתי חשוב רק באותו העולם כי אל דעות ה' יכיר את מקומם ויעמיד לכל איש ואיש במקום הראוי לו. וזהו קטון וגדול שם הוא כו', לומר מי שהוא קטון הערך או גדול שם הוא, מה שאין כן בעולם הזה שלא יוכר. וכן ימצא שם עבד יהיה חפשי יותר **מ**אדוניו לפי מעשיו, כי זה משמעות המ"ם כד"א (אסתר א יט) לרעותה הטובה **מ**מנה. ובכן שיבחו אהובים ורוממו לאחד מהשלמים שלא ראה איש מימיו שלא כיבדו, ויהי בעיניו לטוב ממנו. כי הוא היה אומר: אם קטון בשנים ממני הוא, לא יהיו לו כל כך עונות, ואם גדול בשנים הוא, יהיו לו יותר זכיות, ואם חכם ממני זכותו מרובה, ואם חכמתי אני יותר,

אשמותי גדלו על אשמותיו, כי הוא לא ידע במה יכשל כאשר יחטא מה שלא כן אנכי. וההיקש בזה בכל יתר בחינות.

[וכי תאמרו מה נאכל]

יח וַעֲשִׂיתֶם אֶת-חֻקֹּתַי וְאֶת-מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וִישַׁבְתֶּם עַל-הָאָרֶץ לָבֶטַח:

יט וְנָתְנָה הָאָרֶץ פִּרְיָהּ וַאֲכַלְתֶּם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח עָלֶיהָ

כ וְכִי תֹאמְרוּ מַה-נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא נִזְרָע וְלֹא נֶאֱסֹף אֶת-תְּבוּאָתֵנוּ:

כא וְצִוִּיתִי אֶת-בִּרְכָתִי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְעָשָׂת אֶת-הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים:

כב וּזְרַעְתֶּם אֵת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִת וַאֲכַלְתֶּם מִן-הַתְּבוּאָה יָשָׁן עַד הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִת עַד-בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹּאכְלוּ יָשָׁן:

כג וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת כִּי-לִי הָאָרֶץ כִּי-גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי:

כד וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ :

ראוי לשים לב:

א. אל הסמיכות עם הקודם.

ב. למה נאמר ישיבה **על הארץ לבטח** שתי פעמים בשני כתובים הבאים כאחת.

ג. אומרו ונתנה הארץ פריה, ולא אמר יבולה כדרכו בשאר מקומות.

ד. אומרו (פסוק כ) **וכי תאמרו מה נאכל וכו',** כי אין כאן מקומו כי אם למעלה אחרי אומרו (פסוק ד) **שדך לא תזרע וכו'** ולא אחר שהפסיק בדברים אחרים.

ה. אומרו וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית, כי הלא לשנה השביעית לא יחסר כי הלא יאכלו מהשנה השישית, אך מה שהיה להם לדאוג אינו כי אם על השמינית.

ו. כי אומרו ולא נאסוף הוא מיותר.

ז. אומרו (פסוק כב) **וזרעתם את השנה השמינית** שהוא מיותר, כי מי לא ידע שיזרעו השנה השמינית, והיה לו לקצר ולומר **ועשת את התבואה לשלש השנים** עד השנה התשיעית עד בא תבואת השמינית.

ח. סמיכות אומרו (פסוק כג) **והארץ לא תמכר לצמיתות.**

ט. אומרו (שם) **כי גרים ותושבים,** כי הם שני הפכים.

י. אומרו (פסוק כד) **ובכל ארץ אחוזתכם גאולה וכו',** כי הרי נאמר דין זה בארוכה ולמה חזר לאומרו.

אמנם יאמר, הלא צויתנו בכללות מאמריך שני דברים:

אחד, עניין שמטה ויובל שלא נזרע ולא נבצור בהם;

שנית, כי אין החזרה ביובל דרך אונאה, כי **מספר שני תבואות** הוא מוכר לו.

והנה נא לנו שאלה על כל אחת מאלה:

על עניין העדר הזריעה הלא יתחמץ לבנו, כי הנה נרעב ללחם עד בא תבואת השנה השמינית בתשיעית. וגם זה לא יהיה, כי מאין לנו תבואה לזרוע בשמינית, באופן נצטרך לצאת חוצה לארץ על אדמה טמאה בכל שמיטה לשבר אוכל לנפשנו ללחם ביתנו. ובהיות כל איש ישראל צריך לצאת חוצה ללחם ביתו, הלא יהיה פחד אויב לכל הנשארים בה פן יבאו גויים ויירשו ארץ ונהיה חיינו תלואים ונפחד לילה ויומם.

ועל הדבר השני מהחזרה ביובל, גם הלא כמו זר נחשב לחשב חשבונות מספר שני תבואות, ועם כל זה מי יוכל לצמצם, באופן שלא יבצר מהיות כי דרך אונאה בחרת אם מעט ואם הרבה. וטוב טוב היה תימכר לצמיתות כדרך כל הארץ.

על כן על שני הדברים האלה בא האלוהים להשיב על ראשון ראשון.

יח וַעֲשִׂיתֶם אֶת-חֻקֹּתַי וְאֶת-מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וִישַׁבְתֶּם עַל-הָאָרֶץ לָבֶטַח:

על אשר יקשה לך פן על ידי שלא תזרע ולא תאסוף בשביעית יחסר לחמך ויהיו לך שתים רעות:

אחת, צאת מארצך אל אדמה טמאה לשבר אוכל;

שנית, שעל ידי כן לא תהיה לבטח בארצך כי מדי צאת לארצות גויים הנכרים תפחד לילה ויומם פן ישוללוך גויים רבים.

אל תירא. כי **ועשיתם את חקותי אלה ואת משפטי תשמרו כו',** ואז אני אתקן את שני הדברים. על היציאה חוצה לארץ אל תצטרכו, כי אם **וישבתם על הארץ.** וגם השנית מפחד אויב גם היא לא תהיה, כי אם תהיו לבטח. ועל שני הדברים אמר **וישבתם על הארץ לבטח** כו'. ולא יהיה לכם כן בעשותכם חקותי כו' על מנת שתשבו על הארץ לבטח, כי אם שתעשו אתם את שלכם. כי **ועשיתם את חקותי** שהוא למה שהם חקותי, **ואת משפטי** שהוא להיותם משפטי תשמרו. ואז אני אעשה את שלי כי **וישבתם כו'.**

יט וְנָתְנָה הָאָרֶץ פִּרְיָהּ וַאֲכַלְתֶּם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח עָלֶיהָ:

ושמא תאמרו איזה הדרך יחלק אור חיותנו זה, הלא הוא כי **ונתנה הארץ פריה,** כלומר איני אומר יבולה שהוא מה שתובילו ותזרעו בה, כי אם פריה של עצמה מבלי שתזרעו. והוא מה שכתבנו למעלה כי מהספיח בלבד תהיה ברכה כל כך, כי והייתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך כו' (פסוק ו) שיספיק לכולם. באופן כי יתוקנו השתים.

על המזון שלא תצטרכו לצאת אמר **ואכלתם לשובע.**

ועל השנית אמר **וישבתם לבטח,** וזה וזה יהיה עליה, כי בה תאכלו לשובע מינה ובה, וגם הישיבה לבטח תהיה עליה.

או על דרך פירוש **רש"י** ז"ל **וישבתם לבטח** מדאגת מזון, שמצווה אני אתכם בל תהרהרו על מצוות העדר הזריעה על שנה שמינית ותשיעית. כי אם **וישבתם על הארץ** אשר היא מבורכת **לבטח** וזכות הביטחון יועיל לכם.

כ וְכִי תֹאמְרוּ מַה-נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא נִזְרָע וְלֹא נֶאֱסֹף אֶת-תְּבוּאָתֵנוּ:

וכי תאמרו הן אמת שנאמין ונבטח, אך נשאל **מה נאכל.** והוא כי אני אמרתי לכם שש שנים תזרע שדך ואספת את תבואתה (פסוק ג) שהוא התבואה הנהוגה, לא שתראו די ספוק השלש שנים מהשנה הששית. לכן תאמרו איך נהיה לבטח והלא לא נאמין בחיינו מזלעפות רעב כי נאמר **מה נאכל.** ומתי נאמר **מה נאכל,** הלא הוא בשנה השביעית, כי ספיחי השביעית נאכל בשנה ההיא, ואז נדאג על השמינית ועל התשיעית. כי הן **לא נזרע** לאכול בשמינית, וגם בעד התשיעית יחסר כי הלא **ולא נאסוף את תבואתנו** משדותינו הביתה כי אם יהיה הפקר. ולא יהיה לנו מה לזרוע בשמינית, באופן שלא נוכל להיות לבטח מאימות מות ברעב. וזהו **וכי תאמרו בשביעית מה נאכל** בשמינית ותשיעית כי **הן לא נזרע כו'.**

כא וְצִוִּיתִי אֶת-בִּרְכָתִי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְעָשָׂת אֶת-הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים:

וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית, כי ברכתי אשר אמרתי שיהיה לכם בשביעית שתתן פריה באופן שלא תצטרכו לאכול כל פירות הששית שתשאירו לזרוע בשמינית. כי בזה מעת הכנס השביעית, טרם הוציא את ספיחיה, תאמרו **מה נאכל כו'.** כי לא תראו שופע בששית יותר על הנהוג, ותחשבו לאכול הכל בשביעית עם הפקר ספיחיה ותצעקו על השמינית. לכן אעשה זאת לכם, כי **וצויתי את ברכתי** שאמרתי לברך השביעית בספיחים שתקדים מהששית לברך תבואתה, שתעשה ברכתי ריבוי עצום לשלש השנים, באופן אשקיט תלונה מכם, כי מראותכם אותו הריבוי לעיניכם בששית תשתקו ותהיו לבטח בארצכם.

ושמא תאמר הלא אמרת שש שנים תזרע כו' ואספת את תבואתה, שהוא תבואתה הנהוגה להוציא שנה שנה, אל תחושו! כי הנה **ועשת את התבואה כו'.** והוא בשום לב אל אומרו **ועשת את התבואה** בה"א הידיעה, ולא אמר ועשת תבואה. שהוא כי אחר היות התבואה הנהוגה לצאת שנה שנה קצורה, שהיא תבואתה שתאסוף, תבורך ותרבה באופן תראו בעין הברכה.

כב וּזְרַעְתֶּם אֵת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִת וַאֲכַלְתֶּם מִן-הַתְּבוּאָה יָשָׁן עַד הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִת עַד-בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹּאכְלוּ יָשָׁן:

ועדיין היה אפשר להשיב, כי גם שתהיה תבואת הששית לאכול שלש שנים, יראה שלא יהיה כדי לאכול ולזרוע. ואם כן אם יאכלו בשמינית ובתשיעית ולא יזרעו, מה יאכלו בעשירית, כי הלא צריך גם כן לזרוע. לזה אמר הנה נוסף על אכילת שלש שנים, גם כן **וזרעתם את השנה**

השמינית, כי תספיק לאכול שלש שנים עם מה שיצטרך לזרוע בשמינית לאכול ישן עד בא תבואת השמינית, ולאכול בתשיעית ולזרוע ממנו לעשירית. ומפני שלא בכל שמטה הייתה הברכה בשווה, לזה אמר **וציויתי את ברכתי לכם**, כי אצווה אותה לכם לעשות לפי מעשיכם לפי רוב מה שתעשו את חקותי כו'.

כג וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻּת כִּי-לִי הָאָרֶץ כִּי-גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי:

ועל הדבר השני שכתבנו, שיהיה כמו זר נחשב למה יצריכנו יתברך לשים עצמנו לחשב חשבונות מספר שני תבואות, אשר לא יבצר מהיות אונאה בדבר למוכר או לקונה, וטוב היה תמכר לצמיתות כדרך כל הארץ. לזה אמר **והארץ לא תמכר לצמיתות**, כי לא למוכר היא שיחלטנה, **כי לי הארץ.** כי הלא לא לגמרי נתתיה לכם, **כי גרים או תושבים אתם עמדי.** שאם לא תזכו, למלכי גויים תינתן כמכורה אליהם, כעניין נבוכדנצר ואדום. ואם תזכו **אתם תושבים עמדי** כי לא מסרתי אותה לשרים.

כד וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ:

ועל כן **ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ,** למען על ידי זכות היותכם גואלים אותה להחזירה לבעליה. כי אם לא תזכו, ותינתן לזרים כנבוכדנצר ואדום, גאולה תהיה לארץ ותשוב אלי, שאני הבעל הראשון, וחזרתה לי לכם הוא.

[וכי ימוך אחיך]

כה כִּי-יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ וּבָא גֹאֲלוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו וְגָאַל אֵת מִמְכַּר אָחִיו:

הנה דרך אנשים, כי אם יהיה לאיש קרוב עשיר הוא אצלו דבק מאח, אך **כי ימוך** האח לפניו הלא כמו זר נחשב ונכרי לבני אמו, כי כל אחי רש שנאוהו. אך העושים כן, את פועל ה' לא הביטו, כי אל זה יביט אל עני ונכה רוח (ישעיה סו ב).

על כן ללמדנו דעת אמר אלוהים (פסוק יד) כי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה, שאתה והוא סוחרים כי יש לאל ידכם לשאת ולתת כקונה כמוכר לחברים זה אל זה תתייחסו. על כן אמרתי לעמיתך, ולא אמרתי בחינת אחווה, זולתי על עניין האונאה. אך **כי ימוך** ויתרושש, אז תחרץ לחברו ולקרבו ולאח יחשב לך. וזהו כי **ימוך אחיך,** כלומר לא תחשבנו אלא שחטא כי אשר **מכר** הוא **מאחוזתו.** כי מעון אחוזתו שאינו נוהג בה דיני אחוזת קרקעות, שעל כן הביאו יתברך לידי הצטרך למכרה, כי הארץ תעזוב ממנו. וזהו **מ**אחוזתו, כלומר מפאת אחוזתו. והביטה וראה איך ייחס וקשר לאדם עם קרוביו, כי הלא **ובא גואלו הקרוב אליו וגאל את ממכר אחיו.** כי הוא יתברך שם את קרובו תחתיו יתקן במקומו את אשר עוותו בעליו, כי קשר וייחס גדול לו עמו.

ומזה ילמוד האיש לבלתי הרחיק את הדל, כי הלא את קרובו העשיר נתן אלוהים תחתיו מחמת קורבה.

כו וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה-לּוֹ גֹּאֵל וְהִשִּׂיגָה יָדוֹ וּמָצָא כְּדֵי גְאֻלָּתוֹ:

ואל תאמר כי אדרבה ממני תלמד לשנוא את הדל, כי הלא גם אתה ה' געלת בו ורוששתו. כי הלא גם ראה כי בכלל הדבר הוא כי רציתי לזכות את קרובו, כי הלא כאשר אין לאיש גואל, שהוא שאין יד קרובו משגת לגאול, אני ממציא לו מעות שיגאלנה. באופן ש**והשיגה ידו ומצא כדי גאולתו.** ואין זה רק כי את הרש אהבתי ולתקנו אני מכוון.

כז וְחִשַּׁב אֶת-שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהֵשִׁיב אֶת-הָעֹדֵף לָאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר-לוֹ וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ:

ולכן אחר שנצטער להיות לו כפרה על אשמתו, אני שב ומעשירו לגאול אחוזתו לתקן בה את אשר עוותו, כי **וחשב כו' ושב לאחוזתו.**

כח וְאִם לֹא-מָצְאָה יָדוֹ דֵּי הָשִׁיב לוֹ וְהָיָה מִמְכָּרוֹ בְּיַד הַקֹּנֶה אֹתוֹ עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל וְיָצָא בַּיּוֹבֵל וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ:

ושמא תאמר הלא זה היה לכל איש מתרושש ומוכר מאחזתו ואין קרובו עשיר, אם היית ממציא מעות לרש המוכר כי נאמר כי אוהב דלים אתה. אך אם לא תמצא ידו די השיב לו, מה תאמר על זה. לזה אמר הנה גם בזה לא געלתיו לשנאתו לגמרי חלילה, כי אם כל עונשו לא יהיה רק שיהיה **ביד הקונה אותו עד שנת היובל.** אך הנה **ויצא ביובל ושב לאחוזתו.** כי בו חפצתי, באופן כי בין תבין לאשורך כי אין זה רק כי אשמתו גדלה מאשר המצאתי לו מעות לגאול מיד. אך אל זה אביט אל עני ונכה רוח כי אהבתיו, ומה גם עתה אתה שלא תרחיקהו מתואר קורבה ואחווה.

[רמז על עניין הגליות]

והנה על פי דרכו רמז לנו עניין הגלות. ואמר כמדבר הוא יתברך עם עמו אשר בירושלים ויהודה. (כה) ויאמר **כי ימוך אחיך** מן המצוות, הם עשרת השבטים, **ומכר מאחוזתו** לשוביהם שלקחו את ארץ אחוזתם. והנה **בא גואלו הקרוב אליו וגאל את ממכר אחיו,** כי שבט יהודה ובנימין חזרו ולקחו אחוזת עשרת השבטים לעצמם. (כו) אך הנה **ואיש כי לא יהיה לו גואל,** הוא שבט יהודה הגולים בחורבן בית המקדש, ואין להם גואל זולתם כאשר בהגלות עשרת השבטים שנכנסו יהודה ובנימין במקומם. אל יעלה על רוחך שלא יהיה להם תקומה חלילה, כי הלא גם שיש זמן קצוב שהוא עת הקץ עם כל זה אם זכו אחישנה (סנהדרין צח א), כי **והשיגה ידו ומצא כדי גאולתו.** (כז) וכל כך יזכה בשובו מעצמו קודם הקץ כי הנה **וחשב את שני ממכרו** כמה זמן יש שהשתעבדו לגוי ההוא. כי **והשיב את העודף** מזכותם על אשמותם שנתחייבו עליהם להשתעבד בראשו של הגוי שקנאו. כי על ידי זכות התשובה מעצמם יהיה במקצת הגלות סרח עודף על אשמותם. (כח) אך אמנם **אם לא מצאה ידו די השיב לו,** כי לא שבו מעצמם שלא זכו כדי שיחישנה, לא יתייאשו חלילה ולא ייראו שישתקעו עד עולם. כי אם

ש**והיה ממכרו ביד הקונה אותו,** הוא הקץ המוגבל **עד שנת היובל** שהוא בעתה אשר אז הוא זמן שופר הנקרא יובל (ראש השנה כו א). והוא כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין צז ב) כי ברית כרותה לישראל שבסוף הגלות יחזרו בתשובה. וזהו ויצא ביובל, שיצא מטומאת אשמותיו, והוא עניין חבלי משיח להשיבם. ואז בוודאי **ושב לאחוזתו.**

כט וְאִישׁ כִּי-יִמְכֹּר בֵּית-מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ עַד-תֹּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלָּתוֹ:

ושמא תאמר ואיזה משכון יהיה לנו להיות בטוחים על הגאולה ההיא. הלא הוא כי הנה איש, זה הקדוש ברוך הוא, כי ימכור בית מושב הוא בית המקדש, כי תמיד הוא לו למושב גם אחר המכירה למלכויות, כי לא זזה שכינה מכותל מערבי (**שמות רבה** ב ב). וגם כי מכר את הבית לא יבצר מהיות לפניו עיר חומה. והוא מאמר הכתוב באומרו (ישעיה מט טז) הן על כפים חקתיך חומתיך נגדי תמיד, כי ציון היא בחומתה חקוקה לפניו יתברך, כמאמר הכתוב שאמר המקונן (איכה ב ח) חשב ה' להשחית חומת בת ציון, שהיא של מטה, נטה קו בניינה למעלה, והיא נגדו תמיד. וזהו אומרו פה כי היא חביבה לפניו יתברך גם אחר חרבנו, שהיא עיר חומה נגדו יתברך. והייתה גאולתו עד תום שנת ממכרו הוא עת קץ. וזהו אומרו ימים, יום מלאת שבעים שנה בית ראשון ויום עת קץ השני, תהיה גאולתו.

ל וְאִם לֹא-יִגְּאֵל עַד-מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר-בָּעִיר אֲשֶׁר-(לֹא) [לוֹ] חוֹמָה לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אֹתוֹ לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל:

ובזה אנו בטוחים כי **אם לא יגאל עד מלאת לו** הוא עת קץ, אז **וקם הבית אשר לו חומה** לפניו יתברך וכו' **לצמיתות.** והוא המשכון כי ודאי לא יניח ביתו אשר אהב.

לה וְכִי-יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב וְחַי עִמָּךְ:

יאמר עניין מאמרם ז"ל (**תנחומא** משפטים ט) על פסוק (תהלים סא ח) ישב עולם לפני אלוהים [חסד ואמת מן ינצרוהו], שאמר דוד להקב"ה למה בראת עניים וישב עולם בשווה לפני אלוהים. והשיב לו הוא יתברך אם כן חסד ואמת מן ינצרוהו, מי ינצור מצוות חסד וצדקה אם לא יהיו מקבלים. נמצא כי את העני הזה היה הוא יתברך מנכה עונותיו בייסורין אחרים אלמלא שרצה הקדוש ברוך הוא שעל פי דרכם יזכו העשירים על ידם, באופן כי העשירים הם סיבת דלות הדלים.

וזה טעם גדול עד מאד להסיר לב ראשי עם הארץ מלקפוץ את ידם להטיב את העניים והאביונים, כי הלא העשירים סבת דלותם.

וזהו אומרו **וכי ימוך אחיך** כלומר לאח יחשב לך להועילו. כי הלא מה שמטה ידו הוא על היותו עמך למען תזכה בו, שאם לא כן לא היה עני. לכן **והחזקת בו.** ועל יעלה על רוחך כי אשר

אמרתי **כי ימוך אחיך** לא דברתי רק על אח ממש, כי הלא דע כי אפילו **גר ותושב וחי עמך,** באופן כי אשר אמרתי אחיך אין הכוונה רק שגם הרחוק **כי ימוך אחיך** הוא כמדובר.

ואמר **ומטה ידו והחזקת בו וכו',** לומר כי לא תאחר עד יחזר על הפתחים להטיב לו.

והוא משל אל הולך בדרך בזמן עב טיט וירא והנה איש בא בדרך ההוא, יחוג וינוע בקרב הרפש וטיט בתשות כח, ויאמרו לאיש אשר כח בו להעריצו, שלח ידך ותמוך יד החלש ההוא בל יפול בטיט ההוא כי החל להתמוטט בו, ויען האיש ההוא הלא עודנו עומד על רגליו ולא נפל, אניחהו וכי יפול אשתדל להקימו, ויעש כן; ועוד זה מדבר וזה בא ויפול ברפש וטיט וימלא מראשו ועד רגליו פיו ועיניו גופו ובגדיו, בלא יוכלו יגעו בלבושיו לא ניכר בחוצות; כי גם כי אז יחרץ הגיבור בגבורתו ויתן יד ויקימנו ורחץ בשרו במים והרב יכבס בגדיו, לא יוכל לנקותם ולטהר טינוף חלאתם, לא שליש ולא רביע הניקיון אשר היה בם טרם יפול, מלבד צער נפילה וכאב רצוץ החבטה. באופן כי מה זכות תערכו לאשר הקימו אחרי נופלו, והיה לאל ידו מטרם יפול להחזיק בו ולתומכו שלא יפול, כי אדרבא קללה תחשב לו, כי הוא היסב כל רעתו ככל החיזיון הזה.

הלא יקרה גם הוא לכל איש אשר ספק בידו להחזיק ביד המתחיל לירד מנכסיו. כי אם כסף ילווה לו להסתחר בסחורתו, יהיה הולך ומרוויח להתקיים ברווח, וישאר לו קרן קיימת וישאר חי בשכר וגם קרנו תרום בכבוד, כי ירוויח יותר מכדי מזונו. כי אז טוב לו מלומר מה לי לתמוך ביד המתחיל ליפול אשר עודנו אוכל משלו, אניחהו עד כלות ממונו ונפרנסנו מן הצדקה. כי לא זו הדרך הטובה חלילה, כי הלא הוא כמחזיק ביד הנופל תוך הטיט, שיסעדנו בל יפול ברעה גדולה כמדובר.

ויותר ממנו כי הוא כמקיים נפשו בגופו ויקרא חי, מה שאין כן אחרי נפלו בדלות כי אז הוא חשוב כמת, וטוב לך לעשות יקרא חי כי אז חי חי הוא יודך. ועל כן לפקוח עינינו בדבר הזה בא האלוהים ויאמר **ומטה ידו עמך והחזקת בו כו' וחי עמך,** כלומר למה תתאחר מלהטיב לו עד יהיה עני חשוב כמת באופן תהיה אתה חי והוא מת. וטוב הוא יהיה **חי עמך** על ידי שתחזיק בידו שלא יפול, כי אחרי נפלו עוד לא ירים ראש ויהיה מת עמך תמיד. וזהו **והחזקת בו וכו' וחי עמך.**

ועל פי דרכו כיוון באומרו **והחזקת בו** לומר, אל תאמר בלבבך כי אם ימוך אחי כמה אחים לו בכל ישראל, ואם מטה ידו ליפול יתקיים על ידי אחרים. וזהו אומרו **והחזקת בו,** כלומר אתה ולא שתהיה מהאומרים יתנו אחרים והוא לא יתן.

[איסור נשך ותרבית]

לו. אַל-תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ:

לז. אֶת-כַּסְפְּךָ לֹא-תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא-תִתֵּן אָכְלֶךָ:

לח. אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר-הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לָתֵת לָכֶם אֶת-אֶרֶץ כְּנַעַן לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים:

אמר, הנה אמרתי לך והחזקת בו, שהוא אל תמנע מהיטיב לו עד יפול בשחת העוני, כי מאז תראה שמטה ידו והתחיל לירד מנכסיו תחזיק בו בהלואה להיות לו עזר מעט לבל יפול בעוני. אך לא תהיה ההלוואה מצווה הבאה בעבירה כי **אל תקח מאתו וכו'.**

ולבא אל העניין נשית לב:

א. אומרו מאתו ולא אמר ממנו.

ב. אומרו ויראת מאלוהיך, כי הלא אין דרכו יתברך לומר כך רק על דבר המסור ללב, אך לא בדבר הנעשה במעשה.

ג. אומרו וְחֵי אחיך עמך, כי מהראוי היה לינקד החי"ת בפת"ח ולא בציר"י, כד"א (פסוק לה) וחי עמך, אך בהנקד בציר"י הוא כאומרו וחיי אחיך, כד"א (בראשית מב טו) חי פרעה שהוא כאומרו חיי פרעה, וכד"א (שמואל א יז נה) חי נפשך שהוא כאומרו חיי נפשך.

ד. אומרו (פסוק לז) **את כספך לא תתן כו',** כי בכלל אומרו **אל תקח כו';** והן ידענו מאמרם ז"ל (בבא מציעא סא א) שהוא לעבור עליו בלאוין הרבה; אך במה ששינה בלשון, מקום הניח לנו הוא יתברך להיות נוסיף דרשה על קבלת רבותינו ז"ל.

ה. לשית לב אל ריבוי השינויים, כי מתחילה ייחס הדבר אל הלוה שנותן את הרבית ומזהיר את המלווה שלא יקח מאתו, ואחר כך מייחס הדבר אל המלווה באומרו (פסוק לז) **את כספך לא תתן לו כו';**

וגם למעלה נאמר סתם ופה פירש כסף ואוכל;

וגם מה לי כסף מה לי אוכל שהוצרך לומר אוכל אחר אומרו כסף;

וגם אומרו (שם) כספך [כו'] **אכלך,** ולא אמר כסף לא תתן לו בנשך ואוכל לא תתן לו במרבית, כד"א (דברים כג כ) נשך כסף נשך אוכל.

ו. אומרו (פסוק לח) **אני ה' אלוהיכם אשר הוצאתי אתכם כו',** מה עניין יציאת ארץ מצרים אצל הרבית, **ולא עוד** אלא שאמרו רבותינו ז"ל (**בתורת כהנים** פסוק לח) שהמלווה ולוה בריבית כופרים ביציאת מצרים.

ז. למה מזכיר עניין **ארץ כנען** באומרו (פסוק לח) **לתת לכם כו'.**

ח. אומרו (שם) **להיות לכם לאלוהים,** כי הוא דבר נודע ויראה בלתי מתייחס ליזכר פה.

אמנם יאמר, הלא ציוויתיך להלוות לעני כאומרו **והחזקת בו,** וגם ציוויתיך פרשת משפטים אם כסף תלווה את עמי כו' לא תשימון עליו נשך (שמות כב כד).

והלא תאמר אני לא אשים עליו נשך, אך אם בוא יבוא ברנה ופיו ימלא ברכות טוב באמור אלי תשואות חן חן לך כי מצאתי חן בעיניך להלוותני כי החייתני, וצר לי עליך כי יהיו מעותיך בטלות אצלי, לכן הגדתי היום כי איני כפוי טובה וכל אשר תיתן לי עשר אעשרנו לך, גם שהיית מרוויח אתה יותר מזה אמצא חן וקח ממני, למה אמנע מלקחת מידו, והלא הוא שמח לאד חסרונו ולמה לא יאבה אקח מידו, והעני הנותן בעין יפה הוא נותן וגם מחזיק לי טובה.

על כן באתי להזהירך ולומר אל תיקח מאתו, לומר גם שאתה לא תבעתו כי אם שהוא מביאו אותו מעצמו ונותנו לך, אל תיקח מאתו נשך ותרבית. כי הלא **ויראת מאלוהיך,** שאם הלוה חפץ שתקחהו אני איני חפץ. ומה שתראה שהוא חפץ וחונן ונותן, אין ממנו ראיה. כי הוא חושב שמה שאתה מלוה לו הוא שלך. והוא טועה, כי לפי האמת שלו הוא ומשלו אתה בא ליקח רבית. והוא כי הלא **וחי אחיך עמך.** והוא כי הלא יתחמץ לבב אנוש, למה יחסיר לחם העני הוא יתברך, ובלתי טובים ממנו עשירים. אך הוא ככתוב אצלנו למעלה (ריש פסוק לה), והוא מרבותינו ז"ל, כי לזכות את העשירים ינכה אשמת הדל בעוני למען במצוות צדקה שיתן העשיר יזכה גם הוא.

ועל כן מה עושה הוא יתברך, החלק שהיה ראוי לתת לעני, כי גם זה לו בן, מעדיף על נכסי העשיר, למען יתן לו משלו, ויחשיב לו הוא יתברך כאילו משל עצמו נותן לו. והוא כמשרה את בנו על ידי שליש כמפורש אצלנו במקומות רבים. וזה יאמר לו הוא יתברך, ירא את אלוהיך מליקח רבית מהדל, כי משלו אשר ניתן לך אתה מלוה לו, כי הלא **וחי אחיך עמך,** כלומר החיים של אחיך לחם מחייתו עמך הוא, כי למען זכותך נתן חייו בידך. וזהו **וחי אחיך** שהם חיי אחיך הם עמך בנכסיך. ואם כן איפה למה תיקח על ממונו רבית ממנו.

לז אֶת-כַּסְפְּךָ לֹא-תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא-תִתֵּן אֲכָלֶךָ:

ועוד טענה שנית, כי הלא זה דרך היצר הרע. כי קו לקו תביאך ותטעך תוך שאול תחתית, כי מעט מעט יהיה הולך ומחטיא עדי אובד. והוא, כי הלא תחילה יהיה רע עליך לשום על הלוה נשך. אך בראותך כי הוא מעצמו בא ומחלה פניך תיקח מידו, הלא תחל להתפתות ולומר לא פשעי ולא חטאתי ה', כי לא שאלתי ממנו מאומה כי אם הוא ציוה לי אחי קח מידי אשר הובאת לך. ודע איפה כי עוד מעט כי תטעם מהרווח, עוד תוסיף כי גם שלא יאבה לתת לך אתה לא תלונו אם לא בנשך כסף. ועל כן אנכי מצווך **את כספך לא תתן לו בנשך.** ועדיין לא תהיה רק על הכסף אשר תיתן לו. אך עדיין מן המאכל אשר תאכל, אם תשאיל לטוב שכן קרוב, לא תתן לו להוסיף לך בשכר ההמתנה. אך עוד מעט תבוא עד ככר לחם, כי גם על פת לחם תפשע לבלתי הלותו אם לא בריבית. וזהו שסמך ואמר **ובמרבית לא תתן אכלך.**

לח אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר-הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לָתֵת לָכֶם אֶת-אֶרֶץ כְּנַעַן לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים:

ושמא תאמר הלא אחד משלש אני נוטל עליו לקחת שכר על הלוואתו, כי הלא למה הוא רש ואני עשיר. אך הוא אחת משלש:

או כי אני צדיק לפני ה' ממנו,

או שמזלי טוב ממזלו,

או שהשתדלותי העשירני מה שהוא לא השתדל כמוני ויחסר לחמו.

ועל כן על כל אחד משלש אלה לי הכסף ולי הזהב, לי ולא לו, ולמה אתן לו את כספי וזהבי חנם אין כסף. על כן הנני בא להשכילך כי בכל מעמד שלשתן לא קנית לא כסף ולא זהב.

כי על הראשונה על הזכות **אני ה' אלוהיכם** שלך ושלו כמוך כמוהו, ובמה ידעת כי זכותך רב מזכותו.

ואם על המזל ראה **אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים,** אשר לא היה רק על ידי שדד המזלות, הרי כי אין מזל מעלה או מוריד כנודע. כי מאמרם ז"ל, באומרם (מועד קטן כח א) לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא, אינו כפשוטו כמפורש אצלנו בשער המזלות.

וגם הסבה השלישית שהיא מפאת ההשתדלות, גם זו איננה, כי הלא **הוצאתי כו' לתת לכם את ארץ כנען.** כי אין השגחה והצלחה ועושר גדול כצאת ממצרים מהיות עבדים ותת להם ארץ כנען זבת חלב ודבש, ולא בהשתדלות כי אם לתת להם כאילו מידי הם לוקחים בלי יגיעה והשתדלות, כי עם כבוש יכבשו, ועמל לאומים יירשו. הנה כי גם אין ההצלחה תלויה בהשתדלות.

ושמא תאמר אם כן איפה למה זה היה עני, הלא הוא כי הנה תתי לכם ארץ כנען אז, לא היה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק שיקשה לך למה לא השבעתי את הרש הלז מרוב טובה. כי הלא לא כיונתי רק להיות לכם לאלוהים, כי בהיותכם בחוץ לארץ לא היה לכם כן, כמאמרם ז"ל (כתובות קי ב) כי כל יהודי הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה. ועל כן לכונן אלוהותי בכם, שהוא להיות לכם לאלוהים נתתיה לכם, לא להשביע את כל יושבי בה מטובות העולם הזה. כלומר ולכן בכבשי דרחמנא לדעת טעם היותו מוריש ומעשיר אל תשית לבך, והנח הדבר לאל דעות ה'.

או יהיה עניין הכתובים בדרך אחרת. (לו) **אל תקח מאתו וכו'.** לומר הלא אני קצבתי מראש השנה לאיש ואיש סך פרנסתו והצלחתו (ביצה טז א). והנה לא קצבתי אני מנה ללווה הלז לצרכו ועשרים דינרים אחרים בשביל נשך אשר תיקח ממנו כשתלווה אותו, כי לא עשיתי חשבון על האיסור. באופן שמה שתיקח ממנו שיעור הנשך ומרבית אינו מאשר אתו כי אם ממני, כי אצטרך לתת לו ולסתור הדין והקצבה שקצבתי לו. וזהו **ויראת מאלוהיך,** כי

מאלוהיך אתה בא ליקח ואת דינו אתה בא לסתור. והנה כאשר אסתור דין העניין להוסיף על אשר קצבתי לו בראש השנה, כן אסתור דינך שקצבתי לך הרבה. כי הלא כל אשר אוסיף לו ממך אקחנו מאשר קצבתי ונתתי לך.

וזה עניין מאמר התורה, ראה כי על ידי עושר תבוא ליקח נשך ומרבית. ולא בלבד כאשר עוד לך מעות שתבוא להלוותו בנשך, כי אם גם סופך לבטל התורה מעוני. כי גם כשלא יהיה לך כי אם אכלך, תבוא לתתו בנשך.

והנה זה לך מה שתתרושש ותלקה בעולם הזה, מלבד מה שתפסיד נפשך בעולם הבא. (לח) כי הלא אם קיימתם מצוותי **אני ה' אלוהיכם,** מה שאין כן בעברכם.

וגם אני הוא **אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים.** והוא מאמרם ז"ל (**תורת כהנים** פסוק לח) כי הלוה ומלוה בריבית הוא ככופר בה' וביציאת מצרים.

ואחשוב הוא כי המלווה ברביית הוא יורה כי הרווח והצלחה תלויה בטבע שממון מרוויח ממון, ואיננו יתברך מוריש ומעשיר בהשגחה להקים מעפר דל והפכו. ואם כן הוא כופר בה' אלוהי ישראל שהוא לבדו המשגיח. וכופר ביציאת מצרים, כי שם היה המופת גלוי לכל העמים כי אין דבר בטבע כלל כמדובר במקומו. כי אז שינה הוא יתברך כל טבעי העולמות ואין טבע עולם השפל עומד לפניו יתברך, כאשר אז שינה והורה שליטה בארבע היסודות, וכן בעולם הגלגלים ששידד המזל, ושולט בעולם המלאכים שהרג את שרו של מצרים (**שמות רבה** כב ב), וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים (שמות יד ל), באופן שאין עוד מלבדו. וזהו תתו יתברך לישראל ארץ כנען, על כי שם אין שר ואין מזל שולט בו, כי אם הוא יתברך לבדו. וזהו **לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלוהים.** לומר כי על כן יחויב כל איש ישראל לבטוח בה' לבדו, ולא יפנה אל הצלחה מפאת טבע ושר או מזל, כי אם אל מגדל עוז שם ה'. ובזה יותן טעם אל אומרם ז"ל כי במתים שהחיה יחזקאל לא קם איש שהיה מלוה בריבית, שהוא כי על אשר שם על הטבע מבטחו גם לא ישתנה הטבע בשבילו, כי אם שצדיק באמונתו יחיה.

או יהיה עניין הכתובים בדרך אחרת. והוא בהזכיר מאמרם ז"ל

(בבא בתרא י א) ששאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא ואמר אם הקדוש ברוך הוא אוהב עניים למה אינו מפרנסם, משל למלך שכעס על עבדיו וגזר שלא יאכילום ושלא ישקו אותם מי שמפרנס אותם אינו חייב מיתה?!

אמר לו רבי עקיבא משל למלך שכעס על בנו וכו' מי שמאכילנו אינו מחזיק לו טובה וכו'.

הנה כי כוונת טורנוסרופוס כי בשנאה הדפה את העניים. ודעת רבי עקיבא כי אינו רק כאשר ייסר איש את בנו שגוער בו וטורדו מעל שולחנו עד יכניע לבבו לעשות רצון אביו, באופן שלא יבצר מהיות כי ברגע באפו חיים ברצונו.

ויתכן כי להסיר מלב איש שוגה כסברת טורנוסרופוס, ומה גם כי יבוא הלך לאיש עשיר לשאול לו כסף, ילונו הלוואת חן כדת משה וישראל בלא נשך. כי העשיר יענה עזות, או בקרב לבו יסכים ויאמר הלא משנאי ה' אשנא, כי לולא ה' שנאו ואותי אהב לא החסיר לחמו, כי לא ירעיב ה' נפש צדיק כמוני היום כי חלק מכבודו ליראיו ואם כן איפוא מאשר הורישני ה' אלוהי, הייטב בעיניו אתננו לאשר שנא בלא כסף ובלא מחיר. (לו) על כן להסיר מלבו בא האלוהים ויאמר **אל תקח מאתו כו' ויראת מאלוהיך.** כלומר **ויראת** מלומר כי הוא יתברך אלוהיך ולא אלוהי הדל ההוא כי על כן הורידו ארץ, כי הלא אחיך הוא, וזהו **וחי אחיך עמך.** ואשר חשבת שאתה נותן לו, ועל כן תבקש לך תואנות, הנה שקר הוא, כי אדרבא חייו עמך כי בכלל נכסיך הם חיי נפש אשר לו על הדרך הקודם. (לז) באופן שאחר שחלק מזונו אתך הוא, ומשלו אתה נותן לו, נמצא כי **את כספך לא תתן לו בנשך.** כלומר כי בתתך לו את כספך בנשך את כספך לא תתן לו כי אם את כספו שלו אתה נותן לו בנשך. וכן **במרבית לא תתן אכלך** כי אם אכלו, והייטב בעיני ה' תקח מממונו ממנו נשך.

ואשר אמרתי **ויראת מאלוהיך,** כי ה' אלוהיך ולא אלוהיו כי שנא שנאו, (לח) לא כן הוא, רק **אני ה' אלוהיכם** שלו ושלך. כי הלא כל כך נסים ונפלאות עשיתי להוציא אותו ממצרים כמו להוציא אותך, וגם שהיה **לתת לכם את ארץ כנען.** ואם כן למה לא החזקת בידו אחוזתו בה וברכת הארץ כמוני, אך יורה כי אותי אהבת והשבעתני, ואותו שנאת ותרעיבהו. אל יעלה על לבך כי מה שנתתי לכם ארץ כנען היה להאכילכם טובה. שעל כן תאמר שאחר שלכך **הוצאתי אתכם [וכו'] לתת לכם כו',** ואחר שלך השפעתי טובה ולא לו, יורה כי עיקר הוציאי אתכם ממצרים היה למענך וכיוצא בך, ואגבך יצא גם הוא כי על כן עזבתיו. כי דע איפה כי מה שעשיתי **לתת לכם את ארץ כנען** לא על פריה וטובה היה רק **להיות לכם לאלוהים,** כי אין שם שום שר ומזל, והדר חוצה לה דומה כו' (כתובות קי ב). עוד יכוון כי ארץ ישראל אינה רק על ידי ייסורין, וזהו **להיות לכם לאלוהים** הוא דין. ואם כן יותר אני מחבבו ממך שיסרתיו למשפט כי את אשר יאהב ה' יוכיח.

ושמא תאמר אם כן איפה גם את הכל יקחו עניי עם. לזה אמר לא כן הוא רק **וחי אחיך עמך,** כי ממך הוא העיקר והוא טפל עליך **וחי אחיך עמך.** וכדעת רבי עקיבא (בבא מציעא סב א), על שנים ההולכים במדבר וביד אחד מים, שאם ישתו שניהם ימותו שניהם ואם ישתה אחד יחיה השותה, שאמר שישתה הוא לבדו כי **וחי אחיך עמך** כתיב.

[וכי ימוך אחיך]

לט וְכִי-יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר-לָךְ לֹא-תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד:

מ כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד-שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ:

מא וְיָצָא מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל-מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל-אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב:

מב כִּי-עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר-הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יִמָּכְרוּ מִמְּכֶרֶת עָבֶד:

מג לֹא-תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ:

מד וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ-לָךְ מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמָה:

מה וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם וְהָיוּ לָכֶם לַאֲחֻזָּה:

מו וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לָרֶשֶׁת אֲחֻזָּה לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא-תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ:

הנה מלת **עמך** מיותרת, וכן מלת **עמך** שבפסוק שאחריו **כשכיר כתושב יהיה עמך,** וכן מלת **עמך** שבסוף הפסוק באומרו **יעבור עמך.**

ב. אומרו (פסוק מא) **ויצא מעמך,** שגם אומרו **מעמך** הוא מיותר.

ג. כי אחר אומרו **ויצא כו'** מי לא ידע שישוב אל משפחתו ואל אחוזת אבותיו.

ד. אומרו (פסוק מב) **כי עבדי הם,** לשון רבים, ולפניו ולאחריו לא דבר על העבד רק בלשון יחיד.

ה. אומרו (שם) **לא ימכרו ממכרת עבד,** כי הלא אומרו **לא תעבוד בו עבודת עבד** היה בכלל ולמה נאמר, וגם בלשון משונה מהקודם.

ו. אומרו (פסוק מג) **ויראת מאלוהיך,** כי הלא אין דרך לאמר ויראת מאלוהיך רק על דבר מסור ללב, שאם לא כן על כל מצווה יאמר כך.

ז. למה חזר בסוף העניין לומר פעם שנית (פסוק מו) **לא תרדה בו בפרך.**

ח. אומרו (שם) ובאחיכם בני ישראל איש באחיו, כי אומרו **איש באחיו** הוא מיותר.

ט. למה הכניס עניין הגויים (פסוקים מד - מו) בקרב עניין ישראל.

י. אומרו (פסוק מד - מה) מהם תקנו זה פעמים ובכל אחד מהם מלת מהם מיותר.

אך הנה כתבנו למעלה, מרבותינו ז"ל כי אם איזה עוון אשר חטא היה לעני לא היה ממרק אשמתו בעוני כי אם בייסורין אחרים, אם לא למען שעל פי דרכו יזכו בו העשירים, ומעדיף הוא יתברך חלק מזונו על נכסי העשיר למען משל עני יתן לו, ויעלה עליו הוא יתברך כאילו משלו הוא נותן לו. ובזה יאמר **כי ימוך כו',** לומר הנה טרם אדבר **לבלתי תעבוד בו עבודת עבד** בעבד עברי הנני מקדים לך טעם לשבח המצווה הזאת. והוא **כי ימוך אחיך** ואינו עשיר כמוך, הלא למה שהוא עמך שתזכה אתה על ידו. וחלק מזונו אצלך מאתי, ואילו היית זן אותו כדין לא היה נמכר. אך אתה הסבות שנמכר לך, לכן מה שאתה זן אותו אפילו לא נמכר לך היית חייב. אם כן **לא תעבוד בו עבודת עבד,** כנודע שמלאכה בזויה אינו יכול לעבוד בו כגון קצב או בורסי.

מ כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד-שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ:

ושמא תאמר הן אמת שהייתי חייב לזונו אך לא לתת לו מעות גם כן עם מזונו, והנה עתה נתתי לו דמי ממכרו. אל תחוש, כי הלא הוא כאלו הקדמת לו דמי שכירות. כי הנה כשכיר **כתושב יהיה עמך,** אך לא כשכיר דעלמא אשר שלשה דברים לו.

א. כי אינך מחויב להאכילו ממה שאתה אוכל, ולהשקותו ממה שאתה שותה, ולהשכיבו במשכב כמשכב שאתה שוכב בו;

ב. שאינו חסר מעבוד עד נכוי כל דמי שכירותו משלם;

ג. שיכול להשכיר עצמו למלאכה בזויה.

אך לזה שלש אלה לא תעשה לו.

ועל האחת אמר יהיה עמך, לומר כי הווייתו יהיה עמך שווה לך. והוא הנודע מרבותינו ז"ל (קידושין כב א) שלא יאכל הרב פת נקיה ויתן לעבד פת קיבר, ולא ישתה הוא יין ישן והעבד יין חדש, עד אומרם שאם אין לו אלא כוס אחת שיתננו לעבד; וכן המשכב לא ישכב הרב על הכר והעבד על הארץ, ואם אין הכר נרחב שאינו מחזיק אלא איש אחד, שישכב הרב על הארץ והעבד על הכר. וזה ירמוז אומרו יהיה עמך, שהווייתו במה שאינו מעניין העבודה יהיה עמך בשווי אחד.

ועל השנית אמר עד שנת היובל כו', שאם פגע היובל תוך שבע שנים יצא, עם שמן הסתם היה ממכרו על השבע שנים.

ועל השלישית אמר יעבוד עמך, כי תהיה עבודה שווה אליך עבודה נאותה לך. וזהו **יעבוד עמך,** עבודה שאתה והוא תוכלו לעשותה כאחד, לא מלאכה שלך היא נמבזה ונמס. אפילו להוליך כלים לבית המרחץ ואפילו מלאכה שהתלמיד עושה לרבו, אין עבד עושה לרבו כו'.

מא וְיָצָא מֵעִמְּךָ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל-מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל-אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב:

ולכן בצאתו ביובל או בשביעית, אל תתהדר שאתה מוציאו כי אם **ויצא** כמעצמו. כי לא מתחתך הוא **יוצא** כי אם **מעמך** מהיות שווה לך.

ולא עוד כי אם שאין צריך לומר שאין בו גדר שכיר, כי אם גם גדר שעבוד בעל חוב אין לך עליו. כי הלא בעל חוב אינו יכול לזון אשתו ובניו עד שיפרע בעל חובו, וזה אתה מחויב לזון אשתו ובניו עמו שאם לא כן מי הכניסם שיצאו, וזהו הוא ובניו עמו. ודקדק באומרו עמו כי אין יוצאים עמו רק בני אשתו היהודים, אך לא אשר הוליד לרבו משפחה כנענית שמוסר לו אם יש לו אשה ישראלית, כי בני השפחה יהיו לאדוניו לעבדים.

ושמא תאמר כי אין שעבוד גדול מזה שמחלל זרעו בשפחה כנענית. כי זה אינו פוגם בו, כי הלא **ושב אל משפחתו** בצאתו שאינו מהיחס, וגם לא מהנחלה כי הלא –

מב כִּי-עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר-הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֹא יִמָּכְרוּ מִמְּכֶרֶת עָבֶד:

ושמא תאמר כי הלא כל זה הוא בנמכר סתם, אך אם בשעת המכר אתנה עם הנמכר לעבוד בו עבודת עבד שיהיה גופוי קנוי כדרך סתם עבדים, הלא יהיה לי עבד עולם כי כל תנאי

שבממון תנאו קיים (קידושין יט ב). לזה הנני מודיעך **כי עבדי הם** כל בית ישראל **אשר הוצאתי כו'**. לכן **לא ימכרו ממכרת עבד,** כי אף בהיות המכר להיות ממכרת עבד לא יקנה. ועל כן דבר לשון רבים, כי עתה חוזר אל כל ישראל, לומר כי כקונה כמוכר כל ישראל עבדיו יתברך המה, ואיך ימכור עבד אדון זה לעבד אדונו זה מבלי שימכור אדונם והמכר יהיה קיים. ועל כן לא נאמר **לא יעבוד בו עבודת עבד** כי אם **לא ימכרו כו',** כי על מכר מחודש ידבר, שנמכר ממש ממכרת עבד על מנת שיהיה עבד ככל ממכרת עבדות. מה שאין כן למעלה כי אם שנמכר לו סתם.

מג לֹא-תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ:

הנה על פסוק (שמות א יג) ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך, פירשו ז"ל (סוטה יא ב) בפה רך בלשון רכה שהיה להינצל מהעונשים. ועל דרך זה יאמר פה, הלא הזהרתיך לבלתי עבוד בו עבודת עבד, **לא תרדה בו** רידוי שהוא רודה על עבדו שהוא עבודת עבד, ויהיה בפה רך שתחילה פניו עד יתרצה ותאמר מרצונו הוא עושה. כי הלא **ויראת מאלוהיך,** כי אתה עושה הכנות לשיעשה מה שאין לבו חפץ. כי הוא יתברך יודע כי לא מלבו הוא עושה לולא חלית פניו ובוש ממך.

מד וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ-לָךְ מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמָה:

ואל תקוץ ותאמר אם אני מחלה פניו בפה רך והוא מודה ועושה, למה ימנעני הוא יתברך מלעשותו. (מד) לזה אמר דע לך כי **עבדך ואמתך אשר יהיו לך,** שהם ירודים לך בהדרגה כעבד בערך אדון, הלא הוא מאת הגויים גרועי האיכות ממך. והטעם הוא על כי מהם תקנו, כלומר מה שהוא מקרבם ומהם שהוא נפשם תקנו כי היא נקנית לך שאינה מסוגך,

מו וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לָרֶשֶׁת אֲחֻזָּה לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא-תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ:

ועל כן **לעולם בהם תעבודו.**

אך **ובאחיכם בני ישראל** לא כך הוא. כי אם **איש באחיו,** שאין איש נפרד מחברו מפאת נפשותם כי כולם נפש אחת, כי אחדות אחת לכולם כי משורש אחד נוצרו כמפורסם אצלנו במקומות רבים. וזה יאמר ובאחיכם שהם בני ישראל כולם ענפים מגזע אחד, נמצא שהם איש באחיו שכל איש נכלל ודבק באחיו. ואם כן לא תרדה בו בפרך, כלומר בטעם זה הטבתי אשר אמרתי **לא תרדה בו בפרך.**

מז וְכִי תַשִּׂיג יַד גֵּר וְתוֹשָׁב עִמָּךְ וּמָךְ אָחִיךָ עִמּוֹ וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב עִמָּךְ אוֹ לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר:

מח אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה-לּוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו יִגְאָלֶנּוּ:

מט אוֹ-דֹדוֹ אוֹ בֶן-דֹּדוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ-מִשְׁאַר בְּשָׂרוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ-הִשִּׂיגָה יָדוֹ וְנִגְאָל:

נ וְחִשַּׁב עִם-קֹנֵהוּ מִשְּׁנַת הִמָּכְרוֹ לוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְהָיָה כֶסֶף מִמְכָּרוֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים כִּימֵי שָׂכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ:

מז וְכִי תַשִּׂיג יַד גֵּר וְתוֹשָׁב עִמָּךְ וּמָךְ אָחִיךָ עִמּוֹ וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב עִמָּךְ אוֹ לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר:

וזה יאמר פה **כי תשיג יד גר ותושב** שיהיה לו עושר, הנה טובה זו תמשך לו להיותו **עמך** שבא ומתדבק עמך. אך אתה לא תמשך לך רעה מחברתו כי הוא הבא אחריך ומתדבק עמך. אך **ומך אחיך עמו** אותו שמתחבר עמו, אך לא אתה, שאדרבה הוא המתחבר עמך. וזהו **וכי תשיג וכו' עמך ומך אחיך עמו.** ומתחילה לא יוכל יצרו לשטנו עד גדר מכור עצמו לעבודה זרה, כי אם **ונמכר לגר תושב עמך** הבלתי עובד עבודה זרה אשר הוא **עמך**. אך לא יתפקר לימכר לעבודה זרה כי אם עוד מעט, וזהו או לעקר משפחת גר.

מח אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה-לּוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו יִגְאָלֶנּוּ:

אך לא תדחה אותו בשתי ידיים לומר הלא אתה הסבות שדבקת עמו. כי אם אחרי **נמכר גאולה תהיה לו אחד מאחיו יגאלנו.**

מט אוֹ-דֹדוֹ אוֹ בֶן-דֹּדוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ-מִשְׁאַר בְּשָׂרוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ-הִשִּׂיגָה יָדוֹ וְנִגְאָל:

והקרוב קרוב קודם. **או דודו** הוא הקודם לנחלה אם אין לו אחים, **או בן דודו** אם גם דוד אין לו, **או משאר כו'** אם גם אין בן דודו. ואם אין לו מי שיסמוך עליו אז ה' יעזרנו, **והשיגה ידו ונגאל.**

נ וְחִשַּׁב עִם-קֹנֵהוּ מִשְּׁנַת הִמָּכְרוֹ לוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְהָיָה כֶסֶף מִמְכָּרוֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים כִּימֵי שָׂכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ:

ולא יפקיע מזכות הגוי, ומה גם כי הישראל עצמו היה סיבה, כי אם **וחשב עם קונהו כו'.**

ודרך רמז יאמר:

לט וְכִי-יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר-לָךְ לֹא-תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד:

כי ימוך אחיך כו', כי ידבר הוא יתברך עם נפש האדם, ואומר לה **כי ימוך אחיך** ממצוות עשה עמך, ויהרהר תשובה **ונמכר לך,** שמקבל עליו ומשעבד עצמו לך לימשך אחריך הנפש. כיון שאין בו עבירות רק העדר מצוות עשה, **לא תעבוד בו עבודת עבד,** לשים בלבו סיגופים רבים.

מ כְּשֹׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד-שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ:

כי אם לאט לו בתחילה **כשכיר**, כי תאמר לו אל יהי עול מצוות עליך למשא, כי איני שואלת ממך כי אם יום אחד **כשכיר** שתשוב היום בלבד שמא תמות למחר, ואחר כך עוד מעט אחר שהחל ואחז צדיק דרכו **כתושב יהיה עמך,** כי אפילו שלא ישים בלבו שימות למחרתו כי אם תושב בעולם הזה, עם כל זה יהיה עמך לעבוד את ה'. ועל ידי זה ההרגל לא בלבד כתושב בכ"ף הדמיון, כי אם **עד שנת היובל** היא שנה שלקברות יובל, עד ועד בכלל **יעבוד עמך** ולא ירפה.

מא וְיָצָא מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל-מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל-אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב:

ואחר כך **ויצא מעמך** במותו כיוצא, ומתפרד מן רעהו בלי צער מלאך המוות כיוצא בטוב לב, כי זכיות אשר עמו יתלוו עמו. ומתחילה **ושב אל משפחתו** שישכב עם אבותיו, ואחר כך שעה אחת קודם תחיית המתים **אל אחוזת אבותיו** היא עפר האדמה **ישוב,** אשר ממנה קורץ **ישוב.** והוא מאמר ר' אחאי בר יאשיה (שבת קנב ב), כי מאמר הכתוב (בראשית ג יט) כי עפר אתה ואל עפר תשוב יהיה לצדיק שעה אחת קודם תחיית המתים. והיא אחוזת אבותיו כי מן האדמה קורץ ושם היא אחוזתו.

או יאמר ואל אחוזת אבותיו, היא ארץ ישראל, ישוב לתחיית המתים על ידי גלגול מחילות גם אם על האדמה טמאה ימות ושם יקבר.

מב כִּי-עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר-הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד:

ושמא תאמר הלא הגוף לא היה רק כלי ומלבוש גשמי בעלמא, מה לי ולצרתו אם יבלה ויאבד אחר מותו, ויהי נא ככל מלבוש אשר ילבש איש שאחרי בלותו יחבק אשפתות ויהיה עדי אובד. וכעבד איש מקנת כסף, כי כל כסף מקנתו לא היה כי אם על זמן שעודנו בחיים חיותו אך לא אחרי מותו. וישוב אל הארץ כשהיה, כן יהיה הגוף הלזה, ולמה השב תשיבנו לתחיית המתים.

אל תאמר כדבר הזה, כי הלא אינו דומה העובד את איש לעובד להקב"ה. וזהו **כי עבדי הם,** וכמה נפלאות עשיתי בשבילם. ולא אמרתי אגלגל נשמות עמי אשר במצרים במות כל הנמצא אז בחיים בזולתם, ואת גופות היוצאים מהם אשאיר שם ככל המון המצריים בלי נשמות קדושות. אך החשבתי גם כן הגופים ועשיתי נסים גדולים. וזהו **אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים,** לכן **לא ימכרו ממכרת עבד** של בשר ודם שאין מכירתם רק עוד העבד בחיים. אך אשר **עבדי הם** לא יפסדו ויאבדו עדי עד, כי אם עוד ינובון בשיבה בתחיית המתים.

מג לֹא-תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ:

וגם עוד גופם בחיים **לא תרדה בו בפרך** כמדובר.

מד וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ-לָךְ מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמָה:

מה וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם וְהָיוּ לָכֶם לַאֲחֻזָּה:

ועבדך ואמתך, הם כחות הטומאה אשר פעלת בעונותיך כאומרו **אשר הולידו בארצכם.** אשר לא יבצר ממך אם מעט ואם הרבה, **אשר יהיו לך מאת הגויים** שלמדתם מעשיהם **מהם תקנו,** כי תשובו מהם מאהבה ויהפכו לזכיות קנויים לכם, כמאמר ריש לקיש (יומא פו ב) גדולה תשובה שזדונות נעשים כזכויות, ומסקנת הגמרא שהוא בשוב מאהבה.

מו וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לָרֶשֶׁת אֲחֻזָּה לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא-תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ:

והתנחלתם אותם כו', כי יהיו לכם לנחלה לאכול פרים וטובם. אך **ובאחיכם כו' לא תרדה בו** כו' כמדובר.

[פירוש על דרך הקבלה]

או יתכן לדרוש רמז הרומז במקראי קדש האלה על הדרך האמור אך בהפוך הנושאים. והוא כי ידבר הוא יתברך עם הגוף. ואומר לו (לט) **כי ימוך אחיך** הנפש, שתגרע מאיכות קדושתה להיותה עמך כי חומר אתה, ותמשיכנו אחריך עד ש**נמכר לך** בדמי שלש עונות ראשונים כי מאז נותרה כמכורה לחומר לחטא לו. והנני מבקש ממך **לא תעבוד בו עבודת עבד** לשעבדו תמיד תחתך, (מ) כי אם **כשכיר** לי **וכתושב** עם היותה גר בארץ **יהיה עמך** לתועלתך גם אתה, **עד שנת היובל** שאתה תובל עמך **יעבוד עמך.**

(מא) **ושמא תאמר** הלא נוח לה שלא באה פה אחר שהיא בסכנת איבוד אם תמשך אחריך. דע כי הכוונה הייתה כדי ש**ויצא הוא ובניו עמו,** שתצא ממך במותך היא ושרפי קדש אשר בראת במצוות אשר תעשה למטה בארץ. מה שאין כן אם נשארה שמה תמיד כי בנים לא יהיה לה.

ושמא תאמר הנה זה היא אם הייתה בטוחה לשוב מיד אל שורש אחיזתה למעלה האמתי אשר לא תצטרך להתגלגל עוד. אך אם לא כן יהיה מה לה להוסיף עמה. לזה אמר הנה אם לא תשוב מיד אל אחיזתה העיקרי, הלא לא יבצר ממנה כי **ושב אל משפחתו** הם קרובי נקודת שורש אחיזתה, כהפרש שיש בין בני משפחה לאבי האיש עצמו. כן אם פעם ראשונה ישוב אל משפחתו שלא תעלה עד נקודת עליית שורשה, לא יבצר כי בשנית **ושב אל משפחתו ואל אחוזת אבותיו ישוב** היא אחוזת שורשיו העצמיים.

וייחס הדבר אל משפחה, יהיה עניין מאמר **ספר הזוהר** (פרשת ויחי ריח ב), כי טרם הסתלק הצדיק מן העולם יוצאים קרוביו ובני משפחתו ובאים להקביל לו פנים והולכים עמו עד מקום מנוחתו. וזהו אומרו פה **ושב אל משפחתו,** כי גם טרם הגיעו אל מדרגת נקודת שורש אחיזתו ובאו אליו בני משפחתו ללוותו עד מקום מנוחתו של הגלגול ההוא.

(מב) וחוזר הוא יתברך אל אזהרתו שמזהיר את הגוף על הנפשות, ואומר **כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים** לכן **לא ימכרו כו',** שאם נמכר לך ללכת אתך אחר הנאותך לא תהיה **ממכרת עבד** שהוא לעולם. (מג) רק שתמהר להוציאו משעבודך **ולא תרדה בו בפרך ויראת מאלוהיך.** (מד) כי אם יהיה שאם החטאת את נפשך תהיה עמה לפרוש מהנאות העולם ולחזור בתשובה שלמה.

ולא עוד, אלא שגם העונות שעשית מזיד תעשה אותם זכויות וכחות קדושים, שהוא בשובך מאהבה כמפרש בגמרא על מימרת ריש לקיש (יומא פו ב). וזהו **ועבדך ואמתך כו' מהם תקנו** כמדובר בדרך הקודם עד סוף העניין.

[פירוש סמלי: הגר הוא היצר הרע]

והנה עד כה דברתי על מה שימוך אחיך מזכיות ונמכר אחר התאוות, אך עדיין הרוב הן זכיות. (מז) אך הנה יקרה **כי תשיג יד גר ותושב עמך** שהוא היצר הרע שהוא גר בארץ ונעשה תושב עמך, כי לפתח בואך לעולם חטאת רובץ ולא ימיש ממך עד עולם. ועל ידו ומך אחיך עמו, **כי ימוך אחיך** הוא גופך עמו עד גדר שיעשה הגר ותושב הוא היצר הרע בעל הבית לשעבדך כעבד נמכר. וזהו **ונמכר לגר תושב,** וקו לקו יבוא עד גדר עקר משפחת גר שהוא עבודה זרה שעוקר את הכל. (מח) **אחרי נמכר גאולה תהיה לו,** אל תתייאש מן הרחמים כי **גאולה תהיה לו** מתחת סבלות שעבוד היצר הרע. **אחד מאחיו יגאלנו** כי יחזירנו בתשובה כי הכל ערבים זה לזה.

(מט) ומשום פגם משפחה הקרוב קרוב קודם. תחילה **אחד מאחיו** ואם אין לו אח ראוי לכך **או דודו כו'.** (נ) ואז בשובו **וחשב עם קונהו** יתברך, יהיה מחשב לפניו **משנת המכרו לו,** מעת שחוזר ונמכר לבוראו יתברך תחת אשר היה נמכר מתחילה ליצר הרע. ויהיה החשבון **משנת המכרו לו עד שנת היובל** אשר יובל לקברות מן העולם, שהוא עד היובל כמה שנים יש. **והיה כסף ממכרו במספר שנים** שיאמר כמה שנים עבדתי את יצרי, כל כך יהיה הוסף ממכרי שאמכר לקוני לעשות בכל כך שנים שעבוד עבוד את ה' לבדו **כימי שכיר יהיה עמו** יתברך. כי כשכיר שאינו עושה רק פעולת השוכר אותו כך הוא לא יעשה רק מצוות ה' לבדו.

נא אִם-עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים לְפִיהֶן יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ:

ויחשב אם עוד רבות בשנים הבאות עד שנת השבעים, שהן רבות מהשנים שנשתעבד בהן ליצרו. ואז יעשה באופן ש**לפיהן ישיב גאולתו,** שבסך שנים כשנים שהיה משועבד בהן ליצרו יהיה כשכיר לעבוד את ה' בלבד בתשובה ומעשים טובים. וזהו **לפיהן ישיב גאולתו מכסף מקנתו,** הם מצוות ה' שהם עתה **כסף מקנתו** שקונה את נפשו בהן. כי אחר שכל כך שנים כשנים שהיה נמכר ליצר הרע טורח כנגדן בעבודת ה', אחרי כן מעצמו ישאר עבד לו יתברך.

נב וְאִם-מְעַט נִשְׁאַר בַּשָּׁנִים עַד-שְׁנַת הַיֹּבֵל וְחִשַּׁב-לוֹ כְּפִי שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת-גְּאֻלָּתוֹ:

ואם מעט הן השנים הנשארות עד שנת המיתה כי הוציא רוב שנותיו תחת היצר הרע, וזהו **ואם מעט נשאר בשנים עד שנת היובל** היא שנה שבה לקברות יובל, אז **וחשב לו כפי שניו,** שיהיה ריבוי התשובה ומעשים טובים כל כך גדולים שיהיו שלפי שניו **ישיב גאולתו.** שאם ישארו עשרה, יעשה באופן שיראה לו שבתשובה ומעשים טובים שיעשה בהן יהיה בהן שעור ניכוי כל מה שעבד את יצרו ששים שנה. וכן אם לא נשארו רק חמשה יכפול הכישרון באופן שיספיקו להשיב גאולתו. וזהו **כפי שניו ישיב את גאולתו.**

נג כְּשְׂכִיר שָׁנָה בְּשָׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ לֹא-יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ:

הנה כל זה הוא דרך בינוני. אך עדיין זה אפשר לא יספיק למרק העונות ויצטרך להביא על אחיך הוא הגוף ייסורין להשלים הכפרה על ידי מירוק הייסורין. לכן שמע בקולי איעצך. והוא, כי **כשכיר שנה בשנה יהיה** עמך. כי בכל שנה ושנה ישער בדעתו כאלו אין עוד מהשנה ההיא לתקן את אשר עוותו, באופן שישתדל לעשות בו שעור להתיך כל אשר חטא כל ימיו בשנה אחת. כי **יהיה כשכיר** שאין לו עוד רק עשות מלאכת הבעל הבית. וכתום השנה ההיא יעשה כן בשנה השנית, וכן על דרך זה בכל **שנה ושנה,** באופן שודאי מובטח לו שניכה הכל בלי מירוק ייסורין. וזהו **כשכיר שנה בשנה** יהיה עמך כאלו בכל שנה אתה מושכר אותה השנה בלבד. וריבוי התשובה וכישרון הזה הלא הוא יען **לא ירדנו בפרך** הוא רידוי ייסורין **לעיניך.** על כן הוי מרבה בתיקון והציל את גופך מפירוך ייסורין, ועיניך הנפש רואות וכלות אליו.

נד וְאִם-לֹא יִגְּאֵל בְּאֵלֶּה וְיָצָא בַּשָּׁנַת הַיֹּבֵל הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ:

ואם לא יגאל, שלא יספיק זה כי יש עוון חילול ה' שלא יכופר עד המוות, אז **ויצא בשנת היובל** שהוא שנה שלקברות יובל **הוא ובניו** הן מצוותיו עמו ללוותו כי נתקן כבר.

נה כִּי-לִי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר-הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

ראוי לשים לב:

א. אל כפל אומרו עבדים עבדי הם.

ב. אומרו אני ה' אלוהיכם, מה צורך לאומרו פה.

ג. למה נסמך לזה אומרו (כו א) **לא תעשו לכם אלילים כו'.**

ד. שהרי מצווה זו נאמרה למעלה.

ה. אומרו אחרי (שם פסוק ב) כן **את שבתותי תשמורו כו',** כי אינו מעניין הראשון.

ו. אומרו (שם) **ומקדשי תיראו וכו',** שאין לו עניין אצל השבת.

אמנם הנה למעלה דבר על ישראל הנמכר לישראל, ואחר כך על ישראל הנמכר לגוי. ועל זה וזה הזהיר בל יהיו כעבדים המשמשים את הרב, כי אם שאם נמכר לישראל שיצא ביובל

ושלא יעבוד בו עבודת עבד, וכן בנמכר לגוי שאחרי נמכר גאולה תהיה לו. והלא כמו זר נחשב. כי לא ימנע או ישראל הנמכר צדיק או רשע, אם צדיק הוא איך קנה אדון לעצמו אזן ששמעה בסיני כי לי בני ישראל עבדים ועם כל זה עבר ונמכר, ואם רשע הוא למה תרחם עליו.

עוד שאלה שנית והיא למה בישראל אמרת לעבוד שש שנים, ובנמכר לגוי אמרת כי מיד אחרי נמכר גאולה תהיה לו.

על כן בא ויאמר מה שאמרתי על הנמכר לישראל שלא יעבוד בו עבודת עבד, הוא **כי לי בני ישראל עבדים** כקונה כמוכר, ואין המכר קיים לפי האמת, כי איך ימכור עבד אחד את עצמו לעבד אחר מבלי ימכור אותו האדון. ומה שהרשתיו שאף על פי כן יעבוד בו עד שנת היובל עם היות המכר בטל, הוא כי גם אחר שמוכר עצמו ראובן לשמעון עבדי הם ושניהם מודים ש**הם עבדי אשר הוצאתי אותם וכו'.** וכן אלהותי קיים על שניכם כי **אני ה' אלוהיכם.**

פרק כו

[לא תעשו אלילים]

א לֹא-תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם וּפֶסֶל וּמַצֵּבָה לֹא-תָקִימוּ לָכֶם וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

אך במוכר עצמו לגוי בזה החמרתי שמיד גאולה תהיה לו, למה כי על ידי היותו עבד הגוי ילמד לעשות כמעשיו ויעשה לו אלילים ויגע באלוהותי. וזהו שסמך לא תעשו לכם אלילים, לומר מה שהחמרתי בזה הוא כי ירא אני **לא תעשו לכם אלילים** כאדונכם. ומעין זה פירש **רש"י** ז"ל וזה לשונו:

לא תעשו לכם אלילים כנגד הנמכר לגוי, שלא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות [אף אני כמותו], הואיל ורבי עובד עבודה זרה אף אני כן אעבוד עבודה זרה, ע"כ.

ואמר כי גם שלא תלמוד לעשות עבודה זרה ממש, לפחות תקים לך מצבה ואבן משכית כדרך שהיו עושים לעבודה זרה ותעשה כן לה' אלוהיך. וגם זה שנאתי לבלתי עשות לה' כמעשיהם לעבודה זרה. ושעור הכתוב. **ואבן משכית לא תתנו בארצכם,** עם היות **כי אני ה' אלוהיכם** ואלוהותי עליכם, עם כל זה לא תעשו לי את כל אלה לכבוד אלוהותי.

ב אֶת-שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי ה':

ושמא תאמר אם כן איפה למה אבן משכית התרת במקדש להשתחוות עליה ובגבולים אסרת אותה (מגילה כב ב)? לזה אמר אל תשיתו לבכם לזה. כי הלא **את שבתותי תשמורו,** ועם היות כי גדולה מצוות שבת בעיני ועם כל זה הותרה במקדשי, כדבר שנאמר (שמות לה ג) לא תבערו אש בכל מושבותיכם, הוא לומר אבל במושבי מותר, עם כל זה אל יקל בעיניכם מקדשי כי הלא **ומקדשי תיראו,** כי אני ה'. כלומר, אל דעות ה' וידעתי סוד כל מצווה והפרש

מקומה. ומזה תדעו גם כן לעניין האבן משכית כי לא על חנם אסרתי בגבולין והתרתי במקדש.

או יאמר אל תתמהו אם על הנמכר לגר תושב או לעקר כו' שהוא לגוי עובד עבודה זרה, אחוס עליו לאמר (לעיל פסוק מח) **אחרי נמכר גאולה תהיה לו** על כל פנים. כי הלא גם כי אשר אייחס לעבדים לי, אהובים אצלי הם הצדיקים. **כי לי בני ישראל עבדים** הם הנקראים ישראל שהם בהיותם צדיקים, עם כל זה אלה שאני מדבר בם, הנמכר לגר תושב או לישראל או לעובד עבודה זרה, **עבדי הם** גם כן. והוא מאמר הכתוב (יחזקאל כ לג) כי בחמה שפוכה אמלוך עליכם.
והראיה היא, הלא הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים עם היותם בלתי כשרים. וגם עתה **אני ה' אלוהיכם** ככם כהם, אך בזאת ש**לא תעשו לכם אלילים ופסל וכו',** כי אם כה תעשו לא עבדי תקראו. וגם לא אכנה אלוהותי עליכם, לומר **אני ה' אלוהיכם.** ולא בלבד אשנא העבודה זרה, כי אם גם מצבה או אבן משכית, כל כך העבודה זרה מאוסה לפני, כי גם מה שאינו לשם עבודה זרה, כי אם להשתחוות עליה לה'- לא ארצה על היות דברים הנעשים לעבודה זרה.

ואל תתמהו לומר למה אעשה עיקר כל כך מישראל והם המעט מכל העמים. כי הלא כשבראתי את העולם לא היה רק כדי להיות לי דירה בתחתונים שהוא בבית המקדש על יד ישראל. וזהו **את שבתותי** שהם זכר לבריאת העולם **תשמורו,** שתכליתו הוא **ומקדשי תיראו** כי הוא דירתי בתחתונים. כי לא בהיותי בתחתונים אני משתנה כמלאך הבא אל הארץ שמתלבש, כי אם **אני ה'** כהווייתי למעלה, כי **אני ה'** לא שניתי.

או יאמר כי לי וכו'. מה שחסתי על העבד הוא **כי לי בני ישראל עבדים,** שהוא מה שאמר בסמוך (לעיל פסוק מב) **עבדי הם אשר הוצאתי אותם וכו' לא ימכרו ממכרת עבד.**

ושמא תאמר הלא אשר קניתי אותם לעבדים בצאתם ממצרים היה הדור ההוא, אך לא את אלו שבכל ארץ ישראל מדבר בם. לא כן הוא. כי הלא גם אלה **עבדי הם אשר הוצאתי אותם** את עבדי הנזכרים גם הם **מארץ מצרים.** והוא מאמר התנא (פסחים קטז ב) בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים, שאלו לא הוציא וכו' עדיין אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו וכו'. וזהו **אשר הוצאתי אותם וכו'**.

ועוד כי כל כך חיבבתים כי לא על יד מלאך או שרף הוצאתים אלא **אני** בעצמי.

ועוד שלישית כי **אני ה' אלוהיכם,** ולא אכנה שם אלוהותי על יתר גויים. ואם כן איפה איככה אוכל וראיתי מי שאני אלוהיו עבד למי ששנאתי לכנות שמי על אומתו.

ואל יעלה על רוחכם כי כל אשר עשיתי בשבילכם שהוצאתי אתכם וגם היות בעצמי ולא על ידי שליח, כדי להיות **אני ה' אלוהיכם,** שהוא שיש חלילה בזולתי ממש, ואני עושה כל זה להנאתי שתבחרו בי ולא באחר. דעו לכם כי מה שאני חש שלא תלכו אחרי אלוהי נכר, לא להנאתי אני אומר רק להנאתכם, בל תלכו אחרי ההבל. וזהו **לכם** כלומר להנאתכם אני מונע, כי הלא הם אלילים שהוא הבלים כד"א (תהלים צו ה) כי כל אלוהי העמים אלילים.

וכן **פסל ומצבה** שאני אומר לכם לא תעשו הוא לכם להנאתכם. והראיה כי לא מקנאה מהם אני עושה כי אם בשבילכם שלא תתפתו אחריהם מעט מעט, כי הלא **ואבן משכית וכו'** אני מצווה ש**לא תתנו בארצכם** להשתחוות עליה, אפילו כאשר **אני ה' אלוהיכם** ואלי אתם משתחווים ואין בזה טעם קנאה צודק. אך אין זה אלא לבל תעשו מה שדרך לעשות לפני עבודה זרה, פן קו לקו תתפתו ללכת אחריה.

ושמא תאמרו אם אין לאלוהי העמים ושריהם של מעלה דבר, למה אתה מייחס דירתך במקדש ארץ ישראל, וכל חוץ לארץ מלא מהם, יורה כי יש להם חלק רב בעולם, לזה אני אומר **את שבתותי תשמורו** שהם הוראת האמינכם בחידוש כל העולם. ובזה **ומקדשי תיראו** ולא יהיה אדרבא מקדשי סיבת העדר המורא, באמור כי הוא לבדו שלי כי אני השרוי במקדש ה' הבורא את הכל, אלא שאין שאר העולם ראוי להשרות בו שכינה.

פרשת בחקותי

[הברכות: אם בחקתי תלכו]

ג אִם-בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת-מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם:

ד וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ:

ה וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת-בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת-זָרַע וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם:

ו וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן-הָאָרֶץ וְחֶרֶב לֹא-תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם:

ז וּרְדַפְתֶּם אֶת-אֹיְבֵיכֶם וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם לָחֶרֶב:

ח וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רְבָבָה יִרְדֹּפוּ וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לָחֶרֶב:

ט וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם וַהֲקִימֹתִי אֶת-בְּרִיתִי אִתְּכֶם:

י וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ:

יא וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא-תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם:

עמוד השער ותוכן

יב וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ-לִי לְעָם:

יג אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִהְיֹת לָהֶם עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת:

ראוי לשים לב:

א. אל אומרו לשון הליכה בחוקים.

ב. אומרו ועשיתם אותם שהוא מיותר.

ג. מה עניין הייעודים הגשמיים אחר שהיום לעשותם ומחר לקבל שכרם (עירובין כב א), והוא הראוי, כי איכות התורה רוחנית היא ומתן שכרה כיוצא בה.

ד. אומרו גשמיכם שמייחסם לנו, ולה' המה.

ה. אומרו ונתנה הארץ יבולה שהוא מה שמובילים לה, ואין זו ברכה;

וכן אומרו יתן פריו ולא אמר יתן פירות.

ו. אומרו (פסוק ה) **והשיג לכם וכו',** היה לו לומר ויגיע לכם, כי אין השגה צודקת רק ברודף, ורודף אין.

ז. למה מייחס הריבוי אל הזמן ולא אל מציאות ריבוי בעצמו הפירות.

ח. אומרו (שם) **ואכלתם לחמכם** ולא הזכיר ענבים ופירות האילן, וגם לא המקנה כאשר בפסוק (דברים ז יג) ובירך וכו' שגר אלפיך ועשתרות צאנך וכו'.

ט. מה הוא ייחס **וישבתם לבטח** (פסוק ה) אל האמור.

י. אומרו והשבתי חיה רעה וכו' שהוא נכנס בין הדבקים, שאחר אומרו **וישבתם לבטח** היה לו לומר **וחרב לא תעבור.**

יא. כי זה וזה סילוק היזק ולא הבאת תועלת.

יב. אומרו פעמים (פסוקים ז, ח) **ונפלו אויביכם וכו'.**

יג. כי בפסוק השני היה לו לומר **לפניהם** ויחזור אל החמשה ואל המאה מכם.

יד. אומרו (פסוק ט) **ופניתי אליכם,** מה היא פניה זו, וגם הוא מיותר והיה לו לומר מיד **והפריתי כו';**

וגם איך מתקשר אל הקודם; ואם לומר, אל תחשבו שמה שירדפו מכם חמשה מאה כו' ולא ירדפו רבים הוא להיותכם מתי מעט, כי הלא **ופניתי אליכם כו'**, אם כן היה לו להקדים זה אל הקודם.

טו. אומרו (פסוק ט) **והקימותי את בריתי**, אם כפירוש **רש"י** שהוא ברית חדשה היה לו לומר וכרתי לכם ברית, ואם הוא על ברית שקדם כבר נעשה, וגם איך יתייחס אל הסמוך לו.

טז. אומרו (פסוק י) **ואכלתם ישן כו',** מקומו היה למעלה אחר אומרו (פסוק ה) והשיג לכם כו'.

יז. אומרו ונתתי כו', כי הלא בזמן ההוא כבר היה משכנו יתברך בתוכם.

יח. אומרו ולא תגעל נפשי, כי הנה אפילו בהיותם רשעים גמורים נאמר (פסוק מד) ולא געלתים, ואם שם הוא לכלותם ופה הוא אפילו לקצת, וכי היתכן שבהיותם צדיקים יגעל בקצתם ומה גם אחר כל הטובה הנזכרת.

יט. אומרו (פסוק יב) **והתהלכתי בתוככם**, כי הלא גם מעתה כתוב (דברים כג טו) כי (אני) ה' אלוהיך מתהלך בקרב מחניך.

כ. אומרו (פסוק יב) **והייתי לכם לאלוהים,** האם כל הטובה הנזכרת עד כה היה מבלי היות לנו לאלוהים, ומה גם כי מאז ניתנה תורה היה לנו לאלוהים;

ולא עוד, כי אם אפילו בהיות ישראל חייבים, בחימה שפוכה הוא להם לאלוהים ומולך עליהם.

כא. למה מזכיר (פסוק יג) עתה יציאת מצרים אני ה' כו'.

כב. אומרו (שם) **ואשבור מוטות כו',** מה עניין המוטות האלה, ואם כפירוש **רש"י** שהם שני צדי הצוואר מה עניינם, וטוב טוב היה יאמר ואשבור עולכם.

כג. אומרו (שם) **קוממיות** ולא אמר לחירות.

והנה לבוא אל העניין נשית לב אל התייחד היעודים האלה מזולתם, מלבד אשר הערנו מהיותם גשמיים. ויתכן באחד משלשה דרכים:

א. כי הן אמת כי שכר תורה ומצוות בהאי עלמא ליכא (קידושין לט ב), אך ייעדה לנו התורה מה שיתן לנו דרך מתנה, מתנת חנם נוסף על השכר העתיד, כשוכר את הפועל ואומרו לו אם תתכשר במלאכתי נוסף על שכרך אתן לך מתת. כך **אם בחקותי** משוללי טעם תלכו, שלא תתעכבו בהרהור טעמם רק תלכו, בהמשך ואת מצוותי תשמרו, שעם שתדעו טעמם לא תעשו אותם רק למה שהם מצוותי לשמן, וגם כל תכליתכם לא יהיה על מנת לקבל פרס אחר המעשה, רק התכלית הוא ש**ועשיתם אותם** בלבד, שהוא עשות אותם ממש כי בעשות המצווה נעשה ממנה מלאך כנודע, גם אני, זולת השכר העתיד הרוחני, גם **ונתתי** - שמשמעו מתנת חנם: **גשמיכם כו'.** ואפשר לומר כי המתנות הם אשר מנו רבותינו ז"ל ב**בראשית רבה** (ו ה), כי תורה ומאורות וגשמים הם מתנה לעולם.

ויש אומרים אף השלום שנאמר **ונתתי שלום בארץ,**

ויש אומרים אף הישועה שנאמר (תהלים יח לו) ו**תתן לי מגן ישעך**.

ובזה אפשר לומר, אחר היות לכם תורה ומאורות שהם מתנה בלי ניכוי שכר, גם אתן השלישית והיא **גשמיכם,** וגם השלום, וזהו **ונתתי שלום,** וגם הישועה כי **ורדפו מכם כו'.**

עוד אחשוב להתיך עניין הכתובים על דרך זה:

והוא כי אומרו הוא יתברך הנה אתן לכם **ארבע מתנות טובות** מארבע עולמות, ויהיו מתנת חנם בלי ניכוי שכר נוסף על השכר העיקרי. לעומת מה שעשיתם את שלכם שלא על מנת לקבל פרס אני אעשה את שלי.

והוא כי הנה **ונתתי גשמיכם** שבלעדי זה הם מתנה בלי ניכוי שכר מצווה שעשיתם, אני אוסיף שיהיו **בעתם.** או לפי דרכנו.

והוא מאמרם ז"ל במדרש **פרקי רבי אליעזר** (פרק ה) כי כשאין ישראל עושין רצונו של מקום המטר הוא מלמטה מהים ומתעברת הארץ כהרה לזנונים, וכשהם צדיקים הגשמים מן השמים, שנאמר (דברים כח יב) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר כו', ושעליה נאמר (ישעיה נה י) כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים כו' והולידה והצמיחה וכו', כי אז מקבלת כאשה מבעלה.

ועל זה יאמר **ונתתי גשמיכם** הם המיוחדים לכם הם מן השמים, כד"א יפתח ה' לך וכו' את השמים כו' כי לישראל נתייחדו, הנה לכם מתנה מגלגלים.

ומעולם השפל תקבלו מתנה מאתי. והקדים מה שמעולם הגלגלים למה שמעולם השפל, על כי כך הוא הסדר, כי אין הארץ נותנה יבולה עד יקדים הגשם מן השמים. וגם תקבלו מתנה מעולם המלאכים והוא כי **ונתתי שלום בארץ כו'.**

והוא עניין מאמרם ז"ל **בבראשית רבה** (ח ה) כי כשבא הקדוש ברוך הוא לברא את האדם נעשו מלאכי השרת כתין כתין כו', מהם אומרים יברא כו', חסד אומר יברא שכלו גמילות חסדים, אמת אומר אל יברא שכלו מלא שקרים, צדק אומר יברא שכלו מלא צדקות, שלום אומר אל יברא שכלו מלא קטטות, מה עשה הקדוש ברוך הוא השליך אמת ארצה.

שהוא מה שכתוב אצלנו בפירוש **בראשית רבה** שנתן תורת אמת לנו בארץ, שעל ידה יהיה לנו עזר נגד מלאכי אמת, כי הם מבחינת התורה ובעסקנו בתורה נמצאים אתנו. אך לא זכינו יותן גם שפע כח שלום בארץ שיהיו כל הארבע כתות שלמים אתנו. כי אז בית שני, שנחרב על העדר שלום, לא היה נחרב.

ובזה אומר הוא יתברך: אם תזכו ש**בחקותי וכו',** שהוא שתתחזקו בתורת אמת, גם **ונתתי שלום בארץ,** שנשאר בשמים כאשר נתתי את אמת, ויהיה שלום רב ביניכם. הרי לכם מתנה גם מעולם המלאכים, שהוא כח בחינת כת מלאכי שלום.

ואחר כך עוד אתן לכם **מתנה רביעית** מעולם העליון, והיא **ונתתי משכני בתוככם** שהיא שכינה מעולם העליון, כאשר יבוא ביאורו בס"ד. הנה הזכיר ארבע מתנות.

וזהו עניין כללות הכתובים. שמזכיר המתנה הראשונה ומפרש כל המסתעף ממנה, ואחר כך השנית וכל המסתעף ממנה, ואחר כך השלישית ומורם ממנה, והרביעית והנמשך ממנה.

ד וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ:

ונבא אל ביאור הכתובים קו לקו.

והוא כי אחר אומרו **ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה וכו',** חל עליו חובת ביאור מה זו ברכה היא שתתן יבולה ולא שופע רב תבואות, וכן העץ פריו, שנראה הנהוג, ובכלל העץ הם הכרמים. לזה אמר ראו עתה כי ברכת ה' היא תעשיר, כי כל הנותן בעין יפה הוא נותן, ומה גם הוא יתברך. והוא, כי לא תהיה תפארתו יתברך להרבות זרע האדמה לזרוע מעט ולקצור הרבה, כי במה יודע כי מה' הוא פירות מעשיהם בעולם הזה, ולא יאמרו כי שומן הארץ הצמיחה בשופע. לכן מה עושה הוא יתברך, אחר קצירה בהיות ידי ישראל עוסקים בתבואה, פירות אשר עסקו בהם הידיים שעסקו במצוות ה', תשתלח בהם ברכה, כפלי כפלים על מה שקצרו. והוא מאמר הכתוב (בראשית כו יב) וימצא בשנה ההיא מאה שערים. שהוא כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** פרשה סד ו) שמדד ומצא במודדו מאה פעמים על מה ששיערו אותו, ואחר כך ויברכהו ה', ככתוב אצלנו שם, כי אחר מצוא המאה שערים בתלוש חזר וברכו ה', שאם לא כן היה לו לומר כי ברכו ה'. וכן הוא אומר (דברים כח ח) יצו ה' אתך את הברכה באסמיך, שהוא כי יתרבה באוצר.

וזה יאמר פה **ונתתי כו' ונתנה הארץ יבולה** הוא שיעור הנהוג. וכן **עץ השדה יתן פריו** ולא תאריכו זמן בקציר רק הנהוג.

ה וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת-בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת-זָרַע וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם:

אלא שאחר כך מכח הברכה שיהיה בה מכח מתנתי, בהיותכם דשים יתרבה ש**והשיג לכם דיש,** כי בידיכם תצא הברכה אל הפועל ותכירו כי ממני הוא. והעניין כי הברכה אשר בכח בדיש היא רודפת ונמשכת להשיג אל הבציר. וזהו שלא אמר ויגיע לכם הדיש את הבציר כי אינו טבעי, כי אם שהברכה שהיא רוחנית ליודעי איכותה היא הרודפת.

או אמר לשון השגה, לומר שלא על נחת הדשים יגיע עד הבציר כי אם בממהר לעשות ישיג, כי השגה תורה על רדיפה. והנה היה מקום לומר אולי יש מקום שקדמו גשמים למקומות זולתו, ומתחילים לדוש הקודמים כי שם קדמה התבואה, ואחר כך אשר לא המטיר להם מיד, ועל דרך זה נתארך זמן הדיש. לזה אמר הנה לא אקדים לאלו מזולתכם, כי אם גשמיכם של כולכם יהיו בשווה בעתם. ואף על פי כן **והשיג** למה שהוא **לכם דיש את בציר.** וכן עם שהעצים שבכללם הכרמים לא יתן רק פריו הנהוג, עם כל זה תשתלח ברכה בידיכם בבואכם לבצור שירבה אז עד ש**ישיג את זרע.** ואחר שנתברך במשלוח ידכם עוד יתרבה במעיכם, כי **ואכלתם לחמכם לשובע,** שהוא מעין מה שאמרו ז"ל על רות (**רות רבה** ה ו) ותאכל ותשבע שנשתלחה ברכה במעיה. אך זה לא יהיה רק בלחם שתרגישו שביעה באכילה קלה, אך לא ביין הבציר ששובעו הוא שכרות. ועל פי דרכו לימד דרך ארץ שאין לשתות כדי לשבוע כאשר בלחם. ולא הזכיר ברכת צאן ובקר, כי אין העניין פה רק בברכות הארבעה עולמות כמדובר, והמקנה לא מן השמים הוא ולא מן הארץ.

ולהיות כי רוב תבואות גורם חמוד מלכויות את הארץ, כעניין והיה אם זרע ישראל כו' (שופטים ו ג - ד), לזה אמר **וישבתם לבטח בארצכם.** הנה גמר עניין שתי המתנות והמסתעף מהן, ובא והתחיל בשלישית מעולם המלאכים.

ו וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן-הָאָרֶץ וְחֶרֶב לֹא-תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם:

ואמר **ונתתי שלום כו'.** ולא בלבד מבני אדם כי אם גם מכחות חיצונים יהיה לכם שלום כי הנה **ושכבתם ואין מחריד.**

ז וּרְדַפְתֶּם אֶת-אֹיְבֵיכֶם וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם לָחֶרֶב:

וגם מבני אדם כאומרו **ורדפתם וכו'.** והקדים ואמר והשבתי וכו'. והוא, כי הנה השלום האמיתי הוא שלא יהיו בעולם זולת ישראל. אך הנה הוא יתברך נתן לזה שני טעמים (שמות כג כט):

א. פן תהיה הארץ שממה,

ב. פן תרבה עליך חית השדה שיגיעו עד יישוב ישראל.

על כן אמר הנה אבטל בתחילה הטעם הראשון והוא **והשבתי חיה רעה מן הארץ,** ואחר כך אתחיל לפנות האויבים מלפניכם. והוא כי לא בחרב וחנית תנצחום, כי הלא וחרב לא תעבור בארצכם, שלא ימצא חרב בארצכם כדי שתהרגו בה את אויביכם ועם כל זה **ורדפתם את אויביכם** בלי חרב וחנית חוץ מארצכם. **ונפלו אויביכם לפניכם בחרב** שלהם, כי יהרגו אלו את אלו איש בחרב אחיו. והנה בתחילה תצטרכו רבים לרדוף, וזהו ורדפתם לשון רבים, ובזכות הרבים ונפלו וכו'.

ח וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רְבָבָה יִרְדֹּפוּ וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לָחֶרֶב:

ואחר כך תזכו יותר כי **ורדפו מכם חמשה מאה.** ואחר כך אוסיף להיטיב לכם כי **ומאה מכם רבבה ירדופו** שהם אחד למאה. ועוד מעט אוסיף להיטיב לכם, כי לא תהיו צריכים לרדוף כי אם בבואם וימצאו לפניכם יפלו בחרבם שתבוא בלבם שיחרדו ויפולו איש בחרב אחיו. וזהו אומרו **ונפלו אויביכם לפניכם לחרב.** ולא אמר לפניהם אם היה חוזר אל החמשה או אל המאה הנזכרים שמדבר בם שלא לנוכח כאומרו **ירדופו.**

הנה ש**השבתי חיה רעה מן הארץ,** באופן שאין פחד שבהתרוקן הארץ מהאומות תרבה עליכם חית השדה, ואחר כך על ידכם תתרוקן הארץ מהם.

ט וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם וַהֲקִימֹתִי אֶת-בְּרִיתִי אִתְּכֶם:

ושמא תאמר הלא עוד יש עיכוב אחר שצריך לתקן והוא פן תהיה הארץ שממה. לזה אמר אל תחושו כי הנה **ופניתי אליכם והפריתי וכו',** שלא אניח אומה זולתכם באופן לא תהיה לי פניה

כי אם אליכם. וזהו **ופניתי אליכם,** ולבל תהיה הארץ שממה **והפריתי אתכם והרביתי אתכם.** ולא תחושו אם תהיו רבים בחוץ לארץ כי הנה **והקימותי את בריתי אתכם,** הוא הברית אשר כרתי ליעקב לתת לו נחלה בלי מצרים שזרעו יהיה מלא כל הגויים, כאומרו יתברך (בראשית כח יד) ופרצת ימה וקדמה כו'.

י וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ:

ולא יעלה על רוחכם כי יהיה לריבוי העצום ההוא דוחק בלחם, כי אם עם הריבוי ההוא אודיעכם כי הנה **ואכלתם** כולכם מה שהוא **ישן נושן,** הוא פירות של שנה הקודמת לשנה שעברה. ואחר כך לא יספיק המקום של הישן נושן שנתרוקן להחזיק פירות של שנה זו, כי אם גם הישן של שנה שעברה **מפני חדש תוציאו** מהאוצרות לשים החדש במקום הישן נושן ובמקום הישן.

יא וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא-תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם:

ואחר שגמר המתנה השלישית וכל המסתעף ממנה התחיל ברביעית. ואמר **ונתתי משכני כו',** שהוא כי תהיה שכינה, שהיא **משכני**, תהיה עמכם. ועל פי דרכו כיוון לבל יאמרו ישראל הלא צר לנו שעל ידי הריבוי נפרוץ ונשב בחוץ לארץ, וטוב לנו הברכה ראשונה **וישבתם לבטח בארצכם.** אל תחושו כי הלא **ונתתי משכני בתוככם,** ומה לכם עוד קדושה בארץ אם לא כי שם שכינה שורה. והלא זה יגדל לכם, כי בכל מקום תהיה השכינה עמכם באופן כי גם שם יהיה מקום קדש.

ולא עוד אלא שלא יהיה המשכן חוץ מגויתכם כי אם **בתוככם** ממש, שתשרה שכינתי בנפשכם שבקרבכם ממש כי תהיו מרכבה אל השכינה. ואל תחושו שיקרכם כעת עמדכם במעמד הר סיני, שלא יכול חומר גופיכם לסבול רוחניות השכינה, ואז הנפש אשר היא שלי חצובה מתחת כסא כבודי געלה בכם ודבקה בשכינה ויצאה ונותרתם פגרים מתים (שבת פח ב), כי הנה לא יקרה אתכם כך, כי אם אפילו ש**אתן משכני בתוככם לא תגעל נפשי** היא הנפש שלי שבקרבכם אתכם ותישארו חיים בגוף ונפש.

יב וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ-לִי לְעָם:

ועוד מעט ותזכו שלא בלבד שכינתי, כי אם גם בעצמי מה שאני עושה עם הצדיקים משוללי גוף בגן עדן שאני מטייל עימהם כנודע, אעשה עמכם גם פה בארץ. כי **והתהלכתי בתוככם** שאטייל עימכם. ואז שתהיו כרוחניים אהיה אני נאות ומתייחס להיות **לכם לאלוהים,** וגם **אתם להיות לי לעם** שתהיו גם אתם נאותים אלי. כדרך מאמרם ז"ל (מדרש **שוחר טוב** תהלים כד) על פסוק (איוב כט יד) צדק לבשתי וילבשני, יש נאה ללבושו ואין לבושו נאה לו ויש לבושו נאה לו והוא נאה ללבושו, אמר איוב אני נאה לצדק והצדק אלי. וכן אמרו רבותינו

ז"ל (שם) על מזמור לדוד לדוד מזמור, כך היה המזמור נאה לדוד כמו דוד למזמור. כן יאמר פה **והייתי לכם לאלוהים ואתם תהיו לי לעם,** כך אהיה נאה לכם כמו אתם לי.

יג אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִהְיֹת לָהֶם עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת:

ומכל זה שאמרתי אין כל חדש כי **אני ה' אלוהיכם** שעשיתי כיוצא בזה. כי הנה **הוצאתי אתכם מארץ מצרים,** שהכיתיה וגם שדדתי המזל. וזהו **מהיות להם עבדים,** שהיה המזל מחייב שעבד במצרים לא יצא לחירות. ולא בלבד הכניעו כי אם גם **ואשבור מוטות עולכם.** והוא, כי מצריים שהיה עולם על צואריכם, היו לו שתי מוטות להישען הם מזל טלה ועוזא שרו של מצרים. ואשברם את הטלה, בשחיטת הפסח הוא טלה, ומכת בכורות שעל ידי נשבר כח מזל טלה הוא בכור שיש במזלות. ושיבור השר שהוא מלאך ונשבר ונדכה על שפת הים, כמו שאמרו ז"ל (**שמות רבה** כב ב) מתים לא נאמר אלא מת (שמות יט ל), הוא שר של מצרים ששמו מצרים וראוהו מת על שפת הים. הנה ששידדתי גם מה שמעולם המלאכים הוא. ומזה קידשתי אתכם גם את גופכם, שהולכתי אתכם להר סיני לזכות לשני קוממיות. חירות משעבוד מלכויות, חירות ממלאך המוות כי נתקדשתם, כן יהיה עתה שתתקדשו עד גדר שאתהלך בתוככם ואתם בגוף ונפש.

עוד יתכן דרך שני מעין דעת אחד מהמפרשים.

שהוא, כי הייעודים האלו הגשמיים אינן שכר, רק הכנות טובות וסילוקי מנגדים אל קיום התורה, כי שכר מצווה מצווה.

ויהיה עניין הכתובים: (ג) **אם בחוקתי תלכו,** והוא בשום לב אל ריבוי האת שבמצוותי. לומר בחקים מה שתלכו בהן כמו שהן, גם שלא תוסיפו משמרת למשמרתי די, שמא על היותן משוללות טעם תשגו בתוספת. אך במצוות אני אומר **ואת** לרבות כל דקדוקים וסייגים אין מספר, ועל כן צריך סיוע אלוהי לבטל העיכובים. וכמו שאמרו ז"ל (**תנחומא** נח ג) שעל כן היו ישראל במתן תורה בלתי חפצים בתורה שבעל פה, כי מי יוכל לקיים כל הדקדוקים הרבים. על כן אומר הוא יתברך, אני אסייע אתכם שתזכו לעשות כולם. וזהו **ועשיתם אותם** שאכין אתכם באופן שיסתלק כל מעיק כי בא ליטהר מסייעין אותו ושכר מצווה מצווה, באופן ש**ועשיתם אותם** בפועל.

(ד) והנה דרך המעיקים ראשונים הלא הוא אחת משתים:

או חוסר לחם כי אם אין קמח אין תורה,

או ריבוי ממון כי מרבה נכסים מרבה דאגה.

והמורא הגדול אשר על כל איש לבטל מצוות, הוא בעלות על רוחו כי בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא. ומה יעשה אשר המזל מנגדו, כרבה בר נחמני שלקה בשלש אלה. כמפורש בגמרא (מועד קטן כח א):

רבה ורב חסדא תרווייהו רבנן חסידי הוו, מר מצלי ואתי מיטרא ומר מצלי ואתי מיטרא, מר חי תשעין שנין ומר ארבעין, בבי מר שתין הלולי ובבי מר שתין תכלי, בבי מר סמידא לכלבי וכו', אלא: לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא.

על כן להסיר דאגה זו מלבנו בא האלוהים ואמר, כי הנה העניין ההוא היה לרבה, על כי יחידים היו אז הצדיקים. אך **אם בחקותי תלכו** ישראל דרך כלל, כל המזלות בידכם ניתנו. והנה **ונתתי גשמיכם בעתם** ולא בעתות שהמזל מחייבם. **ונתנה הארץ יבולה** כאילו היא הנותנת ולא מה שישפוט ויתן המערכה. **ועץ השדה,** הוא אילן סרק כפירוש **רש"י**, **יתן פריו**. ואחשוב כי על כן לא אמר ועץ הארץ כאשר נאמר במוסר (פסוק כ), כי אם ייחסו אל השדה שהוא אילן סרק גם הוא **יתן פריו** מה שאין כח במזל לעשותו.

(ה) ועוד כי בידכם יתברך יותר על מה שקצרתם, כמפורש בקודם שבשיעור **יבולה** לבד **ישיג הדיש את בציר וכו'.** הנה כי מזוני לא יהיו תחת המזל, הרי נסתלק ניגוד העוני כי הנה יהיה זה להם עושר מופלג. אך גם העושר מבטל עסק תורה ומצוות, כי מרבה נכסים מרבה דאגה. כי השובע לעשיר אינו מניח לו לישון, ואיך יעסוק בתורה ומצוות ויחרד בשכבו מדאגת הפסד, פן חיות רעות יבואו בתבואות אשר בשדה או פחד שודדים ואויבים. לזה אמר, הנה בזכות מה ש**ואכלתם לחמכם** ולא של חברכם, כי אם הכל בהיתר גמור כי תרחקו מעושק, בזה תזכו כי **וישבתם לבטח בארצכם**, שגם בריבוי נכסים אין דאגה להטרידכם מעבוד את ה'. וקו לקו בהיותכם הולכים ומחזיקים בעבודתי, אהיה הולך ומרבה בשלומכם. והוא כי ראשונה **וישבתם לבטח בארצכם** שהוא במקום ישוב עיירות כמשמעות לשון **וישבתם.**

(ו) ואחר כך **ונתתי שלום בארץ,** שהוא גם חוץ מהיישוב שהוא בכללות הארץ. ושם **ושכבתם ואין מחריד** עם שהוא חוץ מהיישוב ואין צריך לומר מבני אדם כי אם גם **והשבתי חיה רעה מן הארץ** דרך כלל אשר מקומם הוא חוץ מהיישוב.

ולא עוד כי אם **וחרב,** אפילו של שלום, **לא תעבור בארצכם,** כמו שאמרו ז"ל (תענית כב ב). ואין זה רק לבל ירגישו צער, והוא לבל ימנע מישראל מנוחה והכנה ללמוד וללמד לשמור ולעשות. באופן שלא תראו מבוא עליכם מלחמה בגבול ארצכם. (ז-ח) ואם אתם תרצו לרדוף אחריהם חוצה מתחום ארצכם, וזהו **ורדפתם כו' ונפלו כו'.** וזה בהדרגה כמפורש למעלה בדרך הקודם. כי תהיו הולכים ומחזיקים בעבודתי, ואהיה גם אני הולך ומחזיק בשפע שלוותכם, עד גדר שבלי רדיפה רק בראותכם אותם מקצה גבולכם יפלו לפניכם לחרב. וזה

מוכרח לפי מה שאמרו ז"ל אפילו חרב של שלום שהוא חוץ מגבול הארץ כמדובר, שאם תוך הארץ הנה עברה חרב מלחמה.

הנה האחד מהשלשה דברים התלויים במזל שהוא **מזוני,** אשר יראתם בין מעוני בין מעושר, הנה נתקן כי לא ימשול המזל בכם, באופן שלא יהיה לכם טירדא והעדר הכנה. (ט) וגם השני אשר דרכה להיות במזלא הוא **בני.** הנה גם הוא תהיה לכם מאתי, ולא אפנה אל המזל כי אם **ופניתי** אני **אליכם** שאתם כשרים, **והפריתי** בעצמי **אתכם** אני ולא מזל **והרביתי אתכם, והקימותי את בריתי** אשר כרתי לאברהם להרבות זרעו ככוכבי השמים.

וכמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** פרשה מד יב) שאמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם (בראשית טו ה) הבט נא השמימה, אין הבטה אלא מלמעלה למטה, מלמד שהעלהו למעלה מכיפת הרקיע ואמר לו עד דסנדלך ברגלך דרוס כוכבייא, שהוא שאמר לו שהוא שודד המזל המחייב שלא יוליד.

ושם בארנו שאמר לו הוא יתברך כה יהיה זרעך מושלים על הכוכבים והמזלות. יאמר פה לפי דרכנו, אל תיראו מהמזל כי **ופניתי אליכם** ולא אל המזל, **והפריתי כו', והקימותי את בריתי כו'** שכרתי לאברהם לדרוס כוכביא אתכם. (י) ולבל יהיה עיכוב לעבודת ה' לזון את הפלגת הריבוי, הנני מבטיחכם כי **ואכלתם ישן כו'** כמפורש בקודם.

(יא) ועל השלישית, והיא **חיי**, אמר **ונתתי משכני כו'.** והוא בהזכיר מאמרם ז"ל ב**שוחר טוב** (מזמור סב) שאמרו על כל הנשמה תהלל יה (תהלים קנ ו), וזה לשונם:

הנשמה שבאדם עולה ויורדת והיא מבקשת לצאת ממנו, והיאך היא עומדת בגופו אלא הקדוש ברוך הוא כבודו מלא עולם, והיא באה לצאת ורואה את יוצרה וחוזרת לאחוריה.

וכתבנו עליו כי כל דבר שואב מקורו, כדרך כל חלק אל הכל שהוא שורשו. על כן כשהנשמה עולה במחשבתה מהיכן היא שהיא חלקו יתברך ויורדת ומסתכלת היותה בחומר עכור, בכל נשימה מבקשת לצאת, אלא שרואה את יוצרה, שעם כל רוחניות קדושה הוא בעולם השפל שכבודו מלא עולם, חוזרת גם היא ומתנחמת ומתעכבת באדם. והוא הטעם שהיה עונש אדם הראשון מיתה לו ולזרעו מכל עונש זולתו וישאר חי, למה שכוונתו יתברך להשרות שכינתו בנו שנהיה בגוף ונפש מרכבה אל השכינה כאשר היה אדם טרם יחטא, וזה היה תכלית הבריאה. והוא מאמר רבותינו ז"ל (**תנחומא** פרשה זו ג) משברא הקדוש ברוך הוא את העולם נתאווה שתהיה לו דירה בתחתונים. והוא ככתוב אצלנו שלא אמרו בזה העולם כי אם בתחתונים, להורות כי אין חפצו יתברך לשבת בארץ או בית אבנים רק באנשים, שנזכה ונהיה מרכבה אליו כעניין היכל ה' המה (ירמיה ז ד), וזהו אומרו בתחתונים. ועל חטא אדם נתעכר חומרו וחומר זרעו בזוהמת נחש, ולא נעצור כח לסבול השראת שכינה בעוד הנפש בגוף. ועל כן היה העונש מות ליזכך החומר בכור הארץ, לסבול אחר כך בתחיה קדושת שכינה בגוף ונפש.

והיה מקום לזכך מבלי מות על ידי קדש עצמנו בעבודתו, כאשר היה במעמד הר סיני שפסקה זוהמתנו, ועל כן היה לנו חירות על הלוחות, חירות ממלאך המוות וממלכויות, ושב ונתקלקל בעגל.

ועתה מייעד הוא יתברך שעל ידי שבחקותיו נלך, כי נהיה הולכים ומתקדשים עד נזדכך הכנות האמורות עד שנהיה ראוים להיות בגוף ונפש מרכבה אל השכינה, ולא תצטרך הנפש אשר היא המרכבה לגעול בחומר ולבקש לצאת, כי אם אדרבה לא תהיה מבקשת לצאת. וזהו אומרו **ונתתי משכני בתוככם** תוך גופיכם בנפשותיכם שבקרבכם. ובזה **ולא תגעל נפשי אתכם,** כי מה שהייתה מבקשת לצאת מתחלה בכל נשימה, הלא הוא לשוב אל מקורה הוא האלוהים אשר נתנה. אך אחר שהיא בגוף מרכבה אל השכינה לא תגעל בגופים שלכם, כי הלא גם שם היא דבקה בשורשה, כי שם השכינה כי הוכן החומר לקבלה. וזה אומרו **ולא תגעל נפשי אתכם,** כי נפשי אשר בכם לא תגעל אתכם אחר היות **משכני בתוככם.**

(יב) ושמא תאמרו, הלא מה שהייתה הנשמה מייצרת בהיותה תוך הגוף החומרי, גם כן מעין זה יהיה לי בשוכני בתוככם, שאבקש לשוב אל מקומי הראשון. לא כן הוא, כי אין צריך לומר שלא אהיה מיצר, משתי בחינות:

א. בצמצם שכינתי בגבול קרב איש,

ב. להיותו חומרי.

כי הנה לעניין הגבול והתהלכתי בתוככם, כי אדרבא אתחשב למתהלך ומטייל ברחבה. וזהו אומרו **והתהלכתי בתוככם** עם היות **בתוככם** שהוא גבול.

ועל השנית שהוא חומר, אדרבה אז תתייחסו אלי כי תהיו זכים, עד אני **להיות לכם לאלוהים** כמו **אתם** להיות **לי לעם,** כמפורש בקודם עד סוף הפרשה.

[התוכחה]

יד וְאִם-לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל-הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה:

טו וְאִם-בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת-מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת-כָּל-מִצְוֹתַי לְהַפְרְכֶם אֶת-בְּרִיתִי:

ראוי לשים לב:

א. אל אומרו העדר עשיית המצוות זה פעמיים:

ולא תעשו את כל המצוות האלה,

לבלתי עשות את כל מצוותי.

ואם הפעם השנית היא כוונה להפר ברית כאומרו **להפרכם את בריתי,** אם כן הם חמשה דברים ואיך יאמר שבע כחטאתיכם (פסוק כא); ואם להפרכם כו' הוא עניין בפני עצמו, מלבד

מה שהקשינו יקשה למה הפריד בין אומרו למעלה **ולא תעשו את כל המצוות האלה** אל אומרו **לבלתי עשות כו',** בין שעניינם אחד.

ב. וגם אומרו למעלה **ולא תעשו** ולמטה **לבלתי עשות,** שנראה שאין העניין רק הכנה לבלתי עשות אחר שהזכיר העדר העשיה ממש.

ג. וגם אומרו למעלה **המצוות** האלה ולמטה אמר **מצוותי.**

ד. ועוד כי אומרו (פסוק יח) **שבע על חטאתיכם,** אי אפשר לומר כי שבעתים יוקם חלילה, כי אם שבע פורעניות על שבע חטאות, והנה אינם רק ששה; והנה מה שמחלקו **רש"י** לשבעה (פסוק טו) יראה דוחק שאומרו **ואם בחקותי תמאסו** שהוא מואס באחרים העושים, וכן **לבלתי עשות** שהוא מונע את אחרים העושים, ושאומרו **את כל מצוותי** שהוא כופר שלא ציוויתים.

ה. ועוד איך השבע פורעניות מקבילים אל השבע עבירות.

והנה נינקוט מיהא מפירוש **רש"י** ז"ל מה שמחלק **לבלתי עשות את כל מצוותי** לשנים. ויהיה העניין שמלמדנו הוא יתברך דעת נזהר מהיצר הרע, כי קו לקו מרחיק את האדם מקונו עדי אובד. והוא כי לא יתחיל לומר קום עבוד אלוהים אחרים חלילה, כי אם בקטון יחל לאמר לו לא ישמע לקול מורים ומלמדים תורת ה'. (יד) והוא תחילת הרחיקו אותו נדוד מעבודת ה', והוא אומרו **ואם לא תשמעו.** וממנו יבוא אל השנית והיא **ולא תעשו,** והוא תת רפיון ידיים לפרוש ממעשה המצוות מכולן או ממקצתן. וזהו **ולא תעשו את כל המצוות האלה.** אך עדיין אינו מואס בהן.

ועוד מעט יבוא אל **השלישית,** והיא גדר **מאיסה.** אך לא תתחיל המאיסה במשפטים שהדעת מחייבן רק בחקים, וזהו אומרו **ואם בחקותי תמאסו.**

וממנה אל **הרביעית** והיא לגעול גם במשפטים שהדעת מחייבן. וזהו **ואם את משפטי תגעל נפשכם,** שהוא כי תקנו קנין תכונה רעה בנפש גורם לגעול מה שאין צודק בו מאיסה, שהוא משפטים המתקבלים ללב. וזהו אומרו **תגעל** ולא אמר תמאס, לומר שגועלת מה שמתקבל בקרבה. ועדיין תעשו אותן מצוות אנשים מלומדה ותמנעו מעבירות מפני הבושה וכיוצא בה.

אך מזאת תבואו **אל הששית** והיא **את כל מצוותי,** שתהיה הגעילה גם לעשות מעשה הרעה בפועל. וזהו **את כל מצוותי** לכלול המצוות לא תעשה. וזה מחמת גועל נפשם במצוותיו יתברך כי איננו חפץ עשות רצונו. וזהו אומרו פה **מצוותי** ולמעלה לא אמר אלא **מצוות** סתם.

ומזאת יבואו אל **השביעית** והיא לעבור העבירות ממש להכעיס להפר בריתו יתברך חלילה, וזהו אומרו **להפרכם את בריתי.**

טז אַף-אֲנִי אֶעֱשֶׂה-זֹּאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה אֶת-הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת-הַקַּדַּחַת מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם:

הנה אף אני אעשה זאת לכם מעין זאת מידה כנגד מידה. על אשר מאנתם לשמוע בקול מורים שהיא **הראשונה,** והפקדתי עליכם בהלה ומהומה המערבבת ומעכבת את האדם משמוע. נמצא שגם אני עושה לכם העדר שמיעה. וזהו אומרו **אף אני אעשה זאת,** כי מאנתם לשמוע מרוע בחירה אמנע מכם שמיעה בהכרח שתרצו ולא תוכלו.

ועל השנית והיא **ולא תעשו כו',** שעם היות לכם יכולת לעשות התרפיתם, אביא עליכם שחפת וקדחת המבטלים ומרפים כח כל איבריכם על ערש דוי מעשות שום דבר.

וכנגד מה ש**בחקותי תמאסו** כי תמשכו אחרי עיניכם, כי מאסתם במה שאין לו טעם לפי ראות עיני בשר לכם, כנגדו אביא לכם **מכלות עיניים.**

ועל הרביעית והיא שב **משפטי תגעל נפשכם** אביא על נפשכם **מדיבות נפש.**

ולעומת החמישית, והיא כי יהיה הגועל נפש גם **לבלתי עשות** מעשה המצוות באמורכם שהוא פועל ריק, אביא עליכם שפועל ידיכם יהיה **לריק.** והוא כי **וזרעתם לריק זרעכם ואכלוהו אויביכם,** כי לא עבדתם את ה' ותעבדו בעד אויביכם.

יז וְנָתַתִּי פָנַי בָּכֶם וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם וְנַסְתֶּם וְאֵין-רֹדֵף אֶתְכֶם:

נגד הששית, כי בקום עשה הייתם עושים מעשה הרעה, בחשבכם שלא ישלוט ה' בכם לנגוף אתכם בעברכם רצונו במאיסה ובפועל שהוא שלילת פני השגחתו יתברך, לכן כנגד זאת **ונתתי פני,** הם פני השגחתי, בכם ויקומו עליכם אויביכם **ונגפתם** לפניהם. ולא שיצטרכו לנגוף אתכם כי אם שבתתי **פני בכם** מאתי תנגפו לפניהם למען תכירו השגחתי. ובקום עשה **ורדו בכם שונאיכם** כאשר בקום עשה עשיתם את הרע.

ועל השביעית שהיא להכעיס ממש **להפרכם [את] בריתי** כלוחמים אתי חלילה, על כן **ונסתם ואין רודף אתכם.** כלומר ראו עתה רעת רעתכם. כי אתם חשבתם להלחם בי, והנה תראו כי אין צריך לומר הקלה שבבריותי שתוכל לכם כאשר הראתי לטיטוס (גיטין נו ב), כי אם אפילו ההבל וההעדר יבהלכם ותנוסו ממנו, כי הלא **ונסתם ואין רודף אתכם.** ואם ההעדר בלי מה תנוסו ממנו, ומה תעשו מבורא העולמות כולם שכלכם כאין נגדו, אנה תנוסו לעזרה. ועד היכן תגיעו שטותכם להתקומם עליו להכעיסו ולעבור והפר בריתו.

יח וְאִם-עַד-אֵלֶּה לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְיָסַפְתִּי לְיַסְּרָה אֶתְכֶם שֶׁבַע עַל-חַטֹּאתֵיכֶם:

יט וְשָׁבַרְתִּי אֶת-גְּאוֹן עֻזְּכֶם וְנָתַתִּי אֶת-שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת-אַרְצְכֶם כַּנְּחֻשָׁה:

כ וְתַם לָרִיק כֹּחֲכֶם וְלֹא-תִתֵּן אַרְצְכֶם אֶת-יְבוּלָהּ וְעֵץ הָאָרֶץ לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ:

כא וְאִם-תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי וְלֹא תֹאבוּ לִשְׁמֹעַ לִי וְיָסַפְתִּי עֲלֵיכֶם מַכָּה שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם:

כב וְהִשְׁלַחְתִּי בָכֶם אֶת-חַיַּת הַשָּׂדֶה וְשִׁכְּלָה אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה אֶת-בְּהֶמְתְּכֶם וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם וְנָשְׁמוּ דַּרְכֵיכֶם:

א. הנה מהראוי יאמר ואם באלה ולא **עד אלה**.

ב. ועוד אומרו לא תשמעו לי, ולא אמר לא תוסרו לי כמאמרו אחר כך (פסוק כג).

ג. ועוד אומרו שבע על חטאתיכם ואינן אלא שש, **ו**רש"י ז"ל (פסוק כ ד"ה לא יתן) הוצרך לעשות מאומרו ועץ הארץ לא יתן פריו שני דברים, והוא דוחק גדול מאוד.

ד. ועוד אומרו ליסרה אתכם, ולא אמר אעשה לכם כאומרו למעלה (פסוק טז) אעשה זאת לכם.

ה. ועוד אומרו ואם תלכו כו' ויספתי עליכם מכה שבע כו', כי מאומרו מכה נראה שהיא אחת, וכן הוא בפשיטות כי היא משלחת חית השדה שהיא המשכלת ומכרתת הבהמות וממעטת אותם ומשממת דרכיהם, ואיך יאמר שבע; ואם כי אחת תסתעף לשבע הנה אינן אלא ארבע בלבד.

אך למד לנו הוא יתברך דרך אורחות מוסריו. והוא, כי כאשר יפליג איש ברשע מעין כל הכתוב הראשון, מביא ייסורין מקבילים אל כל רוע בחינות המעשים הרעים, למען יתן אל לבו כי רע ומר עזבו את ה' ויתעורר לשוב בהכיר השגחתו. ואם על **שבע** מיני עבירות כעניין הכתובים האלה או על חמש או עשר, הביא הוא יתברך עליו פורעניות זו אחר זו כמספרם כמשפט כתוב בפרשה, ואחר הפורענות האחרון נתעורר ושב מהיום ההוא ומעלה, אל יעלה על רוחו לומר אך עשרתי כי בכל הייסורין שבאו עלי עד כה נתכפרו עוונותי. כי לא כן הוא, כי כל מה שבא עליו טרם ישוב בתשובה לא יחשב לו לכפרת עוון אשר חטא. כי הלא בכולן היה מחזיק במרדו, ולא הועילו לו ייסוריו רק לעוררו מתרדמת איוולתו. ומעת שובו והלאה יביא עליו הוא יתברך ייסורין ממרקין כל עונות ראשונים, וייסורין ראשונים יפלו כי טמא היה באותה שעה.

והוא אחד מהדרכים האפשריים ונכונים בפרשת וילך, באומרו (דברים לא טז-יז) **ועזבני והפר את בריתי וחרה אפי כו' ועזבתי כו' והסתרתי כו' והיה לאכול ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלוהי בקרבי מצאוני הרעות האלה כו'.** הנה זאת תשובה גמורה, ואיך יאמר על זה **וחרה אפי בו ביום ההוא**, וכי זו תשובה וזו שכרה? אך יאמר כי הנה כל הקודם היה לעוררו ולהקיצו שיכיר כי מעזבו את ה' באה עליו הרעה. ולכן כאשר יעור משנת איוולתו ויאמר הלא על כי אין אלוהי בקרבי כו', אומר הוא יתברך הנה בייסורין

הראשונים לא כופר כי היה במרדו רק נעור משנתו ועדיין עוון עצמו לא נמחק וצריך ייסורין ממרקין, לכן ואנכי הסתר אסתיר כו' כי פנה אל אלוהים אחרים (שם שם יח) שהוא העוון עצמו. ובזה לא יקוץ השב לה' מייסורין הבאים עליו כי מחויבים המה. כי מעתה שבא להתרפא צריך ההקזות והרקות להירפא, כחולה השם עצמו ביד רופא שמדכאו מרעיבו ומקיזו ומשקהו השקאות מרות והרקות, מה שלא היה כן טרם נתן רשות לרופא לרפאתו.

יח וְאִם-עַד-אֵלֶּה לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְיָסַפְתִּי לְיַסְּרָה אֶתְכֶם שֶׁבַע עַל-חַטֹּאתֵיכֶם:

וזה יהיה מאמר הכתוב פה **ואם עד אלה לא תשמעו לי,** כי אם אחר כל אלה שתתנו לבבכם לשמוע ולשוב אל יעלה על רוחכם שנמחלו עונותיכם בייסורין ההם, כי אם **ויספתי** שנית. והטעם, כי מתחילה לא היה מוסר רק עקיצה לעורר אך עתה יהיה לייסרה ולמרק העונות. וזהו שבמלת **ויספתי** יש טעם מפסיק מעט. ועל כן מתחילה אמר אעשה זאת לכם ופה אמר **לייסרה**. כי מתחילה לא היו ייסורין לייסר ולמרק רק עשיה מידה כנגד מידה לעורר בלבד. והטעם, כי הייסורין שאוסיף יהיו שבעה הם השבעה הנזכרים למעלה, וזהו **ויספתי** שהוא הוספה שנית. והטעם הוא מפני שהם כחטאתיכם מידה כנגד מידה מעין החטאים כמו שכתבנו.

יט וְשָׁבַרְתִּי אֶת-גְּאוֹן עֻזְּכֶם וְנָתַתִּי אֶת-שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת-אַרְצְכֶם כַּנְּחֻשָּׁה:

כ וְתַם לָרִיק כֹּחֲכֶם וְלֹא-תִתֵּן אַרְצְכֶם אֶת-יְבוּלָהּ וְעֵץ הָאָרֶץ לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ:

ועוד אביא עליכם שש פורעניות אחרים והם **ושברתי את גאון עוזכם כו'.**

כא וְאִם-תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי וְלֹא תֹאבוּ לִשְׁמֹעַ לִי וְיָסַפְתִּי עֲלֵיכֶם מַכָּה שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם:

ו**אם** בששה אלה **תלכו עמי קרי** כי תאמרו כי מקרה הוא ולא בהשגחה, כי **לא תאבו לשמוע לי** באמרכם כי מאז שבתם לשמוע היצר לכם כמה פורעניות, אז **ויספתי עליכם מכה** אחת למען יהיו **שבע כחטאתיכם,** שעל השש הקודמות אביא זאת להשלים מנין השבע שהם כחטאתיכם.

כב וְהִשְׁלַחְתִּי בָכֶם אֶת-חַיַּת הַשָּׂדֶה וְשִׁכְּלָה אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה אֶת-בְּהֶמְתְּכֶם וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם וְנָשַׁמּוּ דַּרְכֵיכֶם:

והיא כי **והשלחתי כו'** שאחת היא לבד.

או שיעור הכתובים **ויספתי** ליסרה אתכם למרק העונות **שבע חטאתיכם,** והנה הם ושברתי כו'. והנה השביעית לא אביאנה אם לא שעל ידי השבעה לא תכירו ההשגחה, או לרבותינו ז"ל שעושים מעבודת ה' עראי (עיין **ספרא** בחוקותי כו כא). וזהו שאחר אומרו הששי אומר **ואם**

תלכו עמי קרי אז והבאתי השביעית כי רבה היא מאד. וזהו **אם תלכו כו' ויספתי** ליסרה אתכם מכה אחת ובה הם **שבע** עם הקודמות כחטאתיכם.

כג וְאִם-בְּאֵלֶּה לֹא תִוָּסְרוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי קֶרִי:

כד וְהֲלַכְתִּי אַף-אֲנִי עִמָּכֶם בְּקֶרִי וְהִכֵּיתִי אֶתְכֶם גַּם-אֲנִי שֶׁבַע עַל-חַטֹּאתֵיכֶם:

כה וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם-בְּרִית וְנֶאֱסַפְתֶּם אֶל-עָרֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר בְּתוֹכְכֶם וְנִתַּתֶּם בְּיַד-אוֹיֵב:

ראוי לשית לב:

א. אל שינוי הלשון **לא תוסרו לי והלכתם כו'** שאינו כלשונות הקודמים.

ב. וגם מלת **עמי** מיותרת.

ג. וכן אומרו והלכתי אף אני עמכם בקרי, אם הוא שיביא עליהם מה שאומר (פסוק כה) **והבאתי עליכם חרב כו',** אם כן כל הקדמת פסוק זה מיותרת.

ד. ועוד אומרו והכתי אתכם גם אני, על איזה דבר מוסיף הגם, מי מכה זולתו יתברך.

ה. ועוד מהו **נקם ברית** (פסוק כה). וגם ראוי לשית לב איך מתחלקים שבע פורעניות הללו, כי לפירוש **רש"י** (פסוק כו ד"ה ואכלתם) אומרו (פסוק כה) **ונתתם ביד אויב** אינה מן המנין.

כג וְאִם-בְּאֵלֶּה לֹא תִוָּסְרוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי קֶרִי:

אמנם יאמר **ואם באלה** לא תקבלו מוסר להיות לי, אך **והלכתם עמי** כי לא תעזבוני מכל וכל. והוא כי לא ביטלו עסק התורה עד סמוך לחורבן כנודע ולא גלתה שכינה עד גלו תינוקות של בית רבן, כמו שאמרו ז"ל (**איכה רבה** א לב) עולליה הלכו שבי כו' ויצא מן בת ציון כל הדרה (איכה א ה - ו). באופן שעודכם הולכים עמי בתורתי, רק שלא תייחסו הצרות בהשגחה מאתי רק שהם מקרה.

כד וְהֲלַכְתִּי אַף-אֲנִי עִמָּכֶם בְּקֶרִי וְהִכֵּיתִי אֶתְכֶם גַּם-אֲנִי שֶׁבַע עַל-חַטֹּאתֵיכֶם:

אף אני לא אעזבכם כי אם **והלכתי אף אני עמכם** ויהיה **בקרי**. כי לא אניח עליכם, כי אם למקרי הזמן אניח לכם ולא אגין עליכם. ומלבד המאורעות רעות **והכתי אתכם גם אני.** והוא כי הנה בידכם שמונה עבירות, השבע הנזכרות למעלה ואם לא תשמעו כו' עד להפרכם את בריתי, ואף גם זאת שהיא אמרכם שמקרה היה לכם. והנה על השמינית אניחכם גם כן למקרי צרות המתרגשות. ועל השבע עבירות, למען תכירו ההשגחה, **והכתי אתכם גם אני** בידי זולת מקרי המאורעות **שבע על חטאתיכם.**

כה וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם-בְּרִית וְנֶאֱסַפְתֶּם אֶל-עָרֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר בְּתוֹכְכֶם וְנִתַּתֶּם בְּיַד-אוֹיֵב:

כו בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה-לֶחֶם וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ:

והנה זאת אעשה לכם, כי מה שחשבתם שהיו מקרה ולא השגחה הנה היה על כי התחלתי להביא עליכם הצרה ראשונה על **עבירה ראשונה** על העדר השמיעה שעליה **אמרתי ואם לא תשמעו לי,** ואחר כך על **השנית** שהיא **ולא תעשו כו',** וכן עד האחרונה. והנה השבע עבירות נמשכו עד השביעית בהמשך זמן רב. ועל כן בבוא עליהם מה שהוא כנגד ראשונה שבכולן, לא הרגישו כי נשכח זכרה. וכן בבוא עליהם מה שכנגד השנית עד סוף כולן לא שתו לב אל היותן מקבילות אל רעותן כסדרן. כי לא הייתה אז נגד פניהם כי אם האחרונה שבידיהם. ולא ראו מיד מה שהוא מקביל אליה כי אם עד עבור עליהם שבע צרות. וטוב היה שילקו על מה שבידיהם בעת בוא הצרה כי אז יכירו כי היא סבתה.

על כן אמר הוא יתברך הנה זאת אעשה לכם למען תשכילו ותרגישו ההשגחה. והוא כי אחליף הסדר, ומאשר לפניכם בידי כי היא האחרונה אתחיל, והיא אשר עשיתם להפרכם את בריתי.

כה וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם-בְּרִית וְנֶאֱסַפְתֶּם אֶל-עָרֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר בְּתוֹכְכֶם וְנִתַּתֶּם בְּיַד-אוֹיֵב:

ועל כן **והבאתי עליכם** ראשונה **חרב נוקמת נקם הברית** ההוא, כנגד מה שחשבתם להלחם בי שהיה **להפרכם את בריתי.** ואחר כך אמשיך עד הראשונה מהמאוחר אל הקודם.

כי כנגד הששית שהיא היותר קרובה מהשאר, והיא עשות עבירות בהעדר מורא שמים, **ונאספתם אל עריכם** הם ערי המבצר ממורא בשר ודם.

וכנגד החמישית שהייתה ליבטל מלעסוק במצוות עשה כלל, אני אתן עסקיכם ליטפל בממותי דבר, כי **ושלחתי דבר בתוככם.**

ועל הרביעית והיא כי **במשפטי געלה נפשכם,** אביאכם בצרה שתגעלו בנפשותיכם להוציאם מגויתיכם, וזהו **ונתתם ביד אויב.** והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (**ספרא** בחוקותי כו כה) כי איך היו ניתנים ביד אויב, אלא שעל ידי מה שהיה דבר בתוכם והיו המתים בדבר תוך ירושלים, וקיימא לן אין מלינים את המת בירושלים (בבא קמא פב ב), על כן היו מוציאין מתיהם חוץ לעיר לקוברם, והיו חיל גויים שבחוץ הורגים את המוציאים את המת. וזהו **ושלחתי דבר כו' ונתתם.**

והנה ראוי לשים לב אל לשון אומרו **ונתתם** כאילו הם היו מוסרים עצמן.

ועוד כי הלא לא היו למסור עצמן למיתה לבלתי הלין את המת בירושלים, כי אין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש. ומה גם כי המת לא היה נקבר כי אם נשאר לעוף השמים ולבהמת

הארץ, ואם כן למה ימותו גם הם ולא יקברו, וטוב טוב היה להניח את המת כי אחד הוא ולא ימותו רבים על אחד, ולא יקבר הוא והם לא יקברו.

וכן נראה מהמשורר שאמר כי היו ישראל נמנעין מלקבור ההרוגים מפחד הנתנם ביד אויב בצאתם את העיר לקוברם. וכמו שכתוב אצלנו על פסוק (תהלים עט ג) שפכו דמם כמים כו'. שאחר אומרו (שם שם ב) נתנו את נבלת כו', שנראה כי זולת הרוג את ישראל היו האויבים נותנים נבלתם לעוף ולבהמה. והלא אין זה דבר בפני עצמו, כי אין ספק שאחר הרוג האויבים לא היה לאויבים לקוברם, שיחשב להם לדבר בפני עצמו.

ועוד כי הפסוקים שלא כסידרן כי תחילה היה לו לומר שפכו דמם כמים כו' ואחר כך נתנו את נבלת עבדיך. אך יאמר כי הגויים נתנו את נבלת עבדיך מאכל כו'.
ושמא תאמר למה לא היו יוצאים מישראל חוצה ויקברום.
לזה אמר אין עליהם אשמת דבר, כי הגויים הנזכרים שפכו דמם כו' סביבות ירושלים, ועל כן איש מישראל אינו יוצא מירושלים לקבור פן ישפכו דמם גם הם ולא יקברו לא הם ולא אחרים. ואם כן איפה איך כתוב בתורה שהיו יוצאים וניתנים ביד אויב. אך אמנה התורה מדברת על רבים ונכבדים, כי בגועל נפשם מצרתם מפחד אויב ורעב ודבר היו בוחרים להיות חללי חרב. ולבל יאשמו על הורגם את עצמם בידיהם ויקרם עוון, על כן בחרו למות בדרך מצווה להוציא את המת מללון בירושלים. וזהו **ושלחתי דבר בתוככם** ועל ידי כן **ונתתם** בבחירתכם **ביד אויב.** והנה זה לעומת מה שבמשפטי געלה נפשכם אביא עליכם מה שתגעלו בנפשכם עצמה להוציאה מגויותיכם.

כו בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה-לֶחֶם וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ:
וכנגד השלישית והיא **ואם בחקותי תמאסו,** אמר **בשברי לכם כו' ואפו,** שהוא כפירוש **רש"י** שמחוסר עצים יאפו **עשר נשים** ויתקרר לחמם. וזה לעומת מה שהייתה מתקררת דעתם מלקיים החוקים.
וכנגד השנית והיא **ולא תעשו את כל מצוותי** מרפיון ידיים במצוות, על כן גם הפת של הנשים ירפה, ויהיה פת נפלים משתברת לחתיכות רבות כל ככר וככר, עד שלא תכיר שום אשה חתיכות לחמה ויצטרכו לחלקם במשקל.
ועל הראשונה והיא **ואם לא תשמעו לי** שאתם בלתי חפצים לשבוע מלחמה של תורה לשתות בצמא את דבריה, לכן **ואכלתם ולא תשבעו.**

כז וְאִם-בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי:
כח וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת-קֶרִי וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם אַף-אֲנִי שֶׁבַע עַל-חַטֹּאתֵיכֶם:

ראוי להעיר:

א. אומרו בזאת, ולא אמר באלה כאשר בקודם.

ב. ועוד אומרו בחמת קרי, ולא אמר בקרי כאשר נאמר למעלה.

ג. וכן אומרו אף אני, ולא אמר גם אני.

ד. ועוד במנין ה**שבע**, כי הנה **רש"י** ז"ל אינו מונה והכרתי את חמניכם (פסוק ל) ולא גם כן אומרו (פסוק לב) והשמותי אני את הארץ כו', וכן אומרו (פסוק לג) ואתכם אזרה בגוים. וכן בכל יתר המשך הכתובים יש הערות אין מספר, ויתיישבו על פי דרכנו למתבונן בהם מבלי נזכירם.

והוא כי אין ספק שעל כל הצרות אין למעלה משבור מטה לחם, כי טובים היו חללי חרב מחללי רעב (איכה ד ט). וכן אמרו רבותינו ז"ל (בבא בתרא ח ב) בשברי לכם מטה לחם זו קשה מכולן. וזה יאמר אחר אומרו **בשברי לכם כו',** אמר ואם בזאת הקשה בעצם לא תשמעו לי **והלכתם עמי בקרי** לומר כי מקרה הוא, **והלכתי עמכם בחמת קרי,** שהוא בחמת כח הטומאה אשר פעלתם באומרכם שהוא קרי. כי אותו הכח יכה בכם ותתמוגגו בידו. וזולת מה שיכה אתכם אותו הכח, **וייסרתי אתכם אף אני,** ולא אמר גם אני, כי עתה יהיה מה שאכה אני בבחינת אף ורוגז מן הקודם. ועל פי דרכו רמז להם רעה גדולה.

כי הנה הוא יתברך היה הולך עמם, כאשר מצינו שלא נסתלקה שכינה עד גלו תינוקות של בית רבן בחורבן, כי תמיד היה שכינה עימהם עד סמוך לחורבן. כמו שאמרו ז"ל (**פתיחתא** ד**איכה רבה** ב) ויתר הקדוש ברוך הוא על עבודה זרה ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים ולא ויתר על ביטול תורה, וכל זמן שהייתה תורה ביניהם לא זזה שכינה מהם. וזאת תהיה תלונתו יתברך בכלל תלונותיו, כי היה שוכן אתם בתוך טומאותם. וזה יכוון באומרו **והלכתי עמכם בחמת קרי,** כי הייתי מהלך אתכם בהיותכם בחברת חמת קרי שהוא כח הטומאה הנעשה בעוונם כמדובר.

וקרוב לעניין זה אפשר לפרש מהכתובים הקודמים בעניין הקרי. ובאומרו זה פעמים **קרי, ואם תלכו עמי קרי** (פסוק כא), **והלכתם עמי קרי** (פסוק כג), ואחר כך אומר **והלכתם עמי בקרי,** למה ייתר הבי"ת, ואחר כך מוסיף בחמת קרי. אך אפשר כי קרי הוא עניין טומאה, כמאמרם ז"ל (**ויקרא רבה** א יג) על ויקר אלוהים אל בלעם (במדבר כג ד) שהיה לשון קרי לשון טומאה. ובזה יאמר, **ואם תלכו עמי קרי,** כי תלכו עמי בחברתי במה שלא תרפו ידיכם מן התורה, אך עמכם קרי וטומאת עונותיכם, **והשלחתי כו'** (פסוק כב), אולי תרחיקו הטומאה מעליכם ולא אתן כח את הקרי יכה בכם עדיין, כי אם בידי **והשלחתי כו'.**

אך **ואם באלה לא תוסרו לי** (פסוק כג), ותהיו עדיין הולכים עמי בלתי מתרפים מהתורה אך עדיין השרץ הקרי וטומאה בידיכם, וזהו אומרו **קרי** (שם), **והלכתי אף אני עמכם בקרי** (פסוק כד) כביכול בחברת הקרי וטומאה. וזו רעה חולה להכניס צרת הקדושה עמה בבית. וזולת מה שהקרי יצר לכם כנודע כד"א (ישעיה סד ו) ותמוגנו ביד עוננו, ומלאכי חבלה שאדם פועל בעונותיו הן הם המכים אותו בעולם הזה ובעולם הבא, **והכתי אתכם גם אני בידי כו'** (פסוק כד).

והנה אחר שני זוגי ייסורין הנזכרים, **אם בזאת לא תשמעו לי והלכתם בקרי** בבי"ת כי כבר נדבק בכם בעצם. וגם רמז בבי"ת כי הוכפל איכותו, כי זה פעמיים החזיקו בו ולא הרפוהו בשני זוגי ייסורין שבאו עליהם. ואז **והלכתי עמכם בחמת קרי** שנתעבה ומכה בכם יותר בחימה שפוכה. והוא יותר תלונה היותו מתחבר והולך אתכם בחברת החמת קרי כי אינו לפי כבודי חלילה.

כט וַאֲכַלְתֶּם בְּשַׂר בְּנֵיכֶם וּבְשַׂר בְּנֹתֵיכֶם תֹּאכֵלוּ:

ל וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת-בָּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת-חַמְּנֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת-פִּגְרֵיכֶם עַל-פִּגְרֵי גִלּוּלֵיכֶם וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם:

לא וְנָתַתִּי אֶת-עָרֵיכֶם חָרְבָּה וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת-מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם:

לב וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי אֶת-הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ:

לג וְאֶתְכֶם אֱזָרֶה בַגּוֹיִם וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה:

הנה מהראוי להעיר הלא הוא:

א. כי אחר אומרו **וגעלה נפשי אתכם,** אין על זו רעה גדולה הימנה, ומה יתן ומה יוסיף אחרי זאת אומרו (פסוק לא) **ונתתי את עריכם חרבה,** ומה גם עתה כי הנאמר למעלה שהם צרות המגיעות מנפש ועד בשר הם גדולות מהיות **עריהם חרבה.**

ב. אומרו (שם) **והשמותי את מקדשיכם,** הרי נאמר למעלה (פסוק יט) **ושברתי את גאון עוזכם** שהוא חורבן בית המקדש (**רש"י**).

ג. אומרו (פסוק לא) **ולא אריח בריח ניחוחכם,** האם היה עולה על לב שאחר שממת בית המקדש יריח בריח ניחוח.

ד. אומרו (פסוק לב) **והשמותי אני את הארץ,** הלא הוא בכלל אומרו (פסוק לא) **ונתתי את עריכם חרבה,** וכמו זר נחשב למאן דאמר (ספרא בחוקותי כו לב) שהיא נחמה איך היא בין הדבקים.

ה. אומרו (פסוק לג) **ואתכם אזרה בגוים,** שיורה שעד כה היו בארצכם, והלא נאמר שהיו עריהם חרבה ואין זה רק בהיות ישראל בגוים.

ו. שהרי מכת החרב נאמרה למעלה כמה פעמים.

ז. מה שחוזר ואומר (פסוק לג) **והייתה ארצכם שממה,** הרי נאמר (פסוק לב) **והשמותי אני את הארץ כו';**

וכן אומרו (פסוק לג) **ועריכם יהיו חרבה,** הרי נאמר (פסוק לא) **ונתתי את עריכם חרבה.**

אמנם הנה אחשבה כי רצה הקדוש ברוך הוא להורות לנו הארבע גלויות זה אחר זה. ובצרות שעד הראשון החל ונמשך עד אומרו וגעלה נפשי אתכם.

ואמר **ויסרתי אתכם אף אני שבע על חטאתיכם**, והם:

א. ואכלתם בשר בניכם,

ב. ובשר בנותיכם תאכלו, ולהיותם נחשבים לשנים הזכיר אכילה שני פעמים;

ג. והשמדתי וכו';

ד. והכרתי וכו';

ה. ונתתי את פגריכם, שהוא היותם פגרים מתים שהם מזי רעב כמו שאמרו ז"ל (עיין סנהדרין סג ב);

ו. והיא רעה חולה היות **על פגרי גלוליכם,** שימותו דבקים בגלגולים, וכעובדא דאליהו (שם) עם אותו נער שהיה מחטט שעורים באשפה, ואמר לו אליהו הילך גלוסקא יפיפיה ואמור שמע ישראל ה' וכו', והשיב לו אבי ואמי צוו לי שלא אזכיר דבר זה, אמר לו ומה למדוך, אז הוציא צלם זהב מחיקו ונשקו וחבקו והחזירו לחיקו, ואז בפניו נפל הנער מרעבון לאפיו על האשפה ומת, נמצא הוא מושלך פגרו על פגרי גלולו שבחיקו על האשפה, אמר אליהו עליו מקרא זה ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם;

ז. וגעלה, כי זה עולה על כולנה ובזה הגיע עד חורבן בית ראשון. כי על כן היה הנביא בוכה למה לנצח תשכחנו (איכה ה כ), והועילה תפלת רחל שאמר לה הקדוש ברוך הוא מנעי קולך מבכי וכו' ושבו מארץ אויב (ירמיה לא טו).

[חורבן הארץ]

לא. וְנָתַתִּי אֶת-עָרֵיכֶם חָרְבָּה וַהֲשִׁמֹּתִי אֶת-מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם:

ואחר כך בגלות השני החל, הוא גלות מדי שהיה בימי אחשורוש. וזהו אומרו **ונתתי את עריכם חרבה.** ולא אמר ואחריב עריכם על כי בימים ההם כבר היו חרבה, כי אם שבסוף השבעים שנה כשהתחילו לבנות בית המקדש בא אחשורוש וביטל הבנין, ונשארו ערי ישראל חרבה כי לא נבנו עד נגאלו מאותו הגלות. **ונתתי את עריכם חרבה** שישארו ציון וירושלים חרבה כאשר היו עד נגאלו. ואחר כך על גלות יון שבאו ופרצו פרצות בהיכל ובקצת לשכות, אמר **והשמותי את מקדשיכם.** ולא הייתה שממה גמורה, כי אם צד שממה מספקת לשלא אריח בריח נחוחכם, שהוא שעל ידי שנכנסו וטמאו הטהרות ופרצו פרצות בוטל התמיד כמה

זמן. וזהו שממה **ולא אריח בריח נחוחכם,** כי מציאות מקדש לא חסרו בזמן ההוא כי אם שלא הריחו כמה ימים מהם על ידי הפרצות וטמאם הטהרות.

לב וְהֲשִׁמֹּתִי אָנִי אֶת-הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ:

לג וְאֶתְכֶם אֱזָרֶה בַגּוֹיִם וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה:

ועל הגלות הרביעית שהגלם טיטוס ונותרה הארץ שממה ונתפזרו בגויים ונהרגו רבים בארצות פיזורם, על זה אומר **והשמותי אני את הארץ וכו' ואתכם אזרה בגויים.** כמו שאמרו ז"ל (**ספרא** בחוקתי כו לג) כמרקד בנפה ומתפזרים הגרגרים, **והריקותי אחריכם חרב וכו'.** ואז **והייתה ארצכם שממה,** לא כאשר היה בבית ראשון שבעים שנה בלבד כי אם הויה עיקרית. וזהו אומרו **והייתה וכו' ועריכם יהיו חרבה** שהוא ימים רבים.

לד אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת-שַׁבְּתֹתֶיהָ כֹּל יְמֵי הָשַׁמָּה וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם אָז תִּשְׁבַּת הָאָרֶץ וְהִרְצָת אֶת-שַׁבְּתֹתֶיהָ:

ואומר הוא יתברך, ראו עתה מה בין חורבן בית ראשון לשני כי רבתה רעת השנית. כי הנה אז כלומר אז בראשון הנזכר למעלה **תרצה כו'.** וזהו טעם שבמלת אז, כמגביה קול ואומר, אז על מה שלמעלה שכבר עבר ולא על מה שהוא מדבר עתה. והעניין לומר הנה אז בראשון הנ"ל לא היה רק שתרצה הארץ את שבתותיה, שהוא שבעים שנה כמספר השנים שביטלו מלקדש שמטות ויובלות (**ספרא** בחוקותי כו לד). ולא יהיה כל צרתכם רק שאתם בארץ אויביכם אך לא אבדתם בה אפילו מקצתכם ובכלל הדבר הטבת הארץ תהיה, שגם שעיקר רצון הארץ לא הייתה רק לתת פריה שש שנים ולשבות בשביעית בקדושה ואז תתרצה במה שתשבת הארץ שתבטל בלבד, כי **ואתם בארץ אויביכם,** אז תשבת בראות צרתכם שאתם בארץ אויביכם, והרצת כאלו מקבלת ברצון את שבתותיה כאלו עשיתם אותם בקדושתם למען נכות אשמתכם.

לה כָּל-יְמֵי הָשַׁמָּה תִּשְׁבֹּת אֵת אֲשֶׁר לֹא-שָׁבְתָה בְּשַׁבְּתֹתֵיכֶם בְּשִׁבְתְּכֶם עָלֶיהָ:

ושמא תאמרו, אף כי תתרצה בזה מבלי תת פריה, הלא לא תרצה את שבתותיה עד מלאת לה שבעים פעמים שבע שנים כמספר השנים אשר ביטלו בהן שבתותיה, באופן כי גם בחורבן ראשון רעת ישראל תהיה רבה מאד. לזה אמר **כל ימי השמה תשבות,** כי לא תמנה בהשמה רק שנות מספר השבתות לבדן ולא מה שביני ביני, כאילו תמיד היא שובתת את אשר לא שבתה בשבתותיכם ולא את אשר היה בינתיים, באופן שהם שנים מועטות שבעים בלבד.

לו וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם וְהֵבֵאתִי מֹרֶךְ בִּלְבָבָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיהֶם וְרָדַף אֹתָם קוֹל עָלֶה נִדָּף וְנָסוּ מְנֻסַת-חֶרֶב וְנָפְלוּ וְאֵין רֹדֵף:

לז וְכָשְׁלוּ אִישׁ-בְּאָחִיו כְּמִפְּנֵי-חֶרֶב וְרֹדֵף אֵין וְלֹא-תִהְיֶה לָכֶם תְּקוּמָה לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם:

לח וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם וְאָכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם:

לט וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם יִמַּקּוּ בַּעֲוֹנָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיכֶם וְאַף בַּעֲוֹנֹת אֲבֹתָם אִתָּם יִמָּקוּ:

אך אמנם **הנשארים** בכם בגלות הרביעית שעליו אמרתי **ואתכם אזרה בגוים,** מלבד אורך הגלות שאינו עד ריצוי השמטות בלבד כראשון, גם כן לא יהיו כראשון נוחים בגלותם. כי אם **והבאתי מורך בלבבם בארצות אויביהם** בארצות רבות של אויביהם. וגם **ורדף וכו' וכשלו וכו' ואבדתם בגוים** מטומעים בעבודה זרה, כאשר שמעה אוזנינו בגלות קדמון בדורות אשר היו לפנינו כי כמה נאבדו בגיות. עד ש**והנשארים בכם ימקו בעונם** שעל ידי עוונם אשר המירו נמקו, כי חקרו אם משמרים תורתם, ותמורתם להמיתם ולייסרם אם לא יחזיקו בגיותם ויחפשו באיזה צד יהידות, נמצאו נמקים בעוונם אשר העוו בהמירם. וגם אשר לא המירו רק אבותם והם בגיות **בעונות אבותם,** אותם שנולדו בגיות ונמשכו בו, גם הם ימקו ויתמוגגו באותו עוון על בלתי שומרם אותו, בחקירתם לייסרם ולשורפם אם אינם שלמים באותו עוון כי אם מחזיקים בדת משה וישראל. והלוואי ימותו באומרם כי יהודים הם, כי **ימקן** בהחזיק עונם באומרם כי לא יהודים המה רק גויים גמורים. נמצאו ש**בעונות אבותם אתם ימקו.**

מ וְהִתְוַדּוּ אֶת-עֲוֹנָם וְאֶת-עֲוֹן אֲבֹתָם בְּמַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ-בִי וְאַף אֲשֶׁר-הָלְכוּ עִמִּי בְּקֶרִי:

מא אַף-אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי וְהֵבֵאתִי אֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אוֹ-אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל וְאָז יִרְצוּ אֶת-עֲוֹנָם:

מב וְזָכַרְתִּי אֶת-בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת-בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת-בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר:

מג וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתִרְצֶה אֶת-שַׁבְּתֹתֶיהָ בֶּהְשַׁמָּה מֵהֶם וְהֵם יִרְצוּ אֶת-עֲוֹנָם יַעַן וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְאֶת-חֻקֹּתַי גָּעָלָה נַפְשָׁם:

מד וְאַף גַּם-זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא-מְאַסְתִּים וְלֹא-גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם:

ראוי להעיר:

א. איך אחר הווידוי ותשובה הוא אומר אף אני אלך עמם בקרי.

ב. אומרו והבאתי אותם בארץ אויביהם, שהיה לו לומר מארץ, שאם הוא שיוליכם לארץ אויביהם הלא כבר הם שם, וגם לשון הבאה הוא הפך הכוונה.

ג. אומרו או **אז יכנע כו',** מהו הספק הזה; והמפרשים הוציאו מלת או ממשמעותו, כי פירש **רש"י** ז"ל שהוא כאומרו שמא **אז יכנע כו',** והוא דוחק גדול כי מה נשתנה או זה מכל או שבתורה, או דודו או בן דודו (לעיל כה מט) וכאלה אין מספר.

ד. מה עניין אומרו **ואז ירצו את עונם,** יותר היה ראוי לומר ימאסו את עונם משירצו אותו.

ה. אומרו (פסוק מב) **וזכרתי את בריתי יעקב כו'** שיראה זכירה לטובה, ואיך סמך (פסוק מג) **והארץ תעזב מהם** שמורה כעס גדול על ידי זכירת זכיות.

ו. אומרו (פסוק מב) זכירה שלש פעמים, ולא כללם כאחת להיות האבות והארץ נגררים אחר מלת וזכרתי, או כולן סמוכים אל מלת אזכור שאחר הכל; ואם הוא לומר זכירה בכל פרט למה ביצחק לא נאמרה זכירה; ומה גם כי אין בין זכירת אברהם לזכירת הארץ אלא תיבה אחת, ולמה חזר לאמר זכירה בפני עצמה ולא אמר ואף את בריתי אברהם ואת הארץ אזכור.

ז. שאם להליץ בעדנו היא זכירת הארץ, איך **הארץ תעזב מהם** כו' (פסוק מג) כשונאה אותנו.

ח. אומרו (שם) והם **ירצו את עוונם,** כבר נאמר למעלה (פסוק מא) **ואז ירצו את עונם.**

ט. אומרו (פסוק מג) **יען וביען,** כי מלת וביען מיותרת ובלי הבנה.

י. אומרו (שם) **במשפטי מאסו ואת חקותי געלה נפשם,** למה מכל שבע עבירות שאמר למעלה אינו מזכיר אלא אלו השנים לבד.

יא. באומרו (פסוק מד) **ואף גם זאת,** שהם מלות יתירות ומשוללות הבנה.

יב. כפל אומרו (שם) **לא מאסתים ולא געלתים.**

יג. כי מתחילה היה לו לומר (שם) **להפר בריתי אתם** ואחר כך **לכלותם.**

אמנם הנה כתבנו למעלה כי שבע מיני עבירות היו והאחרונה הכבידה והיא להפרכם את הברית, שהוא בכוונה למרוד ולהפר ברית להכעיס, ואחרי זאת בייסרו יתברך אותם חידשו עוד עוון שמיני והוא אומרם שמקרה הוא היה להם, והוא אומרו (כא) **ואם תלכו עמי קרי כו'.** (מ) ואמר עתה כי אחר המשך הזמן הנזכר **יתודו את עונם,** הוא אחד מהשבע והוא האחרון, הוא המרד ומעל מכוונים למרוד. וזהו **במעלם אשר מעלו בי.** וגם יתוודו על **אשר הלכו עמי בקרי,** הוא השמיני, אך לא על אשר מאסו בתורת ה' ומאנו עשות מצוותיו ובמשפטיו געלה נפשם שהן תכלית הדרגות הקודמות. (מא) גם אני אקל ברעתם **ואלך עמם בקרי** ולא בחמת קרי האמור למעלה (כח) שהוא יותר קושי.

והבאתי אותם בארץ אויביהם. והוא, כי למעלה אמר (לג) **ואתכם אזרה בגוים,** שהם שתים רעות:

א. שאסתלק מהם,

ב. שאפזר אותם בארצות רבות.

אמר שעתה ישוב **ילך עמם,** אף שיהיה **בקרי** על מאסם בחקיו יתברך ובמשפטיו, אלא שיקל מעט שלא יהיה בחמת קרי. הנה נתקנה האחת. ועל השנית, והוא הפזור, זאת אעשה לכם, שהבאתי אותם מן הארצות רבות בארץ אחת, גם שהיא גם היא מהאויבים יתוקן הפיזור, והיא השנית. וזהו אומרו **בארץ אויביהם,** ולא אמר לארץ או מארץ.

ושמא תאמר שלמה אהיה כמחליט גיזרה שלא ישובו בשלמות רק מהמרד להפר ברית ומהקרי. והלא הבחירה חופשית ביד האדם ואולי ישובו בשלמות מאהבה תשובה שלמה, ובזה תהיה כמכריחם. על כן אני אומר או **אז יכנע כו',** לומר איני מחליט גיזרה כי אין הידיעה מכרעת ולא דבורי זה, כי הנה גם עתה אני אומר או **אז יכנע לבבם הערל כו',** לומר גם אפשר כי אז כשיתודו יכנע לבבם לגמרי. ואז אפשר תהיה תשובתם כל כך שלמה עד שואז ירצו את עונם, שיעשו מהעון רצון וזכות כי ישובו מאהבה שזדונות יעשו כזכיות, כמו שאמרו בגמרא (יומא פו ב) שכשהוא מאהבה נעשים זכיות, כאומרם כאן מאהבה כאן מיראה שהוא גדר אחרון של תשובה.

ואחר אומרו או אז כו', כלומר שאינו מחליט שלא ישובו רק מהאחרון והקרי כי אפשר שיתפשו קצה התשובה, חזר להשלים מאמרו אשר החל שהוא היותר קרוב שלא ישובו רק מהמעל והקרי. ועל זאת אמר **וזכרתי כו'.** והראיה שחוזר אל הקודם ולא אל אומרו **או אז יכנע כו',** שהרי אומר אחר כך והם **ירצו את עונם,** ואם על אומרו **או אז כו'** הרי אמר והם **ירצו את עונם.**

והנה אמרו רבותינו ז"ל (**ויקרא רבה** לו ה) למה באברהם ויצחק נאמר אף וביעקב לא נאמר אף, אלא יעקב שהייתה מיטתו שלמה לא נאמר בו אף. והנה בהערתם זו, נבוא אל העניין וניישב מה שהערנו בכתוב. והוא, כי הנה קושייתם זו למה ביעקב לא נאמר אף לא תצדק, כי אשר נזכר ראשון איך יאמר בו אף אשר איננו צודק רק בנוסף על הקודם. אך אין ספק שכוונתם היא למה התחיל ביעקב באופן שלא נאמר בו אף, שהיא ראשון בפסוק קושיא אחרת למה היפך הסדר והזכירם מלמטה למעלה, ולא החל מאברהם להזכירם כסדרן.

מב וְזָכַרְתִּי אֶת-בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת-בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת-בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר:

אך הוא כי ברחמיו יתברך להפליא חסדו לנו לא רצה להתחיל מאברהם כי יש בו אף שהוליד את ישמעאל, וכן ביצחק על עשו, באופן תמצא מדת הדין מקום לבלתי הניח כח הרחמים להשלים הטובה. על כן התחיל מיעקב שמטתו שלמה כי בו אין פתחון פה לבלתי התמלא רחמים. וזהו **וזכרתי את בריתי יעקוב,** ועל כן יעקוב נכתב פה מלא. ואז אחר שהתחיל באילן גדול ויסכרו פיות הקטיגורים המנגדים, גם בהזכיר את יצחק לא ינגדו. וזהו **ואף את בריתי יצחק,** כלומר עם שיש בו אף לא יהיה בו ניגוד, אחר שבראשון לא מצאו בו ניגוד רפתה ידם. ועל דרך זה **ואף את בריתי אברהם אזכור.** והנה ביצחק לא נאמרה זכירה על כי אין ברית יצחק לעצמו, רק נאמר לו (בראשית כו ג) והקמותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך. ומה שנאמרה זכירת אברהם אחר הזכיר שמו מה שלא עשה כן ביעקב, אפשר לבלתי הפריד בין אברהם ליצחק כי לשניהם ברית אחת, וכמו שאמרו על פסוק (תהלים קה ט ואבן

עזרא) אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק, שהוא שבועתו של אברהם ליצחק, כמו שכתבנו במקומו שהוא לבל תהיה על פי מידת יצחק רק על פי מידת חסד לאברהם. ואחשבה בלבי כי גם זו תחבולה מאלוהינו יתברך לטובתנו לבלתי הפריד את יצחק מאברהם למזוג הדין בחסד, ולא עוד אלא שעושה עיקר מהחסד. ואומרו והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם, ולא נשבע לו בפני עצמו כאשר עשה ליעקב, אך הוא לבלתי תהיה לו על פי מדתו כמדובר. ועדיין היה אפשר לומר ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ, ויחזור אל אברהם ואל הארץ. אך כיוון הוא יתברך לאמר מה אעשה לכם בני ויש לכם מיימינים ומשמאילים. כי הנה זכירת יעקב היא העוזרת אתכם בעצם, וכן יצחק וכן אברהם גם שבהם אף עם כל זה אזכור בריתם. אך מה אעשה כי לעומת זה והארץ אזכור, כי זכירת הארץ מנגדת אתכם על שבתותיה אשר ביטלתם. ואברהם ויצחק אין מהם עזר בעצם כי יש לזה נגוד מישמעאל ולזה מעשו. לכן מה אעשה לעניין האבות אתחיל מיעקב, ועל ידי כן גם מאברהם ויצחק תעזרו כמדובר שגם אלה אזכור. אך מה אעשה כי לעומתם הארץ אזכור אשר ביטלתם שבתותיה ויהיה ניגוד.

***

מג וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתִרְצֶה אֶת-שַׁבְּתֹתֶיהָ בָּהְשַׁמָּהּ מֵהֶם וְהֵם יִרְצוּ אֶת-עֲוֹנָם יַעַן וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְאֶת-חֻקֹּתַי גָּעֲלָה נַפְשָׁם:

לכן על דבר הארץ אפייסנה כי **והארץ תעזב מהם ותירץ את שבתותיה.** ועל כן הפסיק בין הארץ לאברהם במלת אזכור, כי אין הזכירות שוות כי אם הפכיות כמדובר, כי של האבות הם לטובה ושל הארץ להפך. ואז בהיות הארץ עזובה מהם יתנו אל לבם לגמור התשובה. וזהו **והם ירצו את עונם,** כי ישובו מאהבה עד עשות מהזדון זכות ורצון. ופירש ואמר מה שצריכים לשוב עתה אחר וידויים הנזכרים הוא בשביל שני דברים: וזהו יען ביען, כלומר בשביל דבר אחד ובשביל דבר שני. ומה הן:

האחד כי **במשפטי מאסו,**

והשני כי **בחוקתי געלה נפשם.**

כי שני אלה הן הנשארים מלשוב, והם הנזכרים למעלה (פסוק טו) **ואם בחוקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם.** כי מה שאומר (שם) **להפרכם את בריתי** גם לסיים **בקרי**, כבר שבו מהם. וגם אומרו (שם) **לבלתי עשות,** הם נמשכות ממאיסת חוקים ומשפטים, שעל ידי כן הוא **לבלתי עשות וכו'.** ואומר הוא יתברך, הנה אין צריך לומר הראשונים הקלים מאלו שהם **ואם לא תשמעו ולא תעשו** (יד), כי אם גם שני זדונות אלה מאיסת חקים ומשפטים ירצו אותם, כי יעשון רצון וזכות בשובם מאהבה.

מד וְאַף גַּם-זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא-מְאַסְתִּים וְלֹא-גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם:

ליישב מה שהערנו בכתוב, נשית לב אל סדר הייסורין. והנה הם ששה חלקים נחלקים לארבעה. והוא כי בשלש ראשונות הורה שעד שלש פעמים אינו מתפרד מאתנו, רק מייסרנו על ידו ומשלח בנו מכים והוא עמנו ואינו מניחנו למקרי הזמן.

וזהו אומרו בראשונה אף אני אעשה זאת לכם כו' (טז), כלומר על ידי **והפקדתי עליכם** שאהיה אני המפקיד בעצמי, וכן כל השאר.

בשנית אמר ויספתי ליסרה אתכם (יח) שהוא על ידו יתברך.

ובשלישית נאמר (כא - כב) **ויספתי עליכם מכה וכו' והשלחתי כו',** ועדיין אין קרי נזכר כי לא יניחם אל המקרה.

אך ברביעית אמר (כד) **והלכתי עמכם בקרי,** שאניחכם למקרה וגם אני אכה זולת הקרי, וזהו **וגם אני וכו'** (שם). ועדיין הוא בקרי אך לא בחמת קרי.

אמנם אחר כך **בחמישית אמר ואם בזאת וכו' והלכתי עמכם בחמת קרי** (כז - כח), ובזה מכביד הרבה. ועל זאת אמר אחר כך (פסוקים מ - מא) **והתודו וכו' והבאתי אותם בארץ אויביהם,** שהוא כמפורש למעלה.

כי בחמישית היו מוזרים בגויים, וכאשר יתודו יביאם הוא יתברך מקובצים בארץ אויביהם במקום אחד ולא מפוזרים.

נמצאו הששה מוחלקים לארבע:

שלש ראשונות חשובות כאחת לפי הדרגתן כמדובר, ונאמר בתחילתן אף באומרו (טז) **אף אני אעשה זאת וכו'.**

והחלק השני שהיא הרביעית נאמר בו (כד) **גם אני שבע וכו'.**

ובחלק השלישי הוא החמשי, נאמר בו (כז) **ואם בזאת לא תשמעו לי.**

ובחלק הרביעי שהוא הששי, נאמר (מא) **והבאתי אותם בארץ אויביהם.**

ועל הארבע החלוקות האלה -

על הראשונה אמר: ואף

ועל השנית אמר גם,

ועל השלישית אמר זאת,

ועל הרביעית, והיא **והבאתי אותם בארץ אויביהם,** אמר **בארץ אויביהם.**

ואמר בכל הארבעה חלוקים וזמנים אלו:

לא מאסתים בראשון,

ולא געלתים בשני,

לכלותם להפר בריתי אתם בשלישי עם היות בו תוקף ורוגז,

ועל הרביעית, שהוא אחר שהתודו, אמר **כי אני ה' אלוהיכם,** כי גם שהרבו לפשוע אחרי שובם, אני ה' אלוהיהם, לא נגעו אז באלהותי. **כי אני ה' אלוהיהם,** כי מקובל אני עליהם לאלוה ופטרון, כי שבו ממעלם אשר מעלו בי ואשר הלכו עמי בקרי.

מה וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי-אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי ה':

ואחרי שנתן טעם אל מאי דסליק מניה, אמר כי גם על שלש חלוקות ראשונות מה שלא **מאסתים וכו'** הוא כי **וזכרתי וכו'.** הנה **וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים,** שהיו שם עובדי עבודה זרה, וימרו על ים בים סוף, ועם כל זה כרתי להם ברית. וגם היות **לעיני הגוים,** כי קריעת ים סוף ראו כל הגויים, כי ותבקע הים לא נאמר כי אם ויבקעו המים (שמות יד כב) שהוא כל מימות שבעולם (**מכילתא** שם). וגם **להיות להם לאלוהים** בסיני, כי נודע לעיני הגויים, כמאמרם ז"ל (**מכילתא** ריש יתרו) כי הכל שמעו והלכו אצל בלעם וכו'. וגם שהם נשתנו, **אני ה'.** כלומר אני בהווייתי, כי אין בי שינוי חלילה, ובריתי אקים בהיותם בלתי כשרים כאשר עשיתי בתחילתם.

מו אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת אֲשֶׁר נָתַן ה' בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי בְּיַד-מֹשֶׁה:

הנה ראוי לשית לב:

כי פסוק זה היה יותר צודק ליכתב בסוף כל התורה.

וגם נדקדק אומרו **ביד משה,** כי מי לא ידע כי משה קבל הכל.

וגם היה לו לומר **על יד משה** ולא **ביד משה.**

אך יתכן כי אחר אומרו יתברך את כל דברי המוסר הגדול הזה על הבלתי שומע ועושה חוקותיו ותורתיו ומצוותיו, ראה והנה לא יבצר מאיש שוגה או מפתי לומר, מי יודע אם משה היה יכול לזכור את כל דברי החוקים והמשפטים וכל תורה שבכתב ושבעל פה כלליהן ופרטיהן ודקדוקיהן וסייגיהם, ואולי שכח ושינה, כי רבו מאד לבלתי ישכח ילוד אשה דבר מה, ואם כן איפה למה ייסרנו יתברך על בלתי קיים אשר ציוה לנו משה. על כן אחרי המוסר הגדול הזה, בא הוא יתברך ואמר לנו, דעו נא כי **אלה החוקים והמשפטים והתורות** שהן תורה שבכתב ושבעל פה, הן הם **אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני,** בלי תוספת או מגרעת.

והוא מאמרם ז"ל במקומות רבים כי לא בלבד העשרה דברות נאמרו בסיני, כי אם כל התורה. גם כן מראש ועד סוף וכל פרטי תורה שבעל פה, שכל חלקי התורה הם נכללים בעשרת הדברות, ואת הכל שמעו ממנו יתברך אל כל ישראל, וזהו בינו ובן בני ישראל. אלא שישראל שכחו. כי גם שהשמונה דברות שמעו מפי משה, הנה כתבנו שם במקומו כי גם אז פיו יתברך

הייתה המדברת, בצרף יתברך קולו בקול משה. שאם לא כן, איך היה קול בשר ודם נשמע שנים עשר מיל על שנים עשר מיל לולא קול ה' שהיה עיקר. וזה אמר הכתוב (שמות יט יט) משה ידבר, והאלוהים יעננו בקול. וגם אמרו רבותינו ז"ל (שיר השירים רבה א ב א) שאחר כל דבור ודבור היה הדבור עצמו שב ומדבר עם כל אחד ואחד מישראל, ואומר לו מקבלני את עליך כו'.

ונחזור אל העניין:

והוא כי כוונת הכתוב כי הכל ניתן לישראל, ואם הם שכח -ו משה לא שכח. כי אם כאשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל כך נשאר הכל ביד משה שלא נשכח ממנו כחוט השערה, ואין לפקפק בכל דבריו, כי בכל ביתו יתברך נאמן הוא להימין ולהשמאיל אל השערה ולא יחטיא. והוא מאמרם ז"ל **בשמות רבה** שבקש לו הקדוש ברוך הוא ולא מצא כלי זפות כמשה, כלומר שהוא שאין מימיו נזחלין חוצה כי הוא ככלי זפות. וכוונת המשל הוא, כי גם שילוד אשה היה ומחומר קורץ, ועל כן יהיה ככלי חרש שמימיו נזחלין ויוצאין מדפניו, אמרו שהיה ככלי שעם היותו של חרש, הוא זפות. כך תקן הוא את חומרו עד שלא ישכח ולא יאבד טיפה. וזהו אומרו **ביד משה** כי הכל כאשר נתנו ה' עדיין היה ביד משה.

פרק כז

[ערכים ופדיונות]

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

ב דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לה':

ג וְהָיֶה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן-שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיֶה עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ:

ראוי לשים לב:

א. אל כפל אומרו **דבר ואמרת.**

ב. אומרו כי יפליא נדר, ולא אמר כי ידור נדר.

ג. אומרו בערכך כו', כי בפסוק זה ובכל שאר פסוקים אלו אומר ערכך במקום ערך, מה עניין הכ"ף יתירה.

(ב) אך הנה מה שהיה הדעת נוטה הוא, כי אם יאמר איש ערכי או ערך פלוני עלי שישומו אותו לפי ערך כיוצא בו הנמכר בשוק. והכל לפי מה שהוא אדם, הבחור כבחרותו והזקן כזקנותו והחלש כחולשתו והגיבור כגבורתו. לזה אמר **דבר כו' ואמרת כו'**, לומר דבר להם דבר אחד כהקדמה אל מה ש'**ואמרת אליהם**'. וההקדמה היא, **איש כי יפליא נדר,** והאמירה

שאחריו הוא **בערכך נפשות לה'.** והוא לומר, הנה דע לך כי עניין הנדר אי אפשר שיהיה לשום בחינה כיוהרא שהוא וותרן וכיוצא, רק על בחינת הפלאה שהוא לפרוש עצמו משטף דברים גופניים, ולהתקדש לשמו יתברך. כי על כן אומר ערכי עלי, למען תחול קדושה על עצמו, מעין כל דבר שהוקדש ונפדה, שלא יבצר מלחול בו קדושה מהכין זה לו הכנה להנהיג עצמו בקדושה. כאומר בלבו, איני אשר הייתי עד כה, כי עתה הוקדשתי לשמים ונתתי ערכי לה'. וההיקש בזה באומרו ערך בני או אחי וכיוצא בו, שהוא להכינו לקדשו לכהנו לו יתברך. וזהו כי יפליא נדר שהוא בחינת הפלאה ופרישות.

ולכן על ידי הקדמה זו לא יתכן יהי ערכו לפי מה שהוא נמכר בשוק, כי שומא זו היא לפי מה שראוי יותר לעסקי העולם הזה, כי החזק אשר כח בו לעבוד עבודת עבודה ועבודת משא ימכר ביותר, כי לא תהיה השומא בבחינת הנפש רק בבחינת הגוף, החזק הוא הרפה. אך אחר ההקדמה שכוונת הנדר היא על דבר הפלאה, הנמשך מזה שעליו נאמר **ואמרת אליהם** הוא **בערכך נפשות לה'.** כי לא יהיה רק לפי בחינת נפשו לה' ולא בבחינת גופו. ואמר **בערכך**, כלומר כי אחר שאינו לפי הגופים אשר היה אפשר לשום בדמים, כי אם לפי הנפשות, לכן אי אפשר לכם לדעת איזו נפש חשובה יותר מזולתה, ועד היכן העודף מזו על זו מגיע, כי אין ידיעה זו בלתי לה' לבדו. כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות מצעדי גבר הנסתרות והנגלות, ולפעמים עליונים למטה ותחתונים למעלה. לכן תשווה המידות וערכך שלך אם צדיק אתה אשר ראוי לדבר בו לנוכח. כי כן אני דובר בך אותו הערך תעריך כל **נפשות לה'** כי לה' המה לבדו יתברך. וזהו **בערכך נפשות לה'.** והוא שיהיה ערך שווה לכל אשר מבן עשרים עד בן ששים, וכן בכל יתר מספרים האמורים בפרשה, כי לא ידע אנוש ערכן.

או יהיה עניין הכתוב. בשום לב אל פסוק שאחריו: **והיה ערכך הזכר כו' והיה ערכך חמשים כו'.** כי שתי תיבות שהם "והיה ערכך" - השניים מיותרים.

ועוד, למה לא התחיל מלמטה למעלה: מבן חדש עד בן חמש שנים ומבן חמש שנים לעשרים שנה, ואחר כך מעשרים לששים ואחר כך מששים למעלה. **או** מלמעלה למטה שיתחיל מששים ולמעלה, ואחר כך מששים לעשרים ואחר כך מעשרים לחמש ואחר כך מבן חמש שנים עד בן חודש וגם לא תפס סדר שיעור המעות. כי הראשון הוא חמשים והשני חמש והרביעי חמשה עשר.

[סדר המקראות בדיני ערכים]

אמנם הנה עיקר זמן האדם הוא **מבן עשרים עד בן ששים,** כי כבר יש בו מקרא ומשנה ומצוות וחופה והוא בר עונשים. והוא בעיקר כחו לעסוק בתורה ומצוות, כי כבר הוא בן עשרים לרדוף. נמצא כי כל עיקר האדם הוא בזמן ההוא, על כן בו התחיל כי הוא העיקר ונדרו גדול מכל השאר.

ועוד לימדנו בחינת חשיבות העומד להשתלם, על אשר נשתלם והולך וממעט בפעולת שלמותו, כי גם שיותר עושה העושה מעט מאשר היה עושה בימי שלמותו, מאשר עושה מי שעדיין לא נשתלם אלא שהולך לקנות השלמות, עם כל זה כיון שזה הולך וקונה והאחר הולך ומאבד, יותר נחשיב את ההולך וקונה עם שעדיין לא קנה אפילו מקצת, מאשר קנה והולך ומאבד עם שעודנו פועל צדק. ועל כן ראוי להקדימו ולהחשיבו. והוא לימוד נאה, כי טוב בעיני ה' לכבד ולהחזיק ביד אשר לו הכנה או התחלה להשיג החכמה או הכישרון, למען יחרץ לאמץ כח למען ירוץ ולא ייגע עד ישיגנו.

וזהו כי אחר הזכירו יתברך ערך אשר **מבן עשרים עד בן ששים,** שהוא עיקר זמן השגת השלמות והכישרון במקרא ובמשנה ומצוות אשר קדם קודם העשרים שנה, כי בן חמש למקרא בן עשר למשנה בן שלש עשרה למצוות, כי מעשרים שנה והלאה הוא עוסק בשלשתן, ומה גם שהוא שנתיים אחר החופה ומשולל הרהור וגם אימת עונשי שמים עליו, כי אז ודאי שלם. וגם הוא בעיקר כחו כי בן עשרים לרדוף, כי מאז עד ששים לזקנה הוא כללות שנות יגיעת והשגת השלמות. והנה לפני הזמן הזה ולאחריו יש שתי בחינות הפכיות. כי בכל השנים שלפניו שהוא מהילדות הוא מוכן להשיג השלמות והולך ומתקרב אליו. אך מה שלאחר ששים והלא הוא הולך וממעט בעבודת שמים וביגיעת המצוות כי הם ימי הרעה ותשות הכח. על כן הורנו יתברך כי טוב להקדים ערך מה שמבן חמש שנים לעשרים שנה מלהקדים ערך מה שמבן ששים ומעלה, כי זה הולך ועולה ומוסיף להשיג השלמות וזה הולך ופוחת מאשר קנה. ולא בלבד מה שבין חמש לבין עשרים שהוא זמן הלימוד והתחלת המצוות, כי אם אפילו מה שמבין חדש לבין חמש שנים, שאין אז לא למוד ולא מעשה הטוב, כל זה הם ימי הכנה לבוא עדיהם, על כן גם הזמן ההוא הקדים לימי הזקנה ושיבה. עם היות כי לא יבצר מהיות בהם תורה ומצוות קצת, מה שאין כן מבן חדש עד בן חמש שנים שאין בהם לא זה ולא זה. כי על בחינה זו הוסיף ערך הזמן ההוא מהזמן הראשון, כי זה חמשה שקלים וזה חמשה עשר. אף על פי כן לעניין הקדימה הקדים זמן שמבן חדש כמדובר.

והנה בזה נבא אל העניין

והוא בהזכיר מאמרנו פרשת כי תשא באומרו (שמות ל יג) זה יתנו [וכו'] מחצית השקל בשקל הקודש כו' מחצית השקל תרומה לה'. והוא כי הלא אומרו שם בשקל הקודש הוא בשקל הקדש האמור פה בערכין כפירוש **רש"י** ז"ל.

והלא ראוי לשית לב, כי אחר ששם מפרש השיעור, ואומר עשרים גרה השקל, מה צריך לומר שהוא בשקל האמור בערכין. וכן באומרו פה חמשים שקל בשקל הקודש, שהוא שקל הקדש האמור שם, מה יש לו ללמוד משם, הרי גם פה נאמר (פסוק כה) וכל ערכך יהיה בשקל הקדש עשרים גרה יהיה השקל.

אך הנה כוונתו יתברך להשיב על קושי גדול מאד. והוא, כי איכה נוכל וראינו סתירה בתורה בערך האיש מן הקצה אל הקצה. כי שם בכופר נפש עושה ערך האיש כופר נפשו מחצית שקל אחד, ופה בערכין חמשים שקלים שלמים, וזה וזה **מבן עשרים שנה ומעלה.** על כן היה הדעת טועה כי אין השקלים שווים. על כן אמר שם פרשת כי תשא, בשקל הקדש האמור בערכין. וגם פה אמר בשקל הקדש האמור שם, ואם כן איפה שבה הקושיא לאיתנה. על כן אמר שם זה יתנו מבן עשרים שנה ומעלה, שהוא זמן שערך האיש חמשים שקלים יתנו מחצית השקל בלבד. והוא בשקל הקדש שבערכין ממש. ואם כן איך אני מתרצה במחצית השקל, הלא הוא כי תרומה לה'. והוא כי התרומה שיש לה שיעור בתורה הוא תרומת מעשר והיא אחד ממאה, כי ממאה סאין היה הישראל נותן עשר ללוי והלוי נותן מהעשר אחד, הרי אחד ממאה, כך מחצית השקל הוא אחד ממאה חצאי שקל שהם חמשים שקלים. וזהו מחצית השקל כו' תרומה לה', כי בתרומת הערך אני מתפייס ומוותר התשעים ותשע חלקים, והוא כי להיות אני התובע אני מוותר. אך איש כי יפליא בפיו נדר, לא יוותר. כי אם בערכך נפשות שהוא ערך שלם יתן לה'. כלומר, מה שאין כן כשהוא יתברך בעצמו התובע כי אז הוא מוותר.

(ג) ובזה אל תתמה על שתי הוויות משונות מאשר שם, אשר תראה, הלא המה אחד. כי פה **והיה ערכך וכו'** אשר תעריך אתה מבן עשרים עד ששים שנה. מה שאין כן שם כי אם מעשרים ומעלה אף גם ליותר משששים. ועוד הויה שנית והיא בעניין המעות כי זה הוא חמשים שקלים, ובזה אל תבוא לומר אולי אין השקלים שווים כי זה גם הוא בשקל הקדש האמור שם. כי אם שפה הוא כי אתה מפליא הנדר ונותן בערכך כמדובר. וזהו אומרו פעמיים והיה ערכך, וגם אומרו **בשקל הקדש.** ובגלל הדבר הזה מוסיף הכ"ף ואומר **בערכך** ולא נאמר בערך, לרמוז כי זה הוא בערכך אתה העצמי שאתה בא להעריכו, ולא במה שאני נתפייסתי בכופר נפש, כי שם לא היה ערכך כמדובר.

ג וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן-שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ:

ד וְאִם-נְקֵבָה הִוא וְהָיָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל:

ה וְאִם מִבֶּן-חֲמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן-עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים:

ו וְאִם מִבֶּן-חֹדֶשׁ וְעַד בֶּן-חָמֵשׁ שָׁנִים וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים כָּסֶף וְלַנְּקֵבָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים כָּסֶף:

ז וְאִם מִבֶּן-שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה אִם-זָכָר וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שָׁקֶל וְלַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה שְׁקָלִים:

[רמזים לפרשת ערכים]

ועדיין זולת סוד ה' צריך בל נפטור עצמנו מלתור אחר טעם איזה רמז לפי הפשט, אל תתו יתברך דבריו לשיעורין האלו בערכין מוחלקין זה מזה לזכר ולנקבה. והנני מגיד מן אשר הביא אלוה בידנו.

ו וְאִם מִבֶּן-חֹדֶשׁ וְעַד בֶּן-חֲמֵשׁ שָׁנִים וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים כָּסֶף וְלַנְּקֵבָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים כָּסֶף:

והוא כי **הזכר מבן חדש** שיצא מכלל נפל חמשה דברים טובים ימצאו בו. אחד, מציאות הוא עצמו שהוא בן קיימא מתגדל לעבוד את ה'; וגם אביו זוכה על ידו בארבעה דברים.

א. בברית מילה אשר מל אותו מעודו בן שמונת ימים;

ב. מצוות פדיון כשהוא מבן חדש, אם בכור הוא הרי נמצא בו מצווה זו;

ג. שמקיים על ידו מצוות פריה ורביה;

ד. שעל ידו מקיים מצוות צדקה תמידית, כמאמרם ז"ל (כתובות נ א) עושה צדקה בכל עת (תהלים קו ג) זה הזן בניו ובנותיו הקטנים. הרי חמשה דברים. על כן יש בו ערך שווי חמשה שקלים. אך הנקבה אין בה ברית ופדיון, נשארו לה שלשה שקלים.

ה וְאִם מִבֶּן-חֲמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן-עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים:

ומבן חמש שנים ועד בן עשרים שנה, מאז האחדים לא יחשבו כי אם העשיריות. והוא כי בזמן ההוא יש בו שני דברים גדולים לזכר שהם תורה מצוות נוספות על הקודמות, כי בן חמש למקרא בן עשר למשנה בן חמש עשרה לגמרא, הרי תורה, ובן שלש עשרה למצוות. הרי שני דברים חשובים וגדולים מאד על כן יהיה ערכו שני עשרות שקלים. ולנקבה שאין בה תורה רק מצוות בלבד יהיה לה עשור אחד הם עשרת שקלים.

ג וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן-שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ:

ומבן עשרים... עד בן ששים... כי אז הוא זמן כל עבודת ה', אז יהיה כל יגיעו חמשה דברים מקרא משנה תלמוד אגדות מצוות.

ד וְאִם-נְקֵבָה הִוא וְהָיָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל:

ולנקבה שהארבעה אין בה והחמשית גם כן אין לה בשלמות, כי כל מצוות עשה שהזמן גרמא הם פטורות, ומצוות לא תעשה הם בשב ואל תעשה, אך יש לה שלשה דברים שבהן מיטפלת והם: **נדה, חלה, והדלקת הנר,** על כן יהיה ערכה שלשה עישורין הם **שלשים שקלים.**

ז וְאִם מִבֶּן-שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה אִם-זָכָר וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁקֶל וְלַנְּקֵבָה עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים:

ומבן ששים שנה ומעלה מאז תשש הכח מלעסוק בתורה ובמצוות, ושעור התשות כח הוא רובא דמינכר, שהוא מעשר ידות כחו הראשון שבעה חלקים, על כן מחמשים נשאר **חמשה עשר.** ולנקבה שאין כח הזקנה ניתש בה כל כך כזקן כנודע ונראה בחוש, כי אין חסרונה יותר על שני שלישים מכחה הראשון. על כן מתחלה היה ערכה שלשים ועתה יהיה **עשרה.**

זה יתכן כעת לבלתי צאת ריקם מהשיעורין הללו.

חסלת ספר ויקרא.

תם ב"ה.